



3 1761 06874244 4

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto



William Albert Cox.
Oct. 8. 1868

M. ANNÆI LUCANI

P H A R S A L I A.

M

P. H. A. H. P.

LL
L9323B.2

(M. ANNÆI) LUCANI

P H A R S A L I A

CUM NOTIS

HUGONIS GROTII,

ET

RICHARDI BENTLEII.

Multa sunt condonanda in opere postumo.

In Librum IV. Nota 641.

GLASGUÆ:

Excudebant Andreas et Jacobus Duncan,

ACADEMIÆ TYPOGRAPHI;

IMPENSIS LONGMAN, HURST, REES, ORME, & BROWN; R. PRIESTLEY;

LACKINGTON, ALLEN & SOC.; J. BLACK & FIL.;

LAW & WHITTAKER; G. GINGER; BALDWIN, CRADOCK, & JOY;

COWIE & SOC.; ET RODWELL & MARTIN,

LONDINI.

1816.

181624
27/6/23

March 27th 1864

Dear Mother

I received your letter

of the 21st and was glad

to hear from you

and that you were well

and happy

I am well and hope these few lines will find you all the same. I have not much news to write at present. I am still in the same place and doing the same work. I hope to hear from you soon.

Yours affectionately

NOBILISSIMO ET HONORATISSIMO VIRO

GEORGIO MONTAGU,

COMITI DE HALIFAX, &c.

SUMMO

COMMERCIUM ET COLONIARUM BRITANNICARUM

PRÆFECTO,

NOVAM HANC LUCANI EDITIONEM

NOTIS ATQUE EMENDATIONIBUS

AVI SUI BENTLEII

ELUCIDATAM

OMNI CULTU AC VENERATIONE

DAT DICAT DEDICAT

RICHARDUS CUMBERLAND.

GEORGE WASHINGTON

1732 - 1799

1732 - 1799

1732 - 1799

1732 - 1799

1732 - 1799

1732 - 1799

1732 - 1799

1732 - 1799

1732 - 1799

AD LECTOREM.



M. A. LUCANI Pharsaliam, cum Notis Hugonis Grotii et suis illustratam emendatamque, cum olim in lucem dare Bentleius secum constituerat, et, ut Editionem suam auctiorem redderet, Nicolai Heinsii in eundem Poëtam Adversaria a Viro docto Petro Burmanno per litteras requisiverit; illico, ut ipsum Burmannum in eodem opere jam diu laborasse sensit, manus retinuit, ne in messem viri amici falcem porrexisset videretur. Inde fit, ut in tres modo priores libros notas absolutas recepimus, cæteris non semper ultimam limam perpessis.

M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER PRIMUS.



BELLA per Emathios plus quam civilia campos,
Jusque datum sceleri canimus, populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextra;
Cognatasque acies; et, rupto fœdere regni,
5 Certatum totis concussi viribus orbis
In commune nefas: infestisque obvîa signis
Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis.
Quis furor, o cives? quæ tanta licentia ferri,

2. *JUSQUE datum sceleri*] Jus hic figurate pro licentia, quomodo sæpe jus belli apud bonos scriptores. Apertum illud Senecæ epistola xviii. *Jus luxuriæ publicæ datum*: Ipse Lucanus fine lib. ii.

Jus licet in nostras jugulos sibi fecerit ense
Sylla potens Mariusque ferox.

Papinius iii. Thebaidos: *Daret armis jura*. Sensus ferme idem qui infra, ubi belli civilis licentia describitur:

———— semel omnia victor
Jusserat.

De bello quidem civili præcipue, sed et de aliis bellis non male dictum Senecæ hujus poëtæ patruo: *Ex Senatus consultis plebisque scitis sæva exercentur, et pu-*

blicè jubentur vetita privatim. Quod Christiane dictum probat Christianus martyr Cyprianus: *Homicidium cum admittunt singuli, crimen est: Virtus vocatur, cum publice geritur*. Grotius.

8. *Quis furor, o cives?*] Codex Colbertinus omnium veterrimus, ad v. octavum, hoc in margine annotat manu antiqua: *Huc usque Seneca: Modo Lucanus*. Isaacus Vossius ad Catullum, p. 284. *In pluribus, inquit, Lucani codicibus, dicitur is ex abrupto exorsus suum poëma, addito hoc Scholio, Hos versus primos septem Seneca dicitur addidisse, ut quidam volunt, avunculus Lucani. An hoc verum sit, alii arbitrentur. Ex abrupto inchoatum poëma, Quis furor, o cives, &c. sine*

- Gentibus invisis Latium præbere cruorem?
 10 Cumque superba foret Babylon spolianda tropæis
 Ausoniis, umbraque erraret Crassus inulta;
 Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
 Heu! quantum potuit terræ, pelagique parari
 Hoc, quem civiles hauserunt, sanguine, dextræ!
 15 Unde venit Titan, et nox ubi sidera condit,
 Quaque dies medius flagrantibus æstuat horis,
 Et qua bruma rigens, ac nescia vere remitti,
 Adstringit Scythico glaciale frigore pontum:

versibus illis vii, non omnino est verisimile, verum tamen esse potest, versus illos a patruo suo (non avunculo) impetravisse Lucanum, certe vel ipso Lucano dignissimi sunt. Ceterum hoc in veterum commentariis, qui Hieronymi ætate ad Lucanum extabant, memoriæ proditum arbitror: Doctissimus Pater Apologia in Rufinum prima, *Puto, inquit, quod puer legeris Aspri in Virgilium et Sallustium commentarios; Vulcatii in orationes Ciceronis; Victorini in Dialogos ejus; et in Terentii Comædias præceptoris mei Donati, atque in Virgilium; et aliorum in alios, Plautum videlicet, Lucretium, Flaccum, Persium, atque LUCANUM.* In codice Lucani vetusto, 800 fere annorum, qui olim Puteanorum Fratrum nunc Regis Galliarum est, Commentarius habetur perpetuus, eadem qua Textus manu.

Ibidem, *Quæ tanta licentia ferri,*] Citatur hic versus a Prisciano Lib. xvii. p. 1072; ubi in codice insigni Bibliothecæ publicæ Cantabrigiensi, annorum minimum 800, non *Licentia*, ut in exemplaribus Prisciani editis, sed antiqua et prima manu scriptum est,

Quis furor, o cives, quæ tanta *INSANIA* ferri.
 Et nescio an hic respexerit *Martialis*, ix. 70.

Cur nunc, o mores, cur nunc, o tempora, dicis?
 Quod tibi non placeat, *Mæciliæ*, quid est?
 Nulla dueum feritas, nulla est *insania ferri.*

Ubi *Feritas* de bello *Catilinario*, *Insania ferri* de hoc ipso *Cæsariano* dicitur. *Virgil.* *Æn.* vii. 461.

Sæviti amor ferri, et scelerata insania belli.

Cicero in *Pisonem* C. 21. *Nisi pœnas patriæ, diisque immortalibus eas quæ gravissimæ sunt furore atque insania penderet.* Florus iii. 21. de bello *Mariano*: *Scipione Norbanoque Coss. tertius ille turbo civilis insanix toto furore detonuit: Ubi itidem ut in Nostro, et Furorem et Insaniam habes. Sed cum Lucani codices, aliique a me consulti Prisciani, unanimi consensu, Licentia præferant, nihil hic mutare ausim.*

Ibid. *Quis furor, o cives, quæ tanta licentia ferri*

Gentibus invisis Latium præbere cruorem?

Cumque superba foret Babylon spolianda tropæis

Ausoniis, umbraque erraret Crassus inulta;

Bella geri placuit nullos habitura triumphos?

Distinctione prava corruerunt nobis sententiam. Recte quidem satis, si grammaticam solam spectes, continuari possunt illa, *Quis furor, quæ tanta licentia, præbere cruorem gentibus?* Sed sententia, quod jam dixi, tali constructione misere jugulatur. Sic enim procedendum erat,

- Sub juga jam Seres, jam barbarus isset Araxes,
 20 Et gens si qua jacet nascenti conscia Nilo.
 Tunc, si tantus amor belli tibi, Roma, nefandi,
 Totum sub Latias leges quum miseris orbem,
 In te verte manus: nondum tibi defuit hostis.
 At nunc semirutis pendent quod mœnia tectis
 25 Urbibus Italiæ, lapsisque ingentia muris
 Saxa jacent; nulloque domus custode tenentur,
 Rarus et antiquis habitator in urbibus errat:
 Horrida quod dumis, multosque inarata per annos

Quæ licentiâ, cruorem gentibus præbere; bellaque gerere, nullos triumphos habitura? Quorsum igitur aut unde illud placuit; non otiosum modo atque iners, sed incommodum atque noxium? At mutata distinctione, commode et belle se habent omnia,

Quis furor, o cives? quæ tanta licentiâ ferri?
 Gentibus invisit Latium præbere cruorem,
 Cumque, &c.

placuit præbere cruorem, et bella geri, nullos habitura triumphos? plena clausula est, et interrogatione terminatur.

13. *Heu! quantum potuit terræ pelagique parari*

Hoc, quem civiles hauserunt, sanguine, dextræ!] Sumtum ex Agesilæi dicto, quod apud Xenophontem et Plutarchum legas: *φειτῆς Ἑλλάδος ποσῶτες ἀνδρας ἀπολώλεικίας ὑφ' αὐτῆς ὅσοι ζῶντες ἐδύναντο νικᾶν ὁμῆ σὺμπαντας τὰς βαρβάρους μυχόμενοι.* De eodem Agesilao sic Latinus vitarum scriptor: *Tantum abfuit ab insolentia gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quod tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent. Namque illa multitudinē, si sana mens esset, Græciæ supplicium Persas dare potuisse. Gro-tius.*

16. *Quaque dies medius flagrantibus æstuat horis,]* Qui primi *Horis* hic substituerunt, *medium diem* medium diei tempus accipiebant, atqui, ut alibi passim, partem orbis meridionalem indicat. Repone igitur,

Quaque dies medius flagrantibus æstuat AURIS.

Ovid *Metam.* ii. 229.

— nec tantos sustinet æstus
 Ferventesque auras.

Seneca, *Herc. Fur.* 235.

Penetrare jussus solis æstivi plagas,
 Et adusta medius regna quæ torret dies.

19. — *Jam barbarus isset Araxes,]* corrige HYDASPES. Nam Araxes in Armenia, satis prope, at hic designat extrema orbis Terrarum, vii. 188.

— Tyriis qui Gadibus hospes
 Adjacet Armeniumque bibit Romanus Araxen.

Armenios vero subegit Pompeius, ii. 594.

Armenios Cilicesque feros Taurosque subegi.

et inter ejus auxiliares numerantur, iii. 245. Petronius.

Quid tam parva queror? gemino cum consule
 Magnus.

Ille tremor ponti, Sævi quoque terror Hydaspis
 Et Piratarum Scopulus.

25. *Urbibus Italiæ,]* Non placet *Urbibus*; nam rursus altero ab hinc versu recurrit, *Habitator in urbibus errat.* Ac præterea cum *Tecta, Mœnia*, posuisset, otiose addiderit *Urbibus*, scripsit, opinor, Poëta, FINIBUS Italiæ: Quo vocabulo crescit oratio, totam undique Italiam vastatam indicans, ii. 440.

— quod non terat hoste vacantes
 Hesperia fines.

30. *Non tu, Pyrrhe ferox,]* Ex Horatio adumbratum:

- Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvis,
 30 Non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
 Pœnus erit: nulli penitus discindere ferro
 Contigit: alta sedent civilis vulnera dextræ.
 Quod si non aliam venturo fata Neroni
 Invenere viam, magnoque æterna parantur
 35 Regna deis, cœlumque suo servire Tonanti
 Non nisi sævorum potuit post bella gigantum:
 Jam nihil, o Superi, querimur: scelera ipsa, nefasque
 Hac mercede placent: diros Pharsalia campos
 Impleat; et Pœni saturentur sanguine manes:
 40 Ultima funesta concurrant prælia Munda.
 His, Cæsar, Perusina fames, Mutinæque labores

Quos neque finitimi valuerunt perdere Marsi,
 Minacis aut Etrusca Porsenæ manus.

Et quæ sequuntur. Grotius.

30. — *Nec tantis cladibus auctor
 Pœnus erit:*] Ita rectius, quam, *erat*.
 Loquitur enim tanquam in re præsentis.
 Grotius.

33. *Quod si non aliam venturo fata Ne-
 roni*

Invenere viam,] Subtilis adulationis hoc, cum nondum acres illos spiritus Lucano processus ætatis atque opus adblandiens, forte et privatæ offensæ, indidissent. Nec piguit Plinium hoc imitari Pægyrico ad optimum Principem: *Magnum quidem illud seculo dedecus magnum reipublicæ vulnus impressum est, Imperator et parens humani generis obsessus, captus, inclusus: Ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas, ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio, quæ te publicæ salutis gubernaculis admoveret, prope est ut exclamen, tanti fuisse.* Adde quæ ibi sequuntur huic loco lucem ferentia. Grotius. Non credo acres spiritus Lucano abfuisse, dum hæc scripsit; sed ita necesse erat, faciendum fuit, eandem cantilenam canunt alii Poëtæ, Virgilius, Horatius, Martialis, Stadius, Valerius

Flaccus, Silius Italicus: Qui prosa scriperunt Paterculus, Valerius Maximus, Plinii duo, ac Quintilianus; decentius qui sub bonis Principibus vixerunt, invidiosius qui sub malis, magis miror audax Nostri ingenium, qui stante domo Cæsarea Pharsaliam hanc scribere ausus est.

38. — *Diros Pharsalia campos*

Impleat; et Pœni saturentur sanguine manes:] Tolle distinctionem post *impleat*, quippe *sanguine* tam cum hoc jungitur, quam cum *Saturentur*, sed et præterea corrigendum,

*DIRO Pharsalia campos
 Impleat et Pœni saturentur sanguine manes.*

Eo solo modo sententia continuatur, *Diro sanguine*, hoc est, sanguine humano, vide i. 444.

41. *His, Cæsar, Perusina fames, Mutinæque labores*

Accedant fatis:] Contemplare verborum seriem. Si *FATA* non aliam invenere viam Neroni, nisi per Thessaliæ, Africa, et Hispaniæ clades; nihil querimur: Immo his accedant *FATIS Perusium, Mutina, &c.* Nec repetitio placet, nec sententia secum congruit. Prius enim *Fata* ista disponunt res et moderantur; postea res ipsæ sunt *Fata*. Vix dubito, quin Auctor dederit,

Accedant fatis: et, quas premit aspera, classes,
 Leucas; et ardenti servilia bella sub Ætna.
 Multum Roma tamen debet civilibus armis,
 45 Quod tibi res acta est. Te, cum statione peracta
 Astra petes serus, prælati regia cœli
 Excipiet gaudente polo: seu sceptrâ tenere,
 Seu te flammigeros Phœbi conscendere currus,
 Telluremque, nihil mutato sole timentem,
 50 Igne vago lustrare juvat: tibi numine ab omni
 Cedetur: jurisque tui natura relinquet,
 Quis deus esse velis; ubi regnum ponere mundi.
 Sed neque in Arctoo sedem tibi legeris orbe:
 Nec polus adversi calidus qua vergitur Austri;

His, Cæsar, Perusina fames, Mutinæque labores
 Accedant DAMNIS.

Infra v. 106.

Parthica Romanos solverunt *damna* furores.

ii. 226.

— multoque coitur
 Humani generis majora in prælia *damno*.

44. *Multum Roma tamen debet civilibus armis,*

Quod tibi res acta est.] Pergit ad Neronem loqui eique blandiri. Quare nihil vident qui hic putant, *debes* legi posse, quasi ad Romanum sermo fit. Grotius.

48. *Seu te flammigeros Phœbi conscendere currus,*] Tangit aut blandiens, aut tacite irridens, insanum Neronis studium aurigandi. Tacitus Annal. xiii. 5. *Nero puerilibus statim annis cantus aut regimen equorum exercere.* Plura Annal. xiv. 14. et Suetonius Nerone. Ceterum FLAMMIFEROS ex Editione prima, et codicibus nonnullis reponendum.

49. *Telluremque, nihil mutato sole timentem.*] Culpant hic Poëtam nonnulli, quod *mutato sole* dicat, cum *auriga* tantum mutetur. Sed hos facili refellit Seneca, Hippol. 1090.

Talis per auras non suum agnoscens onus,
 Solique falso creditum indignans diem
 Phaëthonta currus ærio excussit polo.

Ut enim hic, eodem manente curru, *Sol falsus* erat; ita apud nostrum, *Sol mutatus*.

54. *Nec polus adversi calidus qua vergitur Austri;*] Præteream *mergitur*, quia finitor circulus poëtis est Oceanus, ac proinde quod inconspicuum est, mergi dicitur. Et sic locutus Germanicus Cæsar Arateis, *pars mersa sub undas Oceani*, de polo Antartico et ipse loquens: Ut et de eodem Avienus: *Subit altera mersa sub undas Pars Erebum*. Sed video eundem sensum esse posse in recepta lectione. Nam vergi passiva terminatione sic dixere Lucretius, multoque posterior Papinius. Priscianus denique hunc ipsum Lucani locum adducit, ut ostendat Latine sic dici. Graviter autem hic in Sphæram delinquit Lucanus, cum polum Austrinum calidum dicit. Est quidem Auster calidus Arcticum polum spectantibus. At polum Austrinum non minus frigidus Arctico. Ad datur hoc cæteris, quæ a Lucano pompaticè magis quam ex vero dicta. Grotius. *Ibidem*. Et hic Lucanus male audit, quasi *calidum Austri polum* dicendo in Sphæram deliquisset, Communis omnium Poëtarum causa est. Nemo enim illorum aliter locutus est. Quippe *Polus* apud eos non punctum quoddam et Axis extremum notat; sed modo totum cælum, mo-

- 55 Unde tuam videas obliquo sidere Romam.
 Ætheris immensi partem si presseris unam,
 Sentiet axis onus; librati pondera cœli
 Orbe tene medio: pars ætheris illa sereni
 Tota vacet, nullæque obstant a Cæsare nubes.
- 60 Tunc genus humanum positis sibi consulat armis,
 Inque vicem gens omnis amet: pax missa per orbem
 Ferrea belligeri compescat limina Jani.
 Sed mihi jam numen: nec, si te pectore vates
 Accipiam, Cirrhæa velim secreta moventem

do quamlibet cœli pro diversa Epitheti ratione partem. *Polus* igitur *Austri calidus* zonam torridam, et quod ultra est hic indicat, ut contra, *Arctoo orbe* plagam septentrionalem. Nam si *Polum* stricte sumseris, jam nullo modo, ne *obliquo quidam sidere*, Roma ex eo conspici potest. Duplex igitur, ex Grotii sententia, non simplex fuisset Lucani peccatum. Sed salva res est: Illud insuper notandum, VERGITUR legendum non MERGITUR cum Prisciani fide p. 798. tum omnium fere codicum præsertim vetustiorum, iidem cum Prisciano AVERSI exhibent, utrumque postulat ipsa sententia; Qua, inquit, a summo seu medio cœlo *Polus* indeclive *vergitur*, versus Austrum ab oculis nostris *aversum*.

56. *Ætheris immensi partem si presseris unam,*

Sentiet axis onus.] Itane vero? Si *unam quamvis* cœli partem presserit, Axis onere laborabit? Quid attinet igitur consilium dare, ut *medio orbe* considat servetque eo pacto æquilibritatem? Nam et illa parte, quæ *una* est, onus sentietur. Repone,

Ætheris immensi partem si presseris IMAM.

Causam hic prioris consilii reddit, ut nec in *Arctoo* nec *Australi* cœlo sedem sibi legere velit; quorum utrumvis comparatione medii cœli *Imum* hic vocatur: Et ut ex *Mechanica* notum indicat, quo longius a Centro sive fulcro onus recedat, eo

magis sentiri et plus ponderare. Infra iv. 106. de utriusque poli regione,

Sic mundi pars *IMA* jacet, quam zona nivalis Perpetuæque premunt hiemes.

Porro etiam codex Meadianus *IMAM* habet, inter lineas pro varia lectione *UNAM*.

58. — *Pars ætheris illa sereni*

Tota vacet, nullæque obstant a Cæsare nubes.] *Pars illa*, medius orbis est, medius Zodiacus. Quid ergo? An semper ibi *Æther serenus* conspicitur? Non profecto magis, quam alibi usquam. Quid porro est *vacet*, sic absolute positum? Cui rei, vel a qua re vacabit? Corrige,

— *Pars Ætheris illa SERENO*
Tota vacet.

ix. 69.

Itque super Libyen, nullo quæ consita cultu Sideribus Phæboque *vacat*.

Precatur itaque, ut pars illa, Nerone ibi consistente, fiat semper serena: Non dicit, quod vulgata lectio ponit falsissimum, jam nunc semper serenam esse.

61. — *Pax missa per orbem,*

Ferrea belligeri compescat limina Jani.] Recte *Pax* missa, ut loquitur ipse Janus apud Nasonem Fast. i. 121.

Cum libuit *Pacem* placidis *emittere* tectis, Libera perpetuas ambulat illa vias.

Quale vero illud est, *BELLIGERI Jani*? Nempe aperto Jano, bellum est, clauso, Pax. Cur igitur magis *Belliger*, quam *Pacificus* dicendus? Neque quisquam alius

65 Sollicitare Deum, Bacchumque avertere Nysa.
Tu satis ad dandas Romana in carmina vires.

Fert animus caussas tantarum expromere rerum:
Immensumque aperitur opus, quid in arma furentem
Impulerit populum, quid pacem excusserit orbi.

70 Invida fatorum series, summisque negatum
Stare diu; nimioque graves sub pondere lapsus,
Nec se Roma ferens. sic, cum compage soluta
Secula tot mundi suprema coëgerit hora,

Poëtarum hoc Epitheto Janum donat.
Repone,

Ferrea *CLAVIGERI* compescat limina Jani.

Ovid. *ibid.* v. 99.

Ille tenens dextra *baculum clavemque* sinistra.

Hæc scilicet Jani insignia erant, *Baculus*
et *Clavis*, non *Hasta*, *Ensis*, *Lorica*, *Cli-*
peus; quali habitu erant *Mars* et *Pallas*,
belliger uterque Ovid. *Fasti.* 253.

Nil mihi cum bello: pacem postesque tuebar:
Et *clavem* ostendens, hæc, ait, arma gero.

Denique, v. 228. de eodem.

CLAVIGERUM verbis alloquor ipse deum.

Porro in hac voce, non tamen a *Clave* sed
a *Clava* ducta, peccant Librarii apud *Se-*
necam *Herc.* *Fur.* 528.

Almena genitus bella per omnia
Monstris exagitet *Cælifera* manum.

Atqui non manu, sed cervice et humero,
cælum tulit. scripsit Auctor,

Monstris exagitet *CLAVIGERAM* manum.

63. — *Nec, si te pectore vates*

Accipiam,] Repone ex utroque *Col-*
bertino, *Pulmanni* uno, et *Servio* ad *Æn.*
i. 12. *ACCIPIO.* Firmat clare *Priscianus*
p. 1143. *Lucanus* in i. *Nec si te pectore*
vates Accipio, Cirrhæa velim secreta mo-
ventem Sollicitare deum. *Indicativo enim*
usus (Accipio) comprobatur hoc fieri; et Ve-
lim subjunxit promittens cum hoc sit, posse
minime egere Apolline. *Crediderim quo-*

que, ob emphasin, sic ab Auctore profec-
tum,

— *Nec te si pectore vates.*

Non si te. Mox quoque reponendum est,
Bacchum *VE*, pro *Bacchum* *QUE*. Ac de-
nique, ex omnibus ubique codicibus et *E-*
ditionibus priscis,

Tu satis ad vires Romana in carmina dandas:
Non ut *Editi* recentiores inverso ordine,
dandas vires.

68. — *Quid in arma furentem*

Impulerit populum,] *Lego* *RUEN-*
TEM. Hæc duo passim a Librariis per-
mutantur: Sic i. 254. *Cimbrumque ruen-*
tem vidimus; ubi *veterrimi* et *plurimi*
codices habent *Furentem.* iii. 57. Major
in arma *ruit.* Ideo autem hic præfero
Ruentem, quod adjunctum ei sit *Impulerit.*
Tacitus *Hist.* ii. 63. *Sabinus, in alieno*
discrimine sibi pavens, ne allevasse videre-
tur, IMPULIT RUENTEM.

74. — *Omnia mistis*

Sidera sideribus concurrent. ignea
pontum

Astra petent:] Sic quidem codi-
ces, quod sciam, universi. Sed inepta
prorsus sententia est, et ipsa secum
pugnat. Si enim *omnia sidera con-*
current, et supervacuum est addidisse
sideribus, et absurdum. Recte quidem
apud alios legis, *arma armis concurrere,*
montibus montes, sed ibi scilicet intelligis
alios aliis concurrere. Atqui si *omnia Si-*
dera concurrent; quibus, quæso, *aliis si-*

- Antiquum repetens iterum chaos; omnia mistis
 75 Sidera sideribus concurrent. ignea pontum
 Astra petent: tellus extendere littora nolet,
 Excutietque fretum: fratri contraria Phœbe
 Ibit, et obliquum bigas agitare per orbem
 Indignata, diem poscet sibi: totaque discors
 80 Machina divulsi turbabit fœdera mundi.
 In se magna ruunt. lætis hunc numina rebus
 Crescendi posuere modum. nec gentibus ullis
 Commodat in populum, terræ, pelagique potentem,
 Invidiam Fortuna suam. Tu causa malorum

deribus concurrere possunt? Crescit adhuc absurdum, cum addit mistis sideribus: Quippe si omnia jam concurrerunt, quænam adhuc restant Sidera, quæ misceantur. Effugisset hæc omnia, si sic dixisset,

————— omnia mistis
 Sidera *Seminibus* concurrent.

Hoc est, *Particulis.* ut Claud. Proserp. 249.

————— veterem qua lege tumultum
 Discevit Natura parens, et *semina* jussis
 Discessere locis.

Jam vero illud vide quod continuo sequitur, *Ignea pontum Astra petent.* Quid aliud sunt *Astra*, quam *Sidera*? Ergo eadem *Sidera* et inter se concurrent, et pontum petent, non pudet vanitatis? Sane Seneca Patruus, Consol. ad Marciam sub ipsum finem: *Cum tempus, ait, advenerit, quo se mundus renovaturus extinguat; viribus ipsa se suis cædent, et SIDERA SIDERIBUS INCURRENT, Recte quidem hoc, alia scilicet aliis incurrent, adde huc omnia; adde mistis; et ex sana oratione, vitiosissimam facies. Et quidem suspicio est, ex his ipsis Patruus locis interpolatum esse Nostrum. Quippe dempto hoc emblemate, tam loco sua sententia constat, quam versui suus numerus.*

Antiquum repetens iterum Chaos: ignea pontum Astra petent.

Plane ut Patruus in Thyeste, v. 850, nempe sub mundi finem,

Aries præceps ibit in undas.

et 867.

Monstraque numquam perfusa mari
 Merget condens omnia Gurges.

Ubi pro *Monstra*, legendum PLAUSTRA.

Quod si ægre quis tulerit versum totum explodi, is, si libet, SEMINIBUS legat, ut supra: Et mox *Ignea pontum ÆTHRA PETET. Æthra* idem quod *Æther.*

76. ——— *Tellus extendere littora nolet, Excutietque fretum:] Extendere littora, sensu ni fallor, eodem, quo fines, agri, rura dicuntur extendi. Quid igitur sibi vult NOLET extendere? Et tamen Excutiet fretum. Hæc ἄσβεστα sunt, neque una conjungi possunt. Freto enim excusso necessario extenditur litus; ut rursus, litore extenso, necesse est ut excutiat fretum. Repone,*

————— Tellus extendere littora QUÆRET
 Excutietque fretum.

Cupiet, conabitur, enitetur ampliare fines suos, mari expulso. Noster iv. 429.

Jamque relabenti *cresecbant littora ponto.*
 et ix.

————— A syrtibus undas

Egit, et illato confregit litore pontum.

Plinius, Epist. vi. 20. *Mare in se resorberi, et tremore terræ quasi repellere videbatur: Certe processerat litus, multa animalia maris in siccis arenis detinebat. Vi-*

- 85 Facta tribus dominis communis Roma, nec unquam
 In turbam missi feralia fœdera regni:
 O male concordēs, nimiaque cupidine cæci,
 Quid miscere juvat vires, orbemque tenere
 In medio? dum terra fretum, terramque levabit
 90 Aër, et longi volvent Titana labores,
 Noxque diem cœlo totidem per signa sequetur;
 Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
 Impatiens consortis erit. nec gentibus ullis
 Credite; nec longe fatorum exempla petantur:
 95 Fraternali primi maduerunt sanguine muri.

des, cum fretum excutitur, litus inferri, crescere, procedere, sive extendi: Contra in diluvio maris, trahi, cogi, vel plane tolli.

81. *In se magna ruunt.*] Seneca: *Ut nihil extra lacessat aut quatiat, in se ipsa Fortuna ruit.* Grotius.

85. ——— *Nec unquam*

In turbam missi feralia fœdera regni:] Peiraredus amicus meus vir elegantis ingenii sensum meliorem facit scribendo, *felicia.* Grotius. *Ibidem.* Certe Peiraredi conjectura, FELICIA, meliorem efficit sensum, quam quod nullum omnino habet, FERALIA. *Nec unquam feralia,* perinde est, ac *semper fausta,* non tamen ex toto satisfacit *Felicia.* Prætulerim, DURANTIA fœdera, duratia, duralia, feralia; is progressus erroris. Noster 98.

Temporis augusti mansit concordia discors. et viii. 218.

——— *Si fœdera nobis
 Prisca manent.*

88. ——— *Orbemque tenere*

In medio?] Explicat Plutarchus in Bruto, de factione simili loquens, *Κίννας και Μάρκοι και Κάρβωνες ἄθλον ἐν μέσῳ και λείαν προθέμενοι τὴν πατριδα:* Cinnas, ait, et Marios, et Carbones patriam suam IN MEDIO proposuisse pro præmio et præda.

89. ——— *Dum terra fretum, terramque levabit*

Aër,] Vir summus Julius Scalliger in præclaro suo de Poëtica libro

sic locum hunc sugillat: *Si terra, inquit, sustinet mare, eadem ratione sustinebit aërem, non autem ab aëre sustinebitur.* Aliud agebat, cum hæc scriberet: Tota enim terra cum mari ab aëre sustinetur. Ovidius, Met. i. 11.

*Nec circumfuso pendebat in aëre tellus,
 Ponderibus librata suis.*

Omnis Poëtarum Chorus hoc prædicat, ut et Philosophorum veterum.

95. ——— *Nec gentibus ullis*

Credite; nec longe fatorum exempla petantur:] Atqui versu abhinc decimo jam habuimus, et eadem versus clausula,

——— *Nec gentibus ullis
 Commodat:*

An fortasse scripsit Auctor, *nec FASTIBUS ullis Credite?* Horat. Serm. iii. 5. 112.

Tempora si fastosque velis evolvere mundi.

Noster x. 187.

Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.

96. *Nec pretium tanti tellus, pontusque furoris*

Tunc erat: exiguum dominos commisit asylum.] valde placuit Papinio hoc εὐνόημα. Inde enim illud desumpsit, nihilo deterius:

*Et nondum crasso laquearia fulva metallo,
 Montibus aut alte Graiis suffulta nitebant
 Atria, congestos satis explicitura clientes.
 Non impacatis regum advigilantia somnis
 Pila, ne alterna ferri statione gementes
 Excubiæ, nec cura mero committere gemmas,*

Nec pretium tanti tellus, pontusque furoris
Tunc erat: exiguum dominos commisit asylum.

Temporis angusti mansit concordia discors,
Paxque fuit non sponte ducum. nam sola futuri
100 Crassus erat belli medius mora. Qualiter undas
Qui secat, et geminum gracilis mare separat Isthmos,
Nec patitur conferre fretum: si terra recedat,
Ionium Ægæo frangat mare: sic, ubi sæva
Arma ducum dirimens, miserando funere Crassus
105 Assyrias Latio maculavit sanguine Carras,

Atque aurum violare cibus: Sed nuda potestas
Armavit fratres: pugna est de paupere regno.

Vide et quæ sequuntur sane egregia.
Grotius.

98. *Temporis angusti mansit concordia discors,*] Ab Horatio petatum. i. Epist. xii. 19.

Quid velit et possit rerum *concordia discors*.

Vel Ovid. *Metam.* i. 433.

—— vapor humidus omnes
Res creat, et *discors concordia* fœtibus apta est.

Quod tamen illi de rebus naturalibus usurparunt, Noster solita elegantia ad civiles transtulit.

100. *Crassus erat belli medius mora.*] Plutarchus Pompeio: Κράσσοις ἐν Πάρθοις ἀπολωλώς ἠγγέλλετο. καὶ τῆτο κώλυμα ὄν μέγα τῆ συμπεσεῖν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐκ ποδῶν ἐγεγόνει. Grotius. Seneca Lucani hujus avus Suasoria ii. *Latro*, ait, in hac Suasoria illam dixit sententiam, si nihil aliud, erimus certe **BELLI MORA**. Postea meminī *Abrorum Silonem recitare carmen, in quo agnovimus sensum Latronis in hoc versu,*

Ite triumphantes, **BELLI MORA** concidit Hector.

Hæc Seneca: Postea a pluribus usurpatum est, ab ipsius quoque filio ac a nepote ut hic vides.

Seneca in Troasi 124. de Hectore,

—— Columen patriæ, *mora fatorum*, Agamem. 211.

Non sola Danais Hector, et bello *mora*.

Incertus Auctor in Phœniss. 458.

—— media se opponit parens
Proinde bellum tollite, aut *belli moram*.

Iterum. —— *qualiter undas*

Qui secat, et geminum gracilis mare separat Isthmos,

Nec patitur conferre fretum: si terra recedat,

Ionium Ægæo frangat mare:] Id rectius quam *franget*. Est enim *δυνητικὸν* ut loquuntur Græci. Grotius. Aut dormitabat hic bonus Lucanus, aut fœda passus est Librariorum vulnera. Qualia enim sunt ista? *Isthmos secat undas*, tum quod idem prorsus est, *separat mare*: Mox variato tantum vocabulo, *conferre fretum*; et deinde crambe quartum repetita, *frangat mare*. Restat tamen aliud his omnibus pejus: Si terra, inquit, *recedet*, quid tum? vel *Terra*, vel *Isthmos* (ea sola verborum constructio est) *frangat Ionium mare Ægæo*. Ergo terra, etiam postquam ablata est, frangat aliquid? Quid hic agendum est? melius profecto esset a loco tam ulceroso manum abstinere: Sed vide tamen hæc, dum meliora quis extundet:

—— Qualiter **UNA**
DISSECAT et geminum gracilis mare separat Isthmos,

- Parthica Romanos solverunt damna furores.
 Plus illa vobis acie, quam creditis, actum est,
 Arsacidæ: bellum victis civile dedistis.
 Dividitur ferro regnum: populique potentis,
 110 Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet orbem,
 Non cepit fortuna duos. nam pignora juncti
 Sanguinis, et diro ferales omine tedas
 Abstulit ad manes, Parcarum, Julia, sæva
 Intercepta manu. quod si tibi fata dedissent
 115 Majores in luce moras, tu sola furentem
 Inde virum poteras, atque hinc retinere parentem;

Nec patitur conferre *GRADUM*: si terra recedat,
 Ionium Ægæo frangat mare.

103. ——— *Sic, ubi sæva*

*Arma ducum dirimens, miserando
 funere Crassus*

Assyrias Latio maculavit sanguine Carras,] Hunc locum in memoria habuit Silius Italicus, cum diceret ii. 6.

Patricio Cremeræ maculavit sanguine ripas.

et iterum xii. 17.

Mæonios Italo sceleravit sanguine fluctus.

Sed priorem versum, *Arma ducum dirimens, miserando funere Crassus*, in spisso mendo cubare non dubito. Quo enim modo accipis? *Crassus funere maculavit Carras sanguine?* Non agnosco nostrum tam inficetum. An, ut constructionis ratio et usus postulat, *Dirimens arma funere?* Atqui et funere caruit Crassus, et morte sua (si istam *funus* hic significat) non *dirimit* arma ducum, sed commisit. Piget hic tentare aliquid, sed ne nihil agamus, sic mecum lege.

Arma ducum dirimens MEDIO DISCRIMINE Crassus.

Discrimine, sive spatio, intervallo, *dirimens medio*, ut noster; iv. 18.

——— *Medius dirimit tentoria gurgis.*

109. ——— *Populique potentis,*

*Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet orbem,
 Non cepit fortuna duos.]*

——— *MUNDIQUE PATENTIS*

Non cepit *MENSURA* duos.

ut x. 450.

Hic cui Romani spatium non sufficit orbis.

111. ——— *Nam pignora juncti*

*Sanguinis, et diro ferales omine tedas
 Abstulit ad manes, Parcarum, Julia,
 sæva*

Intercepta manu. quod si tibi fata dedissent,] Recte quidem *Abstulit*, modo cum reliqua oratione congrueret; ut ix. 125.

——— *Romanaque Magnus ad umbras
 Abstulit.*

Verum cum continuo subjungatur, *Quod si TIBI*; consentaneum est, ut *Julia* persona secunda, non ut jam fertur tertia, efferatur. Repono,

ABSTRAHIS ad manes.

Tecum abstrahis: Pompeii natum, Cæsaris nepotem: nam ipsa ex puerperio obiit et paucos dies infans ei supervixit.

115. ——— *Tu sola furentem*

Inde virum poteras, atque hinc retinere parentem;] Sine dubio legendum *FURENTES*, præsertim cum Pompeium cui ubique favet necessario includat, illud *Furentem*, Cæsarem non ita: Seneca, Epist. xiv. *Cato, qui furentium principum armis medius intervenit: qui aliis Pom-*

- Armatusque manus excusso jungere ferro,
 Ut generos soceris mediæ junxere Sabinæ.
 Morte tua discussa fides, bellumque movere
 120 Permissum est ducibus: stimulos dedit æmula virtus.
 Tu nova ne veteres obscurent acta triumphos,
 Et victis cedat piratica laurea Gallis,
 Magne, times: te jam series, ususque laborum
 Erigit, impatiensque loci fortuna secundi.
 125 Nec quenquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
 Pompeiusve parem. quis justius induit arma,

*peium offendentibus, aliis Cæsarem, simul
 lacessit duos.*

119 *Morte tua discussa fides, bellum-
 que movere*

*Permissum est ducibus:] Sic et
 Velleius: Cum medium jam ex invidia
 potentiae male cohærentis inter Cn. Pompei-
 um et C. Cæsarem concordiae pignus, Ju-
 lia uxor Magni decessit. Annæus Florus
 multum hujus Annæi æmulator: Crassi
 morte apud Parthos, et morte Juliæ Cæsa-
 ris filiae, quæ nupta Pompeio, generi socer-
 ique concordiam matrimonii fœdere tene-
 bat, statim æmulatio erupit. Plutarchus;
 ὡς τὴν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμοιῳι τὰλλα νοσῶσαν
 τὴν πολιτείαν φυλασσέσης οἰκειότητος λελυ-
 μένης. Grotius. Altero abhinc versiculo
 dederat *Excusso ferro*; et ingrate nunc in-
 geritur *Discussa fides*. Restituo,*

Morte tua *DISCISSA* fides.

Notum illud Catonis apud Ciceronem. *Dis-
 suendas magis esse amicitias, quam discin-
 dendas. Sane non temere dictum inveni-
 es Discutere nisi de rebus noxiis et moles-
 tis.*

122. *Et victis cedat piratica laurea Gal-
 lis,] Hinc sumsit Claudianus i. Eutrop.
 502.*

————— *Piratica Magnum*

Erigit, illustrat servilis laurea Crassum.

Quin et illud *Erigit* ex Nostro:

————— Te jam series, ususque laborum
 Erigit.

123. ———— Te jam series, ususque la-
 borum

*Erigit,] Vide seriem orationis:
 Tu, Pompei, times ne &c. te series labo-
 rum erigit. Et Tu, et te ex sermonis La-
 tini indole ad solum Pompeium spectare
 debent. Scripsit Auctor,*

Magne times, *HUNC* jam series ususque laborum:

*Error ex compendiosa scriptura natus, te,
 hc. Claudianus ii. Proserp. 131.*

Te quoque flebilibus mœrens, Hyacinthe, figu-
 ris
 Narcissumque metunt; nunc inclita germina
 veris,
 Præstantes olim pueros: *TU* natus Amyclis,
HUNC Helicon genuit: *TE* disci perculit error,
HUNC fontis deceptit amor: *TE* fronte retusa
 Delius, *HUNC* fracta Cephissus arundine luget.

124. ———— *Impatiensque loci fortuna
 secundi.] Sumsit hinc illud Papinius:*

————— Jurisque secundi

Ambitus impatiens.

Grotius.

125. *Nec quenquam jam ferre potest,
 Cæsarve priorem,*

*Pompeiusve parem.] Sallustius dix-
 erat de Pompeio: Nam particeps do-
 minationis neque fuit quisquam: Neque
 si pati potuisset orbis terrarum bello con-
 cussus foret. Velleius. Neque Pompeius,
 ut primum ad rempublicam aggressus est,
 quenquam omnino parem tulit: Et in qui-
 bus rebus primus esse debebat, solus esse cu-
 pibat. Idem de eodem: Civis in toga,
 (nisi ubi vereretur ne quem haberet parem)
 modestissimus, amicitiarum tenax, in offen-
 sis exorabilis, in reconciliata gratia fidelis-
 simus, in accipienda satisfactione facilli-*

- Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur:
 Victrix causa Deis placuit, sed victa Catoni.
 Nec coïere pares: alter vergentibus annis
 130 In senium, longoque togæ tranquillior usu
 Dedidicit jam pace ducem: famæque petitor
 Multa dare in vulgus: totus popularibus auris
 Impelli, plausuque sui gaudere theatri:
 Nec reparare novas vires, multumque priori
 135 Credere fortunæ. stat magni nominis umbra.
 Qualis frugifero quercus sublimis in agro

mus, potentia sua nunquam aut raro ad impotentiam usus, pene omnium vitiorum expers, nisi numeraretur inter maxima, in civitate libera dominaque gentium indignari, cum omnes cives jure haberet pares, quenquam æqualem dignitate conspiciere. Nec abit hinc Plutarchus de hoc ipso Pompeio: ἔδὲ ἐξέλειτο δοκεῖν ἀπιτεῖν, ἀλλ' ὑπερορῶν μᾶλλον καὶ καταφρονεῖν. Alibi tamen is ipse Pompeio æquior cum de Cæsare primum, deinde de Pompeio sic loquitur: ἀπειλείπετο τῷ μὲν ὑπὲρ τῷ γενέσθαι μίγισον τὸν ὄντα καταλύειν, τῷ δὲ ἵνα μὴ πᾶσιν τῶτο προαναίρειν ὃν ἐδεδόκει. Hinc non abit diversus Dion: Πομπηῖος μὲν ἔδινός ἀνδράπων δεύτερος, Καῖσαρ δὲ καὶ πρῶτος πάντων εἶναι ἐπιθυμεῖ. Et nota lector, primos illos duos, unde testimonia attuli, fuisse Cæsarianos: Credo et Lucanum, cum hæc scriberet, mutavit enim inter scribendum, ut jam monui. Nec tamen Pompeium ego culpa omni absolverim, non magis quam M. Tullius, ubi libere ad amicos scribit: Aut Cratippus, qui in Lesbo insula Pompeio de divina providentia ob casum Pharsalicum dubitanti, respondit interrogando, quem sponsoem haberent homines, Pompeium, si pro eo cecidisset alea belli, melius ea fuisse usurum? Et ille quidem cunctanter ut Peripateticus. Absolutius et stoica firmitate Cato apud hunc ipsum Lucanum de Pompeio:

— nec, si fortuna favebit,
 Hunc quoque totius sibi jus promittere mundi
 Non bene compertum est. *Grotius.*

127. — *Magno se iudice quisque*

tuetur:] Me quidem iudice, non Quisque dedit auctor, sed UTERQUE: Et quod solemne est Librariis, ideo mutarunt, ut generalem sententiam conficerent. Scio Quisque de duobus dictum semel iterumve inveniri. Ovid. Heroid. xix. de Hero et Leandro:

Atque ita *quisque* suas iterum redeamus ad urbes. Sed et hic, credo, scripsit *uterque*; quod facili errore Librarios fecellit, *quisque, uterque*, demptis scilicet apicibus. Loca quæ e Prosa adducuntur, non moror. *Martialis i. 6.*

Quæ majora putas miracula, summus *utrique* Auctor adest: hæc sunt Cæsaris.

131. *Dedidicit jam pace ducem:] Satis rara locutio; sed a Patruo habuit. Troasi, v. 883. Helena ad Polyxenam.*

Depono vultus squalidos, festos cape
 Dedisce captam.

135. — *Stat magni nominis umbra.] Hinc sumsit auctor incertus tragediæ Octaviæ, quæ nunc ut Senecæ fertur, v. 70.*

Nunc in luctus servata meos
 MAGNI resto NOMINIS UMBRA.

137. *Exuvias veteres populi,] Rectius Colbertinus veterrimus, Bersmanni unus, et Regiorum alter,*

Exuvias *VETERIS* populi.

Plus enim est, *Exuvias veteris ac defuncti populi*, quam *veteres exuvias populi* adhuc fortasse viventis. *Stattius Thebaid. vi. 67.*

Exuvias veteres populi, sacrataque gestans
 Dona ducum: nec jam validis radicibus hærens,
 Pondere fixa suo est: nudosque per aëra ramos
 140 Effundens, trunco, non frondibus, efficit umbram:
 At quamvis primo nutet casura sub Euro,
 Tot circum silvæ firmo se robore tollant,
 Sola tamen colitur. Sed non in Cæsare tantum
 Nomen erat, nec fama ducis: sed nescia virtus
 145 Stare loco: solusque pudor non vincere bello.

Arma etiam veterum exuvias circumdat avorum.

141. *At quamvis primo nutet casura sub Euro,*] Multo id melius quam *Et*. Grotius. Codices plerique cum editionibus primis *SED quamvis*, Colbertinus vetterimus cum Harleiano paucisque aliis *Et quamvis*. Accedo. non enim opponuntur hæc præcedentibus, sed consentiunt: *Fixa est suo pondere et trunco umbram efficit, Et quamvis ad ventum nutet, sola tamen colitur.*

145. ——— *Solusque pudor non vincere bello.*] Jugularunt sententiam Librarii, dum quod non intelligunt, mutant. Restituo,

— Solusque pudor non *VINCERELENTE*.

Bello hic inertissimum est, verum quamvis mortalium, etiam ignavos, pudeat vinci bello; at Cæsarem etiam vicisse pudit, si lente ac tarde. Noster vii. 75.

— Merito Pompeium *VINCERELENTE*, Gentibus indignum est a transcurrente subactis.

Et iii. 51. de Cæsare.

— Nec vincere tanti,
 Ut bellum differret erat.

Sumsit hinc Silius, xiv. 127. de Marcello.

Instabat ductor, cui *TARDE VINCERE*
 Graias
 Par erat, ac vinci.

Porro ideo sustulerunt *LENTE*, quia illud *NON* caliginem iis offudit: Crediderunt sic dici oportere, *Solus pudor, vincere lente; non cum negativa particula, non*

vincere, sed fefellit eos acumen suum. Seneca patruus, Hippolyto, v. 140.

Honestam primum est velle, nec labi via:
Pudor est secundus, nosse peccandi modum.

Ubi *Honesta*, ex Nic. Heinsii emendatione assumpsi; vides, ut apud hunc *Pudor est, nosse modum; non, ignorare modum; Ita apud Nostrum, Pudor est, non lente vincere, non, quod vulgo dicerent, lente vincere. Solus igitur Pudor, perinde fere est ac sola cura, sola cautio, studium, virtus. Omnia nunc apte cohærent, non stare loco, non lente vincere, incredibile erat Cæsar celeritate.*

146. *Acer, et indomitus; quo spes, quoque ira vocasset,*

Ferre manum, et numquam temerando parcere ferro.] Leve primo erratum tolle, in quo solemniter peccant Librarii, *Que, pro Ve* passim substituentes,

— Quo spes, quoVE' ira vocasset,

Male codex Bersmanni *Tulisset*. Silius xii. de Hannibale,

Flectebat rabiem, quo præda *VEL* ira vocasset.

Aliud enim adhuc restat, interioris curæ. Quid enim est *Parcere temerando FERRO?* *Temerare ferro* aliquid, satis notum: Ipsum ferrum temerari sive violari nunc primum didici. Ovid. *Metam.* viii. 742.

Dicitur et lucos *ferro temerasse* vetustos.

Horat. *Serm.* ii. 3.

Non Pyladen *ferro violare* aususve sororem.

Acer, et indomitus; quo spes, quoque ira vocasset,
 Ferrè manum, et nunquam temerando parcere ferro:
 Successus urgere suos: instare favori
 Numinis: impellens quicquid sibi summa petenti
 150 Obstaret: gaudensque viam fecisse ruina.
 Qualiter expressum ventis per nubila fulmen
 Ætheris impulsu sonitu, mundique fragore
 Emicuit, rupitque diem, populosque paventes
 Terruit, obliqua præstinguens lumina flamma:

Facile crediderim, sic ab Authoris manu profectum,

Et nunquam temerando parcere *JURI*.

Dum mores hominis, ac ingenium, et characterem depingit Noster, ipsius Cæsaris verba vel Historica fide huc ducit. Suetonius Cæsare c. 50. *Quidem putant captum imperii consuetudine, usum occasione rapiendæ dominationis: Quod existimasse videtur et Cicero, scribens De officiis tertio libro, semper Cæsarem in ore habuisse Euripidis versus, quos sic ipse convertit;*

Nam si VIOLANDUM est JUS, regnandi gratia Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Cicero ipse iii. 21. *Ipse autem socer in ore semper Græcos versus de Phœnissis habebat; quos dicam ut potero, incondite fortasse, sed tamen ut res possit intelligi, Nam si violandum, &c. Versus adhuc restant in ea fabula Euripidis,*

Εἰ χερὴ γὰρ ἀδικεῖν, τῆς τυραννίδος πέρι
 Κέλυστον ἀδικεῖν. τ' ἄλλα δ' εἰσεβῆν χερῶν.

Satine jam compertum est, ad hoc ipsum respexisse Lucanum? Neque enim monito opus est *Temerare jus et Violare jus*, unum idemque esse. Noster de Cæsare, i. 225.

Hic, ait, hic pacem TEMERATAQUE JURA relinquo.

Tacitus Annal. i. 40. *Cur gravidam conjugem inter furentes et omnis humani juris violatores haberet?* Silius xi. 160.

Itis, ait, cives, violanda ad jura parentum.

Seneca Medea 614,

Exitu diro *temerata* ponti jura piavit.

Tacitus Hist. iii. 80. *Sacrum etiam inter exteras gentes jus, civilis rabies usque in exitium temerasset.*

148. *Successus urgere suos:*] Hinc cepit illud Claudianus i. Stil. v. 2.

———— Successusque novos successibus *urgent*.

Ut recte dedit Heinsius, non ut antea, *augent*. Contra, ex Patruo sumsit Noster quod mox sequitur,

Gaudensque viam fecisse ruina.

Nam ille in Herc. Fur. 67.

Nec in astra læta veniet, ut Bacchus, via;
 Iter ruina quæret.

155. *Emicuit, rupitque diem, populosque paventes*
Terruit, obliqua præstinguens lumina flamma:

In sua templa furit:] Primus omnium Pulmannus ex unico Codice, PRÆSTINGUENS in textum recepit: Hunc secutus est Bersmannus; et deinceps Gro-tianas Editiones commaculavit inficeta lectio. Quid enim? an quoties fulmen erumpit, *præstinguit* populis oculos, et excœcat genus humanum? Omnes nostri codices vel PRÆSTRINGENS vel quod idem est, PERSTRINGENS; posterius adsciscunt, Colbertini duo, et Lactantius ad Statium. Cæterum si filum orationis sequaris, facile deprehendes, Conjunctionem hinc abesse; *Qualiter*, ait, *fulmen emicuit rupitque diem, populosque terruit*

- 155 In sua templa furit: nullaque exire vetante
 Materia, magnamque cadens, magnamque revertens
 Dat stragem late, sparsosque recolligit ignes.
 Hæ ducibus causæ suberant: sed publica belli
 Semina, quæ populos semper mersere potentes.
- 160 Namque ut opes nimias mundo fortuna subacto
 Intulit, et rebus mores cessere secundis,
 Prædaque et hostiles luxum suasere rapinæ:

in regna sua furit. Deest, inquam, con-
nexio, vel, Fulmen QUOD emicuit, sive
CUM emicuit, furit in sua templa; vel,
Fulmen emicuit, ET furit in sua templa.
Ne inusta maneat hæc macula, sic refingo,

———— per nubila fulmen

UT MICUIT, rupitque diem, populosque pa-

Terruit, obliqua PRÆSTRINGENS lumina
 flamma:

In sua templa furit:

Ut micuit, Cum primum micuit, Post-
quam micuit, Seneca Agam. 495.

Et nube dirum fulmen elisa micat.

Silius xvii. 252.

Hinc rupti reboare poli, atque hinc crebra
 MICARE
 Fulmina.

Livius 40, 58. Cum ingenti fragore cœ-
 li tonitribus et fulguribus præstringentibus
 aciem oculorum, sed fulmina etiam sic un-
 dique micabant ut peti viderentur corpora.
 Cæterum in hoc tota comparationis vis et
 venus est; quod ut Fulmen in sua tem-
 pla, ita Cæsar in suam civitatem ac pa-
 triam furebat.

155. ——— Nullaque exire vetante

Materia, magnamque cadens, mag-
 namque revertens

Dat stragem late,] Geminatur, ut
 vides, QUE; quod non est moris apud
 Nostrum, inter Cadens ac Revertens, non
 est plena sed obscurior oppositio. Re-
 pone, si literarum ductus sequi velis,
 VADENS, si sententiæ ductum,

————nullaque exire vetante

Materia, magnam VENIENS magnamque
 revertens ———

Plin. Hist. ii. 55. *Nec tam adventus*
fulminum spectatur, quam reditus. Et
mox, Itaque plurimum refert, unde vene-
runt fulmina, et quo concesserint. Deni-
que, Cum a prima cæli parte venerint, et
in eandem concesserint, summa felicitas
portenditur. Vides hic adventum, redi-
tum, venire, concedere, eodem Antitheto,
quo Noster,

Magnam, veniens, magnamque revertens.

165. —Fœcunda virorum Paupertas
 fugitur;] Palladas:

Μισῶνται περίην μητέρα σωφροσύνης. Grotius.

Nihil ad hunc locum facit Palladæ versi-
 culus.—*Odio habent paupertatem matrem*
temperantiæ, frugalitatis, pudiciæ; Alia
res agitur. Paupertas publica ideo fe-
cunda virorum (sic enim Priscianus legit
p. 1165.) hic dicitur, quod pauper popu-
lus numerosam sobolem creet, dives vero
et luxuriosus exiguum. Seneca Epist.
87. His interrogationibus suasuri aut
dissuasuri sumus? His effecturi, ut po-
pulus Romanus paupertatem, fundamen-
tum et causam imperii sui, requirat ac
laudet? Divitias autem suas timeat?
Livius vii. 25. Undique non urbana tan-
tum, sed etiam agresti juventute decem
legiones scriptæ dicuntur, quaternum
millium et ducenorum peditum, equitum-
que trecentorum quem nunc novum exerci-
tum, si qua externa vis ingruat, hæ vires
populi Romani, quas vix terrarum capit
orbis, contractæ in unum, haud facile ef-
ficiant: Adeo in quæ laboramus sola cre-
vimus, DIVITIAS LUXURIAMQUE.

- Non auro, tectisve modus: mensasque priores
 Aspernata fames: cultus gestare decoros
 165 Vix nuribus, rapuere mares: fœcunda virorum
 Paupertas fugitur; totoque accersitur orbe,
 Quo gens quæque perit. tunc longos jungere fines
 Agrorum, et quondam duro sulcata Camilli
 Vomere, et antiquos Curiorum passa ligones
 170 Longa sub ignotis extendere rura colonis.
 Non erat is populus, quem pax tranquilla juvaret,

Cæterum ex hoc loco copias suas auxit
 Silius, de luxu Campano xiii. 352.

Egeritur præda, et victus alimenta superbi,
 Queisque bonis periere, virum de corpore vestes
 Femiinæ, mensæque alia tellure petita.

In quibus illa Nostri elucent,

———— mensasque priores
 Aspernata fames, *cultus*, gestare decoros
 Vix nuribus, rapuere mares. ———
 ——— totoque accersitur orbe,
 Quo gens quæque perit.

Atque hinc in alio Siliii loco de iisdem
 Campanis xi. 41.

———— madefacta veneno
 Assyrio *manibus* vestis, medioque dierum
 Regales epulæ, &c.

Fred. Gronovii emendatio confirmatur,
 Quem enim non offendat illud *Manibus*?
 Alii alia tentaverunt, sed ille felicissimè.
 MARIBUS, ut supra, *Virum* de corpore
 vestes femineæ, et, *Cultus* gestare decoros
 vix nuribus, rapuere mares. Seneca Nat.
 Quæst. vii. 51. Muliebres munditias an-
 tecessimus: Colores meretricios, matronis
 quidem non induendos, viri sumimus.
 Idem in Hyppol. 206.

Tunc illa magnæ dira fortunæ comes
 Subit libido; non placent suetæ dapes,
 Non tecta sani moris, aut *vilis* *cibus*.

Mendum hic grandius agnovere Gruterus
 et Gronovius. Quorsum enim *Cibus*
 post *Dapes*? Hic timidiuscule tendat,
 HUMILIS, aut VILIS TORUS. Sed
humilia et *vilis* in ampla fortuna jure ac
 merito non placent, unde sic refingo,

Non tecta sani moris, aut *CULTUS PRIOR*.

Cum semel in textum admisissent aut *U-*
los aut *Vilis*, necessario quærendum erat
 nomen Substantivum.

167. ——— *Tunc longos jungere fines*
Agrorum,] Mox tertio abhinc ver-
 su rursus habebimus,

Longa sub ignotis extendere rura colonis.

Ergo hic repono,

Tunc *LATOS* jungere fines.

Seneca Epist. 90. *Licet in provinciarum*
spatium rura dilatet, et possessionem vocet
per suam longam peregrinationem; nulla
nos finium propagatio eo reducet, unde
discessimus. Et de Ira i. Et sub sin-
gulis villicis LATIORES habet FINES,
quam quos consules sortiebantur. Inde
Latifundia dicta. Plin. Hist. viii. 7.
Verum contentibus Latifundia perdidere
Italiam. Cæterum in verbis istis sub ig-
notis colonis, duplex sui sæculi reprehen-
sio est; quod rura, quæ olim ipsi domini
colebant, nunc colonis elocentur; eisque
etiam ignotis; quippe, ut Columella i. 7.
Si prædium locandum fuerit, is patris-fu-
milias felicissimus fundus est, qui colonos
indigenas habeat, et tanquam in paterna
possessione natos jam inde a cunabulis longa
familiaritate retineat.

168. ——— *Et quondam duro sulcata*
Camilli

Vomere,] Omnis quidem *Vomer*
 per se durus est, ut Virg. Georg. iii. 515.

Ecce autem *duro* sub *vomere* taurus.

Numquid tamen *vomer* Camilli durior

- Quem sua libertas immotis pasceret armis.
 Inde iræ faciles, et, quod suasisset egestas,
 Vile nefas: magnumque decus, ferroque petendum,
 175 Plus patria potuisse sua: mensuraque juris
 Vis erat: hinc leges, et plebiscita coactæ;
 Et cum Consulibus turbantes jura Tribuni:
 Hinc rapti pretio fasces, sectorque favoris
 Ipse sui populus; letalisque ambitus urbi;
 180 Annua venali referens certamina Campo:

erat vomeribus sæculo Pompeii factis?
 Scripsit Auctor.

—— Et quondam *DURI* sulcata Camilli
 Vomere.——

Major agricolæ laus, quod Ipse durus est,
 quam quod vomer. *Duri Catonis*. Virg.
 Georg. i. 160.

Dicendum et quæ sint *duris agrestibus* arma.

Passim venit *Durus*, pro patiente, laborioso,
 paucis contento.

172. *Quem sua libertas immotis pasceret armis.*] Immo restitue,

Quem sua libertas immotis pasceret *ARVIS*.

Nempe id quod ante questus est, v. 28.

Horrida quod dumis multosque inarata per annos
 Hesperia est, desuntque manus poscentibus *arvis*.

Populus in urbe sedebat otiosus, ludisque
 occupatus, agris interim neglectis. Livius
 iv. 12. *Cæpere a fama mala, seu adversus
 annus frugibus fuit, seu dulcedine
 congiorum et urbis, deserto agrorum Cultu.*
 Virg. Georg. i. 123.

—— pater ipse colendi

Haud facilem esse viam voluit, primusque per
 artem

Movit agros,

Seneca de Benef. iv. 14. *Beneficium
 damus arbutis? quæ colimus, ne siccitate,
 aut IMMOTI et neglecti SOLI durezza laborent.*

176. —— *Hinc leges, et plebiscita coactæ:*
] Sic quidem Editiones et major pars
 codicum *Plebiscita*: Quod et adsciscit
 Priscianus, p. 1100. *Diversa*, inquit, *Ge-*

*nera similiter construuntur, ut Lucanus
 in i. Hinc leges et plebiscita coactæ. Pace
 tamen magni Magistri, plus placet altera
 lectio, quam Codex Puteaneus tresque ex
 nostris alii præferunt,*

Hinc leges et *PLEBIS SCITA* coactæ.

*Scita plebis coactæ, casu patrio; non ut
 ille, leges coactæ. Seneca Epist. 95. Ex
 Senatus consultis Plebisque scitis sæva ex-
 ercentur, vetita privatim. Livius iii. 67.
 Vidimus auxilium tribunicium, provocacionem
 ad populum, scita plebis injuncta
 patribus. Valer. Max. ix. 7. Sed quis
 ferat militem scita plebis exitio legati cor-
 rigentem?*

177. *Et cum Consulibus turbantes jura
 Tribuni:] Turbare quidem jura. Livius
 vii. 6. Deletum cum duce exercitum do-
 cumento fuisse, ne deinde turbato gentium
 jure comitia haberentur. Sic et turbare
 leges. Sed nihilominus jura ista ex loco
 hoc exturbanda sunt, quia altero abhinc
 versu præcesserat JURIS. Reponendum.*

Et cum Consulibus turbantes *ROSTRA* Tribuni.
 Noster iv. 799. de Curione Trib. Pleb.

Quid nunc *ROSTRA* tibi prosunt *TURBATA*,
 forumque?

Plin. Hist. xvi. 5. *Postquam vero Tri-
 bunicii seditioibus Rostra calcari ac pol-
 lui cæpere. Sic Turbare comitia, fora,
 conciones.*

178. *Hinc rapti pretio fasces,] Omnes
 Codices paulo vetustiores, cum Editione
 Romana mutato vocum ordine,
 Hinc rapti FASCES PRETIO, sectorque favoris.*

Hinc usura vorax, avidumque in tempore fœnus,
Et concussa fides; et multis utile bellum.

Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes;
Ingentesque animo motus, bellumque futurum
185 Ceperat. ut ventum est parvi Rubiconis ad undas,
Ingens visa duci patriæ trepidantis imago,
Clara per obscuram vultu mœstissima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,

Qui omnino sequendi sunt, Versus enim grandior pleniorque sic incedit.

181. — *Avidumque in tempore fœnus,*] Colbertinus secundus, Harleianus, et Cod. Coll. Trin. cum uno Pulmanni, in TEMPORA, quod doctius et speciosius est. Seneca Troad. 485.

———— in luctus suos
Rex non avarus.

Silius x. 340.

———— avidasque ad futile votum
Spes juvenis frœnare parat.

184. *Ingentesque animo motus,*] Ita scripti editique INGENTES. Quod tamen falsi arguit damnatque repetita vox illa versu abhinc altero,

INGENS visa duci patriæ trepidantis imago.

Ex his alterutrum mendosum esse jam constat: Posterius vero recte se habere fidem facit, Claud. i. Eutrop. 390. de eadem Romæ imagine,

Dimovit nebulam, juvenique apparuit INGENS;

Tum sic orsa loqui.

Prius ergo hinc removendum est, cujus loco restituo,

*SURGENTES*que animo motus, bellumque futurum,
Ceperat.

Surgentes, incipientes, nascentes, orientes;
ut mox futurum. Noster vi. 322. de hoc ipso rerum statu:

Hesperiam potui, MOTU SURGENTE, tenere.
Æn. iv. 45.

Quid bella Tyro surgentia dicam?

Cæterum in colo sequenti hic ordo est, *Imago patriæ visa adstare et loqui (verba) permixta gemitu.* Æn. iii. 150.

———— Penates,
———— visi ante oculos adstare jacentis
In somnis multo manifesti lumine.

Ubi vides, quid clara apud Nostrum velit.
Silius i. 631.

———— præsens adstare Sagunti
Ante oculos visa est extrema precantis imago,

Gemitu permixta (Verba scilicet,) ut Silius xviii. 84.

Sic Latius permixta minis, et cassa movebat
Ductor.

Ubi SET Cassa, quod est SED, reponendum, S. litera absorpta in Minis: Quod passim fit in Membranis vetustioribus.

188. — *Effundens vertice crines, Casarie lacera,*] Cave suspiceris mendum hic subesse, quod post crines addit Casariam: Sic enim et alibi, viii. 680. de Pompeio,

———— hirta coma, et generosa fronte decora
Cæsaries.

et Silius.

———— flavam qui ponere victor
Cæsariam crinemque tibi, Gradive, volebat.

et vi. 426. de Regulo.

———— horrida cano
Vertice descendens ingentia colla tegebat
Cæsaries, frontique coma squalente sedebat
Terribilis decor.

et denique viii. 561. de Scipione Africano,

Martia frons, facilesque comæ, nec pone retroque
Cæsaries brevior.

- Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis,
 190 Et gemitu permista loqui: Quo tenditis ultra?
 Quo fertis mea signa, viri? si jure venitis,
 Si cives: hucusque licet. Tunc perculit horror
 Membra ducis, riguere comæ, gressumque coërcens
 Languor in extrema tenuit vestigia ripa.
 195 Mox ait: O magnæ qui mœnia prospicis urbis
 Tarpeia de rupe tonans, Phrygiique penates
 Gentis Juleæ, et rapti secreta Quirini,
 Et residens celsa Latialis Juppiter Alba,
 Vestalesque foci, summique o numinis instar,
 200 Roma, fave cœptis: non te furialibus armis
 Persequor: en adsum victor terraque, marique

In Hypercritico suo Julius Scaliger, ubi de Lucano censuram agit, *Dubitandum*, inquit, *an pure loquatur, qui Veneris comam, Cæsariem appellat, id quod fecit Claudianus; sic et Lucanus in primo.* Lucani locus, quem notat, hic est; Claudiani, de Nupt. Honorii 99.

Cæsariem tunc forte Venus subnixâ corusco
 Fingebat solio.

Nempe Magistri sanxerunt, Cæsariem non nisi de viris dici. At, opinor, utrosque absolvit Scaligeri deus Virgilius, ejusdem si quod est criminis reus. Georg. iv. 356.

Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
 Cæsariem effusæ nitidam per candida colla.

198. *Et residens celsa Latialis Juppiter Alba,*] Colbertinus veterrimus, LATIARIS, et sic infra 555. idem codex,

—— percussit LATIARE caput.

Neque aliter meliores codices apud Livium et alios. Forte etiam corrigendum, *Latiari Juppiter*. Nam Plinio est *Juppiter Latiarius*, et Græcis semper *λατιάριος*. Cicero pro Milone c. 51. *Tuque ex edito tuo monte Latiaris sancte Juppiter*. Codex vetustissimus apud Gruterum *Latiari*.

199. — *Summique o numinis instar, Roma,*] Hinc Martialis, vii. 11.

Perque tuas aures, magni mihi numinis instar.
 et Silius xiii. 623.

— o magni mihi numinis instar,
 Cara parens.

205. — *Sic cum squalentibus arvis Æstiferæ Libyes,*] Illud *Cum* quod ex uno codice primus admisit Bersmannus, onerat impeditque sententiam; Manuscripti fere omnes cum Romana ac Veneta, SICUT, reponere ex codice Regio et Bersmanni altero,

SIC IN squalentibus arvis.

206. — *Viso Leo comminus hoste Subsedit dubius,*] Cur vero *Subsedit* tempore præterito? Quasi hic unius cujusdam leonis mos esset, et non natura omnium? Repone, SUBSIDIT. Silius v. 509. de leone ex Nostro mutuatus;

Haud secus et specula præceps delatus opaca,
 SUBSIDENS campo submissos contrahit artus.

Vides hic *contrahit*, et in Virgil. Æn. xii. 6.

—— *Movet arma leo:*

Ergo et hic *subsedit*, non *subsedit*.

208. *Mox ubi se sævæ stimulavit verbere caudæ,*] Pulcherrimam sane descriptionem unius vocabuli vitio dehonestavit. Cui enim placeat illud, SÆVÆ caudæ? Præsertim cum in se leo, non in hostem,

Cæsar, ubique tuus, (liceat modo) nunc quoque miles.

Ille erit ille nocens, qui me tibi fecerit hostem.

Inde moras solvit belli, tumidumque per amnem

205 Signa movet prope. sic cum squalentibus arvis

Æstiferæ Libyes viso Leo cominus hoste

Subsedit dubius, totam dum colligit iram;

Mox ubi se sævæ stimulavit verdere caudæ,

Erexitque jubam, et vasto grave murmur hiatu

210 Infremuit: tum torta levis si lancea Mauri

Hæreat, aut latum subeant venabula pectus,

Per ferrum tanti securus vulneris exit.

Fonte cadit modico, parvisque impellitur undis

flagello caudæ utatur. Plinius Hist. viii. 19. de Leonibus: *In principio iracundiæ, terra verberatur cauda: Incremento, terga ceu quodam incitamento flagellantur.* Leo quidem sævus, et verbera etiam sæva; sed *caudam sævam* nisi in Scorpio vel ejusmodi alio vix auribus propitiis accipias. Seneca patruus in *Œdip.* 95. de Sphyngæ,

Cumque e superna rupe, jam prædæ imminens
Aptaret alas verbere, et caudam movens
Sævi leonis more, conciperet minas,
Carmen poposci.

Sic dederunt viri summi Jos. Scaliger et Fred. Gronovius. Sed ut condonem eis, *verbere alas aptare*; quis ferat illud tam languidum, in *sævi leonis ira moveri tantum caudam*? Veterrimi Senecæ codices *caudæ* habent: Tu vero memento, *movens dempto apice in priscis Membranis scribi, moves.* Lege,

Aptaret alas; verbere et caudæ *GRAVES*,
Sævi leonis more, conciperet minas.

Vides, opinor, Nostrum *verbere caudæ* ex patruum penu accepisse, sed utinam pro *sævæ*, aliud quoddam Epitheton nobis dedisset. Homerus de leonibus, *ὄβρησι μακροῖσι*, caudis longis.

211. — *Aut latum subeant venabula pectus.*] Martialis viii. 55. de leone, ex hoc ipso loco desumptum,

Grandia quam decuit *LATUM VENABULA PECTUS.*

213. — *Parvisque impellitur undis Puniceus Rubicon.*] Scio quid sit undas impellere, vel ex Georg. iv. 505.

Hoc geritur Zephyris primum *impellentibus* undas.

Venti scilicet impellunt undas. At quid hoc est, quod *Rubicon suis undis impellitur*? Ergone fluvius diversum quiddam est ab aquis suis? Quid quod istæ *parvæ undæ* sunt ipsa glacie frigidiores? Quis sic locutus est? Huc accedat, quod decem versiculorum spatio ter eadem voce linea clauditur, *Impellitur undis, Auxerat undas, Fluminis undas.* Sine dubio flagitia Librariorum hæc sunt, non incuria Auctoris. Quid si ille sic scripserit?

Fonte *FLUIT* modico, *PARVAQUE IGNOBILIS URNA,*

Puniceus Rubicon, cum fervida canduit æstas.

Certe cum Puniceum dicit, quasi nomen a *Rubore* ductum sit, videtur Personam Fluvio dare, ut alii passim; *Æn.* vii. 64.

Ceruleus Tiberis, cælo gratissimus amnis.

Ibid. vii. 792.

Cælataque amnem fundens pater Inachus *urna*

— et Rhenus projecta torpuit *urna.*

— et aurata Pactolus inhorruit *urna.*

- Puniceus Rubicon, cum fervida canduit æstas:
 215 Perque imas serpit valles, et Gallica certus
 Limes ab Ausoniis disternat arva colonis.
 Tunc vires præbebat hyems, atque auxerat undas
 Tertia jam gravido pluvialis Cynthia cornu,
 Et madidis Euri resolutæ flatibus Alpes.
 220 Primus in obliquum sonipes opponitur amnem,
 Excepturus aquas. molli tum cætera rumpit
 Turba vado fracti faciles jam fluminis undas.

Jam vero *Ignobilis* adeo apposite, ut nihil magis.

217. — *Atque auxerat undas*

Tertia jam gravido pluvialis Cynthia cornu,] Sic omnino legendum, non *hause- rat*, quod esset, ad se traxerat. Causas enim explicat, cur Rubicon solito esset aquosior, longos imbres, et nives Alpinas. Grotius. Val. Flaccus ii. 56.

Puraque nec gravido surgebat Cynthia cornu.

Tertia luna, quæ sit quærent Interpretes: Noxne tertia sit ab interlunio, an tres noctes continuæ. Ita Plinius quidem, Rei rusticæ scriptores, aliique, *Luna tertia, quarta, septima, decima quinta*, &c. de singulis noctibus dicunt. At quia *jam* addit Noster, omnino intelligendum, et tertiam, et secundam, primamque Lunam pluviales fuisse.

222. *Turba vado fracti faciles jam fluminis undas.*] Codices nostri universi cum Romana et Veneta, alio et faciliore ponunt ordine.

Turba vado faciles jam fracti fluminis undas.

Sed, ut jam dictum, illud *UNDAS*, ter intra paucas lineas repetitur, idque in eadem sede, ac fine versus, merito lectorem offendat. Quin etiam, *molli vado*, et *faciles undas*, quam prope ad Tautologiam accedunt? Vix dubitare possum, quin sic a Poëta editum sit.

— molli tum cætera rumpit

Turba vado faciles jam fracti fluminis IRAS.

Horat. ii. Carm. 12.

———— aut *FACILI SÆVITIA* negat Quæ poscente magis gaudeat eripi.

Noster i. 173. licet sensu diverso,

Inde *IRÆ FACILES*; et quod suasisset egestas, Vile nefas.

Juvat etiam illud *Fracti*: Nam *Iram frangere*, et *fracta rabies*, passim occurrunt.

251. *Vicinumque minax invadit Ariminum, ut ignes*

Solis lucifero fugiebant astra relicto,] Pro et posuimus ut, connectendæ concinnius sententiæ. Neque tamen refrager, si quis et hanc voculam ejiciat, scribatque Græca terminatione *Ariminon*, ut infra *Auximon*, et *Rhegion* apud Ovidium. Grotius. ET habent codices universi: UT ex conjectura adscivit Grotius: Quæ tamen rejicienda est, si magis placet *ARIMINON*. Mihi certe unice placet, ut ii. 466.

Varus, ut admotæ pulsarunt Auximon alæ.

Quæ coactus Poëta fecit, ut evitaret scabram illam et ingratam Syllabæ elisionem. *Rhegion* vero Ovidii non omnino huc facit, nam Urbs Græca erat, et Græco nomine efferenda: Stephanus, *Ῥηγιον, πόλις Ἑλληνίς*. Sic igitur locum constituit Grotius:

Vicinumque minax invadit Ariminon, ignes Solis lucifero fugiebant astra relicto.

Nollem factum: Nam præterquam quod arena sine calce sunt, et necessario requiritur Conjunctio; etiam aliud obstat, quod a nullo doctus, ipse vero animum

Caesar ut adversam superato gurgite ripam
 Attigit, Hesperiae vetitis et constitit arvis,
 225 Hic, ait, hic, pacem, temerataque jura relinquo;
 Te, Fortuna, sequor: procul hinc jam foedera sunt.
 Credidimus fati, utendum est iudice bello.
 Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
 Impiger, et torto Balearis verberare fundae
 230 Ocyor, et missa Parthi post terga sagitta:
 Vicinumque minax invadit Ariminum, ut ignes

advertens jam tecum communicabo. In versu heroico, raro admodum fit distinctio plenior pausa, vel clausula, in pede quinto: Sed ubicumque illud fit, tum quia in legendo vox ob coli finem deprimitur et *in Hæsi* est, ea erigenda est in priore syllaba, pedis sexti; idque ex arcana Musices ratione, quam qui aurem habet, admonitus a me, facile deprehendet. Hanc ejus syllabae elevationem ut consequentur Poetae, conficiunt sextum pedem ex duobus Monosyllabis, eo enim pacto vox in quinto pede demissior, in sexto necessario extollitur. Vide modo haec Virgiliana: Ecl. vii. 35.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu, &c.

Æn. iii. 695.

Occultas egisse vias subter mare; qui nunc, &c.

xii. 526.

Æneas Turnusque ruunt per praelia: nunc, nunc, &c.

v. 372.

Victorem Buten immani corpore; qui se, &c.

624.

Traxerit ad letum patriae sub mœnibus: ò gens, &c.

713.

Huic trade amissis superant qui navibus; et quos, &c.

Et Lucani ista, vi. 700.

Persephone, nostraeque Hecates pars ultima, per quam, &c.

Vides hic vocem Monosyllabi virtute extolli: Quod eo justius fit, cum Monosyllabon repetitum est, et majorem inde Emphasisin adipiscitur, ut in his Maronis; Ecl. v. 85.

Nec percussa sonant fluctu tam litora; nec quae, &c.

vi. 39.

Incipiant silvae cum primum surgere; cumque, &c.

Geor. i. 80.

Ne saturare fimo pingui pudeat sola; neve, &c.

225.

Debita quam sulcis committas semina; quamque, &c.

Atque hac repetiti verbi potestate, non numquam et dissyllabon pedem ultimum obtinet; ut Noster vii. 350.

Ipsi tela regent per viscera Caesaris, ipsi Romanas sancire volent hoc sanguine leges.

Virgilius, v. 633.

Nullane jam Trojae dicentur mœnia? nusquam Hector eos amnes Xanthum et Simoenta videbo?

Hic enim *nulla* et *nusquam* repetitionis vim obtinent, sensu non syllabis convenientia. Non dicam tibi, ad has leges Poetas caeteros, numerorum studiosos, accommodare se: Ipse tibi credes, cum rem cognoveris. Quid ergo? An in hoc versiculo,

Vicinumque minax invadit Ariminon, ignes, &c.

Emphaseos vim ullam aut vocis elevandae jus illud *Ignes* sibi arroget? Minime

Solis lucifero fugiebant astra relicto.

Jamque dies primos belli visura tumultus

Exoritur: seu sponte deum, seu turbidus Auster

235 Impulerat, mœstam tenuerunt nubila lucem.

Constitit ut capto jussus deponere miles

Signa foro, stridor lituum, clangorque tubarum

Non pia concinuit cum rauco classica cornu.

Rupta quies populi, stratisque excita juvenus

240 Diripiunt sacris affixa penatibus arma,

Quæ pax longa dabat: nuda jam crate fluentes

vero: Neque stare potest ob eandem causam sagacissimi Rutgersii conjectura in Luc. i. 74.

Antiquum *REPETENS* iterum chaos omnia: mixtis
Sidera sideribus concurrent.

Equidem crediderim *ignes* illos *Solis*, Explicationis gratia, inter lineas ingestos mox versum ipsum ambussisse; quem sic re-
fingo,

Vicinumque minax invadit Ariminon: *ET JAM CÆTERA* lucifero fugiebant astra relicto.

Et jam, recepta phrasis in temporis notatione: Virgil. *Æn.* iv. 584.

ET JAM prima novo spargebat lumine terras.

Poterat quis, proprius ad Librariorum fidem, *Et jam Solem lucifero*, &c.

237. *Signa foro, stridor lituum,*] Repono, *ET stridor*, ordo enim et Orationis series sic procedit: *Postquam miles in foro constitit, ET tubæ classica concinuit, rupta est populo quies.*

238. *Non pia concinuit cum rauco classica cornu.*] *Pium*, et *non pium bellum* quid sit didicisse videor: Lucret. v. 382.

Denique tantopere inter se cum maxima mundi Pugnent membra, pio nequaquam concita bello.

Et justum piumque bellum lege apud Livium, Suetonium, alios. Sed quoniam bellum *pium* recte dicitur, an idcirco et *pia classica*? Quare autem tam languide

et clementer Noster, *non pia*; potius quam *impia*? An ut Cæsari parceret? Sane: et notus est nimii erga illum favoris. Propertius quidem, versus gratia, sic loquitur, iii. 11. 55.

Te scelus accepto Thracis Polymestoris auro
Nutrit in hospitio *non*, Polydore, *pio*.

Nempe *Impio* metri ratio repudiavit: At Nostro quæ necessitas aut verecundia? Quin nequaquam hic agitur de causa ac jure armorum: Hoc tantum; quomodo Ariminenses cives somno excussi sunt, id factum tubarum fremitu et Gallorum hostium metu: Viso autem Cæsare signisque Romanis, muti facti sunt illico. Repone igitur,

MARTIA concinuit cum rauco classica cornu.

Error ex scripturæ compendio.

239. *Rupta quies populi, stratisque excita juvenus,*] Colbertinus secundus, cum Bersmanni Pulmannique uno et altero, *POPULIS*: Melius profecto quam *populi*: Non placent tamen binæ voces sibilantes, *populis, stratis*, et Ariminenses unus erant populus, lege igitur,

Rupta quies *POPULO*.

Statius Theb. ii. 125.

Illi rupta quies: attollit membra toroque
Erigitur.

Silius iii. 1.

Postquam *rupta quies Tyriis*.

242. — *Curvataque cuspede pila,*]

Invadunt clypeos, curvataque cuspile pila,
 Et scabros nigræ morsu rubiginis enses.
 Ut notæ fulsere aquilæ, Romanaque signa,
 245 Et celsus medio conspectus in agmine Cæsar,
 Diriguere metu, gelidos pavor alligat artus,
 Et tacito mutos volvunt sub pectore questus,
 O male vicinis hæc mœnia condita Gallis!
 O tristi damnata loco! pax alta per omnes,
 250 Et tranquilla quies populos: nos præda furentum,
 Primaque castra sumus. melius, Fortuna, dedisses

Cuspis quidem pili curvari potest; pila ipsa non ideo *cuspile curvari* dicentur. Reponendum,

Invadunt clipeos, *TRUNCATAQUE* cuspile pila.

Virgil. xi. 9.

Aptat rorantes sanguine cristas
Telaque trunca viri.

Ovid. Metam. ii. 200.

Vulnera curvata meditantem cuspile vidit.

Statius x. 337.

Nunc tibi crudus honor, *trunca arma*, cruorque virorum.

Justin. vi. 8. *Nam sicuti telo, si primam aciem præfregeris, reliquo ferro vim nocendi sustuleris.*

246. — *Gelidos pavor alligat artus,*] Multi codices, *Gelidus*, cum Romana: Alii, sed pauciores, *Occupat artus*. Ut Virgilius vii. 446.

At Juveni oranti *subitus tremor occupat artus*.

Sed Noster multo libentius patrum imitatur, quam Maronem. *Œdip.* 181.

— piger ignavos
 Alligat artus languor.

Herc. Fur. 1079.

Sopor indomitos *alliget artus*.

247. *Et tacito mutos volvunt sub pectore questus.*] Cave, ne pro *mutos*, *mæstos*, quod sæpe dicitur, substituas, offensus

propinqua duorum Epithetorum significatione. Seneca patruus, Her. Fur. 301.

— tibi *MUTA* fide

Longas Eleusin *TACITA* jactabit faces.

et 536.

Et *MUTIS TACITUM* litoribus mare.

251. — *Melius, Fortuna, dedisses*

Orbe sub Eoo sedem,] Ferri potest

FORTUNA; nam et hæc sedes distribuit; Virgil. viii. 335.

Me pulsum patria pelagique extrema sequentem
Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
His posuere locis.

Verum hoc interest, quod hic de unius Exulis Evandri fortuna agitur, apud Nostrium de urbis et *mæniorum* situ ac loci Natura. Sed si hac oratione *Fortuna* compellatur, qui factum est, ut quinto abhinc versu iterum de eadem et tamquam absente querantur? *Quoties Romam Fortuna lacessit. Hac iter est bellis: Hoc certe ferri non potest. Quare Codicis Regii prioris lectionem amplectimur, quam vel sine ejus autoritate veram et certam præstare possis.*

— melius, *NATURA*, dedisses.

Natura et *Fortuna* non raro a Librariis permutantur. Queruntur ergo de *Natura*, contra ac illi infra ix. 855.

— nil, Africa, de te,
 Nil de te, *Natura*, queror.

Cæterum in his quæ sequuntur,

- Orbe sub Eoo sedem, gelidaque sub Arcto,
 Errantesque domos, Latii quam claustra tueri.
 Nos primi Senonum motus, Cimbrumque ruentem
 255 Vidimus, et Martem Libyes, cursumque furoris
 Teutonici. quoties Romam fortuna lacessit,
 Hac iter est bellis. gemitu sic quisque latenti,
 Non ausus timuisse palam: vox nulla dolori
 Credita: sed quantum, volucres cum bruma coërcet,
 260 Rura silent, mediusque jacet sine murmure pontus,

Orbe sub Eoo sedem, gelidaque sub Arcto,
 Errantesque domos.

Reponendum est, *Gelida VE, Errantes-VE*, non enim in omnibus illis *simul*, sed in una aliqua ex illis sedibus constitui possent.

254. — *Cimbrumque ruentem Vidimus, et Martem Libyes,*] Verrimi plurimique Codices cum Editione Veneta, **FURENTEM**. Negligenter; cum versu proximo videre esset, *cursumque FURORIS*. Cæterum cum *Ruentem Cimbrum, Furorem Teutonicum* asperis et atrocibus verbis, cur sodes, in medio ardore, tam humane honesteque *Martem Libyes* appellat? Vix dubito, quin sic dederit Lucanus,

Nos primi Senonum motus, Cimbrumque ruentem
 Vidimus, et **RABIEM** Libyes, cursumque furoris
 Teutonici.

Vides nunc sententiam similem sui rectoque talo incedere, *Motus, Ruinam; Rabiem, Furorem*; quæ in medio alioqui conatu deficit et precumbit. Florus ii. 18. *In ultimam rabiem furoremque conversi*. Et 19. *Quasi per rabiem et furorem et nefas semet ipse laceravit*. Æneid. viii. 327.

Et belli rabies, et amor successit habendi.

Rabies Libyæ, ut ii. 555.

GALLICA per gelidas **RABIES** effunditur Alpes.

261. *Tanta quies. Noctis gelidas lux solverat umbras:*] Multa hic arguenda ve-

niunt; nam turbas hic concitat illud **NOCTIS**. Quippe ambiguo peccat oratio; sic enim promptum est distinguere, *Tanta quies noctis. Gelidas, &c.* Non hoc in se admisisset Lucanus: Neque enim olim, ut nunc, punctis et virgulis commata et cola discernebant. Saltem, quod facillimum erat, sic verba collocasset,

Tanta quies. Gelidas noctis lux solverat umbras.

Bersmanni codex, *Tanta quies populis*. Sed sic a poëta datum.

Tanta quies. **NONDUM** gelidas lux solverat umbras;
 Ecce faces bello.

Quod ex historia verum: Nam *πρὸ ἡμέρας* Ariminum cepit, et statim luce orta hoc gestum est. Vide, ut decenter et apte inferatur *Ecce*, in re scilicet subita et inopinata. Virgil. xii. 650.

VIX, ea fatus erat; medios volat **ECCE** per hostes
 Vectus equo spumante Sages.

Sublato autem illo *Noctis*, integra manet eademque sententia: Ut ii. 526.

Interea Phœbo *gelidas pellente tenebras*
 Pulsatæ sonuere fores.

Statius Theb. x. 585. ex hoc ipso loco:

NECDUM totas **LUX SOLVERAT umbras**
 Nescio quid visu dubium.

Valerius Flaccus v. 607.

Prius humentem **LUX SOLVERAT UMBRAM**.

Facilis autem erat lapsus *Nodu*, *Noctis*.

'Tanta quies. Noctis gelidas lux solverat umbras:

Ecce faces belli, dubiæque in prælia menti

Urgentes addunt stimulos, cunctasque pudoris

Rumpunt fata moras: justos Fortuna laborat

265 Esse ducis motus, et causas invenit armis.

Expulit ancipiti discordes urbe Tribunos

Victo jure minax jactatis curia Gracchis.

Hos jam mota ducis, vicinaque signa petentes

Audax venali comitatur Curio lingua:

262. *Ecce faces belli,*] Dissentiant licet libri omnes, reponendum censeo, *Ecce faces BELLO:* Quippe hæc est verborum series, *Ecce fata addunt faces bello, et stimulos menti.* Faces addere, adjicere, ad-movere, trita et tralatitia sunt. Tacit. Hist. i. 24. *Flagrantibus jam militum animis velut faces addiderat.*

265. — *Dubiæque in prælia menti Urgentes addunt stimulos,*] Satis quidem commode *Urgentes:* Melius tamen, URENTES addunt stimulos: Præsertim cum antea dixerat *Faces.* Silius xvi. 514.

Unus erat super, et metæ propriis ægros Urebat finis stimulis.

265. — *Justos Fortuna laborat Esse ducis motus, et causas invenit armis.*] *Motus ducis,* ut supra 184.

Surgentes animo motus, bellumque futurum.

et duodecimo abhinc versu,

Nos primi Senonum motus— Vidimus.

Sed vide an Lucano hoc conveniat; perpetuo Cæsaris insectatori ut fateatur id Fortunam laborare, *justos motus,* justam esse causam, Justum piæque bellum suscipi. Quid quod ea ipsa qua defenditur causa, jure displiceat *Motus;* quia toties inculcatur, præsertim cum tertio mox versu sequatur,

Hos jam mota Ducis vicinaque signa petentes.

enimvero non nimis belle; duorum versuum intervallo, repetuntur ista *Ducis motus,* et *Mota Ducis.* In tanta horum Li-

brariorum ignavia, licetne veniam sperare, si sic mutaverimus?

— justos Fortuna laborat
Esse duci *QUESTUS,* et causas invenit armis.

jure, nempe, vel Lucano confitente, *questurus erat Cæsar,* Tribunos suarum partium e Senatu pulsos et civitate exactos. Cæsar infra, 518.

Quid jam rura querar totum suppressa per orbem.

et ii. 441.

Effundunt justas in numina sæva querelas.

Silius xvi. 409.

Atlanti senio invalidi, sed *justa quærentis.*

Quanto autem minus est justos esse *questus,* quam *motus?* Illud concedat vel Pompeianus quivis; hoc nemo earum partium, minime omnium Noster. Silius ex hoc loco, xv. 643.

— Fortuna laborat
Adversis documenta dare.

Et hinc vide, ut Fortuna fere consequatur, quicquid laboret: Et causas sane armis Cæsarianis invenit; an igitur et *justos motus?* Renuet, opinor, negabitque Lucanus. Causas invenit armis: Ut Cicerone Philip. ii. 22. *Tu M. Antoni, princeps C. Cæsari, omnia perturbare cupienti, CAUSAM belli contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat, quam CAUSAM dementissimi sui concilii et facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, jus tribunicium sublatum, circumscriptus a Senatu esset Antonius?*

267. *Victo jure minax jactatis curia Gracchis.*] Tenue nimis hoc, *jactatis,* cum

- 270 Vox quondam populi, libertatemque tueri
 Ausus, et armatos plebi miscere potentes.
 Utque ducem varias volventem pectore curas
 Conspexit: Dum voce tuæ potuere juvari
 Cæsar, ait, partes, quamvis nolente Senatu
- 275 Traximus imperium, tunc cum mihi Rostra tenere
 Jus erat, et dubios in te transferre Quirites.
 Sed postquam leges bello siluere coactæ,
 Pellimur e patriis laribus, patimurque volentes
 Exilium: tua nos faciat victoria cives.
- 280 Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,
 Tolle moras: semper nocuit differre paratis.
 Par labor atque metus pretio majore petuntur.

trucidati fuerint uterque, itaque Peiraredus levi mutatione scribit *mactatis*. Grotius. Peiraredus *Mactati*, quia Tib. et Caius Gracchi olim trucidati sunt: Contra acutissimus Frid. Gronovius Observ. iv. 4. magno studio defendit *Jactatis*; quia Gracchi *in Tiberim tracti sunt*. At quod ostendendum erat, quis sodes usquam sic locutus est, *Jactatus in Tiberim*? Mihi quidem viri egregii frustra ac velut in somniis videntur laborare. Non enim ipsos illos Gracchos Noster intelligit, sed vivos, qui tum plebem agitabant, illorum similes, factiosos Tribunos: Sic *Catones*, *Nerones*, *Catilinæ*, vocitati sunt, qui eos æmulabantur. *Jactatos* ergo hic accipe, ut passim, conviciis minisque *jactatos*, *laceratos*, *exagitatos*.

271. *Et armatos plebi miscere potentes.*] Curio, inquit, cum Tribunus plebis esset, vox populi erat, recte: Quia is Magistratus populi erat. Sed et *libertatem tueri ausus est*; populi nempe contra Senatus Tyrannidem. Quid vero illud quod sequitur, *Armatos potentes plebi miscere*? Laudat in his versibus sine dubio Curionem: An igitur hoc laudis est, armatum Senatum plebi collidere? Neque vero optimates *plebi miscentur*, nisi cum aut humiles et demissi sunt, aut læti ac festi: Claudianus Nupt. Honor. 198.

Laxet terribiles majestas regia fastus,
 Et sociam *plebem* non indignata *potestas*,
 Confundat *turbæ* proceres.

Quorsum igitur *ARMATOS potentes*? Armati certe non miscentur plebi, nisi in mutua cæde. Sed ecce, ut opinor, veram Auctoris manum,

Ausus, et *ATRATOS* plebi miscere potentes.

Notum est, Tribunos plebis Senatori alicui præpotenti ac prægravi quotannis fere diem dicere ad populum, et in capitis discrimen trahere. Quod ubi factum est, ille reus continuo vestem mutare, pro candida, sordidatus atratusque prodire plebi se miscere, circumire tribus, orare ac pressare singulos ut suffragiis isti suis opitularentur. Fortis vero et intrepidi Tribuni erat, sic diem potentibus dicere; quare recte habet *AUSUS*. Suetonius Nerone 47. *Varia agitavit, Parthosne an Galbam supplex peteret, an ATRATUS in publicam prodiret, proque rostris quanta maxima posset miseratione veniam præteritorum precaretur*. Tacitus Ann. ii. 29. *Libo veste mutata, circumire domos*. Livius ii. 54. *Hoc anno rei ad populum Furius et Manlius circumcunt sordidati, non PLEBEM magis quam Juniores Patrum*. Sed obvia sunt loca, quæ accumulare cujusvis est.

279. — *Tua nos faciat victoria cives.*] Quanto aptius est quod libri fere omnes

- Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
 Pars quota terrarum. facili si prælia pauca
 285 Gesseris eventu, tibi Roma subegerit orbem.
 Nunc neque te longi remeantem pompa triumphi
 Excipit, aut sacras poscunt Capitolia laurus:
 Livor edax tibi cuncta negat: gentesque subactas
 Vix impune feres: socerum depellere regno
 290 Decretum est genero. partiri non potes orbem;
 Solus habere potes. Sic postquam fatus, et ipsi
 In bellum prono tantum tamen addidit iræ,
 Accenditque ducem, quantum clamore juvatur
 Eleus sonipes, quamvis jam carcere clauso
 295 Immineat foribus, pronusque repagula laxet.

cum Romana et Veneta exhibent, FACIET? Illud timide optat victoriam; hoc promittit et spondet, ut jam nunc certam et facilem.

280. *Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,*] Paulo ante *Partes* Cæsaris habuimus, v. 274.

— Dum voce tuæ potuere juvari, Cæsar, ait, *partes*.

Quænam ergo sunt hæc? non enim narrat. At satis constare dices, quia *nullo robore firmatæ*. Non tali ope indiget Lucanus; scripsit enim,

Dum trepidant nullo *FIRMATI* robore *PATRES*.

Senatus quippe solus Cæsari hostis: Ille tum trepidabat, et paulo post cum duce suo et Consulibus urbem deseruit. Sic mox 565.

Degenerem patiere togam, regnumque Senatus.

282. *Par labor atque metus pretio majore petuntur.*] Minime obscurus aut difficilis est Noster; nisi ubi Librarii caliginem offuderunt, ut in his verbis: quid obsecro est, *Labor et metus petuntur?* Esto, ut *Labor* honeste peti possit: At *Metus* qua dulcedine quempiam sic allicit, ut petatur? Sensit vitium qui TENENTUR substituebat, infeliciter: Restituo sententiam, auctoris elegantia dignam,

Par labor atque metus pretio majore *MERE BUNT*.

At nimis, inquires, a literis aberrat: Haud ita longe, si apicibus solitis compendio scribas: Hæ solæ enim literæ restabunt in linea; *Petunt, Mebunt*.

291. — *Sic postquam fatus, et ipsi In bellum prono,*] Redit iterum illud PRONUS versu abhinc tertio, *Pronusque repagula laxet, repone igitur,*

In bellum *PROMTO*.

Sæpe in hoc vocabulo peccarunt Librarii: Quod suis locis ostendemus. Aliquando tamen rectum tenuerunt omnes; ut de ipso Cæsare vii. 244.

Illa quoque in ferrum rabies *promptissima*. et v. 520.

— *Promptumque* ad vulnera pectus.

Iterum: — *Tantum tamen addidit iræ, Accenditque ducem, quantum,*] Contemplare paulisper seriem vocabulorum: *Tantum addidit iræ etiam illi, duci scilicet, in bellum prompto, Accenditque ducem.* Quisnam obsecro, hic *dux* est alter ab *illo*? *Iram Cæsari addidit, et accendit ducem.* Aufer hoc tam puerile: Sic enim ab auctore profectum credo.

— sic fatus, et illi

In bellum *PROMTO TANTAM* tamen addidit iræ

Accenditque *FACEM*, quantum clamore juvatur Eleus Sonipes.

Ubi ordo est, *Tantum adjicit accenditque iræ facem et illi* (per se) *in bellum prompto.* Primo loco labes eis debetur, qui

- Convocat armatos extemplo ad signa maniplos:
 Utque satis trepidum turba cœunte tumultum
 Composuit vultu, dextraque silentia jussit:
 Bellorum o socii, qui mille pericula Martis
 300 Mecum, ait, experti, decimo jam vincitis anno.
 Hoc cruor Arctois meruit diffusus in arvis,
 Vulneraque, et mortes, hyemesque sub Alpibus actæ?
 Non secus ingenti bellorum Roma tumultu
 Concutitur, quam si Pœnus transcenderet Alpes
 305 Annibal. implentur valido tirone cohortes:
 In classem cadit omne nemus: terraque marique

TANTUM reposuerunt, ideo quia sequeretur *Quantum*: Hoc semel admissis, pronum erat in reliquis peccare, sed fefellit eos sua regula: Quippe recte dicitur, *Tantum facem*, quantum juvatur. Noster supra 260.

Tanta quies, quantum rura silent.

Virgil. *Æn.* vi. 578.

————— tum Tartarus ipse
 Bis patet in præceps *tantum*, tenditque sub umbras,
Quantus ad ætherium Cæli *suspectus* Olympum.

299: *Bellorum o socii, qui mille pericula Martis,*] *Martis*, ut opinor id ipsum est quod *Belli*. Hoccine ergo placet, *O socii Bellorum, qui mille pericula belli mecum experti estis?* An ideo *socii bellorum*, ut intelligatur vocatos fuisse eos commilitones? Cæsar enim, Suetonio teste, non milites eos pro concione, sed blandiore vocabulo *Commilitones* appellabat. Atqui sub ipsa Pharsaliæ pugna, cum blanditiis vel maxime opus erat, Milites appellat, vii. 25. certe si morem compellendi milites per exempla exquirimus, supervacuum est *Bellorum*: Noster ii. 485.

Socii, decurrite, dixit. —————

et vi. 164.

Vicinus o socii —————

Virgilius.

O socii, neque enim ignari sumus —————

Sed obvia sunt loca. Meminei equidem legisse, apud Livium puto, *socios bellorum*, de Coptis socialibus et auxiliariis dic-

tum, qui tamen sensus Lucani huic loco minime convenit. Quid igitur fiet? Evicimusne, an non, sine damno sententiæ facile abesse posse *Bellorum*? Sensum eundem plerumque esse, si *socii* tantum vocentur? Nullos in allocutione militum intelligi *socios*, nisi militiæ et periculorum? Nec adhuc tamen quod gravissimum est diximus; nempe quarto abhinc versu rediit *Bellorum*. Non præstabo equidem, quod substituturus sum, revera Lucani esse: Satis erit si Lucano non indignum videbitur.

HOC ERAT, o socii, qui mille pericula Martis Mecum, ait, experti, decimo jam vincitis anno?
HOC cruor Arctois meruit diffusus in arvis?

Pronuntiasset dicitur Cæsar, voce acuta, ardenti motu gestuque; neque dubites quin voci et motui verba ipsa dicentis convenirent et congruerent, inde in apologia, *Gracchi impetum, Cæsaris calorem* prædicat Apuleius. Præterea iratus et inflammatus hic loquitur, Lucano testante. Quid ergo aptius, quam ab interrogatione et repetitione exordiri, *Hoc erat. Hoc cruor?* Ita alii frequenter, et plerumque, ut hic, in principio orationis. Ovid. *Met.* xi. 694. Val. Flacc. i. 627. et viii. 160. Seneca *Troad.* 729. Cæsar ipse profligatis Pharsalia hostibus, *HOC* voluerunt, *tantis rebus gestis, condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem.* Sed modus esto; nescio quomodo, quod initio meum esse putaveram, incipit Lucani ipsius esse.

- Jussus Cæsar agi. quid? si mihi signa jacerent
 Marte sub adverso, ruerentque in terga feroces
 Gallorum populi? nunc, cum Fortuna secundis
 310 Mecum rebus agat, Superique ad summa vocantes,
 Tentamur. veniat longa dux pace solutus
 Milite cum subito, partesque in bella togatæ,
 Marcellusque loquax, et nomina vana Catones.
 Scilicet extremi Pompeium, emtique clientes
 315 Continuo per tot satiabunt tempora regno?
 Ille reget currus nondum patientibus annis?
 Ille semel raptos nunquam dimittet honores?

502. *Vulneraque, et mortes, hiemesque sub Alpibus actæ?*] Agnosco sane ut legitime dictum *sub Alpibus*, memor istius Horatiani,

Videre Rhætis bella sub Alpibus
 Drusum gerentem.

Sed dubitare liceat an bona fide Lucanum exscripserint Librarii: Primo, ex Historia falsum hoc est; neque enim per decem illas hiemes unquam *sub Alpibus*, Hiberna horum militum erant. Sane illis tam beatissimis esse non licuit, ut in fertilissimis illis et amœnissimis regionibus hiemarent, tantum abest, ut hoc inopiæ et tolerantiae exemplum hic fieret. Dederat Auctor, ni fallor.

Hiemes *sub PELLIBUS* actæ.

Latinus Pacatus in Panegyrico Theod. *Summatim illud tuum attingam cum patre divino castrense collegium*, ACTAS SUB PELLIBUS HIEMES, *ætates inter bella sudatas*, &c. Tacitus Ann. xiv. 38. *Contractus omnis exercitus SUB PELLIBUS, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie nisi effossa humus tentoriis locum non præberet*. Claudian. i. Stil. v. 122.

—QUOTIES SUB PELLIBUS EGIT
 Edonas hiemes, et tardi fabra Bootæ
 Sub dio Rhipæa tulit!

Quintilianus Declam. iii. pro Milite. Nemo nostrum recusat itinerum laborem, nec injustum super arma fascem, nec æstivi solis ardorem, nec SUB PELLI-

BUS ACTAM HIEMEM. Vulcatius in Avidio Cassio c. 6. jussitque eos hiemem sub pellibus agere, nisi corrigerent suos mores. Sed et alterum verbum hic mutandum Censeo. *Vulneraque et MORTES*, bella sane oratio: *Hoc meruit*, o socii, diffusus cruor, et vulnera, ac mortes? Nimirum isti socii, quos nunc Arimini alloquitur, *mortui* ac Cæsi jam erant in Galliis. Non pluribus agam; sed postliminio educam.

Hoc cruor Arctoïis meruit diffusus in oris
 Vulneraque, et TOTIENS hiemes sub PELLIBUS actæ?

Totiens, quia decimo jam anno sub Cæsare militabant.

307. — *Quid? si mihi signa jacerent,*] Tolle interrogationis notam; et repone,

QUOD si mihi signa jacerent, &c.

Est aposiopesis irato conveniens. Subauditur autem, *impune auferrent*, aut, *caute et circumspicte egisse viderentur*: NUNC vero, dementium et furiosorum est. Porro v. 311. illud *Tentamur* eo interrogandi signo donandum est, quod priore loco abstulimus.

310. — *Superique ad summa vocantes,*] Suetonius Jul. 32. Eamus, inquit, quo Deorum ostenta et inimicorum iniquitas vocat.

315. — *Et nomina vana Catones.*] Id est Cato et ei similes. Male qui aut *Catonis* aut *Catonum* scripsere. Grotius.

316. *Ille reget currus nondum patientibus annis?*] Regere currus non Trium-

- Quid jam rura querar totum suppressa per orbem,
 Ac jussam servire famem? quis castra timenti
 320 Nescit mista foro? gladii cum triste minantes
 Judicium insolita trepidum cinxere corona,
 Atque auso medias perrumpere milite leges
 Pompeiana reum clausurunt signa Milonem?
 Nunc quoque ne lassum teneat privata senectus,
 325 Bella nefanda parat suetus civilibus armis,

phatoris est, nisi fallor, sed Aurigæ, expressit Auctor indignantis vehementiam,

ILLEN' aget curras?

Sic viii. 810. de re eadem,

Et Currus, quos egit eques.

318. *Quid jam rura querar totum suppressa per orbem,*] Non amplius erat quod dicebat Clodius, sed plane idem, verum antea corrigendus locus est, quam explicandus, non enim intelligo, quibus viribus artibusve RURA *supprimere* possit Pompeius. Caritas annonæ tum erat, frumenti inopia. Hoc erat quod supprimebatur: Non rura ipsa, non magis quam sol aut dies. Cicero ad Atticum v. 21. *Perfeci, ut qui FRUMENTUM COMPRESSERANT, magnum numerum populis pollicerentur.* Restitue igitur suam Auctori sententiam,

Quid jam FARRA querar totum suppressa per orbem.

Farra frumentum sunt; ea comprimebantur, abscondebantur; jussis et corruptis ad id mercatoribus, ut annonam accenderent. *Farra* etiam in RURA transierunt, apud Horatium. Carm. iv. 5. ubi vide si vacat, quæ adnotavimus.

319. *Ac jussam servire famem?*] Amplius erat quod dicebat Clodius, non propter famem scriptam esse legem, sed ut lex scriberetur factam famem. Vide Plutarchum Pompeio. Grotius. Miror equidem tam conspicuum mendum tam diu fallere ac latere potuisse, de servitute Famis nihil unquam audivisse memini;

de sævitia multum et sæpe. Repono,

Ac jussam SÆVIRE famem.

Jussam, astutia scilicet et autoritate Pompeii. Noster iv. 24.

SÆVA fames aderat.

Et vi. 108. Prudentius ii. contra Symmachum, v. 909. utramque conjecturam *farra* et *sævire*, tam clare agnoscit et confirmat, ut ad hunc ipsum locum respexisse videatur.

Ultima legati defleta dolore querela est, Palladiis quod FARRA focus, vel quod stipis ipsis Virginibus, castisque choris alimenta *negentur*: Hinc ait et steriles frugescere rarius agros, Et tristem SÆVIRE FAMEM; TOTUMQUE PER ORBEM Mortales pallere inopes, ac panis egenos.

320. — *Gladii cum triste minantes, Minantes gladios*, si soli venirent, facile ferrem; ut Claudianus Nupt. Honor. 192.

— gladiosque tegat vagina minaces.

Sed cum addit TRISTE, tum sordere incipit MINANTES; requiritur enim participium Deponens, ut Magistri loquuntur, et intransitivum, lege igitur,

Gladii cum triste MICANTES.

Statius Theb. iv. 154.

Quibus haud amenta nec enses TRISTE MICANT.

322. *Atque auso medias perrumpere milite leges,*] *Leges perrumpere*, nihil aliud est, quam *perstringere, violare*, Quorum igitur *Medias*? An sanus aliquis dixerit *Medias* leges violare, temerare?

Et docilis Syllam scelerum vicisse magistrum.
 Utque feræ tigres numquam posuere furorem,
 Quas nemore Hyrcano, matrum dum lustra sequuntur,
 Altus cæsorū pavit cruor armentorum;
 330 Sic et Syllanum solito tibi lambere ferrum
 Durat, Magne, sitis: nullus semel ore receptus
 Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.
 Quem tamen inveniet tam longa potentia finem?

Repone ex Colbertino veterrimo, cum altero Collegii Trinitatis, et Meadiano,

Pectore fesso renovat *veteres*
 Saucius *iras*.

Hippol. 355.

Veteres cedunt ignibus *iræ*.

Medea 394.

Se vincet: *iræ* novimus *veteris* notas.

Atque auso medias *INTRUMPERE* milite leges.
 Eleganter dictum, *Irrumpere medias leges*,
 hoc est, medium Forum, Rostra, ubi leges
 scilicet ferebantur: Atque hoc in causa
 Milonis ex Historia certum. Noster in-
 fra v. 470.

Sic ibi corrigendum, non ut Scripti editi-
 que habent, *veteres notas*. Ovid. Meta.
 xiv. 495.

Talibus invitam Venerem Pleuronius Agmon
 Instimulat verbis, *veteremque* resuscitat *iram*.

Irrupitque animos populo.
 et v. 127.

Ubi lege,

Talibus *INRITANS* Venerem, &c.

Cogitque fores irrumperé templi.

526. *Et docilis Syllam scelerum vicisse magistrum.*] A Sertorio sumtum hoc dictum, qui Pompeium appellabat Syllæ discipulum. Docet Plutarchus. Grotius.

351. ——— *Nullus semel ore receptus, Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.*] Quicquid dicat acutissimus Gronovius ad Statii Sylvas iii. 5. ubi *nullus sanguis interpretatur Nunquam sanguis, omnino incongruum illud, Nullus sanguis; cum sententia sit, nullas fauces mansuescere. Melius igitur a prima manu Harleianus, nullo semel ore. Imitatus est hunc locum Claudianus ii. Ruf.*

527. *Utque feræ tigres numquam posuere furorem.*] In proletario quidem poëta ferrem hoc; minime vero in Nostro. Feræ tigres, inertissimum ubivis epitheton; hic præsertim, ubi de cicuratis et mansuefactis agit, deinde si *feræ* sunt; quid miri si *furorem non ponunt*? Priore verbo id præoccupat et anticipat, quod in sequentibus dicendum erat, attende ad litterarum ductus, et hanc Poëtæ ipsius manum agnosce:

Rufinus (neque enim *patiuntur sæva quietem*
Crimina, pollutæque negant *arescere fauces.*)

Ubi Codex apud Heinsium, *MANSUESCERE*.

355. *Quem tamen inveniet,*] Videtur Auctor sic dedisse,

Ut *VETEREM* tigres numquam posuere furorem.

Quem *TANDEM* inveniet tam longa potentia finem?

veterem furorem vocat, innatum, ingenitum, insitum, quem nulla mansuefactio penitus potest extinguere. Quarundam ferarum catuli (Seneca Pater Controv. xxix.) *cum rabie nascuntur*. Seneca Thyeste 807.

Convenit imprimis indignanti et stomachanti: Quousque *tandem* Catalina? Et cum Finem dicit, quid aliud quærit nisi ut Tandem aliquando?

- Quis scelerum modus est? ex hoc jam te, improbe, regno
 335 Ille tuus saltem doceat discedere Sylla.
 Post Cilicasne vagos, et lassæ Pontica regis
 Prælia, barbarico vix consummata veneno,
 Ultima Pompeio dabitur provincia, Cæsar;
 Quod non, victrices aquilas deponere jussus,
 340 Paruerim? mihi si merces erepta laborum est,
 His saltem longi, non me duce, præmia belli
 Reddantur: miles sub quolibet iste triumphet.
 Conferet exanguis quo se post bella senectus?
 Quæ sedes erit emeritis? quæ rura dabuntur,
 345 Quæ noster veteranus aret? quæ mœnia fessis?

534. *Quis scelerum modus est?*] Legitime quidem dictum; ut Seneca Thyeste, 1057.

— *sceleris est aliquis modus?*

Sceleri modus debetur, ubi *facis* scelus,
 Non ubi *reponis*.

Sic lego, non ut libri habent, *facias* et *reponas*; flagitante illud versus ipsius majestate. Sed profecto nimis hic inclementer et calumniose SCELERUM, de *longa* enim *potentia*, de *regno continuo* queritur, non de *sceleribus*, quæ nulla Pompeio admissa sunt, utinam dixisset,

Quis *JURIS* modus est?

Juris idem hic erit ac *Potentia*, *Potestatis*, Noster vii. 265.

— Gentes ut *jus* habeatis in omnes.
 ix. 191.

Nosse *modum Juris*.

Pene oblitus eram, quod unice hic valet, scelerum septimo abhinc versu jam præcessisse.

335. — *Doceat discedere Sylla.*] Sic quidem Romana et Veneta cum Editionibus cæteris. At nostri vetustiores codices, Colb. sec. Putean. Harl. multo melius DESCENDERE. *Discedere enim regno* est *Fugere*, *Exulare*, sed *Regno descendere*, est *Civem agere*, ad *privatam conditionem*

redire. Atque hoc postulat sententia. Statius Theb. ii. 397.

Fortunam exuere, et lætum *DESCENDERE* *REGNO*.

Seneca de Clementia c. xii. *DESCENDERIT licet* Dictatura *SYLLA*, et *se togæ reddiderit*.

341. *His saltem longi, non me duce, præmia belli*

Reddantur :] Vera hæc lectio, male vulgata *cum duce*. Accipiat miles præmia vel alio imperatore, cui convenit quod sequitur: *Sub quolibet*. Grotius. Pace viri magni, sana est vulgata lectio.

349. — *Nec numina desunt.*] Melius manuscriptus nobilissimorum fratrum Puteanorum, *deerunt*. Est enim sperantis. Mutarunt quibus insolita ista Synalæphe. Grotius.

354. — *Pietas, patriique penates*

Quamquam cæde feras mentes, animosque tumentes

Frangunt :] Tacitus Ann. xiv. 4. de Nerone matrem occisuro: *Sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus aspectus quamvis ferum animum retinebat*. Et Hist. i. 44. *Recordatio majestatis in Galba quamvis immitem animum imagine tristi confuderat*. Ovid. Metam. viii. de Althæa Meleagrum filium extinctura,

An melius fient piratæ, Magne, coloni?

Tollite jampridem victricia, tollite signa:

Viribus utendum est, quas fecimus. arma tenenti

Omnia dat, qui justa negat: nec numina desunt.

350 Nam neque præda meis, neque regnum quæritur armis:

Detrahimus dominos urbi servire paratæ.

✓Dixerat: at dubium non claro murmure vulgus

Secum incerta fremit: pictas, patrique penates

Quamquam cæde feras mentes, animosque tumentes

355 Frangunt; sed diro ferri revocantur amore,

Ductorisque metu. Summi tum munera pili

Lælius, emeritique gerens insignia doni,

Nunc *animum* pietas maternaque nomina *frangunt*.

Vides partes hujus periodi satis confirmari; cum tota tamen vitiosa sit: *Et se impediât verbis, lassas aures onerantibus. Frangunt*, ait, *mentes quamvis feras cæde tumentesque animos. Qua obsecro cæde? Si totius militiæ vult, dicendum erat cædibus. Qualis deinde cauda trahitur, animosque tumentes, ut in unum colon hæc concludantur? Non agnosco hic genium indolemque Lucani, in tam tetris ulceribus urendo et secando medecinam tentemus. Vide ergo ista:*

—Pietas, patrique penates
PERSTRINXERE feras mentes, animosque tumentes
Frangunt.

Exclamas fortasse de immani dissimilitudine literarum: Sed in compendiosa *Membranarum* scriptura proprius accedent, *qccede pstrinxere. Virg. ix. 294.*

Atque animum patriæ *STRINXIT PIETATIS* imago.

356. —*Summi tum munera pili*

Lælius, emeritique gerens insignia doni,

Servati civis referentem præmia quercum;]

Joannes Saresberiensis, aliquot hinc versus citans, *Lælius*, inquit, *qui et ab aliis*

Lentulus appellatur. Quinam illi alii sint, nescio: Nostris omnes codices Lælius: Neque flocci interest, cum ficta, puto, a poëta persona sit. Sed verba ipsa expendamus, SUMMI PILI cur dixerit, demiror; cum alii omnes PRIMUM pilum appellant. Martialis. i. 94.

Ara duplex *PRIMI* testatur *MUNERA PILI*.

Illud vero non miror modo, sed redarguo et vitupero: *Gerens*, ait, *insignia DONI emeriti, quercum referentem PRÆMIA. Coronam civicam intelligit; sed cur bis idem dicitur? Quo distat donum a præmio? Neque placet emeritum donum, pro meritum, contra morem hujus, qui id verbum sæpius usurpat. Quid te multis detineam?*

—Emeritique gerens insignia *CONI*,
Servati civis referentem præmia quercum.

Qui Civica donati erant, coronam quercæam in *galeæ cono* gestabant: *Ut cæteræ gentes laurum, vel aliam frondem, vel vittam. Statius Theb. vii. 351.*

Omnibus immixtas *cono super* aspice lauros.

Ubi malim *intextas. Valer. Flacc. i. 186.*

Palla imos ferit alba pedes, vittataque frontem
Cassis, et in summo laurus Peneia cono.

Recte autem *emerito cono*, quem per omnia stipendia gesserat, Qui jam opera

- Servati civis referentem præmia quercum;
 Si licet, exclamat, Romani maxime rector
 360 Nominis, et fas est veras expromere voces;
 Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires
 Conquerimur. deeratne tibi fiducia nostri?
 Dum movet hic calidus spirantia corpora sanguis,
 Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
 365 Degenerem patiere togam, regnumque Senatus?
 Usque adeo miserum est civili vincere bello?
 Duc age per Scythiæ populos, per inhospita Syrtis
 Littora, per calidas Libyæ sitientis arenas.
 Hæc manus, ut victum post terga relinqueret orbem,
 370 Oceani tumidas remo compescuit undas:
 Fregit et Arctoo spumantem vortice Rhenum.

functus, ad templi alicujus postes figendus erat.

363. *Dum movet hic calidus spirantia corpora sanguis,*] Ex Empedoclis sententia, quam et Virgilius sequitur:

----- et vitam multo cum sanguine fudit.

Et alibi:

Una eademque via sanguisque animusque sequuntur. *Grotius.*

Putean. Cod. cum cæteris omnibus vetustis et Editione Veneta exhibent,

Dum movet *HÆC* calidus, &c.

Ut Virg. *Hos artus.* Nempe *artus* et *corpora* digito monstrari possunt, ut recte addas *Hos*, *Hæc*: *Sanguis*, nisi *fuscus*, minime; neque addere possis, *Hic*.

367. *Duc age per Scythiæ populos,*] Cum dicat *LITORA Syrtis*, et *Libyæ ARENAS*; liquido affirmare possis, non *POPULOS* Scythiæ ab auctore profectum; sed *CAMPOS*. *Campi, litora, arenæ*, pulchra in uno genere variatio. *Populi* vero non magis alienum hic quam ineptum: Neque enim Scythæ pagatim vel oppidatim habitabant, ut *per populos* ducerentur hostes. Nota sunt apud Scrip-

tores *Scytharum deserta* et *Solitudines*, αἱ Συβλῶν ἐρημίας. Cæterum sæpe apud Librarios hæc duo permutantur, per notiorum compendia, *pplos*, *capos*.

369. *Hæc manus, ut victum post terga relinqueret orbem,*] Itane cito corruptus et contaminatus est Lucanus; ut nullæ jam a mille annis membranæ veram lectionem exhibeant? Nam vix dubitandum est quin scripsit Auctor,

Hæc manus, ut *TUTUM* post terga relinqueret orbem.

Noster iv. 353.

Securumque orbis patimur post terga relictæ.

371. *Fregit et Arctoo spumantem vortice Rhenum.*] *Verticem* ubique habent Membranæ, non *vorticem*: Etiam cum de fluvio agitur. Hoc posito, quid quæso erit *Arctous vertex*, nisi *polus septentrionalis*? At hic de verticibus Rheni loquitur; qui ad Oceanum Britannicum priore versu comparatus, non est *Arctous*: Et si esset, stulte tamen ejus vertices Arctoi dicerentur, libenter legerim,

Fregit et *IRATO* spumantem, &c.

Tam literis propinquum, quam sensu apertissimum: Cum autem *Fregit* præcedat;

Jussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est.

Nec civis meus est, in quem tua classica, Cæsar,
Audiero. per signa decem felicia castris,

375 Perque tuos juro quocumque ex hoste triumphos;

Pectore si fratris gladium, juguloque parentis
Condere me jubeas, plenæque in viscera partu
Conjugis, invita peragam tamen omnia dextra.

Si spoliare Deos, ignemque immittere templis,
380 Numina miscebit castrensis flamma Monetæ:
Castra super Thusci si ponere Tybridis undas,
Hesperios audax veniam metator in agros.
Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
His aries actus disperget saxa lacertis:

385 Illa licet, penitus tolli quam jusseris urbem,

eo aptius sequitur *Iratum*; quia *Frangere iram, rabiem, minas, sæpe* occurrunt.

372. *Jussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est.*] Sic omnes Libri, sed jactatio sane gloriabunda est, et plusquam militaris. An quicquid vult continuo potest? Valer. Max. de Polycratis Samii felicitate: *Vota nuncupabantur, simul et solvebantur: VELLE ac POSSE in æquo positum erat.* Hic vero Lælius Polycratem illum longe exsuperat; non solum enim potest quodcumque vult, sed necessario potest. Hanc fraudem et caliginem sententiæ parit loquendi modus, Senecarum domui pene peculiaris: Perinde enim est, ac si alius diceret, mutato ordine,

Jussa sequi quam posse mihi, tam velle necesse est:

Potestatem meam voluntas exæquat; quicquid possum, si jubes, pro amore tui necesse est ut faciam. Prudentius Hymno viii. ad sensum Lucani eleganter:

— neque nos severus
Terror impellit: sua quemque cogit
Velle potestas.

Seneca de Clem. i. 5. *Illius demum principis magnitudo stabilis fundataque*

est; quem omnes TAM supra se esse, QUAM pro se sciunt: Hoc est, Quam supra se, Tam pro se. Hunc idiotismum dudum observarunt viri summi Petrus Faber, in semestribus, et Frid. Gronovius ad Thyesten 207.

Quod facta domini cogitur populus sui
Tam ferre quam laudare.

Hoc est, quod excepto Florentino, cæteri habent, *Quam ferre, tam laudare.*

380. *Numina miscebit castrensis flamma Monetæ:*] Cave ne cum interpretibus, ædem Junonis Monetæ hic intelligas, scribe *monetæ* et sic accipe: Si jubeas Templata spoliare; deorum statuae aureæ, argentæ, rapiuntur, et in *castrensi moneta* (seu officina ubi cuduntur nummi) conflabuntur et miscebuntur; ut inde pecunia fiat. Excerpta Controv. Senecæ, iv. 4. Pro republica plerumque templa nudantur, et in usum stipendii conflantur. Statius Silv. iii. 5. 107.

Quæ divum in vultus igni formanda liquescat
Massa; quid Ausoniæ scriptum crepet igne moneta.

Ubi animadvertite, IGNI et IGNE, nimum invenuste: Reponendum puto, *SIGNIS* formanda.

- Roma sit. His cunctæ simul assensere cohortes,
 Elatasque alte, quæcumque ad bella vocaret,
 Promisere manus. it tantus ad æthera clamor,
 Quantus, piniferi Boreas cum Thracius Ossæ
 390 Rupibus incubuit, curvato robore pressæ
 Fit sonus, aut rursus redeuntis in æthera silvæ.
 Cæsar ut acceptum tam prono milite bellum,
 Fataque ferre videt, ne quo languore moretur
 Fortunam, sparsas per Gallia rura cohortes
 395 Evocat, et Romam motis petit undique signis.
 Deseruere cavo tentoria fixa Lemano,
 Castraque quæ Vogesi curvam super ardua rupem,
 Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.
 Hi vada liquerunt Isaræ, qui gurgite ductus
 400 Per tam multa suo, famæ majoris in annem
 Lapsus, ad æquoreas nomen non pertulit undas.
 Solvuntur flavi longa statione Rutheni:
 Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,

387. *Elatasque alte, quæcumque ad bella vocaret,*
Promisere manus.] χριστορία militaris. Grotius.

391. — *Redeuntis in æthera silvæ.]* Atqui versu abhinc tertio jam habuimus ÆTHERA, et quidem in eadem sede versus. Quare hic legendum est,

— Redeuntis in ÆRA silvæ.

395. *Evocat, et Romam motis petit undique signis.]* Falsum hoc est, jam tum Cæsarem, cum ex Gallia copias evocaret, Romam petisse. Immo vero, exspectabat et operiebatur, dum copiæ ad se convenirent, et ridiculus sane Lucanus, qui, si jam undique mota ex Arimino Romam petunt, plus sexaginta versus postea insumit, ut singula Galliarum castra et Hiberna recensent. Sed scripsit Auctor, verborum quoque ordine mutato,

Evocat, UT motis Romam PETAT undique signis.

397. *Castraque quæ Vogesi curvam su-*

per ardua rupem,] Non ripam, Mons enim Vogesus, et in monte castra. Vide Tacitum Historiarum primo. Rupem autem pro monte dicere frequens poëtis. Grotius. Et hic et apud Cæsarem Vosegus non Vogesus scribendum esse multis ostendit in Germania sua ii. 39. doctissimus Cluverius.

402. *Solvuntur flavi longa statione Rutheni:]* Post quintum versum iterum recurrit STATIONE, Quod vitium ut evitetur; hic, opinor, ab auctore erat,

Solvuntur flavi longa OBSIDIONE Rutheni.

Longa sane militum statio non nimis commode, quæ non nisi in diem disponi solebat, at longa Obsidio plane ex more. Obsidionem autem non stricte hic accipe, sed quo Cicero ait sensu, *obsidione rempublicam liberare*; hoc est metu hostium.

404. *Finis et Hesperia promoti limite Varus:]* Ita legendum, pro *milite*, quod ex conjectura monueramus, firmat is quem dixi manuscriptus Puteanorum. Muta-

Finis et Hesperiae promotio limite Varus:

- 405 Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus
Urget rupe cava pelagus: non Corus in illum
Jus habet, aut Zephyrus: solus sua littora turbat
Circius, et tuta prohibet statione Monœci.
Quaque jacet littus dubium, quod terra, fretumque
- 410 Vendicat alternis vicibus, cum funditur ingens
Oceanus, vel cum refugis se fluctibus aufert.
Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque ferens: an sidere mota secundo
Tethyos unda vagæ lunaribus æstuet horis:
- 415 Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,
Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera tollat,
Quærite, quos agitat mundi labor: at mihi semper
Tu, quæcumque moves tam crebros causa meatus,
Ut superi voluere, late. Tunc rura Nemossi
- 420 Qui tenet, et ripas Aturi, qua littore curvo
Molliter admissum claudit Tarbellicus æquor,

tio eadem sæpe occurrit in Frontini libris. Rem sic esse docet Strabo initio libri quinti. Grotius.

405. *Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus,*] Colbertinus ii, Puteaneus, Harleianus, Cantabrigiensis, NUMINE, recte sine dubio; cum *sacratus* dicit. Statius Silv. ii. 24. de Surrento.

—— gaudet gemino sub numine portus
Hic servat terras, hic sævis fluctibus obstat.

Gemino, hoc est, Herculis, et Neptuni.

409. *Quaque jacet littus dubium, quod terra, fretumque,*] Cave hic de Belgarum oris interpreteris, ut Commentatores faciunt. Designat hic Auctor, *Sabata, vada Sabatorum, vada Sabatia*, vel simpliciter *vada*, hodie *Savona*, portus in mari Ligustico: Ut recte Cluverius.

416. —— *Fluctusque ad sidera tollat,*] Colbertinus uterque cum aliis duobus, DUCAT.

419. —— *Tunc rura Nemossi*
Qui tenet,] *Nemossi* est ex con-

jectura Micylli, quod procul ab his de quibus hic agit regionibus distat, Turnebus NANETIS, Libri omnes vetustiores, NEMETIS. Nescio quid sit, sed præstat ignotum nomen, quam falsum ponere. *Nemetes*, qui in Belgica cis Rhenum incolabant, Ptolemæo, secunda brevi, *τῶν νεμετῶν*. Et in Gallia *Augustonemetum*; et in Hispania *Nemetobriga* oppidum, et populi *Nemetani*.

420. —— *Et ripas Aturi, qua littore curvo*

Molliter admissum claudit Tarbellicus æquor,] *Ancon* emendat magnus Scaliger. Grotius. Nimis breviter Vir magnus: Nam emendationis Scaligeranæ partem omittit; qua præterita nullus in altera sensus est. Scaliger Auson. Lect. i. 5. sic locum corrigit,

—— et ripas Atyri, *QUEM* litore curvo
Molliter admissum claudit Tarbellicus *ANCON*.

Multo vero facilius est, hanc conjecturam convellere, quam substituere meliorem.

- Signa movet, gaudetque amoto Santonus hoste:
 Et Biturix, longisque leves Suessones in armis:
 Optimus excusso Leucus Rhemusque lacerto,
 425 Optima gens flexis in gyrum Sequana frænis:
 Et docilis rector rostrati Belga covini:
 Arvernique ausi Latio se fingere fratres,
 Sanguine ab Iliaco populi; nimiumque rebellis
 Nervius, et cæsi pollutus sanguine Cottæ:
 430 Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
 Vangiones: Batavique truces, quos ære recurvo
 Stridentes acuere tubæ: qua Cinga pererrat
 Gurgite: qua Rhodanus raptum velocibus undis

Quippe *Ancon*, pro *sinu litoris curvi* Latinis auribus vox inaudita est, Neque vero apud Græcos *sinum* incurvi litoris notat; sed, quod contrarium est, *cubitum* et prominentiam litoris ibi se inflectentis. Verum esto, si vult, *sinus*: Qualis deinde sententia est? *Sinus litore curvo claudit fluvium molliter admissum*. Mira vero res; si *claudit* fluvium, quod ipsius *ostium* et est, et appellatur. Noli dubitare, quin *Æquor* vera lectio sit, neque sollicitanda; vel ex ii. 615.

Adriacas flexis *claudit* quæ cornibus undas,
 Nec tamen hoc patulis *immissum* faucibus *Æquor*.

et iii. 279.

Oceanusque negat solas se admittere Gades.

425. — *Suessones in armis*:] Notus Galliæ populus, Suessiones Cæsari. Vestigia vocis manuscripti præferunt *Sexones*, vulgo *Axones*, male. Grotius.

426. *Et docilis rector rostrati Belga covini*:] Omnes omnino habent *Monstrati*. Nimirum hoc vult Poëta, Covinum a Britannis vel Gallis primo esse inventum, et inde Belgis traditum, Fallitur ergo Wilhelmus Brito, cum dicit,

Belga covinorum, Lucano teste, repertor.

428. *Sanguine ab Iliaco populi*:] Quod de *Arvernīs* Noster, id alii scriptores quot-

quot hodie extant de *Æduis* eorum vicinis narrant. Panegyricus ad Constantinum: *Quænam gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Æduis se postulet anteponi; qui primi omnium plurimis Senatus-consultis fratres populi Romani appellati sunt?* Vide vero an corrigendum sit,

Sanguine ab Iliaco *POPULOS*.

si *populos* legis, hoc dicet; Arvernos *fixisse* se a Trojanis ortos, et idcirco, fratres se P. R. dicere ausos: Si *populi*; vere quidem Trojanorum eos sanguinem fuisse; sed inde ausos se *fingere* Romanorum fratres. Atqui, si das eos ab Ilio descendisse, nihil quicquam fingebant se *fratres* appellando: nisi negaverint Romani se quoque sobolem esse Trojanorum.

432. — *Qua Cinga pererrat*

Gurgite:] Nullus in his regionibus Cinga fluvius a quoquam alio memoratur. Neque recte dicas *pererrat* absolute, sine nomine casus accusativi sequente, non hoc nihil erat, loci vitium indicavisse, tacentibus aliis. Quid si emenda- vero? Lege,

QUOS SULGA pererrat Gurgite.

Quos concinne repetitum ex versu priore;

— *Quos* ære recurvo
 Stridens acuere tubæ: quos, &c.

In mare fert Ararim: qua montibus ardua summis

435 Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas:
Pictones immunes subigunt sua rura: nec ultra
Instabiles Turonas circumscita castra coërcent.

In nebulis, Meduana, tuis marcere perosus
Andus, jam placida Ligeris recreatur ab unda.

440 Inclyta Cæsareis Genabos dissolvitur alis.
Tu quoque lætatus converti prælia, Trevir:
Et nunc, tonse Ligur, quondam per colla decora
Crinibus effusis toti prælate Comatæ:

Et quibus immitis placatur sanguine dirò

445 Teutates, horrensque feris altaribus Hesus;

Sulgæ nomen Straboni jam debemus, hodie *la Sorgue* dicitur: is in Rhodanum incidit, supra Avenionem. Et infra, vides ut apposite, cum Rhodano et Arari *Sulga* jungitur; quippe omnium trium undæ una miscentur.

434. — Quia *NUBIBUS* ardua summis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas.] Credat alius, non ego, tam jejunum et putidum fuisse Nostrum ut *Montibus* et *Rupe* in eodem colo poneret. Sic potius scripsisse credo.

— Quia *NUBIBUS* ardua summis.

Qui montes excelsos habitant, iidem in *nubibus* habitant; nam et montes ipsi *Nubiferi* vocitantur.

436. *Pictones immunes,*] Quinque hos versus manuscripti omnes non habent, itaque omnino adducor ut adjectitios credam. Grotius. Non modo *omnes Manuscripti non habent* sed ex tot, quot usus sum, ne unus quidem habet, nec Editiones principes.

437. *Turonas*] Ita posuimus ex manuscripto quo usus Canterus, in quo *Turonos*. quanquam non nescio apud Tacitum legi *Turonios*. Sed *Turones* semper Cæsar, quem secutus, puto, Lucanus. Ejusdem manuscripti fide hunc versum illi, *In nebulis*, præposuimus, aliquo nunc sensu, qui nullus alias. Grotius.

439. *Andus,*] Malim *Andis*; nam plurale est *Andes* apud Cæsarem. Grotius.

440. *Genabos*] Eadem urbs quæ Genabum aliis, ut facile genera mutantur in peregrinis vocibus. ita autem rescriptimus pro *Menabos*. Grotius.

442. — Quondam per colla decora
Crinibus effusis] Solus ex nostris Puteaneus DECORA, cæteri cum Editione Veneta, DECORE. Laudat hos versus Priscianus p. 716. ubi de nominativo *Ligus* et *Ligur* agit. Cæterum Scalliger in Hypercritico: *versus*, inquit, *plebeius: Crinibus effusis toti prælate Comatæ*. Nihil addit cur plebeius haberi debeat, neque ego divinare possum.

444. *Et quibus immitis placatur*] Tribus his versibus designantur *Vates*, qui sacrificia procurabant; ut sequentibus *Bardi* et *Druidæ*. Diodorus Siculus lib. v. sunt, inquit, apud Celtas, *Ποιηταὶ μελῶν ἔς Βάρδας ἰνομάζουσι*; sunt philosophi et theologi, ἔς *Δρυΐδας ἰνομάζουσι*; sunt et *Μάντεις, οἱ διὰ τῆς ἱερῶν Δυσίας τὰ μέλλοντα προλέγουσι*. Strabo similiter lib. iv. *τρία φύλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἔστι. Βάρδοι τε καὶ Οὔαταις καὶ Δρυΐδαι*. Amm. Marcellinus xv. Apud Gallos viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, Vates, et Druidas. Mirum vero cum discrete nominet Lucanus *Bar-*

Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.
 Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
 Laudibus in longum, vates, dimittitis ævum,
 Plurima securi fudistis carmina, Bardi.

450 Et vos Barbaricos ritus, moremque sinistrum
 Sacrorum, Druidæ, positis repetistis ab armis.
 Solis nosse deos, et cœli numina vobis,
 Aut solis nescire datum: Nemora alta remotis

dos et Druidas; quod non et tertium genus Vates suo nomine appellaverit: Atqui id, opinor, fecit, si sua poëtæ scriptura restituatur.

Et quibus immitis placatur sanguine diro
 TEUT VATES, horrensque feris altaribus Esus.

Celtarum enim Deus summus non *Teutates* vocabatur, sed *Teut* vel *Theuth*; unde *Teutones* dicti sunt; ut fuse ostendit in *Germania* sua *Cluverius*, cujus correctio est *Vates*. *Sanguine diro*, idem est ac *sanguine* humano, sic enim, quod jure mireris, loqui solent poëtæ. *Sphinx*, apud *Stadium Theb.* ii. 507.

— Concretis *infando sanguine* plumis
 Reliquias amplexa virum.

et vi. 350.

— Crudelibus ambo
 Exuviis *diroque* imbuti *sanguine* currus.

et x. 306.

Proturbat mensas *dirus liquor*; undique manant
 Sanguine permixti latices.

452, *Solis nosse deos, et cœli numina vobis,*

Aut solis nescire datum:] Sententiam vides argutam, et blanda quadam sua suavitate mentibus obrepentem: Sed numquid illud advertis, *Deos* et cœli numina?

Δις ταυτὸν ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς Αἰσχύλος.

Quo enim differunt, *Dei*, et *Numina cœli*? non difficile est veram emendationem elicere ex versibus mox sequentibus, ubi

per partes explicat, quod hic ait semel ac universe. In his præcipuum est, *Animas immortales esse, et statim a corporis unius morte, transire in aliud*. Atqui hoc non numen cœli est, sed donum, munus, beneficium. Scribe ergo,

Solis nosse deos et cœli MUNERA vobis.

Claudian, i. Stilich. 227.

— Lucosque vetusta
 Religione truces, et robora Numinis instar,
 Barbarici.

Jam vero vides quomodo *Deos*, et *cœli Numina*, soli *Druidæ* intelligant. *Deos*, nemora et lucus; *deorum munera*, animas immortales et vitam mox redituram.

453. — *Nemora alta remotis*

Incolitis lucis.] Dixerat, *Druidas* aut solos scire *deorum naturam*; aut solos ignorare; nempe quod diversam ab aliis hominibus de *Diis* haberent opinionem. Quid vero ad istam opinionem facit, si *Druidæ incolant nemora ac lucos*? quæritur, quid *colant* non quid *incolant*: Adde etiam, quod falsum sit, eos *Elysiorum Manium* instar, *lucis opacis* habitasse. Repono

— Nemora alta, REMOTOS
 VOS COLITIS LUCOS. —

Cæsar Gall. vi. 13. *Druides certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato: huc omnes undique qui controversias habent, conveniunt. Ubi emendandum est, in luco consecrato,*

Incolitis lucis. Vobis auctoribus, umbræ
 455 Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
 Pallida regna petunt: Regit idem spiritus artus
 Orbe alio: longæ (canitis si cognita) vitæ
 Mors media est. certe populi, quos despicit Arctos,
 Felices errore suo, quos ille timorum
 460 Maximus, haud urget leti metus. inde ruendi
 In ferrum mens prona viris, animæque capaces

456. — *Regit idem spiritus artus Orbe alio:*] Citat Servius ad Georgicon 1. aitque congruere cum philosophis, qui recedentes hinc animas illic alia corpora aiunt sortiri. Grotius.

460. — *Inde ruendi*

In ferrum mens prona viris,] Obvium quidem est, *promta* substituere pro *prona*: *Promta* enim audaciæ est; *Prona* desperationis et tedii vitæ. Hæc duo sæpe commutantur, ut et alibi notavimus. Tacitus Annal. iv. 46. *Esse Thracibus ferrum et juventutem, et promptum libertati, aut ad mortem animum.* Et ibid. 47. *Sugambam cohortem promptam ad pericula.* Idem Agric. vi. *Proconsul in omnem aviditatem PRONUS.* Unde licet certo dignoscere utriusque vim et sensum: *Promptus* ad pericula externa, *Pronus* ad affectus animi internos. *Promptus* in vulnera, bella, *Pronus* in iracundiam, libidinem &c. ubivis invenies. Sed *Pronus* aut *Promptus* RUENDI in arma, ferrum &c. nisi hic, nusquam: aufer hinc *Ruendi*, plena sine eo sententia est. non præstabo Lucanum scripsisse,

— *Inde PROPECTO*

In ferrum mens PROMTA viris.

Sed cum Colbertinus veterrimus a prima manu habet RUENDO, ne te nimium terreat literarum diversitas, sic enim scribuntur compendiose *ruedo pfecto*: et autem et d sæpe mutuo fallunt. Quod si verbo accedis, sententiam præstabo: Causis enim ante narratis, cum effectum, ut

hic subjungunt, sæpe hac voce *Profecto* utuntur, Seneca avus Controv. ii. *Conversata es diutius inter humano Sanguine delibutos*: INDE EST PROPECTO, *quod potes hominem occidere.* Noster ix. 477.

— — — Delapsaque cælo

Arma timent gentes: hominumque erepta laceris

A superis demissa putant: Sic illa PROPECTO Sacrificio cecidere Numæ.

et v. 351.

Hic numquam vult esse meus: Sunt ista PROPECTO

Curæ castra deis.

Ovid. Metam. viii. 75.

Di facerent, sine patre forem: Sibi quisque PROPECTO Fit deus.

461. — *Animæque capaces*

Mortis:] Nostri libri omnes ANIMÆ, ut Silius xi. 170.

Novi dis ANIMAS similes et pectora magnis Numquam angusta malis: CAPIUNT (mihi credite) Cannas Et Thrasymena vada et Pauli memorabile lectum.

Neque enim ibi mutaveris in ANIMOS, quia versu proximo habebas *magni animi*. Reponendum tamen in Nostro,

ANIMIQUE capaces Mortis.

Neque vero receptæ lectioni Silius patrocinatur. Non Animæ ibi capiunt Cannas, sed Pectora: quod sententia ipsa

Mortis: et ignavum redituræ parcere vitæ.
 Et vos crinigeros bellis arcere Cājcos
 Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
 465 Deseritis ripas, et apertum gentibus orbem.
 Cæsar, ut immensæ collecto robore vires
 Audendi majora fidem fecere, per omnem

monstrat; non ANGUSTA malis pectora, quippe quæ CAPIUNT Cannas et Thrasymena. ANIMI, ut Noster iv. 506.

Et morti faciles animos.

et vi. 417.

———— proprius jam fata moveri
 Degeneres trepidant animi.

Virgil. Æn. ix. 205.

Est hic, est animus lucis contemptor.

Seneca Œdip.

Anime quid mortem times?

et Herc. Fur. 412.

Animo ruinas quod capis magno tuas.

462. — *Ignavum redituræ parcere vitæ.*] Appianus Celtico. *Γεγραυοὶ Δανάου καταφρονηταὶ δι' ἰλπίδα ἀναείωσης.* Gro-
 tius.

463. *Et vos crinigeros bellis arcere Cājcos*

Oppositi, petitis Romam,] In veteribus libris, *Cājcos, Cājchos Cājchos*: et sic variant Claudiani codices. Græci fere *Καῦχοι*, quod Latinis literis Cājchi. Sed vide nunc ingenium spiritumque Lucani; quam nihil triviale dederit nec communis monetæ. *Vos, Romani milites, oppositi arcere Cājchos bellis.* Cui non hæc satis faciebant? Sed excute sententiam, et solitam Nostri venam minime hic agnosces. *Unde enim vel quibus arcere?* Æneid. i. 51. *Arcebat longe Latio.* At in nostro deest quicquid est, quo Cājchi arceantur. legendum igitur nisi nos fallit conjectura,

Et vos crinigeros *BELGIS* arcere Cājcos.
 Cis Rhenum habitabant populi qui in

Gallia communi nomine Belgæ appellati sunt, tunc hi sub Romanorum imperio tutelaque erant: hos gens fera et nondum subacta Cājchi, repentinis latrociniiis, opprimebant, ad illos igitur Belgis arcendos cohortes aliquot ad ripam dispositæ. Claudian. Stilich. 223. de Rheni pace.

———— Geminasque viator

Cum videat ripas, quæ sit Romana requirat:

Ut jam trans fluvium non indignante *CAYCHO*
 Pascat *BELGA* pecus.

Plane a Lucano hoc habuit; quem sic legebat, ut nos correximus.

464. — *Rhenique feroces*

Deseritis ripas, et apertum gentibus orbem.] *Lege ferocis, ride enim illas feroces ripas: Sic iv. 158.*

———— fluviique ferocis
 Incrementa timens.

Quid vero illud ORBEM? An totus orbis undique apertus, quia ripa Rheni deserebatur? Immo totum versum sic ab auctore profectum credo,

———— Rhenique *FEROCIS*:

Deseritis ripas, et apertum gentibus
AMNEM.

Noster viii. 424.

———— Vel Arctoum Dacis Rhenique catervis
 Imperii nudare latus.

Claudian. Bello Get. de Rheno.

Ut nec præsiidiis *nudato limite* tentet
 Expositum calcare solum; nec transeat *amnem*
 Incustoditam metuens contingere *ripam*.

466. *Cæsar, ut immensæ collecto robore vires*

Audendi majora fidem fecere, per omnem

Spargitur Italiam, vicinaque mœ-

nia complet.] Falsum hoc ex Historia,

Spargitur Italiam; vicinaque moenia complet.
 Vana quoque ad veros accessit fama timores,
 470 Irrupitque animos populi, clademque futuram
 Intulit, et velox properantis nuntia belli
 Innumeras solvit falsa in præconia linguas.
 Est qui, tauriferis ubi se Mevania campis

Cæsarem, ut primum vires collegerat, per omnem Italiam sparsum fuisse: Pugnatum etiam cum sequentibus: Quomodo enim vana fama, non vera, erat; circa Mevaniam et fluvium Narem alas ejus discurrere, si jam omnem Italiam occupaverat? Quid, quod non nisi libro ii. 439. &c. signa demum movet Cæsar, et propinqua loca possidet, Auximum, Nuceriam, Asculum, Corfinium. Quomodo igitur jam nunc per omnem Italiam? Quale porro Sermonis genus, quam non feliciter audax, Cæsar spargitur per omnem Italiam? vires, voluit, copiosæque sparguntur. at putabam ipsum, Actæonis aut Pentheos instar, per frustra fuisse sparsum. Versus, opinor, proximus nobis opituletur,

Vana quoque ad veros accessit fama timores.
 Cum enim QUOQUE legis et ACCES-
 SIT, nonne illico subolet, aliquid de non
 falso rumore, de fama non vana necessario
 ante dictum fuisse? certe; et hoc potest
 fidem facere, sic a manu Auctoris senten-
 tiam profectam esse.

*TERROR, ut immensæ collecto robore vires
 Audendi majora fidem fecere, per omnem
 Spargitur Italiam, ROMANAQUE moenia com-
 plet.*

*Rumor Spargitur, non ipse Cæsar. Ta-
 citus Annal. iv. 24. Disperso rumore.
 Hist. ii. 96. Falsos rumores dispersos.
 Æn. vii. 144.*

*Diditur hic Subito Trojana per agmina rumor.
 Silius iv. 1.*

Fama per Ausoniæ turbatas spargitur urbes.

*Rumor etiam, non Cæsar, complet mœ-
 nia. Æn. xi. 140.*

*Et jam Fama volans, tanti prænuntia luctus,
 Evandrum, Evandrique domos et mania com-
 plet.*

470. — *Clademque futuram
 Intulit, et velox,] Velox nuntia est
 ipsa Fama. friget ergo sententia, et bis
 idem dicit, nisi reponas,*

Intulit UT velox.

Ut, postquam, ut primum.

473. *Est qui, tauriferis ubi se Mevania
 campis,
 Explicat,] Mevaniæ tauri veteribus
 nobilitati sunt. Silius vi. 647.*

*Et sedet ingentem pascens Mevania taurum
 Dona Jovi.*

*Quid autem? an ut Campi herbiferi, turi-
 ferri, frugiferi, pomiferi, qui scilicet ea
 ferant; sic et Tauriferi dicentur, qui tau-
 ros pascant? Nusquam, præterquam hic,
 hoc veri reperies. de Milone quidem Cro-
 toniata Taurifer facile ferrem, sed de
 campis dictum sane nollem, ne iidem et
 tauros ferant, et tauris pabula. Eliciant
 aliquid, quibus datum est: neque sinant
 hanc labem Lucano insidere. Silius viii.
 458.*

———— *Lætis Mevania pratis.*

An hic corrigendum?

Est qui GRAMINEIS ubi se Mevania campis.

Iterum Silius vi. 217.

*Cornea graminum persultans ungula cæmpum,
 Virgil. v. 287.*

———— *Tendit gramineum in campum.*

Ovid. Amor. iii. 5.

Area gramineo suberat viridissima Prato.

- Explicat, audaces ruere in certamina turmas
 475 Afferat, et qua Nar Tyberino illabitur amni
 Barbaricas sævi discurrere Cæsaris alas:
 Ipsum omnes aquilas, collataque signa ferentem,
 Agmine non uno, densisque incedere castris.
 Nec, qualem meminere, vident: majorque, ferusque
 480 Mentibus occurrit, victoque immanior hoste.
 Hunc inter Rhenum populos Alpesque jacentes,
 Finibus Arctoïis, patriaque a sede revulsos
 Pone sequi, jussamque feris a gentibus Urbem,
 Romano spectante, rapi. sic quisque pavendo
 485 Dat vires famæ: nulloque auctore malorum,
 Quæ finxere, timent. nec solum vulgus inani

477. *Ipsum omnes aquilas collataque signa ferentem,*] *Collata signa, Collata acies;* cum pugna scilicet et prælium committitur. Nihil frequentius occurrit, Æn. xi. 517.

Tu Tyrrenam aciem *collatis* excipe *signis*. Neque vero *collata in unum locum signa* intelligas; quippe agmine *non uno* incedebat. Placet quod Codex Trinitatis pro varia lectione affert, **COGNATAQUE signa**, *Cognata aquilis signa*, quæ aquilas comitabantur. Una enim in singulis legionibus *Aquila*, cætera ibi vexilla *Signa* dicebantur. Inde passim reperies, *Aquilas et Signa*. Silius x. 592.

Non Aquilæ, non Signa viris.

478. *Agmine non uno, densisque incedere castris.*] Quænam sunt illa *densa Castra*? vel quis sic locutus est? an *densa*, erunt arta Castra, et non laxa; an frequentia, et parum inter se distantia? Utrunvis hic ineptum. Illud vero absurdum, *Castris incedere*: credideram sane solitos eos *castris considerare*: Semper quidem *agmine incedebant*, nunc denso et conferto, nunc laxo et effuso. Livius x. 14. *Uterque Consul populabundus effuso agmine incedit*. Sed inauditum est, neque natura patitur quemquam castris *incessisse*. Quærendum igitur aliquod verbum, quod

ad *agmen* pertineat, vel in *impedimentis* sit. Cæsar Bel. Gal. ii. 19. *Consuetudine sua Cæsar sex legiones expeditas ducebat, post eas totius exercitus impedimenta collocabat: inde duæ legiones totum agmen claudcbant*: Hirtius Gall. viii. 8. *Agminis ordinem ita constituit ut legio vii. iix. ix. ante omnia iret impedimenta, deinde omnium impedimentorum agmen cogeret legio xi.* Scripsit ergo Poëta, ut opinor,

Agmine non uno, densisque incedere **CARRIS**. Carrus, vehiculum Gallicum ad impedimenta portanda. Quid ergo aptius dici potuit, quam Cæsarem e Gallia post annos decem et cum Gallicis auxiliis venientem *densis carris incedere*? Hirtius viii. 4. *Magna multitudo carrorum etiam expeditos sequi Gallos consuevit*. Cæsar i. 24. *Helvetii cum omnibus suis carris secuti, impedimenta in unum locum contulerunt*. Quin et in Cæsareis *impedimentis Carri*. Bell. Civil. i. 51. *Venerunt ad Cæsarem Equites ex Gallia, cum multis carris magnisque impedimentis, ut fert Gallica consuetudo*.

479. — *Majorque, ferusque Mentibus occurrit,*] Harleianus cum aliis recentioribus **FEROXQUE**, Placet et per se, et quoniam versu mox quarto habemus *Feris e gentibus*.

Percussum terrore pavet: sed curia, et ipsi
Sedibus exiliere Patres, inuisaque belli
Consulibus fugiens mandat decreta Senatus.

- 490 Tum quæ tuta petant, et quæ metuenda relinquant,
Incerti, quo quemque fugæ tulit impetus, urgent
Præcipitem populum, serieque hærentia longa
Agmina prorumpunt. credas aut tecta nefandas
Corripuisse faces, aut jam quatiente ruina
495 Nutantes pendere domos. sic turba per urbem
Præcipiti lymphata gradu, velut, unica rebus
Spes foret afflictis patrios excedere muros,
Inconsulta ruit. qualis cum turbidus Auster
Reppulit a Libycis immensum Syrtibus æquor,

481. *Hunc inter Rhenum populos Alp-
esque jacentes,*] Colbertinus prior *Nunc*
cum Editione Veneta; cæteri omnes cum
Romana *Tunc*, id est, insuper, præterea:
Alpem, concinnius hic quam *Alpes*, Pris-
cianus p. 757. *Alpis*, ait, *singulariter in-
venitur a Poëtis prolatum, et in EM ter-
minans accusativum ALPEM.* Lucanus
*in 1. Tunc inter Rhenum populos Alpe-
mque jacentes.* Sic alibi iii. 299. *Nubife-
ram Alpem*, et i. 688. *Alpis nubiferæ
colles.* Juvenalis x. 152. *Opposuit na-
tura Alpemque nivemque.*

488. — *Invisaque belli*

*Consulibus fugiens mandat decreta
Senatus.*] Cur sodes *invisa*, quæ sponte et
prios decreverunt, Cæsare condiciones
ferente? Scripsit Auctor,

— *INJUSSAQUE* belli

Consulibus fugiens mandat decreta Senatus.

Hoc est, Senatus præ metu aufugiens,
non ipse jussit bellum, sed mandavit Con-
sulibus jubendum: Noster v. 21.

Cunctaque *jussuri* primum hoc decernite Patres.

Claudian. i. Stilich. 324.

Hoc quoque non parva fas est cum laude relinqui,
Quod non ante fretis exercitus adstitit ultor,
Ordine quam prisco *censeret bella Senatus.*
Neglectum Stilicho per tot jam sæcula morem
Rettulit, ut *ducibus mandarent prælia Patres.*

491. — *Urgent*

Præcipitem populum,] Quale vero
illud, *urgent præcipitem populum?* quippe
inter urgentes illos *Vulgus* est, v. 486.
et *Turba*, v. 495. Ergo vulgus et turba
urgent populum. Placetne hoc? an pro
populum legamus *CURSUM?* Cæterum
Agmina prorumpunt, casu recto, accipien-
dum, sed rectius casu patri; modo sic
corrigas.

— serieque hærentia longa
Agmina *PERRUMPUNT.*

Noster iii. 116. in re simili.

— Rapit gressus, et Cæsaris *agmina rumpens.*

496. *Præcipiti lymphata gradu,*] Quar-
to abhinc versu habuimus, *Præcipitem
populum*, atque utrobique in eadem sede
versus. Reponimus igitur.

ANCIPITI lymphata gradu.

Valer. Flaccus. iii. 46.

— Deus ancipitem lymphaverat urbem.

Proprium est lymphatorum. ultro citro,
horsum istorsum, incerto gradu ire. *Feror
huc illuc ut plena deo.*

498. — *Qualis cum turbidus Auster*

*Reppulit a Libycis immensum Syr-
tibus æquor,*] Quomodo autem hoc æquor
præ aliis *immensum?* Homero, si vis, con-
dones ejusmodi epitheta: Lucanus talem

- 500 Fractaque veliferi sonuerunt pondera mali,
Desilit in fluctus deserta puppe magister,
Navitaque, et nondum sparsa compage carinæ,
Naufragium sibi quisque facit: sic urbe relicta
In bellum fugitur. nullum jam languibus ævo
- 505 Evaluit revocare parens, conjuxve maritum
Fletibus, aut patrii, dubiæ dum vota salutis
Conciperent, tenuere Lares: nec limine quisquam
Hæsit, et extremo tunc forsitan urbis amatae
Plenus abit visu: ruit irrevocabile vulgus.
- 510 O faciles dare summa Deos, eademque tueri
Difficiles! urbem populis, victisque frequentem

sine laude veniam aspernatur, ille sine dubio scripsit,

Reppulit a Libycis *INVERSUM* Syrtibus æquor.

Non vagum hoc verbum erit, sed loco cognatum: ideo *inversum*, quia ab Austro pulsum et ab imis sedibus erectum. Horat. Epod. x.

Niger rudentes Euris, *INVERSO MARI*
Fractosque remos differat.

505. — *Sic urbe relicta*

In bellum fugitur.] Supra 495. habuimus, *sic turba* per *URBEM Inconsulta ruit*, et mox infra 508. habebimus, *URBIS amatae Plenus abit visu*. quis ferat tertium hic inculcatam *URBEM*? quid si legamus,

— *Sic PACE* relicta
In bellum fugitur.

Vides antithesin ubique Nostro captatam. *Pace* autem eadem qua *Urbe* sententia. quippe illic tuta pax, ii. 548. Martia uxor ad Catonem,

Da mihi castra sequi; cur tuta in *pace* relinquitur?
Hoc est, in *URBE*, cui *Castra* illic opponuntur.

504. — *Nullum jam languidus ævo*
Evaluit revocare parens, Conjuxve maritum
Fletibus, aut Patrii, dubiæ dum vota salutis
Conciperent, tenuere Lares.] Tam a prava distinctione, quam a mendosis

vocalibus laborat hic locus. difficilis sane emendatu. Colbertinus prior *SALUTI*; secundus *SALUTIS*, sed puncto supra infraque posito, quod signum delendo est. Idem et Puteaneus, et Codex Trinitatis *CONCIPERET*, hoc solum Librariis debemus; reliqua divinanda sunt. Faciamus ergo periculum, non tam apicibus literarum adhærentes, quanquam et istud; quam caventes ne quid tanta Poëtæ fama indignum exsculpamus; vide igitur hæc,

— *NON NATUM* languidus ævo

Evaluit revocare parens, conjuxve maritum;
RITIBUS aut *PATRIIS* dubiæ dum vota *SALUTI*
CONCIPERET, tenuere *LARES*.

NON NATUM dedimus pro recepto *Nullum jam*: quo enim referendum erat *Nullum*? Parens *nullum maritum* fleuit? an *nullum mortalium*? Quorsum igitur *Parens*? Sed ipse jam illepidum illud vides. porro *RITIBUS PATRIIS* non nimis a vulgato abscedunt *FLETIBUS PATRII*, sensu autem percommodo; notissimum est, peregre euntes redeuntesve *Lares domesticos* salutare solitos; nunc vota nuncupasse, nunc solvisse. *Ritibus patriis*: Cicero de legibus ii. 8. *Ritus familiæ patrumque servanto*. et paulo post, *ex patriis ritibus optima colunt*. *SALUTI* autem potius quam *Salutis*, ut v. 450-

Gentibus, et generis, coëat si turba, capacem
Humani, facilem venturo Cæsare prædam
Ignavæ liquere manus. cum pressus ab hoste

515 Clauditur externis miles Romanus in oris,

Effugit exiguo nocturna pericula vallo:
Et subitus rapti munimine cespitis agger
Præbet securos intra tentoria somnos.

Tu tantum audito bellorum murmure, Roma,

520 Desereris; nox una tuis non credita muris.

Danda tamen venia est tantorum danda pavorum:
Pompeio fugiente timent. tum ne qua futuri
Spes saltem trepidas mentes levet, addita fati

— Nova *VOTA TIMORI*
Sunt inventa novo.

CONCIPERET autem, *Natus* scilicet
vel *Maritus*. compara jam hæc cum vul-
gatis; illud modo observans, et loco non
suo positum esse τὸ *Fletibus*, et sententi-
am destituere, cur enim *fletibus* solis age-
bant *Conjuges*, velut mutæ et elingues?
Quod si illæ *fletibus*; cur silet, qua sua-
dela *parentes* utebantur?

509. — *Ruit irrevocabile vulgus.*] Graviter hic peccavit Lucanus, si ita hæret ei hæc macula, ut elui non possit. Est Epiphonema et summa clausula totius narrationis; quæ nisi aliquid arguti novique habeat, friget sordetque. Atqui v. 486. VULGUS pavore exanimatum erat, et 495. TURBA lymphata RUEBAT. cur rursus igitur hic VULGUS RUIT? Quid quod v. 487. CURIA, PATRES, SENATUS ex urbe fugiunt? an et hi, quod in clausula factum oportuit, VULGI nomine comprehenduntur? Nec vero REVOCABILE nimis venuste hic repetitur; cum quarto abhinc versu vidimus, ut neminem evaluit REVOCARE nec parens nec conjunx. si ibi nemo *revocari* potest, quid hic novi, si *irrevocabilis* est? Quid jam agimus? si vulgata lectio displicere incipit, salva res erit. Quod nunc humi repit, Metaphoræ vi et

virtute se eriget et enitescet. Quid si sic scripserit Lucanus?

Ruit *IRREVOLUBILIS UNDA*.

Unda est turba ac multitudo conferta hominum, eodem properantium. Juven. iii. 244.

— Nobis properantibus obstat
UNDA prior: magno populus premit agmine
lumbos
Qui sequitur.

Virgil. Georg. ii. 462.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus *UNDAM*.

Statius Theb. ii. 225.

UNDA fremit vulgi.

Irrevolubilis; Horat. Amnis,

— in omne volubilis ævum.

Non hic modo, *Revolubilis* mutatum est in *Revocabilis*, sed in Senecæ Her. Fur. 559.

Evincas utinam jura feræ Stygis,
Parcarumque colos non revocabiles.

Corrigendum vero.

Parcarumque colos non *REVOLUBILES*.

ut satis fidei faciet versus ibidem 182.

Duræ peragunt pensa Sorores
Nec sua retro fila revolvunt.

Ruit ergo unda populi patrumque irrevolubilis; id est, fugiunt ex urbe omnes hominum ordines numquam reditari.

- Pejoris manifesta fides, Superique minaces,
 525 Prodigiiis terras implerunt, æthera, pontum.
 Ignota obscuræ viderunt sidera noctes,
 Ardentemque polum flammis, cœloque volantes
 Obliquas per inane faces, crinemque timendi
 Sideris, et terris mutantem regna cometen.
- 530 Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno:
 Et varias ignis denso dedit aëre formas.
 Nunc jaculum longo, nunc sparso lumine lampas
 Emicuit cœlo: tacitum sine nubibus ullis
 Fulmen, et Arctois rapiens de partibus ignem,
- 535 Percussit Latiale caput: stellæque minores
 Per vacuum solitæ noctis decurrere tempus,
 In medium venere diem: cornuque coacto

528. ——— *Crinemque timendi Sideris, et terris mutantem regna cometen.*] Julius Scaliger in Hypercritico, *Vitium*, inquit, illud, quo bis idem dicitur, tam est Lucano peculiare (lege familiare) ut pene sibi proprium fecerit. Nam quid aliud est quam Cometes; Crinemque timendi sideris, et terris mutantem regna cometen? Hæc Scaliger, et quod ille hic sugillat, ejusmodi est; ut si re vera ita Scripsisset Auctor; nullo colore excusari possit. Sed levi declinatione. Scaligeri telum effugimus; nempe legendo COMETÆ, nam, quemadmodum, bis Tacitus, *Sidus cometes* dicit, ita simili Epexegesi, sive appositione Lucanus, *Sideris Cometæ, timendi, et terris regna mutantis*. Tacitus Annal. xiv. 22. *Inter quæ et Sidus Cometes effulsit; de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat*. Ubi correctum velim REGNIS. Iterum Tacitus xv. 47. *Vis fulgurum non alias, crebrior, et sidus Cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum*. Ubi Grotius delere jubet τὸ *Semper*: *Quasi vero, inquit, tam quotidianum sidus esset Cometes, ut mos Neronis in eo expiando notari potuerit?* Recte quidem argumentatur; sed lapsus est in vo-

cabulo. Retinendum enim τὸ *Semper*, et tollendum τὸ *Neroni*: *Sanguine illustri semper expiatum*, nihil aliud est, quam illustrium virorum mortem semper portendens. Plin. Nat. Hist. ii. 23. *Cometes, terrificum magna ex parte sidus, ac non levitur PIATUM; ut civili motu Octavio Consule, iterumque Pompeii et Cæsaris bello*.

530. *Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno.*] Satis recte micuerunt, si per se solum æstimetur: Sed cum versu mox tertio rursus habeas, *Emicuit fulmen*: statim scias alterutrum ex his in vitio cubare, Scripsisse auctorem puto,

Fulgura fallaci *CECIDERUNT* crebra sereno.

Virg. Georg. i. 486.

Non alias cœli ceciderunt plura sereno
 Fulgura.

531. *Et varias ignis denso dedit aëre formas.*] Denso aëre, cum Lucanus perpetuo Stoicum agit, tum hic ex suæ sectæ doctrina loquitur. Seneca Quæst. Natur. vii. 21. *Placet ergo nostris Stoicis, Cometas, sicut faces, sicut turbas, trabesque, et alia ostenta cœli DENSO AERE creari. Ideo circa septentrionem frequen-*

- Jam Phœbe toto fratrem cum redderet orbe,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.
- 540 Ipse caput medio Titan cum ferret Olympo,
Condedit ardentem atra caligine currus,
Involvitque orbem tenebris, gentesque coëgit
Desperare diem: qualem fugiente per ortus
Sole Thyestæ noctem duxere Mycænæ.
- 545 Ora ferox Siculæ laxavit Mulciber Ætnæ;
Nec tulit in cœlum flammam, sed vertice pronò
Ignis in Hesperium cecidit latus. atra Charybdis
Sanguineum fundo torsit mare. flebile sævi
Latraverunt canes. Vestali raptus ab ara
- 550 Ignis, et ostendens confectas flamma Latinas
Scinditur in partes, geminoque cacumine surgit,

tissime apparent, quia illic plurimum est
AERIS PIGRI. Quintus Cicero, Stoicus, de Divinatione i. 42. *Etrusci, ait, quod propter AERIS CRASSITUDINEM de cœlo apud eos multa fiebant, ostentorum exercitatissimi interpretes existunt.*

552. *Nunc jaculum longo, nunc sparso lumine lampas*

Emicuit cœlo:] Distinctio prava, per omnes editiones retenta, loci hujus sententiam conturbavit et corrupit. *Jaculum* scilicet et *lampas* emicuit cœlo. Tu vero sic interpunge;

Et varias ignis denso dedit aëre formas,
Nunc jaculum longo, nunc sparso lumine lampas.
Emicuit cœlo tacitum sine nubibus ullis
Fulmen, &c.

Variæ nempe formæ sunt jaculum et lampas: et Emicuit fulmen; ut supra v. 151.

554. ——— *Arctois rapiens de partibus ignem,*

Percussit Latiale caput:] Colbertinus primus LATIARE. Vide supra, v. 198.

542. ——— *Gentesque coëgit*

Desperare diem:] Hinc Staius Theb. iv. 284.

—— et occiduum longe Titana secuti
Desperare diem.

548. ——— *Flebile sævi*

Latraverunt canes.] Neque *sævi* canes per se Scyllæos canes significant; quamvis et hi sævi. Neque tum recte *sævi* dicantur, cum latrant *flebile*, Ejulare et *Sævire* inter se pugnant, nec una possunt concurrere; forsitan Scripserit Auctor,

Flebile LÆVI latraverunt canes.

Cum *Charybdis* antea nominasset, Scyllæos canes a *læva* Charybdis designat. Virg. quidem contra Æn. iii. 420.

Dextram Scylla latus, lævum implicata Charybdis
Obsidet.

At hoc in Epiro Helenus narrat, cui tum a dextra erat Scylla: Romæ vero degenti Lucano eadem erat a læva. Ut Seneca in epistola xiv. *Cum peteres Siciliam, trajecisti fretum: Gubernator non sinistrum petit litus (Scyllam scilicet) sed id quo proprius Charybdis maria convolvit. An Seri, id est nocturni?*

550. ——— *Confectas flamma Latinas]*
Sic et Cicero sæpe tum in orationibus, tum in versibus, subicens vocem facile intellectu, *ferias*. Grotius.

Thebanos imitata rogos. tum cardine tellus
 Subsedit, veteremque jugis nutantibus Alpes
 Discussere nivem. Tethys majoribus undis
 555 Hesperiam Calpen, summumque implevit Atlanta.
 Indigetes flevisse deos, Urbisque laborem
 Testatos sudore Lares, delapsaque templis
 Dona suis, dirasque diem foedasse volucres

554. ——— *Tethys majoribus undis
 Hesperiam Calpen, summumque
 implevit Atlanta.*] Nempe omina et os-
 tenta hic narrat, quæ bellum civile diros-
 que ejus exitus prædicebant. In his
 prodigiis unum hoc est, Oceanum sic in-
 tumuisse, ut *montem Atlantem* SUM-
 MUM impleret. Hui! quid ergo obstabat,
grave ne redirêt Sæculum Pyrrhæ; quo
 tamen SUMMUS Parnassus non tegeba-
 tur diluvio. Sed facile erat illud SUM-
 MUM aspernari, et ipsius Antitheti vi et
 venustate MAURUM adsciscere: Hesper-
 iam Calpen, Atlanta Maurum; utrum-
 que a regione dictum, nam *Hesperia* hic
Hispanica est. Claudian. vi. Honor. 104.
Maurusius Atlas. Sed haud scio an et
 aliud restet, mendum: quippe cum *Calpen*
 hic videas, vide an longe quærenda sit
Abyla, quæ juncta fere cum Calpe memo-
 ratur, utraque Columnæ Herculis dictæ;
 et an reponendum.

Hesperiam Calpen, Maurumque implevit Aby-
 lam.

Mela. i. 5. *Ab Atlantico oceano in nos-
 trum mare pergentibus, læva Hispania,
 Mauritania dextra est—Deinde est mons
 præaltus, ei quem ex adverso Hispania at-
 tollit obiectus; hunc ABYLAM, illum
 CALPEN vocant, columnas Herculis
 utrumque.* Plinius Hist. iii. 1. *Proximis
 autem (oceani Atlantici) faucibus utrum-
 que impositi montes coërcent claustra;
 ABYLA Africæ, Europæ CALPE, labo-
 rum Herculis metæ.* Avienus in *Orbe
 Terræ*.

Et primum ruptas se pontus Ibericus illinc
 Inserit in terras; caput autem principiumque

Europæ et Lybiæ est: mediis infunditur oris,
 Inreptique salum: Scopuli stant ardui utrinque;
 Unus in Europam, Libyam procul aspicit alter-
 Sic deserta freto procerâ cacumina celsis
 Emicuerunt jugis, sic intrant saxa profundum,
 Sic subeunt nubes, sic cælum vertice fulcit
 MAURA ABILA, et dorso consurgit IBERICA
 CALPE.

Idem in Ora Maritima:

Hic sunt Columnæ pertinacis Herculis,
 ABILA atque CALPE.

Et iterum,

Hic Herculanae stant columnæ, quas modum
 Utriusque haberi Continentis legimus,
 ABILA atque CALPE: CALPE in HISPANO
 solo,
 MAURUSIORUM est ABILA.

Neque vero deterreat, quod Avienus, tam
 in Hexametro quam Iambo *Abila* corripit,
 secunda brevi: Sic enim solet corripere,
 quæ ab aliis omnibus producuntur:

In matutinos *Pachynos* producitur ortus.
 Alcinoique domus pandetur *Corcyra* rursus:
 Sestus ubi atque *Abydus*, parvo sale discernun-
 tur.

Illud certo indicio est, *Abylam* producta
 media solitam efferri; quod quidam pro
Abyla montem eum *Abinnam* vocarent.
 Solinus c. xxiv. *Oceanus ab occasu solis
 irrumpens, lævo latere Europam radit,
 Africam dextro, scissisque CALPE et A-
 BINNA montibus, quas dicunt Columnas
 Herculis, inter MAUROS funditur et
 HISPANIAM.* Sic ibi codices omnes
 teste Salsasio. Martianus Capella Lib.
 vi. *Nam Europa a CALPE, Africa ab
 ÆTHNA monte despicitur qui utrinque
 prominentes dici Columnæ Herculis me-
 ruerunt.* Sic locus in scriptis fertur:
 Æthna, ut liquet, pro ABINNA. Lucius

Accipimus; silvisque feras sub nocte relictis

560 Audaces media posuisse cubilia Roma.

Tum pecudum faciles humana ad murmura linguæ,
Monstrosique hominum partus, numeroque modoque
Membrorum; matremque suos conterruit infans:

Diraque per populū Cumanæ carmina vatis

565 Vulgantur. tum, quos sectis Bellona lacertis

Ampelius, *Mare Atlanticum intrat in fretum Gaditanum, inter duos montes clarissimos ABINNAM atque CALPEN ob impositas Herculis columnas.* Vide Eustathium ad Dionysium v. 64. *στήλη Λιβυκή κατὰ Βαρεβάρους* ABENNA *καλεμίνη*; *Columna Lybica Barbaris ABENNA appellata.* Philostratus in Apollonio v. 1. de Columnis Herculis loquens; *Africa*, inquit, *ὄνομα Ἀβίννα, nomen est Abinna, Europææ autem, Κάλπης Calpis.* Jam ergo si Abinna et pari syllabæ productione Abyla, quis dubitet quin recte et legitime Scripsisse potuerit Lucanus,

— MAURUMQUE implevit ABYLAM.

Ideo autem implevit, quia Montes illi mire exesi et concavi. Mela ii. 6. *Columnæ Herculis ABYLA et CALPE; uterque quidem, sed Calpe magis, et pene totus in mare prominens: is mirum in modum concavus medium fere latus aperit.* Priscianus p. 752. *Illud, inquit, miror, quod Juvenalis Calpe ablativum corripuit (xiv. 279. Sed longe Calpe relicta) cum sit simile hoc nomen, Penelope, Calliope.* Lucanus in 1. *Thebis (MS. Thetis) majoribus undis Hesperiam Calpen Summumque implevit Atlanta.* Vides quam vetustum mendum sit illud SUMMUM; ut sæpe alibi, Magister ille vitiosos in Lucano citando codices, secutus est, Sed Codex optimus Cantabrigiensis pro *Implevit*, habet *Impulit*, Unde adhuc corrigendum videtur

Hesperiam Calpen; MAURAMQUE IMPEL-
LIT ABYLAM,

Mutat enim Auctor tempora sæpe in hac

narratione, ut v. 551. *Scinditur, 565. Vulgantur, 572. Diffugiunt.* Utrivis lectioni, seu *Implevit*, sive *Impellit*, patrocinatur Claudianus Proserp. ii. 181.

— Neptunus cuspidē montes
Impulit adversos.

et Silius v. 395.

Ceu pater Oceanus cum sæva Tethye Calpe Herculeam ferit, atque exesi in viscera montis Contortum pelagus latrantibus ingerit undis:
Dant gemitum Scopuli.

Ferit, perinde est ac *Impellit*; *Ingerit*, ac *Implevit*. Sed quid illud est, *Oceanus ferit Calpen sæva Tethye*? Certe enim *Cum* conjunctio hic est, non præpositio. An ferit conjuge sua Tethye quasi telo? nollem sane hanc præstantissimam restitutionem appellasset acutissimus Heinsius, quam et apud Silium inculcat, et apud Nasonem Metam. vii. 247.

— petit hoc a Tethye munus.

Atqui priores editi, a Colchide habent: et sic series narrationis plane flagitat: firmant quoque Lactantius in argumento ejus Fabulæ vii. 3. et Hyginus Fab. 182. qui clare dicunt Bacchum a Medea petisse id munus, non a Tethye. Unde vero a Tethye? Nimirum vetustiores Codices ibi habent, *Ab æthide, A theide, A cetide, A ethide, A thetide.* Inde promptum erat restituere a Tethye. Reponendum erat,

— petit hoc ÆTIDA munus.

Ætis et Ætiae Patronymica sunt Medææ cognomina a patre Æeta. Cæterum et in Silio vetustæ membranæ habent, cum sævo Sub æthere Calpen; aut sævæ cetræ, aut sæva cethye; repono,

Sæva movet, cecinere deos; crinemque rotantes
Sanguinei populis ulularunt tristia Galli.

Compositis plenæ gemuerunt ossibus urnæ.

Tum fragor armorum, magnæque per avia voces

570 Auditæ nemorum: et venientes cominus umbræ.

Quique colunt junctos extremis mœnibus agros,

Diffugiunt: ingens Urbem cingebat Erinns,

Excutiens pronam flagranti vertice pinum,

Stridentesque comas: Thebanam qualis Agaven

575 Impulit, aut sævi contorsit tela Lycurgi

Eumenis: aut qualem jussu Junonis iniquæ

Horruit Alcides, viso jam Dite, Megæram.

Ceu pater Oceanus cum sæva *CUSPIDE* Calpen
Herculeam ferit.

Cuspide est *Tridente*. Denique et excu-
satur Juvenalis, cum Calpe ultima brevi
dixit casu ablativo: nempe non a recto
Calpe deduxit, sed a *Colpis*; ut apud Phi-
lostratum jam vidimus, *Κάλπις* non *Κάλ-*
πη.

564. — *Cumanæ carmina vatis*] Sic
iterum v. 183. et viii. 824. *Vates* Cumana
inflexione Latina. sed cum cæteri Poëtæ
Virgilius, Propertius, Ovidius, Silius, Va-
lerius Flaccus inflexionem græcam adsci-
verint, *CUMÆA*, vel *CYMÆA vates*:
vix dubites quin ad eandem faciem scrip-
serit Lucanus. Ratio autem erat; quia
Cumæ, Colonia Græcorum, et Sibylla
græce vaticinabatur.

565. — *Tum quos sectis Bellona la-
certis*

Sæva movet, cecinere deos, &c.] Quos
quæso deos cecinere? quidve ad ostenta
pertinet, si ullos deos cecinerint, nisi ad-
didisset iratos? indignum porro est, Gallos
ululare, alteros vero his fœdiores *canere*.
Denique, *Quos sectis Bellona lacertis sæva
movet*, si latine scimus, hoc absurdum in-
dicat, ipsam deam Bellonam sectis lacertis
esse non Bellonarios. Colbertinus prior,
et Harleianus, et pro var. lect. Trin.
MONET. Scripsit, opinor Auctor,

Tum quos sectis Bellona lacertis

Sæva *MONET PLACARE* deos, crinemque
rotantes

Sanguinei populis ulularunt tristia Galli.

Tum, inquit, fanatici homines, Bellonarii
et Galli, *ulularunt* tristia. Ut verbum
ulularunt utroque nominativo conjunga-
tur Vix aliter potuit Lucanus. Bellona-
rii sectis lacertis et suo sanguine deos se
placare iratos arbitrabantur. Tibullus i.
7.

Hæc ubi Bellonæ motu est agitata, nec acrem
Flammam, non amens verbera torta timet.

Ipsa bipenne suos cædit violenta lacertos,
Sanguineque effuso spargit inulta Deam—
Et canit eventus quos dea magna monet.

Sed otiosum plane et supervacuum est,
illud *POPULIS*: mirum enim ni Bestiis
vel Noctuis ululasse eos crederemus.
Quid quod *Ululare*, sic ut *Flere*, *Gemere*,
Latrare, transitivum non est? si populis
ululet quis; tum *idululare* dictum oportuit,
ut *Adflere*, *Adgemere*, *Allatrare*.
Præterea, cum tertio abhinc versu *Per po-
pulum* habuerimus, rursus hic *Populis*
ingeri non est ferendum, quare aliquid
indagandum est, quod sententiæ pondus
sustineat, totum ergo locum sic corrigere
poteris.

Tum quos sectis Bellona lacertis

Sæva *MONET PLACARE* deos, crinemque ro-
tantes

Sanguinei *CYBELES* ulularunt tristia Galli.

Ut prius Bellonæ, ita et Cybeles faciendâ

- Insonuere tubæ, et quanto clamore cohortes
 Miscentur, tantum nox atra silentibus auris
 580 Edidit: et medio visi consurgere Campo
 Tristia Syllani cecinere oracula manes.
 Tollentemque caput gelidas Anienis ad undas
 Agricolæ fracto Marium fugere sepulcro.
 Hæc propter placuit Tuscos de more vetusto
 585 Acciri vates; quorum qui maximus ævo
 Aruns incoluit desertæ moenia Lunæ,
 Fulminis edoctus motus, venasque calentes
 Fibrarum, et monitus volitantis in aëre pennæ:
 Monstra jubet primum, quæ nullo semine discors

erat mentio. *Galli Cybeles* sic dicuntur ad ambiguum evitandum. Phædrus iii. 20.

Galli Cybeles circum quæstus ducere Asinum solebant bajulantem sarcinas:

Ubi legerim, circum PAGOS.

566. ——— *Crinemque rotantes*

Sanguinei populis ulularunt tristia Galli.] Fuerat *Sanguineum*. mutavimus, et mutationem nostram probant duo manuscripti ex Bibliotheca, quam magnus Thuanus nihilo minori filio reliquit: regiorum quoque unus. Non enim crinis sanguineus, sed ipsi.

Quos circumtonuit gaudens Bellona cruentis.

Grotius.

580. ——— *Et medio visi consurgere Campo*

Tristia Syllani cecinere oracula manes.] In campo enim Martio sepultus Sylla. Vide Appianum et Plutarchum. Sic Marius de quo sunt sequentia, ad Anienem sepultus. Grotius.

587. *Fulminis edoctus motus, venasque calentes*

Fibrarum, et monitus volitantis in aëre pennæ:] Illa motus et monitus tinnitu futili, non sapiunt Lucani indolem; ut nec illud *Edoctus motus*, eadem Syllaba recurrente: Quid autem, si motus *jac-tusque* fulminum edoctus est; nisi insuper didicerit quid motus illi prædicant et

præsagiant? Tacitus Hist. i. 3. non motus sed monitus fulminum in simili sententia posuit, *Cælo terraque Prodigia, et fulminum monitus et futurorum præsgia.* Lege,

Fulminis edoctus MENTEM venasque LOQUENTES Fibrarum.

Mentem fulminis, ut Staius Theb. viii. 177. de vate Amphiarao, ex hoc ipso opinor loco:

Quis mihi sidereos lapsus *mentemque* sinistri Fulguris, aut cæsis saliat quod numen in extis.

Venas autem LOQUENTES; id est, præsgientes: illud enim *calentes* nimis frigidum est. Propertius iv. 100.

Nec sibi commissos *fibra locuta* deos.

Sed quin et pro *Volitantis*, veteres nostri omnes cum aliquot aliis et Romana, habent, *Errantis*. Recte: si enim *volitantis*, otiosum esset in aëre: ubi enim alias? sic totum refinge locum.

Fulminis edoctus MENTEM venasque LOQUENTES

Fibrarum, et monitus ERRANTIS in aëre pennæ.

589. *Monstra jubet primum, quæ nullo semine discors*

Protulerat natura, rapi,] Dubitavi an, nullo semine, quasi sponte nata dicat, an, *misto semine*: ut melius cohæ-

- 590 Protulerat natura, rapi, sterilique nefandos
 Ex utero fetus infaustis urere flammis.
 Mox jubet et totam pavidis a civibus Urbem
 Ambiri, et festo purgantes mœnia lustrō:
 Longa per extremos pomœria cingere fines
- 595 Pontifices, sacri quibus est permissa potestas.
 Turba minor ritu sequitur succincta Gabino,

reat illud *discors natura*. Adduxi locum Aristotelis de Gen. Anim. lib. iv. cap. iv. Δημόκριτος ἔφησι γίνεσθαι τὰ τέρατα διὰ τὸ δύο γονῶς πίπτειν. Addo jam alterum locum Problem. Sex. x. τὰ τέρατα γίνονται ἐπαλλακτῶν τῶν σπερμάτων ἀλλήλοις καὶ συγχρομένων. Et tertium Plinii lib. ii. *Inde deciduis rerum omnium seminibus innumeræ, in mari præcipue, ac plerumque confusis monstificæ gignuntur effigies.* Quæ Aristotelis et Plinii plane illud *misto* confirmant. Grotius. *Mixto semine ex Viri magni sententia reponendum erit, atque insuper acutissimi Nic. Heinsii notis ad I Sabini epistolam Dissors.* si ipsæ quoque correctiones mixtæ fuerint melius procederent, hoc modo

— quæ *misto* semine *dissors*
 Protulerat natura.

Hoc est, quæ *dissortia* diversæque naturæ animalia *misto* semine genuerant, ut Claud. Cons. Mallii. 303.

— Pardi
Semine permixto geniti, cum forte Leænæ
 Nobiliorem uterum viridis corruptit adulter.

Verum, quia semper stoicum se profitetur Noster, placet vulgata lectio, ex Porticus sententia explicanda: *Natura rerum scilicet, sibi discors, (præter suum morem) profert ejusmodi portenta sponte et nullo semine.* Manilius, ipse quoque stoicus ex astris et cœlo, hoc est, *Natura*, monstrorum rationem ducit: ii. 708.

Et sæpe in pecudes errat natura, maremque
 Femina subsequitur: miscentur sidere partus.

et iv. 101.

— permiscet sæpe ferarum
 Corpora cum membris hominum, non seminis
 ille

Partus erit. quid enim nobis commune ferisque?
 Quisve in portenti noxam peccavit adulter?
 Astra novant formas, cœlumque interserit ora:

Lucanus autem Diis, Fato, Fortunæ, Naturæ, ostenta hæc imputat supra 524.

— addita fati
 Pejoris manifesta fides: superique minaces
 Prodigis terras implerunt, æthera, pontum.

et vii. 151.

Non tamen abstinuit venturos prodere casus
 Per varias *Fortuna* notas.—

vel *Natura*. Illud vero in primis animadvertendum: loca illa Democriti, Aristotelis, Plinii, quibus correctionem suam *misto semine* firmare studet Vir magnus, eorum esse philosophorum qui nulla omnino dari portenta asserunt. Quippe si infans capite canino natus sit; id si *mixtura* hominis et canis fit, non erit portentum. Quod Phædrus iii. 5. argutissima fabula docet.

Alenti cuidam pecora, pepererunt oves
 Agnos humano capite. Monstro exterritus,
 Ad consulendos currit mœrens hariolos—
 Æsopus ibi *tum* naris emunctæ senex,
 Natura numquam verba cui potuit dare;
 Si procurare vis ostentum, Rustice,
 Uxores, inquit, da tuis pastoribus.

Ubi *Alenti* et *ibi tum* corrigimus pro vulgatis *Habenti* et *ibi stans*. *misto* igitur *semine* et Lucani menti, et ostentorum, fidei, præsagioque prorsus repugnat.

591. — *Infaustis urere flammis.*]
 Non placent *infaustæ* illæ *flammæ*. aut
 legerim INFESTIS *flammis* aut

Infaustis urere *LIGNIS*;

Ut sit *Infelicibus*. Notum illud Catulli,

Infelicibus ustulanda lignis.

Arbor *infelix*, quæ nec seritur, nec fruc-

Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos,
Trojanam soli cui fas vidisse Minervam.

Tum qui fata deum, secretaque carmina servant,

600 Et lotam parvo revocant Almone Cybellen:

Et doctus volucres Augur servare sinistras:

Septemvirque epulis festis, Titiique sodales:

Et Salius læto portans ancilia collo:

tum fert. Plin. Hist. xiii. 21. *Myricen et Italia fert, cujus infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ: gignit enim arborem Ostry, qua in domum illata difficiles partus fieri produunt, mortesque miseræ. Certe Ostrys illa Græciæ, et infelix, ut pote sterilis; et infæusta ut pote noxia et mali ominis. Vide et an Infæusta dicatur.* Horatius.

Nutrit farra Ceres, almaque faustitas.

595. — *Et festo purgantes mænia lustro:]* Amburbialibus hostiis. vide Festum. Grotius.

598. *Trojanam soli cui fas vidisse Minervam.]* Servius ad 11. *Æneidos: quod colitur breve est, et latet sicut Palladium fuerat.* Grotius. Hinc sumsit Claudianus i. Eutrop. 328.

— Trojanam sola Minervam
Virginitas Vestalis adit, flammæque tuetur.

An igitur cui soli, choro scilicet, non Sacerdoti? adeo ut omnes Vestales eam videre possent, non sola Virgo maxima. Noster ix. 993.

— Nullique aspecta virorum
Pallas, in abstruso pignus memorabile templo.

Servius tamen cui Sacerdoti, non cui Choro: sic enim ille ad *Æneid.* ii. 106. *Palladium ab una tantum Sacerdote videbatur, ut Lucanus, Trojanam soli cui fas vidisse Minervam.*

600. *Et lotam parvo revocant Almone Cybellen:]* Puteaneus CYBEBEN; ut ubique Scribendum est, quoties media Syllaba producitur. Ita Græci *Κυβέβη*; numquam *Κυβέλλη*, vel *Κυβήλη*, sed *Κυβέλλη*: Sed quale sodes est REVOCANT *Cybeben Almone*; an illa verbo vel sibilo

revocata sponte et nullo ducente Romam ab Almone redire solita? Puteaneus quidem *Referunt* habet, et in margine eadem manu *Revocant*; sanc hoc longe prætulerim lectioni receptæ: Sed aliud subvenit ad hoc melius veriusque,

Et lotam parvo REVEHUNT Almone CYBEBEN.

Nempe ea curru seu carpento in die illo lavationis vehebatur ac revehebatur. Ammianus Marc. xxiii. 5. *Ante diem Sextum Kal. (Apriles) quo Romæ Matri Deorum pompæ celebrantur annales, et carpentum quo VEHITUR simulachrum Almonis undis ablui perhibetur.* Prudentius *περὶ στεφάνων* xiv. 154.

Nudare plantas ante carpentum scio
Proceres togatos Matris Idææ sacris:
Lapis nigellus EVEHENDUS essedo,
Muliebris oris clausus argento sedet
Quem dum ad lavacrum præeundo ducitis,
Pedes remotis adhærentes calceis,
Almonis usque pervenitis rivulum.

Quæ et nostram emendationem firmant, et ad locum commentarii vice sunt.

601. *Et doctus volucres Augur servare sinistras:]* Et servare, vox auguralis, et sinistra auspicia felicia a sinendo. vide Festum. Grotius.

602. *Septemvirque epulis festis, Titiique sodales:]* Recte me hoc reposuisse pro festus, docet MS. P. Grotius. Recipienda vel sine ullius Codicis autoritate Viri magni emendatio, *Festis epulis*, ut Horat. Epod. ix.

Quando o repositum Cæcubum ad festas dapes?
Septemvir festis epulis, subintellige *curandis, indicendis*: Sic enim loquebantur, *Duumvir, Triumvir, Sevir juri dicundo*;

- Et tollens apicem generoso vertice Flamen.
 605 Dumque illi effusam longis anfractibus urbem
 Circumēunt, Aruns dispersos fulminis ignes
 Colligit et terræ mæsto cum murmure condit,
 Datque locis nomen, sacris tunc admovet aris
 Electa cervice marēm. jam fundere Bacchum
 610 Ceperat, obliquoque molas inducere cultro:

Triumvir A. A. A. flando feriundo; Triumvir Reip. constituendæ, Decemvir liti- busjudicandis, Quindecimvir Sacris faci- undis; agris dandis, Vigintivir Reip. curandæ.

605. *Et Salius læto portans ancilia collo:] Puteaneus, pro varia lectione LENTO, quod vide an tempori tam tristi aptius conveniat. Sed præstat, ut solemne epitheton sit, quia salientes et exsultantes ancilia gestabant.*

604. *Et tollens apicem generoso vertice Flamen.] Apex pileum sutile circa medium virga eminente, Ait Servius ad ix. Æneidos. Grotius.*

606. — *Dispersos fulminis ignes Colligit] Dispersos ignes in unum redigit, aiunt Scholiastæ ad Juvenalem et ad Persium. Grotius.*

607. — *Et terræ mæsto cum murmure condit,] Mæsto cum murmure, id est tacita ignorataque prece, ut ait ad Juvenalem Scholiastes. Condere autem vox huic rei propria, sepelire dixit Horatii interpres, infra terram abscondere Scholiastes ad Persium, qui addit, ut id fieret, fulmina in lapides transfigurata, id est, lapides sumtos pro fulminibus. Grotius. Plin. Hist. ii. 55. hominem fulgure exanimatum cremari fas non est; condi terram religio tradidit. Cæterum Scholiastes ad Juvenalis Sat. vi. 585. sic hunc locum laudat,*

TACITO cum murmure condit.

608. *Datque locis nomen, sacris tunc admovet aris] Nempe ex cœli regioni-*

bus. Cicero: Cœli fulgura regionibus ratis temperanto. Plinius lib. xix. In serdecim partes cælum eo respectu, (nempe fulminum) divisere Thusci. Nomina autem fuisse auguralia iis regionibus Servius nos doceat ad Eclog. ix. Augures designant spatia lituo, et eis dant nomina, ut proprie prima pars dicitur antica, posterior postica. Grotius. Aruns, qui hæc sacra obit, non Augur erat, sed Aruspex. Colbertinus uterque, Cod. Trin. et Bersmannis unus,

Datque locis NUMEN.

Atque ita restituit Vir in his litteris summus Fred. Gronovius Observ. i. 15. plura apud ipsum vide. Claudianus iii. Proserp. 354.

Inde timor, numenque loco. nemorisque senectæ Parcitur.

Sacris aris, citat Lactantius ad Statii Theb. iii. 451. Cum vero tertio abhinc versu iterum habeamus Sacris, repono hic, Sanctis. Seneca patruus Œdip. 305.

Opima sanctas victima ante aras stetit.

Scris et Sctis facillime permutantur.

612. *Cornua succincti premerent cum torva ministri,] Premerent cornua, non Tangerent; quia taurus sacri impatiens fugere nitebatur. Valer. Flaccus i. 775. de Tauro ad aram stante:*

— ipse æger, anhelans,
Impatiensque loci.

Seneca Œdip. 610.

Dextra ferocem cornibus taurum premens. Martialis iii. 24. de haruspice:

Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua succincti premerent cum torva ministri,
Deposito victum præbebat poplite collum.

Nec cruor emicuit solitus: sed vulnere largo

615 Diffusum rutilo nigrum pro sanguine virus.

Palluit attonitus sacris feralibus Aruns:

Atque iram Superum raptis quæsivit in extis.

Ipsæ super virides aras *tuctantia* pronus
Dum resecat cultro colla, premitque manu.

Sed non admodum placent *Torva* illa
cornua. Totus quidem bos *torvus* dicitur,
torva ejus frons, *torvi* oculi. Silius xv.
62.

Illa ego sum, verti superum quæ sæpe parentem,
Nunc avis in formam, nunc *torvi* in cornua tauri.

Sic Heinsius ex MSS. cum prius esset
Torva in cornua tauri, nullo sensu.
Non enim vertit voluptas Jovem in cor-
nua tauri, sed in integrum Taurum.
Ordo itaque est, *Nunc in formam avis*,
nunc Tauri torvi in cornua. Manilius ii.
246.

Ut leo et arcitenens, ariesque in cornua tortus.

Lege ex codice Vossiano,

ariesque in cornua *torvus*.

Sic Virgilius de tauro,

Irasci in cornua;

Ovid. *Metam.* x. 538.

Aut pronos lepores, aut celsum in cornua cer-
vum.

Quis vero præter hunc Nostrum *torva*
dixit *cornua*? Nimirum id solum recte
torvum appellatur, quod sensus et effectus
capax est, quod moveri, mutari, efferves-
cere ac remitti potest. Melius *Curva*
dixisset, ut multi codices exhibent apud
Ovidium *Metam.* xii. 382.

Cornua curva boum multo rubefacta cruore.

Sed omnino, ut illic et alibi Heinsius, ita
tu hic repone,

Cornua succincti premerent cum *VARA* minis-
tri.

Versu vero sequente, *Præbet collum*, id
est, oculis designandum et cultro ferien-
dum. Seneca Agamem. 898.

Armat bipenni Tyndaris dextram furens:
Qualisque ad aras colla taurorum prius
Designat oculis, ante quam ferro petat:
Sic huc et illuc impiam librat manum.

Ita scripti hic editique: Sed quis, obsecro,
est qui *designat colla oculis*? an Tynda-
ris? fœmina scilicet tauros immolare con-
sueverat? credo, ut usum ejus ministerii
faceret, quo certiore ictu trucidaret ma-
ritum. Quale vero illud est, *Prius, ante
quam?* nonne satis erat, aut *Ante quam*,
aut *Prius quam*? Miror, qua obiectum
caligine oculos omnium effugere potuit
mendum tam nunc apertum, restituo cer-
tissime,

Qualisque ad aras colla taurorum *POPA*
Designat oculis, ante quam ferro petat.

614. *Nec cruor emicuit solitus: sed vul-
nere largo*

*Diffusum rutilo nigrum pro san-
guine virus.*] Veterrimi nostri quatuor
cum Cantabrigiensi et binis Pulmanni,
vulnere LAXO, Rectissime. opponun-
tur hæc duo. Emicuit, ex *angusta* plaga
impetu exsiluit; e *lava* diffusus est, per
colla tauri diffluens. Seneca patruus *CE-
dip.* 345.

Utrum citatus vulnere angusto *EMICAT*
An lentus *AMPLAS* irrigat plagas cruor?

Sic ibi legendum, non, ut nunc, *MICAT*
et *ALTAS*.

- Terruit ipse color vatem: nam pallida tetrīs
 Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
 620 Plurimus asperso variabat sanguine livor.
 Cernit tabe jecur madidum: venasque minaces
 Hostili de parte videt. pulmonis anhelī
 Fibra latet, parvusque secat vitalia limes.
 Cor jacet: et saniem per hiantes viscera rimas
 625 Emittunt: produntque suas omenta latebras.
 Quodque (nefas) nullis impune apparuit extis,
 Ecce videt capiti fibrarum increcere molem
 Alterius capitis: pars ægra et marcida pendet,

617. *Atque iram Superum raptis quæ-*
sivit in extis.] Signanter raptis. Est
enim vox propria extispicio. Seneca Cæ-
dipo:

Nec fibra vivis rapta pectoribus potest
 Ciere nomen. Grotius.

Virgilius xii. *Æneidos:*

In flammam jugulant pecudes et viscera vivis
 Eripiunt.

618. ——— *Nam pallida tetrīs*
Viscera tincta notis, gelidoque in-
fecta cruore
Plurimus asperso variabat sangui-
ne livor.] Livor asperso sanguine, ut Cæ-
dip. 377. Infecit atras lividus fibras cru-
or. Sed quare gelido cruore? quid Ge-
lido facit, ad tincturam vel infectum? Se-
neca ut vides, lividus cruor inficit, Nos-
ter v. 214. Rubor igneus inficit ora, et
564. Niger inficit horror. Horat. Epod.
vii. Tacent; et albus ora pallor inficit.
 In his omnibus Epitheta ad colorem, ut
 oportet, non ad calorem aut frigus perti-
 nent, præterea autem, qui potuit, inter
fibras calentes, rapta exta et adhuc spi-
rantia cruor esse gelidus? Sed aliud res-
stat pejus: Livor, inquit, variabat SAN-
GUINE viscera infecta CRUORE. A
 poëta hæc esse cave animum inducas, et
 si nihil tibi succurrat melius, sic mecum
 lege,

————— Tetrīs
 Viscera tincta notis, *FÆDOQUE* infecta *NI-*
GRORE.

Totus hic de Extispicio locus e Patruī
 Cædipode expressus est, tam aperta imi-
 tatione, ut neminem qui utrumque inter
 se contulerit, possit latere. Lucanus.

Impatiensque diu non grati victima sacri.

Seneca.

Placidone vultu sacra et admotas manus patium-
tur?

Lucanus.

Cernit tabe jecur madidum—————

Seneca.

Et felle nigro tabidum spumat jecur.

Lucanus.

————— venasque minaces
 Hostili de parte videt.

Seneca.

Hostile valido robore insurgit latus
Septemque venas tendit.

Lucanus.

————— pulmonis anhelī
 Fibra latet.

Seneca.

Cor marcet ægrum penitus ac mersum latet;
Liventque venæ: magna pars fibris abest.

Lucanus.

————— Produntque suas omenta latebras.

Pars micat, et celeri venas movet improba pulsu.

630 His ubi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat: Vix fas, Superi, quæcunque monetis
Prodere me populis: neque enim tibi summe litavi,
Juppiter, hoc sacrum: cæsique in viscera tauri
Inferni venere Dei. non fanda timemus:

635 Sed venient majora metu. Dii visa secudent,
Et fibris sit nulla fides; sed conditor artis
Finxerit ista Tages. flexu sic omina Tuscus
Involvens, multaque tegens ambage canebat.
At Figulus, cui cura Deos, secretaque cœli

Seneca.

— non molli ambitu
Omenta pingues viscera obtendunt sinus.

Lucanus.

Quoque, nefas, nullis impune apparuit extis,
Ecce videt capiti fibrarum increscere molem
Alterius capitis.

Seneca.

Ac semper omen unico imperio grave,
En capita paribus bina consurgunt toris.

Vides ut Patruī bona Noster in suis numeraverit; tam alti alioquin animi, ut ab alio quoquam mutuū sumere videri, noluisse videatur.

621. — Venasque minaces

Hostili de parte videt.] Id hostile latus in extis Senecæ Œdipo, inimici pars Ciceroni lib. ii. de divinatione. contraria pars familiaris Ciceroni ac Livio. Grotius.

627. Ecce videt capiti fibrarum increscere molem

Alterius capitis:] τῷ ἀρχηπατω.

Est vox capitis eodem sensu apud Ciceronem secundo de divinatione, Plin. lib. ii. cap. 57. et lib. xxviii. cap. 2. Livium lib. viii. Sed nota eadem, eademque significatio in Œdipo Senecæ:

Ac semper omen unico imperio grave,
En capita paribus bina consurgunt toris.

Grotius.

630. His ubi concepit magnorum fata malorum.] An SIGNA malorum? an potius, HÆC ubi concepit magnorum FÆTA malorum? Certe illud *Fata malorum non multum arridet.*

637. — Flexu sic omina Tuscus

Involvens, multaque tegens ambage canebat.] Tam libri omnes, quam Editiones, (exceptis Grotianis) *flexa* habent. Staius iv. Theb. 645.

— Hæc ubi fatus

Labitur, et *flexa* dubios *ambage* relinquit.

Ita recte MS. non *Reliquit.* Seneca Œdip. 214.

Ambage flexa Delphico mos est deo
Arcana tegere:

Ubi vide Gronovium. FLEXU, undecumque primo venit, ideo credo receptum est, quia bina illa adjectiva totidemque participia, *Flexa, multa, involvens, tegens*, constructionem involvunt et onerant. Qui *Flexa* cum codicibus mavult, sic locum refingat,

— FLEXA sic omina Tuscus

Involvens, MULTUMQUE tegens ambage canebat.

Sane non *multa* ambage cecinit, qui sex tantum versiculis carmen suum conclusit.

- 640 Nosse fuit, quem non stellarum Ægyptia Memphis
 Æquaret visu, numerisque moventibus astra,
 Aut hic errat, ait, nulla cum lege per ævum
 Mundus, et incerto discurrunt sidera motu:
 Aut, si fata movent, orbi, generique paratur
- 645 Humano matura lues. terræne dehiscens?
 Subsidentque urbes? an tollet fervidus aër
 Temperiem? segetes tellus infida negabit?
 Omnis an infusis miscebitur unda venenis?

639. *At Figulus, —*

— quem non stellarum Ægyptia
 Memphis

Æquaret visu, numerisque moventibus astra,] Nigidius Figulus, Senator, Romanorum a Varrone doctissimus, Astrologiæ quoque peritissimus. Illud vero minus intelligo quo pacto *numeri* sive calculi, rationes Nigidianæ vel Memphiticæ *movere* astra potuerint. Fallor, an scripsit Auctor,

Numerisque SEQUENTIBUS astra.

Claudian. Idyll. v.

Quisquis sollicita mundum ratione secutus
 Semina rimatur rerum, quo luna laborat
 Defectu.

Statius Theb. iv. 411. de Tiresia vate,

— Ille deos non larga cæde juvenum
 Non alacri penna, aut verum spirantibus extis,
 Nec tripode implicito, NUMERISQUE SE-
 QUENTIBUS astra,
 Turea nec supra volitante altaria fumo.

Ubi Lactantius Scholiastes monet, Statium de Lucano ista mutuatum esse.

642. *Aut hic errat, ait, nulla cum lege
 per ævum*

Mundus,] Solus ex vetustis Harleianus, CUM. Cæteri cum plurimis recentioribus, *nulla SINE lege*. Quam lectionem Priscianus in suis libris reperit, mirificeque interpretatur p. 1194. *Ὀὐδὲ τὸ δὲ ἐπιείκειν, οὐδὲ (lege ἐδὲ) τὸ δὲ οὐκ ἐπιείκειν, pro eodem ponunt Attici, ex supervacuo duplicantes abnegationem. Terentius in Phormione: non sic futurum est (lege Non, non sic Phorm. ii. i. 73.) Lucanus in Primo: Aut hic errat, ait, nulla sine*

lege per ævum Mundus. Sic et ibi codex vetus Cantab. Nimirum hoc vult Priscianus, negativas binas non semper affirmare, solito Latinorum more; sed nunquam negare, more Attico quale hoc Terentii ex Andria potius i. 3. quam illud ex Phormione.

Neque tu haut dicas tibi non prædictum cave.

Et Plauti Bacchid. iv. 9. 114.

Neque ego haut committam.

Ubi perinde est, ac si dixissent, *Neque tu dicas; Neque ego committam.* ad hanc faciem interpretatur magnus Magister. *Sine nulla lege* idem esse ac *sine lege*; ut duæ scilicet negativæ *sine* et *nulla* fortius et strictius negent. Quanti est sapere! Enimvero *sine nullo iudicio*, si ipsius more dicere licet, versatus hic est summus Grammaticus. Apage tam inficetum commentum. Neque vero ex Harleiano et vulgatis CUM, recipiemus: Sed quod facile Librarii oculos olim fefellit, *sn* pro *sb*; solito literarum compendio,

Aut hic errat, ait, nulla SUB lege per ævum.

Ut Georg. iv. 154. de Apibus.

Solæ communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisque agitant SUB LEGI-
 BUS ÆVUM.

647. — *Segetes tellus infida negabit?*]
 Puteaneus TELLUSQUE. Lege,

Segetes tellus NE negabit, Omnis an infusis.

649. — *Qua peste paralis
 Sæviliam?*] Libenter velim doceri,
 quid sit parare sævitiā peste: certe

- Quod cladis genus, o Superi? qua peste paratis
 650 Sævitiā? extremi multorum tempus in unum
 Convenere dies. summo si frigida cœlo
 Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes:
 Deucalioneos fudisset Aquarius imbres,
 Totaque diffuso latuisset in æquore tellus.
 655 Si sævum radiis Nemeæum, Phœbe, leonem
 Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
 Succensusque suis flagrasset curribus æther.

sic potius dicerem, *Parare* PERNICIEM vel EXITIUM *peste*. Ita tamen ante multa sæcula legit vir sui ævi doctissimus Joannes Sarisberiensis p. 92. Neque variant Codices nostri. sic corrigendum,

Qua peste *PIATIS*
 Sævitiā?

Hoc est, Satiatis, expletis, vindicatis. Propertius iii. 17. 17.

Nam quid Medæ referam, quo tempore matris Iram natorum cæde piavit amor.

Piavit iram cæde, ut, Piatīs sævitiām peste :

651. — Summo si frigida cælo
 Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes :

Deucalioneos fudisset Aquarius imbres,] *Stella nocens quæ summo cælo friget,* Saturni descriptio est. Quale igitur illud est, si illa stella, Saturnus scilicet accenderet nigros ignes Saturni? Certe hanc constructionem ipse verborum ordo necessario requirit, sed si sic ordinabimus, stella Saturni nocens frigida summo cælo, quid deinde? quos nigros ignes accendat? suos, opinor. at illi vel ab orbe condito semper accensi sunt, numquam extincti. sic igitur legendum credo,

Stella nocens nigros *CAPRICORNI* accendret ignes.

Nimirum ex Astrologorum decretis, Saturnus sedem suam ac domicilium in *Capricorno* et *Aquario* habet: in illis duobus

dominium et regnum obtinet, vim suam præcipue exercet. Vide Firmicum ii. 2. et alibi. Si Saturnus igitur nunc, inquit, in *Capricorno* esset; *Aquarius*, alterum ejus domicilium, diluvio rursus *Deucalioneo* terras obrueret. Plin. Hist. ii. 39. *Saturni maxime transitus imbribus faciunt.* Contra, si Sol, jam in Leone, (Solis scilicet domicilio) esset, totus orbis incendio flagraret. Recte etiam *nigros Capricorni ignes*: quippe nullam stellam habet vel primæ vel secundæ magnitudinis: unde et Arato v. 702. *niger* dicitur.

Ἀπὸ πρῶτῃς ὑποκείμενος Αἰγοκερῆϊ.

Hesychius. Κράντος, μέλας, σκοτεινὸς; niger, tenebrosus. Idem Festo Avieno *marcidus* est.

Hispidi setosi marcet species *Capricorni*.

Quam facile autem *Capicorni* (sic scribebant in linea) transire potuit in *Saturni*?

654. *Totaque diffuso latuisset in æquore tellus.*] Recte; si nusquam alio circumspectes. At altero ahinc versu iterum videbis, *Toto mundo*, vide autem quam nullo negotio suus loco nitor restituitur.

TETAQUE diffuso latuisset in æquore tellus.

655. *Si sævum radiis Nemeæum, Phæbe, leonem*

Nunc premeres,] *Sævum, Nemeæum leonem,* Accio hoc et Pacuvio dignum, non eo qui munditie et elegantia pene peccat. Vide an agnoscas Auctoris manum.

Hi cessant ignes. tu qui flagrante minacem
 Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,
 660 Quid tantum, Gradive, paras? nam mitis in alto
 Juppiter occasu premitur, Venerisque salubre
 Sidus hebet, motuque celer Cyllenius hæret,
 Et cœlum Mars solus habet. cur signa meatus
 Deseruere suos, mundoque obscura feruntur:
 665 Ensiferi nimium fulget latus Orionis?
 Imminet armorum rabies: ferrique potestas

Si *TERGUM* radiis *NEMÆEI*, Phœbe, *LEONIS*

Nunc premeres.

Seneca Patruus. *Œdip.* 40.

Titan leonis terga Nemeæi premens.

O vid. *Arte* i. 68.

Cum Sol Herculei terga leonis adit.

657. *Succensusque suis flagrasset curribus æther.*] Illud *suis*, omnes Viri magni editiones, insedit. Bersmannus quidem ex uno codice effert *Suis*, sed non adscivit. Reponendum cum libris nostris universis, *Tuis, o Phœbe, curribus*: æther enim non curru vehitur.

658. — *Tu qui flagrante minacem Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,*

— *Gradive,*] Mars in Scorpio domicilium unum habet, alterum in Ariete. Scorpium autem olim duorum Signorum spatium in Zodiaco occupabat: unius suo corpore seu trunco, qui proprie Scorpium dicitur, alterius chelis suis sive brachiis, quæ pars nunc Virgo appellatur et pingitur. Inde est, quod totum hic Scorpium, tam corpus quam chelas, stella Martis incendat. Sed, an istud satis lepide, *Incendis et peruris?* hocine illo majus, an minus, an prorsus idem est? Si omnia Noster sic scripsisset. facile potuerit Neronis in carminibus æmuli gladios contemnere. Sed sine dubio non ita Lucretius; sic enim levi mutatione emendemus.

— Tu qui flagrante minacem Scorpion incendis cauda, chelasque *PRIORES.*

Nimirum Chelæ, si ab Ariete ut solent numeres, vel si siderum ortum spectes, Scorpium præcedunt: Cicero in *Phænomenis*

— Tum rutilo sequitur collucens corpore Virgo

Exin projectæ claro cum lumine Chelæ, Ipsaque consequitur lucens vis magna Nepai.

Ut autem respectu Scorpii *Chelas priores*, ita Virgilius respectu Virginis, *Georg.* i. 55.

Qua locus Erigonen inter *Chelasque sequentes.*

Noster ii. 691.

— Jam cœperat ultima Virgo Phœbum laturas ortu *præcedere* Chelas.

660. — *Nam mitis in alto*

Juppiter occasu premitur,] Colbertinus prior omnium veterimus, in *IMO* occasu. Quod suo jure se recipi postulat. Claudian. vi. Honorii 618.

Namque velut stellas Babylonia cura salubres Optima tunc spondet mortalibus edere fata, Cœlicolæ cum celsa tenent, summoque feruntur Cardine, nec radios humili statione retundunt.

662. — *Motuque celer Cyllenius hæret,*] Sic Priscianus citat p. 760; firmantque ibi membranæ veteres Cantab. prætulerim tamen,

METAQUE celer Cyllenius hæret.

Mercurius hæret *meta*, hoc est, incipit reciprocare seu retrogradus fieri. Plinius *Hist.* ii. 12. *Inferiores duæ stellæ* (Venus et Mercurius) *a longissimis distantia suæ METIS Solem insequuntur.* Cicero pro

Confundet jus omne manu: scelerique nefando
 Nomen erit virtus: multosque exhibit in annos
 Hic furor. et Superos quid prodest poscere finem?

670 Cum domino pax ista venit. duc, Roma, malorum
 Continuum seriem: clademque in tempora multa
 Extrahe, civili tantum jam libera bello
 Terruerant satis hæc pavidam præsentia plebem:
 Sed majora premunt. nam qualis vertice Pindi

675 Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo:

Cælio c. 51. *In hoc flexu quasi ætatis fama adolescentis paulum* HÆSIT AD METAS.

665. *Et cælum Mars solus habet.*] Cum v. 660. Martem compellet et adloquatur, *Quid tantum, Gradive, paras?* quis dubitet, quin et hic in persona secunda extulerit;

Et cælum Mars solus HABES.

Cæterum de toto hoc loco, &c. censet Julius Scaliger: *Figuli, inquit, commentatio in primo libro, tota frigida, nec Matheseos umbra digna*: nescio an menda illa gravissima, quæ corrigere noluit, hanc ei censuram expresserint, certe ut nunc se habent, frustra hæc sugillaverit. Si Saturnus Capricornum obtineret, diluviem fore, nonne hoc Astrologorum placitum est? non illud quoque, Si Sol in Leone esset, calorem fore et incendium? non si Mars solus cælum habeat, stellis benignioribus remotis, bella fore? si Orionis ensis præter solitum fulgeat, signis aliis sub nube occultatis, pugnas et prælia suboritura? Quam ille *Matheseos umbram* vel lucem hic desideret, equidem nescio.

667. — *Scelerique nefando*

Nomen erit virtus.] Hoc et huic adhærentia ex Seneca adumbravit, Herc. Fur. 251.

————— prosperum ac felix *scelus*
Virtus vocatur: sontibus parent boni;
Jus est in armis, opprimit leges timor.

671. — *Clademque in tempora multa*

Extrahe,] Tertio ante versu habuimus multosque exhibit in annos: ergo putide hic repetitur *Multa*. Scripsit, opinor, auctor,

Clademque in tempora LONGA.

Martial. ix. 30.

Euboicæ nondum numerabas *longa* Sibyllæ Tempora.

675. *Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo.*] Ita legit Servius, aitque esse *συρολίν*. At summæ eruditionis Salmasius in Plinianis exercitationibus vult legi *Odonis*, quia apud Periegeten Dionysium sunt *ὠδονες*. Grotius. Fallitur Vir magnus, cum *Periegeten Dionysium* dicit. Est alter Dionysius Bassaricorum Scriptor. Stephanus de urbis: "ὠδονες, ἕθνος Θράκης, τοῖς Μαίδοις ἑμορον. Διονύσιος ἐν Βασσαρικῶν τεσσάρτην καὶ δεκάτω,

Μαίδων τ' ἀγρία φύλα, καὶ ὠδονες, ἐγχέσιπτοι.

Ita corrupte nunc habitur *ἐγχέσιπτοι*. Neque vero reponendum *ἐλκεσίπτοι*, cum Salmasio ad Solinum. Unde enim Arctois et barbaris illis vestis fluxa et pretiosa? quomodo autem viri illi in veste muliebri? Notum illud Homericum,

Αἰδέομαι Τρωῶς καὶ Τροάδας ἐλκεσίπτους.

Corrigendum sine dubio,

Μαίδων τ' ἀγρία φύλα, καὶ ὠδονες ἐγχέσιπτοι.

Ne id quidem Salmasio assentior, apud Nostrum emendandum esse *Odonis*, quia *Edonis* plerumque secunda producta

- Talis et attonitam rapitur matrona per urbem,
 Vocibus hic prodens urgentem pectora Phœbum.
 Quo feror, o Pæan? qua me super æthera raptam
 Constituis terra? video Pangæa nivosis
 680 Cana jugis, latosque Æmi sub rupe Philippos.
 Quis furor hic, o Phœbe, doce: quæ tela, manusque
 Romanæ miscent acies, bellumque sine hoste est?
 Quo diversa feror? primos me ducis in ortus,
 Qua mare Lagæi mutatur gurgite Nili.
 685 Hunc ego, fluminea deformis truncus arena
 Qui jacet, agnosco: dubiam super æquora Syrтим,

effertur. Non temere tam obscuram gentem nominasset præ illa tam celebri. Quin et Silius sic corripuit.

Edonis ut pangæa super Trieteride mota:

In externis et barbaris nominibus, et ad Græcæ linguæ paulum invertendis, non potuit una certa que esse pronuntiatio: Sic *Βίσινες* vulgo dicti: ut iidem et *Βίσινες* Apollonio Rhodio, Virgilio, et Stephano. Vide Drakenborchium ad dictum Sillii locum.

681. *Quis furor hic, o Phœbe, doce: quæ tela, manusque*

Romanæ miscent acies,] Multo melius in MS. P. *Quod tela.* Grotius. Melius QUOD, ut Puteaneus, quam QUÆ, ut Veneta. Sed utroque melius quod Colbertinus veterrimus multique alii, et pleræque post Romanam Editiones, QUO. Si QUOD recipis, uno colo claudenda erit sententia: Si QUO, duplici, quod commotius est et mulieri lymphatæ aptius. QUO, quare, quam-obrem, quem in finem *Tela*, (pila, hastas,) *manusque* (gladios)?

686. — *Dubiam super æquora Syrтим, Arentemque feror Libyen,*] Priscianus p. 757. *Alpis Alpem facit, ut Syrτις Syrтим: ut Lucanus in 1. Dubiam super æquora Syrтим.* Ita codex quoque illic Cantabrigiensis. Miseret me sane Lucani, qui vix a Nerone quicquam gravius, quam a

Librariis perpressus est. Quis enim est orationi huic exitus? *Feror super æquora Syrтим, vel Feror super Syrтим æquora?* Utroque modo solœcissat; quod sensisse videntur, qui, ut in codicibus aliquot exstat, reposuerunt *Æquore* sed ab Auctoris manu erat,

— dubiam super ARDUA Syrтим.

Ubi ordo est, *Ardua feror* (casu recto) *super dubiam Syrтим arentemque Libyen, Dubia Syrτις*, absolute, ut Noster ix. 713. *Ambigua Syrτις*, Seneca Hippol. 570. *Incerta Syrτις*. Mutatio facilis et prona: nam ubi paullo ante, 678. *super æthera*, Codex Cantab. habet *super ardua*. *Super* autem hic *Ἐγκλιτικῶς*. Lucan. i. 397.

Castra que Vogesi curvam *super ardua* rupem.
 et iv. 45.

Cunctas *super ardua* turres
 Eminent.

687. — *Quo tristis Erinnyς*

Transtulit Emathias acies.] Bene est. non omnes omnino Librarii in Lucani perniciem conjuraverunt. Ecce enim Colbertinus prior et Puteaneus qui sic dederunt

— quo tristis ENYO.

Bellonæ Græca appellatio. Statius Silv. v. 3. 179.

Talia dum celebras, subito *civilis Enyo*
 Tarpeio de monte facem, Phlegræaque movit
 Prælia.

Arentemque feror Libyen, quo tristes Erinny
Transtulit Emathias acies. nunc desuper Alps
Nubiferæ colles, atque aëriam Pyrenen

- 690 Abripimur. patriæ sedes remeamus in urbis:
Impiaque in medio peraguntur bella senatu.
Consurgunt partes iterum, totumque per orbem
Rursus eo. nova da mihi cernere littora ponti,
Telluremque novam: vidi jam, Phœbe, Philippos.
695 Hæc ait: et lasso jacuit defecta furore.

Martial. vi. 32.

Cum dubitaret adhuc *belli civilis Enyo*.

Petronius de bello civili.

Tres tulerat Fortuna duces: quos obruit omnes
Armorum strue diversa *feralis Enyo*.

Transferre acies e Thessalia in Libyam,
et inde in Hispaniam, non *Erinnyos* opus
erat, sed *Enyûs* bellorum præsidis.

688. — *Nunc desuper Alps*

*Nubiferæ colles, atque aëriam Py-
renen*

Abripimur.] *Desuper*, hoc est, de
superiore loco, adverbium est, non præ-
positio. Qualis itaque constructio est,
Abripimur colles? libenter legerim.

— nunc desuper Alps
Nubiferæ colles atque aëriam Pyrenen
ASPICIMUS.

Nempe *super æthera* vectæsumma Alpium
juga desuper aspiciunt. Virgil. *Æn.* i.
424.

— collem qui plurimus urbi
Imminet, adversaque *aspectat desuper* arces.

et ix. 639.

Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies urbemque *videbat*.

695. — *Lasso jacuit defecta furore.*
Ita legendum dixeramus, non *laxo* aut
lapso. Probant quod diximus Manu-
scripti P. et T. Grotius.

LIBRARY

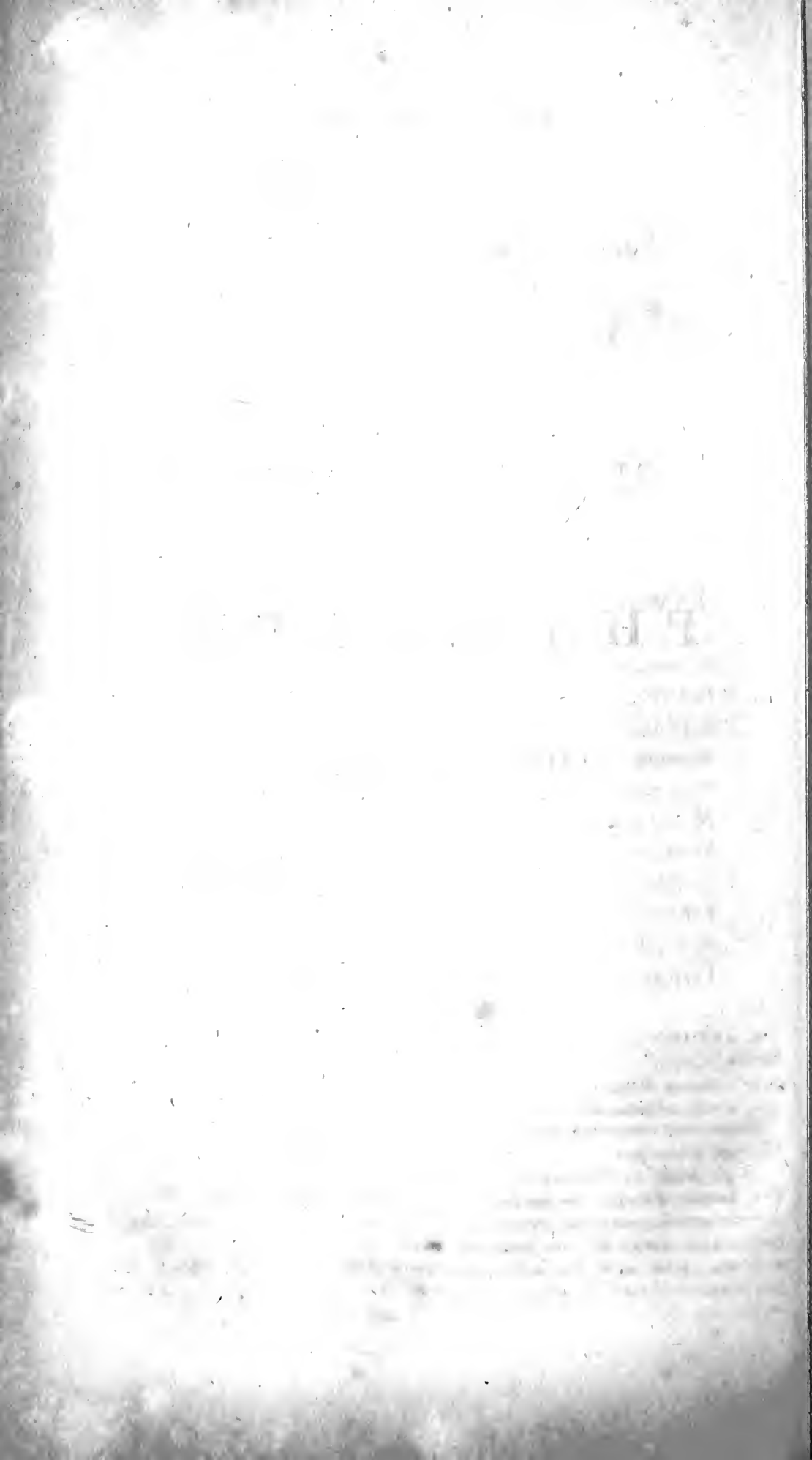
Alcibiades
Demosthenes
Isocrates
Lysias
Philostratus
Pindarus
Sophocles
Thucydides
Xenophon

1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

M. ANNÆI LUCANI

PHARSALIÆ

LIBER SECUNDUS.



M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER SECUNDUS.



JAMQUE iræ patuere deum, manifesta que belli
Signa dedit mundus: legesque, et fœdera rerum,
Præscia monstrifero vertit natura tumultu,
Indixitque nefas. cur hanc tibi rector Olympi
5 Sollicitis visum mortalibus addere curam,
Noscant venturas ut dira per omina clades?
Sive parens rerum cum primum informia regna,
Materiamque rudem flamma cedente recepit,
Fixit in æternum causas, qua cuncta coërcet,
10 Se quoque lege tenens, et secula jussa ferentem
Fatorum immoto divisit limite mundum:
Sive nihil positum est, sed fors incerta vagatur,
Fertque refertque vices, et habent mortalia casum:

4. *INDIXITQUE nefas.*] Verbum
Feciale. Grotius. *Indixit*, hoc est, denun-
ciavit. Seneca *Œdip.* 17.

—— hoc me Delphicæ laurus monent,
Aliudque nobis majus *indicant* scelus.

Ubi vide Gronovium.

10. *Se quoque lege tenens,*] Sic et de
Deo Seneca: *Ille ipse omnium conditor
ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur.
Semper paret, semel jussit: ex stoicorum
sententia. Idem alibi: Ordinem rerum
fati æterna series rotat, cujus hæc primu
lex est, stare decreto.* Grotius.

Ibid. — *Et secula jussa ferentem
Fatorum immoto divisit limite
mundum:]* Quid est, *divisit mundum?* a
quo, vel inter quos? lego,

Fatorum immoto *DESCRIPSIT* limite mun-
dum.

Discpsit, mutatum est in *Divisit*.

13. — *Et habent mortalia casum:]*
Æqua fere codicum pars *CASUS*. unde
sponte nascitur et emergit sincerior lec-
tio,

—— et *HABET* mortalia *CASUS*.

- Sit subitum quodcunque paras: sit cæca futuri
 15 Mens hominum fati: liceat sperare timenti.
 Ergo ubi concipiunt quantis sit cladibus Urbi
 Constatura fides Superum, ferale per urbem
 Justitium: latuit plebeio tectus amictu
 Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces.
 20 Tum questus tenere suos, magnusque per omnes
 Erravit sine voce dolor. sic funere primo

Si Fors vagatur, et Casus habet, possidet, regit, gubernat res mortalium, hoc certe amplius est, quam si *mortalia habent casum*, admittant recipiant, Noster vii. 487.

—— regit omnia Casus.

Seneca Epist. xvi. *Quid mihi prodest philosophia, si Fatum est? quid prodest, si Casus imperat? et mox: sivi Casus res humanas sine ordine impellit et jactat.*

14. — Sit cæca futuri

Mens hominum fati: liceat sperare timenti.] *Cæca quidem fati recte dicitur, ut Silius ii. 206. de Therone.*

Hæc cæcus fati, divumque abeunte favore.

Sed evolve totam orationis seriem, et mirabere tam absurdam sententiam tam diu aut placere aut latere potuisse. *sive*, inquit, *Fato fiunt omnia, seu Fors et Casus omnia versat; sit mens hominum cæca FATI futuri.* Ergo sive *Fatum* est, sive *nullum est Fatum*; precatur, ut *Fati futuri* incerti ignarique simus. Sic ergo locum constituo,

—— sit cæca futuri

Mens hominum: *SALTEM* liceat sperare timenti.

Futuri, absolute, ut jamprimum illud *Fati*, quod omnia conturbabat, auferatur. *Metuens futuri, pavidus futuri, incauta futuri; spes, cura, caligo futuri.* Claudian. ii. Eutrop. 545.

—— præ cæca futuri

Gaudia!

et Proserp. 138.

—— raptusque timens (heu cæca futuri.

Commendat Siculis furtim sua gaudia terris.

Saltem autem, quod plerique codices *Saltem*, facile immutatum; *fati, salti. Saltem sperare liceat*; ut Noster i. 522.

—— tum ne qua futuri

Spes saltem trepidas mentes levet.

16. — Quantis sit cladibus Urbi

Constatura fides Superum,] Proximo statim versu, *Ferale per urbem* sequitur, reponere ergo cum majore Codicum numero et Veneta, ORBI.

17. — Ferale per urbem

Justitium: latuit plebeio tectus amictu

Omnis honos:] Præ nimio carpendi studio, et prava distinctione deceptus jocularum hic in errorem incidit Scaliger. *Justitium*, inquit, *latuit? immo patuit.* *Jus enim latet in justitio; quippe in bello.* Atqui *latuit honos, non latuit Justitium.* Et sic interpungunt omnes, quod sciam, Editi. Cæterum illud *Nullos comitata est purpura fasces*, locus Plinii commode enarrat, Hist. ix. 60. *Huic* (purpuræ) *fasces securesque Romanæ viam faciunt.* Imitatus est Statius Silv. i. 2.

Omnis honos: cuncti veniunt ad limina fasces.

21. — Sic funere primo

Attonitæ tacere domus,] Ridiculum hoc est, *Funere primo*; nam tantum abest, ut funus inceptum sit, ut ægrotus nondum mortuus sit; metus jam parentis sit, non dolor. longe elegantius est, quod dedit Lucanus,

—— Sic *VULNERE* primo

Attonitæ tacere domus:

Primo vulnere, figurate; primo pavore et

Attonitæ tacuere domus, cum corpora nondum
Conclamata jacent, nec mater crine soluto
Exigit ad sævos famulorum brachia planetus:

- 25 Sed cum membra premit fugiente gentia vita,
Vultusque exanimes, oculosque in morte jacentes;
Necdum est ille dolor, sed jam metus: incubat amens,
Miraturque malum. Cultus matrona priores
Deposuit: mœstæque tenent delubra catervæ.

consternatione, Tacitus, Agric. 28. *Initio ætatis Agricola, domestico vulnere ictus, anno ante natum filium amisit.* Statius Silv. i. 1. 18. in re simili.

Sed cum plaga recens, et adhuc in *VULNERE PRIMO.*

Nigra domus questu.

Noster viii. 72.

Nobile cur robur, Fortunæ in *VULNERE PRIMO,*
Frangis?

Iterum Statius Theb. v. 602. Hypsipyle, cum primum conspicit puerum Ophelten a dracone oblitum et peremptum

— terræque inlisa nocenti

Fulminis in morem, non verba in *VULNERE PRIMO*

Non lacrimas habet: ingeminat misera oscula tantum

Incumbens.

Sic et ibi corrigendum; nunc enim fertur, ut hic, *Funere primo.* Absurde, cum libro demum proximo Opheltæ funus celebretur.

22. — *Cum corpora nondum*

Conclamata jacent,] Conclamari solebat ubi ad vitalia lavanda deventum erat. Hinc res perditæ, conclamatæ. Servius ad 11 Æneidos. Grotius.

24. *Exigit ad sævos famulorum brachia planetus:*] Vide, ut ex levi occasione late diffundantur errores. Bersmanni editio sola, Typothetæ credo incuria, *Famularum.* Hanc secutus Vir magnus omnes suas hac labe maculavit. Libri enim Scripti editique *Famularum.* Matri enim

familias hic sexus convenit; *Ancillæ,* non Servi.

26. — *Oculosque in morte jacentes;*] Ita manuscripti, non *minaces,* quod huic loco minime convenit. Grotius. Nostri universi cum editis *MINACES;* quod profecto *minime loco convenit,* malim *NATANTES.* Ovid. *Metam.* v. 71.

Jam moriens oculis sub nocte natantibus atra.

Virgil. *Georg.* iv. 496.

Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.

Auctor ad *Liviam* v. 95.

Lumina cærulea jam jamque natantia morte.

Statius Theb. xi. 558.

Cerno graves oculos atque ora natantia leto.

Statius Theb. ii. 638.

Ille oculos etiamnum in luce natantes Sistit.

Ut ubique passim.

27. *Necdum est ille dolor, sed jam metus:*] Arguta sententia, quæ multis suo jure placuit, Valer. *Flacc.* i. 327.

Sin aliud *Fortuna* parat; miserere parentum,
Mors bona, dum metus est, nec adhuc dolor.

Ovid. *Heroid.* xv.

Denique non *timui,* quod *dolitura* fui.

Seneca *Thyest.* 967.

Dolor, an metus est? an habet lacrimas
Magna voluptas.

et *Troad.* 618.

Magis hæc *timet,* quam *mæret.*

- 30 Hæ lacrymis sparsere Deos, hæ pectora duro
Afflixere solo: lacerasque in limine sacro
Attonitæ fudere comas: votisque vocari
Assuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctæ summi templo jacuere Tonantis:
- 35 Divisere deos: et nullis defuit aris
Invidiam factura parens: quarum una madentes
Scissa genas, planctu liventes atra lacertos,
Nunc, ait, o miseræ contundite pectora matres,
Nunc laniate comas, neve hunc differte dolorem,
- 40 Et summis servate malis: nunc flere potestas
Dum pendet fortuna ducum: cum vicerit alter,

31. — *Lacerasque in limine sacro*
Attonitæ fudere comas:] Minus
placet illud *Attonitæ*, decimo abhinc ver-
su jam habuimus *Attonitæ tacuere domus*,
neque tam propinquum hunc eodem ver-
bo inchoasset deinde si *Attonitæ* sunt;
non *lacerant funduntque comas*; sed stu-
pent, torpent, nihil agunt. Denique, ver-
sus abhinc alter sic se habet,

Nec cunctæ summi templo jacuere Tonantis.

Vel quod concinnius et numerosius, *Nec*
cunctæ IN *summi*, &c. ut Codex Trin.
Si *non cunctæ* in Jovis templo erant; id
certo indicio est, dictum esse hic antea,
nonnullas in id templum convenisse: At-
qui, ut nunc est, nulla prius hic mentio
fit vel Jovis, vel templi Tonantis. Ex
his vestigiis, tenuibus quidem, aliquid in-
vestigandum est, idque sic restituo,

— *lacerasque in limine sacro*
ANTE JOVEM fudere comas.

In æde Capitolina comas fuderunt *ante*
Jovis simulacrum; nec tamen ibi *cunctæ*;
sed *divisere deos*, aliæ alios adierunt, ut
nullum in tota Urbe templum a lugenti-
bus supplicibusque vacuum esset. *Atto-*
nite, *Atciove*. ANTE in hoc negotio ver-
bum receptissimum. Propertius iv. 1.
133.

Matris et ante deos libera sumta toga,

Propertius ii. 8. 25.

Ut caput in magnis ubi non est tangere stagnis,
Ponitur hic imos ante corona pedes.

Tibullus iv. 6. de Junonis ara.

Staret et ante tuos conspicienda focos.

Propertius ii. 21. 45.

Ante tuosque pedes illa ipsa adoperta sedebit.

Claudian. i. Proserp. 49. de Parcis et
Plutone:

Ante pedes soliumque ducis fudere severam
Canitiem.

Ubi vides locum integrum, velut ex nos-
tro expressum: *Fudere comas ante Jo-*
vem, Fudere canitiem ante pedes et solium
Plutonis. Cæsar Bello Civ. ii. 5. *Ut om-*
nes templa deorum immortalium adirent,
et ante simulacra projecti victoriam ab diis
exposcerent. Si adhuc dulcitas, et ipsa
verba totidem literis apponi tibi postulas,
Ecce tibi Statius Theb. v. 276.

— nec dictis, supplex quæ plurima *FUDI*
ANTE JOVEM frustra, lacrimis avertere luctus.

Contigit.

56. *Invidiam factura parens:*] *Invi-*
diam facere est in odium adducere: sic
lib. ix.

Pompeio contigit ignis
Invidia majore deum.

Tertullianus de jejuniis: *Apud quasdam*

Gaudendum est: his se stimulis dolor ipse lacessit.
Nec non bella, viri, diversaque castra petentes
Effundunt justas in numina sæva querelas.

- 45 O miseræ sortis, quod non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiæque juvenus.
Non pacem petimus, Superi: date gentibus iras:
Nunc urbes excite feras: conjuret in arma
Mundus: Achæmeniis decurrant Medica Susis
- 50 Agmina: Massagetas Scythicus non alliget Ister:
Fundat ab extremo flavos Aquilone Suëvos
Albis, et indomitum Rheni caput: omnibus hostes
Reddite nos populis: civile avertite bellum:

vero colonias præterea annuo ritu saxis velati, et cinere conspersi idolis suis invidiam supplicem obijciunt. Grotius.

57. — Planctu livenes atra lacertos,] *Altra livenes*, δεινότης; poetica verba propinqua geminare. Stat. Silv. ii. 6. 82.

———— non sævius atros
Nigrasset planctu genitrix tibi sæva lacertos.

39. — Neve hunc differte dolorem,
Et summis servate malis:] Bersmanni codex, *NEC summis*. Eodem redeunt quoad sensum, sed negandi particula clariorem efficit. Scripsit, opinor, auctor

———— neve hunc differte dolorem
NEU summis servate malis.

Horat.

Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula.

45. *O miseræ sortis,*] Locus satis sanus. nihilo tamen minus Poëtam sic dedisse credo, eleganti Hellenismo, *O MISERI Sortis*, ὦ δειλοὶ τῆς τύχης, ὦ ἄθλιοι τῆ δαίμονος. Plin. in Panegyrico: *Sic olim Servitus pulsa privata fastis nomina induxit. MISERRIMOS AMBITIONIS, qui ita Consules semper, ut semper principes erant.* Statius Theb. iv. 403.

Ah miseri morum; bellatis sanguine tanto.

45. — Quod non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiæque, juvenus.] Tolle pravam distinctionem; non enim *tempora Cannarum*, sed *juvenus Cannarum*. Servius ad Æneid. vii. 711. *Mutuscæ*; hæc *Trebia* postea dicta est. quam modo *Tribulam* dicunt. Lucanus: *Cannarum fuimus Trebiæque Juventus*. Vides Servium recte hæc accepisse. Corrigendum tamen adhuc, *TrebiæVE*. non enim eadem juvenus bis occidi potuit.

50. — *Massagetas*] Codices pene omnes, cum Romana et Veneta, *Massageten*.

51. *Fundat ab extremo flavos Aquilone*
Suëvos

Albis, et indomitum Rheni caput:] Errat, inquit, Scaliger pater: nam *Suëvi Rheno proprio*: *extremi namque eam ad partem Germanorum sunt. Albim vero mediam secare Germaniam, et scriptum est ab Auctoribus, et nomen ipsum id indicat: quippe ea vox Medium significat. Ærugo hæc mera est, lædere quoquo modo volentis. Tacitus de Germ. 41. In Hermanduris Albis oritur, flumen inclytum. At ii Hermanduri ut pars, et gens Suevorum Tacito dicuntur. Ibidem 58. Suevorum non una Gens; majorem enim partem Germaniæ obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti; quamquam in communi Suevi vocentur. Atqui si*

- Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Iberis
 55 Alter: ad Eoas hic vertat signa pharetras.
 Nulla vacet tibi, Roma, manus. vel perdere nomen
 Si placet Hesperium, Superi, collapsus in ignes
 Plurimus ad terram per fulmina decidat æther.
 Sæve parens, utrasque simul partesque ducesque,
 60 Dum nondum meruere, feri. tantone novorum
 Proventu scelerum quærunt, uter imperet Urbi?
 Vix tanti fuerat civilia bella moveri,
 Ut neuter. Tales pietas peritura querelas

majorem partem obtinebant, mediam sive Albin obtinuerint necesse est.

54. *Hinc Dacus premat, inde Getes:]* Insigne mendum in his latitat. Dixerat Poëta, *Omnibus hostes reddite nos populis; civile avertite bellum.* Post Parthos, Massagetas, Suëvos, generatim dicit omnes populos, ibique clausulam orationi ponit; *Bellum modo civile, o Superi avertite.* Unde ergo denuo orditur speciatim gentes numerare? *Hinc Dacus, inde Getes nos premat.* Jam autem illa quæ sequuntur proprius intuere. *Hinc Dacus, inde Getes, premat (Romanos) alter (ex ducibus Romanis) occurrat Hispanis, hic occurrat Parthis.* Concedamus jam ut *Alter* distributionem illam recte inchoare possit: si duo tantum duces Hispanis et Parthis occurrant, quis occurret *Daco* et *Getæ?* quis *Massagetæ?* quis *omnibus populis et mundo in arma conjurato?* Actum erit de re Romana, nisi melius subveniatur. Quid multis opus?

HIC DACOS premat, ILLE GETAS: occurrat Iberis

Alter: ad Eoas hic vertat signa pharetras.

Quattuor jam duces et exercitus habes; ab omni telluris parte cautum est, ab ortu, ab occasu, ab arcto: nam ab austro mare defendit: quam recte nunc inferat, *Nulla vacet tibi, Roma manus: quod si duos tantum nomines, inepte subtexitur.*

57. — *Collapsus in ignes*

Plurimus ad terram per fulmina

decidat æther.] Languidum et enerve est illud Collapsus. Scripsit Auctor,

COLLISUS in ignes.

Nempe æthere seu aëre colliso fulmen fieri tum putabatur. Seneca patruus Nat. Quæst. i. 1. *Aëre vehementius trito, nascuntur Trabes et Globi et Faces et Ardores: at cum levius COLLISUS est, minora lumina excutiuntur.* et mox, *Nubes mediocriter COLLISÆ fulgurationes efficiunt, &c.* et iterum, *Sereno quoque cælo aliquando tonat, ex eadem causa qua nubo, AERE inter se COLLISO.* Recteque hic Bersmanni unus codex *AER, non Æther.*

59. *Sæve parens, utrasque simul partesque ducesque,*

Dum nondum meruere, feri.] Nimis febriculose, *sæve parens:* neque enim *parens* absolute *Jovem* denotet; neque recte hic *sævus* dicitur, quem ipsi vindicem et ultorem precantur, scribe modica mutatione,

SUMME parens, *UTROSQUE* simul, partesque ducesque.

Virg. *Æn. i. 665.*

Nate, *patris Summi* qui tela Typhœa tenuis.

Silius xvii. 476.

— *summique* labat domus alta *parentis.*

Cum autem *Partes ducesque* nominet; necesse est ut scripserit non *Utrasque* sed ut Bersmannianus habet, *UTROSQUE,*

Egerit: at miseros angit sua cura parentes,
 65 Oderuntque gravis vivacia fata senectæ,
 Servatosque iterum bellis civilibus annos.
 Atque aliquis magno quærens exempla timori,
 Non alios, inquit, motus tunc fata parabant,
 Cum post Teutonicos victor, Libyosque triumphos
 70 Exul limosa Marius caput abdidit ulva.
 Stagna avidi texere soli, laxæque paludes
 Depositum Fortuna tuum: mox vincula ferri
 Exedere senem, longusque in carcere pædor.

dignius enim genus ad se adjectivum trahit.

60. — *Tantone novorum*
Proventu scelerum quærunt, uter imperet Urbi?] Seneca Epist. xv. *Hæc omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno.* Grotius. Advertes; ubi res, quæcumque sit, prius descripta est, tum recte per Epiphonema addi *tantone*: sed in re non prius descripta, *Quanto* melius convenire. Quam ob rem hic repono

———— *QUANTONE* novorum
 Proventu scelerum quærunt uter imperet *ORBI*.

lib. x. 99. *Quantosne tumores*

Mente gerit famulus?

Veteres nostri quattuor *Orbi*. Horat. ii. Serm. iii. 317.

———— illa rogare, *Quantane*.

Noster ii. 321. de Pompeio,

———— nec si fortuna favebit
 Hunc quoque *totius* sibi jus promittere mundi
 Non bene compertum est.

66. *Servatosque iterum bellis civilibus annos.*] Quarto abhinc versu vidimus *civilia bella*; tædet tam propinque cernere, *Bellis civilibus*. quare libenter legerim *Feralibus*, vel *Furialibus*: quo utroque modo alibi de his bellis loquitur.

69. *Cum post Teutonicos victor, Libyosque triumphos*] Vide modo constructionem: Cum Marius *victor exul* abdidit caput. Lucano hoc abjudicare et justum

et promptum est: sed non æque facile, quod ille scripserit, conjectura assequi. In codicibus nullum auxilium, ex quibus aliquot inepte habent *Victos*. Satis ad sensum faceret *Actos*, vel *Ductos triumphos*: sed tot homoteleuta non in unum versum conclusisset. Nihil mihi probabilius succurrit, quam

Cum post Teutonicos *DEMUM* Libyosque triumphos.

Virgil. x. 849.

———— heu nunc misero mihi *demum*
 Exilium infelix.

71. *Stagna avidi texere soli,*] *Uvidi* est in MS. P. unde recte emendavi.

Stagni udi texere soli.

Sic lib. iii.

Et qua Pomtinas via dividit uda paludes.

Grotius. Sic quoque castigat Nic. Heinsius ad Sillii x. 462. de Clælii equo,

Hinc rapidum glomerans cursum per lubrica
 pingui
 Stante cruore soli et mulctata cadavera cæde
 Evolat.

Sed et post Heinsii pumicem, scaber adhuc locus est, Sillioque indignus. Vide an ipse rem acu tetigerim,

Hinc rapidum glomerans cursum, per lubrica
PINGUIS
 Stante cruore soli et *CUMULATA* cadavera
CÆDI
 Evolat.

Per lubrica soli, pinguis stante cruore.

- Consul, et eversa felix moriturus in urbe
 75 Pœnas ante dabat scelerum. mors ipsa refugit
 Sæpe virum, frustra que hosti est concessa potestas
 Sanguinis inuisi. primo qui cædis in ictu
 Diriguit, ferrumque manu torpente remisit;
 Viderat immensam tenebroso in carcere lucem,
 80 Terribilesque Deos scelerum: Mariumque futurum:
 Audieratque pavens: Non hæc contingere fas est
 Colla tibi: debet multas hic legibus ævi
 Ante suam, mortes: vanum depone furorem.
 Si libet ulcisci deletæ funera gentis,

Virg. *Per lubrica surgens. Stante cruore,* ut Lucanus, *Stat cruor in templis. Cumulos autem, acervos cædis, passim. Cæterum in Lucano præter Puteaneum Harleianus Uvidi; Arundelianus pro varia lectione Humidi. mihi vero placet Avidi, vel translationis virtute, quasi solum sit hauriendi et absorbendi cupidum.*

75. — *Mors ipsa refugit*

Sæpe virum, frustra que hosti est concessa potestas] Tolle est omnium auctoritate. Sed illud jam respice, SÆPE, inquit, *Ipsa mors, virum refugit; cum semel tantum mors eum refugerit, ipso mox narrante quando Cimber exclamabat, Non possum C. Marium occidere. Restituo,*

Mors ipsa refugit NEMPE virum.

Noster v. 775.

Vivam tibi nempe superstes.

Horat. Epist. i. 9.

Nempe inter varias nutritur Sylva Columnas.

Ea hujus vocabuli vis est, ut prius dictorum rationem reddat: Quomodo pœnas scelerum ante dabat? Nempe mors ipsa refugit virum; noluit illum suis miseriis eximere ac liberare. Denique id tecum reputa, quod statim additur, *Frustraque. si frustra dixisset, omisso Que; potuit hoc unum exemplum videri, ex pluribus quæ sæpe acciderant: cum vero Que addat; demonstrat non sæpe illud, sed semel fac-*

tum; idque ipsum esse quod hic narratur.

77. — *Primo qui cædis in ictu*

Diriguit,] Cur PRIMO ictu? quasi non uno ictu conficere potuerit, neque necesse fuerit repetisse, cur ICTU? non enim ictum intentabat; sed in ipso carceris introitu consternatus est ille Cimber. Colbertinus veterrimus habet.

Primo qui cædis in ACTU.

Noster viii. 668.

— nam sævus in ipso

Septimius sceleris majus scelus invenit ACTU.

80. *Terribilesque Deos scelerum: Mariumque futurum:]* Quinto ante versu, in eadem quoque cæsura, habuimus,

Pœnas ante dabat scelerum.

De hac historia Livius pudenter et modeste; *Missus, ait, ad occidendum Marium servus, natione Gallus, majestate tanti viri perterritus recessit. et Valerius etiam Maximus, Marium ex eo discrimine beneficio Majestatis emersisse; et servum claritate viri occæcatum, abjecto ferro, attonitum inde ac tremementem fugisse. nec aliter Paterculus. Appianus vero et Plutarchus. mirifici aliquid aspergunt, oculos scilicet Marii magnam ignis flammæque vim effundere visos; et ingentem ex carcere vocem intonuisse, Tunc audes, homo, C. Marium occidere! Uterque melius quam Noster, ut nunc fertur, Dei enim illi*

- 85 Hunc, Cimbri, servate senem. non ille favore
 Numinis, ingenti Superum protectus ab ira,
 Vir ferus, et Romam cupienti perdere fato
 Sufficiens. idem pelago delatus iniquo
 Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
 90 Nuda triumphati jacuit per regna Jugurthæ,
 Et Pœnos pressit cineres. solatia fati
 Carthago, Mariusque tulit: pariterque jacentes
 Ignovere deis. Libycas ibi colligit iras.
 Ut primum fortuna reedit, servilia solvit
 95 Agmina: conflato sævas ergastula ferro

scelerum nullum hic locum habent: auctorem scripsisse credo,

Terribilesque *DEUM FACIES*, Mariumque futurum.

Æneid. ii. 623.

Apparent *diræ facies*, inimicaque Trojæ Numina magna *deum*.

Scelerum scribitur cum apice *Scelm*.

85. ——— *Non ille favore*

Numinis, ingenti Superum protectus ab ira,] Malueram, *at ira*, ut plena esset oppositio. Sed *ab ira* citat Servius ad ii. *Æn.* et explicat *voluntate numinum illis propitia. sed in nos iniqua.* Grotius. In Editione Secunda, *At ira*, in tertia, abjecit; Servii auctoritate commotus. illud interim certum est, post *Non*, particulam aliquam adversativam desiderari. nescio an hoc magis arideat

————— non ille favore

Numinis, ingenti VERUM protectus ab ira.

Numinis et *Superum* bis idem dicunt.

90. *Nuda triumphati jacuit per regna Jugurthæ.*] An tanto post tempore, adhuc *Nuda*? an omnes Mauri occisione occisi erant? Quid autem est *Jacuit per regna*? *Per regna* verbum Motus sibi jungi postulat, *Jacuit* est Quietis. Quis umquam duo talia connexuit? Quid quod iterum redeat versu post altero, *Pariterque jacentes*? Vide an utrique vulnere veram medicinam fecerim,

NOTA triumphati *CALCAVIT* regna Jugurthæ.

Ideo *Nota* Mario, quia bello Jugurthino legatus et dux peragraverat. Noster ix. 605.

Et plaga, quam nullam Superi mortalibus ultra A medio fecere die *calcatur*.

Claud. vi. Honor. 275.

Heu regio funesta Getis! heu *terra* sinistris Auguriis *calcata* mihi.

95. ——— *Libycas ibi colligit iras.*] Colligere iram, recte dictum, ut supra i. 207. Subsidiit dubius, totam dum *colligit iram*.

Martial. Spectac. xxvii.

Seque diu magnæ colligit ira feræ.

Sed libenter scire velim quales sint istæ *Libycæ iræ*. *Libycas* tamen recte se habet, et illud *Iræ* iratis Musis se in textum intulit. Restituo,

Libycas ibi colligit ALAS.

Alæ, ut nosti, Equitum sunt, et quod amplius est, Auxiliarium: Romanorum erant *Turmæ*: *Libycas* ergo *alas* recte, et ex historia. Plutarchus in Mario: *Παραλαβῶν*, inquit, ἐκ τῆς Λιβύης Μαυροσίους τινὰς ἰσπότηας καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας τινὰς καταφερομένων, συν ἀμφοτέρους ἐ πλείονας χιλίων γενομένων, μεθ' ὧν ἀνήχθη. Accipiens *Marius* e *Libya* equites aliquot *Mauros*, et quosdam ex illis qui ex *Italia* appellebant, utrosque non amplius mille, *Italiam* illa

- Exeruerere manus. nulli gestanda dabantur
 Signa ducis, nisi qui scelerum jam fecerat usum,
 Attuleratque in castra nefas. pro fata! quis ille,
 Quis fuit ille dies, Marius quo mœnia victor
 100 Corripuit? quantoque gradu mors sœva cucurrit?
 Nobilitas cum plebe perit; lateque vagatur
 Ensis: et a nullo revocatum est pectore ferrum.
 Stat cruor in templis: multaque rubentia cæde
 Lubrica saxa madent. nulli sua profuit ætas.
 105 Non senis extremum piguit vergentibus annis
 Præcipitasse diem: nec primo in limine vitæ
 Infantis miseri nascentia rumpere fata.
 Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

classe petebat. Hos e Libya Mauros equites, *Libycas alas* Noster hic appellat. Claud. ii. Rufin. 108.

Illic *Armeniæ* vibratis crinibus *alæ*.
 et ii. Eutrop. 175.

Geticæ dux improbus *alæ*.

Colligit autem alas, ut *colligere exercitum, copias, milites*, passim.

98. — *Pro fata! quis ille, Quis fuit ille dies,*] *Geminatio* mirifice affectum auget.

101. — *Lateque vagatur Ensis: et a nullo revocatum est pectore ferrum.*] *Melius* tres nostri vetustissimi,

lateque *VAGATUS*
 Ensis, et a nullo revocatum pectore ferrum.

Est, non agnoscunt.

105. *Non senis extremum piguit vergentibus annis*

Præcipitasse diem:] *Harleianus*, Trin. Colbertinus prior et a prima manu Secundus *PRÆCEPISSE diem*; ut perinde sit ac *prævertisse*, vulgatum facile tueri potest, verum prætulerim *Præcepisse*. Statius Theb. viii. 328.

celeres neu *præcipe* *Parcas*.

109. — *Trahit ipse furoris Impetus:*] *Impetus furoris* quos vero trahit? an *parvos* sive *infantes*, de

quibus proxime egit? Certe dictum oportuit, quos trahat. Ut i. 491.

Quo quemque fugæ tulit impetus.

Virg.

Huc impetus illam
 Detulerat fixam.

Quare codicis Coll. Trinitatis lectio mirifice arridet,

Trahit ipse *FUROREM* Impetus.

Crescit ipso impetu, dum in cursu est furor. Seneca Troad. 283.

Tenebræque, per quas *ipse se irritat furor*.

Medea, 671.

Immane quantum augetur, et *semet dolor*
Accendit ipse.

Auctor Herc. Cæt. 721.

Hic ipse fraudes esse præmonuit *dolus*.

Ita Codex Florentinus egregie; non *Deus*, qui hic nullus est. Ipse *dolus* tam apertus, præmonuit fraudes ibi esse.

110. — *Et, visum est lenti, quæsisse nocentem.*] Libri nostri cum Romana universi repudiant *est*.

115. — *Mortis nova signa*] Si vultum avertisset Marius, si non resalutasset, si manum ad osculandum prensatam retraxisset, Hæc *σύμβολα*, ut ait Plutar-

- Sed satis est jam posse mori. trahit ipse furoris
 110 Impetus: et, visum est lenti, quæsisse nocentem.
 In numerum pars magna perit: rapuitque cruentus
 Victor ab ignota vultus cervice recisos,
 Dum vacua pudet ire manu. spes una salutis
 Oscula pollutæ fixisse tremantia dextræ.
 115 Mille licet gladii mortis nova signa sequantur,
 Degener o populus, vix secula longa decorum
 Sic meruisse viris, nedum breve dedecus ævi,
 Et vitam, dum Sylla redit. cui funera vulgi
 Flere vacet? vix te sparsum per viscera, Bæbi,
 120 Innumeras inter carpentis membra coronæ
 Discessisse manus: aut te præseque malorum,
 Antoni, cujus laceris pendentia canis

chus, *signa erant Satellitibus statim quem-
 vis occidendi.*

119. — *Vix te sparsum per viscera,
 Bæbi,
 Innumeras inter carpentis membra
 coronæ*

Discessisse manus:] Bæbiorum u-
 nus a Sullanis laceratus est: alter a Ma-
 rianis interfectus, non laceratus. itaque
 confunduntur duæ historiæ. Grotius,
 Placet omnino, et verissima est sagacissi-
 mi Heinsii conjectura, **DISPERIISSE**,
 quam ipse firmat ex Juvenalis iii.

Obtritum vulgi *PERIT* omne cadaver.

Et Claudiani ii. Rufin. 416. ubi emen-
 dationem hanc promit,

———— consumto funere vix tum
 Deseritur, sparsumque *PERIT* per tela cada-
 ver.

Sparsum cadaver perit, ut hic *Sparsum
 Bæbium disperiisse*. Quid vero, sparsum
Per tela sibi velit, non satis capio. So-
 lum enim caput telo suffixum est, et sic
 gestatum esse mox ipse narrat. Repone-
 rem libens

———— sparsumque perit per *FRUSTA* cada-
 ver.

Per *Frusta* est frustillatim, sic ut per vis-

cera est visceratim. Atreus apud Sene-
 cam, Thyest. 1059.

———— artus, corpora exanima amputans,
 In parva carpsi frusta.

Juvenalis xvi.

———— ast illum in plurima sectum
Frusta et particulas, ut multis mortuus unus
 Sufficeret.

Prudent. Psychom. 721.

Carpitur innumeris feralis bestia dextris,
 Frustatim sibi quisque rapit, quod spargat in
 auras.

Ubi tot verba cum hoc Nostri loco con-
 currunt; ut plane expressisse eum Pru-
 dentius videatur. Collige igitur ex his,
Per frusta apud Claudianum, idem fore
 atque hic *Per viscera*, vel apud Senecam,
 Medea 47. *vulnera, et cadem, et vagum
 funus* **PER ARTUS**. id est, artuatim,
 articulatim; et *Frustulatim*, per frusta.
 Plautus Curcul. iv. 4.

Jam ego te faciam ut hic formicæ frustillatim
 differant.

121. *Discessisse manus:*] Ita posuimus
 pro discerpisse, et postulat sensus. ita
 Cic. Off. iii. *cum terra discessisset*. Infra
 l. iii.

Discessit medium tam vastos pectus ad ictus.

Ora ferens miles festæ rorantia mensæ
Imposuit. truncos laceravit Fimbria Crassos.

125 Sæva Tribunitio maduerunt robora tabo.
Te quoque neglectum violatæ, Scævola, dextræ
Ante ipsum penetrale Deæ, semperque calentes
Mactavere focos: parvum sed fessa senectus

Confirmat hanc nostram emendationem
MS. P. Grotius.

122. *Antoni, cujus laceris pendentia
canis*

Ora ferens miles] Laceris canis;

Cur ergo iterum altero versu, *Truncos
laceravit Fimbria Crassos*, utrum mendosum est? prius illud, opinor. sic repono,

Antoni, cujus *SACRIS* pendentia canis
Ora.

Nihil verius, nihil Antonio Senatus principe dignius. Noster viii 371:

Credite grandævum, vetitumque ætate *Senatum*
Arma sequi, *SACROS* pedibus prosternere *CANOS*.

123. *Ora ferens miles festæ rorantia
mensæ*

Imposuit.] Valerius Maximus de crudelitate C. Marii: Idem caput M. Antonii abscissum latis manibus inter epulas per summam animi ac verborum insolentiam aliquamdiu tenuit. Grotius.

124. ——— *Truncos laceravit Fimbria Crassos.] Livius in Epitome lxxx. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus: Pater Crassus, nequid indignum sua virtute pateretur, gladio se transfixit. Florus tamen cum Nostro consensit, iii. 21. Trucidantur Crassi, Pater et Filius, in mutuo alter alterius aspectu.*

125. *Sæva Tribunitio maduerunt robora tabo.] Quænam, rogo, sunt SÆVA illa robora? Alii, in quibus Magnus Lipsius est, ad Tacit. iv. 19. Locum in carcere intelligunt, de quo damnati præcipitabantur. Perperam. Neque enim is locus Robora, sed numero singulari Robur vel Robus semper appellatur; neque vero tam lente Mariani agebant, ut carcere iis opus*

esset; in mediis viis, in foro, in templis contrucidabant. Alii *Rostra* hic accipiunt: et recte: sed quare igitur SÆVA? restituo,

SANCTA Tribunitio maduerunt robora tabo.

Hoc scilicet indignissimum erat, Tribunos, ipsos quoque sacro sanctos, in *Rostris*, loco sancto, ubi jus et regnum habebant, jugulatos. Livius viii. 14. *Naves Antiatium incensæ, rostrisque earum Suggestum in Foro exstructum adornari placuit. ROS-TRAQUE id TEMPLUM appellatum. Cicero in Vatinius, c. 10. Cum L. Vettium indicem in ROSTRIS, in illo, inquam, AUGURATO TEMPLO ac LOCO collocaris. Sancta ergo robora periphrasi justissima dicuntur Rostra. Ovid. Fast. i. 609.*

SANCTA vocant augusta patres: augusta vocantur

TEMPLA, sacerdotum rite dicata manu.

126. *Te quoque neglectum violatæ, Scævola, dextræ*

Ante ipsum penetrale Deæ, semperque calentes

Mactavere focos:] Immo violentæ, Marii scilicet. Neglectum vero, quia dextram Scævolæ osculandam Marius non dederat. nam supra habuimus:

————— spes una salutis

Oscula pollutæ fixisse trementia dextræ.

Apud Florum locus similis: *Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem scilicet illam manum non porrexerat salutanti. Plutarchus Mario: ὄσες ἀσπασαμίνας μὴ προσηγόρευε, μηδὲ ἀντησπάσατο. τὸ αὐτὸ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν εὐθὺς ἐν ταῖς ἰδοῖς. Augustinus de civitate Dei iii. 27. In ipsius Marii oculis continuo feriébantur, quibus salutantibus dexteram*

Sanguinis effudit jugulo, flammisque pepercit.

130 Septimus hæc sequitur, repetitis fascibus, annus:

Ille fuit vitæ Mario modus, omnia passo,

Quæ pejor fortuna potest, atque omnibus uso,

Quæ melior: mensoque, homini quid fata pararent.

Jam quot apud Sacri cecidere cadavera portum?

porrigere noluisset. Grotius. Omnino vitiosum est illud DEXTRÆ; non enim a Mario patre, cujus *dextra* osculanda erat, sed a Filio post patris obitum occisus est Scævola. Livius Epitome lxxx. C. *Marius editis multis sceleribus, Idibus Januarii decessit.* At Libro demum lxxxvi. *Damasippus prætor, ex voluntate C. Marii Consulis omnem quæ in urbe erat nobilitatem trucidavit; Ex cujus numero Q. Mucius Scævola, Pontifex Maximus, fugiens, in vestibulo ædis Vestæ occisus est.* Livio fere consentiunt Appianus et Paterculus, Marius pater mortuus est, A. U. C. DCLXVIII. Marius filius Consul fuit DCLXXII. Sed et illud, obsecro, paulum inspice, *Ante ipsum penetratæ DEÆ.* cujus, quæso, DEÆ? prius significatum oportuit, verum ipsam Lucani manum agnosce,

Te quoque neglectum violatæ, Scævola,
VESTÆ

Ante ipsum penetratæ deæ semperque calentes
Mactavere focos.

Vestæ violatæ, a Marianis militibus, qui Scævola Pontificem Maximum ante ipsos ejus focos trucidarunt, Scævola neglectus Vestæ, quippe quæ Sacerdotem suum non protexerit. Noster x. 177.

O sacris devôte senex, quodque arguit ætas,
Non neglecte deis.

Quid jam videtur? Nondum mihi credis sic a Lucano profectum? Crede igitur codici Harleiano, qui clare habet *Vestæ*; crede Arundeliano, qui *Dextræ* quidem in linea, sed superne pro varia lectione *Vestæ.*

128. — *Parvum sed fessa senectus
Sanguinis effudit jugulo,*] *Parvum*

Sanguinis. Sermo parum usitatus. veteres quatuor *Parum* contra metrum, unus ex recentioribus, pro varia lectione *Paucum.* Scripsit, opinor, Poëta PAULUM *Sanguinis:* ut Horat. Serm. ii. 6. 3.

Et *Paulum* silvæ super his foret.

Terentius, *Paulum obsoni.*

150. *Septimus hæc sequitur, repetitis fascibus, annus:*] Codices aliquot vetusti *Exequitur,* recentior unus *Insequitur:* et sane *Annus insequens* passim occurrit; *Annus insequitur* nescio an usquam. Quintilianus tamen, Instit. iv. 2. *Audistis quæ ante acta sunt; accipite nunc quæ insequuntur.* Codex Bersmanni *Hic sequitur.* Lego

Septimus *HINC* sequitur, repetitis fascibus, annus.

155. — *Mensoque, homini quid fata pararent.*] Emendo ex consensu Manuscriptorum,

— *mensoque hominis quid fata paterent:*

id est, *menso* experimentis vitæ, quæ summa esset fatorum distantia a maxima felicitate ad maximam miseriam. Grotius. Recte restituit, HOMINIS et PATERENT: Restat tamen paululum quid, adhuc emendandum.

Mensoque hominis QUOD fata paterent.

Quod paterent, id est: *Quantum,* vel *Quicquid paterent.* Noster ix. 420.

— Libycæ quod fertile terræ est,
Vergit in occasum.

Claudian. Gildon. 159.

— privato jure tenetur

Exigui specie fundi, QUOD Nilus et Atlas
DISSIDET; occiduis QUOD Gadibus arida
Barce,

- 135 Aut Collina tulit stratas quot porta catervas,
 Tunc cum pene caput mundi, rerumque potestas
 Mutavit tralata locum, Romanaque Samnis
 Ultra Caudinas speravit vulnera Furcas?
 Sylla quoque immensis accessit cladibus ultor.
- 140 Ille quod exiguum restabat sanguinis Urbi
 Hausit; dumque nimis jam putrida membra recidit,
 Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
 Qua morbi duxere, manus. periere nocentes;
 Sed cum jam soli possent superesse nocentes.
- 145 Tunc data libertas odiis, resolutaque legum
 Frænis ira ruit, non uni cuncta dabantur,
 Sed fecit sibi quisque nefas. semel omnia victor
 Jusserat. infandum domini per viscera ferrum

QUODQUE Parætonio *SECEDIT* litore Gan-
 ges,
 Hoc sibi transcripsit proprium.

Vides eandem sermonis formam: *Mensus est, quod fata hominis patent; Tenetur, quod Nilus et Atlas dissidet; Transcripsit, quod Barce Gadibus secedit*, Quod si adhuc dubitas; respice ad hoc ipsius Lucani ix. 6.

Quodque *PATET*, terras inter lunæque meatus.
 et iii. 294.

QUICQUID ab occiduis Libye *PATET* arida Mauris.

Sed in Claudiano insedit gravissimum mendum; nempe hoc queritur, Gildonem totam Africam possidere, ab occasu ad ortum usque, ab Atlante ad Nilum. Tribus hanc eandem rem sententiis exaggerare studet. Fidem vero vestram, Historici! si quantum a Gadibus Barce, et quod Ganges a Parætonio secedit, unus Gildo tenuit, non Africam modo, sed et totam Asiam sub jugo habuit. Ulcus vides, ecce medicinam:

Quodque Parætonio secedit ab *ÆQUORE TINGIS*.

Tingis, Τίγγις, hodie *Tangier*, prope fretum Herculeum.

134. Jam quot apud Sacri *ccidere cadavera portum?*] Videndi de hac connexisque rebus Appianus bello civili, Velleius, Plutarchus C. Mario, Florus, Breviator Livii, et scriptor de viris Illustribus in Mario. Grotius. Quale vero illud *ccidere cadavera?* An prius isti cadavera erant, quam caderent? dederat auctor

Jam quot apud Sacri *JACUERE* cadavera Portum?

Noster vii. 597.

————— Jacet aggere magno
 Patricium campis, non mixta plebe, cadaver.

137. ——— *Romanaque Samnis Ultra Caudinas speravit vulnera Furcas?*] Samnites pertinacissimi adversus Sullam Romæ arma admovent, majus malum Romanis illaturose sperantes quam ad Furculas Caudinas olim intulerant. Vide Strabonem l. v. Frequens poëtis populi nomen unitatis numero ponere. Alioqui si unus hic intelligendus esset, non is esset Damasippus, ut vult manuscriptus Scholiastes, sed Pontius Telesinus dux Samnitium eo bello, cujus hoc dictum nobis servavit Velleius, nunquam defuturos raptores Italicæ Libertatis lupos, nisi silva.

- Exegit famulus: nati maduere paterno
 150 Sanguine. certatum est, cui cervix cæsa parentis
 Cederet: in fratrum ceciderunt præmia fratres.
 Busta repleta fuga, permistaque viva sepultis
 Corpora: nec populum latebræ cepere ferarum.
 Hic laqueo fauces, elisaque guttura fregit:
 155 Hic se præcipiti jaculatus pondere dura
 Dissiluit percussus humo: mortesque cruento
 Victori rapuere suas: hic robora busti
 Extruit ipse sui, necdum omni sanguine fuso
 Desilit in flammæ, et, dum licet, occupat ignes,
 160 Colla ducum pilo trepidam gestata per urbem,
 Et medio congesta foro: cognoscitur illic
 Quicquid ubique latet scelerum. non Thracia tantum

in quam refugere solerent, esset excisa.
 Grotius.

141. — *Dumque nimis jam putrida membra recidit,*] Colbertinus prior, Harleianus, Puteaneus, Regius PUTRIA. Sed illud vide. *Dum nimis recidit, Medicina excessit modum.* bis inepte dicitur, quod semel tantum in posteriore colo, dici debebat. adde huc, quod hoc versu *Nimis* est, et sequente *Nimum*, sine controversia dederat Auctor,

Dumque *ENSIS* jam putria membra recidit
 Excessit medicina modum; nimiumque secuta
 est,
 Qua morbi duxere manus.

Ovid. Metam. i.

— sed non medicabile vulnus
 Ense recidendum est; ne pars sincera trahatur.

142. *Excessit medicina modum,*] Hinc illud Claudiani ad Adrianum: *Excessit jam pœna modum.* de eodem hoc Sylla, Seneca dixerat: *Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remediis, quam pericula erant; sanavit.*

Ibidem. — *Nimumque secuta est,
 Qua morbi duxere, manus.]*

Contra quam mos peritis medicis. Claudianus bello Getico:

Cautius ingentes morbos et proxima cordi
 Viscera Pæoniæ tractat sollertia curæ,
 Parcendoque secat, ferro ne longius acto
 Irrevocandus eat sectis vitalibus error. *Grotius.*

146. — *Non uni cuncta dabantur,
 Sed fecit sibi quisque nefas.]* Hoc non ceperunt interpretes. Non uni, ait, Syllæ dabantur cunctæ cædes, non in unius Syllæ gratiam aut commodum fiebant: sed *sibi quisque nefas fecit*; privatis suis simultatibus, cæde inimicorum; vel lucris, cæde cognatorum, sub illa proscriptionis specie velificatus est.

148. — *Domini per viscera ferrum
 Exegit famulus:] Exegit ferrum,*
 unde Seneca Medea 126.

Utinam esset illi frater! est conjunx: in hanc
Ferrum exigatur.

Unde corrigendus in Troasi locus, v. 1155.

Ut dextra ferrum penitus *exactum* abdidit.

Exactum ferrum, non, ut nunc fertur, *Exacta dextra.*

161. — *Cognoscitur illic*

Quicquid ubique latet scelerum.]

Colbertini duo, Harleianus, cum aliis bene multis et Editione Romana *Jacet.* Idem de suis prædicant Pulmannus Bersmannusque. Alii pares fere numero,

Vidit Bistonii stabulis pendere tyranni,
 Postibus Antæi Libye: nec Græcia mœrens
 165 Tot laceros artus Pisæa flevit in aula.
 Cum jam tabe fluunt, confusaque tempore multo
 Amisere notas, miserorum dextra parentum
 Colligit, et pavido subducit cognita furto.
 Meque ipsum memini cæsi deformia fratris

cum Puteaneo, *Latet*. Cæterum omnes Editiones prava distinctione peccant. non enim *Quicquid scelerum* voluit Lucanus; sed *Quicquid latet*, nempe capitum. Tum autem in altero colo *Tantum*, ut nunc est per se positum, plane friget. Immo *Tantum scelerum* non vidit Thracia. Sed perpende illud diligentius: nam ubicumque distinguas; seu post *Latet*, sive post *Scelerum*; aut expressum habebis, aut saltem subintellectum, *Tantum scelerum*. An igitur *Scelera* pendebant in Diomedis Stabulis? Minime, sed ut mox de Antæo et Cœnomao, *Ora, Vultus, Capita*. Reponere igitur et distingue:

———— cognoscitur illic,
 Quicquid ubique latet. *CAPITUM* non Thracia tantum
 Vidit Bistonii stabulis pendere Tyranni.

Val. Flaccus iv. 185. de re simili:

Ossaque tetra situ et *Capitum* mœstissimus ordo,

In foro cognoscitur, quod alibi latet, quippe iustum erat a Sylla, ut capita omnium proscriptorum in forum comportarentur, ab ipso coram recognoscenda, et pœna in occultantes constituta. Val. Maximus ix. 2. *Id quoque inexplebilis feritatis indicium est: abscissa miserorum capita, modo non vultum et spiritum retinentia, in conspectum suum offerri voluit, ut oculis illa, quia ore nefas erat, manderet.* Dio Cocceianus in Excerptis, p. 662. Πάντων τῶν σφαζομένων ὅπερ δ' ἐν κεφαλαι εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀγορὰν ἐκομίζοντο καὶ ἐπὶ τῆ βήματος ἐξέτίθεντο. *Capita ait cæsorum ὅπερ δ' ἐν, ubicumque (quicquid ubique latet) in forum pro rostris delata.*

164. ——— *Nec Græcia mœrens*
Tot laceros artus Pisæa flevit in
aula.] Laceros artus post versus undecim
iterum habemus,

Cum *laceros artus* æquataque vulnera membris Certissimum mendii signum. Præterea, ut jam dixi, *Capita* tantum foribus affigebantur, non *artus*, seu tota corpora. Restituo,

Tot laceros *VULTUS* Pisæa flevit, in aula.
 ut supra v. 112. Ab ignota *Vultus* cervicæ. Ovid. Heroid. ix. 89. de Thrace Diomede

Non tibi Threiciis adfixa penatibus *ora*,
 Non hominum pingues cæde tacentur equæ.

De Cœnomao, Hyginus lxxxiv. *Mutis interfectis novissime Pelops Tantalii filius cum venisset, et CAPITA humana super valvas fixa vidisset, pœnitere eum cepit.*
 De Caco, Virgilius viii. 197.

Cæde tepebat humus, floribusque adfixa superbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.

Ubi obiter reponendum *Squallida*. Quomodo enim *Pallida tabo*, quod ipsum nigrum est? ut ix. 472.

———— Simul *ora* virum præfixa movebant,
 Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.

Denique de Antæo Pindarus Isthmiorum iv. Καὶ τοὶ ποτ' ANTAIOT δάμεις Πρὸς Παλαιῶν ἤλθ' ἀνὴρ τὰν πυροφόρον Λιεύαν ΚΡΑΝΙΟΙΣ ὄφρα ζίνων Ναὸν Ποσειδάωνος ἐρεφόντα σχέθου γιὸς Ἀλκμήνας. *Ibat, inquit, Hercules Libyam, ut Antæum, Neptuni templum hospitum capitibus tegentem, cohiberet, ubi Scholiastes annotat, de Diomede Thrace*

- 170 Ora rogo cupidum, vetitisque imponere flammis,
 Omnia Syllanæ lustrasse cadavera pacis:
 Perque omnes truncos, cum qua cervice recisum
 Conveniat, quæsisse caput. Quid sanguine manes
 Placatos Catuli referam? cui victima tristes
- 175 Inferias Marius, forsán nolentibus umbris,
 Pendit, inexpleto non fanda piacula busto:

plures idem dicere; De Eveno, Bacchylidem; de Ænomao, Sophoclem. Evicimus igitur, tot testibus, et Vultus, non Artus; et Caputum, non Scelerum reponi oportere. Nondum tamen datum est manum de hac tabula tollere: Quippe non modo laceros artus, sed ne laceros quidem tam brevi tempore bis dixisset: neque sane ullo hic epitheto opus est; satis per se apparet, vultus illos abscissos fuisse, cum mærens dicat et flevit, et post Diomedem et Antæum hoc inferat. vix aliter auctorem scripsisse credam, quam,

Tot PROCERUM VULTUS Pisæa flevit in aula.

Omnes enim, qui cum Ænomao pro filiæ nuptiis certabant, proceres suarum civitatum, principumque filii erant. Et inde constat ratio, cur tota Græcia fletet et mæreret; non ob quorumvis, Sed ob tot nobilium juvenum mortes.

167. — *Miserorum dextra parentum Colligit,] Ride illam dextram parentum. Num omnes isti parentes una tantum dextra hic utebantur? Saltem dextræ dictum oportuit. cur autem non et Sinistra? Certe, quia furto hæc acta narrat, furtifica illa læva magno hic usui fuisset. Denique sua modo dextra, nulla familiarium opera hic utebantur parentes; quorum aliquot decrepiti, aliquot morbo detenti, omnes mærore et metu pene confecti? Gratia vero codici Harleiano hic habenda est, qui solus Lucani manum servat,*

— Miserorum CURA parentum
 Colligit, et pavido subducit cognita furto.

Ut supra v. 64.

— At miseros angit sua cura parentes.

172. — *Cum qua cervice recisum Conveniat, quæsisse caput.] Bersmanni Codex, RESECTUM; Harleianus REVULSUM. Recte: quippe supra, v. 112. habuimus Cervice recisos. Noster vii. 12.*

Quantum pro Cæsaris ipse
 Avulsa cervice daret.

Et x. 100.

— Magni cervice revulsa.

174. — *Cui victima tristes Inferias Marius, forsán nolentibus umbris,*

*Pendit,] Nam Marium filium quidem non a famulo in id rogato sed a dispositis in hoc hostibus interentum narrant. vide Velleium. Grotius. Non de Caio Mario filio hic agitur, alius Marius quærendus est, Marcus scilicet Marius Gratidianus, Marci Gratidii Oratoris filius vel Marii illius magni vii Cos. per adoptionem frater, Tullii Ciceronis propinquus, vir Prætorius. vide Ciceronem De Offic. iii. 16. et 20. in Bruto cap. 45. De Legibus iii. 16. Is miserrimam hanc lanienam ex invidiosa illa et fatali adoptione lucratus est: de qua Livius Epitome lxxxviii. *Sylla Marium Senatorii ordinis virum, cruribus brachiisque fractis, auribus præsectis, et oculis effossis, necavit.* Florus iii. 21. *Sylla Marium, ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulcrum oculis, manibus, cruribusque defossis (emendant Desectis, malleum Avolsis, vel Recisis,) Servatum aliquamdiu ut per singula membra moreretur.* Valer. Maximus ix. 2. *Quam porro crudeliter Sylla se in**

- Cum laceros artus, æquataque vulnera membris
 Vidimus, et toto quamvis in corpore cæso
 Nil animæ letale datum, moremque nefandæ
 180 Dirum sævitiae, pereuntis parcere morti.
 Avulsæ cecidere manus, exsectaque lingua
 Palpitat, et muto vacuum ferit aëra motu.
 Hic aures, alius spiramina naris aduncæ
 Amputat: ille cavis evolvit sedibus orbes,
 185 Ultimaque effodit spectatis lumina membris.
 Vix erit ulla fides, tam sævi criminis unum
 Tot poenas cepisse caput. sic mole ruinæ

Marco Mario prætorio gessit! quem per ora vulgi ad Sepulcrum Lutatiæ gentis pertractum, non prius vita privavit, quam oculos infelicis erueret, et singulas corporis partes confringeret. vix mihi veri similia narrare videor. Julius Firmicus i. 3. Prætorio viro, minori scilicet Mario, qui iudicio omnium bene meritus de republica videbatur. Syllana iussione, clisa sunt prius crura; deinde dejecta de statu corporis brachia humerum tenus dissoluta ceciderunt; tertio amputata lingua vocem reliquit in faucibus; ad postremum omni corporis parte mutilata, oculi qui fuerant spectatores, et superstites, egeruntur: et in tam angusto corpore tot sunt inventa supplicia; ut vix anima tantis vulneribus erogata sit; cum hinc inde membris fluentibus, minutatim spiritus carperetur. Porro hujus crudelitatis Syllanæ minister et carnifex Catilina erat. Vide etiam Plutarchum in Sylla. Asconius Pedianus in orationem De toga candida. Marci Marii Gratidiani. summe popularis hominis, qui ob id bis Prætor fuit, caput abscisum per urbem sua manu Catilina tulerat: fuerat vero hic Gratidianus arta necessitudine Cicero ni conjunctus. Et ibidem. Dicit Cicero Catalinam M. Marii Gratidiani caput gestasse, quod caput tum plenum animæ et spiritus ad Syllam usque ab Janiculo ad ædem Apollinis (quæ est

*inter Forum olitorium et Circum Flamini-
 nium) manibus tuis ipse detulit. Vide Cic. de Pet. Consulatus. c. 5. Hæc præter morem meum huc congesi, quod viginti de Mario isto Lucani versibus commentarii loco sint.*

Ibidem.] Multa hic peccantur, tam præva distinctione, quam mendosa lectione. Locus sic constituendus est.

CUM victima tristes

Inferias Marius (forsan nolentibus umbris)

Pendit inexpleto, MISERANDA piacula, busto.

CUM, omnes nostri cum Romana et Veneta: Recte, ut mox in repetitione, Cum laceros artus. non fanda piacula ferri non possunt; cum tertio abhinc versu NEFANDÆ, habeamus, *nfanda misanda* compendiose. Silius i. 182. in re simili, omnibusque tormentorum generibus,

Hæc inter spretæ miseranda *piacula* poenæ.

Inexpleto autem, inexplibili, insatiabili. *Busto* autem Q. Lutatii.

181. *Avulsæ cecidere manus, exsectaque lingua*

Palpitat, et muto vacuum ferit aëra motu] *Avulsæ manus*; vides recte in Floro emendatum, *Manibus cruribusque AVOL-
 SIS* (sic enim codices vetusti) non *DE-
 FOSSIS*: *Manus avulsæ CECIDERE*: cum dixit, *linguam exsectam palpitare*

- Fracta sub ingenti miscentur pondere membra:
 Nec magis informes veniunt ad littora trunci,
 190 Qui medio periere freto. quid perdere fructum
 Juvit, et, ut vilem, Marii confundere vultum?
 Ut scelus hoc Syllæ, cædesque ostensa placeret,
 Agnoscendus erat. Vidit Fortuna colonos
 Prænestina suos cunctos simul ense recisos,
 195 Unius populum pereuntem tempore mortis.
 Tunc flos Hesperiaë, Latii jam sola juvenus,
 Concidit, et miseræ maculavit ovilia Romæ.
 Tot simul infesto juvenes occumbere leto,

adhuc, et mutas loquelas agitare; simile quid sine dubio de manibus dixerat,

Avulsæ MICUERE manus

Scelestus est in manes Lucani, qui sic eum scripsisse inficias ire ausit. Virgil. x. 395.

Te decisa suum, Laride, dexterâ quærit:
 Semianimesque micant digiti, ferrumque retractant.

185. *Ultimaque effodit spectatis lumina membris.*] Non placet EFFODIT, quod si ut cætera propinqua *Palpitat, ferit, amputat*, præsentis est temporis, in metrum peccat. Restitue

Ultimaque EFFUNDIT spectatis lumina membris.

Ita Colbertinus secundus, Puteaneus, Harleianus. *Effundit* humo scilicet; *Effodit* enim jam dictum erat in isto, *Cavis evolvit sedibus orbis*. Noster vii. 305.

Et caput hoc positum Rostris, effusaque membra.

Virgil. xi. 485.

Frangere manu telum Phrygii prædonis, et ipsum.

Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.

186. *Vix erit ulla fides, tam sævi criminis unum*

Tot pœnas cepisse caput.] Val.

Flaccus supra: *Vix mihi veri similia narrare videor*. Sed tolle pravam distinctionem, quæ editionibus insedit; non

enim pœnas criminis conjungendum, sed *Fides criminis*.

Vix erit ulla fides tam sævi criminis.

194. — *Cunctos simul ense recisos,*] Fuit hæc nostra conjectura, pro *receptos*. sed tutius manuscriptos sequi, qui habent, *recepto*, id est in corpora admissio. Grotius.

197. — *Et miseræ maculavit ovilia Romæ.*] Ita vocabantur septa in Campo Martio. vide Servium ad Ecl. 11. Grotius.

198. *Tot simul infesto juvenes occumbere leto,*] Non memini quicquam inaudivisse de *Leto infesto*: mihi plane persuasum est, sic dedisse auctorem:

Tot simul INLATO juvenes occumbere leto.

Inferre mortem, necem, passim habes. Inlata autem mors est, violenta, non naturalis, Tacitus Annal. i. 6. *Neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam, credibile erat*. Et ii. 68. *Unde major fides, conscientia sceleris et metu indicii, mortem Vononi inlatam*. Ordo est, *Tot juvenes occumbere leto simul inlato*. Inlato leto, ut mox Inmissa morte, v. 202.

— exangues inmissa morte catervas.

199. *Sæpe fames, pelagique furor, subitæque ruinæ,*

Aut cæli, terræque lues, aut bellica clades,] Ex nostris solus Puteaneus habet *Cædes*, idque perperam; cum tertio abhinc versu iteretur. Cæterum *Que,*

- Sæpe fames, pelagique furor, subitæque ruinæ,
 200 Aut cæli, terræque lues, aut bellica clades,
 Numquam pœna fuit. densi vix agmina vulgi
 Inter et exangues immissa morte catervas
 Victores movere manus. vix cæde peracta
 Procumbunt, dubiaque labant cervice: sed illos
 205 Magna premit strages: peraguntque cadavera partem
 Cædis: viva graves elidunt corpora trunci.
 Intrepidus tanti sedit securus ab alto

quod sæpe fit, bis terve pro *Ve* hic ponitur: quod et sententia ipsa monstrat, et *Aut* bis interpositum. Quin et *Terræ cælique* habent codices plerique, veteres certe omnes: Iege igitur et distingue,

Sæpe fames, pelagi *VE* furor subitæ *VE* ruinæ,
 Aut *TERRÆ CÆLIVE* lues, aut bellica clades.

Furor pelagi ruinæve subitæ, Genitivo singulari.

200 — *Aut bellica clades*,] *Cædes* habent manuscripti duo. Grotius.

201. *Numquam pœna fuit.*] Tot hominum mors morbis aliisve malis *ἰσθμιοῖς* antehac forte imputata est, at non suppliciiis. Seneca lib. ii. de ira: *In singulos severitas Imperatoris destringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus, quid tollit iram sapientis? Turba peccantum.* Alioqui, ut Sallustius ait, civitas vastatur magis quam corrigitur. Grotius.

203. *Victores movere manus. vix cæde peracta*] Indignor hos carnifices *VICTORES* appellari; qui cives undecumque inermes, et in angustum conclusos, post fidem datam, contrucidaverunt. Pauci latrones talem cædem vel multorum millium peragere possent; unde mox eleganter, ut omnia, Noster,

Tot milia vulgi

Non piguit jussisse mori.

Non occidi dixit, sed mori, *LICTORES* libenter reponam; *Satellites*, *Percussores*. Cæterum in sequentibus,

———— *VIX* cæde peracta

Procumbunt dubiaque labant cervice: sed illos
 Magna premit strages,

illud *Vix* totam orationem conturbat. Si enim cæsi *vix* procumbunt, quomodo trunci eorum vivos obruunt et elidunt? Deinde quænam ista est tam putida repetitio, *Cæde peracta*, et continuo *Peragunt cædis partem*? Quid quod *procumbunt* et *labant* de vulneratis dictum est: at *cæde peracta* non de vulneratis, sed de vulnerantibus? Virg. ix. 242.

Mox hic cum spoliis, *ingenti cæda peracta.*
 Adfore cernetis.

Quid hic agendum? vide, an Sententiæ filium secuti ex his erroribus evaserimus,

HI cæde *PEREMTI*

Procumbunt, dubia *VE* labant cervice; sed illos
 Magna premit Strages, peraguntque cadavera
 partem
CLADIS: viva graves elidunt corpora trunci.

Peremti cæde, ut Virg. ix. 453.

———— Rhamneta reperto

Exsanguis, et primis una tot *cæde peremtis*:

Dubiave autem, non *Dubiaque*. Si enim procumbunt, jam serum nimis est *labare*, prius labant, et tum postea procumbunt. Ex patruo hoc sumsit, Agamem. 786.

Quid ista vates, corpore effusa ac tremens
Dubia labat cervice? famuli, attollite.

Cladis etiam, non *Cædis*; ne eadem vox tam cito recurrat. Denique *HI* non *Vix*, vel Antetheti ratione postulante, *HI* jugu-

- Spectator sceleris: miseri tot millia vulgi
 Non piguit jussisse mori. congesta recepit
 210 Omnia Tyrrenus Syllana cadavera gurgis.
 In fluvium primâ cecidere, in corpora summi.
 Præcipites hæserè rates, et strage cruenta
 Interruptus aquis fluxit prior annis in æquor,
 Ad molem stetit unda sequens: nam sanguinis alti
 215 Vis sibi fecit iter, campumque effusa per omnem,
 Præcipitique ruens Tyberina ad flumina rivo

lantur et cadunt, Sed illos cadentium strages mole sua obruit.

207. *Intrepidus tanti sedit securus ab alto*

Spectator sceleris:] Intrepidus securus, geminum sine copula adjectivum, numquam posuisset auctor. Promta vera emendatio foret, vel sine auxilio codicum quam tamen Bersmanni unus conservavit,

Intrepidus tanti *QUE SEDET* securus ab alto Spectator sceleris.

Colbertinus etiam secundus *SEDET*, sed omisso *QUE*. *Sedet*, tempore præsentis; ut illa vicina, *Premit, Peragunt, Elidunt*.

212. *Præcipites hæserè rates, et strage cruenta*

Interruptus aquis fluxit prior annis in æquor,] Colbertinus prior cum tribus Pulmanni *AQUÆ* et a prima manu Harleianus. Bersmanni codex *PRO STRAGE*, et *INTERRUPTIT AQUAS*. Sane hic locus crucem interpretibus fixit. Quid enim *RATES* hic faciunt? quis illis in hac sententia locus. Jam vero quot vocabula putidissime repetita? *Præcipites* hic, et quarto post versu *Præcipiti*, hic *Hæserè*, et quinto deinde *Hærentes*. Hic *strage*, et septimo ante *strages*. Quam stulte autem *CRUENTA* strage *INTERRUPTUS?* cum mox non modo non interruperit amnem cruor, sed interruptum et hærentem adjuverit atque impulerit. Quod a nostro mutuatus est Claudianus iii. Honor. 100.

Mutatis sumavit aquis; turbaque cadentum Staret, ni rapidus Juvisset flumina sanguis.

Laterem lavet, qui tot maculas eluere conetur; sane, Interpolator aliquis, uti mihi videtur, jam a multis sæculis toto hoc Lucanum versu donavit, Nimirum *Interruptit aquas* in codice suo legebat, pro compendioso illo *interrupt*; quod est *interruptus*. Deesse ergo sententiæ quid existimans, nothum illud inseruit, quo sublato, locum jam videbis sanissimum.

In fluvium primi cecidere, in corpora summi.
 [*Præcipites hæserè rates et strage cruenta]*
 Interruptus aquas fluxit prior annis in æquor
 Ad molem stetit unda sequens.

Interruptus aquas, tritissimo Hellenismo; id est, *Habens aquas interruptas*.

214. — *Nam sanguinis alti*

Vis sibi fecit iter,] Puto pro *nam*, scribi *dum* debere. stetit flumen obsessum cadaveribus, donec sanguinis rivi viam fecere. Grotius. *Nam* procul dubio mendosum est. Nec tamen cum viro magno *Dum* reposuerim. Quid? an unda hærens stetit, opperiens, expectans, deliberans *Dum* sanguis influeret? Unicum in hujus modi sententia vocabulum est *Cum*.

Ad molem stetit unda sequens *cum* sanguinis alti
 Vis sibi fecit iter.

215. — *Campumque effusa per omnem,]* Colbertinus secundus *QUÆ*, Nimirum quod Poëta dedit, hoc est,

————— cum sanguinis alti
 Vis sibi fecit iter: Campum *QUÆ FUSA* per omnem.

Hærentes adjuvit aquas: nec jam alveus amnem,
Nec retinent ripæ, redeuntque cadavera campo.

Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in undas

220 Sanguine cæruleum torrenti dividit æquor.

His ne, Salus rerum, Felix his Sylla vocari,

His meruit tumulum medio sibi tollere Campo?

Hæc rursus patienda manent: hoc ordine belli

Ibitur: hic stabit civilibus exitus armis.

225 Quamquam agitant graviora metus, multoque coitur

216. *Præcipitique ruens Tyberina ad flumina rivo*] Omnes omnium Codices cum Romana et Veneta, IN *flumina*. Quis primus interpolaverit, nescio, certe *In flumina*; neque enim *adjuvaret*, si *Ad fluvium* tantummodo.

218. — *Redeuntque cadavera campo.*] MS. P. *redditque*. recte. ut ad amnem referatur, ut et quod sequitur verbum *dividit*. Solenne autem Lucano est *que* ponere pro *sed*, et tacite transire de casu in casum. Sensus ergo est: Amnem non retinent aut alveus aut ripæ, sed ipse exundans campo reddit cadavera, et mare dividit sanguine. Grotius. Non Puteaneus tantum, sed Colbertini duo, Harleianus, Regius cum aliis, et Editione Romana, *Reddit*, Cæteri *reddunt*. nullus ut nunc fertur *Redeunt*. Omnino recipiendum *Redditque*. *Nec alveus, nec ripæ retinent amnem; sed (amnis) reddit cadavera campo*. Nisi sic legas, versus sequens solœcisset: *Vix eluctatus, quis, nisi amnis?* Silius x. 321.

Sanguineus tumidas in campos Aufidus undas
Ejectat, *redditque* furens sua corpora ripis.

Que, quod est *Sed*, Lucano familiare.

221. *His ne, Salus rerum, Felix his Sylla vocari,*] Valer. Max. ix. 2. de Sylla, *En quibus actis Felicis cognomen assequendum putavit!* Rerum Salus; nempe quod se *Republicam constituere* diceret. Martialis ii. 91.

Rerum certa salus, terrarum gloria, Cæsar.

225. *Quamquam agitant graviora metus, multoque coitur Humani generis majore in prælia damno.*] Quid hoc est, *metus agitant graviora?* nulla sana his verbis subest sententia. Scripsit auctor,

Quamquam *ADERUNT* graviora *METU*.
Aderunt, hoc est, *venient*, ut i. 635.

————— non fanda timemus;
Sed venient majora metu.

Seneca Hippol. 1034.

— litori invexit malum *majus timore* :

Silius V. 348.

Utque metum leti procul, et *leviora pavore*
Cognovit.

Illud vero, quod sequitur, quam diu jamcubuit, et quousque in mendo cubabit? Priscianus p. 798. *Passivo verbi Coëo usus est Lucanus in ii. Multumque coitur Humani generis majori in prælia damno. sed sciendum, quod Coitur pro Colligitur, et Convenitur pro Exigitur passivam vocem assumentia accipiuntur. Sic ibi et Codex Cantab. nisi quod, Majore. Apparet Summum Magistrum sic verba construxisse: Multum humani generis coitur (sive colligitur) in prælia majore damno: Sane codices plerique etiamnum habent MULTUM cum Romana ac Veneta: Colbertinus tamen prior et Puteaneus MULTO; quod et nos, pace Prisciani, amplectemur. nunquam enim fidem nobis faciet, Coitur passive posse sumi*

Humani generis majore in prœlia damno.
 Exulibus Mariis bellorum maxima merces
 Roma recepta fuit: nec plus victoria Syllæ
 Præstitit, invisas penitus quam tollere partes.

230 Hos alio, Fortuna, vocas: olimque potentes
 Concurrunt. neuter civilia bella moveret,
 Contentus, quo Sylla fuit. Sic mœsta senectus
 Præteritique memor flebat, metuensque futuri.

At non magnanimi percussit pectora Bruti

pro *Colligitur*. Lege vero, non verbis
 modo legitimis, sed sententia erectiore:

Quamquam *ADERUNT* graviora *METU*;
 multoque coitur

Humani generis *MAJORA* in prœlia damno.

Ubi ordo est: *coiturque* (coëunt homines;
 impersonale) *in majora prœlia* (quam
 Marii et Syllæ erant) *multo damno hu-*
mani generis: vel, si mavis sic: *coiturque*
in multo majora prœlia, damno humani
generis. Cæterum adeo in promptu est
Majora substituere; ut jam olim in Pul-
 manni Editione compareat. Silius i.
 272.

Bellaque sumta viro belli majoris amore,

Et xv. 492.

majora petuntur

Rursus *bella* retro.

Illud vero vii. 498. ex hoc ipso loco sum-
 tum videatur,

— et ut parvo *MAJORA* ad *PRÆLIA DAM-*
NO

Eliceret, dabat interdum simulantia terga.

229. — *Invisas penitus quam tol-*
lere partes.] Scio, quo modo ex persona
 Syllæ explicari possit *INVISAS partes*,
 prætulere tamen,

ADVERSAS penitus quam tollere partes.

quoniam lenius, clementius, usitatius est.
 nec magna adeo mutatio, *invisas, adusas*.
 Val. Max. ix. 2. de Sylla: *Quattuor le-*
giones contrariæ partis, fidem suam secu-
tas obtruncari jussit, Livius lxxx. de Ma-

rio, *Omnibus adversæ partis nobilibus*
trucidatis: et ibidem, *Qui aut pugnare*
nolebant, aut in diversas partes transibant.
 Suetonius Vitellio, 18. *Ab Antonio primo*
adversarum partium duce oppressus. Et
 Cæsare, i. *Ut repudiaret Corneliam Cinnæ*
filiam compelli a Dictatore Sylla nullo
modo potuit; quare diversarum partium
habebatur. Ita sæpe reperies, *adversas,*
diversas, contrarias partes: nusquam, ut
 opinor *invisas*.

230. *Hos alio, Fortuna, vocas.*] Tragi-
 cus in Hercule Cætao, 178.

Alio nostras Fortuna vocat

Lacrimas; alias flere ruinas

ME Fata jubent. Quæ prima querar?

Sic ibi lego; non *mea fata*.

231. — *Neuter civilia bella mo-*
veret,

Contentus, quo Sylla fuit.] Ig-
 navum illud *FUIT*, Librariis et Glossa-
 toribus debemus, scripsit auctor,

Contentus, quo Sylla, *LOCO*.

Ita locus *primus, locus princeps*.

234. *At non magnanimi percussit pec-*
tora Bruti

Terror.] Imitatus est Claudia-
 nus, i. Rufin. 261.

At non magnanimi virtus Stilichonis eodem
 Fracta metu.

Unde et illud discas, ut ibi *Fracta metu*,
 ita hic *PERCELLIT* legendum, (non
PERCUSSIT) præsentî tempore, ut mox
Invenit. Non *percelli* viri magnanimi est

- 235 Terror, et in tanta pavidī formidine motus
 Pars populi lugentis erat: sed nocte sopora,
 Parrhasis obliquos Helice cum verteret axes,
 Atria cognati pulsat non ampla Catonis.
 Invenit insomni volventem publica cura
- 240 Fata virum, casusque Urbis, cunctisque timentem,
 Securumque sui; farique his vocibus orsus:
 Omnibus expulsæ terris, olimque fugatæ
 Virtutis jam sola fides, quam turbine nullo

non percuti ἀπαθείας καὶ ἀναίσθητα, nulla patriæ caritate moti, dissimilis avunculi et soceri sui Catonis, qui (v. 240.) sui licet securus, aliis tamen *cunctis timebat*.

235. — *Et in tanta pavidī formidine motus*

Pars populi lugentis erat:] Contra vi. 419. *Turbæ sed mixtus inertī Sextus erat.* sed nota usum ET et QUE Lucano prope peculiarem: Non in priore colo subintelligitur in sequente: adeo ut *Et pars erat* id ipsum sit quod *Et non pars erat*, vel *Nec pars erat*. Quod observavit et Priscianus: quem vide iv. 750. Jam vero, quid illud sit, *Pavidī formidine motus*, hæcere me et caligare confiteor, aut simpliciter potius nescire. Si enim *Motus* civile bellum hic notat; ut plane necesse est: cur pavidus vocatur? *Motus* ipse *pavere* non potest; *paveri* quidem solet: non tamen pavidum dicitur, quod pavetur. Restituo,

Et in tanta pavidī formidine *MUNDI*
 Pars populi lugentis erat.

Centies in his libris habes, totum *Mundum* ad primos belli civilis motus expavisse; et postea collisum fuisse. Vel in ipso Præmio, *Totis concussi viribus orbis.* et infra 248.

Inconcuſsa tenens trepido vestigia mundo,
 et v. 160.

Deque orbis trepidi tanto consulta tumultu.

Brutus igitur, vir magni animi, in totius mundi formidine et consternatione non est percussus; *si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ.* Mutatum ab iis crediderim; qui, cum *formidine mortis, pœnæ, fustis, &c.* sæpe legissent, ad eandem faciem *formidine mundi*, non de ipso mundo formidante, sed de alio ipsum mundum metuentem dici oportere, existimabant. Atqui Tacitus Annal. xv. 6. *Hæc plures*, ut *formidine regis et Corbulonis minis patrata, extollebant.* Horat. Serm. 8. *Deus inde ego, furum aviumque Maxima formido.*

242. *Omnibus expulsæ terris, olimque fugatæ*

Virtutis jam sola fides,] Nimis diu suspenditur et in ambiguo fluctuat sententia: quippe in tot verbis, nescias adhuc, utrum compellet Catonem, an de Virtute aliquid narraturus sit. scripsit auctor,

Omnibus O *PULSÆ* terris olimque fugatæ.

Sic pulsus *patria, regno, solio*, passim. Noster iv. 212. *Inmemor o patriæ, Virgilius, Infelix o semper oves pecus.*

244. — *Tu mente labantem*

Dirige me, dubium certo tu robore firma.] Inconcinna prorsus clausula est, inter *Me* et *Dubium* constituta. Codex Puteaneus *DERIGE*; at Bersmanni unus egregie *ERIGE*. Totum locum sic lege ac distingue:

———— tu mente labantem

- Excutiet fortuna tibi; tu mente labantem
 245 Dirige me, dubium certo tu robore firma.
 Namque alii Magnum, vel Cæsaris arma sequantur:
 Dux Bruto Cato solus erit. pacem ne tueris,
 Inconcuſsa tenens dubio veſtigia mundo?
 An placuit, ducibus ſclerum, populique furentis
 250 Cladibus immiſtum civile abſolvere bellum?
 Quemque ſuæ rapiunt ſclerata in prælia cauſæ:
 Hos polluta domus, legesque in pace timendæ?

ERIGE me *DUBIA*, certo tu robore firma.

Labantem mente dubia, ut ſupra v. 204.
Dubia mens, et *mente labare* paſſim.
 Ovid. *Metam.* vi. 629. de Procne Ityn
 filium occiſura,

Sed ſimul ex nimia *mentem pietate labare*
 Senſit; ab hoc iterum eſt ad vultus verſa ſororis.

Sic codices plerique et olim Editi, perpe-
 ramque hic *Matrem* pro *Mentem* ſubſtituit
 vir alioquin ſubtiliſſimus. Contrarium
 prorsus hoc eſt menti Nasonis, menti que
 adeo ipſius Heinsii: Quippe ſi *Mater*
 ſive maternus affectus *labat*; non vincere
 incipit (quod voluit Heinsius) ſed vinci.
 ſi *labat* maternus affectus, virgit in crude-
 litatem; non in pietatem. hoc probant
 ipſa illa exempla, quæ Heinsius ſibi ad-
 vocat: *Mater redit. Rex patrem vicit*, et
 ex Statio illud xi. 659.

— jam *flectere patrem*

Incipit, atque datis abolere Menœcea regnis:
 Primum adeo, sævis imbutus amoribus aulæ,
 Indicium ſpecimenque ſui, jubet igne ſupremo
 Arceri Danaos.

Pater flectitur, Paternus affectus labat;
 didiſcit patrem Creon, et aſſueſcit regem
 agere. Corrigendum vero obiter, *Sævis*
MORIBUS aulæ, non *Amoribus*. Sic
 et xii. 600.

— quænam iſta novos induxit Erynnis.
Regnorum mores?

ERIGE autem mentem, ſi *labat*; *Dirige*,
 ſi *errat*.

247. *Dux Bruto Cato ſolus erit. pacem*

ne tueris,] Concinnius codex Bersman-
 ni ERIS: quod ſequens *Tueris* ſatis con-
 firmat.

248. *Inconcuſsa tenens dubio veſtigia*
mundo?] *Dubius* jam ſemel venit, tertio
 ante verſu: Scripſit, opinor, Lucanus
TREPIDO: v. 160.

Deque orbis *trepidî* tanto conſulta tumultu.

249. *An placuit, ducibus ſclerum po-*
populique furentis

Cladibus immiſtum civile abſolve-
re bellum?] *Abſolvere bellum* eſt excu-
 ſare, auctoritate ſua quaſi juſtum et pi-
 um facere. Plin. *Hist.* xiii. 15. *Quo dedecore*
tota abſoluta proſcriptio eſt. Sed non
 placet *Ducibus* et *Cladibus*: ut una et
 Perſonæ et Res commiſceantur. Quid,
 quod Duces ſclerum de Pompeianis hic
 diceretur; parum ex decore, neque ad
 ſenſus Lucani. Quin et *populi furentis*
 nimis inclementer; qui alienum furorem
 ipſe innocens et ignarus plerumque ſequi-
 tur, occulta hic latent menda; ſic opinor
 emaculanda,

An placuit, VICIBUS ſclerum populique
CRUENTIS

CÆDIBUS immixtum, civile abſolvere bel-
 lum?

Quam prope a receptis lectionibus abſint,
 vides: at quanto meliore ſententia? *Vici-*
bis ſclerum; quæ ſcilicet in civili bello
 nunc hæ partes nunc illæ facient et pa-
 tientur. rem plane conficit Senecæ patrii
 locus, *Thyest.* 153.

Hos ferro fugienda fames: mundique ruinæ
Permiscenda fides. nullum furor egit in arma.

- 255 Castra petunt magna victi mercede: tibi uni
Per se bella placent? quid tot durasse per annos
Profuit immunem corrupti moribus ævi?
Hoc solum longæ pretium virtutis habebis?
Accipient alios, facient te bella nocentem.
- 260 Ne tantum, o Superi, liceat feralibus armis,
Has etiam movisse manus: nec pila lacertis
Missa tuis cæca telorum in nube ferantur:
Nec tanta incassum virtus eat. ingeret omnis
Se belli fortuna tibi. quis nolet ab isto
- 265 Ense mori, quamvis alieno vulnere labens,

Advertat placidum numen; et arceat
Alternæ *SCELERUM* ne redeant *VICES*.

Cruentis autem *cædibus populi*, melius
quam *Cladibus*. Seneca Herc. Fur. 919.

Nate, manantes prius
Manus *cruenta cæde* et hostilî expia.

255. ——— *Mundique ruinæ*

Permiscenda fides.] De obæratîs
loquitur, qui privatam fidei suæ ruinam
permiscere publicæ cupiebant. Grotius.

255. *Castra petunt magna victi mer-*
cede:] Parce, quæso, tam male ominari.
immo ita corrigendum

Castra petunt magna *DUCTI* mercede.

261. ——— *Nec pila lacertis* ———

Nec tanta incassum virtus eat.]

Fefellit omnes Interpretes orationis con-
structio; quæ et mendis laborat, et prava
interpunctione: sed suo demum nitore
restituatur hoc modo:

————— *NE* pila lacertis

Missa tuis cæca telorum in nube ferantur,
NEU tanta incassum virtus eat; ingeret omnis
Se belli fortuna tibi.

Ubi ordo, et sensus est, Omnis fortuna
belli ingeret se tibi, ne pilo coniecto vel
ignotum, ferias vel nullum. *NE tanta*
Colbertinus secundus et Trin. et Valerius
Probus p. 1395.

264. ——— *Quis nolet ab isto*
Ense mori,] Multo est efficacius
quod habet MS. P. et R.

————— in isto

Ense mori.

sicut induere ensem aliquis dicitur. Gro-
tius.

267. ——— *Sicut cælestia semper*

Inconculsa suo volvuntur sidera
lapsu.] Ferri non potest *Inconculsa*; cum
supra in hac Bruti oratione versum jam
inchoaverit, *Inconculsa tenens trepido ves-*
tigia mundo. Nec per se placet *Incon-*
culsa Sidera. Melius castiusque Patruus
Her. Fur. 928.

————— Stet suo cælum loco

Tellusque et æther: astra *inoffensos* agunt
Æterna cursus.

Vix aliter scripsit, quam *INDEFLEXA*:
suo et ordinato cursu feruntur, eo nus-
quam deflexa. Apuleius De deo Socra-
tis; *Septem stellæ, quæ vulgo vagæ ab*
imperitis dicuntur; quæ tamen INDE-
FLEXO et certo et stato cursu meatus
longe ordinatissimos diutinis vicibus æter-
nos efficiunt. Plinius, Paneg. *Ætatis*
indeflexa maturitas. Ita alii, *De via, de*
cursu, de spatio, curriculo deflectere.

271. ——— *Nubes excedit Olympus*

Et scelus esse tuum? melius tranquilla sine armis
Otia solus ages, sicut cœlestia semper
Inconcussa suo volvuntur sidera lapsu.

- Fulminibus propior terræ succenditur aër,
270 Imaque telluris ventos, tractusque coruscus
Flammaram accipiunt: nubes excedit Olympus
Lege deum. minimas rerum discordia turbat:
Pacem summa tenent. quam læte Cæsaris aures
Accipient tantum venisse in prælia civem!
275 Nam prælata suis nunquam diversa dolebit
Castra ducis Magni. nimium placet ipse, Catoni
Si bellum civile placet. pars magna Senatus,
Et duce privato gesturus prælia Consul

Lege deum. minimas rerum discordia turbat:

Pacem summa tenent.] Servius quidem ad Æneid. viii. 454. *Summa* citat, et Joannes Sarisberiensis p. 679. Hodie tamen Lucani codices, tam vetusti quam recentiores, magno consensu MAGNA exhibent, cum Editione Veneta: vix unus et alter pro varia lectione *Summa*: et de *Summis* prius egerat, cum *Sidera* et *Olympum* dixit. Cæterum prava distinctio in omnibus Editionibus hæret: *Nubes excedit Olympus Lege deum.* Hoc putidum est, *Lege Deum fieri, ut locus altus sit loco inferiore altior, Immo puncto mutato lege,*

————— *nubes excedit Olympus.*

Lege deum, minimas rerum discordia turbat, Pacem magna tenent.

Nempe res magnas in pace versari; dum minores discordiis agitantur, hoc non *Situs* beneficio sed divina lege fit. Silius hoc imitatus est vi. 120.

Talis lege deum clivoso tramite vitæ
Per varios præceps casus rota volvitur ævi.

272. ——— *Minimas rerum discordia turbat:*

Pacem summa tenent.] Seneca epistola LIX. *Talis est sapientis animus,*

qualis mundi status supra Lunam. Semper illic serenum est. Grotius.

277. ——— *Pars magna Senatus,*

Et duce privato gesturus prælia Consul

Sollicitant, proceresque alii: quibus adde Catonem

Sub juga Pompeii;] Fœdum hic

a Librariis facinus admissum est; quod interpretibus omnibus facessivit negotium; nisi si qui vafriores locum intactum reliquerunt *Senatus*, inquit, *Consules, aliique proceres* SOLLICITANT. Quem, obsecro? Respondet unus, *me Brutum*: alter, *se Catonem*, tertius omnes *ubicumque*. Ad quid autem sollicitant; *Ad arma*, inquit, *secum capessenda*. Enimvero finis adest rebus verbisque; si hæc et ejusmodi subintelligi possunt, auctore nihil dicente. Quibus, inquit, *sollicitantibus adde Catonem sub Pompeii juga*. jam vero, si Cato *additur*; liber in orbe solus Cæsar erit, indicatum erat prius, illos omnes sub jugo fuisse. Atqui qui pro alio *sollicitat*, non idcirco sub ejus jugo est; vide si veram lectionem extudimus,

————— *pars magna Senatus*

Et duce privato gesturus prælia Consul MILITAT, AC proceres alij.

- Sollicitant, proceresque alii: quibus adde Catonem
 280 Sub juga Pompeii; toto jam liber in orbe
 Solus Cæsar erit. quod si pro legibus arma
 Ferre juvat patriis, libertatemque tueri:
 Nunc neque Pompeii Brutum, neque Cæsaris hostem,
 Post bellum victoris habe. Sic fatur. at illi
 285 Arcano sacras reddit Cato pectore voces:
 Summum, Brute, nefas civilia bella fatemur:
 Sed quo fata trahunt, virtus secura sequetur.
 Crimen erit Superis et me fecisse nocentem.
 Sidera quis, mundumque velit spectare cadentem
 290 Expers ipse metus? quis, cum ruat arduus æther,

Militat ac, sollicitat. Qui sub alio duce militat, revera sub ejus jugo est. Militabant vero sub Pompeio tum privato Consul uterque cum parte magna Senatus et Procerum. Fac, inquit, *etiam Catonem militem*, et in toto orbe solus Cæsar a Pompeii jure liber erit. Cato mox v. 322.

—— ideo *ME MILITE* vincat
 Ne sibi se vicisse putet.

Cicero infra vii. 84.

Scire *SENATUS* avet, *MILES* te, magne, sequatur,
 An comes.

280. —— *Toto jam liber in orbe*

Solus Cæsar erit.] Æschylus

Prom.

Ἐλεύθερος γὰρ ἐστὶν ἑδὲ πλὴν Διός.

Euripides:

Τῶν βαρβάρων γὰρ δὲλα πάντα πλὴν ἑνός.

Grotius.

284. *Post bellum victoris habe.*] Omnes ubique Codices cum Romana et Veneta *HABES*: quod promptius est animosius, quam *Habe*.

290. —— *Quis, cum ruat arduus æther,*
Terra labet, misto coëuntis pondere mundi,

Complosas tenuisse manus?] Nostri omnes tam vetusti quam nuperiores magno consensu, cum Veneta et Romana, *Compressas*; et recte. Hoc, ut sententia postulat, lenti est et otiosi; illud, summum affectum indicat, vel gaudii vel metus. *Complosas* vero *tenere manus* nullo sensu dicitur. Cæterum versus iste, mihi videtur, nothus et commentitius, altero abhinc versu habuimus *Mundum cadentem*; ne iterum hic *Mundi* vellet ingerere. quid quod verba ipsa si excutias, inania sunt.

292. *Complosas tenuisse manus?*] Ita manuscripti. Grotius.

—— Gentes ne furorem

Hesperium ignotæ, Romanaque signa sequentur,

Tertio mox versu, et in sexto quoque pede, rursus habemus,

—— procul hinc arcete *furorem*.

Enimvero iii. 249. ex persona Lucani, de hoc bello civili

Tunc *furor* extremos movit *Romanus* Oretas.

Sed non tam decore, ex persona Catonis, qui ipse in partibus erat. Scripsit auctor,

—— gentes ne *LABOREM*

Hesperium ignotæ Romanaque signa sequentur?

Noster vii. 311.

Terra labet, misto coëuntis pondere mundi,
 Complosas tenuisse manus? gentes ne furorem
 Hesperium ignotæ, Romanaque signa sequentur,
 Deductique fretis alio sub sidere reges?

295 Otia solus agam? procul hunc arcete furorem,
 O Superi, motura Dacas ut clade, Getasque
 Securo me Roma cadat. ceu morte parentem
 Natorum orbatum, longum producere funus
 Ad tumulum jubet ipse dolor: juvat ignibus atris

300 Inseruisse manus, constructoque aggere busti
 Ipsum atras tenuisse faces: non ante revellar,
 Exanimem quam te complectar, Roma, tuumque

Di, quorum curas abduxit ab æthere tellus
 ROMANUSQUE LABOR.

et hic v. 317.

———— finemque laborum
 Gentibus Hesperiiis.

Labor Hesperius, qui a bonis civibus ex-
 cutiendi servitutis jugo laborabatur. Vir-
 gil Æneid. i. 601.

O sola infandos Trojæ miserata labores!

et vii. 56.

Phœbe, graves Trojæ semper miserate labores.

294. *Deductique fretis alio sub sidere reges?*] Meliores Codices *Diducti*, id est, *Divisi fretis*: at *Deducti*, est *Deportati*, vide *Drakenborchium* ad *Silium*.

296. ——— *Motura Dacas ut clade, Getasque*] Scribe cum manuscriptis *Daas*, ut sæpe apud poëtas. Nam *Daci* vox priorem producit. Grotius. Vetusti quattuor *Dahas* recte. *Dacæ* non dicuntur; *Daci* prima longa, Seneca *Œdipo* 472.

Sensere terræ te *Dahum* feroces.

Sic ibi lege, non *Dacum*: brevem enim Syllabam postulat versus, ut

Trahuntque siccas machinæ carinas.

Thyest. 370.

Qui Sparsos agitant *Dahas*.

Sic ibi optimus Florentinus, non *Daas*.

299. *Ad tumulum jubet ipse dolor: juvat ignibus atris*] Nostri omnes cum Romana ac Veneta *Tumulos*: Recte: quippe *Natorum*, non unius nati.

Ibidem, *Atri ignes, Atræfaces*, utrumque hic non potest, tantum non in eodem versu. Codices nihil variant nec juvant. Jam primum autem *Ignibus atris* rerum ordinem turbat. *Producere funus ad tumulos; ignibus manus inserere; aggere busti constructo, faces tenuisse*. Ergo tertio loco, nondum accenduntur *ignes*; et tamen in secundo, manus ignibus inseruntur. Illud deinde considerandum, quid sit *Manus inserere?* id vero perinde est, ac *Inmiscere* se alicui negotio. Noster viii. 552.

———— cæloque tonante, profanas
Inseruisse manus, impure ac semivir, audes?

Audes te inserere, te immiscere. Iterum ix. 1072.

———— secreta quid arma
 Movit, et *inseruit* nostro sua tela labori?

hoc est, quid sua tela *immiscuit?* Ad hanc autem faciem, quid erit, inserere se vel manus suas ignibus? hoc Scævola alicujus esset, non patris in nati funere satagentis. Negotium, inquam, opus aliquod, hic requiritur; non *Ignes*, nec simile quicquam. Sed facilius ulcus nudare, quam

- Nomen libertas, et inanem prosequar umbram.
 Sic eat: immites Romana piacula divi
 305 Plena ferant: nullo fraudemus sanguine bellum.
 O utinam, cœlique Deis, Erebique liberet
 Hoc caput in cunctas damnatum exponere pœnas!
 Devotum hostiles Decium pressere catervæ:
 Me geminæ figant acies, me barbara telis
 310 Rheni turba petat: cunctis ego pervius hastis
 Excipiam medius totius vulnera belli.
 Hic redimat sanguis populos: hac cæde luatur,
 Quicquid Romani meruerunt pendere mores.
 Ad juga cur faciles populi, cur sæva volentes
 315 Regna pati pereunt? me solum invadite ferro,
 Me frustra leges et inania jura tuentem:
 Hic dabit, hic pacem jugulus, finemque laborum
 Gentibus Hesperiiis: post me regnare volenti
 Non opus est bello. quin publica signa, ducemque

medicinam invenire; mihi nihil melius occurrit quam, *Juvat* OMNIBUS AC-TIS *Inseruisse manus.*

305. — *Et inanem prosequar umbram.*] Omnes Codices cum Romana ac Veneta, *Persequar*, recte.

306. *O utinam, cœlique Deis, Erebique liberet*] Codices tres vetusti, Colbertinus, Harleianus, et alii quidem, *Liceret*. recte. ex Stoico dogmate de Fato.

308. *Devotum hostiles Decium pressere catervæ:*] Quid autem si *pressere*? non omnes qui *premuntur ab hostibus*, aut *perimuntur*, aut *vincuntur*. Noster i. 513.

———— cum *pressus* ab hoste

Clauditur externis miles Romanus in oris;
 Effugit exiguo nocturna pericula vallo.

Lege igitur

Devotum hostiles Decium *OPPRESSERE* catervæ.

obrutus et oppressus est Decius telis hostium.

323. *Ne sibi se vicisse putet.*] Sic emendavimus pro *Nec*. Rectam esse emenda-

tionem docent MSS. P. et T. Hæc quoque, inquit, justa causa est cur Pompeio militem, ut vel hinc intelligat causam agi non suam, sed publicam: et si eadem quæ Cæsar cogitat, eundem me ipsi futurum qui nunc sum Cæsari. Grotius.

Ibidem. — *Sic fatur: et acres Irarum movit stimulos: juvenisque calorem*

Excitat in nimios belli civilis amores.] Colbertinus prior *FATUS*. *Iras* autem *movere* recte dixeris: *Movere stimulos irarum*, minime, *Excitat* quoque pro *Excitavit* non nimis venuste. Totus locus sic corrigendus:

———— Sic *FATUS*; et acres

Irarum *ADMOVIT* stimulos, juvenisque calorem

EXCIIT in nimios belli civilis amores.

Admovit stimulos caloremque exciit in amores. Tacit. Hist. v. 16. *Proprios deinde stimulos legionibus* admovebat. Noster vi. 11.

Ut videt ad nullos *exciri* posse tumultus

320 Pompeium sequimur? nec, si fortuna favebit,
Hunc quoque totius sibi jus promittere mundi
Non bene compertum est: ideo me milite vincat,
Ne sibi se vicisse putet. Sic fatur: et acres
Irarum movit stimulos; juvenisque calorem

325 Excitat in nimios belli civilis amores.

Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulsatæ sonuere fores; quas sancta relicto
Hortensi mœrens irrupit Marcia busto.
Quondam virgo toris melioris juncta mariti:

330 Mox ubi connubii pretium, mercesque soluta est
Tertia jam soboles, alios fecunda penates
Impletura datur; geminas e sanguine matris
Permistura domos, sed postquam condidit urna
Supremos cineres, miserando concita vultu,

335 Effusas laniata comas, concussa que pectus,
Verberibus crebris, cineresque ingesta sepulcri,

In pugnam generum.

526. *Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras.*] Placet codex Bersmanni, qui verba sic disponit,

Interea gelidas Phœbo pellente tenebras.

534. — *Miserando concita vultu,*

Effusas laniata comas,] Nec miserandus ille vultus cuiquam eleganti formarum spectatori placebit, nec concita vultu, quid sibi velit vel Œdipus conjecerit. Concita ira, furore, cursu, recte. Sed nihil huc faciunt, neque honeste curret hic Marcia; nec miserandus cursus placet. ne dubites quin dederit auctor,

— miserando *SORDIDA CULTU.*

Sordes istas et cultum mox describit, *comam effusam et laceram, planctibus contusum pectus, caput cineribus sparsum. Sordida cultu,* ut Ovid. Amor. iii. 6.

Ilia cui placuit, quamvis erat *HORRIDA CULTU.*

535. — *Concussa que pectus*] MSS. rectius *contusa que.* Grœtius. Codices u-

niversi, cum Romana ac Veneta, *Contusa que pectus:* ut Poëtæ passim. Noster Supra. v. 38.

Nunc, ait, o miseræ, *contundite pectora,* matres.

536. — *Cineresque ingesta sepulcri,*] Versu ab hinc secundo habuimus,

— sed postquam condidit urna
Supremos *Cineres.*

Utrum horum in mendo cubet, dispiciendum est. Et profecto *Ingesta cineres sepulcri,* ne Latinum quidem est. Quippe in omnibus hujus formæ Hellenismis, quales priore versu, *Laniata comas, contusa pectus,* reciprocos semper est sensus, et pronomen *Suus* subintelligitur; quod et admonuimus ad Horat. iii. Carm. 5. castigantes summi viri errorem, qui *velleræ exuta costas* recte dici existimavit. At qui Marcia *ingesta cineres non suos,* utique sed *sepulcri.* Quid, quod si *Ingesta cineres* esset, non sparsa, sed tota cooperta foret atque obruta: ut Ovid. 462.

Saucius *ingesta* contumuleris *humo.*

Verum non cineribus *Sepulcri,* sed *Rogi*

- Non aliter placitura viro, sic mœsta profatur:
 Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
 Jussa, Cato, et geminos excepi foeta maritos.
 340 Visceribus lassis, partuque exhausta, revertor
 Jam nulli tradenda viro. da foedera prisci
 Illibata tori: da tantum nomen inane
 Connubii: liceat tumulo scripsisse, Catonis
 Marcia: nec dubium longo quærat in ævo,
 345 Mutarim primas expulsa, an tradita, tedas.
 Non me lætorum sociam, rebusque secundis
 Accipis: in curas venio, partemque laborum.
 Da mihi castra sequi: cur tuta in pace relinquer,
 Et si civili propior Cornelia bello?

spargi debuerit: quippe qui *urna conditi* clausique erant, antequam ad sepulcrum ventum erat. Singula igitur, ut vides, verba mendosa sunt: duroque nodo durior cuneus efflagitur. *Crines* et *Cineres* passim inter se mutantur; illud *cnes*, hoc *cines* compendio scribitur. Repono igitur,

———— contusaque pectus
 Verberibus crebris, *CRINESQUE INSPERSA*
FAVILLA.

In luctu, favillis seu cineribus crinem spargere, frequentissimum. Seneca Troad. 85.

Per colla fluant mœsta capilli
 Tepido Trojæ pulvere turpes.

et mox,

Coma demissa est libera nodo
 Sparsitque cinis fervidus ora.

Cæterum ubi semel *CRINES* in *CINERES* transierunt; tum consequens erat, ut Corrector aliquis pro *Favilla* reponeret *Sepulchri*; quod *cineres* et *favilla* idem essent. *Comas laniata* et mox *crines inspersa*: sic alibi *crines* et *cæsariem* conjungit. vide ad i. 188.

338. *Dum sanguis inerat,*] Producit syllabam posteriorem vocis *sanguis*, ut et alibi: *sanguis ibi fluxit Achæus*. et Valerius Flaccus: *jussa sanguis exuberet ulna*.

Grotius. *Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi Jussa Cato,*] *Justa* clare habet Colbertinus veterrimus, ut recte emendat præstantissimus Gronovius Observat. i. 19. *Peregi Justa*, ut *Justa redere, percipere, exigere*. Idem Gronovius Observat. iv. 6. Nonnihil indignatur, se summo viro emendationem suam non probasse. Si Nic. Heinsium, ut sane videtur, intelligit; mirum profecto. Probasset vero si veram distinctionem percipisset, quæ hæc est.

Dum sanguis inerat, dum vis; materna peregi Justa, Cato, et geminos excepi foeta maritos.

Non *Justa* absolute, sed *Justa materna*, sunt concipere, parere, alere, matris officium implere.

342. — *Da tantum nomen inane*

Connubii:] Placet *Conjugii*, supra enim habuimus *Connubii*.

344. — *Nec dubium longo quærat in ævo,*] Melius Cod. Trin. cum duobus Bersmanni, *NE* dubium.

350. — *Et tempora quanquam*

Sunt aliena toris,] Illud *ET*, mutando distinctionem, jugulavit sententiam. *Fœdera*, inquit, placent sola, sine pompa et cæremoniis: *Quamquam*

- 350 Hæ flexere virum voces, et tempora quanquam
Sunt aliena toris, jam fato in bella vocante:
Fœdera sola tamen, vanaque carentia pompa
Jura placent, sacrisque deos admittere testes
Festa coronato non pendent limine sarta;
- 355 Infulaque in geminos discurrit candida postes,
Legitimæque faces, gradibusque acclivis eburnis
Stat torus, et picto vestes discriminat auro:
Turritaque premens frontem matrona corona,
Tralata vetuit contingere limina planta.
- 360 Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus:
Balteus haud fluxos gemmis astrinxit amictus,

tempora sunt toris aliena. Immo *Quia sunt*, non *Quamquam sint*. Unius literulæ mutatio tam turpi vitio medebitur. lege, et distingue :

Hæ flexere virum voces, *EA* tempora quamquam
SINT aliena toris, jam Fato in bella vocante.
Fœdera sola tamen——

SINT codices plerique omnes, cum Romana ac Veneta.

354. *Festa coronato non pendent limine sarta ;*

Infulaque] Illud, *NON* quod nostro familiare est, continuandum est per versus sequentes: adeo ut *QUE* perinde sit ac *NEC* vel *AUT*. notent hæc tirones.

359. *Tralata vetuit contingere limina planta.*] Citat Servius ad *Æn.* 11. *Tralataque vetat*. At manuscripti tres *P. T.* et reliquorum antiquior, *Tralata vitat*. Quam lectionem in textum recipiendam censeo, ut matrona intelligatur, non pronuba, sed nova nupta. Vestæ consecratum est: unde nubentes puellæ limen non tangunt. Servius ad *Æn.* 11. Grotius. Veteres quatuor, et plerique alii *Vitat*. *Vetuit* in nullo est, nec præteritum hic convenit. Illud *Vitat* vir magnus in textum recipi velit; ut Matrona, non pronuba, sed *nova nupta* intelligatur. Quis vero sponsam,

quæ jam nunc ducitur domum a sponso, *Matronam* appellavit? Præterea, si hæc nova nupta est, cur iterum mox inculcat, *non timidum NUPTÆ*? Nihil prius de nupta dictum esse, vel inde scias; quod a *NON* veluti novo principio ordiatur. Denique hæc *Matrona* turrito capite alteque exædificato est; at mox Nupta demisso vultu et flammeolo leviter velata. Quare hæc pronuba esto; et vitet ipsa limen tangere, ut suo exemplo nuptæ præcipiat.

360. *Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem*

Lutea demissos velarunt flammea vultus:] Scriptum fuisse veri-simile est, *pvelant* et cum litera *p* forte excidisset, ex *velant* ad metrum supplendum factum esse *velarunt*. Atqui præterito, non egemus, sed præsentī. Restituo,

Lutea demissos *PRÆVELANT* flammea vultus. Fidem facit Claudianus, qui hunc ipsum locum ob oculos habuit: ii. Proserp. 325. de nova nupta :

Et sparsos religant crines, et vultibus addunt
FLAMMEA sollicitum *PRÆVELATURA PU-*
DOREM.

et vi. Honor. 648.

Et sextas Getica *prævelans* fronde secures.

362. *Balteus haud gemmis adstrinxit*

- Colla monile decens; humerisque hærentia primis
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.
- 365 Sic, ut erat, mæsti servans lugubria cultus,
Quoque modo natos, hoc est amplexa maritum.
Obsita funerea celatur purpura lana.
Non soliti lusere sales: nec more Sabino
Excepit tristis convicia festa maritus.
- 370 Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui.
Junguntur taciti, contentique auspice Bruto.
Ille nec horrificam sancto dimovit ab ore
Cæsariem, duroque admisit gaudia vultu:
(Ut primum tolli feralia viderat arma,
- 375 Intonsos rigidam in frontem descendere canos:
Passus erat, mæstamque genis increscere barbam.
Uni quippe vacat studiisque odiisque carenti,
Humanum lugere genus) nec fœdera prisci

amicthus,] Uno errato admissio, progeneratur alterum. Postquam *velarunt* in textum adscivissent, id scilicet restabat, ut *Adstrinxit* eodem tempore efferretur. Atqui veterrimi tres, Colbertini duo, et Puteaneus **ADSTRINGIT**: omnes autem ubique **AUT**, non **HAUD**. Lege igitur,

Balteus **AUT** fluxus gemmis **ADSTRINGIT** amictus.

365. Sic, ut erat, mæsti servans lugubria cultus,

Quoque modo natos, hoc est amplexa maritum.] Sequere modo filum orationis; *servans lugubria cultus sic amplexa est maritum, quoQUE modo natos*; et videbis **QUE** redundare; et dictum oportuisse *Quo modo natos*. Restituas vel sine libris,

Sicut erat, mæsti **SERVAT** lugubria cultus.

Sed et sic habent quinque nostri, Colbertinus prior, Puteaneus, Cantab. Trin. Regius.

367. *Obsita funerea celatur purpura lana.*] En versus spurium, dignumque qui ab omnibus Musis furcillis ejiciatur. Pro *celatur* unus et alter *velatum*. Nec

sensus ei, nec sermo constat. *Obsita erat squalore vestis, fœdior corporis habitus*, dixit Livius, ii. 23. At quis umquam dixit *vestem obsitam* alia veste, purpuram lana; vel *funeream lanam*? Unde *purpuram* in paupere et parca domo Catonis? Desierat auctor de novæ nuptæ ornamentis loqui: *Sic Martia maritum amplexa est, quo modo natos: non lusere soliti sales*. Vides hæc sic conjuncta connexaque esse, ut ne bonum quidem versus inserere possis, nedum omnium pessimum.

372. *Ille nec horrificam sancto dimovit ab ore*

Cæsariem,] Plut. de eodem Catone: ἀπ' ἐκείνης δὲ λέγεται ἡμέρας μήτε κεφαλὴν ἔτι κείρασθαι μήτε γένεια μήτε σίφανον ἐπιδέσθαι, πίνθες δὲ καὶ κατηφείας καὶ βαρύτητος, ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς τῆς πατρίδος ἐν σχῆμα νικάντων ὁμοίως καὶ νικωμένων, ἄχρι τελετῆς διαφυλάττειν. Grotius. *Horrificam vero Cæsariem?* crederis certe vel Gorgonis vel Eumenidum crines designari, at Lucanus omnino scripsit,

Ille nec **HORRENTEM** sancto dimovit ab ore Cæsariem.

- Sunt tentata tori: justo quoque robur amori
 380 Restitit. hi mores, hæc duri immota Catonis
 Secta fuit, servare modum, finemque tenere,
 Naturamque sequi, patriæque impendere vitam;
 Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.
 Huic epulæ, vicisse famem: magnique penates,
 385 Submovisse hyemem tecto: pretiosaque vestis,
 Hirtam membra super Romani more Quiritis
 Induxisse togam: Venerisque huic maximus usus,
 Progenies: Urbi pater est, Urbique maritus:
 Justitiæ cultor, rigidi servator honesti:
 390 In commune bonus: nullosque Catonis in actus
 Subrepsit, partemque tulit sibi nata voluptas.
 Interea trepido discedens agmine Magnus,
 Mœnia Dardanii tenuit Campana coloni.
 Hæc placuit belli sedes, hinc summa moventis

Horrentem, neglectam, intonsam, impexam, Tibullus ii. 3. de Apolline Admeto serviente,

Sæpe *HORRERE* sacros doluit Latona *CAPILLOS*,

Quos admirata est ipsa noverca prius.

Quisquis *inornatumque caput crinesque solutos*
 Aspiceret, Phœbi quæreret ille comam.

Horatius Epod. v. 28.

Horret capillis ut marinus asperis
 Echinus.

Seneca Herc. Furent. 468.

Fortem vocemus, cujus *horrentes comæ*
 Maduere nardo?

et Ædip. 250.

Incipit Cirrhæ vates spargere *horrentes comas*.
 et Troasin 884. de Polyxena.

Delisce captam: deprime *horrentes comas*:
 Crinemque docta patere distingui manu.

377. *Unî quippe vacat*] Aliis quos
 partium studia occuparant, non vacat cogitare de communi malo humani generis et hoc serio deplorare. Grotius.

387. *Venerisque huic maximus usus,*
Progenies:] Credo ab auctore scriptum

Venerisque huic *UNICUS* usus.

Ne Cato in hac continentia laude, Zenobia vel cuiquam concedat, ideo et supra, *Non fœdera prisca sunt tentata tori: effœta nempe uxore.*

388. — *Urbi pater est, Urbique maritus:*] Citat Servius ad xi. Æneid. illud, *generumque adsciverat Urbi*, id est, propter urbem. Grotius.

394. *Hæc placuit belli sedes,*] *Belli sedes*, si suo loco, recte dicitur. ut Tacito Hist. i. 65. *Irent ultores, excinderent sedem Gallici belli:* et iii. 52. *Cremona belli sedes.* Cum autem de eligenda sede agitur, tum dativus Casus adhibetur. Idem ii. 19. *Laudare, quod Coloniam validam sedem bello legisset;* et iii. 8. *Quæsitum inde, quæ sedes bello legeretur.* Repone ergo.

Hæc placuit *BELLO* sedes.

Ibidem. *Hinc summa moventis*

Hostis in occursum sparsas extendere partes,] Variant hic codices: Colbertini duo et Cod. Trin. *MOVENTEM.* Puteaneus et Harleianus cum

- 395 Hostis in occursum sparsas extendere partes,
 Umbrosis mediam qua collibus Appenninus
 Erigit Italiam, nullo qua vertice tellus
 Altius intumuit propiusque accessit Olympo.
 Mons inter geminas medius se porrigit undas
 400 Inferni Superique maris: collesque coërcent
 Hinc Tyrrhena vado frangentes æquora Pisæ,
 Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
 Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
 Fluminaque in gemini spargit divortia ponti.
 405 In lævum cecidere latus, veloxque Metaurus,

aliquot aliis et Romana MOVENTI. Cæteri cum Veneta MOVENTIS. Omnes tamen SUMMA habent, communi errore. Quid enim est *summa movere*? Scripsit auctor:

Hæc placuit BELLO sedes: hinc SIGNA MOVENTEM

Hostis in occursum sparsas extendere partes.

Ordo est, *Placuit, hinc moventem signa extendere sparsas partes in occursum hostis. Placuit bis sumitur, prius personaliter, postea impersonaliter. Vide nos ad Horat. Carm. i. 1. Movere signa, passim et ubique. VIRES Puteaneus pro varia lectione, loco ῥῆ Partes.*

597. ——— Nullo qua vertice tellus
 Altius intumuit propiusque accessit Olympo.] Vetusti nostri, NULLOQUE A vertice: et ita Servius ad Æneid. xii. 705. ut etiam PROPRIORQUE. Codex Bersmanni, PROPRIUSVE, Lego

——— nulloQUE A vertice tellus

Altius intumuit, propriusVE accessit Olympo.

399. *Mons inter geminas medius se porrigit undas*] Cur iterum *Medius*; cum tertio ante versu dixisset, *mediam Italiam erigit*? Rescribo,

Mons inter geminas LONGUM se porrigit undas ut Æneid. x. 892.

Tollit se arrectum quadrupes.

et xi. 742.

Concitat, et Venulo adversum se turbidus infert.

400. ——— Collesque coërcent

Hinc Tyrrhena vado] Non placent isti *Colles*, versu ante quarto jam habuimus, *Mediam qua collibus Appenninus Erigit Italiam. Crediderim sic ab auctore profectum,*

——— COSTASQUE coërcent.

Claudianus vi. Honor. 286. de Apennino,

——— hunc esse ferebat

Incola, qui *Siculum* porrectus ad usque *Pelorum* Finibus ab *Ligurum* *populos complectitur omnes*

Italiae, geminumque *latus* stringentia longe Utraque perpetuo discriminat æquora tractu.

ubi clara vides imitationis vestigia. Noster 458. *Siculo cessere Peloro*, et 431. *Amplexus rupibus omnes Indigenas, Latii* *populos. et hic Costas, quod illic Latus.* Persius i. 95.

Sic costam longo subduximus Apennino.

402. *Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.*] *Fluctus* de mari dici solent et debent, non de continente, ut *Dalmatia. Lege,*

Illinc Dalmaticis obnoxia FLATIBUS Ancon. ut v. 379.

——— Ausoniam qua torquens frugifer oram, *Dalmatico Boreæ* Calabroque *obnoxius* Austro, Appulus *Adriacas* exit *Garganus* in undas.

Ancona et Garganus in eodem Ausoniæ litore sita sunt, exadversum Dalmatiæ.

406. ——— *Et junctus Isapis Isauro,*]

- Crustumiumque rapax, et junctus Isapis Isauro,
 Semnaque, et Adriacas qui verberat Aufidus undas:
 Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem,
 Eridanus, fractasque evolvit in æquora silvas,
 410 Hesperiamque exhaurit aquis. hunc fabula primum
 Populea fluvium ripas umbrasse corona:
 Cumque diem pronum transverso limite ducens,
 Succendit Phaëthon flagrantibus æthera loris,
 Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
 515 Hunc habuisse pares Phœbeis ignibus undas.
 Non minor hic Nilo, si non per plana jacentis

Est in Strabonis libris *Ἰσθμῶν*, sed *Sapis* hic habent MS. P. et R. A. Et sic scribit Plinius lib. 111. et ne quid de lectione dubites, Silius:

Hoc Æsus Sapisque lavant. *Grotius.*

409. ——— *Fractasque evolvit in æquora silvas,*] Lege.

Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem, Eridanus fractas *DEVOLVIT* in æquora silvas.

Sic libri, quod sciam omnes, in vulgata lectione *QUE* redundat.

410. ——— *Hunc fabula primum Populea fluvium ripas umbrasse corona:*] *Fabula est, hunc primum fluvium, &c.* Sed nonne otiose et supervacue *Fluvium*, cum jam antea *amnem* eum vocasset? Nescio an auctor sic scripserit:

————— hunc fabula primum
 Populea *NARRAT* ripas umbrasse corona.

Fabula, id est Historia mystica: et in eo sensu passim reperies, *Fabula dicit, tradit, narrat.*

416. *Non minor hic Nilo,*] Julius Scaliger in Hypercritico: *Quid hic est, inquit. Non minor Nilo, nisi Nilus major esset? Insanit vero in alia collatione, Non minor hic Istro. Quis enim non videt, longe pauciores amnes in Istrum ferri, quam in Padum? Quid agimus? utinam hos quinque versiculos amoliri hinc aliquo modo possemus; ut hanc Scaligeri censuram liceret evadere. verum omnes quin-*

que laudat Servius ad Georg. i. 482.; ut impudentis fuerit, tamquam nothos criminari. videamus ergo, an defendi vel saltem excusari queant. Ac primum, de *Nilo*, aperte calumniatur Scaliger: Sententia enim est, *non minor Nilo*, si alveum utriusque spectes: quod autem latius stagnet Nilus; id per accidens fit, quia *Ægyptus* planior est, quam regio *Circumpadana*. De *Istro* autem, vide ne Scaliger ipse præ accusandi libidine *insanire* videatur. *Pauciores*, inquit, *in Istrum amnes*. Audiamus jam Plinium, iii. 20. *Padus, omni numero TRIGINTA flumina in mare Adriaticum defert*, et iv. 24. *Danubium per innumeras lapsus gentes, et unde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, SEXAGINTA annibus receptis, medio ferme eorum numero navigabili, in Pontum evolvitur*, Ecce tibi amnes in Istrum duplo plures, quam in Padum. sed in primis notanda illa verba sunt, *Casuros in quælibet æquora fontes Accipit*: hoc est, alios fontes ab Istri fontibus remotissimos, qui quovis potius fluxuri videantur, quam in Istrum, adeo ut pene ad angulos rectos in eum incidant, Hic ergo loci sensus est; *non minor Istro*, si nativas Istri aquas spectaveris: nec alias illi adnumeres, quæ aliunde in eum deferuntur e regionibus diversissimis; non ut in Padum; qui quicquid aquarum accipit, suis montibus Appennino et Alpi debet.

- Ægypti Libycas Nilus stagnaret arenas.
 Non minor hic Istro, nisi quod, dum permeat orbem
 Ister, casuros in quælibet æquora fontes
 420 Accipit; et Scythicas exit non solus in undas.
 Dexteriora petens montis declivia Tybrim
 Unda facit, Rutubamque cavum. delabitur inde
 Vulturnusque celer, nocturnæque editor auræ
 Sarnus, et umbrosæ Liris per regna Maricæ
 425 Vestinis impulsus aquis, radensque Salerni
 Culta Siler, nullasque vado qui Macra moratus
 Alnos, vicinæ procurrit in æquora Lunæ.
 Longior educto qua surgit in aëra dorso,
 Gallica rura videt, devexasque excipit Alpes.
 430 Tunc Umbris Marsisque ferax, domitusque Sabello
 Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes
 Indigenas Latii populos, non deserit ante
 Hesperiam, quam cum Scyllæis clauditur undis,

424. — *Et umbrosæ Liris per regna
 Maricæ*

Vestinis impulsus aquis,] *Lege*
 VESCINIS; ut Cluverius aliique vide-
 runt. *Vescia* urbs apud Livium viii. 11.
 et ix. 25. Stephano Βερκία. Vescini po-
 puli x. 20. Campaniæ, ubi Liris, proximi.
 Ibidem 21. *Placuit ut duæ Coloniae circa*
Vescinum et Falernum agrum deducerentur,
una ad ostium LIRIS fluvii, quæ
Minturnæ appellata, altera in saltu Vesci-
no, Falernum contingente agrum, Sinues-
sa appellata. At Vestini longe hinc siti
erant, ultra Apenninum versus Hadriam.
 Porro cum *regna Maricæ* dicit, Nym-
 pham intelligi, necesse est: de qua Virgi-
 lius et Horatius. Unde ergo *umbrosæ?*
 etsi præter libros nostros scholiastes Ho-
 ratii sic laudet. Certe si *Regna* legas, Ma-
 ricam Nympham intelligas; si *Umbrosæ,*
 non nympham, sed *Lucum, Nemus.*
 Martialis xiii. 83.

Liris, quem Silva Maricæ
 Protegit.

Claudian.

Flavæque tenens querceta Maricæ.

Livius xxvii. *Lucum Maricæ de cælo tac-*
tum, Regna igitur, et *Umbrosæ* consistere
 simul nequeunt. Dedit, opinor, auctor,

— et umbrosæ Liris per *STAGNA* Maricæ
VESCINIS impulsus aquis.

428. *Longior educto qua surgit in aëra*
dorso,] Non placet LONGIOR; quia
 septimo abhinc versu iterum venit, *Lon-*
gior Italia. Deinde nullo sensu hic *Lon-*
gior: cum non de toto monte loquatur,
 sed de extremitate ejus, qua Alpes fere
 contingit. auctorem scripsisse credo,

CELSIOR educto qua surgit in aëra dorso.

455. — *Quam cum Scyllæis claudi-*
tur undis,] Omnes nostri cum Romana
 et Veneta UNDIS; *Antris,* perperam,
 quomodo enim claudunt Apenninum quæ
 pars Apennini sunt? et nisi ab intrantibus
 conspici non possunt? reducatur igitur
 vetus lectio. sic et vi. 421.

Qui mox *Scyllæis* exul grassatus in *undis.*

Extenditque suas in templa Lacinia rupes,

- 435 Longior Italia, donec confinia pontus
Solveret incumbens, terrasque repelleret æquor.
At postquam gemino tellus elisa profundo est,
Extremi colles Siculo cessere Peloro.

Cæsar in arma furens, nullas, nisi sanguine fuso,

- 440 Gaudet habere vias, quod non terat hoste vacantes
Hesperiaë fines, vacuosque irrumpat in agros,
Atque ipsum non perdat iter, consertaque bellis
Bella gerat. non tam portas intrare patentes
Quam fregisse juvat: nec tam patiente colono

- 445 Arva premi, quam si ferro populetur, et igni.
Concessa pudet ire via, civemque videri.

Tunc urbes Latii dubiaë, varioque favore
Ancipites, quanquam primo terrore ruentis
Cessuraë belli, denso tamen aggere firmant

- 450 Mœnia, et abrupto circundant undique vallo:

435. *Longior Italia, donec confinia pontus*
Solveret incumbens, terrasque repelleret æquor.] Apage tam ineptam repetitionem; donec *Pontus* solveret, et *æquor* repelleret: quasi non idem sint *æquor* et *pontus*. Lege

— donec confinia *MONTIS*
Solveret incumbens, terrasque *REVELLERET* æquor.

Ordo est, *Donec æquor incumbens solveret confinia montis, et revelleret terras. Revelleret, abscinderet, abrumperet, dissociaret.* Plin. Hist. v. 40. *Impetum deinde sumit Hellespontus, et mare INCUMBIT, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam ABRUMPAT Europæ.* Cæterum, quia bella occasio est, et de *Confiniis* agitur; quid si Virgilii locum tentemus, jam diu conclamatum. Georg. iv. 290.

Quaque pharetrataë vicinia Persidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena,
Et diversa ruens septem discurrit in ora
Usque coloratis amnis devexus ab Indis.

ubi ordo sit necesse est, *Amnis* urget vi-

cinia Persidis: atqui *Vicinium* nusquam invenitur. Reponerem libenter,

Quaque pharetrataë *CONFINIA* Persidis urget. Plin. Hist. ii. 110. *Flagrat in Medis et Sittacene, confinio Persidis.* et v. 12. *Ara-bia sterilis, præterquam ubi Syriaë confinia attingit.* Tacitus Hist. iv. 72. *Stare in confinio Germaniæ integram sedem.*

440. — *Quod non terat*] Gaudet hoc ipso quod vacuum non invenit Italiam. Grotius.

441. — *Vacuosque irrumpat in agros,*] *Vacuosque* Lucano est, *Nec vacuos. ut Consertaque, Sed conserta.*

442. — *Non perdat iter,*] Perit iter Cæsari in quo non vincit. ita infra:

Sic hostes mihi deesse nocet, damnumque putatur

Armorum, nisi qui vinci potuere rebellent.

Grotius. Hinc Silius de Hannibale iv. 758. *sed non tam argute,*

— non frontis parcat honori,

Dum ne perdat iter.

Silio perdat est omissat; Nostro, pacatum habeat, nullo hoste occurrente.

- Saxorumque orbis, et quæ super eminus hostem
 Tela petant, altis murorum turribus aptant.
 Pronior in Magnum populus, pugnatque minaci
 Cum terrore fides: ut cum mare possidet Auster
 455 Flatibus horrissonis, hunc æquora tota sequuntur:
 Si rursus tellus pulsu laxata tridentis
 Æolii, tumidis immittat fluctibus Eurum,
 Quamvis icta novo, ventum tenuere priorem
 Æquora, nubiferoque polus cum cesserit Euro,
 460 Vindicat unda Notum. Facilis sed vertere mentes
 Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat.
 Gens Hetrusca fuga trepidi nudata Libonis,
 Jusque sui pulso jam perdidit Umbria Thermo.
 Nec gerit auspiciis civilia bella paternis
 465 Cæsaris audito conversus nomine Sylla.
 Varus, ut admotæ pulsarunt Auximon alæ,
 Per diversa ruens neglecto moenia tergo,
 Qua silvæ, qua saxa, fugit. depellitur arce
 Lentulus Esculea. victor cedentibus instat,
 470 Divertitque acies: solusque ex agmine tanto
 Dux fugit, et nullas ducentia signa cohortes.
 Tu quoque nudatam commissæ deseris arcem

456. *Si rursus tellus pulsu laxata tridentis*] *Rursus tellus*, quam absonum hoc!
 sed recte codex Pulmanni,

Si rursus pulsu tellus —

459. — *Cum cesserit*] Ita emendavimus. ante fuit, *concesserit*. Grotius. Quattuor nostri veterrimi et Veneta *Cum cesserit*.

468. — *Depellitur arce*

Lentulus Esculea.] Harleianus *Æsculea*, lege cum Editione Romana, ASCULEA. Nomen urbi est *Asculum*. Cæsar Bel. Civ. i. 15. *Cum his Asculum Picenum proficiscitur: id oppidum Lentulus Spinther decem cohortibus tenebat: qui Cæsaris adventu cognito profugit ex oppido: cohortesque secum abducere conatus, a mag-*

na parte militum deseritur, Vides, eandem rem, eodem modo narratam.

470. *Divertitque acies*:] A duce ad se avocatur. Grotius. Atqui hoc non est *Divertere*, sed *Avertere*, atque ita Colbertinus secundus AVERTITQUE. *acies*, recte. Tacitus Hist. iv. 15. *Avertere accita a Vetellio auxilia, et retentare legiones jubebatur*.

472. *Tu quoque nudatam commissæ*] Recentior unus ex nostris, et Pulmanni aliquot, cum Editione Romana, meliorem ordinem dant.

Tu quoque *commissæ nudatam* deseris arcem Scipio, Luceriæ.

473. — *Quamquam fortissima pubes*] Veteres quatuor, et cæteri plerique cum

- Scipio Luceriæ: quanquam fortissima pubes
 His sedeat castris, jampridem Cæsaris armis
 475 Parthorum subducta metu: quæ Gallica damna
 Supplevit Magnus, dumque ipse ad bella vocaret,
 Donavit socero Romani sanguinis usum.
 At te Corfini validis circumdata muris
 Tecta tenent pugnax Domiti: tua classica servat
 480 Oppositus quondam polluto tiro Miloni.
 Ut procul immensam campo consurgere nubem,
 Ardentesque acies percussis sole corusco
 Conspexit telis, Socii decurrite, dixit,
 Fluminis ad ripas, undæque immergite pontem:
 485 Et tu montanis totus nunc fontibus exi,
 Atque omnes trahe gurges aquas, ut spumeus alnos
 Discussa compage feras. hoc limite bellum
 Hæreat, hac hostis lentus terat otia ripa.
 Præcipitem cohibete ducem: victoria nobis
 490 Hic primum stans Cæsar erit. nec plura locutus,
 Devolvit rapidum nequicquam mœnibus agmen.
 Nam prior e campis, ut conspicit amne soluto
 Rumpi Cæsar iter, calida prolatus ab ira,
 Non satis est muris latebras quæsisse pavori?

Veneta, *Firmissima*. recte. Cæsar Bell. Civ. iii. 88. *Has cohortes firmissimas se habere Pompeius existimabat.*

474 — *Jampridem Cæsaris armis*

Parthorum subducta metu:] Nos tri omnes SEDUCTA. utrumvis satis commode. in re pari pluribus codicibus auscultandum est.

476. — *Dumque ipse ad bella vocaret,*] Sic i. 387. *Quæcumque ad bella vocaret.* sed longe elegantius, quod in Colbertinis duobus comparet. et pro varia lectione in Trin. et Arund.

———— dumque ipse ad bella *VACARET.*

Dum Pompeius, a civilibus muneribus liber, bello Parthico vacaret. Illud *vocaret* hoc habet incommodi, quod falso signifi-

cet, eas legiones dum apud Cæsarem erant, non in *bellis*, sed in pace et otio versatas.

481. — *Campo consurgere nubem,*] Colbert. prior, Arund. et duo Bersmanni *Campis*, Recte, sic et infra 492. 495. numero plurali.

493. — *Calida prolatus ab ira,*] Quid est prolatus ab ira? vel quis sic umquam locutus est? illud quoque observabis, deesse in oratione sequente *Ait*, vel *Inquit*. aut valde fallor, aut dedit auctor,

Rumpi Cæsar iter, calida *PROCLAMAT* ab ira.

Silius ix. 110.

EXCLAMAT Juvenis subita flammatus *AB IRA.*

et ix. 99.

- 495 Obstruitis campos, fluviis arcere paratis,
 Ignavi? non si tumido me gurgite Ganges
 Summôveat, stabit jam flumine Cæsar in ullo,
 Post Rubiconis aquas. equitum properate catervæ:
 Ite simul pedites: ruiturum ascendite pontem.
- 500 Hæc ubi dicta, levis totas accepit habenas
 In campum sonipes: crebroque simillima nimbo
 Trans ripam validi torserunt tela lacerti.
 Ingreditur pulsa fluvium statione vacantem
 Cæsar, et ad tutas hostis compellitur arces.
- 505 Et jam moturas ingentia pondera turrets
 Erigit, et mediis subrepsit vinea muris.
 Ecce, nefas belli, reseratis agmina portis
 Captivum traxere ducem, civisque superbi
 Constitit ante pedes. vultu tamen alta minaci
- 510 Nobilitas recta ferrum cervice poposcit.
 Scit Cæsar pœnamque peti, veniamque timeri.
 Vive, licet nolis, et nostro munere, dixit,
 Cerne diem. victis jam spes bona partibus esto,
 Exemplumque mei: vel, si libet, arma retenta;
- 515 Et nihil hac venia, si viceris ipse, paciscor.
 Fatur: et astrictis laxari vincula palmis

Fulminea torvum *EXCLAMAT* Marcellus *AB IRA.*

et vi. 669.

Arridens Pœnus lenta *PROCLAMAT AB IRA.*

496. — *Non* —————

— *Stabit jam flumine Cæsar in ullo,*

Post Rubiconis aquas.] Hinc Silius de Hannibale iv. 747.

Ire jubet, prior extingui labique videtur
 Gloria, post Alpes si stetur montibus ullis.

Sed apud Nostrum *STABO* repone pro *stabit*: præcedit enim, si *ME Ganges* summoveat.

500. — *Levis totas accepit habenas In campum sonipes:*] Ecce tibi deno *CAMPUM*; cum jam ter intra pauculos versus *Campis, Campis, Campos* habuerimus. corrigendum,

————— totas accepit habenas
 In *COLLUM* Sonipes.

Silius xv. 727.

————— cedentes urget, *totas largitus habenas*

Livius acer equo,

————— et turmis abeuntibus infert
 Cornipedem.

505. — *turrets*] Nam e turribus missilia librabantur. Grotius.

506. — *Et mediis subrepsit vinea muris.*] Elegantius Colbertinus prior.

Erigit, et mediis *SUBREPIT* vinea muris.

Erigit, Subrepit, ejusdem temporis utrumque.

515. *Et nihil hac venia, si viceris ipse, paciscor.*] Distingue alio modo,

Et nihil hac venia, si viceris ipse paciscor.

- Imperat. heu quanto melius vel cæde peracta
 Parcere Romano potuit fortuna pudori!
 Pœnarum extremum civi, quod castra secutus
 520 Sit patriæ, Magnumque ducem, totumque Senatum,
 Ignosci. premit ille graves interritus iras:
 Et secum: Romamne petes, pacisque recessus
 Degener? in medios belli non ire furores
 Jamdudum moriture paras? rue certus, et omnes
 525 Lucis rumpe moras, et Cæsaris effuge munus.
 Nescius interea capti ducis arma parabat
 Magnus, ut admixto firmaret robore partes.
 Jamque secuturo jussurus classica Phœbo,
 Tentandasque ratus moturi militis iras,
 530 Alloquitur tacitas veneranda voce cohortes:
 O scelerum ultores, melioraque signa secuti:
 O vere Romana manus: quibus arma Senatus
 Non privata dedit, votis deprecate pugnam.
 Ardent Hesperii sævis populatibus agri:
 535 Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes:
 Jam tetigit sanguis pollutos Cæsaris enses.
 Dii melius, belli tulimus quod damna priores:
 Cœperit inde nefas. jamjam me præside Roma

519. — *Civi,*] Vera lectio ex manuscripto. Romano homini maximum est supplicium, venia opus habere quod publica arma privatis prætulit. Antea fuit, *cui fit.* Grotius. Nostri omnes cum Romana et Veneta *Civi.* et ordo est, *Pœnarum extremum, ignosci civi, quod, &c.*

527. — *Ut admixto firmaret robore partes.*] Colbertinus prior, Puteaneus alii-que plurimi cum Rom. ut Ven. *Inmixto.*

528. *Jamque secuturo jussurus classica Phæbo,*

Tentandasque ratus moturi militis iras,] Unde vero tot Futuri in unum conclusi, vim ac tædium auribus inferentes, *secuturo, jussurus, moturi?* Quiescent paulo aures, si unum ex his amoliamur; illum scilicet qui nihil sententiæ confert. Si enim die insequente jubere classica

constituerat, eo ipso notum facit, *moturum* fore militem. Quid quod ineptum est, miles *movet* vel *moturus est*, sic absolute positum. auctorem aliud dedisse credo, sensu longe meliore:

Tentandasque ratus MATURE militis iras.

Mature, nempe crastino signa moturus, pridie tentare statuit iras animosque militum. Infra v. 597.

Nec *matura* petunt promissæ classica pugnae.

Valerius tamen MOTURI hic legit, p. 1436. *Futuri temporis participium a verbo dissentit: nam longam recipit, ut Lucanus,*

Tentandasque ratus Moturi militis iras,

Hoc enim vult, a *Moveo*, quod primam corripit, *Moturus* eandem producere.

557. *Dii melius, belli tulimus quod damna priores:*

- Supplicium, pœnamque petat. neque enim ista vocari
 540 Prælia justa decet, patriæ sed vindicis iram.
 Nec magis hoc bellum est, quam cum Catilina paravit
 Arsuras in tecta faces, sociusque furoris
 Lentulus, exertique manus vesana Cethegi.
 O rabies miseranda ducis! cum fata Camillis
 545 Te, Cæsar, magnisque velint miscere Metellis,
 Ad Cinnas, Mariosque venis. sternere profecto,
 Ut Catulo jacuit Lepidus, nostrasque secures
 Passus, Sicanio tegitur qui Carbo sepulcro,
 Quique feros movit Sertorius exul Iberos.
 550 Quanquam, si qua fides, his te quoque jungere Cæsar
 Invideo, nostrasque manus quod Roma furenti
 Opposuit. Parthorum utinam post prælia sospes,
 Et Scythicis Crassus victor remeasset ab oris,

Cæperit inde nefas. jamjam me præside Roma] Ob malam distinctionem, cum hiulca et scabra oratio est, tum et dictio vitiosa. *Cæpit* enim dicendum fuit, non *Cæperit*. Tu sic lege et distingue.

Dii melius, belli tulimus quod damna priores:
 Cæperit inde nefas; *DUM* jam, me præside,
 Roma

Supplicium, pœnamque petat.

Dum jam, hoc est, dummodo jam. *Cæperit inde nefas, dum jam* a me puniatur. ut notum illud. *Oderint, dum metuant*. et mox 561. *Dux sit* in his castris senior, *dum* miles in illis.

544. *O rabies miseranda ducis!*] Vix intelligo, quo colore dictum sit *Rabies miseranda*: Si rabies est, teterrimum malæ mentis vitium, non utique *miseratione*, sed odio et vindicta excipienda erit. et quidem quod statim sequitur, *Sternere profecto* non misericordiæ est, sed ultionis. crediderim ab auctore profectum:

O rabies *INFANDA* ducis!

codex Bersmanni, *MIRANDA*. *Miseranda*, compendiose scribitur, *Misanda infanda*.

555. *Et Scythicis Crassus victor remeas-*

set ab oris.] Colb. prior, Harleianus, Regius, cum Bersmanni duobus, et Pulmanni uno, suaviore compositione,

Et Scythicis victor Crassus —

Insuper etiam, ARVIS Colb. prior.

555. *Te quoque si Superi titulis accedere nostris*

Jusserunt,] Ex Ovidio, Heroid. ix.

Gratulor Æchaliæ titulis accedere vestris.

557. *Fervidus hæc iterum circa præcordia sanguis*

Incaluit:] Si jam *Fervidus*, quomodo *Incaluit*; quod minus est quam *fervere*? Quomodo autem *iterum incaluit*, nisi medio tempore vel refrixerit vel interperit? et forsitan scripsit Lucanus,

FRIGIDUS hæc iterum circa præcordia sanguis *Incaluit*.

Pompeius jam senior; et proprium se-nectutis *sanguis frigidus*. Entellus de se, *Æneid.* v. 396.

Sanguis hebet, frigentque effæta in corpore vires.

558. — *Disces non esse ad bella fugaces,*

Qui pacem potuere pati.] Colbertinus prior, Puteaneus, Regius, Pulmanni

Ut simili causa caderes, qua Spartacus hostis.

- 555 Te quoque si Superi titulis accedere nostris
 Jusserunt, valet in torquendo dextera pilo:
 Fervidus hæc iterum circa præcordia sanguis
 Incaluit: disces non esse ad bella fugaces,
 Qui pacem potuere pati. licet ille solutum,
 560 Defectumque vocet, ne vos mea terreat ætas.
 Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.
 Quo potuit civem populus perducere, liber,
 Ascendi, supraque nihil nisi regna reliqui.
 Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
 565 Pompeium transire parat. hinc Consul uterque,
 Hinc acies statura ducum. Cæsarne Senatus
 Victor erit? non tam cæco trahis omnia cursu,
 Teque nihil Fortuna pudet. multisne rebellis

duo, cum Editione Venet. *Discet. Placet: quia sequitur, Licet Ille.*

561. *Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.*] Quintilianus Declam. cccxvii. *Itaque hercle militem legimus robustum, legimus juvenem: imperatorem facimus senem.*

564. *Non privata cupit, Romana quisquis in urbe*

Pompeium transire parat.] Colbertinus alter, et Harleianus cum duobus Pulmanni, elegantius,

Non privata *CUPIS*, Romana quisquis in urbe Pompeium transire *PARAS*.

Quid vero *Romana urbs*, an simpliciter? vide an scripserit auctor,

Non privata *CUPIS ROMANO* quisquis in *ORBE* Pompeium transire *PARAS*.

Noster viii. 211.

Quando, ait, Emathiis amissus cladibus *ORBIS* Qua *ROMANUS* erat.

567. — *Non tam cæco trahis omnia cursu,*

Teque nihil Fortuna pudet.] Etiam refragante codicum turba, reponendum puto,

— non tam cæco trahis omnia *CASU*.

Cursus ad Fatum pertinet, ad Fortunam *Casus*. Juvenalis,

Sunt in *Fortunæ* qui *casibus* omnia ponant.

Noster vii. 446.

Cum *cæco* rapiantur sæcula *casu*.

Cæco casu, præcipiti casu, passim.

568. — *Multisne rebellis*

Gallia jam lustris,] *Multisne* vero *lustris*? cum nondum bina lustra completa fuerint? nondum decimus annus exactus? Apage tam spissum mendacium; quod omnes cohortes statim agnoscerent. Dederat auctor.

— — — *GEMINIS*ne rebellis
Gallia jam lustris.

ut i. 285.

Bellantem *geminis* tenuit te *Gallia lustris*.

Simile erratum in Senecæ *Agamemnone*, 42.

Post decima Phœbi lustra devicto Ilio.

Quid audio? an per quinquaginta annos obsessum est Ilium? an potius *Lustrum* non quinquennii, ut creditum est, sed unius anni erit? *Decima* est Florentini

- Gallia jam lustris, ætasque impensa labori
 570 Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab undis,
 Oceanumque vocans incerti stagna profundi;
 Territa quæsitis ostendit terga Britannis?
 An vanæ tumuere minæ, quod fama furoris
 Expulit armatam patriis e sedibus urbem?
 575 Heu demens, non te fugiunt, me cuncta sequuntur:
 Qui cum signa tuli toto fulgentia ponto,
 Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
 Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
 Angustaque domum terrarum in sede poposcit.
 580 Idem per Scythici profugum divortio Ponti
 Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
 Ad mortem, Sylla felicior, ire coëgi.

codicis lectio, cæterorum *Dena*. Corrige, vel ex illo *Gemina*, vel ex his *Bina*.

570. — *Rheni gelidis quod fugit ab undis,*] Iterum habes paulo inferius, *Gelidas ad Phasidos undas*. Mendum igitur subesse hic, juste suspicere possis. neque difficilis correctio: *Fugit enim per se hic positum plane friget*. legendum arbitror,

Rheni *TREPIDUS* quod fugit ab *ARVIS*.

Quippe Cæsar, narrante Plutarcho, non amplius dies xviii. ultra Rhenum in Germania moratus, rediit in Galliam.

579. *Angustaque domum terrarum in sede poposcit.*] Puteaneus cum Edit. Rom. **ANGUSTAQUE**: Omnes nostri cum Veneta **ANGUSTAMQUE**. Hoc dicit auctor, Piratas, metuentes jam Pelagi, petiisse ut vel procul a mari in intimas terras deducerentur. Atqui hoc significare nequit, *In sede terrarum*; quoniam et loca maritima comprehendit. Scripsit, aut fallor, Poëta,

Omne fretum, metuens pelagi, Pirata reliquit
ANGUSTAMQUE domum *TERRESTRI* in
 sede poposcit.

Paterculus de hac re ii. 52. *Reliquias eorum contractas in urbibus, remotoque a mari loco in certa sede constituit*. Servius

ad Georg. iv. 127. *Pompeius victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Græcia, partim in Calabria agros donavit*. Vide et Plutarchum aliosque. potes etiam **TERRENA**.

587. — *Atque umbras, nusquam flectente Syene.*] Colbertinus uterque et Trin. cum duobus Pulmanni Bersmannique totidem, **NUMQUAM**. Citat hoc Priscianus, p. 887. ubi Codex insignis Cantab. **NUMQUAM**. Sic quoque se olim legisse clare ostendit Macrobius, in Somn. Scip. vii. *Civitas, inquit, Syene sub ipso Æstivo tropico constituta est; et eo die quo sol certam partem ingreditur Cancri, hora diei sexta (quoniam sol tunc super ipsum invenitur verticem civitatis) nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra jactari; et hoc est quod Lucanus dicere voluit, nec tamen plene, ut habetur, absolvit*. Dicendo enim,

Atque umbras **NUMQUAM** flectente Syene.

rem quidem attigit, sed turbavit verum: non enim numquam flectit, sed uno anni tempore. Recte sane censuisset Macrobius, si auctor dedisset *Numquam*; sed codices vetusti Puteaneus et Harleianus cum magna aliorum turba, **NUSQUAM**

- Pars mundi mihi nulla vacat: sed tota tenetur
Terra meis, quocunque jacet sub sole, trophæis.
- 585 Hinc me victorem gelidas ad Phasidos undas
Arctos habet: calida medius mihi cognitus axis
Ægypto, atque umbras nusquam flectente Syene.
Occasus mea jura timet, Tethynque fugacem
Qui ferit, Hesperius post omnia flumina Bætis.
- 590 Me domitus cognovit Arabs, me marte feroces
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
Cappadoces mea signa timent, et dedita sacris
Incerti Judæa Dei, mollisque Sophene.
Armenios, Cilicasque feros, Taurosque subegi.
- 595 Quod socero bellum, præter civile, reliqui?
Verba ducis nullo partes clamore sequuntur,

habent; et vere. Nisi enim NUSQUAM posuisset Lucanus, non dixisset *Flectente umbras*, sed *Faciente*, vel *Faciente flectere umbras*; absolute, nisi *quorsum* addatur, ineptissimum est. *Nusquam* igitur flectit umbras Syene, scilicet ipso meridie solstitiali, sive solstitii die medio. Quid autem profuit, veram lectionem comparuisse? cum adhuc tam maligne quidam agant, quam si credidisset Lucanus, nullam per totum annum umbram Syene fieri. Iniqua vero judicia: Cur ergo loca quædam Ascia (sine umbra) dicuntur? an ulli Ascii sunt, nisi semel vel bis in anno? et tamen licuit magnis scriptoribus absolute Ascios dicere. Plinius Hist. ii. 75. *Onesicritus dux Alexandri Magni scripsit, Quibus in locis Indiæ umbræ non sint, Septentrionem non conspici, et ea loca appellari Ascia.* et iterum, vii. 2. *Onesicritus scribit quibus locis Indiæ umbræ non sint corpora hominum cubitorum plus quinum existere.* Eadem utrumque facie generaliter dicitur, *Et umbras non esse, Et umbras nusquam flecti*: licet semel hoc tantum, vel plurimum bis quotannis contingat.

588. *Occasus mea jura timet.*] Quarto abhinc versu iterum habes et in eadem versus cæsura,

Cappadoces mea signa timent.

Jura TENET Cod. Arundel. et pro varia lectione Cantab. Repono,

Occasus mea jura TREMIT.

Martialis viii. 55.

Sed cujus *tremere*nt ipsi quoque jura leones.

590. *Me domitus cognovit Arabs,*] Quanto melius quod in solo Arundeliano reperi,

Me domitus COGNOSCIT Arabs.

præsenti tempore, ut alia illa vicina, *Vacat, Tenetur, Habet, Tremit, Timent*, Quid quod plus est, jam *cognoscere*, terrore scilicet nominis adhuc hærente, quam quondam cognovisse.

590. — *Me marte feroces*

Heniochi, notique erepto vellere Colchi.] *Noti vellere*, ut Seneca *Thyeste*, 379.

Seres vellere nobiles.

sed versu priore posuit *COGNOSCIT Arabs*: iterumne ergo et tam proxime *NOTI Colchi*? Numquam hoc credam. Quin et hoc perpende; si *Notos* voluisset; non utique *Erepto*, sed *Aurato vellere* subjecisset. *Noti* quippe erant ob vellus *aurum*: at priusquam eriperetur. Cum

- Nec matura petunt promissæ classica pugnæ.
Sensit et ipse metum Magnus; placuitque referri
Signa, nec in tantæ discrimina mittere pugnæ
- 600 Jam victum fama non visi Cæsaris agmen.
Pulsus ut armentis primo certamine taurus
Silvarum secreta petit, vacuosque per agros
Exul in adversis explorat cornua truncis;
Nec redit in pastus, nisi cum cervice recepta
- 605 Excussi placuere tori: mox reddita victor
Quos libet in saltus comitantibus agmina tauris
Invito pastore trahit: sic viribus impar
Tradidit Hesperiam, profugusque per Appula rura
Brundisii tutas concedit Magnus in arces.
- 610 Urbs est Dictæis olim possessa colonis,
Quos Creta profugos vexere per æquora puppes
Cecropiæ, victum mentitis Thesea velis.
Hanc latus angustum jam se cogentis in arctum

itaque *Erepto* dixerit, ne dubita, quin more suo *moratum* aliquod Epitheton addiderit. Scripsit auctor.

NUDIQUE erepto vellere Colchi.

Ideo *nudi* et pauperes, quia vellere erepto. *nudi vellere*, ut Horatius,

Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis.

Sil. Ital. ix. 358.

Hesperidum pauper spoliatis frondibus hortus.

Idem i. 392.

Et *erepto nudum clypeo* latus haurit Hiberi.

599. — *Nec in tantæ discrimina mittere pugnæ*] Altero abhinc versu dixerat, *Promissæ classica pugnæ*. alterutrum mendosum sit, necesse est, prius vero non sollicitandum, *Promissa* enim *pugna* est, quam orationis exordio v. 533. pollicitus est, *Votis deprecite pugnam*. Restat itaque ut posterius in mendo cubet, manu medica curandum. Quod non difficulter fiet; si, ut plane existimo, scripsit auctor,

Nec in tantæ discrimina mittere *CAUSÆ*.

Causa tanta, i. 128.

Victrix *Causa* deis placuit, sed victa Catoni. et ix. 250.

— Ille jacet, paci quem prætulit orbis :
Causaque nostra perit.

Tacitus Hist. v. 15. *Ejus prælii eventus utrumque ducem ad maturandum summæ rei discrimen erexit*. Pompeius ipse de his ipsis copiis. Cic. ad Atticum viii. 12. *Neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntati satis confido, ut de omnibus fortunis Reip. dimicem*.

605. — *Mox reddita victor*

Quos libet in saltus comitantibus agmina tauris

Invito pastore trahit:] Julius

Scaliger in critico c. xiv. ubi hanc Lucani comparisonem adduxerat, *Considerabis*, inquit, *an Tauri comitentur novum victorem*. Recte sane vir summus: tantum enim abest, ut *tauri* comitentur; ut secundum ipsum Lucanum taurus *victus* mox *silvarum secreta exul* petat. Quomodo igitur victorem comitatur? Ergo aut Librariorum negligentia, aut ipsius Poëtæ incuria, crimen hoc impingendum

- Hesperiaë, tenuem producit in æquora linguam,
 615 Adriacas flexis claudit quæ cornibus undas.
 Nec tamen hoc arctis immissum faucibus æquor
 Portus erat, si non violentos insula Coros
 Exciperet saxis, lassasque refunderet undas.
 Hinc illinc montes scopulosæ rupis aperto
 620 Opposuit natura mari, flatusque removit,
 Ut tremulo starent contentæ fune carinæ.
 Hinc late patet omne fretum, seu vela ferantur
 In portus, Corcyra, tuos, seu læva petatur
 Illyris Ionias vergens Epidamnus in undas.
 625 Huc fuga nautarum, cum totas Adria vires
 Movit, et in nubes abiere Ceraunia, cumque
 Spumoso Calaber perfunditur æquore Sason.
 Ergo ubi nulla fides rebus post terga relictis,
 Nec licet ad duros Martem convertere Iberos,
 630 Cum mediæ jaceant immensis tractibus Alpes:

erit; minime vero huic, sic enim ab eo profectum,

Quos libet in saltus, comitantibus agmina *PARVIS*

Invito pastore trahit.

Parvi hic sunt vituli, ut generatim in quoque genere minores. Seneca *Troad.* 537. de Bubus,

Sic ille magni, *PARVUS* armenti *COMES*,
 Primisque nondum cornibus findens cutem.

et Hippol. 17.

Vos, qua Marathon tramite lævo
 Saltus aperit; qua *comitatæ*
 Gregibus *parvis* nocturna petunt
 Pabula parvæ.

Stattius Silv. i. 6.

Una vescitur omnis ordo mensa,
 Parvi, femina, plebs, eques, senatus.

609. *Brundisii tutas concedit Magnus in arces.*] Colb. autem alter et Puteaneus et alii quoque cum Veneta *CONCESIT.* atque hoc amplectimur; nam *Præteritum* hic requiritur, ut alterum illud *Tradidit.* Stattius Silv. iii. 5. 163.

Et Diomedæas *concedere jusus in arces.*

616. *Nec tamen hoc arctis immissum faucibus æquor*

Portus erat,] Non admittendum est *Arctis*; cum tertio ante versu habuerimus *Arctus*. Præterea si fauces *arctæ* erant; portus profecto erat sine insulæ ope, quæ objectu laterum portum efficeret. Scripsit, opinor, auctor:

Nec tamen hoc *PATULIS* immissum faucibus æquor.

Mox Noster, v. 619. *Aperto mari*, ut hic, *patulis faucibus*, de re eadem.

617. — *Si non violentos insula Coros Exciperet saxis, lassasque refunderet undas.*] Cum *Coros* dixisset, cur a ventis ad *undas* transgreditur? Accedat huc, quod tertio ante versu, in fine etiam ut hic, *undas* habuimus: quo nullum certius errati indicium. Dedit, ut videtur, auctor,

— si non violentos insula Coros

Exciperet saxis, lassasque refunderet *AURAS*.

Auras, *Oras*, *Undas*, *Umbras*, hæc quatuor sæpe a Librariis confunduntur.

619. *Hinc illinc montes scopulosæ rupis aperto*

Tunc sobole e tanta natum, cui firmior ætas,
 Affatur: Mundi jubeo tentare recessus.
 Euphratem, Nilumque move, quo nominis usque
 Nostri fama venit, quas est vulgata per urbes
 635 Post me Roma ducem: sparsos per rura colonos
 Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges.
 Tigranemque meum. nec Pharnacis arma relinquant,
 Admoneo, nec tu populos utraque vagantes
 Armenia, Pontique feras per littora gentes,
 640 Riphæasque manus, et quas tenet æquore denso.
 Pigra palus Scythici patiens Mæotica plaustris.

Opposuit natura mari,] Cui hominum umquam auditum est, Montes rupis? An una rupes plures habet montes? Pudet tam apertum mendum tam diu latuisse. Scripsit auctor,

Hinc illinc MOLES scopulosæ rupis.

Motes, Moles.

631. *Tunc sobole e tanta natum, cui firmior ætas,] Quorsum autem TANTA Soboles? cum notissimum sit duos tantummodo liberos Pompeio tum fuisse, Cnæum et Sextum. Repone,*

Tum sobole e GEMINA.

636. — *Pharios hinc concute reges.] Colbertinus alter, et Puteaneus cum duobus Pulmanni, PARTHOS hinc concute reges. quod quidem quam Pharios mallet, Hi enim propiores Tigrani et Pharnaci. Et cum Nilum move dixerit, eo ipso Pharios reges tum significavit. sed neque Parthos, satis placet. Hanc enim διονομίαν servant poetæ nobiles; ut si vaticinentur, si vota faciant, si jubeant quid agendum; semper id quod prædicitur, vovetur, imperatur, eventum suum habeat. Atqui Parthi non concutiebantur, neutras partes secuti, iii. 265.*

Fallaces dubium Parthi tenuere favorem, Contenti fecisse duos.

Quamobrem, ut sæpe accidit, utraque lectio mendosa est, tam Pharii, quam Par-

thi; dum veterem et veram hi uno modo, alii alio contorquent. Scripsit Poëta

BACTROS hinc concute reges.

Bactri enim in Pompeii partibus militabant; iii. 367.

_____ tinxere sagittas

*Errantes Scythiæ populi, quos gurgite Bactros
 Includit gelido, vastisque Hyrcania Silvis.*

Paulum infra, Tigranem et Euphraten libri vetustiores. et Cod. Trin. Mæotia. Pharnacis autem a recto Pharnax, non a Pharnaces. Priscianus p. 724. Barbara nomina in x corripunt penultimam; ut Volux Volucis, Pharnax Pharnacis: Lucanus in ii. Tigranemque meum. nec Pharnacis arma relinquant.

642. — *Totos mea, nate, per ortus*

Bella seres,] Omnes nostri cum Veneta et Romana FERES. Illud seres ex unico codice olim asseruit Modius Epist. lxxx. Livius xxi. 10. Si ex bellis bella serendo succinctus armis legionibusque vivat. Sed aliud est Bella serere; aliud esset Mea bella serere: mea enim, quæ ipse olim sevi: quæ non jam iterum serenda, sed colligenda sunt. Atque hoc postulat, quod mox sequitur; Omnes triumphis in castra REDEANT. Quare vix dubitandum, quin sic scripserit auctor,

_____ totos mea, nate, per ortus

Bella LEGES, totoque urbes agitabis in orbe PRÆDOMITAS; omnes redeant in castra triumphis.

Et quid plura moror? totos mea, nate, per ortus
 Bella seres, totoque urbes agitabis in orbe
 Perdomitas: omnes redeant in castra triumphi.

- 645 At vos, qui Latios signatis nomine fastos,
 Primus in Epirum Boreas agat: inde per arva
 Graiorum, Macedumque novas acquirite vires:
 Dum paci dat tempus hyems. Sic fatur: et omnes
 Jussa gerunt, solvuntque cavas a littore puppes.
- 650 At nunquam patiens pacis, longæque quietis
 Armorum, ne quid Fatis mutare liceret,
 Assequitur, generique premit vestigia Cæsar,

ubicumque ego olim bella gessi, et victor
 populis peperci, eos tu in mea castra colligendos curato. *Prædomitas*, nimirum a me olim. Seneca Patruus Epist. cxiii. *Doce me nullum animal felix esse sine fortitudine; nisi omnes casus, antequam exciperet, meditando PRÆDOMUIT.*

645. At vos, qui Latios signatis nomine fastos,] ET vos, codices fere omnes cum Romana et Veneta, Recte. sed iidem omnes mendose LATIO. Deinde Colbertini duo, Cantab. Trin. cum magna recentiorum turba SIGNASTIS; tum scilicet, cum novo anno Consules facti estis, Reponendum igitur,

ET vos qui Latios SIGNASTIS nomine FASTOS.

Mox, *Macetumque* meliores omnes, a recito *Macetes*; non *Macedumque*.

648. — Sic fatur: et omnes

Jussa gerunt,] Primo, AT substituentum pro ET, Deinde, quid sodes est *Jussa gerere?* vel quis omnium sic locutus est? an *gerere* erit *portare, ferre?* ut Æneid. ix. 804.

———— nam Juppiter Irim
 Demisit, germanæ haud mollia *jussa ferentem*.

Atqui hi Consules cum filio, non ut *nuntii* dimittuntur; sed ad res agendas, non narrandas. An potius *gerere jussa*, perinde erit ac *facere*, et exsequi? Quomodo autem jam nunc *jussa ista faciunt*, per

totum terrarum orbem peragenda, qui adhuc Brundisii in portu hærent? Repono.

———— Sic fatur: AT omnes
Jussa PARANT, solvuntque *CITAS* a littore puppes.

Jussa parant, accingunt se ad ea exequenda. Æneid. iv. 505.

———— nec tantos mente furores
 Concipit; aut graviora timet quam morte Sichiæi:
 Ergo *JUSSA PARAT*.

Citas autem reposuimus, pro ignavo isto Epitheto *cavas puppes*. Quid enim ad rem facit; si *cavæ* sint? At *CITAS* morato Epitheto, ut summum festinandi studium notet. *Puppis, ratis, navis, classis, cita*, pœtis frequentissima sunt.

650. At nunquam patiens pacis, longæque quietis] Pro *PACIS* Colbert. prior, Putean. Harleianus, Trin. Caianus cum tribus Pulmanni *SEGNIS*. addit Puteaneus antiqua manu, *segnis esse pro signitiei*. commentum sane lepidum: sed ut certum est, numquam sic dicere voluisse Nostrum, *segnis longæque*; ita et æque certum non dixisse *Pacis*; quia altero ante versu dixerat, *Dum, PACI dat tempus hiems*. Nescio an recte divinaverim,

At nunquam patiens *OTI*, longæque quietis.

Oti, hoc est, *Otiû*; ut *Corfini* supra, *Corfiniû*, et alia apud hunc plura. Georg. iv. ipso fine;

Sufficerent aliis primo tot mœnia cursu
 Rapta, tot oppressæ dejectis hostibus arces:
 655 Ipsa caput mundi, bellorum maxima merces,
 Roma capi facilis: Sed Cæsar in omnia præceps,
 Nil actum credens, dum quid superesset agendum,
 Instat atrox: et adhuc, quamvis possederit omnem

Studiis florentem ignobilis OTI.

Curtius vi. 2. de Alexandro: *Militarium rerum, quam QUIETIS OTIIQUE PATIENTIOR.* Sallustius Jugurth. 70. *Vulgus, cupidum novarum rerum, QUI-ETI et OTIO adversum.*

650. — Longæque quietis
 Armorum, ne quid Fatis mutare liceret,] *Impatiens quietis armorum; inepte et invenuste. Immo, Impatiens quietis, ut ex Curtio et Sallustio jam didicisti. Tum et illud nimis laxè ne quid omnino, nusquam gentium, mutare liceret; Scripsit enimvero auctor,*

ACTORUM nequid Fatis mutare liceret.

Ne quid actorum, ne quid ex iis quæ jam acta erant, cum Magnum in Brundisium compulisset, a Fatis mutari possent.

652. *Assequitur, generique premit vestigia Cæsar.*] Quid hoc est? primum assequitur, et postea premit vestigia? Certe *Assequi* perinde est ac *Consequi*, *Pervenire* ad eum quem sectaris. dedit auctor *Persequitur* vel *Insequitur.* Æneid. xii. 748.

———— nec minus Æneas

Insequitur, trepidique pedem pede fervidus urget.

Hoc ipsum est, *Insequitur et premit vestigia.*

653. *Sufficerent aliis primo tot mœnia cursu*

Rapta,] *Veteres* quatuor, cum magna comitum turba, *Tot primo:* quod ideo placet, quia *TOT* proximum quoque colon inchoat.

654. — *Tot oppressæ dejectis hostibus arces:*] *Nostri omnes cum Romana et Veneta DEPULSIS.* Illud alterum

ex uno Modii codice adscitum est perperam, cum paulum infra v. 662. redeat, *Dejectis rupibus.* Porro pro *OPPRESSÆ*, quod plerique libri exhibent, Colbertinus prior *INFESTÆ*, secundus *OBSESSÆ.* Locus, ad hunc modum corrigendus

Sufficerent aliis *tot primo mœnia cursu Rapta, tot INSESSÆ DEPULSIS* hostibus arces.

Lippiens aliquis Librarius pro *Insesse*, legebat *Infestæ.* subierunt postea Correctores, qui cum *Infestæ* minime huc quadrare intelligerent, *Obsessæ* et *Oppressæ* interpolabant. Atqui in promptu erat veram lectionem ex falsa illa exsculpere. Tot arces *insessæ*, *possessæ*, *occupatæ* Cæsaris præsidii, hostium depulsis. Tacitus Hist. ii. 98. *Pannonicæ Alpes præsidii insessæ: Annalium* xiii. 39. *Per montes ducebantur nostris præsidii insessos. et* iv. 4. *Quamquam insideret urbem proprius miles. sic Historici passim.*

656. — *Sed Cæsar in omnia præceps,*] Quarto ante versu dixerat, *Premit vestigia Cæsar.* Filium ergo orationis persequere: *Cæsar premit generi vestigia: sufficerent aliis tot oppida capta: sed Cæsar præceps in omnia. Placetne hoc tam putide repetitum? Immo ab auctore, sic profectum est,*

———— Sed *DUCTOR* in omnia præceps supra v. 489. de Cæsare,

PRÆCIPITEM cohíbete *DUCEM.*

Præceps quidem ductor erat, omnia conficiens celeritate armorum: at non præceps Cæsar, non præceps totus: quippe

Italiam, extremo sedeat quod littore Magnus,
 660 Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto
 Vult hostes errare freto, sed molibus undas
 Obstruit, et latum dejectis rupibus æquor.
 Cedit in immensum cassus labor: omnia pontus
 Haurit saxa vorax, montesque immiscet arenis:

qui lentissimis artibus et consiliis regnum sibi fecerit.

657. *Nil actum credens, dum quid superasset agendum,*] Justinianus in Cod. vi. 35. 10. *Nihil etenim actum esse credimus, dum aliquid addendum superest. Ubi forte ex Nostro AGENDUM reponi debet pro Addendum.*

660. *Communem tamen esse dolet:*] Si seriem orationis evolvas, videbis illud TAMEN sententiam onerare caudamque male trahere. scripsit, opinor, Poëta,

Communem TERRAM esse dolet.

Tum aptissime succedit id, quod sequitur: *Nec rursus aperto vult hostes errare freto. Rursus idem est quod Contra: Terra igitur et Fretum hic opponuntur, dolenter et ægre tulit Cæsar, vel terra Pompeium vel mari consistere. Terram, Tamen, apud veteres Librarios faciunt Tram, Tam.*

661. — *Sed molibus undas*

Obstruit, et latum dejectis rupibus æquor.] Mira hic seu Librarii sive Correctores facinora ediderunt. Illud vide: *Obstruit undas molibus, et latum æquor dejectis rupibus:* ubi posterius colon sine verbo incedit, pondere gravi et inutili: nihil enim sensui addit, nihil habet ex more geniove Lucani. Quid, quod *Latum æquor*, ineptissime hic dictum? quis enim tam demens ut tale iret obstructum? Quid denique est *dejectis rupibus?* injectis potius, aggerem enim injectum esse significat. Favebit lector non malignus, si tot in una sententia vitiiis poëtam liberavero; sic ut non meam manum sed veterem Autoris restituam. Lege igitur.

— sed molibus undas

Obstruit *ELIDITQUE INGESTIS* rupibus æquor.

Elidit æquor ingestis rupibus, ut Noster vi. 56.

Tot potuere manus aut jungere Seston Abydo *INGESTOQUE* solo Phryxeum *ELIDERE PONTUM.*

Petronius, v. 120.

Expelluntur aquæ saxis, mare nascitur arvis.

Curtius de re simili, iv. 2. *Jamque a fundo maris in altitudinem montis opus excreverat* (lege ex codice vetusto, in altitudinem *MODICAM*) *nondum tamen aquæ fastigium æquabat: et quo longius MOLES agebatur a litore, hoc magis quicquid INGEREBATUR præaltum absorbebat mare.* Cæsar ipse Bel. Civ. i. 25. *Quæ fauces erant angustissimæ portus, molem atque aggerem ab utraque parte litoris jaciebat, quod his locis erat mare vadosum. longius progressus, cum agger altiore aqua contineri non posset, rates duplices quoquo. versus pedum xxx. e regione maris collocabat.* Vides, quod in vulgata lectione *latum æquor* est, id apud Cæsarem esse *fauces angustissimas.* unde locum esse depravatum certo intelligas; nec minus dubites de certa emendatione. nam et literarum ductus non multum abludunt, *elatudeiectis, eliditigestis.*

663. *Cedit in immensum cassus labor:*] *Cedere, cadere, in cassum, in vanum, in irritum,* intelligo quid velint. Seneca Thyeste, 1066. *Cecidit in cassum dolor.* Hyppolito, 182. *Cedit in vanum labor.* Sed *cedere in immensum,* aut nihil est, aut sententiæ plane contrarium. aut fallor, aut scripsit Poëta.

CRESCIT in immensum cassus labor.

665 Ut maris Ægæi medias si celsus in undas
 Depellatur Eryx, nullæ tamen æquore rupes
 Emineant, vel si convulso vertice Gaurus
 Decidat in fundum penitus stagnantis Averni,
 Ergo ubi nulla vado tenuit sua pondera moles,
 670 Tunc placuit cæsis innectere vincula silvis,

Plinius Hist. xiv. i. *Unde nobis crevit labor.* Met. iv. 660.

———— tum partes auctus in omnes.
 Crevit in immensum.

Fast. v. 557.

Creverat immensum.

Duo igitur dicit auctor, et laborem crevisse in immensum, et incassum quoque cecidisse.

665. *Ut maris Ægæi medias si celsus in undas*

Depellatur Eryx,] Eryx Siciliæ mons ad promontorium Lilybæum. Quid ergo illi est cum mari Ægæo, quasi una ex Cycladibus esset? Certe in mare tam longinquum non *Depellatur*, sed *Projiciatur* dictum oportuit. unde factum, ut pro *Eryx* jam olim *Sabellicus Athos* substituerit? Atqui de Atho mox agetur v. 677. *In medium deferret Athon.* alius igitur lapis movendus est. Recte habet Eryx; sed pro Ægæi, vel, reponendum erit *Ausonii*, vel *Ionii*, vel *Æolii*. Strabo lib.

ii. τὸ Αὐσόνιον μὲν πάλαι, νῦν δὲ καλούμενον Σικελικὸν πέλαγος: Quod olim *Ausonium*, nunc *Siculum* vocatum. mare. et. v. τῶν δ' Αὐσόνων ἢ δ' ἅπαξ οἰκίσαντων ἐπὶ τῇ Σικελικῇ, τὸ πέλαγος ὁμῶς Αὐσόνιον καλεῖται. *Quamvis Ausones numquam habitaverint ad mare Siculum, id tamen pelagus Ausonium vocatur.* Pindarus ad Syracusas ponit Ἴόνιον θάλασσαν, Pyth. iii. ubi Scholiastæ, Ἴόνιον πέλαγος τὸ περὶ Σικελίαν, *Ionium pelagus, quod ad Siciliam est.* Lucretius i. 712. de Empedocle.

Insula quem triquetris terrarum gessit in oris;
 Quam fluitans CIRCUM magnis anfractibus æquor

IONIUM glaucis adspergit virus ab un dis.

Vides hunc totum circa Siciliam pelagus *Ionium* vocare. Alii pro tribus promontoriis tria maria assignant *Ionium*, *Libycum*, *Tuscum*. Claud. i. Proserp. 145.

Nunc illam, socia raptam tellure, trisulcam
 Opposuit Naturâ mari: caput inde *Pachyni*
 Respuit *Ionias* prætentis rupibus iras:
 Hinc latrat *Gætula* Thetis, Lilybæaque pulsat
 Brachia consurgens; hinc dedignata teneri
 Concutit objectum rabies *Tyrrhena Pelorum*.

Silius xiv. 72.

Hic versi penitus Pelopea ad regna *Pachyni*
 Pulsata Ionio respondent saxa profundo.

Denique et *maris Æolii* recte possis substituere. Silius xiv. 232.

Litora Thermarum, prisca dotata camena,
 Armavere suos: qua mergitur Himera ponto
 ÆOLIO.

Eryx, Himera sive Thermæ, Æoliæ insulæ, in eodem Siciliæ latere sitæ sunt: inde mare Æolium: Atque hoc vel ideo prætulerim, quia ab *Æolii* ad *Ægei* pronus et facilis lapsus est.

670. *Tunc placuit cæsis innectere vincula silvis,*] Quod Cæsar per rates duplices se effecisse dicit; id Noster per σχηδίαν et trabes connexas factum esse narrat. Potuit fide historica sic dixisse,

Tunc placuit *junctis* innectere vincla *carinis*.

672. *Tales fama canit tumidum super æquora Xerxem*

Construxisse vias,] Numquam commiserat Noster, ut versus tam scabre asperque exiret, *Æquora Xerxem*. Recte igitur *Colbertinus* veterrimus *PERSEN*: *Tumidus Perses* satis superque *Xerxem* signat, ut *Medus* Juvenali x. 177.

Roboraque immensis late religare catenis.

Tales fama canit tumidum super æquora Xerxem

Construxisse vias, multum cum pontibus ausus,

Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo,

675 Incessitque fretum rapidi super Hellesponti,

Non Eurum, Zephyrumque timens: cum vela, ratesque

credimus altos
Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente.

Cæterum pro *Construxisse* Bersmanni
codex **CONSTITUISSE**; unus e recentioribus nostris, **CONTRASSISSE**. Tu auctoris manum repone,

Tales fama canit tumidum super æquora *PERSEN*
CONSTRAVISSE vias.

Plinius Hist. iv. 24. *Primas angustias Hellespontum vocant: hac Xerxes Persarum rex, CONSTRATO in navibus PONTE, duxit exercitum*, Justinus ii. 10. *Xerxes ante experimentum belli, fiducia virium, veluti naturæ ipsius dominus quædam maria PONTIBUS STERNEBAT*. Livius x. 47. *VIA a Martis Silice ad Bovillas PERSTRATA est*. Virgilius et Lucretius, **STRATA VIARUM**.

673. — *Multum cum pontibus ausus, Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo,*] Nihil tam putidum, tam ridiculum in quoquam, opinor, scriptore occurrit, quam *multum ausus pontibus*. piget eventilare; neque ullus Editorum probare hoc potuit; utcumque dissimulaverit. Ex Pomponii Melæ loco fluxisse hoc arbitror, ii. 2. *Est et regio, in qua Persarum exercitus divisas spatio pelagique terras ausus pontibus jungere (mirum atque ingens facinus) ex Asia in Græciam pedes, et non navigata maria transmisit*. Cum hic dixisset, *ausus pontibus jungere*, Corrector aliquis hoc arripuit, et Lucano illevit. Atqui **VIAS** jam dixerat Noster, ut *Pontibus* addere ineptum fuerit. neque exitum habet oratio; deest enim *jungere* vel simile quid. Spero me sententiam

saltem Auctoris e tenebris reduxisse: legere ergo poteris,

Constravisse vias; **TUM CUM DEMENTIBUS AUSIS**

EUROPEN Asiæ, Sestonque admovit Abydo.

Et *Ausis* quidem, quod vel sine codice in promptu erat, Colbertinus veterrimus habet. *Europen* autem Græca terminatione, ut *Seston*, Ovid. Met. v. 648.

Jam super *Europen* sublimis et Asida terram.

Sententia per se clara est. *Tum cum et multum cum*, passim habes, tam separatim quam junctim. Ovid. Heroid. i.

O utinam, *tum cum* Lacedæmona classe petebat, Obrutus insanis esset adulter aquis.

ubi mendum obiter corrigendum. Cur enim *insanis aquis*? crediderim *sanas* potius dicendas fuisse, si justis fluctibus adulterum obruissent. Repono,

Obrutus **INCANIS** esset adulter aquis.

Incanus, *πολιός*, legitimum maris epitheton. Idem erratum in Virgilio hæsit Eclog. ix.

Huc ades, o Galatea, quis est nam ludus in undis?

Huc ades: insani feriant sine litora fluctus.

Legendum puto **INCANI**: quippe ex Theocrito verbum verbo expressum, Idyll. xi.

Ἄλλ' ἀφίγειν τὸ ποτ' ἄμει, καὶ ἐξεῖς ἄδὲν ἔλασσον
τὰν ΓΛΑΥΚΑΝ δὲ θάλασσαν ἕα ποτὶ χέρον
ἰερχθῆν.

Poteris etiam, et fortasse verius;

Constravisse vias, **OLIM** cum **INGENTIBUS** ausis.

ut Mela, *Mirum atque INGENS facinus*.

675. *Incessitque fretum rapidi super Hellesponti,*

In medium deferret Athon. sic ora profundī
Arctantur casu nemorum: tunc aggere multo
Surgit opus, longæque tremunt super æquora tures.

680 Pompeius tellure nova compressa profundī
Ora videns, curis animum mordacibus angit,
Ut reseret pelagus, spargatque per æquora bellum.
Sæpe Noto plenæ, tensisque rudentibus actæ
Ipsa maris per claustra rates fastigia molis

685 Discussere salo, spatiumque dedere carinis:
Tortaque per tenebras validis ballista lacertis,
Multifidas jaculata faces. Ut tempora tandem
Furtivæ placuere fugæ: ne littora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina dividat horas,

690 Neu tuba præmonitos perducatur ad æquora nautas
Præcepit sociis. jam cœperat ultima Virgo
Phœbum laturas ortu præcedere Chelas,

Non Eurum, Zephyrumque ti-
mens:] Nihil sani coloris præfert iste
versus: scripsit, ut reor, Poëta,

Incessitque *PEDES* rapi*DUM* super *Helles-*
ponTUM.

Pedes peditis, quod pro accusativo plurali
acceptum correctori alicui caliginem of-
fudit. *Pedes*, πειζός, *incessit*: ut supra
Mela, *Ex Asia in Græciam PEDES*
maria transgressus est, Zephyrumve autem
pro *Que* sensu ipso flagitante.

677. — *Sic ora profundī*

Arctantur casu nemorum:] Non
hoc solo loco Interpolator aliquis vel in
medios versus laciniam suam inseruit. cre-
debat scilicet deesse hic aliquid, quo super-
ior comparatio sequentibus aptaretur: ig-
narus, illud *TALES fama refert* ad priora,
non posteriora vi ipsius verbi respicere.
Unde vero tam bellum hoc sarcinavit? ex
proximis nimirum versibus. versu 660 erat
Cæsis silvis; istinc casu nemorum confe-
cit; quasi *cadere* idem esset ac *cædere*. in
eo vero et se et stuporem suum prodidit;

quod *ora profundī* ex altero post versu est
mutuatus; *compressa profundī Ora videns*:
ne vulpeculæ quidem solertia imbutus,
quæ numquam ex proximo furatur. Tolle
igitur hoc alienum emblema; et aucto-
rem sibi vindica,

In medium deferret Athon, [*sic ora profundī*
Arctantur casu nemorum] Tunc aggere multo
Surgit opus.

690. *Neu tuba præmonitos perducatur ad*
æquora nautas] Satis speciose confictus
est hic versus. Tuba enim nautæ ad-
monebantur ad vela et remos; cum e
portu exeundum erat. Seneca Troad.
1044.

Et *tuba* jussi dare vela nautæ.

Idem Agamem. 427.

Signum recursus regia ut fulsit rate,
Et clara lentum remigem monuit *tuba*.

sed in eo deficit, quod quos in navibus
paratos tuba Senecæ velis remisque in-
cumbere jubet, hujus tuba ex tabernis et
popinis *ad æquora perducatur*. Atqui versu
priori jam *nautæ* oppidum reliquerant,

- Cum taciti solvere rates. non anchora voces
 Movit, dum spissis avellitur uncus arenis:
- 695 Dum juga curvantur mali, dumque ardua pinus
 Erigitur, pavidi classis siluere magistri:
 Strictaque pandentes deducunt carbasa nautæ,
 Nec quatiunt validos, ne sibilet aura, rudentes.
 Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
- 700 Quam retinere vetas, liceat sibi perdere saltem
 Italiam. vix fata sinunt. nam murmure vasto
 Impulsum rostris sonuit mare, fluctuat unda,
 Totque carinarum permistis æquora sulcis
 Ergo hostes portis, quas omnes solverat urbis
- 705 Cum fato conversa fides, murisque recepti,
 Præcipiti cursu flexi per cornua portus
 Ora petunt, pelagusque dolent contingere classes.
 Heu pudor, exigua est fugiens victoria Magnus.

ne litora clamor Nauticus exagitet. Quid quod repetitio ipsa, primo *Nauticus*, mox versu sequente *Nautas*, et septimo post rursus *Nautæ*, manifeste Interpolatorem redarguat? Quamobrem, qui me audiet, inter spurios numerabit.

695. *Cum taciti solvere rates.*] Colbertinus prior, Trin. Arund. Bersmanni unus, et Pulmanni duo,

Cum *TACITAS* solvere rates.

Placet, ut figuratum magis et Poëticum.

697. *Strictaque pandentes deducunt carbasa nautæ,*] Nescio unde venerit illud *Pandentes*: nostri omnes veteres novique cum Rom. et Ven. *PENDENTES*. Silius iii. 129.

Et promotâ ratis, *pendentibus arbore nautis*,
 Aptabat sensim pulsanti *carbasa* vento.

ubi frustra dubitat Heinsius, an *Pendentibus* scribendum sit. Ovid. *Metam.* vi. 232.

————— veluti cum præscius imbris
 Nube fugit visa, *pendentiaque* undique rector
Carbasa deducit, ne qua levis effluat aura.

702. ——— Sonuit mare, fluctuat unda

Totque carinarum permistis æquora sulcis.] Quot nomina significationis ejusdem, *Mare, unda, æquora* in acervum congesta sunt? *Fluctuat unda æquoraque*: an quicquam pote putidius? *Que* etiam alieno loco venit: dicendum utique fuit *æquoraque*; nisi casu recto accipias *TOT*; *tot æquora*, non *tot carinarum*. Hæc non scripsisse Nostrum certo scio; ista vero, quæ daturus sum, scripsisse eum existimo,

————— fluctuat unda

TORTA carinarum permixtis *VERBERE* sulcis.

Torta unda, ut Ovid. *Fast.* v. 644.

Ille meas *remis* advena *torsit aquas*.

Georg. iv. 528.

Hæc *Proteus*: et se jactu dedit æquor in altum.
 Quaque dedit, spumantem *undam* sub vertice *torsit*.

Verbere scilicet remorum: *Fluctuat unda*, et sulcis carinarum et remorum *verbere torta*. Noster iii. 555.

————— Bruti prætoria puppis
Verberibus senis agitur.

- Angustus puppes mittebat in æquora limes
 710 Arctior Euboica, qua Chalcida verberat, unda.
 Hic hæserè rates geminæ, classique paratas
 Exceperè manus: tractoque in littora bello,
 Hic primum rubuit civili sanguine Nereus.
 Cætera classis abit summis spoliata carinis:
 715 Ut Pagasæa ratis peteret cum Phasidos undas,
 Cyaneas tellus emisit in æquora cautes,
 Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,

Silius xi. 495.

Centeno fractus spumabat *verbere* pontus.

et xiv. 560.

Verberibus torsere fretum: salis icta frequenti
 Albescit pulsu facies: perque æquora late
 Spumat canenti *sulcatus* gurgite limes.

707. — *Pelagusque dolent contingere classes.*] Quot, quæso, classes, in uno portu? præsertim cum ex historia notum sit, et una et modica classe e Brundisio evasisse Pompeium. Sic mox v. 714. *Cætera classis abit*; non *cæteræ classes*. et iii. 1. *Propulit ut classem*. Colbertinus veterrimus CLASSIS. si CLASSEM reponere velis; acumen in eo erit, quod hi doleant classem contingere *Pelagus*; cum navigantes optent contingere *Portum*. Sin CLASSI magis arrideat, *Contingere* erit Evenire, apertum esse: et nullum erit, ut in duobus accusativis, ambiguum,

Scilicet ut Turno *contingat* regia conjunx.

711. — *Classique paratas*

Exceperè manus:] *Manus ferreas* seu uncos accipiunt hic interpretes: Cæsar ipse nihil tale habet. Bel. Civ. i. 28. *Duas, inquit, naves cum militibus, quæ ad moles Cæsaris adhæserant, scaphis lintribusque deprehendunt milites, deprehensas EXCIPIUNT.* ubi nota illud *Exciptunt*; et vel inde discas, veram hic esse Bersmanniani codicis lectionem PARATÆ: totumque adeo sic corrigendum:

— CÆDIQUE PARATÆ
 Exceperè manus.

Quippe *Excipere* et hic et apud Cæsarem perinde est ac *Occidere*. *Paratæ cædi* active, expeditæ ad cædem. ut *Æneid.* ii. 354.

———— stat ferrî acies, mucrone corusco
 Stricta, *parata neci*.

Cædi sine dubio, non *classi*: ne v. 706. *classi*, hic iterum *classi*, et mox 714. *classis* summo tædio inculcentur.

714. *Cætera classis abit summis spoliata carinis:*] *Summis* interpretantur *extremis, ultimis*, ut iv. 155. *Jamque agmina summa Carpit eques*. Sed animum adverte, quod ex historia hoc redarguitur; non enim ideo captæ, quod *ultimæ* essent; sed quod *hærerent ad moles*. remis scilicet contractis, proris ad cautes illis, carinis fundo insidentibus. Quis vero, nisi ligneus plane Poëta, *summas carinas* vel de totis navibus dixerit? id adeo, quia proprie pars *ima* navis carina est. scripsit auctor, aut augur ego vanus sum.

Cætera classis abit *SOCIIS* spoliata carinis.

Sociæ carinæ, ut *Socia arma*, *Socia agmina*, *Sociæ acies*: Ovid. Met. xiii. 352.

Nec tu cum *socia* clypeum pro classe tenebas.

Æneid. v. 35.

At procul e celso miratus vertice montis
 Adventum *sociasque rates*, occurrit Acestes.

716. *Cyaneas tellus emisit in æquora cautes,*] Non tum solum, cum Argo Phasin peteret, *Cyaneæ* petræ concurrere solebant; sed antea semper. præterea

Vanaque percussit pontum Symplegas inanem,
 Et statura redit. jam Phœbum urgere monebat
 720 Non idem Eoi color ætheris, albaque nondum
 Lux rubet, et flammæ propioribus eripit astris,
 Et jam Pleias hebet, fessi jam plaustra Bootæ
 In faciem puri redeunt languentia cœli,
 Majoresque latent stellæ, calidumque refugit
 725 Lucifer ipse diem. pelagus jam, Magne, tenebas,
 Non ea fata ferens, quæ, cum super æquora toto

hiulca et ἀσύνδρατος oratio est, nec sapit auctorem, quem scripsisse credo,

Cyaneas tellus *QUA* misit in æquora cautes.

Emisit q̄misit. Cum peteret Phasin, qua misit, &c. hoc est, cum peteret per cautes Cyaneas.

717. *Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,*] Si rapta et abscissa erat *puppis*; vix fieri potuit, quin Argo mergeretur statim, et in mare desideret: et Tiphys gubernator, in puppe sedens, elideretur. nec famam igitur Auctor hic secutus est, si ita scripsit, nec sensum communem. satis utique est, si non tota *puppis*, sed pars ejus rapta sit; ut *Æneid.* v. 858.

Et super incumbens, cum *puppis parte* revolsa Cumque gubernaculo, liquidas projecit in undas.

Ergo hic vel reponendum,

Rapta *PARTE* minor subducta est montibus Argo.

parte Argus scilicet. Valerius Flac. iv. 690. de re eadem,

Saxa sed extremis tamen increpuere corymbis
PARSQUE (nefas) deprensa jugis: nam cætera
 cœlo
 Debita.

et viii. 194.

Sat mihi non totis Argo, redit ecce corymbis.

Apollonius quoque ii. 605. "Εμπης δ' ἀφλάσειο παράθρισαν ἀκρα κόρυμβα. vides non *puppem* ipsam, sed *κόρυμβα τῆ ἀφλάσει*, extremam *puppis* partem abscissam fuisse: vel denique ex tribus Bersmanni libris, et

Vencta, reponendum, *RUPTA puppe*: ut vel eo ipso pars tantum *puppis rapta* intelligatur. Priscianus tamen, ut nostræ omnes membranæ, p. 761. ubi de ablativis *puppi* et *puppe* agit, *Rapta puppe* habet: et sic ibi codex insignis Cantab. Mox quod sequitur,

Vanaque percussit pontum Symplegas inanem, imitatus est Valer. Flaccus iv. 221.

Et ponto volitet Symplegas inani.

722. — *Fessi jam plaustra Bootæ*] *Piger* quidem et *tardus* recte dicitur *Bootes*; qui non longe a polo situs in minore circulo tardius ire videatur necesse est. Aut cur *fessus* dicatur, qui æquali semper tenore circumagitur, nec ratio nec exemplum est. *FLEXI* habent omnes codices cum Rom. et Ven. *Flexi plaustra Bootæ* vel poëtice pro *flexa plaustra*; vel, quod verum est, quia quibus neutrum sidus umquam occidit, *flecti* et *verti* tam *Bootes* quam *plaustrum* videtur. Noster iv. 523.

— *flexoque Ursæ temone* paverent.

Ovid. Met. x. 447.

Flexerat obliquo plaustrum temone Bootes,

Seneca Herc. Fur. 129.

Signum celsi glaciale poli
 Septem stellis Arcades ursæ
 Lucem verso temone vocant.

ubi corrigendum obiter, ut puto:

Signum celso glaciale polo
 Septem Stellis Arcados ursæ

Prædonem sequerere mari. lassata triumphis
 Descivit fortuna tuis. cum conjuge pulsus,
 Et natis, tososque trahens in bella penates,
 730 Vadis adhuc ingens populis comitantibus exul.
 Quæritur indignæ sedes longinqua ruinæ.
 Non quia te Superi patrio privare sepulcro

Lucem verso temone *vocat*.

Non enim utraque ursa Arcades; minor
 Cressa est, nec temonem habet.

726. — Quæ, cum super æquora to-
 to

Prædonem sequerere mari.] Lepida vero oratio, *Toto mari super æquora*. sed et vulnus et auxilium hic ferunt Librarii. MARIS habent Puteaneus et Harleianus. Pro *Toto*, Meadianus, Arundelianus, *Tota*; Bersmanni codex, et pro varia lectione Colbert. secundus, VICTOR: quod Interpolator aliquis, vulgata lectione merito offensus, videtur substituisse. scripsit enim auctor.

— Quæ cum super æquora *TOTA*
 Prædonem sequerere *MARIS*.

Prædo maris est Pirata. Nepos in Themistocle: *Deinde* maritimos prædones consecrando, *mare tutum reddidit*. Val. Maximus vi. 9. *C. Caesar a maritimis prædonibus circa insulam Pharmacusam exceptus*. *TOTA æquora*, ut de re eadem Florus iii. 6. *Sic per omnes æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum et oppressum est*.

727. — *Lassata triumphis*

Descivit Fortuna tuis.] Ita scribi convenit, non *deseruit*. Nullus enim sequitur accusativus. Grotius. Codices plerique cum Ed. Rom. *DESTITUIT*. Pulmanni duo *DESERUIT*, unus *CESAVIT*; Veneta *RECESSIT*. Colbertini duo et Cantab. et Pulmanni unus *DESCIVIT*. atque ita Lactantius ad Statii Theb. ii. 311.

Respiciens *DESCISSE* deos, trepidoque tumultu
 Dilapsos comites.

ubi Scholiastes, *Descisse, quasi ab amicitiiis, ut civitas, quæ ad hostes decurrit, Descire dicitur: ut Lucanus: Lassata triumphis Descivit Fortuna tuis*. Hanc autem lectionem merito Grotius in textum adscivit. Primus insurgit vero Gronovius ad Senecam De ira ii. 10. ubi Grotii verba citans (*Descivit, ita scribi convenit non Deseruit, nullus enim sequitur accusativus*) *Neque necesse erat, inquit, sequi; et phrasis non erat reprehendenda*. Deinde satagit, ut verbum *Deserere* absolute poni ostendat. cum larvis hic luctatur vir egregius: certum enim mihi est, et si in notula est *Deseruit*, in animo tamen habuisse Grotium *Destituit*. Quippe ita habent Editiones Grotianæ priores; nulla omnino *Deseruit*. et cum dixit, *nullus enim sequitur accusativus, de Destituit* id dictum volebat; et ea phrasis recte reprehensa est, Quippe, si *Destituit* tibi magis ardeat, tam sic refinges

— lassata triumphos
 Destituit Fortuna tuos.

Lassata destituit. *Destituit*, quæ defatigata sustinere amplius nequit; at *Desciscit* infida, non lassa. Seneca Epist. lxxi. Scipionem in Africa nominis sui *fortuna destituit*. Seneca Controv. i. *Dederunt victis terga victores, et quos provexerat Fortuna, DESTITUIT*. Idem Controv. ix. *Omnis fortunæ blandientis speciosus cum periculo nitore: et sine causa sæpe fluit, et sine ratione DESTITUIT*. ubi pro *Fluit*, reponendum *Fovit*. Silius xi. 59.

Maluerint: Phariæ busto damnantur arenæ:

Parcitur Hesperiaë, procul hoc ut in orbe remoto

735 Abscondat Fortuna nefas, Romanaque tellus

Immaculata sui servetur sanguine Magni.

Sic tum fortuna fovebat.

Lassata absolute, sine ablativo sequente.
ut Ovid. Met. vi. 353.

non ego nostros
Abluere hic artus *lassataque* membra parabam.

734. *Parcitur Hesperiaë, procul hoc ut
in orbe remoto*

Abscondat Fortuna nefas,] Vi-
tiosa hæc ratio est; non enim *parcitur
Hesperiaë*, ut Fortuna procul abscondat
nefas: sed Fortuna nefas procul abscondit,

ut *parcatur Hesperiaë*. Hæc igitur sen-
tentia Lucano redonanda est. Colbert.
duo, Harleianus, Trin. Cantab. Regius,
Bersmanni quattuor cum Rom. ET ha-
bent, non UT. unus autem ex Bersmanni
penu ABSCONDIR et SERVATUR.
Lege igitur,

Parcitur Hesperiaë: procul hoc ET in orbe re-
moto

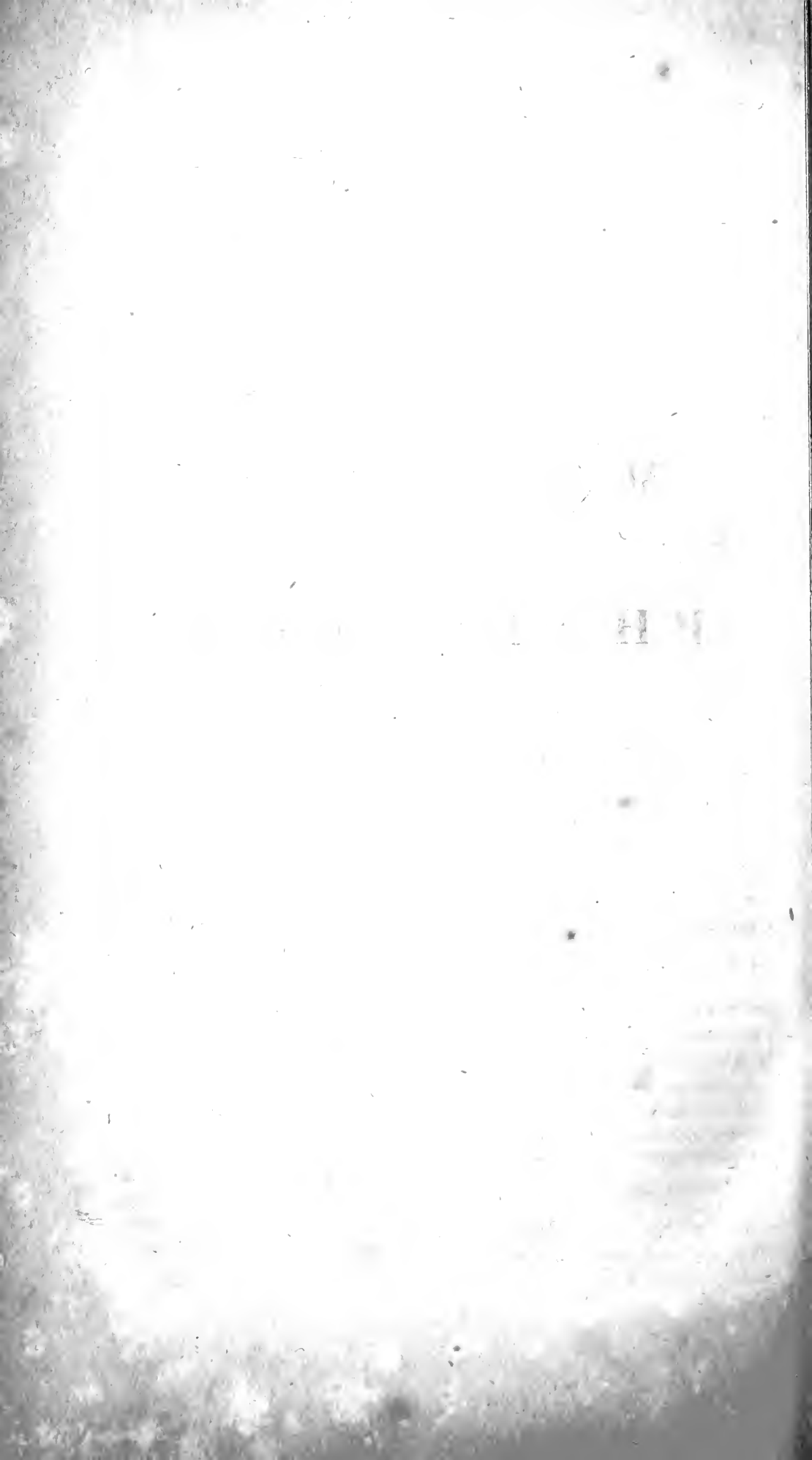
ABSCONDIR Fortuna nefas: Romanaque tel-
lus

Immaculata sui SERVATUR sanguine Magni.

M. ANNÆI LUCANI

PHARSALIÆ

LIBER TERTIUS.



M. ANNÆI LUCANI P H A R S A L I Æ

LIBER TERTIUS



PROPULIT ut classem velis cedentibus Auster
Incumbens, mediumque rates tenere profundum,
Omnis in Ionios spectabat navita fluctus:
Solut ab Hesperia non flexit lumina terra

1. *PROPULIT* ut classem velis cedentibus Auster

Incumbens,] Ventos velis marique incumbentes legisse memini, ut Æneid. i. 88.

Incubere mari, totumque a sedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt.

Valer. Flaccus ii. 59.

Adde quod in noctem venti veloque marique
Incumbunt magis.

Sed et absolute *Incumbunt,* ut xii. 567.

Qua venti incubere, fugam dant nubila cœlo.
Illud hic observandum; totum illud *velis cedentibus auster* in Colbertino veterrimo a manu secunda esse, priore lectione quæcumque esset erasa. Eam vero e sepulcro me reduxisse arbitror; tu arbiter sede bis.

Propulit ut classem, *REMIS CESSANTIBUS,*
Auster
Incumbens.

Nimirum vento secundo incumbente et valide aspirante, remiges otiantur. Æneid. v. 852.

—— Ferunt sua flamina classem ——
—— placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ.

Atque hanc emendationem unice probat versus tertius,

Omnis in Ionios spectabat navita fluctus.

Si enim ad remos sedissent nautæ; necesse erat ut ipsi quoque non Ionium mare, sed Italiam spectarent. *Incumbens,* absolute ut Virg. supra et Noster v. 419.

Hic utinam summi curvet carchesia mali,
Incumbatque ferens, et Graia ad mœnia perftet.

Restat jam, ut quid plumbeus ille **AUSTER** afferat, tandem videamus. Certe in veterrimo codice, ut dictum est, non a prima manu fuit; sed ab interpolatrice. Cicero ad Attic. ix. 6. *Conscendisse dicitur* (Pompeius a Brundisio) A. D. iv. nonas Mart. *ex ea die fuere Septentriones venti.* Consules autem duo, qui eundem, quem nunc Pompeius, cursum tenebant, non *Austro* e Brundisio exhibant, sed *Borea*: ii. 646.

Et vos, qui Latios signastis nomine fastos,

- 5 Magnus, dum patrios portus, dum littora nunquam
Ad visus reditura suos, tectumque cacumen
Nubibus, et dubios cernit vanescere montes.
Inde soporifero cesserunt languida somno
Membra ducis: diri tum plena horroris imago
- 10 Visa caput mœstum per hiantes Julia terras
Tollere, et accenso furialis stare sepulcro.
Sedibus Elysiis, campoque expulsa piorum
Ad Stygias (inquit) tenebras, manesque nocentes,

Primus in Epirum *Boreas* agat.

Et Cæsar etiam, e Brundisio soluturus
eodemque tendens, Aquilonem seu Bo-
rean optat v. 416.

Nec maris anfractus lustrandaque litora nobis,
Sed recti fluctus soloque *Aquilone* secandi:
Hic utinam summi curvet carchesia mali,
Incumbatque ferens, et Graia ad mœnia per-
flet.

Et Antonius quoque cum sociis v. 705.
ex Brundisio eandem regionem petens.

Nec non Hesperii lassatum fluctibus æquor
Ut videre duces, puroque insurgere cœlo
Straturum pelagus *Borean*, solvere carinas.

Tantum abest, ut a Brundisio in Græciam
Auster ferat; ut ex eo portu Italiæ litora
legentibus Austro opus sit. Strabo vi.
*A Brundisio Barium tendentibus, sive
terra sive mari, Egnatia diversorium est:
ὁ δὲ πλῆθὺς νότος, navigatur autem Austro.*
Quod si a Brundisio ad Barium in eodem
litore situm, Auster ducit; quomodo ad
opposita Græciæ litora? Si omnes alii
Borea seu *Aquilone* feruntur, quomodo
Pompeius Austro? Rescribe integrum
locum,

Propulit ut classem, *REMIS CESSANTIBUS,*
AURA
Incumbens.

Aura incumbens, ut Noster v. 717.

Cum Primum redeunte die violentior *AER*
Fluctibus *INCUBUIT*, Phæbeo concitus ortu.

8. *Inde soporifero cesserunt languida
somno*

Membra ducis:] Scribe Somno; ut

deus notetur, alioqui *somnus soporifer* per-
inde esset ac *somnus sonnifer*.

9. — *Diri tum plena horroris imago]*
Omnes quidem codices TUM; sed repo-
nendum est, CUM; quod verum esse
scient, qui bonos auctores bene legerunt.
Æneid. i. 40.

Vix e conspectu Siculæ telluris in altum, &c.

CUM Juno æternum servans sub pectore vul-
nus.

et ii. 690.

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat;
CUM subitum dictuque oritur mirabile mon-
strum.

Ita passim, et ubique.

11. — *Et accenso furialis stare se-
pulcro.]* Julius Scaliger in Hypercritico
suo, Quis, inquit, eum ferat excientem
Juliae umbram; quam ab Elysiis exactam
scribit, ob culpam crimenque viventium?
Quis vero patienter ferat tantum virum
præ livore quod lubet calumniantem? non
exciet umbram sacris magicis; sed Pom-
peio somnium modo affingit, quod ille
vanum esse pronuntiet? nec magis aut
æque injustum, pias umbras ex Elysiis per
tempus aliquantum propter crimina patris
et mariti; quam Tonantis matronam ob
unius Paridis judicium omnes Troas et
ipsum pium Ænean internecino odio pro-
sequi: quod idolum Scaligeri Virgilius
per totum opus inducit. Quid autem
filia Tonantis e capite ipso nata? nempe
innocentes perdere sustinuit;

————— exurere classem

- Post bellum civile trahor. vidi ipsa tenentes
 15 Eumenidas, quaterent quas vestris lampadas armis.
 Præparat innumeras puppes Acherontis adusti
 Portitor: in multas laxantur Tartara pœnas.
 Vix operi cunctæ dextra properante sorores
 Sufficiunt: lassant rumpentes stamina Parcas.
 20 Conjuge me lætos duxisti, Magne, triumphos:
 Fortuna est mutata toris: semperque potentes
 Detrahere in cladem fato damnata maritos

Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto
 Unius ob noxam et furias Ajacis Oilei.

Si cœlestium animarum talis apud Maro-
 nem justitia est; quam injusta Scaligeri
 querela est de Diis Inferis Lucani? Adeo
 cæcutiunt et favor et simultas. Quanto
 justius accusasset Scaliger, quod *Furiam*
fecerit Juliam; quod *accenso sepul-*
cro processisse finxerit, et tamen per *hian-*
tes terras? sed ne hæc quidem Lucani cri-
 mina sunt, sed injuriæ Librariorum. Pro
Furialis dedit ille *Feralis*, lugubris, mœs-
 ta, ut vi. 625. *Feralis strideat umbra*.
 Probat hoc v. 35.

Umbra per *amplexus* trepidi dilapsa mariti.

An ille vel in somnio *furiam* amplexu
 peteret? neque *Accenso* a manu Poëtæ est.
 Equidem fateor, non semel hic occurrere
Sepulcrum pro *Rogo*, ut vi. 526.

———— et *accenso* rapuit quæ tura *sepulcro*,
 et 765.

———— tali sua membra *sepulcro*,
 Talibus exuram ———

et ix. 54.

Ostenditque rogam non justî *flamma sepulcri*.
 Sed cum *hiantes terras* jam dixerit, vel
 inde constat *sepulcrum* non de *rogo* aut
pyro, sed proprie de tumulo seu monu-
 mento accipi. Legerim ergo,

Visa caput mœstum per hiantes Julia terras
 Tollere, et *EFFRACTO FERALIS* stare sepul-
 cro.

Hiantes terræ et *effractum sepulcrum*
 unius et ejusdem rei variatio est. sic et

Patruus in Troad. 180. de Achillis um-
 bra ex inferis prodeunte,

Et *hiatus* Erebi pervium ad superos iter
Tellure fracta præbet, et *tumulum* levat.

Ovid. de eadem xiii. 442.

Exit humo late rupta.

Noster i. 585.

Agricolæ fracto Marium fugere *sepulcro*.

et vi. 544.

Effractus circum *tumulos* et busta vagati.

16. *Præparat innumeras puppes Ache-*
rontis adusti

Portitor:] Cum *innumeras puppes*
 dixerit, moratius hic Epitheton fuisset
Acherontis avari; sed noluit, credo, Vir-
 gilio hoc debere. *Adusti*, de *Phlegetonte*
 frequentius, quam de *Acheronte* usu ve-
 nit, sed sic et alibi, vi. 704.

———— Tuque o flagrantis portitor undæ.

et Silius xi. 476.

———— pallida regna
 Bistonius vates *flamnisque Acheronta sonantem*.
 Placavit plectro.

20. *Conjuge me lætos duxisti, Magne, tri-*
umphos:] Hoc ex historia falsum: ter-
 tius enim et postremus Magni triumphus
 ante Juliæ nuptias actus est, A. DCXCII;
 illæ factæ A. DCXCV.

25. *Innupsit tepido pellex Cornelia bus-*
to.] Ita scribendum, non *enupsit*. vide
 Nonium voce *innubere*. Grotius. *Tepido*
busto legitima sane phrasis, ut contra *Ge-*
lido. Martial. v. 57.

- Innupsit tepido pellex Cornelia busto.
 Hæreat illa tuis per bella, per æquora signis,
 25 Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
 Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
 Sed teneat Cæsarque dies, et Julia noctes.
 Me non Lethææ, conjux, oblivia ripæ
 Immemorem fecere tui, regesque silentum
 30 Permisere sequi. veniam, te bella gerente,
 In medias acies. nunquam tibi, Magne, per umbras,
 Perque meos manes generum non esse licebit.
 Abscindis frustra ferro tua pignora. bellum
 Te faciet civile meum. Sic fata, refugit
 35 Umbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
 Ille, Dei quamvis cladem, manesque minentur,
 Major in arma ruit, certa cum mente malorum.
 Et, quid (ait) vani terremur imagine visus?
 Aut nihil est sensus animis a morte relictum,
 40 Aut mors ipsa nihil. Titan jam pronus in undas
 Ibat, et igniferi tantum demerserat orbis,

Adhuc recenti *tepet* Erotion busto.

Stat. Silv. v. 3. 243.

———— certe sejungere matrem
 Jam *gelidis* nequeo *bustis*.

Sed *innubere busto* vereor, ne minus hic conveniat. Nonius Grotio citatus, *Innubere positum transire* (lege, *transitive*) quod hæ quæ nubunt, ad domos mariti transeunt. Lucilius Sat. lib. vi. *Suam enim invadere atque innubere censent.* Ergo hac sententia, in Julia bustum transiit Cornelia? Sola, credo, sic busto innupsit Priami filia Polyxena, quæ ad Achillis bustum ut sponsa illi mactata est. *Innupsit* Colbertini duo, et totidem Pulmanni, et pro varia lectione Puteaneus: non ut cæteri cum Rom. et Ven. EN NUPSIT. Corrigendum,

Innupsit tepido pellex Cornelia *LECTO*.

Fidem tibi faciet Ovidius Met. vii. 860.

———— per nostri fœdera *lecti*
 Perque deos supplex oro superosque meosque,
 Ne *thalamis* Auram patiare *innubere* nostris.

et Heroid. vi.

Quod gemit Hypsipyle, *lecti* quoque *subnuba* nostri
 Mæreat.

Quintilianus Declam. cccxxxviii. *In totum adhuc prioris uxoris vestigio calentem adducta est nova nupta.*

31. — *Nunquam tibi, Magne, per umbras,*

Perque meos manes generum non esse licebit.] Colbertinus prior, Puteaneus, Trin. Meadianus, Pulmanni unus, GENERO. Rectissime,

Nobis non licet esse tam *disertis*.

Mox *ABSCIDIS*, Codices plerique omnes cum Rom. et Ven. a *Cædo* scilicet, non a *Scindo*.

37. — *Certa cum mente malorum.*] Repono:

Certa *JAM* mente malorum.

Sic enim solet Noster, ut vi. 1.

- Quantum deesse solet lunæ, seu plena futura est,
 Seu jam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
 Puppibus accessus faciles: legere rudentes,
 45 Et posito remis petierunt littora malo.
 Cæsar, ut emissas venti rapuere carinas,
 Absconditque fretum classis, et littore solus
 Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
 Lætificat Magni: queritur quod tuta per æquor
 50 Terga ferant hostes. neque enim jam sufficit ulla
 Præcipiti fortuna viro: nec vincere tanti,
 Ut bellum differret, erat. tunc pectore curas
 Expulit armorum, pacique intentus agebat,
 Quoque modo vanos populi conciret amores,
 55 Gnarus et irarum causas, et summa favoris
 Annona momenta trahi. namque asserit urbes
 Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes
 Vulgus alunt. nescit plebes jejuna timere.
 Curio Sicanias transcendere jussus in urbes,
 60 Qua mare tellurem subitis aut obruit undis,

Postquam castra duces, pugnae jam mente, propinquis
 Imposuere jugis.

40. *Aut mors ipsa nihil.*] Hoc ex Patruo sumsit mutuam; Troad. 397.

Post mortem nihil est, ipsaque mors nihil.

47. — *Et littore solus*

Dux stetit Hesperio,] *Cæsar stetit littore Hesperio solus dux:* altero nempe duce Pompeio extra Hesperiam fugato.

54. *Quoque modo vanos populi conciret amores,*] Codices duo Regii, *Populi vanos.* Cur vanos amores? Jure hoc olim displicuit Francisco Modio Epist. lxxv. *Qui enim vani amores populi; quos in bello deditiones oppidorum et gentium, fere subsequuntur?* sed cum Idem VARIOS substituit pro vanos, dum apicibus literarum serviliter adhæret, inepto uno relegato, ineptius aliud sufficit. *veros* potius oportebat, quam *varios*, sed aliud est in hoc versu intolera-

bile, Modio non animadversum. Quis enim umquam sic locutus est, *Concire amorem? Concire iram, odium, invidiam, similtates*, passim invenies; *amorem aut gratiam* nusquam. sed esto hoc: erga quem *conciret?* se an Pompeium? dictum hoc, non intellectum oportuit. Non patiemur nitidissimum poëma vel socordia vel flagitio Librariorum obsolescere: Habeant illi suum sibi *vanos*; quod ideo inseruerunt, quia pes ex versu exciderat. Dederat auctor,

Quoque modo populi *SIBI CONCILIARET* amores.

56. — *Namque asserit urbes*

Sola fames] Corrige *URBEM*: hoc est, Romam. Ibi enim nec alibi, Frumentum publice et gratuito plebi datum. Appianus diserte hoc dicit.

58. — *Nescit plebes jejuna timere.*] Ex eodem fonte prudentiæ illud Severi

Aut scidit, et medias fecit sibi littora terras.
 Vis illic ingens pelagi, semperque laborant.
 Æquora, ne rupti repetant confinia montes:
 Bellaque Sardoas etiam sparguntur in oras.

- 65 Utraque frugiferis est insula nobilis arvis,
 Nec plus Hesperiam longinquis messibus ullæ,
 Nec Romana magis complerunt horrea terræ.
 Ubere vix glebæ superat, cessantibus Austris,
 Cum medium nubes Borea cogente sub axem,
 70 Effusis magnum Libye tulit imbris annum.

Imperatoris: Miles non timet nisi vestitus, calceatus, satur, et habens aliquid in zona. Grotius.

66. *Nec plus Hesperiam longinquis messibus ullæ,*

Nec Romana magis complerunt horrea terræ.] Colbertinus alter et Harleianus, nec PRIUS. Colb. veterrimus nec PRIMUS longinquis: omissio illo Hesperiam. latet hic ulcus. Quid enim est, nec plus (vel prius) Hesperiam, nec Romana magis horrea? quid interest inter illam, et hæc? eadem prorsus sunt: aut verbo saltem distinxisse oportuit; et Hesperiam totam, et in hac præsertim Romam. sed huic distinctioni non erat locus: Hesperia enim, si Romam demseris, suis ipsa cultoribus sine messe aliena suffiebat. Illud in veterrimo codice MUS ex prima veræ lectionis syllaba profluxit; quæ, aut fallor, aut hæc erat,

Nec plus MASSILIAM longinquis messibus ullæ

Nec Romana magis complerunt horrea terræ.

Massilia, urbs nobilissima, Roma ipsa quondam major, et ipsa propter solum saxosum aliena messe indigebat, et cam in regiones dissitas in suo portu emtam navibus deportabat. Strabo. iv. χώραν ἔχουσιν οἱ Μασσαλιῶται ἐλαιόφυτον μὲν καὶ κατὰμπειλον, σίτω δὲ λυπρότεραν διὰ τὴν τραχύτητα ὡς πεποιθότες τῇ θαλάττῃ μᾶλλον ἢ τῇ γῆ, τὸ πρὸς ναυτιλίας εὐφυὲς εἶλοντο μᾶλλον. Hoc est, Massilienses solum ha-

bitant oleis et vitibus accommodum; a frumento vero propter asperitatem alienum. fiducia igitur peritiæ nauticæ, hoc importato utuntur.

71. *Hæc ubi sunt provisa duci, tunc agmina victor*

Non armata trahens,] Colbertinus prior, cum majore nostrorum parte, ut et Pulmanni Bersmannique, DUCTOR, non victor. Certe Duci et Victor in eodem colo non nimis venuste: neque Victor satis apposite, cum inermes milites incederent. scripsit, opinor, auctor,

Hæc ubi sunt provisa SATIS; tunc agmina DUCTOR.

Prior syllaba τῷ Satis a præcedente absorpta est.

77. — *Celsos ut Gallia currus*

Nobilis, et flavis sequeretur mista Britannis!] Multa hic mendosa sunt; Gallia hic debet simulacrum esse Galliæ in pompa ductum: cur itaque Nobilis? potius certe Flebilis; sic enim formabantur effigies gentium triumphatarum. Quale vero illud, Nobilis Et mista Britannis? nusquam vidi conjunctionem tam putide intrusam. Qui autem fieri potuit, ut effigies Galliæ vivis Britannis misceretur? Denique quid illud, Sequeretur currus, contra omnem Romanorum morem? præcederet certe, non sequeretur. Scripsit, ni valde fallor, Lucanus,

Celsos ut GalliCÆ currus
 NobilitAS flavis ANTEIRET mista Britan-
 nis.

Hæc ubi sunt provisa duci, tunc agmina victor
 Non armata trahens, sed pacis habentia vultum,
 Tecta petit patriæ, pro! si remeasset in urbem,
 Gallorum tantum populis, Arctoque subacta,
 75 Quam seriem rerum longa præmittere pompa,
 Quas potuit belli facies! ut vincula Rheno,
 Oceanoque daret! celsos ut Gallia currus
 Nobilis, et flavis sequeretur mista Britannis!
 Perdidit, o! qualem vincendo plura triumphum!
 80 Non illum lætis vadentem cœtibus urbes,

Jam verba legitima sanamque sententiam
 habes. *Gallica nobilitas*, hoc est, *Nobiles
 Galli*, flavis Britannis mixti. Noster ii.
 101.

Nobilitas cum plebe perit.
 et vii. 58.

—— permista secundo
 Ordine nobilitas.

Cicero de Natura Deorum, *sed negligentia
 nobilitatis, veritas auspiciorum spreta est,
 species tantum retenta.* et pro Rabirio,
Cum omnes Prætores, cuncta nobilitas.
 Nobiles Galli: nimirum duces et princi-
 pes gentium devictarumcatenati *ante ibant
 currum triumphantis.* Cicero in L. Piso-
 nem 25. *Disseres de triumpho, Quid tan-
 dem habet iste currus? quid vincti ANTE
 currum duces? quid simulacra oppido-
 rum?* Lactantius i. 11. *Non insulse qui-
 dam Poëta, triumphum Cupidinis scripsit
 et inseruit pompam in qua Juppiter cum
 cæteris Diis ANTE currum triumphantis
 ducitur catenatus.* Ovid. Pont. ii. 8.

Sic fera jam primum pavido Germania vultu,
 Ante triumphantes serva feratur equos.

et Trist. iv. 2.

Ergo omnis poterit populus spectare triumphos,
 Cumque ducum titulis oppida capta leget.
 Vinculaque captiva reges cervice gerentes
 Ante coronatos ire videbit equos.

et mox,

Hos super in curru, Cæsar, victore veheris.

et Arte Amat. i. 215.

Ergo erit illa dies, qua tu, pulcherrime rerum,
 Quattuor in niveis aureus ibis equis?
 Ibunt ante duces, onerati colla catenis:
 Ne possint tuti qua prius esse fuga.

Silius de Scipionis triumpho xvii. 630.

ANTE Syphax, feretro residens, captiva preme-
 bat
 Lumina.

Claudian, vi. Honor. 377.

Jamque parabantur pompæ simulacra futuræ
 Ut Massyla tuos ANTEIRENT oppida currus.

et de Scipione Africano Præf. ad ii.
 Stilich.

Cum longi Libyam tandem post funera belli
 Ante suas mæstam cogeret ire rotas.

Seneca quidem in Troasi, de Priamo,
 153.

Non assuetas ad sceptræ manus
 Post terga dabit; currusque sequens
 Agamemnonios, aurea dextra
 Vincula gestans, lætis fiet
 Pompa Mycenis.

Sed Lucanus neque nescire potuit morem
 patrium, nec oblivisci.

80. *Non illum lætis vadentem cœtibus
 urbes,*

Sed tacitæ videre metu.] Repone,

—— sed taciTO videre metu.

Non lætis cœtibus, sed tacito metu. Lu-
 cretius vi.

Mussabat tacito medicina timore.

Sed tacitæ videre metu. non constitit usquam
 Obvia turba duci: gaudet tamen esse timori
 Tam magno populis, et se non mallet amari.

- Jamque et præcipites superaverat Anxuris arces,
 85 Et qua Pontinas via dividit uda paludes,
 Qua sublime nemus, Scythicæ qua regna Dianæ;
 Quaque iter est Latiis ad summam fascibus Albam:
 Excelsa de rupe procul jam conspicit Urbem,
 Arctoi toto non visam tempore belli:
 90 Miratusque suæ, sic fatur, moenia Romæ:
 Tene, Deum sedes, non ullo Marte coacti
 Deseruere viri! pro qua pugnabitur urbe?
 Dii melius, quod non Latias Eous in oras
 Nunc furor incubuit; nec juncto Sarmata velox
 95 Pannonio, Dacisque Getes admistus: habenti
 Tam pavidum tibi, Roma, ducem Fortuna pepercit,
 Quod bellum civile fuit. Sic fatur, et Urbem
 Attonitam terrore subit. namque ignibus atris
 Creditur, ut captæ, rapturus moenia Romæ,
 100 Sparsurusque Deos. fuit hæc mensura timoris:

81. — Non constitit usquam
 Obvia turba duci.] Præstantissimus
 N. Heinsius ad Claud. ii. Rufin.
 427. Vacuo plebs obvia muro Jam securo
 fuit; ex isto loco sic apud nostrum cor-
 rigendum censet,

———— Non CONFLUIT usquam
 Obvia turba duci.

Cæsar Brundisio Romam petebat, via
 Appia. de urbibus, quæ in ista via sunt,
 dixerat auctor, tacito eas metu vadentem
 Cæsarem transmisisse: nunc de ipsa via
 narrat, eos qui Cæsari occurrebant, non
 constitisse, sed iter continuasse, neglecto
 eo et insalutato, Quare recte, opinor, ha-
 bet CONSTITIT; et, quod omnes fere
 codices cum Ed. Veneta, NEC constitit.

85. Et qua Pontinas] Scribendum
 Pomtinas. Est enim a Pometia, omissa
 vocali. Grotius.

88. Excelsa de rupe procul jam conspicit
 Urbem,] Deest orationi Conjunctio,
 quam codex Academicus subministrat,
 ET CELSA de rupe procul jam conspicit urbem.
 Simile mendum Virgilio inhæret, Æn. v.
 35.

At procul excelso miratus vertice montis
 Adventum sociasque rates, occurrit Acestes.
 Legendum enim, At procul E CELSO:
 ut viii. 112. Et procul e tumulo.

95. — Dacisque Getes admistus.]
 Codex Trin. pro varia lectione DucisVE.
 illud recte. sed et aliud restat: quale
 enim illud Admirtus? quasi de medica-
 mento componendo, non de hominibus
 ageretur. Quin et si Admirtus Getes rec-
 te dici possit; nimis adfine tamen esset
 Juncto Pannonio. codex Bersmanni AD-
 MOTUS; sed egregie Arundelianus,
 ADIUTUS.

- Velle putant, quodcunque potest. non omnia festa,
 Non fictas læto voces simulare tumultu:
 Vix odisse vacat. Phœbea palatia complet
 Turba Patrum, nullo cogendi jure Senatus,
 105 E latebris educta suis: non Consule sacræ
 Fulserunt sedes: non proxima lege potestas
 Prætor adest: vacuæque loco cessere curules.
 Omnia Cæsar erat. privatae Curia vocis
 Testis adest. sedere Patres censere parati,
 110 Si regnum, si templa sibi, jugulumque Senatus,
 Exiliumque petat. melius, quod plura jubere
 Erubuit; quam Roma pati. tamen exit in iram
 Viribus an possent obsistere jura per unum
 Libertas experta virum. pugnaxque Metellus
 115 Ut videt ingenti Saturnia templa revelli
 Mole, rapit gressus, et Cæsar's agmina rumpens,
 Ante fores nondum reseratae constitit ædis.
 (Usque adeo solus ferrum, mortemque timere
 Auri nescit amor. pereunt discrimine nullo
 120 Amissæ leges: sed pars vilissima rerum

101. — *Non omnia festa,*
Non fictas læto voces] Colberti-
 nus alter, Puteaneus, Harleianus, Cantab.
 NEC *fictas. Festa omnia, habent omnes.*
 Corrigendum tamen videtur FAUSTA.
Non omnia fausta. Justinus xx. 2.
Faustisque profecti ominibus, solatia suis
pro auxiliis deportant. Tacitus Annal. i.
 35. *Faustis in Germanicum ominibus;*
 ubi plura vide apud Gronovium.

105. — *Non consule sacræ*
Fulserunt sedes:] Non placent
 istæ sedes, quæ si Consules tum adfuissent,
 non fulsissent, sed tectæ essent. Sed *Sedes*
sacræ erant, sed totum Apollinis templum.
 Quid quod, tertio, post versu, *Sedere* est.
 Corrigendum igitur,

————— Nec Consule sacræ
 Fulserunt *ÆDES*.

Plinius Hist. xxxv. 6. *Exstant hodieque*
Ardeæ in ædibus sacris. et xxxvi. Alca-
menis sunt opera Athenis complura in
ædibus sacris.

110. — *Jugulumque Senatus,*
Exiliumque petat.] Lege *Exilium-*
 VE: non enim utrumque, et jugulum et
 exilium: *Senatus* autem, absentis, quicum
 Pompeio erat: quippe hi, qui *sedere Pa-*
tres, Senatus nomine indigni.

115. *Viribus an possent obsistere jura]*
 Puteaneus, Harleianus, Cantab. Bersman-
 ni unus, POSSINT. Recte: non an eo
 solum tempore *possent*, sed an quovis
 tempore *possint*.

120. — *Sed pars vilissima rerum*
Certamen movistis, opes] Colber-
 tinus prior, Harleianus, et Bersmanni u-
 nus, ET *pars. Et melius cum sententia*
quadrat, quam Sed. Olim scribebant set;

Certamen movistis, opes) prohibensque rapina
Victorem clara testatur voce Tribunus:

Non nisi per nostrum vobis percussa patebunt
Templa latus, nullasque feres nisi sanguine sacro

125 Sparsas, raptor, opes. certe violata potestas
Invenit ista Deos. Crassumque in bella secutæ

et cum litera *s* in *Leges* præcederet; ea
geminata, set fecerunt ex et.

121. — *Prohibensque rapina*

Victorem] Nondum certe *Victor*,
vivo Pompeio, totque ejus exercitibus sal-
vis. neque *Victor* tum præsertim recte
dicitur; cum Tribunus eum in ordinem
cogit: nam, ut ait Flaccus, *cum Victore
durum est contendere. DUCTOREM*
igitur hic repono. Ordo est, *Testatur
Ductorem*, non *Prohibens Ductorem*. Val.
Flaccus v. 624.

Questuque Jovem testatur acerbo.

124. — *Nisi sanguine sacro*

Sparsas, raptor, opes.] *Aspersas*
tribunitio sanguine. Grotius. Recte *Sa-
cro*: Tribuni enim plebis sacro sancti.
Colbertinus tamen prior, et codicum pars
major *Nostro*. Error ex compendiosa
scriptura nro, sro.

126. — *Crassumque in bella secutæ*
Sæva Tribunitiæ noverunt prælia
diræ.] Codices plerique omnes cum
Rom. et Ven. *VOVERUNT*. Sagacissi-
mus Heinsius ad Siliii v. 660. sic reponit.

LÆVA Tribunitiæ *voverunt* prælia diræ.

Vovere sic fere usurpat Naso in *Ibide* v.
24.

Tempus in immensum *lacrimas* tibi *vovimus*
istas.

Sed multa huic emendationi obstant. Esto
enim, quod tamen dubites, recta locutio,
Diræ ipsæ voverunt, non *Dirarum auctor*:
at certe *Romæ voverunt*, Crasso ex urbe
exeunte; non postquam in bella eum Par-
thiam usque sunt *secutæ*. Neque verum
est, *læva et infasta prælia vovisse* eas;
sed in Crassum modo ipsum ejusque ca-
put diræ concipiebantur. Florus iii. 2.

Tribunus plebis Ateius exeuntem ducem
(*Crassum*) *hostilibus diris devoverat*. non
prælia, sed *πολλὰ καὶ ἄτοπα, πολλὰ καὶ*
δινὰ, ut Dion, *ἀρὰς δεινὰς καὶ φρικώδεις*, ut
Plutarchus, sed *diras et horrendas detes-
tationes* in caput ejus effudit: et uterque
animadvertit exitio pessimo publico Tri-
bunum hoc fecisse: quippe cum *Ducem*
devoverit, consequenter etiam exercitum
et totam civitatem eisdem diris implicuisse.
Non ergo *Prælia* hic stare poterit; sed
aliud indagandum rectius, quod reperisse
me existimo:

————— *Crassumque in bella secutæ*
Sæva Tribunitiæ NOVERE PIACULA diræ.

Florus ii. 6. *Quasi has inferias sibi Sa-
guntinorum ultimæ diræ mandassent*. Jus-
tinus xiv. 4. *Has vobis diras atque infe-
rias dico. Diræ, ut vides inferias* post
se et sibi trahunt. Atqui *Inferiæ*, id ip-
sum, quod *Piacula*. Noster ii. 175.

————— cum victima tristes
Inferias Marius, forsan nolentibus umbris,
Pendit, inexpleto miseranda *piacula* busto.

Habes hic per Epexegesis sive Apposi-
tionem *Inferias Piacula*, ut rem prope
eandem. Horatius Epod v.

Diras agam vos: dira detestatio
Nulla *expiatur* victima.

Non *victima*, sed *pœna*. et Carm. i. 28.

————— precibus non linquar inultis:
Teque *piacula* nulla resolvent.

Diræ meæ preces nescient ulla *piaculæ*
præter ultionem et pœnam. *Novere* ele-
ganter, ut paulo ante *invenit* deos. *Sæva*
piacula, ut alibi, *Dira, miseranda, hor-
renda*. Codex tamen et Harleianis re-
centior vere et venuste, SERA.

Crassumque in bella secutæ

Sæva Tribunitiæ noverunt prælia diræ.

Detege jam ferrum. neque enim tibi turba verenda est
Spectatrix scelerum: deserta stamus in Urbe.

130 Non feret e nostro sceleratus præmia miles:

Sunt quos prosternas populi, quæ mœnia dones.

Pacis ad exhaustæ spoliū non cogit egestas:

ERA Tribunitiæ NOVERE PIACULA diræ.

Val. Flac. iv. 252.

Dixit, et urgentis post sera piacula leti.

Virgil. vi. 569. etsi alio sensu,

Distulit in seram commissa piacula mortem.

Corrigendus Silius vi. 290.

Nos violasse manu seris monuere piaculis

non, ut vulgo, periculis. Piaculum ut gubernaculum.

150. Non feret e nostro sceleratus præmia miles:] Nostro, satis commode quidem; non e nostro præmia feret, sed ex hostico. argutius tamen, aut fallor, ab auctore datum erat.

Non feret e SANCTO sceleratus præmia miles.

Vides antitheton, Sceleratus e sancto; quale Nasonis est Metam. v. 37.

ectora rupisset, nisi post altaria Phineus
Isset, et, indignum, scelerato profuit ara.

Quemadmodum autem paulo ante v. 125. pro Sacro plerique omnes codices, Nostro, ita hic pro Sancto omnino omnes Nostro dederunt, nro, sro, sto. Publicum Ærarium in Saturni templo erat; inde Sanctum; et quod in penitioris ædis parte erat, Sanctius ærarium. de hoc interiore et sanctiore agit hic Lucanus, ut ex v. 155. patet:

————— tum conditus imo
Eruitur templo, multis non tactus ab annis,
Romani census populi.

132. Pacis ad exhaustæ spoliū non cogit egestas:

Bellum Cæsar habes.] Locus, in quo omnes interpretes hæserunt, nullus se explicavit. Quid enim est Pax exhausta?

Quid spoliū Pacis? Quæ est ista egestas? qua ideo Cæsar non prematur, quod bellum habeat? Spero me, saltem veram auctoris sententiam, si non et verba, e-ruisse

HOSTIS ad ÆRARI spoliū non cogit egestas:
Bellum, Cæsar, habes.

Egestas hostis, ea non trita constructio primam Librariis caliginem offudit: sic egestas cibi, frumenti, copiarum, &c. Seneca de Clementia i. 12. Sylla, cui occidendi finem fecit INOPIA HOSTIUM. Sententia est, Bellum, Cæsar, habes; in Germania, Britannia: inde militem tuum alas; inde prædia, mœnia, sedes ex hostico iis tribuas: non egestas, inopia hostium cogit te ad ærarium publicum pro stipendiis expilandum: sunt quos prosternas populi, quæ mœnia dones: Nondum tibi defuit hostis; ut i. 23. Tacitus Annalium xv. 3. Quippe bellum habere Corbulo, quam gerere malebat. Jam vero ad spoliū ærari; id enim jam tum agebatur, ut ærarium Saturni effringeretur et diripere-tur. Id vero verbum satis infrequens, syllaba quoque ultima truncatum, duplicata nocte Librarios obruebat. Silius xi. 541.

Adnitamur, ait, vires refovere tot haustas
Casibus, ut pateant non parca æraria dextris,
Quas emimus bello.

Auctor Priap. lxxxiii.

Villicus ærari quondam, nunc cultor agelli.

135. — His magnam victor in iram,
Vocibus accensus:] Etiam hic ut supra, v. 122. DUCTOR ex codice Pulmanni magis placet quam VICTOR.

- Bellum Cæsar habes. His magnam victor in iram
 Vocibus accensus: Vanam spem mortis honestæ
 135 Concipis: haud (inquit) jugulo se polluet isto
 Nostra, Metelle, manus. dignum te Cæsaris ira
 Nullus honor faciet. te vindice tuta relicta est
 Libertas? non usque adeo permiscuit imis
 Longus summa dies, ut non, si voce Metelli
 140 Serventur leges, malint a Cæsare tolli.
 Dixerat: et nondum foribus cedente Tribuno
 Acrior ira subit: sævos circumspicit enses,
 Oblitus simulare togam. tum Cotta Metellum
 Compulit audaci nimium desistere cœpto.
 145 Libertas, inquit, populi, quem regna coërcent,
 Libertate perit; cuius servaveris umbram,
 Si, quicquid jubeare, velis. tot rebus iniquis
 Paruimus victi: venia est hæc sola pudoris,
 Degenerisque metus, nil jam potuisse negari.
 150 Ocyus avertant diri mala semina belli.
 Damna movent populos, si quos sua jura tuentur:
 Non sibi, sed domino gravis est, quæ servit, egestas.
 Protinus abducto patuerunt templa Metello.
 Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoque reclusas
 155 Testatur stridore fores: tunc conditus imo

et mox 137. HONOS ex Colb. altero, Cod. Trin. duobus Bersmanni, quam HONOR. et deinde 141. AT *nondum* lego, non ET. et postremo 145. CUM *Cotta*, non TUM. Rationes ex aliis locis disces.

147. — *Tot rebus iniquis*

Paruimus victi: venia est hæc sola pudoris,

Degenerisque metus,] Quomodo *victi*, qui arma nec sumserunt, nec passi sunt? muta distinctionem.

Paruimus: victi venia est hæc sola pudoris.

150. *Ocyus avertant diri mala semina belli.]* Abeant in rem malam ista belli irritamenta. Ante *avertat*, incongrue.

Grotius. Colbertini duo *Avertant*: sed Puteaneus, Harleianus, Cant. Trin. et magna recentiorum turba cum Rom. et Ven. *Avertat*. Aliud agebat vir magnus, cum illam lectionem huic anteferebat. Avertere absolute, pro Avertere se, Ter-gum obvertere, recte dicitur: sed *Avertant*, pro *Abeant in malam rem*, vereor ut Latinum sit. Contra, *Avertat Cæsar pecuniam, semina belli*, pro Interceptat, notissima locutio est. Cicero in Verrem: *Istum in quæstura publicam pecuniam avertisse.* et alibi sæpius. Vidit hoc accuratissimus Gronovius Observ. iv. v.

165. — *Ultima gaza]* Novissima præda de regibus parta. Grotius.

- Eruitur templo multis intactus ab annis
 Romani census populi, quem Punica bella,
 Quem dederat Perses, quem victi præda Philippi:
 Quod tibi, Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
 160 Quo te Fabricius regi non vendidit auro,
 Quicquid parcorum mores servastis avorum,
 Quod dites Asiæ populi misere tributum,
 Victorique dedit Minoia Creta Metello,
 Quod Cato longinqua vexit super æquora Cypro.
 165 Tunc Orientis opes, captorumque ultima regum
 Quæ Pompeianis prælata est gaza triumphis
 Egeritur: tristi spoliantur templa rapina;
 Pauperiorque fuit tunc primum Cæsare Roma.
 Interea totum Magni fortuna per orbem
 170 Secum casuras in prælia moverat urbes.
 Proxima vicino vires dat Græcia bello.
 Phocaicas Amphissa manus, scopulosaque Cyrrha;
 Parnassusque jugo misit desertus utroque.
 Bœoti cœiere duces, quos impiger ambit
 175 Fatidica Cephissos aqua, Cadmeaque Dirce,
 Pisææque manus, populisque per æquora mittens
 Sicaniis Alpheus aquas. Tunc Mænala liquit
 Arcas, et Herculeam miles Trachinius Ceten.

172. *Phocaicas Amphissa manus,*] *Phocaicus* a *Phocæa* Ionix urbe ducitur: at a *Phocide* circa Parnassum regione, ubi Amphissa est, *Phocicus* esse debuit. Iterum Noster v. 144.

Candida *Phocaica* complectitur infula lauro.

Id est, Parnassia sive *Phocica*. Rursus pro *Phocæa* Phocida posuit, iii. 540.

Et post translatas exustæ *Phocidos* arces.

Denique recte usurpat verbum, ut iii. 301.

Phocais in dubiis ausa est servare juventus.

iii. 561.

Phocais medias rostris oppone carinas.

iii. 583.

Phocais Romana ratis vallata carinis,

Ex his apparet Poëtam, non loca ipsa, sed locorum nomina confudisse; quod notabant Glareanus olim, posteaque Salmasius. Errorem quidem hunc scriptoribus Latinis communem volunt. sed in prosaicis facile est in Librarios culpam transferre: Lucanum versus ipsi redarguunt: nec Grammaticorum ferulas datur effugere.

176. ——— *Populisque per æquora mittens*

Sicaniis Alpheus aquas.] Meliores scripti *Alpheos*, ut etiam apud Senecam. Cæterum *Populi Sicani* dicuntur, prima syllaba correpta; non Sicani.

177. ——— *Tunc Mænala liquit*

Arcas,] Colbertinus vetus. Can-

Thesproti, Dryopesque ruunt, quercusque silentes
 180 Chaonio veteres liquerunt vertice Sellæ.
 Exhaustit totas quamvis delectus Athenas,
 Exiguæ Phœbea tenent navalia puppes,
 Tresque petunt veram credi Salamina carinæ.

tab. Trin. cum aliis aliquot LINQUIT; ut mox 179. *Dryopesque ruunt*. Placet eo magis, quod mox habemus v. 180. *Liquerunt*.

180. ——— *Sellæ*.] Sic scribendum ut apud Plautum Clerumenœ, Terentium Adelphœ, apud Ciceronem V. Verrina Tanephoreœ, apud Gellium Italœ, in Germanico Arctœ. Σελλαὶ sunt Homero, Straboni, Stephano. Grotius. SELLÆ clare exhibent Colbertinus prior, Puteaneus, et Harleianus: Plinio *Selli* dicti: sed ideo gratior est archaismus hic, *Sellæ*; quia addit *Veteres*.

182. *Exiguæ Phœbea tenent*] Cum veteres editiones habeant Pirenæ, probo doctissimi Gronovii emendationem Piræa. vide ipsum capite 111. observationum. Grotius. Sed in alio etiam verbo mendum latere existimo. Quid enim est TENENT *navalia puppes*? si tenent navalia, non exeunt: quomodo igitur (quod sententia ipsa postulat) ad Pompeium et ejus arma veniunt? Dedit, aut fallor, Lucanus,

Exhaustit totus quamvis delectus Athenas;
 Exiguæ PIRÆA TAMEN navalia puppes,
 Tresque petunt veram credi Salamina carinæ.

Notat auctor, celeberrimas fama Athenas philosophiæ deditis magis abundasse, quam militiæ; et exigua partibus auxilia suppeditare. Ordo est, *Tamen exiguæ (parvæ) naves petunt credi Piræa navalia, et tres petunt credi veram Salamina*. Nimirum, cum florerent res Atheniensium, in magna erant fama *Piræus portus* et *Salamis vera*; plane ut ὁ Διὸς Κόρυθος. Hæ exiguæ licet copiæ ingenti se fastu ferebant, et vetere locorum fama se turbabantur. Unde vos? ex portu Piræo.

unde autem vos? ex Salamine vera. vix credibile, tam paucas, tam tenues, ex locis per totum orbem celebratis, οἷα ἐξ οἴων. *Petunt igitur credi, Salamis vera*, quod jam notum est, ut a Colonia ejusdem nominis, a Teucro condita distinguatur. Seneca Troad. 844. *Numquid Ajacis Salamina veram?* Manilius v. 50.

Vera Syracusis Salamis non merget Athenas.

Quamvis, et in redditione *Tamen*; *Quamquam*, *Tamen*, passim reperies. Virgilius Eclog. vi.

At non tam turpes pecudum *tamen* ulla secuta est
 Concubitus, *quamvis* collo timuisset aratrum.

Ergo vide, an Georg. iv. 208. sic rependum sit, de apibus,

Ergo illas *quamvis* angusti terminus avi
 Excipiat (neque enim plus septima ducitur æstas)

At genus immortale *tamen*: multosque per annos
 Stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.

Pro *Tamen*, literis inversis hodie fertur *Manet*: cui non nimium favet, quod eodem sensu sequitur *Stat*.

185. *Tresque petunt veram credi Salamina carinæ*.] Vera Salamin illa prope Athenas opposita ad eam quam in Cypro condidit Teucer, quæ ambigua Horatio. Tres autem naves parum præ vetere copia. Nam in bellum ad Trojam tredecim miserat Telamo. Hoc dicit, olim ingentes classes exhibant Athenis, nunc pars inde sumpta, more delectus, totam urbem exhausit. et Salaminis nomen, antiquæ illius non Cypricæ, servatum in tribus navibus. Grotius.

184. *Jam dilecta Jovi centenis venit in arma*

Jam dilecta Jovi centenis venit in arma

185 Creta vetus populis, Gnossasque agitare pharetras

Docta, nec Eois pejor Gortyna sagittis.

Tunc qui Dardanium tenet Oricon: et vagus altis

Dispersus sylvis Athamas, et nomine prisco

Creta vetus populis,] Creta vetus?

vetus urbs, vetus populus, vetus nomen regionis, sed regio ipsa cur *vetus?* an aliis regionibus veterior? Repono,

Tum dilecta Jovi, centenis venit in arma
Creta *POTENS* populis.

ut Horatius Carm. iii. 27.

Quae simul centum tetigit *potentem*
Oppidis Creten.

Idem Epod. ix.

Aut ille centum nobilem Cretam urbibus
Ventis iturus non suis.

Ubi vides, post Pompeii tempora, etiam post victoriam Augusti Actiacam, centum urbibus nobilem Cretam.

185. — Gnossasque agitare pharetras
Docta, nec Eois pejor Gortyna sagittis.] Quid hoc est, an Gortyna non habuit pharetras, nisi quas a Gnosso petebat? veterimi nostri quattuor, cum Arundeliano, GNOSOSSQUE. Sed quid est *agitare pharetras?* an eas *agitando* doctrina ostentabatur? Immo vero ea demum peritia erat, si pharetræ humeris apte insiderent, non *agitatae*, non gerenti molestæ. Dederat sine dubio auctor,

————— Gnossosque aptare pharetras
Docta, nec Eois pejor Gortyna Sagittis.

Imitatus est Nostrum Silius ii. 101.

Eois quamvis certet Gortyna Sagittis.

APTARE *pharetras*, ut Statius Theb. iv. 259.

————— Dictæaque tela
Ipsam et Amyclæas humeris aptasse pharetras.

187. — *Et vagus altis*

Dispersus sylvis Athamas,] Sic quidem codices, sed invitis eis, suum auctori reddendum, ATHAMAN. Ab Athaman Athamanes; ut ab Acharnan A-

charnanes: at ab Athamas, esset Athamantes, ut ab Abas Abantes.

189. *Encheliæ versi testantes funera Cadmi.]* Vide Apollodorum lib. 111. Grotius. Hoc dicit Apollodorus, a Grotio citatus, iii. 4. *Cadmum cum uxore πρὸς ἐγχελιὰς ad Encheleas venisse: quibus ex oraculo ducem electum Illyrios bello subegisse ibique regnasse; postea cum conjugē εἰς δράκωντα, μεταβαλόντα in Draconem versum, ab Jove in Elysium campum dimissum esse. Plus dicit Dionysius Periegetes v. 520. Et apud Illyrios Cadmum et Harmoniam in angues transformatos esse, et ἐρικυδέα τύμβον celebre et conspicuum monumentum iis positum. Apollonius Argon. iv.*

Οἱ δ' ἄρ' ἐπ' Ἰλλυρικῶιο μελαμβεθεὸς ποταμοῖο,
Τύμβος ἴν' Ἀεμονίης Κάδμοιο τε πύργον ἔδειμαν
Ἄνδρασιν Ἐγχελίεσσιν ἐφέσταιοι.

Nondum tamen hæc Lucani loco commentarium faciunt. Quid enim mirum, si funera Cadmi testantur Encheliæ? quid in hac re testibus opus? Quis expectabat Cadmum fore immortalem? Aut valde fallor aut aliud dedit auctor,

Encheliæ versi testantes *SIBILA* Cadmi.

Eo certe nos ducit *Versi: Horatius Arte Poët. 187.*

Aut in avem Proche vertatur, Cadmus in anguem.

Claudianus i, Eutrop. 295.

In volucrem Tereus, *Cadmus se vertit in anguem.*

Nimirum hoc erat, quod Encheliæ sive Illyrii testarentur, non *obisse* eos sed in serpentes conversos. Græcia hoc monstrum non viderat: Homines a Thebis discesserant: quod postea serpentes facti sint,

Encheliæ versi testantes funera Cadmi.

- 190 Colchis, et Adriacas spumans Absyrtos in undas,
 Et Penei qui rura colunt, quorumque labore
 Thessalus Æmoniam vomer proscindit Iolcon.
 Inde laccessitum primo mare, cum rudis Argo
 Miscuit ignotas temerato littore gentes,
 195 Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis

penes Encheliæ fides erat. Necessaria hæc emendatio est; nisi ipsam in angues conversionem *funus* dici velis; et eos protenus ex quo mutati sunt interiisse. sed vetat hoc Statius, qui diu sub nova forma mansisse eos prædicat, Theb. iiii. 289.

————— indigna parumne
 Pertulimus, divæ Veneris quod filia longum
 Reptat, et Illyricas ejectat virus in herbas.

Sibila itaque testantur Encheliæ, non *funera*. Prehendit tamen aurem Statius Theb. i. 227. ubi Juppiter in scelera et monstra Thebarum sic stomachatur.

————— quis *funera Cadmi*
 Nesciat, et totiens excitam a sedibus imis
 Eumenidum bellasse aciem?

Quid vero, o bone Jupiter, utramque buccam inflas, quod Cadmus funeratus est? hoccine vel flagitii quicquam vel miraculi in se habet? Immo vero et in Statio, eadem chorda aberrarunt Librarii: et SIBILATA, quod Encheliis testandum restat, in FUNERA mutaverunt. Ovid. Metam. iv. 587. de Cadmo,

————— Quotiesque aliquos parat edere questus
 SIBILAT: hanc illi vocem Natura relinquit.

190. *Colchis, et Adriacas spumans Absyrtos in undas,*] Tolle comma, et scribe *Absyrtis*, quomodo id nomen Plinio scribitur 111. 26. Nec aliter apud Strabonem et Stephanum. Hæc autem Absyrtis Cholcis, id est Colchica, vocatur, quia Medea, et frater ejus Absyrtus ibi lacertus, ex Colchis erant. Grotius. *Colchis Absyrtis*, ita quidem legendum, ut *Lacedæmonium Tarentum*, et alia a conditoribus nominata: quæ et Micylli olim emendatio erat; modo versus non spurius sit,

quod valde suspicor. Utrunque enim Populi nominantur, hinc *Encheliæ*, inde *Penei qui rura colant*: at in medio tellus, non incolæ. tum *spumans in undas Adriacas*, de fluvio rectius dicatur, ac de insula.

191. *Et Penei qui rura colunt,*] Putavi delendum *Et*, quia rectus casus est *πηνειός*, non *πηνεδός*; sed etiam Georgicon iv. *Penei* esse dissyllabum notat Servius. Virgili-um ergo secutus Lucanus duram contractionem aut abscissionem fecit. Grotius. Scripserat in curis secundis vir magnus *Dele ET, manuscriptis auctoribus: nam nomen fluminis est Peneius, Πηνειός; non Peneus, Πηνεδός.* in tertiis, ut vides, mutavit factum, Virgiliiloco inductus Georg. iv. 535.

Tristis Aristæus *Penei* genitoris ad undam
 Stat lacrimans.

ubi non notat Servius *dissyllabam esse Penei*; sed ipse versus indicat. Prior sententia lectioque verior,

PENEI qui rura colunt.

Sic omnes ubique codices cum Rom. et Ven. sic et alibi *τριουλλάως* vi. 372.

Peneo donavit aquas et gurgite raptio.
 377.

Gurgite Penei pro siccis utitur arvis.

Sic omnes Poëtæ tam Latini quam Græci. Neque vero Virgilit locum sanum esse crediderim; aut Poëtarum doctissimum in fluvii nomine erravisse. Arethusa hoc dicit ad Clymenem sororem; utraque Penei filia. Atqui satis, opinor, agnoscebat Clymene genitorem suum, quamvis proprio nomine tacito. Crediderim dedisse Poëtam,

Composuit mortale genus, fatisque per illam
 Accessit mors una ratem. tunc linquitur Æmus
 Thracius, et populum Pholœ mentita biformem.
 Deseritur Strymon tepido committere Nilo

200 Bistonias consuetus aves, et barbara Cone
 Sarmaticas ubi perdit aquas, sparsamque profundo
 Multifidi Peucen unum caput alluit Istri:

Tristis Aristæus MAGNI genitoris ad undam.
 mox inter lineas Glossema additum *Penei*:
 et postea ab indocto Librario textui in-
 sertum.

195. *Inde lacessitum primo mare,*] Præ-
 feram quod in MS. P. est, *unde lacessi-*
tum. Grotius.

Ibid. — *Cum rudis Argo*

Miscuit ignotas temerato littore
gentes,] Quomodo sodes *Littore*, immo
 ipso *mari* temerato. Correxeram GUR-
 GITE, posteaque Bersmanni codicem sic
 habere congnovi. Propertius i. 17.

Ah pereat quicumque rates et vela paravit
 Primus, et invito *gurgite* fecit iter.

Val. Flaccus i. 627.

Hoc erat, inlicitas temerare rudentibus *undas*
 Quod nostri timuere patres.

Idem tamen Flaccus i. 801.

———— nec sola mei gravia adfore nati
 Arma ratemque putet: Classes et Pontica signa
 Atque indignatos temerato *litore* reges
 Mente agitet.

Sed et hic GURGITE reponendum: et-
 si magis ferendum sit, quam apud Nos-
 trum. Cæterum locum hunc Lucani et
 alterum vi. 400.

Prima fretum scindens Pagasæo littore pinus,
 Terrenum ignotas hominem projecit in undas.

pulchre, ut solet, imitatus est Statius, Silv.
 iii. 2.

Quis rude et abscissum *miseris animantibus* æ-
 quor

Fecit iter? *solidæque* pios telluris alumnos
 Expulit in fluctus, pelagoque immisit hiantes?
 Audax ingenii —————

Ubi Gronovius magno ambitu et molimine
 conatur hoc explicare, ANIMANTIA,

ait, sunt spirantia, quæ spirando se ani-
mant; et HIANTES, sunt respirantes: et
opponuntur piscibus, quorum pauci adeo
pulmones habent. Quid ergo? Hoccine
 voluit Statius, Hominem, qui primus
 mare aperuit, Jasonem puta, omnia *ter-*
restria animantia in pelagus secum de-
 tulisse? tot aquaticos quadrupedes, aqua-
 ticas aves, qui spirantes utique sunt, pri-
 mum in mare immisisse: antea scilicet in
 terra eos victum sibi quærîtasse? Semper
 male rem gerunt, etiamsi ingenio præ-
 stantes, qui pravas lectiones quoquo modo
 defendere volunt. Tu vero lege,

Quis rude et abscissum miseris MORTALIBUS
 æquor.

Ex Nostro sumsit *Mortalibus* v. 196.

Primaque cum ventis pelagique furentibus un-
 dis
 Composuit *mortale genus.*

ut et illud *Solidæ telluris alumnos* ex Nos-
 tro quoque,

Terrenum ignotas hominem projecit in undas.

Miseris mortalibus, Mortalibus ægris, quo-
 ties vel in uno Virgilio habes? Deinde
 pro *Hiantes* repone,

———— pelagoque immisit HIANTE.

Pelagus *hians* opponitur telluri *solidæ.*
 Noster v. 641.

———— cumque tumentes
 Rursus HIANTE undæ.

Inde jocus Catullo captatus lxxxv.

Cum subito adfertur nuntius horribilis;
 Ionios fluctus, postquam illuc Arrius isset,
 Jam non Ionios esse, sed Hionios.

200. — *Et barbara Cone*

Sarmaticas ubi perdit aquas,] Sane

Mysiaque, et gelido tellus profusa Caico
Idalis, et nimium glebis exilis Arisbe.

205 Quique colunt Pitanen, et quæ tua munera Pallas
Lugent damnatæ Phœbo victore Celenæ:

Qua celer erectis descendens Marsya ripis
Errantem Mæandron adit, mistusque refertur:
Passaque ab auriferis tellus exire metallis

210 Pactolon: qua culta secat non vilior Hermus:
Iliacæ quoque signa manus, perituraque castra
Ominibus petiere suis: nec fabula Trojæ
Continuit, Phrygiique ferens se Cæsar Iuli.

illa *Cone* tam barbara est, ut nullus qui nunc extat Scriptor mentionem ejus fecerit. Interpretes Nostri insulam esse volunt; prorsus contra Poëtæ sententiam. Fluvius sine dubio est; cum tres ordine recenseantur *Strymon*, *Cone*, unum caput sive ostium *Istri* insulam *Peucen* alluens. Illud quoque, *Sarmaticas ubi perdit aquas*, quid aliud notat, quam fluvium *Conen* ex *Sarmatia* fluere, et in *Istrum* confluere; ubi aquas et nomen perdit? Nempe ut *Plinius* iv. 24. *Ister sexaginta amnis receptis in Pontum evolvitur*. Ex his sexaginta unus erat *Cone*, cujus ut aliorum, pluriumque, vetera nunc nomina interierunt. *Colbertinus* vetus, et *Caianus COME*.

205. *Mysiaque, et gelido tellus profusa Caico*

Idalis,] *MYSIA* Puteaneus, et *Harleianus*, recte, non ut alii plerique *MÆSIA*: *Virgil.* *Mysusque Caicus*. Pro *IDALIS* autem, quæ nulla est, recte olim *Micyllus*, *ÆOLIS*. *Mela* i. 18. *Proxima regio Æolis facta, ante Mysia*. *Plin.* v. 32. *Æolis proxima est, quondam Mysia appellata*.

207. *Qua celer erectis descendens Marsya ripis*] *Et rectis* mavult *Salmasius*. *Grotius*. Sic omnes Codices, ET RECTIS: sic *Romana* et *Veneta*: sic *Priscianus* p. 681. et codex ibi *Cantab.* sic *Lactantius*

ad *Statii Theb.* iv. 186. sic et sensus ipse postulat.

210. *Pactolon: qua culta secat*] Tolle pravam distinctionem: et repone, *Pactolon, qua culta Ordo est, Passa Pactolon exire, qua Hermus*. Nimirum *Pactolus* in *Hermum* confluit.

214. *Accedunt Syriæ populi, desertus Orontes,*

Et felix, sic fama, Ninos: ventosa Damascus,] *Locus* a multis sæculis fœdissime corruptus. Primo, quod levissimum est, *Damascos* legendum, terminatione *Græca*: ut veterimi nostri quattuor cum *Trin.* et uno *Bersmanni*. *Valerius Probus* p. 1462, *In COS*, ait, *nullum nomen repperi latinum terminatum; unum repperi Græcum, Damascos Damasci; sicut Lucanus, VENTURA DAMASCOS, nomen civilatis*. *Locum* hunc respicit; sed quid facit *NINOS* inter urbes *Syriæ*? Non *Syriæ* erat *Ninos*, sed *Assyriæ*, ad *Tigrim* fluvium sita: tantumque abest, ut *Felix* tum diceretur; ut diu ante excisa fuerit, vixque nomen nedum potentiam retinuerit. Quid quod tum sub *Parthorum* ditione fuit? at *Parthi* v. 265. *dubium tenere favorem*, neque *Pompeio* ulla copias submiserunt. *Falsum* igitur *Ninos*: quid illud alterum *VENTOSA Damascus?* *Ventura*, quod *Probi* nunc editio habet, prima fronte se ipsam redarguit:

- Accedunt Syriæ populi, desertus Orontes,
 215 Et felix, sic fama, Ninus: ventosa Damascus,
 Gazaque, et arbusto palmarum dives Idume.
 Et Tyros instabilis, pretiosaque murice Sidon
 Has ad bella rates non flexo limite ponti,
 Certior haud ullis duxit Cynosura carinis.
- 220 Phœnices primi, famæ si creditur, ausi
 Mansuram rudibus vocem signare figuris.
 Nondum flumineas Memphis contexere biblos
 Noverat: et saxis tantum, volucresque feræque,
 Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

Sed quis umquam dixit, aut dicere potuit,
 χαρμηκηρίζοντι Epitheto, Damascus ven-
 tosam? illane præter alias urbes ventosa,
 quæ sub monte Libano in valle amœnis-
 sima sita? præstabo tibi, ni valde fallor,
 vera Lucani verba, quæ Librarii olim ex-
 tinxerunt,

Et felix, sic fama, NIMIS, PRUNOSA Damas-
 cus:

Colbertinus veterrimus, *Ninus*, iisdem
 apicibus ac *Nimis*. *Nimis felix*, felicis-
 sima Damascus.

O fortunati *nimum*, boni si sua norint,
 Agricola!

Felix, heu *nimum felix*, si litora tantum
 Numquam Dardaniæ tetigissent nostræ carinæ.

Silius i. 667. ut hic, de urbe:

Cum *felix nimum* dimitteret Ardea pubem.

De felicitate vero regionis Damascenæ
 Strabonem solum audiamus, ἴστιν, inquit ἡ
 Δαμασκηνὴ χώρα, διαφερόντων ἰπαινεμένη,
 Regio Damascena excellens, et apprime
 celebrata. Hoc Strabo, qui Damascus
 viderat; Noster, *Ut fama*, dicit, quippe
 non testis oculus. Jam vero PRUNO-
 SA Damascus peculiari sibi Epitheto; ut
 mox Idume, dives arbusto palmarum, et
 Sidon, murice pretiosa. Singulas urbes
 ex singularibus naturæ donis denominat
pruna Damascena veteribus celebratissi-
 ma; quin et hodie nomen servant. Co-
 lumella lib. x.

Armenisque, et cereolis, *prunisque Damasci*.

Samnionicus c. 29.

Prunaque conveniunt quæ mittit clara Damas-
 cus.

Prunosa igitur Damascus; plane ut Vir-
 gilio Æn. iii. 705.

Teque datis linquo ventis, *palmosa Selinus*.

Ut a palmis *Palmosa*, sic a prunis *Pru-
 nosa*. Quod si quis hic objiciat hoc vocæ-
 bulum non hodie alibi extare: quid aliud
 facit, quam causam optimam proferre, cur
 Librarii ut ignotum corruperint? neque
 vero *Palmosa* nunc usquam alibi legitur,
 quam in loco isto Virgilii.

219. *Certior haud ullis duxit Cynosura
 carinis.*] Quid hoc est? *Cynosura nul-
 lis carinis certior quam Tyriis et Sido-
 niis?* Soli Phœnices Cynosuram serva-
 bant, reliquæ gentes Ursam majorem.
 Quomodo ergo certior iis, qui ea num-
 quam utebantur? Valer. Flaccus i. 17.

neque enim in Tyrias Cynosura
 carinas

Certior, aut Graiis Helice servanda magistris.

et Manilius i. 299.

Angusto Cynosura brevis torquetur in orbe
 Quam spatium, tam luce minor: sed iudice vincit
 Majorem Tyrio: Pœnis hæc *certior* auctor.

Germanicus in Arateis.

Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquor.

- 225 Deseritur Taurique nemus, Perseaque Tarsos,
Coryciumque patens exesis rupibus antrum,
Mallos, et externæ resonant navalibus Ægæ.
Itque Cilix justa jam non pirata carina.
Movit et Eoos bellorum fama recessus,
- 230 Qua colitur Ganges, toto qui solus in orbe
Ostia nascenti contraria solvere Phæbo
Audet, et adversum fluctus impellit in Eurum:
Hic ubi Pellæus post Tethyos æquora ductor
Constitit, et magno vinci se fassus ab orbe est.

Vides quidem ibi *Cynosura certior*: verba nempe eadem, sed orationem diversam. Hic enim *Certa* est illis, qui eam servant; at apud Nostrum *Certa* est illis, qui negligunt. Rectius utique dixisset APTIOR; ut Patruus Medea 695.

Descendat anguis; cujus immensos duæ
Major minorque sentiunt nodos feræ;
Major Pelasgis, APTA Sidoniis minor.

Sed verum est, quod Bersmanni codex suppeditat, ab ipso spretum;

GRATIOR haud ullis duxit Cynosura carinis.

225. ——— Perseaque Tarsos,] Quia a Persei talaribus nomen habere Græcis creditur. Grotius.

227. Mallos, et externæ resonant navalibus Ægæ.] Quo quæso nomine *Externæ*, magis quam alia loca hic memorata? Nescio unde primum venerit. Codices nostri universi cum Rom. et Ven. EXTREMÆ: nempe Ægæ, Cilicum urbs, in extremo maris mediterranei sinu.

230. ——— Ganges, toto qui solus in orbe

Ostia nascenti contraria solvere Phæbo] Iterum insurgit Julius Scaliger, Quam sciens fuerit orbis terrarum, his ostendit Lucanus: An solus Ganges? nonne Padus, nonne Ister in Orientem fluunt? Quod si vult dicere, e directo solis orientis, hoc quoque falsum est, Ganges enim in Austrum exit. In his nihil præter meram æruginem reperies. Quid Padum et Is-

trum narras? Hoc ut nesciverit auctor? non noverit orientem et occidentem ubique terrarum esse, vicibus pro diverso respectu mutatis? non noverit ubique nasci Phœbum et occidere? Sed nascentem hic Phœbum, cum omnibus aliis Poëtis, pro extremis Asiæ finibus orientem versus ponit. ut iv. 72. fines Zephyri in Hispania collocat. etsi orbem terrarum non nescius fuit rotundum esse. Quid tuus ille Virgilius, viii. 686.

Victor ab Auroræ populis et litore rubro
Ægyptum, viresque orientis et ultima secum,
Bactra vehit.

Nesciebat Maro auroram et orientem etiam in Hesperia esse? Jam vero Gangem in Eurum fluctus impellere, Lucani ætate crediderunt, etiam qui se Geographos professi sunt. Strabo xv. Fluvii, ait, Indici a Caucasio monte orti, alii ad meridiem feruntur, ut Indus; alii πρὸς τὴν ἰπιοστρέφοντα ad orientem convertuntur, ut Ganges. Codex Puteareus.

———— et adversum fluctus ATTOLLIT in Eurum.

235. Quaque ferens rapidum diviso gurgite fontem

Vastis Indus aquis mistum non sentit Hydaspen;] Nova vides Correctorum flagitia. Tot fere sunt menda, quot verba. Fontem ferens quis mortalium intellegat? fons certe manet, rivus fertur. Rapidum amnem, fluvium, flumen, torrentem, ubique lego, rapidum fontem quis

- 235 Quaque ferens rapidum diviso gurgite fontem
 Vastis Indus aquis mistum non sentit Hydaspem;
 Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos,
 Et qui tingentes croceo medicamine crinem
 Fluxa coloratis astringunt carbasa gemmis.
- 240 Quique suas struxere pyras, vivique calentes
 Conscondere rogos. proh, quanta est gloria genti
 Injecisse manum fatiis, vitæque repletos,
 Quod superest, donasse deis! venere feroces
 Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,

vel fando audivit? Unicum vero *fontem* toti Indo, qui tamen ingentem fluvium Hydaspem misceri sibi non sentiat, non tanta accessione crescat? Quot Veneres, quot virtutes habere debet poema, quod tot maculis deformatum placere tamen potuit? Restituo ei formam nativam,

Quaque *PETENS RUBRUM* diviso gurgite
PONTUM.

Vastis Indus aquis mistum non sentit Hydaspem.

Pro *Fontem* Bersmanni codex, ipso iudice, male habuit *PONTUM*: id ipsum præfert Colbertinus veterrimus, et a manu secunda alter. cætera ex conjectura dedimus, quæ ipsa se probant. Scio *rapidum pontum* sic satis posse defendi. Val. Flaccus iv. 270.

— spumanti qualis in alto
 Pleiade capta ratis, trepidi quam sola magistri
 Cura tenet, *rapidum* ventis certantibus æquor
 Intemperata secat.

Tibullus i. 2.

Nam fuerit quicumque loquax; is sanguine natam
 Is Venerem e *rapido* sentiet esse mari.

Sed eo differunt, quod Noster perpetuo Epitheto, qualia numquam amat, male vocat mare *rapidum*, quod sæpe lentum et tranquillum est; ille ex occasione tantum et *ῥαπιδος*, in tempestate, et in Veneris ira. Et tamen utrobique corrigendum, *RABIDUM æquor*, *RABIDO mari*, ut Virgil. *Rabiem cælique marisque*; apud Tibul-

lum sine dubio, quia quarto post versu sequitur,

Fulminis hæc *rapidi* carmine sistit iter.

Nec minus apud Flaccum; si, ut Hein-
 sius conjicit, *Rapta ratis*, ibi legendum,
 non capta. *RUBRUM* itaque *Pontum*;
 qui ad Indiam et Taprobanam usque no-
 men tenet;

Examen Eois timendum
 Partibus *Occanoque rubro*.

Curtius viii. 9. de Indo et Gange. *Uterque Rubro mari accipitur*. Et paulum infra, *Mare quo alluitur India, ne colore quidem abhorret a cæteris*: ab Eruthra rege *inditum est nomen*. Sic et Græci. *DIVISO gurgite*; quia duobus ostiis exit, ut Strabo. *PETENS pontum*, ut passim alii, Virgil. Georg. iv. 522.

— non qui per saxa volutus
 Purior electro *campum petiit amnis*.

240. — *Vivique calentes*
Conscondere rogos.] Vide Strabonem p. 1048.

244. — *Duri populus nunc cultor Amani,*] Emenda ex MSS. P. et T. *non cultor*. Hoc dicit, Amanum ita durum esse ut habitari possit, coli non possit. Est ejus montis descriptio, tum apud Geographos, tum in Ciceronis epistola ad Catonem. Grotius. Codices nostri universi cum Rom. et Ven. *NON cultor*. Claudian. i. Proserp. 161. de Ætna:

245 Armeniusque tenens volventem saxa Niphatem:
 Æthera tangentes silvas liquere Coastræ.
 Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem,
 Umbras mirati nemorum non ire sinistras.
 Tunc furor extremos movit Romanus Olostras,

———— pars cætera frondet
 Arboribus: teritur nullo cultore cacumen.

246. — Coastræ.] Melius Coatræ.
 MS. P. et R. recentior. Populus est ad
 Mæotim, Plinio memoratus libro vi. Gro-
 tius. Colbertinus vetus cum tribus Bers-
 manni CHOATRÆ, *χόατραί*, eo du-
 cunt alii codices, qui COHATRÆ ha-
 bent cum editione Rom. et Ven. Val.
 Flaccus vi. 151.

Centoras, et diros magico terrore Choatras.

248. *Umbras mirati nemorum non ire
 sinistras.*] Hic quoque insultant viri sine
 dubio præstantissimi, sed nescio cur Lu-
 cano iniquiores, Scaliger filius hoc solum
 arguit; Lucani hic mentem esse, *τοῖς ἀμ-
 φισκίους, populis inter Tropicos sitis, sem-
 per umbras in austrum, sive sinistras ca-
 dere.* Scaliger vero pater quid non ca-
 lumniatur? Nihil sinistrum vel dextrum,
*nisi animalium ratione: Pythagoran et
 Aristotelem dextrum mundi et sinistrum,
 non ad Austrum aut Aquilonem sed ad
 Orientem et Occidentem: denique non ve-
 risimile esse, venisse ad Thessaliam milites
 ex intima seu Felice Arabia. Patrem
 vero hic facile repellimus, per quem nec
 Lucano loqui cum populo licet; nec cum
 poëtis rem amplificare. Quod filio dica-
 mus hoc est: non miratos esse Arabas,
 non semper isse umbras sinistras; sed
 tum dextras isse, cum in sua regione irent
 sinistrae. Atque huc pertinent, quæ ad
 ii. 587. diximus, *Umbras nusquam flec-
 tente Syene.* Plinius vi. 22. *Claudii prin-
 cipatu legatis ex insula (Taprobana Ro-
 mam) advectis—Septemtriones Vergilias-
 que apud nos veluti novo cælo, mirabantur
 —Sed maxime mirum iis erat, umbras suas
 in nostrum cælum cadere, (non in suum)**

*Solemque a læva oriri, et in dexteram oc-
 cidere, potius quam e diverso.*

Ignotum vobis Arabes————

apud Hygynum De limitibus p. 174. le-
 gitur *invisum.*

249. — Olostras,] Sic quidam. Gens
 est Indiæ Plin. lib. vi. cap. 20. At quos
 vidi Manuscriptos habent *Orestas.* unde
 credas scribendum *Oretas.* Straboni sunt
ὠρεῖται. Sed non mirum mutari vocales
 inter se longam et brevem. Sic *ὠρίων* et
ὀρίων: σαφῆνην et *σοφῆνην.* Et in Edonis sys-
 tolen a Lucano factam vult Servius. Gro-
 tius. Quin et nostri omnes cum Rom.
 et Ven. ORESTÆ. Oretas Scaliger le-
 git, Prolegomenis in Manilium.

250. *Carmanosque duces,*] Bellos sane
Duces: Egone ut tales Duces jam pro-
 vecta ætate patiar, qui juvenis non passus
 sum Parin Alexandrum *Ducem* vocari;
 sed in Epistola ad amicissimum quondam
 Grævium verba Laodamiæ ad verum re-
 degi? Ovid. Heroid. xiii.

Dux Pari Priamide, damno formose tuorum,
 Tam sis hostis iners, quam malus hospes eras.

Quippe ex aperta Homeri imitatione le-
 gendum esse vidi, DUSPARI *Priamide.*

Δύσπαρι, εἶδος ἀρίστη γυναιμανῆς, ἡγεροσωτά.

Etiam hic corrigo,

Carmanosque TRUCES.

Cur *Truces* dicantur, ex Strabone disces
 lib. xv. *Nemini, inquit, Carmanorum uro-
 rem ducere fas est, nisi hostis occisi caput
 ad regem tulerit: Rex calvariam inter the-
 sauros reponit, linguam farina oblitam de-
 gustat, reliquam ei qui attulit et circum-
 stantibus comedendam dat.* Noster i. 451.
Vangiones Batavique truces. vii. 251. *Inde*

250 Carmanosque duces, quorum devexus in Austrum
 Æther, non totam mergi tamen aspicit Arcton.
 Lucet et exigua velox ibi nocte Bootes.
 Æthiopumque solum, quod non premeretur ab ulla
 Signiferi regione poli, nisi poplite lapsō

truces Galli. Val. Flaccus vi. 43. *Heniochosque truces,* Juvenalis xv. 125. *Sauro-matæque truces.* et sic alii de aliis.

Ibid. — *Quorum devexus in Austrum, Æther,*] *In Austrum,* hoc est, ultra Cancri Tropicum. sed nostri, præter unum, cum Romana, JAM FLEXUS: Veneta JAM FLEXIT. Pulmanini unus, et alter Bersmanni DEVEXUS; ex Virgilio, credo, Georg. i. 441. *Libyæ devexus in austros.* Jam flexus perinde est ac *Paulum flexus.* Codex Regius DEFLEXUS. Colbertinus prior, ab indocto homine scriptus, qui sæpe tamen veræ lectionis vestigia retinet, *Quorum ITAME flexus in Austrum Æther.* An olim fuit?

— quorum IT deflexus in Austrum.

ut viii. 505.

Quicquid ad Eos tractus mundumque tepentem Ibitur.

Sic ibi codices boni, non *Labitur.*

252. *Lucet et exigua velox ibi nocte Bootes.*] Frustra hoc exagitat vir summus Jos. Scaliger Prolegomenis ad Manilium. Carmani, ait Noster, ultra Cancri Tropicum siti vident Arcton (seu Septem Triones) in oceano mergi etsi non totam; quæ Romæ apud nos ex nulla parte mergitur;

Arctos oceani metuentes æquore tingui.

Præterea apud nos sero mergitur Bootes; *Και ὀψὲ δύνοντα βοώτην:* Carmanis tamen citius occidit quam nobis; lucet magis *exigua nocte,* velox magis illic ad horizontem descendit, quam hic: idque evenit, ob diversam sphaeri positionem. si hæc, ut sunt, vera sunt: quo pertinet tricari et nodum in scirpo querere? Versum ta-

men spurium existimo, non ob sententiam, sed ob verba; quæ cum prioribus male cohærent: *Ibi,* nempe in Carmania, at duces dixit, non locum.

253. *Æthiopumque solum, quod non premeretur ab ulla*

Signiferi regione poli,] Servius ad vi. Æneidos. *Nulla terra est quæ non subjaceat sideribus: unde perite addit: Extra anni solisque vias, ut ostenderet xii signa in quibus est circulus solis. Significat autem Maurorum Æthiopiam, ubi est Atlas, de quo ait Lucanus:*

Æthiopumque solum, &c. Grotius.

Hic vero, inquit Julius Scaliger, *nequeo satis mirari, quid Lucano venerit in mentem. Duo hic errores; alter ab eruditis solis castigandus, alter vel a pueris Astrologorum irridendus. Primo, si Signiferum ungula Tauri promineat; Scorpium pene totus prominet. Deinde, si Tauri ungula supra verticem Æthiopum est; erunt et cætera signa, Gemini, Cancer, Leo, quæ in eodem parallelo sunt. Hæc fere Scaliger, et facile quidem esset contra stultissimam lectionem plura dicere, quam indefensam reliquit prudens, ut opinor, sciensque Palmerius. Sed satius est revocare et restituere veram, quam falsam et commentitiam arrodere. minime dubito quin evincam sic a Lucano profectum esse,*

— nisi poplite lapsō

Ultima TRUNCATI procederet ungula CAPRI.

Virgil. Æn. vi. 794.

— super et Garamantas et Indos
 Proferet imperium: jacet extra sidera tellus
 Extra anni solisque vias, ubi cœlifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

ubi Servius, Grotio etiam citatus, *Extra*

- 255 Ultima curvati procederet ungula Tauri.
 Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
 Euphrates, quos non diversis fontibus edit
 Persis, et incertum, tellus si misceat amnes,
 Quod potius sit nomen aquis. sed sparsus in agros
 260 Fertilis Euphrates Phariæ vice fungitur undæ

anni solisque vias; ut ostenderet duodecim signa; in quibus est circulus (lege circuitus) Solis. Significat autem Æthiopiam, de qua ait Lucanus, Æthiopumque solum, quod non premeretur ab ulla Signiferi regione poli, nisi poplite lapsa Ultima curvati procederet ungula Tauri. Ita Servii editiones, etiam vetustæ: membranas nullas vidi. Si tamen aut Servius, cum hæc commentaretur, legebat TAURI; aut Lucanus ita scribebat: non modo in Astronomia hospites erant, sed id quod nolo dicere—Quipe in Marone sententiam ipsam tenemus: Jacet Æthiopia versus Austrum extra anni vias, ultra Zodiaci spatium. Hanc æmulatus est Lucanus: quid de sua Æthiopia Noster? *Jaceret, inquit, ultra totam Signiferi regionem; nisi TAURI ungula extra Signiferum procedens illam attingeret.* Tauri ungula extra Signiferum? quæ a capite et tergo Tauri introrsus in medium Signiferum vergat? Quale vero illud portentum est! Vult suam Æthiopiam, ad Austrum porrigi, ultra fines Signiferi: unde ergo pertingat ad eam Taurus, qui in Borealibus signis est? Insanus, non indoctus dicendus, qui ita scripserit. Sed dum hoc redarguimus, ad ipsum emendationis limen pervenimus. Omnino enim requiritur signum, quo ex duodecim nullum Australius est. Is vero est CAPRICORNUS, qui nisi ungulam ad Austrum protenderet, extra totum Zodiacum Æthiopia jaceret. Pingebatur sic olim Capricornus, poplite lapsa, et pede protenso; ut videbis in Grotii Arateis, vetere figura, et in Calendario vetere rustico apud Gruterum p. cxxxviii. *Capri truncati*, id vero

est. Capricorni, qui dimidiatus tantum Caper est, cætera Pristis. *Truncati* lego pro *Curvati*, ut i. 242. omnes ibi quoque Codices *Curvataque cuspide pila*, pro *Truncata*. Quod si quis hoc abnuerit, et retinuerit *Curvati*; constabit tamen reliquæ emendationi fides; quia et Capricornus *curvatus* pingitur, ut Manilius;

— et angusto Capricornus sidere flexus:

et

— Tuque tuo, Capricorne, gelu contractus in astris.

Et *Caper* absolute est Capricornus. Manilius ii. 655.

Quattuor æquali cœlum discrimine signant, In quibus articulos anni deus ipse creavit: Ver *Aries*, Cererem *Cancer*, Bacchumque ministrans *Libra*, *Caper* Brumam genitosque ad frigora menses.

Sic ibi obiter corrigendum; nunc absurdissime fertur, *Genitusque ad frigora Piscis*; sic ut ex quattuor Signis quinque fiant. Extant in catalectis veterum Poëtarum, Grammaticorum undecim de Signis Zodiaci versus: in quibus de Capricorno: i.

Armatusque arcu Chiron, et corniger *Hircus*.

iii.

Centaurusque senex Chiron, et cornua *Capri*.

iv.

Atque arcu pollens, et salsi gurgitis *Hircus*.

v.

Hinc tendens arcum, liquidi *Caper* æquoris inde.

At Tigrim subito tellus absorbet hiatu,
Occultosque tegit cursus, rursusque renatum
Fonte novo flumen pelagi non abnegat undis.
Inter Cæsareas acies, diversaque signa

265 Pugnaces dubium Parthi tenuere favorem,
Contenti fecisse duos: tinxere sagittas

vii.

Centaurusque biformis adest, pelagique *Capella*.

viii.

Scorpius, atque Sagittifer, æquoreique *Capri*
frons.

x.

Et qui tela gerit Centaurus, et æquoris Hircus.

Postremo, licet intra eosdem parallelos
sint Sagittarius et Capricornus; placuit
tamen veteribus (ταῖς Ἀρχαίσις, narrante
Gemino cap. i.) ut Cancrum maxime
Borealem, ita Capricornum maxime Aus-
tralem ex duodecim Signis existimare;
sic ut neutrum horum *σὺζυγίαν*, sive com-
binationem cum ullo alio haberet.

256. *Quaque caput rapido tollit cum*
Tigride magnus

Euphrates,] Sallustius ita tradidit

Tigrim et Euphratem uno fonte manare
in Armenia, qui per diversa euntes lon-
gius dividantur spatio medio relicto mul-
torum millium. Ex eodem Tauri monte
eos circa Armeniam oriri tradit Strabo.
Vide et Xenophontem *Anabaseos* iv. et
Philostratum vita *Apollonii* lib. i. cap. 14.
Boëtius Sallustium secutus:

Tigris et Euphrates uno se fonte resolvunt.

Plura qui volet adeat *Pliniana Salmasii*.
Grotius.

265. *Pugnaces dubium Parthi tenuere*
favorem,] Egregium vero Epitheton: tum
Parthi pugnaces, cum minime pugnarent;
cum a neutris partibus starent, sed belli
eventum lente et otiose specularentur. non
ea Lucano incuria, nec artis ignorantia.
Dixisset potius *Mendaces Parthi*; ut Ho-
ratius *Epist.* ii. 1.

Invenior Parthis mendacior.

Vel Fallaces, ut Numidæ et Pœni. Se-
neca *Œdip.* 119.

Terga fallacis metuenda Parthi.

Sed quid tergiversamur? Numquam sic
de me existimabo, ut me melius quid in-
venisse putem, quam auctor ipse relique-
rit. Scripsit ergo Lucanus,

Inter Cæsareas acies, diversaque signa
ANCIPITES dubium Parthi tenuere favorem.

ut ii. 447.

Tunc urbes *Latii dubiæ*, varioque favore
Ancipites.

266. — *Tinxere sagittas*

Errantes Scythiæ populi,] **TINX-**

ERE codices nostri omnes: sed acutissi-
mus Heinsius in uno reperit **UNXERE**;
quod ille amplectitur ad *Silii* ix. 12: *Vir-*
gili loco fretus, ix. 772.

————— quo non felicior alter

UNGERE tela manu, ferrumque armare
veneno.

Frustra. *Ovid. Trist.* iii. 9.

Pars cadit hamatis misere confixa *sagittis*:
Nam volucris ferro **TINCTILE** virus inest.

et *Pont.* iv. 5.

Hic agri infrondes, hic spicula **TINCTA**
venenis.

Hæc duo loca rem conficiunt, versu ipso
pronuntiant: in cæteris litigare licet.
Plin. Hist. xviii. 1. *Quod animal, excepto*
homine tela sua venenis tingit? Nos et sa-
gittas tingimus, et ferro ipsi nocentius ali-
quod damus. Ubi *Unginus* reponit He-
insius; quia præcesserat *Tingit*. si hoc ne-
cesse est; meliore jure prius *mutes, Ve-*
nenis ungit. Quid ergo tot aliis locis fa-

Errantes Scythiæ populi, quos gurgite Bactros
Includit gelido, vastisque Hyrcania silvis.

Hinc Lacedæmonii moto gens aspera fræno

270 Heniochi, sævisque affinis Sarmata Moschis,
Colchorum qua rura secat ditissima Phasis:
Qua Creso fatalis Halys, qua vertice lapsus

ciet? xvi. 20. *Sunt venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tinguntur.* xxi. 105. *Hoc venenum Dorycnion appellavere, ab eo quod cuspides in præliis tingerentur illo.* xxvii. 11. *Linum herba appellatur a Gallis, qua sagittas in venatu tingunt,* xi. 53. *de Scythiis, ut hic Noster: Sagittas tingunt viperina sanie, et sanguine humano,* xxv. 5. *Galli sagittas in venatu helleboro tingunt. Quo ex loco Gellius xvii. 16. Præterea scriptum legimus, Gallos in venatibus tingere helleboro sagittas. Periculum, credo, est, ne non hi ad Virgiliûm, sed ad hos ille exigendus sit. TINGUERE tela manu, ferrumque armare veneno. non enim Unguere tela, sic ut venenum abstergi possit; sed tinguere; ut perpetuo virus servent, nulla arte eluendum.*

267. — Quos gurgite Bactros

Includit gelido,] Solinus xlix. Oxi amnis oras Bateni et Oxydracæ accolunt: sed præcipuam partem Bactri tenent. Bactris præterea est proprius amnis BACTROS; unde et oppidum quod accolunt, Bactrum. Ubi Salmasius: Altum, ait, apud veteres de Bactro amne silentium. Fefellit Solinum Plinius, cujus verba vulgo sic distinguunt; Bactri, quorum oppidum Zariaspe, quod postea Bactrum a flumine appellatum est. Fefellit et Martianum Capellam cujus verba sic corrigenda sunt. Inde Oxi amnis, qui circa Bactra cum ejusdem nominis oppido fluvioque. Immo vero aliter corrigenda. Codex Academicus, Bractanicum ejus nominis. unde liquido legendum: Inde Oxi amnis: qui circa Bactriam, cum ejus nominis oppido fluvioque. Pergit ibi Salmasius Plinii locum et mentem interpunctione illustrare;

Zariaspe (quod postea Bactrum) a flumine appellatum est. Nempe vult, a Zariaspe flumine Zariaspen oppidum dictum esse: non a Bactro (quod nullum est) flumine Bactrum oppidum. Hæc, tacito Salmasii nomine, celeberrimus Harduinus in Plinio suo recoxit, et parenthesi ait se verba inclusisse: ne nos, ut Solinum, in fraudem impellerent. Polyænus vii. 11. Persæ aquam cælestem pellibus et vasis excipientes διασώθησαν ἐπὶ τὸν βάκτρον ποταμὸν ad Bactrum fluvium evaserunt. Curtius vii. 4. Ipsa Bactra regionis caput sita sunt sub monte Parapaniso: Bactrus amnis præterit mœnia: Is urbi et regioni dedit nomen. Strabo xi. Πόλις εἶχον τότε βάκτρα, ἠνωεῖ καὶ Ζαριάσπαν καλεῖσθαι, ἣν διαρροιομῶνυμος ποταμὸς ἐκβάλλων εἰς τὸν Ὀξον. Vides, quot auctoribus dicam dixerit Salmasius: quia locus hic Lucani divinam ejus memoriam et stupendam diligentiam casu fefellerat. Postea, nisi fallor, licebit Bactro esse flumini; et Solinus cum Martiano salvi dimittentur. dimittetur et risu Harduinus, qui pro thesauro carbones a Salmasio furatus est.

269. *Hinc Lacedæmonii moto gens aspera fræno*

Heniochi,] Non placet MOTO freno: nec quemquam meminisse locutum. An DOCTO? Seneca Hippol. 1259.

———— Tortis hic dextræ locus
Hic lava frenis docta moderandis manus,
Ponenda.

Val. Flaccus i. 121.

———— simul undique cernit
Delatum nemus, et docta resonare bipenni
Litora.

sic ibi codices, sed Gronovius Heinsiusque
Ducta.

Rhiphæo Tanais diversi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiæque, et terminus idem

275 Europæ: mediæ dirimens confinia terræ,
Nunc hunc, nunc illum, qua flectitur, ampliatur orbem.
Quaque fretum torrens Mæotidos egerit undas
Pontus, et Herculeis aufertur gloria metis,

275. *Europæ: mediæ dirimens confinia terræ,*] Consule aurem tuam, et mendosa hæc esse testabitur. Dixisset utique in hac sententia *Europæ*, ut ipse alibi, alii- que. Sed quale sodes illud est, *MEDIÆ terræ confinia? quæ ista terra media?* quippe ipse Tanais *medius* est, et dirimit confinia *utriusque* terræ. Sic iv. 18.

— medius dirimit tentoria gurges.
et *Collis* ibidem 53.

Qui medius tutam castris dirimebat Ilerdam.
in membranis *Terræ* est *Træ*: inde Li-
brariis error: qui sic in *viam* reducendi
sunt.

Europæ, *MEDIO* dirimens confinia *TRACTU*.
Claudian. vi. Honor. 290. de Apennino.

Utraque perpetuo *discriminat* æquora *tractu*.

Idem Idyll. de Nilo,

Qui *rapido tractu* mediis elatus ab Austris,
Fluctibus ignotis nostrum procurrit in orbem.

i. Stil. de Rheno 198.

Impiger a primo descendens fluminis ortu
Ad *bifidos tractus*, et juncta paludibus ora.

Dionysius Perieg. v. 11.

Εὐρώπην Ἀσίης Τάναις διὰ μέσσον ὀρίζει
Ὅς ῥά θ' ἑλισσόμενος γαίης διὰ Σαυροματάων
ΣΥΡΕΤΑΙ ἐς Σαυθίνην καὶ ἐς Μαιώτιδα λίμνην.

Tanais volutus TRAHITUR.

276. *Nunc hunc, nunc illum,*] Nunc
enim Asiæ nunc Europæ largius indulget.
Grotius.

277. *Quaque fretum torrens Mæotidos
egerit undas*

Pontus, et Herculeis aufertur gloria metis,

*Oceanumque negat solas admittere
Gades.*] Colbertinus alter, Trin. Cantab.

aliique cum Veneta, MÆOTIDAS; con-
tra alii numero plures cum Romana,
MÆOTIDOS. Valerius Probus p. 1397.
Genitivus, ait, *singularis OS syllaba termi-
natus, in Græca declinatione corripitur.*
*Lucanus. Ut Pagasæa ratis peteret cum
Phasidos.* (ii. 715.) *et in Terentio (lege
Tertio) Quaque fretum torrens Mæotidos.*
Hinc certissimum est Probi olim codices,
habuisse *Mæotidos*. Bersmannus tamen,
et eo multo melior Heinsius ad Claudian-
num, iv. Honor. 188. malunt *Mæotidas
undas*. mihi vero neutrum placet, ut nunc
locus fertur. Quis enim orationis exitus?
nullus utique præter istum: *Pontus, fre-
tum torrens, egerit undas seu Mæotidos,
sive Mæotidas.* Quis vero ferre potest,
Pontus fretum torrens per appositionem
dici? Quale vero illud, *Pontus egerit un-
das Mæotidos?* Immo Pontus *accipit*,
Mæotis in Pontum egerit. Hoc et olim
et hodie notissimum: unde eam *Μητέρα
Πόντου*, *Ponti matrem* dixerunt. Porro
illud quale existimas, *Gloria aufertur, et
negat Gades, &c.* An *Gloria negat?*
offendit hoc ipsos etiam Librarios; unde
æqua fere codicum pars cum editione Ve-
neta NEGANT. *Homines nempe vo-
luerunt, malum malo sanaturi. Quid
multis te moramur? Hæc certe Lucani
non sunt, nescio an ista,*

Quaque fretum torrens MæotiDAS egerit un-
das;

ET VETUS Herculeis aufertur gloria metis
OCEANUSQUE negat solas SE admittere Ga-
des.

Secutus est eorum, qui multi erant, opi-
nionem, qui Oceanum Scythicum in Mæ-
otida paludem, et inde in Euxinum et
Mediterraneum influere putabant. Pli-

- Oceanumque negat solas admittere Gades.
- 280 Hinc et Sithoniæ gentes, auroque ligatas
Substringens Arimaspe comas: hinc fortis Arius,
Longaque Sarmatici solvens jejunia belli
Massagetes quo fugit equo; volucresque Geloni.
Non, cum Memnoniis deducens agmina regnis
- 285 Cyrus, et effusis numerato milite telis
Descendit Perses, fraternique ultor amoris
Æquora cum tantis percussit classibus, unum
Tot reges habuere ducem. coïere nec unquam
Tam variæ cultu gentes, tam dissona vulgi
- 290 Ora. tot immensæ comites mistura ruinæ
Excivit populos, et dignas funere Magni
Exequias Fortuna dedit. non corniger Ammon
Mittere Marmaricas cessavit in arma catervas:
Quicquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,
- 295 Usque Parætonias Eoa ad littora Syrtes.
Acciperet felix ne non semel omnia Cæsar,
Vincendum pariter Pharsalia præstitit orbem.
Ille ubi deseruit trepidantis mœnia Romæ,
Agmine nubiferam raptò superevolat Alpem:
- 300 Cumque alii famæ populi terrore paverent,

nus Hist. ii. 67. *Ingens argumentum paludis Maoticæ sive ea illius Oceani Sementrionalis sinus est, ut multos adverte credidisse, sive angusto discreti sinu restagnatio.* Hunc Oceani irrumpentis alveum *fretum torrens* appellat, ut alibi *Nilo torrente, sanguine torrente, et Virgilius Torrentia flumina.* Et *vetus*, ubi Correctores accesserant facile mutatum in *Pontus est:* et cum SE a præcedente S absorpta esset, necessario *Oceanus* transibat in *Oceanum.*

280. *Hinc et Sithoniæ gentes,*] Romana ac Veneta *Et Sidoniæ* ut codices bene multi. Pulmanni duo, *Essedones.* Cod. Trin. *Issidoniæ.* Colbertinus *vetus* et *Regius ESSEDONIÆ.* Recte; quod et alii viderunt. Val. Flaccus vi. 750. *Essedoniæque phalanges.* Recte et *Isse-*

doniæ. Stephanus. Ἴσσηδονῆς, ἔθνος Σκυθικόν. Εὐρίσκεται δὲ παρ' ἄλλοις διὰ τῆς Ε. Ista Lucano litera placuit; unde error Librariis. vide Heinsium ad Val. Flacci vi. 95.

284. *Non, cum Memnoniis deducens agmina regnis Cyrus, et effusis numerato milite telis*

Descendit Perses,] Ex nostris codicibus solus Academicus *Xerxes*, et Harleianus *Xerses.* vide Val. Flaccum, v. 498. Diodorus p. 109. Συμμαχία τοῖς Τρωσὶν ὑπ' Ἀσσυρίων ἧς ἑστρατήγει Μιμνῶν ὁ Τιβωνῆ. et mox, Ἀμφισβητήσιν δὲ οἱ περὶ τὴν Αἴγυπτον ἄνθρωποι, λέγοντες ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις γέγονε τὸν Μίμνονα. Recte. Cyrus—descendit, Perses: de eodem dictum. Κυρὸς

- Phocais in dubiis ausa est servare juventus
 Non Graia levitate fidem, signataque jura,
 Et causas, non fata, sequi. tamen ante furorem
 Indomitum, duramque viri deflectere mentem
 305 Pacifico sermone parant, hostemque propinquum
 Orant Cecropiæ præolata fronde Minervæ.
 Semper in externis populo communia vestro
 Massiliam bellis testatur fata tulisse,
 Comprensa est Latiis quæcunque annalibus ætas.
 310 Et nunc, ignoto si quos petis orbe triumphos,
 Accipe devotas externa in prælia dextras.
 At si funestas acies, si dira paratis
 Prælia discordes, lacrymas civilibus armis
 Secretumque damus. tractentur vulnera nulla
 315 Sacra manu. si cœlicolis furor arma dedisset,
 Aut si terrigenæ tentarent astra gigantes,
 Non tamen auderet pietas humana vel armis
 Vel votis prodesse Jovi: sortisque deorum
 Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
 320 Sciret adhuc cœlo solum regnare Tonantem.
 Adde quod innumeræ concurrunt undique gentes,
 Nec sic horret iners scelerum contagia mundus,

Herms. Descendit. Nepos in Aristide: *Nam postquam Xerxes in Græciam descendit.*

286. *Descendit Perses,*] Omnino legendum *Xerxes* ut in Manuscriptis. Nam et Cyrus Persa erat. Tres hic referuntur magnorum exercituum duces, Cyrus, Xerxes, Agamemnon. Grotius.

290. — *Mistura ruinæ*] Præferendum *missura* consentiente manuscriptorum auctoritate. Grotius. Omnes quidem veteres nostri cum Rom. et Ven. MIS-SURÆ, non *Mistura*. Æneid. ii. 86.

Illi me *comitem* et consanguinitate propinquum
 Pauper in arma pater primis huc *misit* ab annis

502. — *Fidem, signataque jura,*] Modius olim reponerat *Sacrataque jura*. sed non est opus.

Propertius iii. 19.

Fœdera sunt ponenda prius, *signataque jura*.

Claudian. i. Eutrop. 380.

Germanis responsa dabat, legesque Cæticis.
 Arduus, et flavis *signabat jura* Sûëvis.

509. — *Latiis quæcunque annalibus ætas.*] Justinus xliii. 5. *Massilienses cum Romanis prope ab initio conditæ urbis fœdus summa fide custodierunt.*

511. *Accipe devotas externa in prælia dextras.*] *Externis bellis*, quarto ante versu, et secundo post *Prælia dira* habemus. Posterius hoc recte opinor: nam et vii. 689. *Fuge prælia dira*, Ergo hic aut scripsit, aut potuisset scribere,

Accipe devotas *CONCESSA* in *MUNIA* dextras.

- Ut gladiis egeant civilia bella coactis.
 Sit mens ista quidem cunctis, ut vestra recusent
- 325 Fata, nec hæc alius committat prælia miles.
 Cui non conspecto languabit dextra parente?
 Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.
 Finis adest rerum, si non committitis illis
 Arma, quibus fas est. nobis hæc summa precandi,
- 330 Terribiles aquilas, infestaquæ signa relinquant
 Urbe procul, nostrisque velis te credere muris,
 Excludique sinas admisso Cæsare bellum.
 Sit locus exceptus sceleri, Magnoque, tibi que
 Tutus, ut invictæ Fatum si consulat Urbi,
- 335 Fœdera si placeant, sit quo veniatis inermes.
 Vel, cum tanta vocent discrimina Martis Iberi,
 Quid rapidum deflectis iter? non pondera rerum,
 Nec momenta sumus: nunquam felicibus armis

Accipe in omnia licita obsequia atque officia: modo nihil nefandum sit, quale hoc bellum civile.

324. *Sit mens ista quidem cunctis, ut vestra recusent*

Fata,] Male hæc intelliguntur. Non dicit, utinam sit ista mens; sed *Si sit, Modo sit, Si gentes externæ ea mente sint, ut discordiis vestris immiscere se nolint, sed soli Romani bellum hoc peragant, Cui non languabit dextra, viso exadversum fratre vel parente?* Per quattuor ergo hos versus continuatur oratio; non ut vulgo, in secundo clauditur.

328. ——— *Si non committitis illis*

Arma, quibus fas est.] Id est his qui putant sibi licere bellum gerere civile: sine quibus necessario bellum civile interibit. Grotius. Recte. Sic vii. 314.

Quique suos cives, quod signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas.

et iv. 699.

Infidusque novis ducibus dubiusque priori,
Fas utrimque putat.

Cæterum illud leviter mutes, FINIS ad-

est REBUS; non *Rerum*. Livius ii. 9. *Adesse finem regnis, rei inter deos hominesque pulcherrimæ.* et ii. 15. *Eam esse voluntatem omnium ut qui libertati erit in ea urbe finis, idem urbi sit.* Gellius xix. 9. *Ubi Eduliis finis fuit.* Porro, cum *Rebus* vel *Rerum* hic audis, cave *res hujus belli* accipias, sed universim *Res humanas*. Quintilianus Declam. xi. 6. *Actum est de rebus humanis, si de criminibus nostris tantumdem mendaciis licet.*

334. ——— *Ut invictæ Fatum si consulat Urbi,]* Alibi hoc Epitheton equidem et ferrem et laudarem: ut Livius *Beatam urbem Romanam et INVICTAM et æternam illa concordia fore.* Sed in his discordiis belloque plusquam civili, sane alieno hic tempore *Invictæ*. Quid autem opus ut *Fatum* ei consulat, provideat, prospiciat, si tum cum maxime *Invicta* est? periculum certe est, ne a se saltem vincatur, ne suis ipsa viribus ruat. scripsit sine dubio Poëta,

Ut *INVITÆ* Fatum si consulat urbi.

Urbi scilicet in se armatæ Fato fovente

- Usa manus patriæ primis a sedibus exul,
 340 Et post tralatas exustæ Phocidos arces,
 Mœnibus exiguis alieno in littore tuti,
 Illustrat quos sola fides. si claudere muros
 Obsidione paras, et vi perfringere portas,
 Excepisse faces tectis, et tela parati,
 345 Undarum raptos aversis fontibus haustus
 Quærere, et effossam sitientes lambere terram:
 Et desit si larga Ceres, tunc horrida cerni,
 Fœdaque contingi maculato carpere morsu.
 Nec pavet hic populus pro libertate subire,
 350 Obsessum Pœno gessit quod marte Saguntum.
 Pectoribus rapti matrum, frustra que trahentes
 Ubera sicca fame medios mittentur in ignes,
 Uxor et a caro poscet sibi fata marito.
 Vulnera miscébunt fratres, bellumque coacti

opus erat, ut vel invita servaretur: non civium certe virtute et fide, sed solius Fati munere.

347. *Et desit si larga Ceres, tunc horrida cerni,*

Fœdaque contingi maculato carpere morsu.] Colbertini duo, Trin. Cantab. recentiores quoque plerique, cum majore parte eorum, quos Bersmannus Pulmannusque viderunt, et editione Rom. **ATTINGERE.** Contra Puteaneus, Harleianus, cum Veneta **CORPORA.** Regius secundus **CORPORE.** Apparet alterutrum horum a Correctore, non a Scriba esse. Utrum vero sit, his indiciis scire licet. Veteres isti duo ab indoctis Librariis scripti sunt, qui vel Latine nesciebant: hos nihil offendebant duo ista simul venientia **CONTINGI** et **ATTINGERE**: Quod cum jure nasutioribus displicisset; illi *Corpora* interpolabant. Ex quo tamen, ut videtur, commentitio, vir magnus nova interpolatione **CORPORE** substituit. Atqui nimis delicatum est id vocabulum in re tam atroci.

Recte se habet *Attingere*, et in alio hæret mendum: quod vide an sustulerim,

————— tunc horrida cerni
 Fœdaque **VEL FINGI**, maculato **ATTINGERE** morsu.

Nisi sententiam jam erigi sentis; opera omnis in explicando posita peribit: Quæ non modo cerni, sed fingi et imaginari sine horrore non possunt. Cæterum illud quale est, *Si desit larga Ceres?* Quid tum si *parca* sit, et *rara*; sat bene in ista inopia sustentari potest. scripsit, ni fallor Poëta,

Et desit si **FORTE** Ceres.

Si panis et penus deficiet, coria, animalia fœda, carnes denique humanas comedemus.

348 — *Carpere morsu.*] Ita substituímus pro *Corpora*. verbum enim desideratur. Accedit prope ad nostram emendationem MS. R. recentior, qui habet *corpore* MS. T. *attingere*, quod glossema putem. Grotius.

350. *Obsessum Pœno gessit quod marte*

355 Hoc potius civile gerent. Sic Graia juvenus
Finierat: cum turbato jam prodita vultu
Ira ducis, tandem testata est voce dolorem.

Vana movet Graios nostri fiducia cursus.

Quamvis Hesperium mundi properemus ad axem,

360 Massiliam delere vacat. gaudete cohortes:

Obvia præbentur fatorum munere bella.

Ventus ut amittit vires, nisi robora densæ

Occurrant silvæ, spatio diffusus inani:

Utque perit magnus nullis obstantibus ignis,

365 Sic hostes mihi deesse nocet: damnumque putamus

Armorum, nisi, qui vinci potuere, rebellent.

Sed si solus eam dimissis degener armis,

Saguntum.] Veteres quattuor Trin. et alius recentior QUÆ, non Quod. Et sic Scholiastes Juvenalis ad xv. 93. Recte. Multa enim mala Saguntini tulerunt, non unum quiddam.

362. — Nisi robora densæ

Occurrant silvæ,] Variant hic codices, hi cum Puteaneo *Robora densæ*; alii, ut Harleianus, Trin. cum Romana, *Robore denso*: alii denique cum Colbertinis duobus, Arundeliano et Veneta, *Robore densæ*. Quævis ex his lectio ferri potest, sed placet postrema: Silius iii. 442.

Jamque per et colles et densos abiete lucos.

Æneid. x. 178.

Mille rapit densos acie atque horrentibus hastis.
Val. Flaccus iii. 484.

— quosque dabat densa trabe Mysia montes.

Infra quidem v. 444.

————— propulsaque robore denso
Sustinuit se silva cadens.

Sed ibi alia constructio est: non ut hic, *Silvæ robore denso*, sed, *silva cadens sustinuit se robore denso*. Porro et OCCURRUNT lege cum Cant. Trin. Caiano, Bersmannique codice, quia mox omnes veteres, et novi plerique REBELLANT; non Occurrant, Rebellent.

365. — Damnumque putamus

Armorum, nisi, qui vinci potuere, rebellent.] *Damnum armorum*, quid aliud esse potest, nisi cum *Arma perduntur*, amittantur? ut Horatius i. Ep. xvi. 67. *Perdidit arma, locum virtutis deseruit*; ubi nos, si vacat, videbis. Respuit vero hanc sententiam locus ipse. Quid quod versu proximo rursus habemus, *Dimissis degener ARMIS?* Aut fallor, aut scripsit Auctor,

————— damnumque putamus
NOSTRORUM, nisi qui vinci potuere, rebellant.

Nostrum absolute, pro *Nostrum milites*, apud Livium aliosque Historicos passim habes. Ergo *damnum nostrorum militum putamus*; quippe quibus os sublinitur, si urbes non rebellent; et spoliis prædaque circumducuntur. Propinquæ admodum sunt literæ. *arorum, nrorum*.

375. — Tum mœnia clausa

Conspicit;) Iterum pro *Tum* vel *Tunc*, reponendum est CUM: vide ad iii. 9. sic supra 556.

Finierat: CUM turbato jam prodita vultu
Ira ducis.

375. *Haud procul a muris tumulus surgentis in altum*

Telluris,] Ecce tibi hic SURGENTIS et quinto post versu in re pari CONSURGIT. Non adeo siccus jeju-

Tunc mihi tecta patent. jam non excludere tantum,
Inclusisse volunt. at enim contagia belli

370 Dira fugant. dabitis pœnas pro pace petita:

Et nihil esse meo discretis tutius ævo,

Quam duce me bellum. Sic postquam fatus, ad urbem

Haud trepidam convertit iter: tum mœnia clausa

Conspicit; et densa juvenum vallata corona.

375 Haud procul a muris tumulus surgentis in altum

Telluris, parvum diffuso vertice campum

Explicat: hæc patiens longo munimine cingi

Visa duci rupes, tutisque aptissima castris.

Proxima pars urbis celsam consurgit in arcem

380 Par tumulo, mediisque sedent convallibus arva:

nusque erat, ut variare verbum nequiret. sine dubio mendosum alterutrum est; et codex quidem Trin. cum altero, et Bersmanni codice, et editione Veneta CONSCENDIT pro CONSURGIT. Hoc a Correctore quodam fluxit, cui vox repetita displicebat. sed falsus est conjecturæ: *Conscendit enim in arcem nihil nisi animatum, miles, dux, non pars urbis sive telluris.* Prior ista vox *Surgentis* in mendo cubat, sic corrigenda,

Haud procul a muris tumulus *CRESCENTIS*
in altum
Telluris.

Noster iv. 11.

Colle tumet modico, lenique *EXCREVIT IN*
ALTUM.

Pingue solum tumulo.

Claudianus ii. Proserp. 98. de Ennæi
campi pulchritudine,

Nec sic innumeros arcu mutante colores
Incipiens redimitur hiems, cum tramite flexo
Semita discretis interviret humida nimbis.
Forma loci superat flores: curvata tumore
Parvo planities et mollibus edita clivis
CREVERAT IN COLLEM.

Ubi plures versiculos descripsi, ut elegantem lectionem jam deperditam cultissimo Poëtæ restituam. Quid enim in Irtdæ faciunt *nimbi illi discreti*? Repone sine dubio,

Semita discretis interviret humida *LIMBIS.*

376. — *Parvum diffuso vertice campum*

Explicat:] Mirum hoc quidem, campum *parvum* esse, verticem vero tumuli *diffusum*. Offendit hoc olim lectores; unde factum ut Puteaneus, Harleianus, Pulmannique unus, PARVO DIFFUSUM; alter DIFFUSUS. Sed hæ sunt hariolorum conjecturæ. Dedit Auctor,

Telluris, *PATULUM* diffuso vertice campum.

Sic alibi iv. 19.

Explicat hinc tellus campos effusa patentes.

et iv. 745.

————— dum colle relicto
Effusam patulis aciem committeret arvis.

Claudian. i. Proserp. 220.

Et Cereris prolem *patulis* illudere campis.

Explicat, ut vi. 476.

————— submisso vertice montes
Explicuere jugum.

378. — *Tutisque aptissima castris.*]

Deest conjunctio *QUE* in codice Regio et altero Bersmanni. Repone igitur, distinctione mutata;

————— hæc, patiens longo munimine cingi,
Visa duci rupes tutisque aptissima castris.

Tunc res immenso placuit statura labore,
 Aggere diversos vasto committere colles:
 Sed prius ut totam, qua terra cingitur, urbem
 Clauderet, a summis perduxit ad æquora castris
 385 Longum Cæsar opus, fontesque et pabula campi
 Amplexus fossa, densas tollentia pinnas
 Cespitibus, crudaque extruxit brachia terra.

Jam satis hoc Graiæ memorandum contigit urbi.
 Æternumque decus, quod non impulsa, nec ipso
 390 Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
 Præcipitem cursum: raptisque a Cæsare cunctis,
 Vincitur una mora. quantum est quod fata tenentur!
 Quodque virum toti properans imponere mundo
 Hos perdit Fortuna dies! tunc omnia late
 395 Procumbunt nemora, et spoliantur robore silvæ:

Hæc rupes visa castris aptissima; quippe quæ patiens erat cingi munimine. [Mox 382. perperam veterimi quattuor **DI-VERSO VASTOS** pro *Diversos vasto*, ut cæteri] Sed minus placet illud **LONGO munimine**: aptior sane castris fuisset, si *Facili*. Ne addam *Longum opus*, quod idem est ac *Longum munimen*, rursus haberi v. 385. crediderim ab Auctore fuisse:

— hæc patiens **SUBITO** munimine cingi.
 ut vi. 55. de ingenti illo munimine ad Dyrrachium:

Assyriis quantum populis telluris Eoæ
 Sufficit in regnum, *subitum* bellique tumultu
 Raptum claudit opus.

et i. 517.

Et *subitus* rapti munimine cespitis *agger*.

et iv. 29.

— subita circumdedit agmina fossa.

Facit huc quod v. 381. infertur,

Tunc res immenso placuit statura labore.

Opponitur quippe priori, *Hoc immenso labore stetit*, illud modico.

393. *Quodque virum toti properans imponere mundo*] Vel ex ipsius Antitheti ratione, liquido constat corrigendum esse,

Quodque **UNUM** toti properans imponere mundo.

Sic x. 27. de Alexandro Magno,

— terras tot posse sub uno
 Esse viro.

397. — *Structa laterum compago ligatam*

Arctet humum, pressus ne cedat turribus agger.] Quid sodes *arctet humum*, nisi ipse *Agger*? is solus hic est Nominativus. Deinde *pressus ne cedat turribus* non sapit Lucani compositionem. Tu lege et distingue:

— structa laterum compago ligatam
 Arctet humum pressus, **NEC** cedat turribus
 agger.

Pressus, non superne a turribus; sed a lateribus per roborum compagem.

400. *Obscurum cingens connexis aëra ramis.*] Quid hoc locutionis est? *Lucus CINGENS obscurum aëra et gelidas umbras*? Immo faciens. Repone,

Obscurum **EFFICIENS** connexis aëra ramis.

ut i. 140.

— nudosque per aëra ramos
 Effundens, trunco, non frondibus, *efficit umbram*.

Ut, cum terra levis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compago ligatam
Arctet humum, pressus ne cedat turribus agger.

Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo,

400 Obscurum cingens connexis aëra ramis,
Et gelidas alte summotis solibus umbras.

Hunc non ruricolæ Panes, nemorumque potentes
Sylvani Nymphæque tenent, sed barbara ritu
Sacra deum, structæ sacris feralibus aræ;

405 Omnis et humanis lustrata cruoribus arbos.
Si qua fidem meruit Superos mirata vetustas,
Illis et volucres metuunt insistere ramis,
Et lustris recubare feræ: nec ventus in illas
Incubuit silvas, excussa que nubibus atris

410 Fulgura: non ullis frondem præbentibus auris,

*Cingens efficiens, pares in utroque sunt
literarum ductus.*

405. — *Sed barbara ritu*

Sacra deum, structæ sacris feralibus aræ;] Omnes ubique codices cum Rom. et Ven. *Structæ DIRIS ALTARIBUS aræ;* præter unicum Bersmanni, qui habet *SACRIS FERALIBUS*: primus hoc et solus in textum adscivit Grotius. Offenderat nempe Correctorem aliquem, *Altaribus aræ*, ut pote idem bis dictum; unde interpolationem suam transtulit ex vi. 432.

Moverat et tristes *SACRIS FERALIBUS* aras.

Huic nimium credulus vir magnus, dum unum vitium evitare studet, majore se irretivit. Quale enim est, in eodem versiculo, *Sacra et Sacris?* Hoc certe ferri non potest, utcumque exeant cætera. Sed sana est antiqua lectio, *Structæ diris altaribus aræ*. Duo enim ista sæpe conjunguntur. Virgil. Eclog. v. 65.

————— en quattuor *aras*,
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phæbo.

Prudentius Peri Steph. x. 49.

Altaris aram funditus pessumdare.

Quintilian. Declam. xii. 26. *Quod aris altaria non imposuimus, &c.* Calpurnius Declam. xxvi. *Ubi denique me feriet? Hic inter aras et altaria, ubi publica vota suscepi?* Statius Silv. iii. 5. 23.

————— date certa per *aras*
Festaque pallentes hilarent *altaria* lucos.

Ex his locis, ubi altaris aram funditus pessumdare, et aris altaria imponere dicitur, videbis recte hæc accepisse Servium ad Eclog. v. 65. ubi *alii*, inquit, *dicunt Altaria, eminentia ararum, et ipsa libamina*: Aræ igitur sunt bases et fundamenta altarium.

406. *Si qua fidem meruit Superos mirata vetustas,*] *Si qua vetustas? Hoccine tam diu et tam patienter? Quot quæso sunt vetustates? Repone certissime.*

SIQUE fidem meruit.

407. *Illis et volucres metuunt insistere ramis,*] *Illis ramis, et versu sequente illas silvas? Numquam sic dedisset Lucanus. Repone,*

ILLIC et volucres metuunt *INSIDERE* ramis,
Et lustris recubare feræ.

Illic codex Regius habet, et Pulmanni

- A rboribus suus horror inest. tum plurima nigris
 Fontibus unda cadit, simulacraque mœsta deorum
 Arte carent, cæsisque extant informia truncis.
 Ipse situs, putrique facit jam robore pallor
 415 Attonitos: non vulgatis sacrata figuris
 Numina sic metuunt: tantum terroribus addit,
 Quos timeant non nosse deos. jam fama ferebat
 Sæpe cavas motu terræ mugire cavernas,
 Et procumbentes iterum consurgere taxos,
 420 Et non ardentis fulgere incendia silvæ,
 Roboraque amplexos circumfluxisse dracones.
 Non illum cultu populi propiore frequentant,

Bersmannique editiones. *Insidere*, codex Harleianus recentior.

411. *Arboribus suis horror inest.*] Utitur ad l. Æneidos Servius, ut probet horrorem ad religionem pertinere. Idem ad Æn. 11. *connexa sunt metus et religio.* Grotius. Æneid. i. 69. *Horrentique atrum nemus imminet umbra: ubi Servius: Horror plerumque ad odium pertinet; plerumque (lege nonnumquam) ad venerationem, ut hoc loco: sic Lucanus, Arboribus suis horror inest. Sed nec Servius neque Grotius recte hic Lucanum accipit. Horror nihil aliud hic est, nisi tremor foliorum: sed locus a mendo laborat. Lege,*

— Non ullis frondem *QUATIEN-
 TIBUS*
 auris,
 Arboribus suis horror inest.

Suis horror, suis tremor inest, non ab auris, sed a numine. Frondem præbentibus, quasi pecori pabulum præbendum esset, ridiculum hic loci est. Colbertinus veterrimus Præventibus: Horror foliorum, ut Horat. Carm. i. 23.

Nam seu mobilibus vepribus *inhorrui-
 Ad ventum foliis.*

SUIS horror, non ab aura excitatus. Ovid. Metam. ix. 545. de Loto:

— vidi guttas a flore cruentas
Decidere, et tremulo ramos horrore moveri.

Seneca *Œdip. 575.*

Duxere rimas robora et totum nemus,
 Concussit horror.

Metam. vii. 629.

Intremuit, ramisque sonum *sine flamine* motis
 Alta dedit quercus.

Auctor de Nuce,

Sæpe meas vento frondes tremuisse putastis:
 Et metus in nobis causa tremoris erat.

Suis, id est proprius. Seneca Thyest. 678. de simili silva:

— nec dies sedat metum:
 Nox *propria* luco est, et superstitio inferum
 In luce media regnat.

414. *Ipse situs, putrique facit jam robore pallor*

Attonitos:] Si pallor in simulacris attonitos spectantes facit, quid fiet, ubi signa deorum e marmore Pario sunt? cum situm legis et putre robur, nonne illico tibi succurrit, sic a Poëta datum esse,

Ipse situs, putrique facit jam robore *PÆDOR.*
Pædor, sordes, illuvies, squalor. Noster ii. 75.

— mox vincula ferri
 Exedere senem, longusque in carcere *pædor.*

429. *Sed fortes tremuere manus, motique verenda*

Sed cessere deis medio cum Phœbus in axe est,
 Aut cœlum nox atra tenet, pavet ipse sacerdos
 425 Accessus, dominumque timet deprendere luci.

Hanc jubet immisso silvam procumbere ferro:
 Nam vicina operi, belloque intacta priori
 Inter nudatos stabat densissima montes.
 Sed fortes tremuere manus, motique verenda
 430 Majestate luci, si robora sacra ferirent,
 In sua credebant redituras membra secures.
 Implicitas magno Cæsar terrore cohortes
 Ut vidit, primus raptam librare bipennem
 Ausus, et aëriam ferro proscindere quercum,

Majestate luci,] Non nimis belle procedit oratio. *Manus tremuere, et moti.* Quinam isti qui moti erant? *Milites,* opinor: quod post *manus* casu recto, dure et invite subintelligitur. Codex Academicus pro varia lectione TENUERE, id recte, et totam sententiam aperit, quæ hujusmodi est.

Sed SONTES TENUERE manus, motique verenda
 Majestate loci.

Jussi milites lucum excidere, *manus tenebant.* *Tenuere* id est Continuere. Noster ii. 292.

—— Compressas tenuisse manus.

et iv. 289.

—— si conscius ensis adacti
 Stat victor, tenuitque manum.

Fortes manus, si vera lectio est, non ad virtutem pertinet, sed ad robur. Ovid. Fast. iv. 302. de iis qui fune navem trahabant:

Quisquis adest operi, plusquam pro parte laborat,
 Adjuvat et fortes voce sonante manus.

scripsisse tamen credo Poëtam SONTES manus. quod bipennibus armatæ essent, licet nondum arbores violaverint.

432. *Implicitas magno Cæsar terrore cohortes*

Ut vidit,] Recte terrore, non, ut alii, torpore. causam habes in his quæ jamjam dicta. Adde Virgilium,

Jam tum relligio pavidos terrebat agrestes.

Grotius. Veteres nostri omnes et plerique alii cum Rom. et Ven. TORPORE; unus tantum et alter TERRORE; Priscianus p. 863. *Explico composita penultimam A vel I habent in supino; unde Lucanus in iii. Implicitas magno Cæsar TORPORE cohortes.* Sic etiam ibi habet codex egregius Cantab. Certe longe elegantius est, *Torpore* quam *Terrore.* Torpebant milites, cunctabantur, stabant ut attoniti. Noster iii. 741.

Ut torpore senex caruit, viresque cruentus
 Cæpit habere dolor.

Claudianus ii. Eutrop. 391.

Quis novus hic torpor, socii? quonam usque
 sedemus?

et 155.

Sic eat: in nostro quoniam jam milite robur
 Torpuit.

Implicitas torpore; ut Noster v. 434.

—— alto torpore ligata.

433. —— *Primus raptam librare bipennem*] Sic ex Pulmanni Bersmannique codicibus pars major cum Veneta, LIBRARE. Contra ex nostris Colbertinus alter, Puteaneus. Harleianus, Trin. Cantab. cum

- 435 Effatur merso violata in robora ferro:
 Jam ne quis vestrum dubitet subvertere silvam,
 Credite me fecisse nefas. Tunc paruit omnis
 Imperiis non sublato secreta pavore
 Turba, sed expensa Superiorum, et Cæsaris ira.
- 440 Procumbunt orni, nodosa impellitur ilex,
 Silvaeque Dodones, et fluctibus aptior alnus,
 Et non plebeios luctus testata cupressus,
 Tunc primum posuere comas, et fronde carentes
 Admisere diem: propulsaque robore denso
- 445 Sustinuit se sylva cadens. gemuere videntes
 Gallorum populi: muris sed clausa juvenus
 Exultat. quis enim læsos impune putaret
 Esse deos? servat multos Fortuna nocentes:
 Et tantum miseris irasci numina possunt.
- 450 Utque satis cæsum nemoris, quæsitâ per agros
 Plaustra ferunt: curvoque soli cessantis aratro
 Agricolaë raptis annum flevere juvenis.
 Dux tamen impatiens hæsurî ad mœnia martis
 Versus ad Hispanas acies, extremaque mundi,

aliis et Romana VIBRARE. Passim hæc duo a Librariis confunduntur.

434. *Ausus, et aëriam ferro proscindere quercum,*

Effatur merso violata in robora ferro:] Ecce tibi Librariorum elegantias: *Ferro proscindere*, et continuo insequens *Ferro merso*. *Proscindere autem quercum*, pro excindere, evertere, ne Latinum quidem est. *Proscindere terram vomere, &c. Proscindere æquor rostro, &c. Proscindere, figurate, convicio, &c.* hæc, et nihil aliud Latine. Quid ergo? Hanc Scribarum ignaviam ut ipse Lucanus luat? Immo suam Poëtæ lectionem restituere laborabimus,

———— librare bipennem

Ausus, et aëriam PROPERANS PROSTER- NERE quercum.

Claud. iii. Proserp. 360.

Et magis enodes properat prosternere cedros.

Ex hoc ipso loco hæc expressisse videatur.

450. *Utque satis cæsum nemoris, quæsitâ per agros*

Plaustra ferunt:] Libri plerique omnes cum Rom. et Ven. CÆSI. Romana insuper *utque satis cæsi EST nemoris*. Placet, nisi forte malis, *Utque SAT EST cæsi nemoris*. Georg. ii. 398.

Est etiam ille labor curandis vitibus alter: Cui numquam *exhausti satis est*.

Ovid. Heroid. xiv.

Et queritur facti sanguinis esse parum.

469. *At saxum quoties ingenti ponderis ictu*

Excutitur,] Omnes nostri cum Rom. et Ven. VERBERIS: unus tantum Bersmanni PONDERE: unde, ut videtur, temere in textum suum intulit.

- 455 Jussit bella geri. stellatis axibus agger
 Erigitur, geminasque æquantur mœnia turres
 Accipit: hæ nullo fixerunt robore terram,
 Sed per iter longum causa repsere latenti.
 Cum tantum nutaret onus, telluris inanes
- 460 Concussisse sinus quærentem erumpere ventum
 Creditit, et muros mirata est stare juvenus.
 Illinc tela cadunt excelsas urbis in arces.
 Sed major Graio Romana in corpora ferro
 Vis inerat. neque enim solis excussa lacertis
- 465 Lancea, sed tenso ballistæ turbine rapta,
 Haud unum contenta latus transire, quiescit:
 Sed pandens perque arma viam, perque ossa, relicta
 Morte fugit: superest telo post vulnera cursus.
 At saxum quoties ingenti ponderis ictu
- 470 Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis
 Abscidit impulsu ventorum adjuta vetustas,
 Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa
 Exanimat: totos cum sanguine dissipat artus.
 Ut tamen hostiles densa testudine muros

Grotius. De verberibus ex balista hic agitur, nondum de pondere, quod versum 480 fit, sed pondere solo contenti. Offendit, opinor, virum magnum, Verberibus ictu; quasi bis idem esset, perinde ac Verberibus verberibus. sed sic etiam Ovid. Metam. xiv. 820.

conscendit equos Gradivus, et ictu Verberibus admonuit.

Phocas, Grammaticus vetus, p. 1709. Sunt quæ a genitivo casu singulari declinationis sumunt exordium, ut Remigis, Frontidis, Verberibus; ut Lucanus, At saxum quoties ingenti verberibus ictu Excutitur. Constat hic Phocam legisse Verberibus: quippe Ponderibus non caret nominativo. De Ictu dubitare adhuc potes; nam quattuor nostri veterissimi Verberibus ACTU. Rectissime: Ingenti actu, magno impetu, Virgil. Æneid. xii. 684.

Ac veluti montis saxum de vertice præceps
 Cum ruit avolsum vento, seu turbidus imber
 Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas
 Fertur in abruptum magno mons improbus actu.

Plane ut Noster, Saxum, qualis rupes vertice montis abscissa, ingenti actu ruit. ex eodem Virgilii loco corrigendus. Siliius i. 491.

corripit ingens
 Aggere convulso saxum, et niteutis in ora
 Devolvit, pronoque silex ruit incitus ACTU.

Non ut nunc fertur, Ictu. Denique Actu pro Ictu infra hic lege v. 490. ut supra ii. 77.

472. Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa

Exanimat:] Colbertinus secundus, et Regius, proque varia lectione Puteaneus, STERNIT. Utrumvis bene, sed illud melius. Pressa vero, quod omnes codices

- 475 Tecta subit virtus, armisque innexa priores
 Arma ferunt, galeamque extensus protegit umbo,
 Quæ prius ex longo nocuerunt missa recussu,
 Jam post terga cadunt: nec Graiis flectere jactum,
 Aut facilis labor est longinqua ad tela parati
- 480 Tormenti mutare modum: sed pondere solo
 Contenti, nudis evolvunt saxa lacertis.
 Dum fuit armorum series, ut grandine tecta
 Innocua percussa sonant, sic omnia tela
 Respuit: at postquam virtus incensa virorum
- 485 Perpetuam rupit defesso milite cratem,
 Singula continuis cesserunt ictibus arma.
 Tunc adoperta levi procedit vinea terra,

exhibent, non videtur auctoris esse, sed
 PRENSA. Silius xv. 535.

————— hinc lancea turbine nigro
 Fert letum cuiusque viro, quem *PRENDE-
 RIT* ictus.

475. — *Armisque innexa priores
 Arma ferunt,*] De testudine op-
 pugnatoria hic agitur. Ejus hic mos, ut
 alii super aliorum scuta acclivis scande-
 rent. Tacitus historiarum 111: *Innixa
 humeris et super iteratam testudinem scan-
 dentes. Et historiarum iv. invasere val-
 lum appositis plerique scalis: alii per tes-
 tudinem suorum: scandebantque jam qui-
 dem.* Quare MS. P. recte habet, *prio-
 ris*, dum et pro *innexa* scribatur, *innixa*.
 Grotius. *INNIXA* Colbertinus prior et
 Puteaneus: quin et Colbert. alter et
 Harleianus *Innixa* habent; sed superne
 notatum, *nex*; ut cæteri omnes cum Rom.
 et Ven. *INNEXA PRIORIS* quoque
 Puteaneus et Harleianus: cæteri cum edi-
 tis *PRIORES*. Pluries vero, ni fallor, hic
 erratum est: abest enim ille nitor, qui in
 sanis nostri Poëtæ locis elucet. *Tecta
 virtus subit.* quid postea? *Ferunt arma:*
 qui? milites scilicet subaudiuntur. Tum
Umbo protegit galeam. Videsne istos
milites, quos subintelligas, et ex improvi-

so induci, et continuo excludi. Quid au-
 tem est *Prioris*? an *tectæ virtutis*? atqui
tecta virtus, tota testudo est, non pars.
 An *prioris*, militis scilicet? Quid? unus-
 ne tantum miles erat in fronte testudi-
 nis? certe plurium series. Pro *Ferunt*,
 Arundelianus *Gerunt*. Sed veterrimus
 Colbertinus, *ARMA ERANT*. Haud
 illud de nihilo est; et aut fallor, aut sic
 dederat Lucanus,

Ut tamen hostiles densa testudine muros
 Tecta subit virtus, armisque *INNEXA Prio-
 RIS*
 Arma *HÆRENT*, galeamque extensus prote-
 git umbo.

Arma hærent innexa armis prioris seriei,
umbo sequentis *protegit galeam prioris*.
 Nota sunt de Testudine omnia. Nam
 quæ ex Tacito profert vir magnus non
formam testudinis, sed *usum* ostendunt.
INNEXA, ut idem Tacitus Hist. iii. 27.
*Testudinem lanceis contisque scrutantur
 donec soluta COMPAGE scutorum, ex-
 sanguis aut laceros prosternerent.* Si
Compag, tum utique *Innexa*, non *Innixa*.
 et *Hærent* non *Ferunt*. Isidorus, *Est et
 Testudo scutorum CONNEXIO, curvata
 in testudinis morem.* Et iterum, *Contra
 balistam testudo: series enim fit armorum,
 umbonibus inter se CONNEXIS.* Servius

Sub cujus pluteis, et tecta fronte latentes,
 Moliri nunc ima parant, et vertere ferro
 490 Mœnia: nunc aries suspenso fortior ictu.
 Incussus densi compagem solvere muri
 Tentat, et impositis unum subducere saxis.
 Sed super et flammis, et magnæ fragmine molis,
 Et sudibus crebris, et adusti roboris ictu
 495 Percussæ cedunt crates, frustra que labore
 Exhausto fessus repetit tentoria miles.
 Summa fuit Graiis starent ut mœnia voti.
 Ultro acies inferre parant: armisque coruscas
 Nocturni texere faces: audaxque juvenus
 500 Erupit: non hasta viris, non letifer arcus,

ad Æneid. ix. 517. *Armorumque resolvit Tegmina, Ostendit, ait, armorum CONNEXIONEM esse testudinem. Noster vii. 495.*

Pompeii densis acies stipata catervis,
 Junxerat in seriem NEXIS umbonibus arma.

Valer. Flaccus. iii. 90.

—— sic contextis umbonibus urgent.

et mox 147.

—— pergunt rupta testudine fusi.

Contra in ascensione collis iv. 39. *Sequentis, non Prioris;*

—— adversoque acies in monte supino
 Hæret, et in tergum casura, umbone sequentis
 Erigitur.

477. *Quæ prius ex longo nocuerunt missa recussu,]* MS. P. et T. *recessu.* quod recipiendum. Subierant mœnia, ita ut jam telis impeti non possent, sicut ante eminus impetebantur. Grotius, *Recussu,* sive repercussu, nullum hic locum habet. omnes Scripti Editique *Recessu;* nisi quod Bersmanni editio, typographi utique errore, *Recussu,* quod miror virum magnum retinuisse. *Recessu,* spatio, intervallo. Valer. Max. iii. 6. 1. *Vegeta et strenua ingenia, quo plus recessus sumunt, hoc vehementiores impetus edunt.*

478. — *Nec Graiis flectere jactum, Aut facilis labor est]* Pro NEC, codex ex nostris unus Non, alius Nam:

pro AUT tres vel quattuor cum Ven. Haud. Repone,

—— NAM Graiis flectere jactum
 HAUD facilis labor, ET longinqua ad tela parati
 Tormenti mutare modum.

485. *Perpetuam rupit defesso milite cratem,]* Citat Servius ad illud ix. Æn. *armorumque resolvit Tegmina:* addens armorum connexionem esse testudinem. Tacitus historiarum 111. *pondera Saxonum Vitelliani provolvunt, disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsanguis aut laceros prosternerent. Grotius.*

488. *Sub cujus pluteis, et tecta fronte latentes,]* Colbert. et Puteaneus, *Fronde. Lege Terta fronde. Cæsar Civil. ii. 1.* de hac ipsa Massiliæ oppugnatione: *Tanta multitudo tormentorum in oppido erat, ut eorum vim nullæ contextæ viminibus vineæ sustinere possent. Livius xxxv. 27. Cum multitudo alia casas ex orundinibus textas fronde, quæ umbram modo præberet, texissent.*

489. — *Et vertere ferro Mœnia:]* Lege *Fundo.* Livius xxi. 11. *Tum Annibal quingentos ferme Afros cum dolabris ad subruendum ab ino murum militit.*

- Telum flamma fuit, rapiensque incendia ventus
 Per Romana tulit celeri munimina cursu.
 Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
 Ignis agit vires: teda sed raptus ab omni
 505 Consequitur nigri spatiosa volumina fumi:
 Nec solum silvas; sed saxa ingentia solvit,
 Et crudæ putri fluxerunt pulvere cautes.
 Procubuit, majorque jacens apparuit agger.
 Spes victis telluris abit, placuitque profundo
 510 Fortunam tentare mari. non robore picto
 Ornatus decuit fulgens tutela carinas,
 Sed rudis, et qualis procumbit montibus arbor,
 Conseritur stabilis navalibus area bellis.
 Et jam turrigeram Bruti comitata carinam
 515 Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis,
 Stœchados arva tenens. nec non et Graia juvenus
 Omne suum fatis voluit committere robur:
 Grandævosque senes mistis armavit ephebis.
 Accepit non sola viros, unæ stabat in undis
 520 Classis; et emeritas repetunt navalibus alnos.
 Ut matutinos spargens super æquora Phœbus
 Fregit aquis radios, et liber nubibus æther,
 Et posito Borea, pacemque tenentibus Austris,
 Servatum bello jacuit mare, movit ab omni
 525 Quisque suam statione ratem, paribusque lacertis
 Cæsaris hinc pubes, hinc Graio remige classis
 Tollitur: impulsæ tonsis tremuere carinæ,
 Crebraque sublimes convellunt verbera puppes.
 Cornua Romanæ classis, validæque triremes,
 530 Quasque quater surgens extracti remigis ordo
 Commovet, et plures quæ mergunt æquore pinus,
 Multiplices cinxere rates. hoc robur aperto
 Oppositum pelago. lunata fronte recedunt,

553. — *Pugnamque lacessere*] Ita
 rectius quam *capessere*, ob id. quod sequi-
 tur. Grotius.

558. *Tunc in signifera residenti puppe
 magistro*] In nave prætoria. Grotius.
 564. — *Percussæ capta cohasit.*]

Ordine contentæ gemino crevisse liburnæ.

535 Celsior at cunctis Bruti prætoriam puppis
Verberibus senis agitur, molemque profundo
Invehit, et summis longe petit æquora remis.

Ut tantum medii fuerat maris, utraque classis
Quod semel excussis posset transcurrere tonsis,

540 Innumeræ vasto miscentur in æthere voces:
Remorumque sonus premitur clamore: nec ullæ
Audiri potuere tubæ. tum cærulea verrunt,
Atque in transtra cadunt, et remis pectora pulsant.

Ut primum rostris crepuerunt obvia rostra:

545 In puppim rediere rates, emissaque tela
Aëra texerunt, vacuumque cadentia pontum.
Et jam diductis extendunt cornua proris,
Diversæque rates laxata classe receptæ.

Ut, quoties æstus Zephyris, Eurisque repugnat,

550 Huc abeunt fluctus, illuc mare: sic ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, hæc reppulit æquor.
Sed Graiis habiles, pugnamque lacescere pinus
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro

555 Cursum, nec tarde flectenti cedere clavo.

At Romana ratis stabilem præbere carinam
Certior, et terræ similem bellantibus usum.

Tunc in signifera residenti puppe magistro
Brutus ait, paterisne acies errare profundo?

560 Artibus et certas pelagi? jam consere bellum:

Phocæicis medias rostris oppone carinas.

Paruit, obliquas et præbuit hostibus alnos.

Tunc quæcunque ratis tentavit robora Bruti,

Ictu victa suo, percussæ capta cohæsit.

565 Ast alias manicæque ligant, teretesque catenæ,

Emendatio est viri prælustri Johannis Rutgersii, regis Sueonum ad Batavos legati, probata à MS. P. cum ante legere-
tur, percussa et capta. Naves invectæ in prætoriam Bruti cohæserunt, velut captæ, ipso ictus sui impetu. ita Curtius lib.

Seque tenent remis: tecto stetit æquore bellum.

Jam non excussis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt jaculato vulnera ferro:
Miscenturque manus. navali plurima bello.

570 Ensis agit. stat quisque suæ de robore puppis
Pronus in adversos ictus: multique peremti
In ratibus cecidere suis. cruor altus in undis
Spumat, et obducto concresecunt sanguine fluctus.

Et quas immissi traxerunt vincula ferri,
575 Has prohibent jungi conserta cadavera puppes;
Semianimes alii vastum subiere profundum,
Hauseruntque suo permistum sanguine pontum.
Hi luctantem animam lenta cum morte trahentes,
Fractarum subita ratiū periere ruina.

580 Irrita tela suas peragunt in gurgite cædes:
Et quodcunque cadit frustrato pondere ferrum,
Exceptum mediis invenit vulnus in undis.
Phocaicis Romana ratis vallata carinis,
Robore diducto dextrum, lævumque tuetur.

585 Æquo Marte latus: cujus dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Graiumque audax aplustre retentat,
Terga simul pariter missis et pectora telis
Transigitur. medio concurrat pectore ferrum,
Et stetit incertus flueret quo vulnere sanguis,

iv: *In quarum alteram quinqueremis eadem concitata et ipsa rostro icta est, et illam invicem tenuit.* Grotius. Ut Rutgersius ex conjectura emendaverat, ita clare habet codex Collegii Trinitatis, *Percussæ capta.* Colbertinus secundus, *Percussa et capta.*

571. — *Multique peremti*
In ratibus cecidere suis.] Imo lege cum MS. P.

———— nullique peremti
In ratibus cecidere suis.

Quomodo et à priori manu habuisse videtur MS. T. sensus est: De puppe ita pro-

minentes pugnant, ut qui caderent, non in navim suam caderent, sed in hostilem, vel in mare. Grotius.

572. — *Cruor altus in undis*
Spumat,] Manuscripti, *Undis, Unda, Undas.* Hoc ultimum recipio. Sic supra v. 190.

Colchis et Adriacas *spumans* Absyrtis in undas.

Ibid. — *Cruor altus in undis*
Spumat, et obducto concresecunt,
sanguine fluctus.] Antea erat, *obducti concreto.* Sed ita, ut nos, MS. Grotius.

600. *Dum cupit in sociam Gyareus erumpere puppim,*] Codices quidem *Irre-*

- 590 Donec utrasque simul largus cruor expulit hastas,
 Divisitque animam, sparsitque in vulnera letum.
 Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis,
 Qua nullam melius, pelago turbante, carinæ
 Audivere manum: nec lux est notior ulli
- 595 Crastina, seu Phœbum videat, seu cornua lunæ,
 Semper venturis componere carbasa ventis.
 Hic Latiae rostro compagem ruperat alni:
 Pila sed in medium venere trementia pectus,
 Avertitque ratem morientis dextra magistri.
- 600 Dum cupit in sociam Gyareus erumpere puppim,
 Excipit immissum suspena per ilia ferrum,
 Affixusque rati, telo retinente, pependit.
 Stant gemini fratres, fecundæ gloria matris,
 Quos eadem variis genuerunt viscera fatis:
- 605 (Discrevit mors sæva viros: unumque relictum
 Agnorunt miseri, sublato errore, parentes,
 Æternis causam lacrymis: tenet ille dolorem
 Semper, et amissum fratrem lugentibus offert.)
 Quorum alter, mistis obliquo pectine remis
- 610 Ausus Romanæ Graia de puppe carinæ
 Injectare manum: sed eam gravis insuper ictus
 Amputat: illa tamen nixu quo prenderat, hæsit,
 Diriguitque tenens strictis immortalia nervis.

pere; quod ad Silium recipit N. Heinsius, sententia ipsa hoc postulante. Quippe si *erupisset* in navim, et non *irrepsisset*, qui potuit fieri, ut telo affigeretur rati?

605. (*Discrevit mors sæva viros*;) Omnino parenthesi hic opus, quam visum est addere. Grotius. Nec tamen vel illa parenthesi sententia perspicua fit. Quorum enim ista, *Discrevit mors viros*, et *Sublato errore*? cum nihil dixerat de formæ similitudine: non ita Virgilius, quem præ oculis hic Noster habuit, Æneid. x. 390.

Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis,
 Daucia, Laride Thymberque simillima proles,
 Indiscreta suis, gratusque parentibus error:
 At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas.

At Noster nihil omnino de forma:

Stant gemini fratres, fecundæ gloria matris,
 Quos eadem variis genuerunt viscera fatis:
 Discrevit mors sæva viros.

Quid? an credidit omnes Gemellos simili facie nasci? Incredibile vero hoc est: et aut versus excidit, aut sic vel simile quid scripsit,

Quos eadem *simili* genuerunt viscera *forma*.

610. *Ausus Romanæ Graia de puppe carinæ*

Injectare manum: sed eam gravis insuper ictus

Amputat:] Quædam interdum de historia ex affectu, aut quia sic pœma

- Crevit in adversis virtus: plus nobilis iræ
 615 Truncus habet: fortique instaurat prælia læva,
 Rapturusque suam procurrit in æquora dextram.
 Hæc quoque cum toto manus est abscissa lacerto.
 Jam clypeo, telisque carens, non conditur ima
 Puppe: sed expositus, fraternaue pectore nudo
 620 Arma tegens, crebra confixus cuspidè perstat:
 Telaque multorum leto casura suorum
 Emerita jam morte tenet. tum vulnere multo
 Effugientem animam lassos collegit in artus:
 Membraque contendit toto quicunque manebat
 625 Sanguine, et hostilem, defectis robore membris,
 Insiluit, solo nociturus pondere, puppim.
 Strage virum cumulata ratis, multoque cruore
 Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
 At postquam ruptis pelagus compagibus hausit,
 630 Ad summos repleta foros, desedit in undas,
 Vicinum involvens contorto vertice pontum.
 Æquora discedunt mersa diducta carina,
 Inque locum puppis cecidit mare. multaue ponto
 Præbuit illa dies varii miracula fati.

melius fluit, immutat Lucanus, ut hic. nam Acilius Cæsarianus miles x. legionis dextra amissa lævam in Massiliensium navem injecit, nec prius destitit quam eam mergeret. Vide Valerium Maxim. l. 111. c. xii. Est eadem apud Plutarchum historia. Grotius.

616. *Rapturusque suam procurrit in æquora dextram.*] Apage illud *Procurrit*, non in litore et vado res agitur, sed in alto mari. Nostri omnes codices recte habent *PROCUMBIT*; pronus scilicet ex latere navis.

625. — *Defectis robore membris,*] Versu præcedente habuimus, *Membraque contendit*. Repone igitur ex melioribus codicibus,

———— defectis robore *NERVIS*.

Sic et iv. 372.

———— mox robora *nervis*
 Et vires rediere viris.

630. — *Desedit in undas,*] Libri fere omnes *DESCENDIT*. Lege *DESCIDIT* tempore præsentis; ut supra *Accipit*; infra *Discedunt*.

634. *Præbuit illa dies*] Meliores codices *Ille dies*; ut Noster solet, et v. 636. pro *Lycidam*, meliores *Lycidan*.

638. — *Nec, sicut vulnere, sanguis Emicuit lentus:*] Contrarias res indicant *Emicuit* et *Lentus*: ut vel ex his Senecæ constabit, *Œdip.* 345.

Utrum *citatus* vulnere angusto *micat*,
 An *lentus* altas irrigat plagas *cruor*?

- 635 Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncas,
Affixit Lycidam. mersus foret ille profundo,
Sed prohibent socii, suspensaque crura retentant.
Scinditur avulsus: nec, sicut vulnere, sanguis
Emicuit lentus: ruptis cadit undique venis,
640 Discursusque animæ diversa in membra meantis
Interceptus aquis, nullius vita peremti
Est tanta dimissa via. pars ultima trunci
Tradidit in letum vacuos vitalibus artus,
At tumidus qua pulmo jacet, qua viscera fervent,
645 Hæserunt ibi fata diu: luctataque multum
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.
Dum nimium pugna unius turba carinæ
Incumbit prono lateri, vacuumque relinquit,
Qua caret hoste, ratem: congesto pondere puppis
650 Versa, cava texit pelagus, nautasque carina:
Brachia nec licuit vasto jactare profundo,
Sed clauso periere mari. Tunc unica diri
Conspecta est leti facies, cum forte natantem
Diversæ rostris juvenem fixere carinæ.
655 Discessit medium tam vastos pectus ad ictus:

Sed sana fiet sententia, distinctione tantum mutata,

_____ nec sicut vulnere, sanguis
Emicuit: lentus ruptis cadit undique venis.

vel potius ut ambiguum evitetur.

Emicuit: ruptis lentus cadit undique venis.

651. *Brachia nec licuit vasto jactare profundo,*

Sed clauso periere mari.] Nihil confert orationi illud *Vasto* præter sonum inanem: et mox iterum habemus, sed recte et apposite,

_____ tam vastos pectus ad ictus.

Repone igitur,

Brachia nec licuit *VACUO* jactare profundo.

Id est, aperto et libero: et vides Antitheton,

Sed clauso periere mari.

657. — *Eliso ventre, per ora*

Ejectat sanie permistus viscere sanguis.] Expende hæc paulisper: *Sanguis*, ait, *ejectat sanie*: Quid vero impediēbat, cur ambo non simul exirent, cum uterque liquidus sit? Deinde ait, *Sanguis permistus viscere*. Quo quaeso viscere ex tam multis? quin in vivo et sano corpore sanguis omnibus visceribus permistus est. Ex nostris codicibus unus et alter *VISCERA*. Lege ergo minima mutatione,

_____ eliso ventre, per ora
Ejectat SANIE permistus VISCERA sanguis.

Recte *Sanguis sanie permistus*, tabo, felle, aliis corporis humoribus. recte quoque *Ejectat viscera per ora*, liquidus nimirum solida. ut supra v. 590.

- Nec prohibere valent obtritis ossibus artus,
 Quo minus æra sonent, eliso ventre, per ora
 Ejectat saniem permistus viscere sanguis.
 Postquam inhibent remis puppes, ac rostra recedunt,
 660 Disiectum in pelagus perfosso pectore corpus
 Vulneribus transmisit aquas. pars maxima turbæ
 Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
 Puppis ad auxilium sociæ concurrit: at illi
 Robora cum vetitis prensarent altius ulnis,
 665 Nutaretque ratis populo peritura recepto:
 Impia turba super medios ferit ense lacertos:
 Brachia linquentes Graia pendentia puppe,
 A manibus cecidere suis: non amplius undæ
 Sustinuere graves in summo gurgite truncos.
 670 Jamque omni fuis nudato milite telis,
 Invenit arma furor: remum contorsit in hostem
 Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis
 Avulsasque rotant excusso remige sedes:
 In pugnam fregere rates. sidentia pessum
 675 Corpora cæsa tenent, spoliantque cadavera ferro.
 Multi inopes teli, jaculum letale revulsum
 Visceribus traxere suis, et vulnera læva

Donec utrasque simul largus cruor expulit has-
 tas.

659. *Postquam inhibent remis puppes, ac rostra recedunt,*] Codices non nulli REMI habent, alii REDUCUNT. Certe aut scribendum est,

Postquam inhibent remi puppes, et rostra recedunt.

aut

Postquam inhibent remis puppes, et rostra recedunt.

Utraque lectio bene se habet: sed prior figuratior est, quia actio non hominibus, sed ipsis instrumentis tribuitur. ut supra 545.

In puppim rediere rates.

660. *Disiectum in pelagus perfosso pectore corpus*] Recedentibus rostris, corpus ab eis interceptum decidit suo pondere in pelagus. Sed cur obsecro, DISJECTUM corpus, quod minime in partes scissum erat, sed pectore tantum perfosso? Repone quod multo major pars codicum habet DEJECTUM.

664. *Robora cum vetitis prensarent altius ulnis,*] Quanto melius est, quod duo Pulmanni codices exhibent, *Prensarent artius?* *Arcte* prendere et tenere, hoc aliquid est; sed *Alte* an secus, nihil ad rem: immo unus tantum erat ad prensandum locus.

672. — *At hi tortum validis aplustre lacertis Avulsasque rotant excusso remige*

Oppressere manu, validos dum præbeat ictus,
Sanguis et, hostilem cum torserit, exeat, hastam.

- 680 Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diversa lues. nam pinguibus ignis
Affixus tedis, et tecto sulfure vivax
Spargitur: at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
- 685 Nec flammæ superant undæ: sparsisque per æquor
Jam ratibus fragmenta ferus sibi vindicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat ut æquore flammæ:
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter leti, mors una timori est,
- 690 Qua cœpere mori. Nec cessat naufraga virtus.
Tela legunt dejecta mari, ratibusque ministrant:
Incertasque manus ictu languente per undas
Exercent. nunc, rara datur si copia ferri,
Utuntur pelago. sævus complectitur hostem
- 695 Hostis, et implicitis gaudent subsidere membris,
Mergentesque mori. Pugna fuit unus in illa
Eximius Phoeus animam servare sub undis,
Scrutarique fretum si quid mersisset arenis,
Et nimis affixos unci convellere morsus,

sedes.] *Expulso* plerique omnes libri, non *Excusso*. Deinde pro *Tortum*, quo verbo hic minime opus est, cum una habeamus, *Rotant*, alii libri *Totum*. utrumque placet, *Totum simul*, non per partes, quod magnarum virium erat.

674. *In pugnam fregere rates.*] Pro quibus pugnabant, in acute notat Servius hoc loco utens ad *Æneidos* 11. Grotius.

682. — *Et tecto sulfure vivax*
Spargitur:] Quid vero opus, ut in *tædis* et *facibus* sulfur sit *tectum*? non astu et insidiis res agebatur, sed vi aperta. Iterum,

Non aliter quam cum *summis* circumlita *tædis*
Admotam rapiunt vivacia sulfura flammam.

Quid quod in *tedis*, sulfur semper extrorsum erat. Ovidius,

Uror ut *inducto* cæratæ *sulfure* *tædæ*.

Lege unius literæ mutatione,

———— et *TACTO* sulfure vivax.

687. *Hic recipit fluctus, extinguat ut æquore flammæ:*] Codices nostri, *Regius* et *Academicus*, *FAUCES* habent. *Quin* et pro *RECIPIT* *Pulmanni* codex *REPETIT*, quam lectionem accipimus. *Repetit*, qui tabulam ardentem deserens, mari se iterum committit.

689. — *Mors una timori est,*
Qua cœpere mori.] *Curtius* iv. 16. 17. *Quippe ubi intravit animos pavor, id solum metuunt, quod primum formidare cœperunt.*

701. *Hic ubi compressum penitus de-*

- 700 Adductum quoties non senserat ancora funem.
 Hic ubi compressum penitus deduxerat hostem,
 Victor et incolumis summas remeabat in undas,
 Sed se per vacuos credit dum surgere fluctus,
 Puppibus occurrit, tandemque sub æquore mansit.
- 705 Hi super hostiles jecerunt brachia remos,
 Et ratiū tenuere fugam. Non perdere letum
 Maxima cura fuit, multus sua vulnera puppi
 Affixit moriens, et rostris abstulit ictus.
 Stantem sublimi Tyrrhenum culmine proræ
- 710 Lygdamus excussa Balearis tortor habenæ
 Glande petens, solido fregit cava tempora plumbo
 Sedibus expulsi, postquam cruor omnia rupit
 Vincula, procumbunt oculi: stat lumine raptō
 Attonitus, mortisque illas putat esse tenebras.
- 715 At postquam membris sensit constare vigorem,
 Vos, ait, o socii, sicut tormenta soletis,
 Me quoque mittendis rectum componite telis.
 Egere quod superest animæ, Tyrrhene, per omnes
 Bellorum casus. ingentem militis usum
- 720 Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver:
 Viventis feriere loco. sic fatus in hostem
 Cœca tela manu, sed non tamen irrita mittit.
 Excipit hæc juvenis generosi sanguinis Argus,
 Qua jam non medius descendit in ilia venter,
- 725 Adjovitque suo procumbens pondere ferrum.
 Stabat diversa victæ jam parte carinæ
 Infelix Argi genitor, (non ille juventæ
 Tempore Phocæicis ulli cessurus in armis:

duxerat hostem,] COMPRENSUM alii
 codices, quod sine dubio præferendum.

730. — *Qui funere viso,* —

Pervenit ad puppim] Quorsum hic
funere? homine nondum mortuo; præ-
 sertim cum in pugna navali, aut nullus sit
 funeri locus, aut serus. Codex Collegii
 Caii rectissime

— qui *VULNERE* viso.

734. *Distentis toto riguit*] Placet quod
 alii codices habent, *DISTENSIS*. *Ten-*
sus Noster amat dicere, non *Tentus*, fide
 Prisciani. Sed et sic evitatur ingratus
 unius literæ T concursus, *ten tis to to*.

750. — *Letum præcedere nati*

*Festinantem animam morti non
 credidit uni.*] Non recte dicitur *Animam*
 cupere præcedere, Sed *Animum*, solum

- Victum ævo robur cecidit, fessusque senecta
 730 Exemplum, non miles erat) qui funere viso,
 Sæpe cadens longæ senior per transtra carinæ
 Pervenit ad puppim spirantesque invenit artus.
 Non lacrymæ cecidere genis, non pectora tundit,
 Distentis toto riguit sed corpore palmis.
- 735 Nox subit, atque oculos vastæ obduxere tenebræ,
 Et miserum cernens agnoscere desinit Argum.
 Ille caput labens, et jam languentia colla
 Viso patre levat: vox fauces nulla solutas
 Prosequitur: tacito tantum petit oscula vultu;
- 740 Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.
 Ut torpore senex caruit, viresque cruentus
 Cœpit habere dolor, non perdam tempora, dixit,
 A sævis permissa Deis, jugulumque senilem
 Confodiam. veniam misero concede parenti,
- 745 Arge, quod amplexus, extrema quod oscula fugi.
 Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis,
 Semianimisque jaces, et adhuc potes esse superstes.
 Sic fatus, quamvis capulum per viscera missi
 Polluerat gladii, tamen alta sub æquora tendit
- 750 Præcipiti saltu. letum præcedere nati
 Festinantem animam morti non credidit uni.
 Inclinant jam fata ducum: nec jam amplius anceps
 Belli casus erat: Graiæ pars maxima classis
 Mergitur: ast aliæ mutato remige puppes
- 755 Victores vexere suos: navalia paucæ
 Præcipiti tenere fuga. Quis in urbe parentum
 Fletus erat! quantus matrum per littora planctus!

affectus et rationis potentem. Deinde, si
*anima re vero festinabat, cur obsecro non
 credidit?* Immo vero homo ipse festina-
 bat mori, ac idcirco morantem hærentem-
 que animam duplici morte expulit. Lege
 igitur,

————— letum præcedere nati

FESTINANS, animam morti non credidit uni.
 Et Bersmanni sane codex *Festinansque*
 habet.

757. — *Quantus matrum per littora
 planctus!*] Suavius est, quod et meliores
 et plures habent codices,

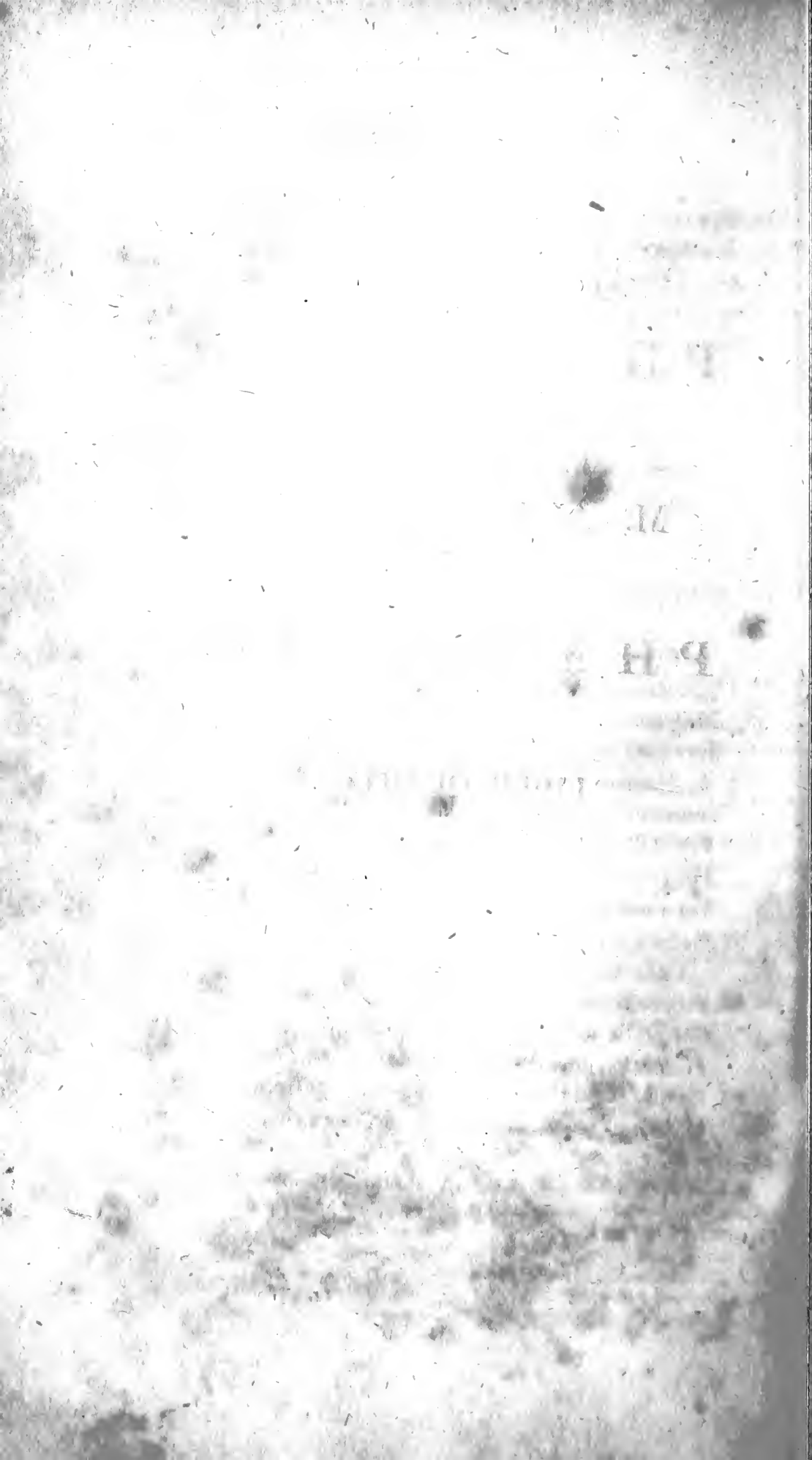
QUANTI matrum per littora planctus!

Conjux sæpe sui, confusis vultibus unda,
Credidit ora viri, Romanum amplexa cadaver:
760 Accensisque rogis miseri de corpore trunco
Certavere patres. at Brutus in æquore victor,
Primus Cæsareis pelagi decus addidit armis.

M. ANNÆI LUCANI

PHARSALIÆ

LIBER QUARTUS.



M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER QUARTUS.



AT procul extremis terrarum Cæsar in oris
Martem sævus agit non multa cæde nocentem,
Maxima sed fati ducibus momenta daturum.
Jure pari rector castris Afranius illis,
5 Ac Petreius erat: concordia duxit in æquas
Imperium commune vices, tutelaque valli
Pervigil alterno paret custodia signo.
His præter Latias acies erat impiger Astur,
Vectonesque leves, profugique a gente vetusta
10 Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.
Colle tumet modico, lenique excrevit in altum
Pingue solum tumulo: super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu: placidis prælabitur undis
Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes,
15 Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu,
Hybernas passurus aquas. at proxima rupes

2. — *NON multa cæde nocentem,*] Placet quod Bersmanni codex suppeditat, RUBENTEM: Ita supra ii. 103.

————— multa que rubentia cæde
Lubrica saxa madent.

Rem ipsam Florus habet iv. 2. *Anceps ca-
riumque sed incruentum in Hispania bel-
lum cum legatis Cn. Pompeii Petreio et
Afranio: ubi frustra editum Et cruentum.*

9. *Vectonesque leves,*] Meliores libri ha-
bent VETTONES.

- Signa tenet Magni: nec Cæsar colle minore
 Castra levat: medius dirimit tentoria gurges.
 Explicat hinc tellus campos effusa patentes,
 20 Vix oculo prendente modum, camposque coërcet
 Cinga rapax, vetitus fluctus, et littora cursu
 Oceani pepulisse suo: nam gurgite misto,
 Qui præstat terris, aufert tibi nomen Iberus.
 Prima dies belli cessavit marte cruento,
 25 Spectandasque ducum vires, numerosaque signa
 Exposuit: piguit sceleris: pudor arma furentum
 Continuit: patriæque, et ruptis legibus unum
 Donavere diem. prono cum Cæsar Olympo
 In noctem subita circumdedit agmina fossa,
 30 Dum primæ præstant acies, hostemque fefellit,
 Et prope consertis obduxit castra manipulis.
 Luce nova collem subito conscendere cursu,
 Qui medius tutam castris dirimebat Ilerdam,
 Imperat, huc hostem pariter terrorque, pudorque
 35 Impulit: et raptò tumulum prior agmine cepit.
 His virtus, ferrumque locum promittit: at illis
 Ipse locus. miles rupes oneratus in altas
 Nititur: adversoque acies in monte supina

17. — *Nec Cæsar colle minore*
Castra levat:] Codices alii habent
 LOCAT, et etiam MINORI.

— Nec Cæsar colle MINORI
 Castra LOCAT.

ut infra 169.

Illic exiguo paulum distantia vallo
 Castra locant.

et sic alii passim.

21. — *Et littora cursu*
Oceani pepulisse suo:] Si suo cur-
 su, quid illud erit quod statim sequitur,
Aufert TIBI nomen Iberus? quippe *Illi*
 dictum oportuit, non *Tibi*. Corrige to-
 tam periodum,

———— camposque coërces,
 Cinga rapax, vetitus fluctus, et littora cursu
 Oceani pepulisse tuo: nam gurgite misto,
 Qui præstat terris, aufert tibi nomen Iberus.

24. *Prima dies belli cessavit marte cru-*
ento,] Compositio non olet Lucanum.
 Deinde, cur prima dies *belli*, si caruit
 bello? Lego

Prima dies belli cessavit marte cruento.

Livius vii. 7. *Quicquid hinc aut illinc com-*
munis mars belli aufert. ubi Sigonius alia
 loca ex Livio adducit, *communem belli*
martem.

28. — *Prono cum Cæsar Olympo]*
 Meliores Codices, et Notæ variorum
 CUM, quod omnino retinendum.

29. — *Subita circumdedit agmina*
fossa,] *Subito* habebimus versu abhinc
 tertio, *collem subito conscendere cursu.*
 An legendum *Occulta?* ut Cæsar, *opus*
in occulto faciebat.

30. *Dum primæ præstant acies,*] Quid

- Hæret, et in tergum casura, umbone sequentiq;
 40 Erigitur. nulli telum vibrare vacabat
 Dum labat, et fixo firmat vestigia pilo,
 Dum scopulos, stirpesque tenent, atque hoste relicto
 Cædunt ense viam. vidit lapsura ruina
 Agmina dux, equitemque jubet succedere bello,
 45 Munitumque latus lævo præducere gyro.
 Sic pedes ex facili, nulloque urgente receptus,
 Irritus, et victor subducto marte pependit.
 Hactenus armorum discrimina. cætera bello
 Fata dedit variis incertus motibus aër,
 50 Pigro bruma gelu, siccisque Aquilonibus hærens,
 Æthere constricto pluvias in nube tenebat.
 Urebant montana nives, camposque jacentes
 Non duraturæ conspecto sole pruinae:
 Atque omnis propior mergenti sidera cœlo
 55 Aruerat tellus hyberno dura sereno.
 Sed postquam vernus calidum Titana recepit
 Sidera respiciens delapsæ portitor Helles,
 Atque iterum æquatis ad justæ pondera Libræ
 Temporibus vicere dies: tunc, sole relicto,
 60 Cynthia quo primum cornu dubitanda refulsit,

sit *Præstant* si interrogas, dicent Interpretes id esse quod *Antestant*. Audio: sed nullo alio exemplo id confirmabunt. Quid moramur veram lectionem adscisere, quod codices alii suppeditant?

Dum primæ *PERSTANT* acies.

Perstabant, permanebant in armis. Cæsar ipse Civil. i. 42. *Prima et secunda acies in armis, ut ab initio constituta erat, permanebant: post hos opus in occulto acies tertia faciebat: sic omne prius est perfectum, quam intelligeretur ab Afranio, castra muniri.*

45. *Cædunt ense viam.*] Cædendo viam sibi per invia faciunt. Grotius.

50. *Pigro bruma gelu, siccisque Aquilonibus hærens.*] Quid est *Bruma hærens*? Lege certissime,

Quid est *Bruma hærens*? Lege certissime,

Pigro bruma gelu, siccisque Aquilonibus *HORRENS*.

57. *Sidera respiciens delapsæ portitor Helles.*] Nescio an satis Latine dictum sit, *Portitor Helles*: id scio, non admodum apposite dictum, *Portitor delapsæ*, ejus scilicet quam non portavit. vix dubites corrigendum esse,

— delapsæ *PRODITOR* Helles,

quam non pervexit, sed prodidit. Est emendatio viri egregii Petri Scriverii ad Martialis ix. 71.

Quid meruit terror Nemees, quid *proditor Helles*?

- Exclisit Boream, flammasque accepit ab Euro.
 Ille suo nubes quascunque invenit in axe,
 Torsit in occiduum Nabatæis flatibus orbem.
 Et quas sentit Arabs, et quas Gangetica tellus
 65 Exhalat nebulas, quicquid concreescere primus
 Sol patitur, quicquid cœli fuscator Eöi
 Impulerat Corus, quicquid defenderat Indos:
 Incendere diem nubes oriente remotæ,
 Nec medio potuere graves incumbere mundo,
 70 Sed nimbos rapuere fuga. vacat imbribus Arctos,
 Et Notus; in solam Calpen fluit humidus aër.
 Hic ubi jam Zephyri fines, et summus Olympi
 Cardo tenet Tethyn, vetitæ transcurrere, densos
 Involvere globos, congestumque aëris atri
 75 Vix recipit spatium, quod separat æthere terram.
 Jamque polo pressæ largos densantur in imbres;
 Spissatæque fluunt: nec servant fulmina flammas,
 Quamvis crebra micent: exstinguit fulgura nimbus.
 Hinc imperfecto complectitur aëra gyro
 80 Arcus, vix ulla variatus luce colorem,
 Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
 Pertulit, et cœlo defusum reddidit æquor.
 Jamque Pyrenææ quas nunquam solvere Titan
 Evaluit, fluxere nives, fractoque madescunt
 85 Saxa gelu. tum, quæ solitis e fontibus exit,

ubi codices plures ut hic, perperam habent *Portitor*.

61. *Exclisit Boream, flammasque accepit ab Euro.*] Codex Collegii Trinitatis *In Euro*; et codex Academiae *Recepit*, Lege

EXCUSSIT Boream, flammasque *RECEPIT* *IN* Euro.

68. *Incendere diem nubes oriente remotæ.*] Forte *Abscondere diem*. Seneca *Controv.* 16. *Terribili fragore horridæ tempestates absconderant diem*.

78. *Quamvis crebra micent:*] *Versus*

hic jam olim mihi suspectus fuit. Et certe deest in MS. P. et in MS. T. a-scriptus demum manu recentiore. *Grotius*.

82. — *Et cœlo defusum reddidit æquor.*] Ita emendavimus pro *diffusum*. *Aquas* è cœlo lapsas cœlo reddidit. *Grotius*. Errat vir summus, cum sic interpretatur, *Aquas e cœlo lapsas cœlo reddidit*. Immo vero, *Aquas e tellure haustas telluri reddidit*. codex Collegii Trinitatis, bonæ notæ, sic habet

Et fusum de cœlo reddidit æquor

- Non habet unda vias: tam largas alveus omnis
 A ripis accepit aquas. jam naufraga campo
 Cæsaris arma natant, impulsaque gurgite multo
 Castra labant: alto restagnant flumina vallo.
- 90 Non pecorum raptus faciles, non pabula mersi
 Ulla ferunt sulci: tectarum errore viarum
 Fallitur occultos sparsus populator in agros.
 Jamque comes semper magnorum prima malorum
 Sæva fames aderat: nulloque obsessus ab hoste
- 95 Miles eget, toto censu non prodigus emit
 Exiguam Cererem. Pro lucri pallida tabes!
 Non deest prolato jejunus venditor auro.
 Jam tumuli, collesque latent: jam flumina cuncta
 Condidit una palus, vastaque voragine mersit.
- 100 Absorpsit penitus rupes, ac tecta ferarum
 Detulit, atque ipsas hausit: subitisque frementes
 Vorticibus contorsit equos, et reppulit æstus
 Fortior Oceani: nec Phœbum surgere sentit
 Nox subtexta polo: rerum discrimina miscet
- 105 Deformis cœli facies, junctæque tenebræ.
 Sic mundi pars ima jacet, quam zona nivalis,
 Perpetuæque premunt hyemes: non sidera cœlo
 Ulla videt, sterili non quicquam frigore gignit,
 Sed glacie medios signorum temperat ignes.
- 110 Sic, o summe parens mundi, sic sorte secunda

Illud autem *Pertulit* haud sane placet: hoc enim roboris est et magnarum virium. Atqui arcum *imperfectum* hic describit, qui bibit quidem oceanum, sed non retineat. Quare libenter sic legerim,

Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
RETULIT, ET RURSUM DE cœlo reddidit æquor.

ubi *Raptosque* perinde est, ac si diceret, *Sed raptos*; quod Lucano solenne et perpetuum est. illud addam; *Sursum* et *Rursum* in vetustissimis membranis scribi solere *Susum* et *Rusum*; unde degeneravit illud *Fusum*. Horatius Serm. i. 3.

æquum est

Peccatis veniam poscentem *reddere rursus*.

97. *Non deest prolato jejunus venditor auro.*] Simile illud quod de obsidio Casilini narrat. Plin. l. viii. cap. 57. et Frontinus, venditorem muris fame perisse, emtorem autem vixisse. Strabo. ὁ μὲν πωλεύσας ἀπίθανον, ἐσώθη δ' ὁ περιόμενος. Narrat idem diserte suo more Val. Max. lib. vii. c. 6. ubi verba Lucani verbis paria: *evenit, ut ex his quidam murem captum ducentis potius denariis vendere, quam ipse leniendæ famis gratia consumere vellet.* Grotius.

100. — *Ac tecta ferarum*

- Æquorei rector facias, Neptune, tridentis:
 Et tu perpetuis impendas aëra nimbis:
 Tu remeare vetes quoscunque emiseris æstus.
 Non habeant amnes declivem ad litora cursum,
 115 Sed pelagi referantur aquis: concussa que tellus
 Laxet iter fluviis. hos campos Rhenus inundet,
 Hos Rhodanus: vastos obliquent flumina fontes.
 Rhiphæas huc solve nives, huc stagna, lacusque,
 Et pigras, ubicunque jacent, effunde paludes:
 120 Et miseris bellis civilibus eripe terras.
 Sed parvo Fortuna viri contenta pavore,
 Plena reedit, solitoque magis favere secundi,
 Et veniam meruere Dei. jam clarior aër,
 Et par Phœbus aquis, densas in vellera nubes
 125 Sparserat, et noctes ventura luce rubebant:
 Servatoque loco rerum, discessit ab astris
 Humor, et ima petit, quicquid pendebat aquarum.

Detulit,] Majorem vim ostentat, quod alii codices præferunt, DEPULIT.

123. — *Jam clarior aër,*] Alii codices RARIOR. Quod accipimus, oppositum τῶ *Densior, Spissior.* Virgilius Georg. i. 418.

— et Juppiter humidus austris
Densat, erant quæ rara modo; et quæ densa relaxat.

124. *Et par Phœbus aquis, densas in vellera nubes*

Sparserat,] Mirum vero, si nubes et *densæ* et *sparsæ* sint. Dices, perinde esse *Sparserat densas,* ac si dixisset, *quæ prius erant densæ.* sed non opus est tali auxilio. Corrige,

———— *TENSAS* in vellera nubes
 Sparserat.

Noster alibi *Tensum aëra, Tendit æthera.*

125. — *Noctes ventura luce rubebant:*] Longæ tenebræ adventante luce paulatim fugabantur, ea ferme facie quæ est diei illucescentis primulum. Grotius. Operam ludit vir magnus, cum verba sensu cassa conatur explicare. Corrige,

Et *MONTES* ventura luce rubebant.

Montes quippe primi excipiunt lucem solis erupturi: et hic in terra res agitur; at Ænea navigante Virgilius vii. 25.

Jamque *rubescebat* radiis mare; et æthere ab alto
 Aurora in *CROCEIS* fulgebat lutea bigis.

Sic enim obiter legendum, *CROCEIS* non *Roseis*, ob adjunctum *Lutea*. sic alibi Ecloga iv.

Ipsæ sed in pratis aries jam suave rubenti
 Murice, jam *croceo* mutabit vellera *tuto*:
 Sponte sua *Sandyx* pascentes vestiet agnos.

Quem ultimum versiculum ideo subjeci, ut vetustissimum mendum inde tollam. Plinius Hist. Nat. xxxv. 23. *Sandaracha si torreatur æqua parte Rubrica admixta, Sandycem facit: quamquam animadverto Virgilium existimasse Herbam id esse, illo verso, Sponte sua Sandyx pascentes vestiet agnos.* Recte quidem Plinius: Aut enim *Herba* est *Sandyx*, aut otiose positum *Pascentes*. Plinium ergo absolvimus: sed quis Virgilium? Quis enim fando

Tollere silva comas, stagnis emergere colles
Incipiunt, visoque die durescere valles.

- 130 Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit,
Primum cana salix madefacto vimine parvam
Textitur in puppim, cæsoque inducta juvenco
Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus
- 135 Navigat Oceano: sic cum tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.
His ratibus trajecta manus festinat utrinque
Succisum curvare nemus: fluviique ferocis
Incrementa timens, non primis robora ripis
- 140 Imposuit: medios pontem distendit in agros.
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat undis,
Spargitur in sulcos, et scisso gurgite rivis
Dat pœnas majoris aquæ. Postquam omnia fatis
Cæsaris ire videt, celsam Petreius Ilerdam

audivit Sandycem, quo pictores utuntur, Herbam esse? Sed avertat hinc ocium mendum, quod jam Plinii ætate hic inoleverat: lege enim,

Sponte sua Sandyx *NASCENTES* vestiet agnos. ubi Sandyx, murex, lutum, non materiam, non terram, pisces, herbas significant, sed abstracte Colorem. Quanto vero majus est, quod statim *nascentes* agni colorem eum ducunt, quam paulatim *nascentes*? Iterum Virgilius de agni colore agens, Georg. iii. 390.

Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse, Nigra subest udo tantum cui lingua palato, Rejice, ne maculis infuscat vellera pullis *NASCENTUM*.

Sed ingerunt hic nobis Hesychium; qui Σάνδυξ, ait, δένδρον θαμνώδες, ἔ τὸ ἄνθος χροῖαν κόκκω ἐμφερέῃ ἔχει, ὡς Σωσίβιος, Sandyx, arbor spinosa, cujus flos colorem cocco similem habet, ut Sosibius. Quidni ergo hic color coccineus agros imbuat? Tu vero et Grammaticum et Testem plorare jube: ride vero illos, qui teneros agnos, non her-

bam cum Plinio, sed ex arbore summa flores carpere, belli homines imaginantur.

157. *Succisum curvare nemus:*] Materiam quærere ponti faciendo. Grotius. *Non quærunt materiam ponti faciendo; sed materiam quæsitam et succisam ponti faciendo adhibent.* Id ostendit τῶ *Utrimque*, hoc est, ex utraque fluminis ripa. Cæsar ipse Civil. i. 54. *Huc legionem postea traducit, atque ex utraque parte pontem institutum perfecit biduo.* Quare *Utrimque succisum nemus curvare*, sine dubio idem est, ac *Utrimque pontem instituere.*

142. — *Et scisso gurgite rivis*

Dat pœnas majoris aquæ.] Si ab Interpretibus quæris, quid sibi velit *Majoris aquæ*, respondent, *Prioris inundationis.* Hi, si volunt, hoc sensu contenti sint: at non, puto, Poëta ipse. Sicoris, parvus fluvius, dat pœnas *majoris aquæ* quas Gyndes olim dedit Cyro. Nota res ex Herodoto, Gyndem fluvium in 360 rivos a Cyro diductum esse.

- 145 Deserit: et noti diffisus viribus orbis,
 Indomitos quærit populos, et semper in arma
 Martis amore feros, et tendit in ultima mundi.
 Nudatos Cæsar colles, desertaque castra
 Conspiciens, capere arma jubet: nec quærere pontem,
- 150 Nec vada, sed duris fluvium superare lacertis.
 Paretur: rapuitque ruens in prælia miles,
 Quod fugiens timuisset, iter. mox uda receptis
 Membra foveant armis, gelidosque a gurgite cursu
 Restituunt artus, donec decresceret umbra
- 155 In medium surgente die. jamque agmina summa
 Carpit eques, dubiique fugæ, pugnaeque tenentur.
 Attollunt campo geminae juga saxea rupes
 Valle cavæ media: tellus hinc ardua celsos
 Continuat colles: tutæ quos inter opaco
- 160 Anfractu latuere viæ: quibus hoste potito
 Faucibus, emitti terrarum in devia martem,
 Inque feras gentes Cæsar videt. Ite sine ullo
 Ordine, ait, raptumque fuga convertite bellum,
 Et faciem pugnae, vultusque inferte minaces:
- 165 Nec liceat pavidis ignava occumbere morte:
 Excipiant recto fugientes pectore ferrum.
 Dixit: et ad montes tendentem prævenit hostem.
 Illic exiguo paulum distantia vallo
 Castra locant. postquam spatio languentia nullo
- 170 Mutua conspicuos habuerunt lumina vultus,
 Et fratres, natosque suos videre, patresque;
 Depreſsum est civile nefas. tenuere parumper
 Ora metu: tantum nutu, motoque salutant

186. *Classica det bello;*] Ita emendandum pro *dent bellum*. Cæsar classicum canere jubet: tu ne audi: signa moveat: ne sequere: jam pax erit. Grotius. Prior editiones habebant, *Classica dent bellum*; quod tutatur Frid. Gronovius Obs. iv. 26. narratque hanc novam lectionem ex conjectura Grotium *surrogasse*,

cum omnis scriptura vetus habeat *Dent bellum*. Fallitur vir eximius quinque enim scripti, quibus usi sumus, universi habent *Bello*; et unus tantum *Dent*, cæteri *Det*. quare hoc merito accipimus; cum et sequente versu sit, *Signa ferat*; ut utrobique idem nominativus *Cæsar* subintelligatur.

- Ense suos. mox ut stimulis majoribus ardens
 175 Rupit amor leges, audet transcendere vallum
 Miles, in amplexus effusas tendere palmas.
 Hospitis ille ciet nomen; vocat ille propinquum:
 Admonet hunc studiis consors puerilibus ætas:
 Nec Romanus erat, qui non agnoverat hostem.
- 180 Arma rigant lacrymis, singultibus oscula rumpunt.
 Et quamvis nullo maculatus sanguine miles,
 Quæ potuit fecisse, timet. Quid pectora pulsas?
 Quid, vesane, gemis? fletus quid fundis inaneis?
 Nec te sponte tua sceleri parere fateris?
- 185 Usque adeone times, quem tu facis ipse timendum?
 Classica det bello; sævos tu negligite cantus:
 Signa ferat; cessa: jam jam civilis Erinnyis
 Concidet, et Cæsar generum privatus amabit.
 Nunc ades, æterno complectens omnia nexu,
- 190 O rerum, mistique salus, concordia, mundi,
 Et sacer orbis amor: magnum nunc secula nostra
 Venturi discrimen habent. periere latebræ
 Tot scelerum: populo venia est erepta nocenti:
 Agnovere suos. pro numine fata sinistro
- 195 Exigua requie tantas augmentia clades!
 Pax erat, et miles castris permistus utrisque
 Errabat: duro concordes cespite mensas
 Instituunt, et permisto libamina Baccho.
 Graminei luxere foci: junctoque cubili
- 200 Extrahit insomnes bellorum fabula noctes:
 Quo primum steterint campo, qua lancea dextra
 Exierit. dum, quæ gesserunt fortia, jactant,

192. *Venturi discrimen habent.*] Loquitur, ut sæpe, tanquam in re præsentī. Hactenus quæ facta sunt, excusari aliquo modo possunt, in posterum vero magnum imminet periculum. nam, nisi abstinetur à bello, omnes manifesto scelere contaminari necesse est. Fugabunt in cives jam non ignotos. Grotius.

196. *Pax erat, et miles castris permistus utrisque*] Concinnius alii codices,

Pax erat, et castris miles permistus utrisque.

198. — *Et permisto libamina Baccho.*

Graminei luxere foci:] Mendosum est et ineptum illud *Permisto Bac-*

- Et dum multa negant, quod solum fata petebant,
 Est miseris renovata fides, atque omne futurum
 205 Crevit amore nefas. nam postquam fœdera pacis
 Cognita Petreio, seque, et sua tradita venum
 Castra videt, famulas scelerata ad prælia dextras
 Excitat, atque hostes turba stipatus inermes
 Præcipitat castris, junctosque amplexibus ense
 210 Separat, et multo disturbat sanguine pacem.
 Addidit ira ferox moturas prælia voces:
 Immemor o patriæ, signorum oblite tuorum,
 Non potes hoc causæ, miles, præstare Senatus,
 Assertor victo redeas ut Cæsare: certe,
 215 Ut vincere potes. dum ferrum, incertaque fata
 Quique fluat multo non deerit vulnere sanguis,
 Ibitis ad dominum? damnataque signa feretis?

cho: præsertim cum altero abhinc versu habuimus *Permistus*. Tolle distinctionem plenam post *Baccho*, et repone,

— Et *PRIMA SACRO* libamina *Baccho*,
 Graminei luxere foci.

Si compendiosescribas, similia sunt, *pmisto pmasco*. Ovid. Fast. iii. 755. de *Baccho*,

Te memorant, Gange totoque oriente subacto
 Primitias magno seposuisse Jovi.
 Cinnama tu primus captivæ tura dedisti,
 Deque triumphato viscera tosta bove:
 Nomine ab auctoris ducunt *Libamina* nomen,
 Libaque, quod *sacris* pars datur inde *focis*.

Virgil. vi. 246.

Ignibus imponit *sacris* libamina *prima*.

Val. Flaccus v. 19.

Ipse gravi patera *sacri libamina Bacchi*
 Rite ferens.

206. — *Seque, et sua tradita venum*
Castra videt,] *Redit illud Castra*
 altero abhinc versu, *Præcipitat castris*:
 Quare amplector codicis Regii lectionem,

— seque et sua tradita venum
CUNCTA videt.

Sic viii. 509.

Regesque timet, *quorum omnia* mersit.

Nec vero satis modeste *Sua castra*, quæ cum Afranio communia erant, ut supra v. 4.

Jure pari rector castris Afranium illis
 Et Petreius erat.

208. — *Atque hostes turba stipatus inermes*

Præcipitat castris,] Manuscriptus A. *Inermi*. Cæsar Civil. i. 75. *Petreius armat familiam, cum hac et prætoriam cohortem cetratorum barbarisque equitibus paucis, improviso ad vallum advolat— Nostri sinistras sagis involvunt gladiosque dstringunt, atque ita se a cetratis equitibus defendunt.* Forte corrigendum,

— atque hostes *TURMA* stipatus *EQUESTRI*.

Certe *Turma* legendum. Claudianus de bello Getico, 579.

Talia nunc pediti, *turmæ* nunc mixtus *equestri*,
 Dicta dabat.

212. *Immemor o patriæ, signorum oblite tuorum,*] Mox sequitur *signa*. Deinde non *Tuorum*, sed *Mcorum*: nam Imperatoris sunt, non militis. ut,

— mea signa secuti

- Utque habeat famulos nullo discrimine Cæsar
 Exorandus erit? ducibus quoque vita petenda est?
 220 Nunquam nostra salus pretium, mercesque nefandæ
 Proditionis erit: non hoc civilia bella,
 Ut vivamus, agunt. trahimur sub nomine pacis.
 Non chalybem gentes penitus fugiente metallo
 Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
 225 Non sonipes in bella ferox, non iret in æquor
 Turrigeras classis pelago sparsura carinas,
 Si bene libertas unquam pro pace daretur.
 Hostes nempe meos sceleri jurata nefando
 Sacramenta tenent: at vobis vilior hoc est
 230 Vestra fides, quod pro causa pugnabitis æqua.
 Sed veniam sperare licet. pro dira pudoris
 Funera! nunc toto fatorum ignarus in orbe,

Forte legendum,

Immemor o patriæ, *LARIUMQUE* oblite tuorum.

Quintilian. Declam. cclx. p. 487. *Illud parum est, exulem esse domus suæ, Larium suorum?* et certe si *Signorum*, non *Oblite sed Proditor. Oblite* de absentibus, non, ut hic, de præsentibus.

218. — *Nulla discrimine*] Ex illo Virgili;

Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

Hoc ne, inquit, orandus est Cæsar, ut vos sibi servire patiatur, hac sola lege ne durius vos Pompeianos habeat, quam Cæsarianos suos? Nam alioqui, ut Tacitus inquit, recentissimus quisque servorum et conservis ludibrio est. Grotius. Suavior et Lucano sollemnis, compositio est, quam dat codex Regius,

Utque habeat *nullo famulos* discrimine Cæsar.

Cæterum illud *Nulla discrimine*, noli interpretari cum viro magno, *Nulla differentia*, sed nullo periculo, nulla dimissione.

230. — *Quod pro causa pugnabitis æqua.*] Ita recte MS. Non alia causa vos

hostibus ignaviores estis, quam quod justum bellum geritis. Nam illos scelera obdurant. Grotius. Priorem lectionem prætulerim,

————— at vobis vilior hoc est

Vestra fides, quod pro causa *pugnantibus* æqua
 Et veniam sperare licet.

egregie, nisi quod Regius paulo concinnius *vobis at*. Clara per se est sententia; Ideo segnes ad prælia estis, parati ad desciscendum; quod in causa bona et pia, etiam victi veniam ab hoste speratis: Illi contra, non *sceleribus*, ut vir magnus, sed desperatione veniæ obdurati sunt. Huc tendit et Cæsaris oratio vii. 314.

————— vincat, quicumque necesse

Non putat in victos sævum distringere ferrum,
 Quique suos *cives*, quod signa adversa tulerunt,
 Non credit *fecisse nefas*.

At contra Pompeius omnes Cæsarianos pro latronibus habet, non justis militibus, ii. 551.

O *scelerum* ultores, melioraque signa secuti—

231. *Sed veniam*] Ita emendavimus pro *Et*. Est enim *ἀνευπροφροσύνης*. Grotius. Ibidem, — *Proh dira pudoris*

- Magne, paras acies, mundique extrema tenentes
Sollicitas reges, cum forsā fœdere nostro
235 Jam tibi sit promissa salus. Sic fatur, et omneis
Concussit mentes, scelerumque reduxit amorem.
Sic ubi desuetæ silvis in carcere clauso
Mansuevere feræ, et vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati: si torrida parvus
240 Venit in ora cruor, redeunt rabiesque furorque,
Admonitæque tument gustato sanguine fauces:
Fervet, et a trepido vix abstinere ira magistro.
Itur in omne nefas: et quæ Fortuna deorum
Invidia cæca bellorum in nocte tulisset,
245 Fecit nostra, fides: inter mensasque, torosque,
Quæ modo complexu foverunt pectora, cædunt.
Et quamvis primo ferrum strinxere gementes,
Ut dextræ justi gladius dissuasor adhæsit,
Dum feriunt, odere suos, animosque labantes
250 Confirmant ictu. fervent jam castra tumultu,
Et scelerum turba: rapiuntur colla parentum.
Ac velut occultum pereat scelus, omnia monstra
In faciem posuere ducum: juvat esse nocentes.
Tu, Cæsar, quamvis spoliatus milite multo
255 Agnoscis superos: neque enim tibi major in arvis
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos undis

Funera!] Dissentiunt hic codices, pars *Funera*, pars *Fœdera*. Tu utrumque respice, et sic corrige,

————— proh dira pudoris
VULNERA.

Sic et alibi viii. 350.

————— patimurne pudoris
Hoc *vulnus?*

245. *Fecit nostra, fides:*] Sic emendavimus pro *monstra*, quod sane monstro erat simile. adeo nullus inde commodus elici poterat sensus. Hoc vult: Potuerat bellum civile Deorum et fati iniquioris videri culpa, præsertim si fortuita prælia ignotos ignotis implicuissent. nunc profecto

nostra est, quia alter alterum novimus, ejusque rei certi et nobis conscii sumus. Nam quæ aut ignorantia aut impetu fiunt, eorum culpa facile fato assignatur: quæ destinata καὶ ἐν προαιρέσει aguntur, ea non ἀτυχήματα sunt, sed ἀδικήματα. Grotius. Recte vir magnus *Nostra* adscivit pro *Monstra*. Id fefellit Librarios, quod *nostra fides* una copulabant, eodem casu et numero. Sed dividenda sunt; *Fides fecit ea crimina Nostra esse, quæ alias Fortunæ crimina fuissent, in cæca bellorum nube et conflictu, cum amicus amicum, cognatus cognatum ignari jugulavissent*. Cæterum pro *Nocte* probe habet Bersmanni codex *NUBE*. Sic et alibi iv. 488.

- Massiliæ, Phario nec tantum est æquore gestum.
 Hoc siquidem solo civilis crimine belli
 Dux causæ melioris eris. polluta nefanda
 260 Agmina cæde duces junctis committere castris
 Non audent, altæque ad mœnia rursus Ilerdæ
 Intendere fugam. campos eques obvius omnes
 Abstulit, et siccis inclusit collibus hostem.
 Tunc inopes undæ prærupta cingere fossa
 265 Cæsar avet, nec castra pati contingere ripas,
 Aut circum largos curvari brachia fontes.
 Ut leti videre viam, conversus in iram
 Præcipitem timor est. miles non utile clausis
 Auxilium mactavit equos: tandemque coactus
 270 Spe posita damnare fugam, casurus in hostes
 Fertur. Ut effuso Cæsar decurrere passu
 Vidit, et ad certam devotos tendere mortem:
 Tela tene jam, miles, ait, ferrumque ruenti
 Subtrahe: non ullo constet mihi sanguine bellum:
 275 Vincitur haud gratis, jugulo qui provocat hostem.
 En sibi vilis adest invisâ luce juvenus,
 Jam damno peritura meo: non sentiet ictus;
 Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
 Deserat hic fervor mentes, cadat impetus amens,
 280 Perdant velle mori. Sic deflagrare minaces

Non tamen in *cæca* bellorum *nube* cadendum.
 et vi. 298.

Ante aciem *cæca* trepidi sub *nube* timoris.
 Virgil. Æn. x.

Æneas *nubem belli*, dum detonet, omnem
 Sustinet.

251. *Et scelerum turba: rapiuntur colla
 parentum.*] Hic versus a codice Collegii
 Trinitatis abest; in codice Academiæ fer-
 tur alia manu et interlinearis, in Bersman-
 ni post tertium venit. Omnino *κακῆ νόμι-
 ματος*, et rejiciendus. *Turba scelerum*, in-
 venuste, præsertim cum redeat illud *Sce-
 lus* versu sequente. *Rapiuntur colla pa-
 rentum*, Indocte: quasi in mortuorum

corpora hic sævirent ut Marius et Sylla in
 civilibus odiis.

252. — *Omnia monstra*

In faciem posuere ducum:] Codex
 Collegii Trinitatis, *In facie* Noster vi. 159.

————— pterem felicior umbras
 Cæsar in vultu.

255. *Agnoscis superos:*] Deos tibi fa-
 ventes cognoscis, qui causam tuam non
 tantum felicem, sed et favorabilem faciunt.
 Grotius.

257. — *Phario nec tantum est æquore
 gestum.*] Lævius tersiusque exit, quod
 Bersmanni codex habet,

Incassum, et vetito passus languescere bello,
 Substituit merso dum nox sua lumina Phœbo.
 Inde ubi nulla data est miscendæ copia mortis,
 Paulatim cadit ira ferox, mentesque tepescunt.

- 285 Saucia majores animos ut pectora gestant
 Dum dolor est, ictusque recens, et mobile nervis
 Conamen calidus præbet cruor, ossaque nondum
 Abduxere cutem: si conscius ensis adacti
 Stat victor, tenuitque manus; tum frigidus artus
- 290 Alligat, atque animum subducto robore torpor,
 Postquam sicca rigens astrinxit vulnera sanguis.

Jamque inopes undæ, primum tellure refossa,
 Occultos latices, abstrusaque flumina quærunt:
 Nec solum rastris, durisque ligonibus arva,

- 295 Sed gladiis fodere suis: puteusque cavati
 Montis ad irrigui premitur fastigia campi.
 Non se tam penitus, tam longe luce relicta
 Merserit Assyrii scrutator pallidus auri.
 Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes,
- 300 Aut micuere novi, percusso pumice, fontes:
 Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
 Aut impulsa levi turbatur glarea vena.

Massiliæ, Phario *tantum nec in æquore gestum.*

259. *Dux causæ melioris eris.*] Ipsa
 sententia, clamitat legendum esse,

Dux causæ melioris *ERAS.*

274. — *Non ullo constet mihi sanguine bellum:*] Placet magis, quod alii libri afferunt, **VULNERE:** quia mox redit illud alterum, *Gaudebit sanguine fuso.* Cæsar bello Gall. iii. 24. *Tutius arbitrabuntur esse sine ullo vulnere victoria potiri.* et iterum Gall. iii. 86. *Ita sine periculo legionum, et pene sine vulnere bellum conficiemus.* Tacitus Hist. iii. 15. *Huc cecidisse, ut sine prælio, sine vulnere, vincitas manus et capta traderent arma.*

283. — *Miscendæ copia mortis,*] Ita quidam MSS. efficacius quam alii libri *miscendi martis.* in Septimo similiter:

————— *mortesque suorum*
 Permiscere meis.

Grotius. Pace tamen viri magni, revocamus alteram lectionem, *Miscenda copia martis,* vel ob id unum quod præcesserat, *Vetito passus languescere bello.* Quin et aliud est *Mortes miscere,* aliud *Mortem.* At *Martem miscere,* ut iii. 354.

Vulnera miscébunt fratres.

vi. 80.

Major cura duces *miscendis* abstrahit *armis.*

viii. 421.

————— *quam quod vobis miscentibus arma.*

288. — *Si conscius ensis adacti*
Stat victor, tenuitque manus;] Rectius, quod alii codices habent, *Manum.*

- Tunc exhausta super multo sudore juvenus
 Extrahitur, duris silicum lassata metallis.
- 305 Quoque minus possent siccos tolerare vapores,
 Quæsitæ fecistis aquæ. nec languida fessi
 Corpora sustentant epulis, mensasque perosi
 Auxilium fecere famem. si mollius arvom
 Prodidit humorem, pingues manus utraque glebas
- 310 Exprimit ora super. nigro si turbida limo
 Colluvies immota jacet, cadit omnis in haustus
 Certatim obscœnos miles: moriensque recepit,
 Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum,
 Distentas siccant pecudes, et lacte negato,
- 315 Sordidus exhausto sorbetur ab ubere sanguis.
 Tunc herbas, frondesque terunt, et rore madentes
 Distringunt ramos: et si quos palmito crudo,
 Arboris aut tenera succos pressere medulla.
- O fortunati, fugiens quos barbarus hostis.
- 320 Fontibus immisto stravito per rura veneno.
 Hos licet in fluvios saniem, tabemque ferarum,
 Pallida Dictæis, Cæsar, nascentia saxis
 Infundas aconita palam, Romana juvenus

291. *Postquam sicca rigens astrinxit vulnera sanguis.*] Seneca Epist. p. 359. *Et per adsiccata vulnera recens dimittitur sanguis.* Et Epist. 59. *Deinde cum represso sanguine, sicci vulneris dolor cresceret.*

298. *Merserit Assyrii scrutator pallidus auri.*] Sine dubio reponendum ASTURII, ex emendatione Nic. Heinsii. Silius lib. i. 231.

———— Astur avarus
 Visceribus laceræ telluris mergitur imis,
 Et redit infelix effosso concolor auro.

Vide ipsum ad Claudianum.

305. *Quoque minus possent siccos*] Codices alii concinnus,

Quoque minus siccos possent tolerare vapores.

310. — *Nigro si turbida limo*

Colluvies immota jacet,] Non bene

inter se congruunt *Turbida et Immota.* Recipimus ergo ex aliis codicibus, quod per se significantius est,

Colluvies IMMUNDA jacet.

Sic alii, *Immundus finus*, &c.

317. — *Et si quos palmito crudo,*

Arboris aut tenera succos pressere medulla.] Cum palmitem vitis nominavit, non dicendum erat *Arboris* in genere, sed peculiaris cujusdam arboris, Corrige,

SAMBUCI aut tenera succos pressere medulla.

Nam plurima inter omnes arbores sambuco medulla est.

328. *Rescissoque nocent suspiria dura palato.*

Pandunt ora siti, nocturnumque aëra captant.] Ineptum et ignavum est il-

- Non decepta bibet. torrentur viscera flamma,
 325 Oraque sicca rigent squamosis aspera linguis.
 Jam marcent venæ, nulloque humore rigatus
 Aëris alternos angustat pulmo meatus,
 Rescissoque nocent suspiria dura palato.
 Pandunt ora siti, nocturnumque aëra captant.
- 330 Expectant imbres, quorum modo cuncta natabant
 Impulsu, et siccis vultus in nubibus hærent.
 Quoque magis miseros undæ jejunia solvant,
 Non super arentem Meroën, Cancrique sub axe
 Qua nudi Garamantes arant, sedere: sed inter
- 335 Stagnantem Sicorim, et rapidum deprensus Iberum
 Spectat vicinos sitiens exercitus amnes.
 Jam domiti cessere duces, pacisque petendæ
 Auctor damnatis supplex Afranius armis,
 Semianimes in castra trahens hostilia turmas,
- 340 Victoris stetit ante pedes. servata precanti
 Majestas, non fracta malis, interque priorem
 Fortunam, casusque novos, gerit omnia victi,

lud SITI: quorsum enim tot pulcherrimis versibus sævissima jam descripta est sitis; si nunc demum SITIM nominat? mirum ni suspicaremur, loquendi aut cantitandi gratia ora pandisse. Neque magis placet *Nocturnum aëra*: nam esto ut frigidior sit: quid agendum erat interdiu? Codex Bersmanni et duo Regii, pro SITI habent TAMEN; unde nascitur emendatio. Dixerat enim, quod verum est, ex ipsa inspiratione et expiratione aëris, et crebro anhelitu, ora aridiora facta, sitimque auctam esse: Corrige igitur,

Pandunt ora TAMEN, NOCITURUMque aëra captant.

330. *Expectant imbres, quorum modo cuncta natabant*] Languidum est illud *Expectant*. Lege

EXOPTANT imbres, quorum modo cuncta natabant,

Nempe, quos nuper oderant et execrati sunt, nunc exoptant.

345: *Non deerat fortis rapiendo dextera leto:*] Placet aliorum codicum lectio,

—— *CApiendo dextera leto:*
 ut i. 461.

Animique capaces Mortis.

346. *At nunc solo mihi est orandæ causa salutis,*] Scripti, quos viderim, omnes alio ordine,

At nunc *causa* mihi est orandæ *sola* salutis.

349. *Consiliis inimica tuis.*] Tuis rebus, tuæ dignitati adversantia. Grotius.

351. — *Nil fata moramur.*] Videmus hoc agere Fortunam, ut te Orbi imponat. nos ei moram injicere nolumus. Grotius.

362. — *Victos ne tecum vincere cogas.*] Alii codices mollius,

Hoc petimus, victos *tecum ne* vincere cogas.

364. — *Atque usum belli, pœnamque remittit.*] Placet aliorum librorum lectio,

Atque *USUS* belli pœnamque remittit.

367. *Incumbit ripis, permissaque flu-*

Sed ducis, et veniam securo pectore poscit.

Si me degeneri stravissent fata sub hoste

345 Non deerat fortis rapiendo dextera leto:

At nunc sola mihi est orandæ causa salutis,
Dignum donanda, Cæsar, te credere vita.

Non partis studiis agimur, nec sumsimus arma
Consiliis inimica tuis. nos denique bellum

350 Invenit civile duces: causæque priori,

Dum potuit, servata fides: nil fata moramur.

Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur post terga relictæ.

Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,

355 Nec ferrum, lassæque manus. hoc hostibus unum,

Quod vincas, ignosce tuis. nec magna petuntur.

Otia des fessis, vitam patiaris inermem

Degere, quam tribuis: campis prostrata jacere

Agmina nostra putes: nec enim felicibus armis

360 Misceri damnata decet, partemque triumphæ

Captos ferre tui: turba hæc sua fata peregit.

mina turbat.] Quomodo autem *Turbat*
flumina, si non ultra *ripas* procurrit?
Scribe,

INCUMBUNT RIVIS, permissaque flumina
TURBANT.

Non in tanta siti ripis consistunt, sed in
ipsa flumina prosiliunt. Cæterum codex
Trininatis *Incumbunt* et *Turbant*. etsi in
priori versu sit, *Miles decurrit*, placet, nam
ita supra, 313.

_____ moriensque *recepit*

Quas *nollet* victurus aquas: rituque ferarum
Distentas *siccant* pecudes.

Stattius Thebaid. iv. 819. in siti plane si-
mili,

Incubere vadis passim discrimine nullo.

_____ modo lene virens et gurgite puro
Perspicuus, nunc *sordet* aquis egestus ab imo
Alveus.

Ut hic *Vadis* et *Sordet*: ita Noster, *Rivis*
et *Turbant*.

371. — *Sed morbus egens*] Lego

_____ sed *MORIS* egens.

Seneca Epist. p. 290. *Sicut distillatio una,
nec adhuc in morem adducta tussim facit.*
Seneca Nat. Qu. vi. 14. p. 797. *Neque enim
in nobis febris alias partes moratius impel-
lit, sed per omnes pari æqualitate discer-
rit. ubi plura Gronovius.*

580. *Non auro, murrhaque bibunt:*] Co-
dex Trin. *Murrave*. Recipimus: atque
utinam semper hoc præstaret: nam aut
codices nos fallunt, aut passim habet Lu-
canus *Que*, ubi alii *Ve* dicerent.

581. — *Satis est populis fluviusque
Ceresque,*

Heu miseri, qui bella gerunt.]

Male hæc connectuntur in libris editis:
quasi *fluvius* et *Ceres* satis esset bella ge-
rentibus, sed non aliis. Minime hoc vult
auctor. Et in bello et in pace Panis et
Aqua naturæ sapisfaciunt. Illa vero, *Heu
miseri, qui bella gerunt*, ad sequentia per-
tinent: Victi enim, nudi, et spoliati, gra-

- Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas.
 Dixerat: At facilis Cæsar, vultuque serenus
 Flectitur, atque usum belli, pœnamque remittit.
 365 Ut primum justæ placuerunt foedera pacis,
 Incustoditos decurrit miles ad amnes;
 Incumbit ripis, permissaque flumina turbat.
 Continuus multis subitarum tractus aquarum
 Aëra non passus vacuis discurrere venis,
 370 Arctavit, clausitque animam: nec fervida pestis
 Cedit adhuc; sed morbus egens jam gurgite plenis
 Visceribus sibi poscit aquas. mox robora nervis,
 Et vires rediere viris. O prodiga rerum
 Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
 375 Et quæditorum terra, pelagoque ciborum
 Ambitiosa fames, et lautæ gloria mensæ,
 Discite, quam parvo liceat producere vitam,
 Et quantum natura petat. non erigit ægros
 Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus:
 380 Non auro, murrhaque bibunt: sed gurgite puro
 Vita redit. satis est populis fluviusque Ceresque,
 Heu miseri, qui bella gerunt. Tunc arma relinquens
 Victori miles spoliato pectore tutus,
 Innocuusque suas curarum liber in urbes
 385 Spargitur. o quantum donata pace potitos
 Excussis unquam ferrum vibrasse lacertis
 Pœnituit, tolerasse sitim, frustra que rogasse
 Prospera bella deos. nempe usis marte secundo
 Tot dubiæ restant acies, tot in orbe labores:
 390 Ut nunquam fortuna labet successibus anceps,
 Vincendum toties: terras fundendus in omnes
 Est cruor, et Cæsar per tot sua fata sequendus.

tulantur sibi omnia dedecora, ob militiæ vacationem.

397. *Et non deductos recipit sua terra colonos.*] Antequam deducerentur: quod non contingebat, nisi veteranis et victoribus. Grotius.

399. — *Quod abest favor :*] Ita rec-

tius MS. quam *pavor*. Liberavit illos fortuna ab una maxima molestia, partium studio. Utercunque vicerit, ferent facile, alteri parti ob Sacramentum vetus, alteri ob recens beneficium benevolentes. Grotius.

405. — *In partes aliquid sed Cæsaris*

- Felix, qui potuit mundi nutante ruina,
 Quo jaceat jam scire loco. non prælia fessos
 395 Ulla vocant, certos non rumpunt classica somnos.
 Jam conjux, natiq̄ue rudes, et sordida tecta,
 Et non deductos recipit sua terra colonos.
 Hoc quoque securis oneris fortuna remisit,
 Sollicitus menti quod abest favor: ille salutis
 400 Est auctor, dux ille fuit. sic prælia soli
 Felices nullo spectant civilia voto.
 Non cadem belli totum fortuna per orbem
 Constitit: in partes aliquid sed Cæsaris ausa est,
 Qua maris Adriaci longas ferit unda Salonas,
 405 Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iader.
 Illic bellaci confisus gente Curetum,
 Quos alit Adriaco tellus circumflua ponto,
 Clauditur extrema residens Antonius ora,
 Cautus ab incursu belli, si sola recedat,
 410 Expugnat quæ tuta, fames. non pabula tellus
 Pascendis submittit equis, non proserit ullam
 Flava Ceres segetem: spoliabat gramine campum
 Miles, et attonso miseris jam dentibus arvo
 Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.
 415 Ut primum adversæ socios in littore terræ
 Et Basilum videre ducem: nova furta per æquor
 Exquisita fugæ: neque enim de more carinas
 Extendunt, puppesque levant, sed firma gerendis
 Molibus insolito contexunt robora ductu.
 420 Namque ratem vacuæ sustentant undique cuppæ,
 Quarum porrectis series constricta catenis
 Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.
 Nec gerit expositum telis in fronte patenti

ausa est,] Et hoc, ut alia quædam, de Luciano sumsit Florus: *Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa Fortuna est.* in eadem historiæ parte. Grotius.

406. *Illic bellaci confisus gente Curetum,*] Omnino cum MSS. legendum *Curictum.* Curictas vocat Plin. l. iii. c. 21.

κυματικὴ hæc pars Straboni. Grotius.

412. — *Spoliabat gramine campum*

Miles,] Repone, SPOLIARAT, ut mox *Vulserat:* neque enim, credo, castrorum herbas prius comederant, quam *Campi.*

420. *Namque ratem vacuæ sustentant*

- Remigium: sed, quod trabibus circumdedit æquor,
 425 Hoc ferit, et taciti præbet miracula cursus,
 Quod nec vela ferat, nec apertas verberet undas.
 Tunc freta servantur, dum se declivibus undis
 Æstus agat, refluoque mari nudentur arenæ.
 Jamque relabenti crescebant littora ponto;
 430 Missa ratis pronò defertur lapsa profundo,
 Et geminæ comites. cunctas super ardua turris
 Eminent, et tremulis tabulata minantia pinnis.
 Noluit Illyricæ custos Octavius undæ
 Confestim tentare ratem, celeresque carinas
 435 Continuit, cursu crescat dum præda secundo:
 Et temere ingressos repetendum invitat ad æquor
 Pace maris. Sic dum pavidos formidine cervos
 Claudat odoratæ metuentes aëra pennæ:
 Aut dum dispositis attollat retia varis
 440 Venator, tenet ora levis clamosa Molossi;
 Spartanos, Cretasque ligat: nec creditur ulli
 Sylva cani, nisi qui presso vestigia rostro
 Colligit, et præda nescit latrare reperta,
 Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
 445 Nec mora. complentur moles, avideque petitis
 Insula deseritur ratibus: quo tempore primas
 Impulit ad noctem jam lux extrema tenebras.
 At Pompeianus fraudes innectere ponto
 Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
 450 Summa freti, medio suspendit vincula ponto,

undique cuppæ,] Confer cum hoc loco similes Herodiani et Capitolini in Maximino. Grotius.

431. — *Cunctas super ardua turris Eminent, et tremulis tabulata minantia pinnis.*] *Cunctas super ἑγκλιστικῶς, super cunctas, sive omnes tres rates eminent turris et tabulata, At acutissimus Nic. Heinsius ad Silium ix. 641. Junctæ, inquit, tabulata turris: sic lego, non Cunctas: Non intelligo: nam in hac verborum constructione, dicendum erat Eminent,*

non *Eminent.* Sed multa sunt condonanda in opere postumo.

446. — *Quo tempore primas*

Impulit ad noctem jam lux extrema tenebras.] Durum hoc et plane ferreum, *Lux impellit tenebras ad noctem; certe Detinet potius quam Impellit.* Codices alii *Impulit,* alii *Impedit,* quidam *Impetit.* Miror vero, cur illud Grotius primus in textum receperit; nec tamen vel verbo explicaverit. In prima Editione hoc ponit, *Impulit ad noctem: sic legendum, non Im-*

Et laxas fluitare sinit, religatque catenas
Rupis ab Illyricæ scopulis. nec prima, nec illa
Quæ sequitur, tardata ratis: sed tertia moles
Hæsit, et ad cautes adducto fune secuta est.

455 Impendent cava saxa mari: ruituraque semper
Stat (mirum) moles: et silvis æquor inumbrat.
Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus
Corpora sæpe tulit, cæcisque abscondit in antris:
Restituit rupes tectum mare, cumque cavernæ

460 Evomuere fretum, contorti vorticis undæ
Tauromenitanam vincunt fervore Charybdim.
Hic Opiterginis moles onerata colonis
Constitit: hanc omni puppes statione solutæ
Circueunt: alii rupes, ac litora complent.

465 Vulteius tacitas sensit sub gurgite fraudes.
(Dux erat ille ratis) frustra qui vincula ferro
Rumpere conatus, poscit spe prælia nulla,
Incertus qua terga daret, qua pectora bello.
Hoc tamen in casu, quantum deprensa valebat,

470 Effecit virtus: inter tot millia captæ
Circumfusa rati, et plenam vix inde cohortem,
Pugna fuit, non longa quidem. nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemque habuere tenebræ.

Tunc sic attonitam, venturaque fata paventem

475 Rexit magnanima Vulteius voce cohortem:
Libera non ultra parva quam nocte juvenus,

pedit, aut Impetit: in tertia vero omissum hoc est; neque eo minus *Impulit* in textu retinetur. nos, bona viri magni venia, revocemus priorem lectionem IMPEDIT; hoc est, detinet, tardat, demoratur. *Ad noctem* autem non *Motum* hic significat, sed *Tempus* solum, *Circa noctem*.

459. *Restituit rupes tectum mare*,] Sensus erat commodus, nisi refragarentur manuscripti, qui *raptus* habent. Raptus igitur intellige rapinas, res ipsas raptas; corpora, naves, quæ pertracta ad has cavernas, deinde iterum evomuntur. Gro-
tius. In prima Editione, vir summus,

RUPES emendavit pro RAPTUS. in secunda damnavit, interim per omnes editiones illa *Rupes* textui adhæsit. sed præ-
tulerim omnium codicum lectionem, RAPTUS. Emendationis enim istius, nec sensus commodus est, nec ad alterum comparandus. Cæterum pro *Tectum mare*, quod sine Manuscriptis non sollicito, dedissem equidem moralem huic sententiæ affectum,

————— restituit raptus *JUSTUM* mare.

472. — *Nam condidit atra
Nox lucem dubiam*,] Friget et sor-
det hoc præ illa aliorum codicum lectione,

- Consulite extremis angusto in tempore rebus,
 Vita brevis nulli superest, qui tempus in illa
 Quærendæ sibi mortis habet: nec gloria leti
 480 Inferior, juvenes, admoto occurrere fato.
 Omnibus incerto venturæ tempore vitæ
 Par animi laus est, et quos speraveris annos
 Perdere, et extremæ momentum abrumpere lucis,
 Accersas dum fata manu. non cogitur ullus
 485 Velle mori. fuga nulla patet: stant undique nostris
 Intenti cives jugulis. decernite letum,
 Et metus hinc absit: cupias quodcunque necesse est.
 Non tamen in cæca bellorum nube cadendum est,
 Ut cum permistis acies sua tela tenebris

— nam condidit *UMBRA*
 Nox lucem dubiam.

480. — *Admoto occurrere fato.*] Non ideo minor nostra laus erit, quod mortem nobis inferemus, quæ vitari jam aut diu differri ob vim hostium non potest. Quam diu enim victurus sit, nemo scit. Grotius. Non attingit ad loci sententiam vir magnus; quæ mihi primum per vestigia sua indaganda erat, atque ea reperta, mox loci non sani emendatio sponte sua se obtulit. Vulteius dux ipse senior, juvenes milites alloquitur; et ipse moriendi certus, ad societatem mortis illos hortatur,

Vita brevis nulli superest, qui tempus in illa
 Quærendæ sibi mortis habet: nec gloria leti
 Inferior, juvenes, admoto occurrere fato.

In hac oratione duo opposita sint, necesse est: id flagitat disjunctio *Nec*, et comparatio *Inferior*. Nulli, inquit, quantumvis *Seni*, parum vitæ superest, (Nota, brevis *superest*, non brevis *est*) cui in illa brevitate copia mortis sibi inferendæ est: et par gloria *juvenis* est, si admoto et non effugiendo fato, sponte et obvius occurrat, In hac ergo laude pares sumus ego senex, et vos *Juvenes*. Repone igitur,

— nec gloria leti

Inferior *JUVENI EST*, admoto occurrere fato.

Tum eandem sententiam variat et exag-
 gerat in illis, quæ sequuntur,

Omnibus incerto venturæ tempore vitæ,

Par animi laus est, et quos speraveris annos
 Perdere: et extremæ momentum abrumpere
 lucis,
 Accersas dum fata manu.

Et in his itidem duo sunt opposita: quod satis indicat comparatio *Par laus*. Cum et seni et juveni tempus vitæ incertum sit; par animi et fortitudinis laus est, seu juvenis mortem sibi consciscens multos vitæ annos perdat, sive senex jam morti proximus, ultimum lucis momentum sibi abrumpat, dummodo manu sibi mortem acceleret. Rursus ergo vos juvenes et ipse senex pares sumus. Profecto in tenebris hic micabant interpretes.

484. — *Non cogitur ullus*

Velle mori. fuga nulla patet:]

Neque hic acumen Interpretum pervenit ad Poëtæ mentem. *Non cogitur ullus velle mori*. Non igitur jubeo hoc, non impero, ut manu mortem arcessatis: res ipsa satis hoc præstat: *fuga enim nulla patet*; aut vestra manu aut hostili, certe vobis moriendum est.

485. — *Stant undique nostris*

Intenti cives jugulis.] Apage illud *Cives*: veniam potius promitteret illud vocabulum, quam quod hic quærit Vulteius, desperationem adferret. Corrige certissime,

— stant undique nostris
 Intenti *CILICES* jugulis.

- 490 Involvunt. conserta jacent cum corpora campo,
 In medium mors omnis abit. perit obruta virtus.
 Nos in conspicua sociis, hostique carina
 Constituere Dei. præbebunt æquora testes,
 Præbebunt terræ, summis dabit insula saxis.
- 495 Spectabunt geminæ diverso e littore partes.
 Nescio quod nostris magnum et memorabile fatis
 Exemplum, Fortuna, paras. quæcunque per ævum
 Exhibuit monumenta fides, servataque ferro
 Militiæ pietas, transibit nostra juvenus.
- 500 Namque suis pro te gladiis incumbere, Cæsar,
 Esse parum scimus: sed non majora supersunt
 Obsessis, tanti quæ pignora demus amoris.

Cilices, piratæ illi et latrones, sanguinis avidissimi: qui in classe hostili erant. Supra 449.

At *Pompeianus* fraudes innectere ponto Antiqua parat arte Cilix, ———

Sed hanc emendationem a Rutgersio præreptam esse postea deprehendi. Ipsum vide Var. Lect. i. 12.

487. ——— *Metus hinc absit:*] Ita recitius quidam libri, quam *Omnis abest*. Hortantis enim est oratio. Grotius. Codices Bersmanni, Pulmanni, nostrique omnes habent, *Et metus omnis abit*, vel *abest*, posterior vera lectio est.

————— decernite letum
 Et metus *OMNIS ABEST*.

Noster ubique est Stoicus, quorum illud *κέραια* notissimum est. *Κρίνετε*, decernite, statuite mori; et ipso illo decreto metus omnis evanescit: pro metu subit audax et obstinata desperatio. Dido apud Virgilium, *Æneid.* iv. 474.

Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori: tempus secum ipsa modumque

Exigit, et mæstum dictis aggressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte sercnat.

Cæterum *Abest* ideo prætulimus τῶ *Abit* quia mox v. 491. redit hoc, et in cæsura quoque: *In medium mors omnis abit*. Ovid. *Amor.* i. 10.

Nunc *timor omnis abest*, animique resanuit error
 Maxima res effecta, viri, *timor omnis abesto*.

Iterum Naso *Trist.* i. 1.

Carminibus nectus omnis abest.

488. ——— *Cadendum est,*] *Aufer illud EST*, quia et prior versus sic exhibat, *Necesse est*.

489. *Ut cum*] Ita restituimus, pro *Aut*. Grotius. Recte Grotius, ut ex Bersmanni codice patet, sed quid illud, quæso, *Sua tela involvunt acies permistis tenebris?* Non capio illud *permistis*: quo enim modo, quave re? Codex quidam *Permixtas acies*. Melius profecto: hoc est pugna permistas. Sed adhuc aqua hæret, illo enim tempore non *telis*, pilis, sagittis, quæ tenebras inducunt, res geritur; sed ad gladios perventum est. Restitue,

Ut cum *COMMISSAS* acies sua tela tenebris Involvunt.

Propertius iv. 4.

Commissas acies ego possum solvere.

Noster vii. 519.

————— stetit omne coactum

Circa *pila* nefas: ferro subtexitur aër

Noxque super campos telis conserta pependit.

490. ——— *Conserta jacent cum corpora campo,*] Placet aliorum codicum lectio, *CONFERTA*.

- Abscindit nostræ multum sors invida laudi,
 Quod non cum senibus capti natisque tenemur.
- 505 Indomitos sciat esse viros, timeatque furentes,
 Et morti faciles animos: et gaudeat hostis
 Non plures hæsisse rates. tentare parabunt
 Fœderibus, turpique volent corrumpere vita.
 O utinam, quo plus habeat mors unica famæ,
- 510 Promittant veniam, jubeant sperare salutem:
 Ne nos, cum calido fodiemus viscera ferro,
 Desperasse putent. magna virtute merendum est,
 Cæsar ut, amissis inter tot millia paucis,
 Hoc damnun, clademque vocet. dent fata recessum,
- 515 Emmittantque licet, vitare instantia nolim.
 Projeci vitam, comites, totusque futuræ
 Mortis agor stimulis: furor est. agnoscere solis
 Permissum est, quos jam tangit vicinia fati,
 Victurosque dei celant, ut vivere durent,
- 520 Felix esse mori. Sic cunctas sustulit ardor
 Nobilium mentes juvenum: cum sidera cœli,
 Ante ducis voces, oculis humentibus omnes
 Aspicerent, flexoque Ursæ temone paverent,
 Iidem, cum fortes animos præcepta subissent,
- 525 Optavere diem. nec segnis mergere ponto
 Tunc erat astra polus: nam sol Ledæa tenebat
 Sidera, vicino cum lux altissima Cancro est:
 Nox tum Thessalicas urgebat parva sagittas.
 Detegit orta dies stantes in rupibus Istros,
- 530 Pugnacesque mari Graia cum classe Liburnos.

511. *Ne nos, cum calido fodiemus viscera ferro,*] Meliores codices FODIAMUS.

519. *Victurosque dei celant, ut vivere durent,*
Felix esse mori.] Vide locum Aristotelis quem adfert Plutarchus consolatione ad Apollonium, ubi hoc, velut arcenum, prodit Silenus. Grotius.

520. — *Sic cunctas sustulit ardor*

Nobilium mentes juvenum:] Sic

codices: sed legendum esse MOBILIUM, probat quod mox sequitur. Ante hæc verba horrebant mortem et diem crastinum, postea exoptabant. Sane cur Nobiles dicuntur rusticorum filii, non video. Ovid. Heroid. vi. *Mobilis Æsonide, vernaque incertior aura.*

523. — *Flexoque Ursæ temone paverent:]* Quod signum erat præcipitantis noctis. Anacreon.

- Tentavere prius suspenso vincere bello
 Fœderibus, fieret captis si dulcior ipsa
 Mortis vita mora. stabat devota juvenus,
 Damnata jam luce ferox, securaque pugnæ
 535 Promisso sibi fine manu: nullique tumultus
 Excussere viris mentes ad summa paratas:
 Innumerasque simul pauci terraque marique
 Sustinuere manus: tanta est fiducia mortis.
 Utque satis bello visum est fluxisse cruoris,
 540 Versus ab hoste furor: primus dux ipse carinæ
 Vulteius jugulo poscens jam fata relecto,
 Ecquis, ait, juvenum est, cujus sit dextra cruore
 Digna meo, certa que fide per vulnera nostra
 Testetur se velle mori? nec plura locuto
 545 Viscera non unus jamdudum transigit ensis.
 Collaudat cunctos: sed eum, cui vulnera prima
 Debebat, grato moriens interficit ictu.
 Concurrunt alii, totumque in partibus unis
 Bellorum fecere nefas. sic semine Cadmi
 550 Emicuit Dirœa cohors, ceciditque suorum
 Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
 Phasidos et campis insomni dente creati
 Terrigenæ, missa magicis e cantibus ira,
 Cognato tantos implerunt sanguine sulcos :
 555 Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
 Expavit Medea nefas. sic mutua pacti
 Fata cadunt juvenes: minimumque in morte virorum
 Mors virtutis habet: pariter sternuntque, caduntque

Μισοσυρτίς τοῦ ἄγαν
 Στρέφεται ὄτ' ἀεζτος ἦδη
 Κατὰ χεῖρα τὴν βούττω.

Grotius.

525. — *Nec segnīs mergere ponto
 Tunc erat astra polus:*] Plerique
 omnes codices VERGERE.

528. *Nox tum Thessalicas urgebat parva
 sagittas.*] Omnes ubique codices CUM.
 Recte: continuatur oratio, *Cum lux*, &c.
Cum nox, &c. *Thessalicas sagittas*, Chiro-

nem Thessalum intellige, Sagittarium sci-
 licet signum Geminis oppositum. Noster
 vi. 395.

Teque, senex Chiron, gelido qui sidere fulgens
 Impetis *Hæmonio* majorem Scorpion arcu.

Ovid. *Metam.* ii. 81.

Hæmoniosque arcus violentique ora Leonis.

554. — *Tantos implerunt sanguine
 sulcos:*] Manuscripti *Tantos*, *Tolos*, An-
 legendum LATOS? Juvenalis i. 157.

- Vulnere letali: nec quenquam dextra fefellit,
 560 Cum feriat moriente manu. nec vulnus adactis
 Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
 Et jugulis pressere manum. cum sorte cruenta
 Fratribus incurrant fratres, natusque parenti:
 Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
 565 Exegere enses. pietas ferientibus una,
 Non repetisse, fuit. jam latis viscera lapsa
 Semianimes traxere foris, multumque cruoris
 Infudere mari. despectam cernere lucem,
 Victoresque suos vultu spectare superbo,
 570 Et mortem sentire juvat. jam strage cruenta
 Conspicitur cumulata ratis: bustisque remittunt
 Corpora victores, ducibus mirantibus, ulli
 Esse ducem tanti. nullam majore locuta est
 Ore ratem, totum discurrens fama per orbem.
 575 Non tamen ignavæ post hæc exempla virorum
 Percipient gentes, quam sit non ardua virtus
 Servitium fugisse manu. sed regna timentur
 Ob ferrum, et sævis libertas uritur armis:
 Ignoratque datos, ne quisquam serviat, enses.
 580 Mors, utinam pavidos vitæ subducere nolles,
 Sed virtus te sola daret. Non segnior illo
 Marte fuit, qui tunc Libycis exarsit in arvis.

Et *latum media sulcum* deducit arena.

557. — *Minimumque in morte viro-
rum*] Ita ex MS. restituumus. Antea
fuit *nimumque*. Sensus hic: Minima
pars fortitudinis erat mortem oppetere. in
ipsa morte militariter pugnare, id vero
plus erat. Grotius.

562. — *Cum sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres,*] Ita
scribendum, non, *incurrunt*. Grotius.
Recte se habet *Incurrunt*; ut plerique
omnes præferunt codices.

585. *Inter semirutas magnæ Carthagi-
nis arces,*
Et Clupeam,] Locum *Aquilariam*
vocant Cæsaris commentarii. sed in ma-

nuscripto Lucani Scholiaste scribi video,
Anguillariam. Grotius.

595. *Nondum post genitos Tellus effæta
gigantes,*

*Terribilem Libycis partum conce-
pit in antris.*] Quid sibi vult illud CON-
CEPIT? An post hæc Curioni narrata
conceptus est Antæus? Corrige,

Nondum post genitos Tellus effæta Gigantes
Terribilem Libycis partum *CONCEPERAT*
antris.

Sic ubique: Virgilius fine quarti,

*Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.*

595. *Nec tam justa fuit terrarum glo-
ria Typhon,*] Vide modo orationis filum.

- Namque rates audax Lilybæo littore solvit
 Curio: nec forti velis Aquilone recepto
 585 Inter semirutas magnæ Carthaginis arces,
 Et Clupeam, tenuit stationis littora notæ:
 Primaque castra locat cano procul æquore, qua se
 Bagrada lentus agit siccæ sulcator arenæ.
 Inde petit tumulos, exesasque undique rupes,
 590 Antæi quæ regna vocat non vana vetustas.
 Nominis antiqui cupientem noscere causas,
 Cognita per multos docuit rudis incola patres.
 Nondum post genitos Tellus effœta gigantes,
 Terribilem Libycis partum concepit in antris.
 595 Nec tam justa fuit terrarum gloria Typhon,
 Aut Tityos, Briareusque ferox: cœloque pepercit,
 Quod non Phlegræis Antæum sustulit arvis.
 Hoc quoque tam vastas cumulavit munere vires
 Terra sui fœtus, quod, cum tetigere parentem,
 600 Jam defecta vigent renovato robore membra.
 Hæc illi spelunca domus: latuisse sub alta
 Rupe ferunt, epulas raptos habuisse leones.
 Ad somnos non terga feræ præbere cubile
 Assuerunt, non sylva torum: viresque resumit
 605 In nuda tellure jacens. periere coloni
 Arvorum Libyes: pereunt, quos appulit æquor,

TELLUS *concepit partum in Libya*, nec Typhon tam justa erat TERRARUM gloria, et PEPERCIT cœlo, quod, &c. Cernis, ut illud *Terrarum* et sensum et dictionem labefactet. Quis *Terras* dixit, cum unam Terram matrem intellexerit? si *Terrarum*; utique dicendum erat, *Pepercerunt*, non *Pepercit*. Sed et repetitio illa *Telluris*, *Terrarum*, et otiosa et odiosa est. Fallor, an unius verbi admonitu, veram lectionem erui. *Tellus*, ait, *post genitos gigantes EFFCETA*: ergo illos, numerosam turbam *Fœcunda* peperit, Antæum *Effœta*, et solum. Scribo ergo,

Nondum post genitos Tellus *effœta* Gigantes
 Terribilem Libycis partum concePERAT an-
 tris

Nec tam justa fuit FŒCUNDÆ gloria Typhon,
 Aut Tityos, Briareusque ferox.

Typhon cum cæteris fratribus non tam justa fuit gloria Telluris *fœcundæ*, quam Antæus *effœtæ*. Noster iii. 603.

Stant gemini fratres *fœcundæ* gloria matris.

598. *Hoc quoque tam vastas cumulavit munere vires*

Terra sui fœtus.] Quid veri in hac fabula lateat, qui scire volet, consulat Solinum cap. xxiv. quæque ibi ex Hieronymo et ex Eusebio adfert Salmasius. Gro-
 tius.

623. — *Et gelidus fesso de corpore sudor*.] Suavior est in codicibus nostris compositio,

- Auxilioque diu virtus non usa cadendi,
 Terræ spernit opes: invictus robore cunctis,
 Quamvis staret, erat. tandem vulgata cruenti
 610 Fama mali, terras monstris æquorque levantem,
 Magnanimum Alciden Libycas excivit in oras.
 Ille Cleonæi projecit terga leonis,
 Antæus Libyci. perfudit membra liquore
 Hospes, Olympiacæ servato more palæstræ.
 615 Ille parum fidens pedibus contingere matrem,
 Auxilium membris calidas infudit arenas.
 Conseruere manus, et multo brachia nexu.
 Colla diu gravibus frustra tentata lacertis:
 Immotumque caput fixa cum fronte tenetur.
 620 Miranturque habuisse parem. nec viribus uti
 Alcides primo voluit certamine totis,
 Exhaustique virum: quod creber anhelitus illi
 Prodidit, et gelidus fesso de corpore sudor.
 Tunc cervix lassata quati: tunc pectore pectus
 625 Urgeri: tunc obliqua percussa labare
 Crura manu. jam terga viri cedentia victor!
 Alligat, et medium compressis ilibus arctat:
 Inguinaque insertis pedibus distendit, et omnem
 Explicuit per membra virum. rapit arida tellus
 630 Sudorem: calido complentur sanguine venæ.
 Intumuere tori, totosque induruit artus,
 Herculeosque novo laxavit corpore nodos.
 Constitit Alcides stupefactus robore tanto:
 Nec sic Inachiis, quamvis rudis esset, in undis
 635 Defectam timuit reparatis anguibus hydram,
 Confixere pares, telluris viribus ille,
 Ille suis. numquam sævæ sperare novercæ
 Plus licuit. videt exhaustos sudoribus artus,

Prodidit et fesso gelidus de corpore sudor.

634. *Nec sic Inachiis, quamvis rudis esset, in undis]* Codex Academiæ et Coll. Caii IN ARVIS: quod omnino recipiendum. sic *Rheni arvis, Nili arvis.*

635. *Defectam timuit reparatis anguibus hydram,]* Immo longe melius duo ex nostris DESECTAM. Res notissima,

Non Hydra secto corpore firmior
 Vinci dolentem crevit in Herculem.

- Cervicemque viri siccam, cum ferret Olympum,
 640 Utque iterum fessis injecit brachia membris,
 Non expectatis Antæus viribus hostis,
 Sponte cadit, majorque accepto robore surgit.
 Quisquis inest terris, in fessos spiritus artus
 Egeritur: tellusque viro luctante laborat.
- 645 Ut tandem auxilium tactæ prodesse parentis
 Alcides sensit: standum est tibi, dixit, et ultra
 Non credere solo, sternique vetabere terra:
 Hærebis pressis intra mea pectora membris:
 Huc, Antæe, cades. sic fatus, sustulit alte
- 650 Nitentem in terras juvenem. morientis in artus
 Non potuit nati Tellus summittere vires.
 Alcides medium tenuit, jam pectora pigro
 Stricta gelu, terrisque diu non credidit hostem.
 Hinc ævi veteris custos famosa vetustas,
- 655 Miratrixque sui signavit nomine terras.
 Sed majora dedit cognomina collibus istis,
 Pœnum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem
 Scipio. nam sedes Libyca tellure potito
 Hæc fuit. en veteris cernis vestigia valli.
- 660 Romana hos primum tenuit victoria campos.
 Curio lætatus, tanquam fortuna locorum
 Bella gerat, servetque ducum sibi fata priorum,
 Felici non fausta loco tentoria ponens,
 Indulsit castris, et collibus abstulit omen,
- 665 Sollicitatque feros non æquis viribus hostes.
 Omnis Romanis quæ cesserat Africa signis,
 Tunc Vari sub jure fuit: qui robore quanquam
 Confisus Latio, regis tamen undique vires
 Excivit Libyæ gentis, extremaque mundi
- 670 Signa suum comitata Jubam. non fusior ulli

645. *Quisquis inest terris, in fessos spiritus artus* Noster v. 165.

Egeritur:] Alii codices ERIGITUR; codex Academiae pro varia lectione INGERITUR. Hoc recipimus.

numen,
 Quod non exhaustæ per tot jam secula rupis
Spiritus ingressit vati:

647. — *Sternique vetabere terra:]*

- Terra fuit domino: qua sunt longissima regna,
 Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
 Terminat: a medio, confinis Syrtibus Ammon.
 At qua lata jacet, vasti plaga fervida regni
 675 Distinet Oceanum, zonæque exusta calentis
 Sufficiunt spatio, populi tot castra sequuntur,
 Autololes, Numidæque vagi, semperque paratus
 Inculto Gætulus equo: tum concolor Indo
 Maurus, inops Nasamon, misti Garamante perusto
 680 Marmaridæ volucres, æquaturusque sagittas
 Medorum, tremulum cum torsit missile, Mazax:
 Et gens, quæ nudo residens Massylia dorso
 Ora levi flectit frænorum nescia virga:
 Et solitus vacuis errare mapalibus Afer
 685 Venator, ferrique simul fiducia non est,
 Vestibus iratos laxis operire leones.
 Nec solum studiis civilibus arma parabat,
 Privatæ sed bella dabat Juba concitus iræ.
 Hunc quoque, quo superos humanaque polluit anno,
 690 Lege Tribunitia solio depellere avorum
 Curio tentarat, Libyamque auferre tyranno,
 Dum Regnum te, Roma, facit. memor ille doloris
 Hoc bellum sceptri fructum putat esse retenti.
 Hac igitur regis trepidat jam Curio fama,
 695 Et quod Cæsareis nunquam devota juventus

Placet aliorum codicum lectio TERRÆ.

656. *Sed majora dedit cognomina collibus istis,*

Pænum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem

Scipio.] Vocatur enim locus castra Corneliana. Grotius.

669. *Excivit Libycæ gentis.*] Omnino rectius *Libycæ gentes*, ut sic expositio ejus quod præcessit, *regis vires*, et cohæreat cum sequentibus. Grotius. Recte hoc Grotius, modo pro *Libycæ*, quod nostri omnes habent, *Libycas* dedisset, non *Libycæ*.

— Regis tamen undique vires
 Excivit, *Libycas gentes*.

Virgil. iv. 320.

Te propter *Libycæ gentes*, Numidumque tyranni Odere.

688. *Privatæ sed bella dabat Juba concitus iræ.*] Valerius Maximus vi. 5. 3. *Rutilius tribunus plebis, præter communem consternationem, privata etiam ira accensus.* An hic legendum?

Nec solum studiis *COMMUNIBUS* arma parabat,

Privatæ sed *VELA* dabat Juba concitus iræ.

Vela dabat. Plinius Epist. vi. 53. *De-dimus vela indignationi, dedimus iræ, dedimus dolori: et in amplissima causa, quasi magno mari, pluribus ventis sumus usi.*

- Illa nimis castris, nec Rheni miles in undis
 Exploratus erat, Corfini captus in arce,
 Infidusque novis ducibus, dubiusque priori,
 Fas utrunque putat. sed postquam languida segni
 700 Cernit cuncta metu, nocturnaue munia valli
 Desolata fuga, terpida sic mente profatur:
 Audendo magnus tegitur timor: arma capessam
 Ipse prior: campum miles descendat in æquum,
 Dum meus est: variam semper dant otia mentem,
 705 Eripe consilium pugna: cum dira voluntas
 Ense subit presso, galeæ texere pudorem,
 Quis conferre duces meminit? quis pendere causas?
 Qua stetit, inde favet: veluti fatalis arenæ
 Muneribus non ira vetus concurrere cogit
 710 Productos: odere pares. Sic fatus, apertis
 Instruxit campis acies: quem blanda futuris
 Deceptura malis belli fortuna recepit.
 Nam pepulit Varum campo, nudataque fœda
 Terga fuga, donec vetererunt castra, cecidit.
 715 Tristia sed postquam superati prælia Vari
 Sunt audita Jubæ: lætus quod gloria belli
 Sit rebus servata suis, rapit agmina furtim,
 Obscuratque suam per jussa silentia famam;
 Hoc solum metuens incautus ab hoste timeri.
 720 Mittitur, exigua qui prælia prima laccessat,

Lactantius vi. 18. *Iræ fræna permittere.*

695. — *Sceptri fructum putat esse re-*
tenti.] Retinuisse regnum vel ob hoc gau-
det, ut Curioni possit malefacere. Grotius.

705. *Eripe consilium pugna:] Sic nos*
emendavimus, cum legeretur pugna.
 Probat MS. P. etiam MS. T. manu se-
 cunda. Sequentia quoque aliter quam
 habebant distinximus. Vult enim a va-
 cuo milite expendi causarum justa, ducum
 merita: Ubi in acie steterint, hæc cessare.
 Grotius. Multis mendis laborat locus:
 quæ sic corrigo,

PRÆRIPE consilium. *PUGNÆ* cum dira
VOLUPTAS

Ense subit *PRESSO*.

Illud *PRÆRIPE* ex conjectura reposui,
 cætera ex aliis codicibus sunt. Cicero de
 Officiis i. 50. *Callidum Hannibalem ac-*
cepimus; facile celare, tacere, dissimulare,
insidiari, PRÆRIPERE hostium CON-
SILIA. Seneca De Benef. ii. 6. *Gla-*
dus idem et stringit et transforat: quam
presso articulo venerit refert: Noster vii.
 562.

Quæ presso tremat ense manus.

Cæterum alii codices, *ET galeæ texere pu-*
dorem, quod ipsa sententia postulat.

719. — *Metuens incautus ab hoste*

Eliciatque manu, Numidis a rege secundus,

Ut sibi commissi simulator Sabbura belli:

Ipse cava regni vires in valle retentat:

Aspidas ut Pharias cauda solertior hostis

725 Ludit, et iratas incerta provocat umbra:

Obliquansque caput vanas serpentis in auras

Effusæ toto comprehendit guttura morsu

Letiferam citra saniem: tunc irrita pestis

Exprimitur, faucesque fluunt pereunte veneno.

730 Fraudibus eventum dederat fortuna: feroxque

Non exploratis occulti viribus hostis,

Curio nocturnum castris erumpere cogit,

Ignotisque equitem late decurrere campis.

timeri.] Improvisus hosti hactenus, hoc solum timebat ne ab hoste timeretur, atque ita prælii negaretur occasio. Sic Latinus Pacatus: *Quo quidem tuus maxime gaudebat exercitus, cum se videret ullro lacessi qui nihil magis timuerat, quam timeri.* Grotius. Omnes, quod sciam, ubique codices **INCAUTO** *hoste.* *Incautus*, idem est quod *improvidus*. non, uti vir magnus interpretatur, *Improvisus*. Silius tamen, ii. 99.

———— linquentem retia cervum
Vulnere sistebat: rueretque inopina *sub ictu*
Ante fera *incauto*, quam sibila poneret arcus.

Sed sine dubio locus mendosus est: Qui enim *cervus fugiens* et *aversus* caveret ictum. Repone,

———— rueretque inopina *sub ictu*
Ante fera, *intentus* quam sibila poneret arcus.

Codex Academicus rem nobis restituit,

Hoc solum metuens **INCAUTO EX** *hoste*, *timeri*.

Incautus etiam passive, v. 500. *incautis tenebris*. *metuo* abs te, de te, ex te, Ovid. Heroid. xvii. *De facie metuit, vitæ confidit*.

724. — *Cauda solertior hostis*] Ichneumon cui internecinum cum aspide bellum intercedere ait Plinius l. viii. c. 24. et modum gerendi addit: *in caudam at-*

tollens ictus irritos aversus excipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces. Adde Nicandrum, Strabonem, Oppianum de Venatu. Grotius.

726. — *Vanas serpentis in auras Effusæ*] Quid illud est, *Serpentis effusæ in auras?* quid porro *Vanas auras?* Hæc numerosa sua suavitate fallunt ducuntque lectorem: ubi vero excuseris, nihil intus habent. Codex Academicæ pro varia lectione *In IRAS*. Deus plane ex machina: sed tum aliud restabit ex ingenio corrigendum: Præcesserat enim in priore versu,

———— et *iratas* incerta provocat umbra.

Jam vero *Iratas*, et mox *In iras* ne tollerabile quidem. Quid vero est *provocare iratas?* Provocare ad iram, scio quid sit: at jam *iratas* quid opus erat provocare? Egregia hæc descriptio, duplici mendo commaculatur:

Aspidas ut Pharias cauda solertior hostis
Ludit, et *iratas* incerta provocat umbra:
Obliquansque caput vanas serpentis in auras
Effusæ tuto comprehendit guttura morsu.

Quorum utrumque sic legendo tolles,

Aspidas ut Pharias cauda solertior hostis
Ludit, et **IRRITANS** incerta provocat umbra,
OBLIQUUSQUE caput, vanas serpentis in
IRAS
Effusæ toto comprehendit guttura morsu.

Ipsē sub Auroræ primos excedere motus

735 Signa jubet castris, multum, frustra que rogatus

Ut Libycas metuat fraudes, infectaque semper

Punica bella dolis. leti fortuna propinqui

Tradiderat fati juvenem: bellumque trahebat

Auctorem civile suum. super ardua ducit

740 Saxa, super cautes abrupto limite signa.

Cum procul e summis conspecti collibus hostes

Fraude sua cessere parum, dum colle relicto

Effusam patulis aciem committeret arvis.

Ille fugam credens, simulatæ nescius artis,

745 Ut victor, medios aciem projecit in agros.

Tunc primum patuere doli, Numidæque fugaces

Ludit aspidas Ichneumon *cauda*, quam scilicet longam habet, ac squamis obtectam, nec serpentis dentibus obnoxiam. Vide Oppian. Cyneg. iii. 455. Jam vero IRRITANS quanto melius, quam *Iratas?* et quis dubitet sic dedisse Lucanum. Ovid. Metam. viii. 418.

Vulneris auctor adest, *hostemque irritat ad iram.*

OBLIQUUSQUE *caput*, Complures codices habent, non *Obliquans*. Illud vero recipimus, cum ob Hellenismum, tum quia per totam pugnam obliquo capite est Ichneumon; ut Plinius Grotio hic citatus, *Donec obliquo capite speculatus invadat in fauces*. Postremo, illud extra omnem aleam est, *Serpentis effusæ in vanas IRAS*. Statius vii. 522.

———— stetit audaces *effusus in iras*,
Conseruitque manus.

Val. Flaccus vii. 54.

———— inque ipsa morantis
Prosilit ora viri, talique *effunditur ira*.

Idem *Vanas iras* firmat viii. 574.

Abscessit tandem, *vanaque recedit ab ira*.

735. *Late decurrere campis.*] Codices meliores magno numero DISCURRE. Sine dubio recte, vel ob illud *Late*. *Equitem discurrere*, ut i. 476.

Barbaricas sævi *discurrere* Cæsaris *alas*.

737. — *Leti fortuna propinqui*

*Tradiderat fati juvenem: bellum-
que trahebat*

Auctorem civile suum.] Hæc op-

time explicat, quod Noster habet viii. 568.

Quod nisi *fatorum* leges, intenta que jussu

Ordinis æterni miseræ *vicinia mortis*

Damnatum lecto *traherent* ad littora Magnum.

Ex his tamen vides *Fortunæ* nullum hic locum esse; cum omnia *Fatis* et æterni ordinis legibus obediant. Et quid est *Fortuna leti?* Corrige,

———— *Leti SORS DURA* propinqui
Tradiderat fati juvenem.

741. *Cum procul e summis conspecti collibus hostes*] *Locus mendi manifestus*; redit enim versu insequente, *Colle relicto*. Reponendum videtur, vel *Montibus* in priore versu, vel in posteriore *Monte*.

745. — *Projecit in agros.*] Magis probem, quod est in MSS. *dejecit*, ex colle scilicet in planitiem. Grotius. Præter illud DEJECIT quod meliores codices præferunt, iidem et MERSOS habent, non MEDIOS. Codex autem Academiæ ACIES; quod eo placet, quia *Aciem* jam v. 743. habuimus. Sic infra 777.

Ergo *acies tantæ* parvum spissantur in orbem.

- Undique completis clausurunt montibus agmen.
 Obstupuit dux ipse simul, perituraque turba.
 Non timidi petiere fugam, non prælia fortes:
 750 Quippe ubi non sonipes motus clangore tubarum
 Saxa quatit pulsu, rigidos vexantia frænos
 Ora terens, spargitque jubas, et surrigit aures,
 Incertoque pedum pugnat non stare tumultu.
 Fessa jacet cervix. fumant sudoribus armi:
 755 Oraque projecta squalent arentia lingua:
 Pectora rauca gemunt, quæ creber anhelitus urget:
 Et defecta gravis longe trahit ilia pulsus:
 Siccaque sanguineis durescit spuma lupatis.
 Jamque gradum neque verberibus, stimulisque coacti,
 760 Nec, quamvis crebris jussi calcaribus, addunt.
 Vulneribus coguntur equi, nec profuit ulli
 Cornipedis rupisse moras: neque enim impetus illis
 Incursusque fuit: tantum profertur ad hostes,
 Et spatium jaculis oblato vulnere donat.
 765 At vagus Apher equos ut primum emisit in agmen:
 Tunc campi tremuere sono: terraque soluta,
 Quantus Bistonio torquetur turbine pulvis,
 Aëra nube sua texit, traxitque tenebras.
 Ut vero in pedites fatum miserabile belli
 770 Incubuit: nullo dubii discrimine martis
 Ancipites steterunt casus, sed tempora pugnae
 Mors tenuit. neque enim licuit procurrere contra,
 Et miscere manus. sic undique septa Juventus

760. *Nec, quamvis crebris jussi calcari-*
bus,] Lege, Clamoribus.

762. — *Neque enim impetus illis*
Incursusque fuit:] Pro Illis ali-
quot codices habent ILLI. Lege ILLE
vel ILLUD. Virgil. Æn. iii. 173. Nec
sopor illud erat. Quintil. Declam. iv. Non
fuit illud pugna, non acies. Sic alii pas-
sim.

775. — *Non vulneribus, nec san-*
guine, solum
Telorum nimbo peritura, et pondere

ferri.] Prava distinctio plerasque editiones
obsedit, tu interpunge,

— nec sanguine solum
 Telorum nimbo peritura AC pondere ferri.

Prior negat vulneribus perituros; quod
 falsum; cum *et cominus et eminus* obruan-
 tur: Posterior affirmat, et vulneribus et
 ipso telorum pondere perituros. Omnes
 nostri *Ac pondere.*

780. *Densaturque globus,] Citat Ser-*
vius densaturque. Et ait similiter scrip-
tum Virgilio: Extremit addensent aciem,

- Comminus obliquis, et rectis eminus hastis
 775 Obruitor: non vulneribus, nec sanguine, solum
 Telorum nimbo peritura, et pondere ferri.
 Ergo acies tantæ parvum spissantur in orbem:
 Ac, si quis metuens medium correpsit in agmen,
 Vix impune suos inter convertitur enses,
 780 Densaturque globus, quantum pede prima relato
 Constrinxit gyros acies. non arma movendi
 Jam locus est pressis: stipataque membra teruntur.
 Frangitur armatum colliso pectore pectus.
 Non tam læta tulit victor spectacula Maurus
 785 Quam fortuna dabat: fluvios non ille cruoris,
 Membrorumque videt lapsum, et ferientia terram
 Corpora: compressum turba stetit omne cadaver.
 Excitet invisas diræ Carthaginiis umbras
 Inferiis fortuna novis: ferat ista cruentus
 790 Annibal, et Pœni tam dira piacula manes.
 Romanam, Superi, Libyca tellure ruinam
 Pompeio prodesse nefas, votisque Senatus.
 Africa nos potius vincat sibi. Curio fusas
 Ut vidit campis acies, et cernere tantas
 795 Permisit clades compressus sanguine pulvis,
 Non tulit afflictis animam producere rebus,
 Aut sperare fugam: ceciditque in strage suorum
 Impiger ad letum, et fortis virtute coacta.
 Quid nunc rostra tibi prosunt turbata, forumque,
 800 Unde Tribunitia plebeius signifer arce

secunda conjugatione, quod apertum ex
 Lucretio:

— quia se condenseat aër.

quod autem idem Servius in fine hujus
 versus *relicto* habet pro *relato*, aut memo-
 riæ ipsius, aut exscribentis est culpa.
 Grotius. Festinabat vir magnus, cum
 hæc scriberet: non enim citat Servius
Densaturque: ad rem ipsam ille respicit
 non ad verbum: neque omnino priorem
 hujus versus partem memorat, quin et

Relecto habet in postremis editionibus,
 in vetere Rob. Stephani *Relato*. sed
 Priscianus p. 858. hunc Lucani locum
 ea gratia laudat, ut diversam conjugatio-
 nem probet; nempe cum Virgilius dix-
 erit *Addensent* secundæ conjugationis;
 Lucanum in prima dixisse, *Densaturque*
globus: et sic codex Prisciani manuscrip-
 tus, et res ipsa firmat. Quare accipimus
Densaturque; ut et omnes nostri codices
 jam præferunt. Idem Priscianus *Relato*

- Arma dabas populis? quid prodita jura Senatus,
 Et gener, atque socer bello concurrere jussi?
 Ante jaces, quam dira duces Pharsalia confert,
 Spectandumque tibi bellum civile negatum est.
- 805 Has urbi miseræ vestro de sanguine pœnas
 Ferre datis: luitis jugulo sic arma, potentes.
 Felix Roma quidem, civesque habitura beatos,
 Si libertatis superis tam cura placeret,
 Quam vindicta placet. Libycas en nobile corpus
- 810 Pascit aves, nullo contactus Curio busto.
 At tibi nos (quando non proderit ista silere
 A quibus omne ævi senium sua fama repellit,)
 Digna damus, juvenis, meritæ præconia vitæ.
 Haud alium tanta civem tulit indole Roma,
- 815 Aut cui plus leges deberent recta sequenti.
 Perdita tunc Urbi nocuerunt secula, postquam
 Ambitus, et luxus, et opum metuenda facultas
 Transverso mentem dubiam torrente tulerunt.
 Momentumque fuit mutatus Curio rerum,
- 820 Gallorum captus spoliis, et Cæsaris auro.

habet, et, cum Servio, *Constringit*; ut et aliquot Lucani codices.

783. *Frangitur armatum colliso pectore pectus.*] Quid ad rem facit, *Armatum*? Repone ARTATUM, sive stipatum, compressum. Silius iv. 555.

— nec *artatis* locus est in morte cadendi.

et ix. 322.

— nec morte peracta
Artatis cecidisse licet.

Livius xxiii. 27. *Undique pulsi coire in orbem, et dum corporibus applicantur, armaque armis jungunt, in artum compulsi (lege compressi,) cum vix movendis armis spatii esset.*

809. *Quam vindicta placet.*] Tacitus: *Nec unquam atrocioribus Populi Romani cladibus, magis e justis judiciis approbatum est, esse ultionem.* Vide et Ciceronem iii. de natura Deorum ubi de Cinna sermo. Grotius.

815. *Digna damus, juvenis, meritæ præconia vitæ.*] Illud *meritæ* non placet. Lege,

Digna damus, juvenis, *PRIMÆ* præconia vitæ. de nequitia hujus Curionis vide Val. Maximum ix. 1. 6.

816. *Perdita tunc Urbi nocuerunt secula,*] Id rectius quam *Orbi*, ob ea quæ præcedunt. Grotius.

817. — *Et opum metuenda facultas*] Recte. ut contra lib. v.

— o vitæ tuta facultas
 Pauperis.

Seneca Epist. 87. p. 381. *His effecturi, ut populus Romanus paupertatem, fundamentum et causam Imperii sui requirat ac laudet; divitias autem suas timeat?*

821. *Jus licet in jugulos nostros sibi fecerit ense*
Sylla potens,] Non improbanda

Jus licet in jugulos nostros sibi fecerit ense
Sylla potens, Mariusque ferox, et Cinna cruentus:
Cæsareæque domus series; cui tanta potestas
Concessa est: emere omnes, hic vendidit Urbem.

hæc lectio: At MS. P.

Jus licet in jugulos nostro sibi fecerit ense
Sylla potens.

Quasi dicat, Romanos Romanis armis
subactos, sicut alius dixit, provincias pro-
vinciarum sanguine vinci. Grotius.

REAR VIEW

The first in the series...
This is the first...
The second in the series...
The third in the series...

THE END

THE END

THE END

Faint, illegible text on the right side of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

M. ANNÆI LUCANI

PHARSALIÆ

LIBER QUINTUS.

M. A. M.

P. H. A. H. P.

NOTICE

M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER QUINTUS.



SIC alterna duces bellorum vulnera passos
In Macedum terras, miscens adversa secundis,
Servavit fortuna pares. jam sparserat Æmo
Bruma nives, gelidoque cadens Atlantis Olympo:
5 Instabatque dies, qui dat nova nomina fastis,
Quique colit primus ducentem tempora Janum.
Dum tamen emeriti remanet pars ultima juris,
Consul uterque vagos belli per munia Patres
Elicit Epirum. peregrina ac sordida sedes
10 Romanos cepit proceres: secretaque rerum
Hospes in externis audivit curia tectis.
Nam quis castra vocet tot strictas jure secures,
Tot fasces? docuit populos venerabilis ordo
Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.
15 Ut primum mœstum tenuere silentia cœtum,

4. — GELIDOQUE cadens Atlantis Olympo :] Cave illud Atlantis secundo casu accipias. Significat enim ex occasu Virgiliarum mensem Decembrem. Grotius.

15. Ut primum mœstum tenuere silentia cœtum,] Primum, mœstum, cœtum, satis in-

venuste, et ne Latinum quidem est. Ovid. Metam. i. 206. *tenuere silentia cuncti, non cunctos. et cur mœstum? cum mox, læto clamore? An forte?*

Ut primum SANCTI tenuere silentia CÆTUS. Claudianus, Sanctus cœtus.

- Lentulus excelsa sublimis sede profatur:
 Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
 Robur inest animis; non qua tellure coacti,
 Quamque procul tectis captæ sedeamus ab urbis
 20 Cernite: sed vestræ faciem cognoscite turbæ:
 Cunctaque jussuri primum hoc decernite, Patres,
 Quod regnis, populisque liquet, nos esse Senatum.
 Nam, vel Hyperboreæ plaustrum glaciale sub Ursæ,
 Vel plaga qua torrens, claususque vaporibus axis
 25 Nec patitur noctes, nec iniquos crescere soles,
 Si fortuna ferat, rerum nos summa sequetur,
 Imperiumque comes. Tarpeia sede perusta
 Gallorum facibus. Veiosque habitante Camillo,
 Illic Roma fuit. non unquam perdidit ordo
 30 Mutato sua jura solo. mœrentia tecta
 Cæsar habet, vacuasque domos, legesque silentes,
 Clausaque justitio tristi fora. curia solos
 Illa videt Patres, plena quos urbe fugavit.
 Ordine de tanto quisquis non exulat, hic est.
 35 Ignaros scelerum, longaque in pace quietos
 Bellorum primus sparsit furor; omnia rursus
 Membra loco redeunt. en! totis viribus orbis
 Hesperiam pensant superi: jacet hostis in undis
 Obrutus Illyricis: Libyæ squalentibus arvis
 40 Curio Cæsarei cecidit pars magna Senatus.
 Tollite signa, duces: fatorum impellite cursum:
 Spem vestram præstate Deis: fortunaque tantos
 Det vobis animos, quantos fugientibus hostem
 Causa dabat. nostrum exhausto jus clauditur anno:
 45 Vos, quorum finem non est sensura potestas,
 Consulite in medium, Patres, Magnumque jubete
 Esse ducem. læto nomen clamore Senatus

16. *Lentulus excelsa sublimis sede profatur:*] Meliores codices, E CELSA, quod recipiendum.

44. — *Nostrum exhausto jus claudi-*

tur anno:] Manuscripti plerique omnes EXACTO, sive finito. Quis dubitet esse verum?

55. — *Et gelidæ dominum Rhasi-*

- Excipit: et Magno fatum patriæque suumque
 Imposuit. tunc in reges, populosque merentes
 50 Sparsus honos, pelagique potens Phœbeia donis
 Exornata Rhodos, gelidique inculta juvenus
 Taygeti: fama veteres laudantur Athenæ:
 Massiliæque suæ donatur libera Phocis.
 Tunc Sadalen, fortemque Cotyn, fidumque per arma
 55 Deiotarum, et gelidæ dominum Rhasipolin oræ
 Collaudant: Libyamque jubent auctore Senatu
 Sceptrifero parere Jubæ. pro tristia fata!
 Et tibi non fidæ gentis, dignissime regno,
 Fortunæ, Ptolemæe, pudor, crimenque Deorum,
 60 Cingere Pellæo pressos diademate crines
 Permissum: sævum in populos puer accipis ensem:
 Atque utinam in populos! donata est regia Lagi;
 Accessit Magni jugulus: regnumque sorori
 Ereptum est, soceroque nefas. jam turba soluto
 65 Arma petit cœtu, quæ cum populique, ducesque
 Casibus incertis, et cæca sorte pararent,
 Solus in ancipites metuit descendere martis
 Appius eventus: finemque expromere rerum
 Sollicitat superos, multosque obducta per annos
 70 Delphica fatidici reserat penetralia Phœbi.
 Hesperio tantum, quantum semotus Eoo
 Cardine, Parnassus gemino petit æthera colle,
 Mons Phœbo, Bromioque sacer: cui numine misto
 Delphica Thebanæ referunt trieterica Bacchæ,
 75 Hoc solum fluctu terras mergente cacumén
 Eminuit, pontoque fuit discrimen et astris.
 Tu quoque vix summam seductus ab æquore rupem
 Extuleras, unoque jugo, Parnasse, latebas.
 Ultor ibi expulsæ premerent cum viscera partus

polin oræ] Scribe, RHESCUPORIN,
 ex vetere nummo ΡΗΣΚΟΥΠΟΡΙΣ: et quo
 meliores codices sunt, eo proprius acce-
 dunt.

61. *Permissum: sævum*] Meliores plu-
 resque codices *Permissum est*.

71. — *Quantum semotus Eoo*

- 80 Matris, adhuc rudibus Pæan Pythona sagittis
 Explicuit, cum regna Themis, tripodasque teneret.
 Ut vidit Pæan vastos telluris hiatus
 Divinam spirare fidem, ventosque loquaces
 Exhalare solum, sacris se condidit antris,
- 85 Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo.
 Quis latet hic superum quod numen ab æthere pressum
 Dignatur cæcas inclusum habitare cavernas?
 Quis terram coeli patitur Deus, omnia cursus
 Æterni secreta tenens, mundique futuri
- 90 Conscius, ac populis sese proferre paratus,
 Contactusque ferens hominis, magnusque, potensque,
 Sive canit fatum, seu quod jubet ipse canendo
 Fit fatum? Forsan terris inserta regendis,
 Aëre libratum vacuo quæ sustinet orbem,
- 95 Totius pars magna Jovis Cirrhæa per antra
 Exit, et ætherio trahitur connexa Tonanti.
 Hoc ubi virgineo conceptum est pectore numen,
 Humanam feriens animam sonat, oraque vatis
 Solvit, ceu Sículus flammis urgentibus Ætnam
- 100 Undat apex: Campana fremens ceu saxa vaporat
 Conditus Inarimes æterna mole Typhœus.
 Hoc tamen expositum cunctis: nullique negatum
 Numen, ab humani solum se labe furoris
 Vindicat: haud illic tacito mala vota susurro
- 105 Concipiunt. nam fixa canens, mutandaque nulli,
 Mortales optare vetat: justisque benignus
 Sæpe dedit sedem totas mutantibus urbes,
 Ut Tyriis: dedit ille minas impellere belli,

Cardine,] Omnes codices nostri *vatem,*] Quid est, immittere deis? cur *Pavidam,* quæ tum sine cura ludebat? Lego

SUMMOTUS.
 79. — *Premere cum viscera partus]*
 Omnes nostri **PREMERET.**

92. — *Seu quod jubet ipse canendo]*
 Omnes nostri **ILLE,** et Lactantius ad
 Statium p. 14.

124. — *Pavidamque deis immittere*

Placitamque deis immittere vatem.

Val. Flaccus ii. 5.

— placitosque deis ne deserat actus.
 et ii. 316.

Tunc etiam *vates Phæbo dilecta Polyxo.*

- Ut Salaminiacum meminit mare. sustulit iras
 110 Telluris sterilis, monstrato fine: resolvit
 Aëra tabificum: non ullo secula dono
 Nostra carent majore Deum, quam Delphica sedes
 Quod siluit, postquam reges timuere futura,
 Et superos vetuere loqui, nec voce negata
 115 Cyrrhææ mœrent vates, templique fruuntur
 Justitio. nam si qua Deus sub pectora venit,
 Numinis aut pœna est mors immatura recepti,
 Aut pretium: quippe stimulo fluctuque furoris
 Compages humana labat, pulsusque Deorum
 120 Concutiunt fragiles animas. sic tempore longo
 Immotos tripodas, vastæque silentia rupis
 Appius Hesperii scrutator ad ultima fati
 Sollicitat. jussus sedes laxare verendas
 Antistes, pavidamque deis immittere vatem,
 125 Castalios circum latices, nemorumque recessus
 Phemonoën errore vagam, curisque vacantem
 Corripuit, cogitque fores irrumpere templi.
 Limine terrifico metuens consistere Phæbas,
 Absterrere duces noscendi ardore futuri
 130 Cassa fraude parat. quid spes (ait) improba veri
 Te, Romane, trahit? muto Parnassus hiatu
 Conticuit, pressitque Deum: seu spiritus istas
 Destituit fauces, mundique in devia versum
 Duxit iter: seu barbarica cum lampade Pytho
 135 Arsit, in immensas cineres abiire cavernas,
 Et Phœbi tenuere viam: seu sponte Deorum

130. — *Quid spes (ait) improba veri
 Te, Romane, trahit?*] Ita quidem
 codices nostri; sed Bersmanni unus, QUÆ
 spes, ait. Recte. Virgil. xi. 752.

*Quis metus, o nunquam dolituri. o semper iner-
 tes
 Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?*
 et ii. 73.

*Festinate viri: nam quæ tam sera moratur
 Segnities.*

Noster vii. 84.

————— *Quo tanto crimine tellus
 Læsisti superos.*

134. — *Barbarica cum lampade Py-
 tho*

Arsit,] Quo tempore templum
 Delphicum, cui Pytho nomen, a Brenno
 incensum est. Grotius.

139. *Seu Pæan solitus templis arcere no-*

- Cirrha silet, fatigue sat est arcana futuri
 Carmine longævæ vobis commissa Sibyllæ:
 Seu Pæan solitus templis arcere nocentes,
 140 Ora quibus solvat nostro non invenit ævo.
 Virginei patuere doli, fecitque negatis
 Numinibus metus ipse fidem. tunc torta priores
 Stringit vitta comas, crinesque in terga solutos
 Candida Phocaica complectitur infula lauro.
 145 Hærentem, dubiamque premens in templa sacerdos
 Impulit. ille pavens adyti penetrabile remoti
 Fatidicum, prima templorum in parte resistit:
 Atque Deum simulans, sub pectore ficta quieto
 Verba refert, nullo confusæ murmure vocis
 150 Instinctam sacro mentem testata furore,
 Haud æque læsura ducem, cui falsa canebat.
 Quam tripodas, Phœbique fidem. non rupta trementi
 Verba sono, nec vox antri complere capacis
 Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
 155 Excussæ laurus, immotaque culmina templi,
 Securumque nemus, veritam se credere Phœbo
 Prodiderant. sentit tripodas cessare, furensque
 Appius: Et nobis meritas dabis, impia, pœnas,
 Et superis, quos fingis, ait, nisi mergeris antris,
 160 Deque orbis trepidi tanto consulta tumultu

centes,] Et hanc causam et alias quasdam apud Plutarchum habes libro cur cessaverint oracula. Grotius.

147. — *Prima templorum in parte resistit:*] Altero abhinc versu jam habuimus in templa: Quare hic velim,

Prima *TECTORUM* in parte resistit.

155. *Excussæ laurus, immotaque culmina templi,*] Codex *Academiæ*, *Limina*, quod vel unus *Virgilii* locus firmat, *Æn.* iii. 91.

Vix ea fatus eram, tremere omnia visa repente,
Liminaque laurusque dei.

sine codice tamen non mutaverim: nam et *Culmina* satis recte.

157. — *Sentit tripodas cessare,*] *Meliores* codices *Sensit*.

158. — *Et nobis meritas dabis, impia, pœnas,*] Codex *Academiæ*, et *Servius* ad *Virgil.* vi. 662. *Improba*.

162. — *Vastisque abducta cavernis*] *Codices* nostri omnes *Adducta*.

165. — *Tandemque potitus Pectore Cirrhæo,*] *Redit illud* *mox* v. 169.

————— toto sibi cedere jussit
 Pectore.

et paulo ante v. 163.

————— concepit pectore numen.
 Quare emendandum videtur *Corpore Cir-*

- Desinis ipsa loqui. Tandem conterrita virgo
 Confugit ad tripodas, vastisque abducta cavernis
 Hæsit, et insueto concepit pectore numen,
 Quod non exhaustæ per tot jam secula rupis
 165 Spiritus ingessit vati: tandemque potitus
 Pectore Cirrhæo, non unquam plenior artus
 Phœbados irrupit Pæan: mentemque priorem
 Expulit, atque hominem toto sibi cedere jussit
 Pectore. bacchatur demens aliena per antrum
 170 Colla ferens, vittasque Dei, Phœbeaque sarta
 Erectis discussa comis, per inania templi
 Ancipiti cervice rotat, spargitque vaganti
 Obstantes tripodas, magnoque exæstuat igne,
 Iratum te, Phœbe, ferens: nec verbere solo
 175 Uteris, et stimulis; flammæ in viscera mergis.
 Accipit et frænos: nec tantum prodere vati,
 Quantum scire, licet. venit ætas omnis in unam
 Congeriem: miserumque premunt tot secula pectus.
 Tanta patet rerum series, atque omne futurum
 180 Nititur in lucem: vocemque potentia fata
 Luctantur: non prima dies, non ultima mundi,
 Non modus Oceani, numerus non deerat arenæ.
 Talis in Euboico vates Cumana recessu,
 Indignata suum multis servire furorem

rhæo; quod et firmat illud *Artus* quod sequitur,

———— non unquam plenior artus
 Phœbados irrupit Pæan.

Artus enim de toto *Corpore*, non de pectore dicuntur. cæterum et in Nostro et in cæteris poetis illa inter se passim commutantur.

169. — *Bacchatur demens aliena per antrum*

Colla ferens,] Cujus, quæso, *colla* erant, si *aliena* erant, et non sua? Quid, quod de Collo mox habemus aliis verbis, *Ancipiti cervice rotat*. Pro *Ferens*, quod mox recurrit, v. 174. alii codices **GERENS**. Repone,

———— bacchatur demens aliena per antrum
CORDA GERENS.

Aliena corda, quia demens; quia Deus corda sua sibi excusserat, *Atque hominem toto sibi cedere jussit* **CORPORE**. Virgilius de Sibylla et Phœbo,

———— tanto magis ille fatigat
 Os ravidum, *fera corda domans*, fingitque pre-
 mendo.

174. — *Nec verbere solo*

Uteris, et stimulis; flammæ in viscera mergis.] Meliores et plures codices,

Uteris AC stimulis; flammæQUE in viscera mergis;
 Accipit et frænos.

Continuatur sententia. Cave enim plenam

- 185 Gentibus, ex tanta fatorum strage superba
 Excerpsit Romana manu. sic plena laborat
 Phemonoë Phœbo, dum te consultor operi
 Castalia tellure Dei vix invenit, Appi,
 Inter fata diu quærens tam magna latentem.
- 190 Spumea tunc primum rabies vesana per ora
 Effluit, et gemitus, et anhelu clara meatu
 Murmura: tunc mœstus vastis ululatus in antris,
 Extremæque sonant domita jam virgine voces.
 Effugis ingentes, tanti discriminis expers,
- 195 Bellorum, Romane, minas: solusque quietem
 Euboici vasta lateris convalle tenebis.
 Cætera suppressit, faucesque obstruxit Apollo.
 Custodes tripodes fatorum, arcanaque mundi,
 Tuque potens veri Pæan, nullumque futuri
- 200 A Superis celate diem, suprema ruentis
 Imperii, cæsosque duces, et funera regum,
 Et tot in Hesperio collapsas sanguine gentes
 Cur aperire times? an nondum numina tantum
 Decrevere nefas? et adhuc dubitantibus astris
- 205 Pompeii damnare caput tot fata tenentur?

ponas distinctionem post *Mergis*. Non solum, inquit, verbere, stimulis, flammis; sed et frænis uteris.

191. — *Et anhelu clara meatu*

Murmura:] Non placet *Clara murmura*; Certissima emendatio est,

_____ et anhelu *CREBRA* meatu
 Murmura.

Ideo *Crebra*, quia *anhelū* meatu. Virgil.

_____ tum *creber* anhelitus artus
 Aridaque ora quatit.

Apuleius Met. 8. *Unus bacchatur effusus, ac de imis præcordiis anhelitus crebros referens.*

197. — *Faucesque obstruxit Apollo*.] Meliores codices OBSTRINXIT.

208. — *Tunc pectore vatis*] Ita scribendum, non *fatis*. Post *ille*, id est Phœ-

bus. Grotius. Omnes nostri codices, quod res ipsa flagitat *Vatis*.

209. — *Exclusaque templis*] Melius MSS. *expulsaque templis*. ejecta vi numinis. Grotius.

210. — *Nec cuncta locuta est.*

Quem non emisit, superest Deus.]

Corrige,

_____ nec cuncta *LOCUTÆ*,
 Quem non emisit, superest deus.

Facillime permutantur a e diphthongus, et a e: sic enim *Est* compendiose scribitur.

211. — *Ille feroces*

Torquet adhuc oculos.] Sanc plerique codices *Ille* habent: quibus fraudi fuit quod præcesserat *Deus*. Repone vero,

_____ *ILLA* feroces
 Torquet adhuc *oculos*.

Vindicis an gladii facinus, pœnasque furorum,
Regnaque ad ultores iterum redeuntia Brutos,
Ut peragat fortuna, taces? tunc pectore vatis
Impactæ cessere fœres, exclusaque templis

210 Prosiluit: perstat rabies, nec cuncta locuta est.

Quem non emisit, superest Deus. ille feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia cœlo
Lumina: nunc vultu pavido, nunc torva minaci,
Stat nunquam facies: rubor igneus inficit ora,

215 Liventesque genas: nec, qui solet esse timenti,
Terribilis sed pallor inest: nec fessa quiescunt
Corda; sed ut tumidus Boreæ post flamina pontus
Rauca gemit; sic multa levant suspiria vatem.

Dumque a luce sacra, qua vidit fata, refertur

220 Ad vulgare jubar, mediæ venere tenebræ.

Immisit Stygiam Pæan in viscera Lethen,
Quæ raperet secreta Deum. tum pectore verum
Fugit, et ad Phœbi tripodas rediere futura:
Vixque resecta cadit. nec te vicinia leti

225 Territat ambiguis frustratum sortibus, Appi:
Jure sed incerto mundi, subsidere regnum

Et sententia hoc flagitat, et dictio. *Tor-*
quere enim oculos is solus dicitur, cujus
sunt oculi. Virgil. Georg. iii. 435. de ser-
pente,

———— flammantia lumina torquens
Sævit agris.

Æn. vii. 359. de Regina Amata,

Sanguineam torquens aciem.

448. de Furia:

———— tum flammea torquens
Lumina.

Quid quod mox habemus,

———— nunc vultu pavido, nunc torva minaci.

Torva enim ad *Illa* refertur; non ad *Fa-*
cies in versu sequente, illud enim absolute
infertur, *Stat nunquam facies*; ut et citat
Servius.

214. *Stat nunquam facies*:] Adfert.

Servius ad illud vi. Æneidos: *non color u-*
nus. Grotius.

216. *Terribilis sed pallor inest*:] Pallor
est non territæ, sed terrentis. Grotius.

226. ——— *Subsidere regnum*] Servius
ad v. Æneidos: *Subsessores vocantur qui*
occisuri aliquem delitescunt. Et libro xi.
Subsidii adulter, dolo possedit. Lucanus:
subsidere regnum Chalcidos Eubææ. Unde
et *subsessores dicuntur qui in insidiis tau-*
ros interimunt, et hostium dotes subsessas
vocamus. Grotius. Quod regnum? vel
quid est, regnum subsidere? Quis hoc Ap-
pium expectasse credat? Corrige,

———— subsidere *IN AGRO*
Chalcidos.

Cicero Epist. ad Famil. vi. 8. *A me con-*
silium petis, quid tibi sim auctor, in Sici-
liane subsidas (ubi tum erat) *an ad reli-*

- Chalcidos Euboicæ, vana spe rapte, parabas.
 Heu demens, nullum belli sentire fragorem,
 Tot mundi caruisse malis, præstare Deorum
 230 Excepta quis Morte potest! secreta tenebis
 Littoris Euboici memorando condite busto,
 Qua maris angustat fauces saxosa Carystos,
 Et tumidis infestâ colit qua numina Rhamnus,
 Arctatus rapido fervet qua gurgite pontus,
 235 Euripusque trahit, cursum mutantibus undis,
 Chalcidicas puppes ad iniquam classibus Aulim.
 Interea domitis Cæsar remeabat Iberis,
 Victrices aquilas alium laturus in orbem:
 Cum prope fatorum tantos per prospera cursus
 240 Avertere Dei. nullo nam Marte subactus
 Intra castrorum timuit tentoria ductor
 Perdere successus scelerum: cum pæne fideles
 Per tot bella manus satiatae sanguine tandem
 Destituere ducem: seu mœsto classica paulum
 245 Intermissa sono, claususque, et frigidus ensis,
 Expulerat belli furias: seu præmia miles
 Dum majora petit, damnat causamque, ducemque,
 Et scelere imbutos etiam nunc venditat enses.
 Haud magis expertus discrimine Cæsar in ullo est,
 250 Quam non e stabili, tremulo sed culmine cuncta
 Despiceret, staretque super titubantia fultus,
 Tot raptis truncus manibus, gladioque relictus
 Pæne suo, qui tot gentes in bella trahebat,
 Scit non esse ducis strictos, sed militis, enses.
 255 Non pavidum jam murmur erat, nec pectore tecto
 Ira latens: nam quæ dubias constringere mentes

quias Asiaticæ negotiationis proficiscare
 — Ego in Sicilia censeo commorandum.
 et sic alibi, sequentia probant, *Subsidere*
in loco, in via.

254. — *Strictos, sed militis, enses.*
 Enses qui stringuntur, videt esse in mili-
 tum potestate, non in sua. Grotius.

261. *Effudere minas:*] Atqui altero
 abhinc versu rursus. *Animasque effundere*
viles. Hoc posterius recte, ut Virgil.
Tuque animam hanc effundere dextra. Er-
 go prius vitiosum. **LEGO EXARSERE**
ANIMIS. Virgil. *Exarsere ignes animo.*
 Tacitus Ann. i. 51. *Exarsere animis* (mi-

- Causa solet, dum quisque pavet, quibus ipse timor est,
 Seque putat solum regnorum injusta gravari,
 Haud retinet. quippe ipsa metus exolverat audax
 260 Turba suos. quicquid multis peccatur, inultum est.
 Effudere minas: liceat discedere, Cæsar,
 A rabie scelerum. quæris terraque marique
 His ferrum jugulis, animasque effundere viles
 Quolibet hoste paras: partem tibi Gallia nostri
 265 Eripuit: partem duris Hispania bellis:
 Pars jacet Hesperia: totoque exercitus orbe
 Te vincente perit. Terris fudisse cruorem
 Quid juvat Arctois, Rhodano, Rhenoque subactis?
 Tot mihi pro bellis bellum civile dedisti.
 270 Cepimus expulso patriæ cum tecta Senatu,
 Quos hominum, vel quos licuit spoliare Deorum?
 Imus in omne nefas, manibus, ferroque nocentes,
 Paupertate pii. finis quis quæritur armis?
 Quid satis est, si Roma parum? jam respice canos,
 275 Invalidasque manus, et inanes cerne lacertos.
 Usus abit vitæ: bellis consumsimus ævum.
 Ad mortem dimitte senes. en improba vota:
 Non duro liceat morientia cespite membra
 Ponere, non anima galeam fugiente ferire,
 280 Atque oculos morti clausuram quærere dextram,
 Conjugis illabi lacrymis, unigue paratum
 Scire rogum. liceat morbis finire senectam.
 Sit præter gladios aliquod sub Cæsare fatum.
 Quid, velut ignaros ad quæ portenta paremur,
 285 Spe trahis? usque adeo soli civilibus armis
 Nescimus cujus sceleris sit maxima merces?

lites) unoque impetu perruptum hostem
 redigunt in aperta. nullæ sequuntur hic
 minæ: missionem tantum efflagitabant, v.
 296.

Cæperat, infestoque ducem deposcere vultu.

Corrigo,

CÆPIT, ET infesto REQUIEM deposcere vultu.

Missionem nempe. Dido Æneæ: Et socii
 requiem poscunt. Numeri in vulgata
 lectione non sunt Lucaniani.

279. — Non anima galeam fugiente
 ferire,] Meliores codices GLEBAM. ut

- Nil actum est bellis, si nondum comperit istas
 Omnia posse manus. nec fas, nec vincula juris
 Hoc audere vetant. Rheni mihi Cæsar in undis
 290 Dux erat, hic socius. facinus quos inquinat, æquat.
 Adde, quod ingrato meritorum iudice virtus
 Nostra perit. quicquid gerimus, fortuna vocatur.
 Nos fatum sciat esse suum. licet omne Deorum
 Obsequium speres, irato milite, Cæsar,
 295 Pax erit. Hæc fatus, totis discurrere castris
 Cœperat, infestoque ducem deposcere vultu.
 Sic eat, o Superi, quando pietasque, fidesque
 Destituunt, moresque malos sperare relictum est;
 Finem civili faciat discordia bello.
 300 Quem non ille ducem potuit terrere tumultus!
 Fata sed in præceps solitus demittere Cæsar
 Fortunamque suam per summa pericula gaudens
 Exercere, venit: nec, dum desæviat ira,
 Expectat: medios properat tentare furores.
 305 Non illis urbes, spoliandaque templa negasset,
 Tarpeiamque Jovis sedem, matresque Senatus,
 Passurasque infanda nurus. vult omnia Cæsar
 A se sæva peti, vult præmia martis amari:
 Militis indomiti tantum mens sana timetur.
 310 Non pudet, heu Cæsar, soli tibi bella placere
 Jam manibus damnata tuis? hos ante pigebit

priore versu *Cespite*. utraque lectio satis belle convenit.

289. — *Rheni mihi Cæsar in undis Dux erat, hic socius.*] Apage illud *Undis*; Repone *ARVIS*: ut alibi bis terve ea male permutantur.

290. — *Facinus quos inquinat, æquat.*] Imperatores Leo et Athemius in constitutione quæ est xxxi, Codice Justiniano, de Episcopis et Clericis: *Ut eos quos par facinus coinquinat et æquat, utrosque similis pœna comitetur.* Grotius.

307. — *Vult omnia Cæsar*

A se sæva peti,] Pro Cæsar, plures melioresque codices CERTE.

310. — *Soli tibi bella placere Jam manibus damnata tuis?*] Repone ex codicibus melioribus *Suis*. *Bella suis manibus damnata*, hoc est, militibus, quorum manibus geruntur.

313. — *Disce sine armis Posse pati.*] Diu est quod loquendi genus hoc annotavimus in tragœdia Senecæ:

Immane regnum est posse sine regno pati.
Seneca pater controversia nona libri ii:

Sanguinis? his ferri grave jus erit? ipse per omne
Fasque nefasque rues? lassare, et disce sine armis
Posse pati: liceat scelerum tibi ponere finem.

315 Sæve, quid insequeris? quid jam nolentibus instas?
Bellum te civile fugit. stetit aggere fultus
Cespitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Non metuens: atque hæc ira dictantè profatur:

Qui modo in absentem vultu, dextraque furebas,

320 Miles, habes nudum, promptumque ad vulnera pectus.
Hic, fuge, si belli finis placet, ense relicto.
Detegit imbelles animos nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata juvenus,
Ac ducis invicti rebus lassata secundis.

325 Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis:
Invenient hæc arma manus, vobisque repulsis
Tot reddet Fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum classe sequuntur
Hesperiaë gentes, nobis victoria turbam

330 Non dabit, impulsi tantum quæ præmia belli
Auferat, et vestri rapta mercede laboris,
Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos defecta senes, exhaustaque sanguine turba
Cernetis nostros jam plebes Romana triumphos.

335 Cæsaris an cursus vestræ sentire putatis
Damnnum posse fugæ? veluti si cuncta minentur

Patrem putas pati sine liberis posse? et paulo post: non possum sine te pati. et controversia decima libri ejusdem: Potes sine viro pati. quod et in excerptis legitur eodem modo. Ipse infra Lucanus:

Et nescis sine rege pati.

Hæc omnia sunt uniusmodi. Grotius. Codex Academiæ pro varia lectione SCENERI. Unde sponte nascitur egregia sententia;

Liceat CELERI SIBI ponere finem.
et eodem ductu, vii. 558.

Ne qua parte SUI pereat SCELUS.

315. Sæve, quid insequeris? quid jam nolentibus instas?] Codex Regius, Quid TAM.

316. Bellum te civile fugit.] Prætulerim,

Bellum SE civile fugit.

Hæc argutissima sunt, et Lucani ingenio digna: Liceat per te, Cæsar; bona tua venia, liceat Sceleri sibi finem ponere: bellum ut vides, civile se ipsum fugit: ipsi milites victoriis et sceleribus lassi missionem petunt.

328. — Tanta cum classe sequuntur Hesperiaë gentes,] Variant Codi-

- Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
 Non magis ablatis unquam decresceret æquor,
 Quam nunc crescit, aquis: an vos momenta putatis
 340 Ulla dedisse mihi? nunquam sic cura Deorum
 Se premit, ut vestræ morti, vestræque saluti
 Fata vacent. Procerum motus hæc cuncta sequuntur.
 Humanum paucis vivit genus. orbis Iberi
 Horror, et Arctoi, nostro sub nomine miles,
 345 Pompeio certe fugeres duce. fortis in armis
 Cæsareis Labienus erat: nunc transfuga vilis
 Cum duce prælato terras, atque æquora lustrat.
 Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste,
 Nec duce me geritis, quisquis mea signa relinquit,
 350 Nec Pompeianis tradit sua partibus arma,
 Hic nunquam vult esse meus. sunt ista profecto
 Curæ castra Deis, qui me committere tantis,
 Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
 Heu, quantum Fortuna humeris jam pondere fessis
 355 Amolitur onus! sperantes omnia dextras
 Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis.

ces, *Sequuntur, sequantur, sequentur*. Non multum interest, placet tamen *Sequentur*, quod meliores libri præferunt. est indignationis majoris.

338. *Non magis ablatis unquam decresceret æquor,*

Quam nunc crescit, aquis:] Optimi quique codices **DESCENDERIT**: quod probō. Vitabat Poëta repetitionem, quam boni Librarii sectabantur.

340. — *Nunquam sic cura Deorum*
Se premit,] Ut Græcus dixerat:

*τῶν ἄγων γὰρ ἀπτερταί
 θεός· τὰ μισθὰ ὁ εἰς τύχην ἀνεῖς ἐξ.*

Grotius.

349. — *Quisquis mea signa relinquit,*] Variant codices, sed inter plures hæc lectio magis arridet:

— Quisquis mea signa **RELINQUENS**

NON Pompeianis **TRADET** sua partibus arma.

354. *Heu, quantum Fortuna humeris*
jam pondere fessis,

Amolitur onus!] Quorsum illud *Heu?* cum hæc oratio gaudentis sit, non dolentis. Corripi;

En! quantum, Fortuna, humeris jam pondere fessis

Amolitur onus!

363. — *Disce ferire,*

Disce mori.] Disce in pœna quod in prælio usurpes, ferire et mortem contemnere. Grotius.

366. — *Velut ensibus ipsis*

Imperet, invito moturus milite ferum.] Quis hoc possit reprehendere? Mirificam tamen lectionem præstat codex Pulmanni,

————— velut ensibus ipsis
 Imperet, **ET MANCO** moturus milite ferrura

- Jam certe mihi bella geram: discedite castris:
 Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.
 At paucos, quibus hæc rabies auctoribus arsit,
 360 Non Cæsar, sed pœna tenet. procumbite terræ:
 Infidumque caput, feriendaque tendite colla.
 Et tu, quo solo stabunt jam robore castra
 Tiro rudis, specta pœnas, et discce ferire,
 Discce mori. Tremuit sæva sub voce minantis,
 365 Vulgus iners: unumque caput, tam magna juvenus
 Privatum factura timet: velut ensibus ipsis
 Imperet, invito moturus milite ferrum.
 Ipse pavet, ne tela sibi dextræque negentur
 Ad scelus hoc Cæsar: vicit patientia sævi
 370 Spem ducis, et jugulos, non tantum præstitit enses.
 Nil magis, assuetas sceleri quam perdere mentes,
 Atque perire timet. tam diro fœderis ictu
 Parta quies, pœnaque redit placata juvenus.
 Brundisium decimis jubet hanc attingere castris,
 375 Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
 Antiquusque Taras, secretaque littora Leucæ,

Cave, credas tam elegans hoc, tam remotum a lectione recepta, potuisse a Librariis nasci. Generaliter hoc dictum: *Quasi ensibus imperet, moturus eos etiam milite manco*, manibus aut debili aut carente. At facile erat generale pronunciatum huic occasione aptare, et substituere *Invito*.

369. *Ad scelus hoc*] Ad occidendos eos qui pacem optaverant. Grotius.

371. *Nil magis, assuetas sceleri quam perdere mentes,*

Atque perire timet.] Quid prius hic culpem, Librariorum inscitiam, an Interpretum patientiam? Nulla subest his verbis sententia, nulla orationis constructio. *Nihil magis timet, quis?* Cæsar, inquiunt: atqui plura interveniunt, et quod proximum est, *Miles timet, non Cæsar.* sed esto; Quid timet Cæsar? *mentes assuetas perdere atque perire.* Quid ergo

fiat de *Sceleri*? Nugæ et tenebræ meræ Corrigè levissima mutatione,

Nil magis assuetas sceleri quam perdere mentes
 Atque perire *TENET*.

Ubi ordo est; *Nil magis tenet, afficit, obligat, obstringit, mentes sceleri assuetas, quam perdere et perire.* Ipsa ducis sævitia, donativo potentior, demerabatur sibi milites, qui pro munere *pœna placati sunt.* Silius vii. 524.

Perdendi simul et pereundi ardebat amore.

572. — *Tam diro fœderis ictu*

Parta quies,] Immo, ut Codices plerique omnes,

— *Tam DIRI fœderis ictu.*

Res ipsa clamitat.

577. *Quas recipit Salapina palus,*] Variant hic manuscripti: Sed quam recipimus vera lectio est; Salapia enim paludi nomen. Plin. iii. 2. Grotius.

- Quas recipit Salapina palus, et subdita Sipus
 Montibus: Ausoniam qua torquens frugifer oram,
 Dalmatico Boreæ, Calabroque obnoxius Austro
 380 Appulus Adriacas exit Garganus in undas.
 Ipse petit trepidam tutus sine milite Romam
 Jam doctam servire togæ: populoque precanti
 Scilicet indulgens, summum Dictator honorem
 Contigit, et lætos fecit se Consule fastos.
 385 Namque omnes voces, per quas jam tempore tanto
 Mentimur dominis, hæc primum repperit ætas,
 Qua sibi ne ferri jus ullum Cæsar abesset,
 Ausonias voluit gladiis miscere secures.
 Addidit et fasces aquilis, et nomen inane
 390 Imperii rapiens, signavit tempora digna
 Mœsta nota. nam quo melius Pharsalicus annus
 Consule notus erit? fingit solennia campus,
 Et non admissæ dirimit suffragia plebis,
 Decantatque tribus, et vana versat in urna.
 395 Nec cœlum servare licet: tonat augure surdo,
 Et lætæ jurantur aves, bubone sinistro.
 Inde perit primum quondam veneranda potestas
 Juris inops: careat tantum ne nomine tempus,
 Menstruus in fastos distinguit secula Consul.

393. *Et non admissæ dirimit suffragia plebis.*] Sic et Priscianus legit, sed corrigo,

Et non admissæ *DIRIBET* suffragia *PLEBI*.

Varro de Re Rustica iii. 2. *Dum diribentur suffragia, &c.* Cicero in Pisonem c. 40. *An ego expectem, dum de te quinque et septuaginta tabellæ diribeantur.* Varro de Re Rust. iii. 6. *Fît clamor in campo, narrat ad tabulam, dum diriberent, quendam deprehensum tesserulas conjicientem in loculum.* Valerius Maximus ix. 12. 7. *Licinius Macer repetundarum reus, dum sententiæ diriberentur, in Manianum conscendit.* ubi vide Pighium. Cæsar a Senatu Dictator dictus Plutarch. Sed

Cæsar Civil. ii. 21. legem de Dictatore latam, seque Dictatorem dictum a M. Lepido *Prætore* cognoscit. Prætor tamen jure Dictatorem dicere nequit, ut ex Cicerone probat Gruchius. Quod si dictator a populo non creabatur, patet corrigendum esse, v. 382.

————— populoque *PETENTI*
 Scilicet indulgens, *SUMMO DIGNATUS*
HONORE
COMITIA, et lætos fecit se Consule fastos.

Vulgata sic se habet,

————— populoque precanti
 Scilicet indulgens, summum Dictator honorem
 Contigit, et lætos fecit se Consule fastos.

Sed Gruchius p. 18. Consulibus absentibus Senatui visum est *Dictatorem Comitio-*

- 400 Nec non Iliacæ numen quod præsidet Albæ
 Haud meritum Latio solennia sacra subacto
 Vidit flammifera confectas nocte Latinas.
 Inde rapit cursus, et, quæ piger Appulus arva
 Deseruit rastris, et inertis tradidit herbæ,
 405 Ocyor et cœli flammis, et tigride foeta
 Transcurrit: curvique tenens Minoia tecta
 Brundusii, clausas ventis brumalibus undas
 Invenit, et pavidas hyberno sidere classes.
 Turpe duci visum est rapiendi tempora belli
 410 In segnes exisse moras, portuque teneri,
 Dum pateat tutum vel non felicibus æquor.
 Expertes animos pelagi sic robore complet:
 Fortius hyberni flatus, cœlumque fretumque
 Cum cepere, tenent, quam quos incumbere certos
 415 Perfida nubiferi vetat inconstantia veris.
 Nec maris anfractus, lustrandaque littora nobis,
 Sed recti fluctus; soloque Aquilone secandi.
 Hic utinam summi curvet carchesia mali,
 Incumbatque furens, et Graia ad mœnia perfleret,
 420 Ne Pompeiani Phæacum e littore toto
 Languida jactatis comprehendant carbasa remis:
 Rumpite, quæ retinent felices vincula proras.

rum causa creandum esse. unde legendum,

—————summo Dictator *honori*
 CONSULIT.

Id est, Consulatu. Excerpta Controv. iv. 2. Summo cum honore Metelli, asserens contra Metellum agendum ita ut rogetur cum iudicibus officio pontificum et ipse consulere.

394. Decantatque tribus, et vana versat in urna.] Decantat, agnoscit Priscianus. libenter tamen legerim,

CENTURIATQUE tribus, et INANI versat in urna.

Notissimum in Comitibus Populum in tribus, tribus singulas in centurias descriptas esse et distributas. Inani urna, Cista vel

sitella, quam colligendis suffragiis Rogator deferebat. ideo Inani, quia nulla suffragia inerant populo non admissio.

405. Ocyor et cœli flammis, et tigride foeta
 Transcurrit:] Non placet, Rapit cursus, et Transcurrit arva. Codex Bersmanni ut ex nostris Regius, TRANSIERAT. Eleganter. Tenet Brundisium, quia transierat Apuliam. et ocior flammis transierat; adeo velociter, ut transiisse eum viderent, quem transeuntem nemo viderat.

409. Turpe duci visum est] Meliores codices non agnoscunt Est.

419. Incumbatque furens,] Ut v. 578.

- Jamdudum nubes, et sævas perdimus undas,
 Sidera prima poli Phœbo labante sub undas
 425 Exierant, et luna suas jam fecerat umbras:
 Cum pariter solvere rates, totosque rudentes
 Laxavere sinus: et flexo navita cornu
 Obliquat lævo pede carbasa, summaque pandens
 Suppara velorum perituras colligit auras.
 430 Ut primum levior propellere lintea ventus
 Incipit, exiguumque tument, mox reddita malo
 In mediam cecidere ratem: terraque relicta
 Non valet ipsa sequi puppes, quæ vexerat aura.
 Æquora lenta jacent alto torpore ligata.
 435 Pigrius immotis hæserè paludibus undæ.
 Sic stat iners Scythicas astringens Bosphorus undas
 Cum glacie retinente fretum non impulit Ister,
 Immensumque gelu tegitur mare: comprimit unda,
 Deprendit quascunque rates: nec pervia velis
 440 Æquora frangit eques, fluctuque latente sonantem
 Orbita migrantis scindit Mæotida Bessi.
 Sæva quies pelagi, mæstoque ignava profundo
 Stagna jacentis aquæ, veluti deserta rigente
 Æquora natura cessant: Pontusque vetustas
 445 Oblitus servare vices non com meat æstu,
 Non horrore tremit: non Solis imagine vibrat.
 Casibus innumeris fixæ patuere carinæ.

Ventoque furenti Trade sinum. et 586. *Nec longa furori Ventorum.* Placet tamen quod Pulmanni duo codices et Academicus habent,

Incumbatque *FERENS*, et Graia ad mcenia perfet.

Virgil. iv. 430.

Expectet facilemque fugam *ventosque ferentes*.

Seneca de Vita Beata xxii. *Sic illum afficiunt divitiæ et exhilarant, ut navigantem secundus et ferens ventus.*

Ovid. Heroid. xvi.

Protinus egredior, *ventisque ferentibus* usus Applicui.

et Trist. i. 2.

Ut mare considat, *ventisque ferentibus* utar.

430. *Ut primum*] Melius MS. P. *Et primum.* Sequitur enim *mox.* Et primum quidem, inquit, furens fuit ventus, mox elanguit. Grotius.

434. *Æquora lenta jacent alto torpore ligata.*] Lege et distingue cum codicibus melioribus,

Æquora lenta jacent: alto torpore *LIGATÆ* Pigrius immotis hæserè paludibus undæ.

445. — *Veluti deserta rigente Æquora natura cessant:*] Ride il.

- Illinc infestæ classes, et inertia tonsis
 Æquora moturæ; gravis hinc languore profundi
 450 Obsessis ventura fames. nova vota timori
 Sunt inventa novo, fluctus nimiasque precari
 Ventorum vires, dum se torpentibus unda
 Excutiat stagnis, et sit mare. nubila, nusquam,
 Undarumque minæ: cœlo languente, fretoque
 455 Naufragii spes omnis abit. sed nocte fugata
 Læsum nube diem jubar extulit, imaque sensim
 Concussit pelagi, movitque Ceraunia nautis.
 Inde rapi cœpere rates, atque æquora classem
 Curva sequi, quæ jam vento, fluctuque secundo
 460 Lapsa Palæstinas uncis confixit arenas.
 Prima duces vidit junctis consistere castris
 Tellus, quam volucer Genusus, quam mollior Apsus
 Circumeunt ripis. Apso gestare carinas
 Causa palus, leni quam fallens egerit unda.
 465 At Genusum nunc sole nives, nunc imbre solutæ
 Præcipitant: neuter longo se gurgite lassat,
 Sed minimum terræ vicino littore novit.
 Hoc fortuna loco tantæ duo nomina famæ
 Composuit: miserique fuit spes irrita mundi,
 470 Posse duces parva campi statione diremtos
 Admotum damnare nefas. nam cernere vultus,
 Et voces audire datur: multosque per annos

lum, *Rigentem naturam*. Corrige et dis-
 tingue,

————— mæstoquæ ignava profundo
 Stagna jacentis aquæ, veluti deserta *REGENTE*
 Æquora Natura, cessant.

Sententia clara: *Stagna cessant, veluti de-
 serta Natura regente, sive quæ regit.*

455. — *Sed nocte fugata*

Læsum nube diem jubar extulit,
*Læsum nube, inquit, est nubibus obduc-
 tum. Audio: et dies nubilus illis dicitur
 Læsus, qui serenum diem optant. At Cæ-
 sariani nubes hic et ventos optabant, No-
 va vota timori Sunt inventa novo. Quare ig-
 nosce bonis Librariis, qui poetæ acumen*

non ceperunt; et morali Epitheto sen-
 tentiam restituæ,

————— sed nocte fugata
LÆTUM nube diem jubar extulit.

460. — *Palæstinas uncis confixit
 arenas.]* Est in Epiri ore Palæste. Gro-
 tius.

461. *Prima duces vidit junctis consistere
 castris*

Tellus,] Gemino morbo laborat hic
 versus, et ab ordine, et a lectione: Re-
 pone,

Prima duces junctis vidit CONSIDERE castris.

Ordinem restituunt codices.

- Dilectus tibi, Magne, socer, post pignora tanta,
 Sanguinis infausti sobolem, mortemque nepotis,
 475 Te nisi Niliaca propius non vidit arena.
 Cæsaris attonitam miscenda ad prælia mentem
 Ferre moras scelerum partes jussere relictæ.
 Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
 Jam tum civili meditatus Leucada bello.
- 480 Illum sæpe minis Cæsar, precibusque morantem
 Evocat: O mundi tantorum causa malorum,
 Quid Superos, et fata tenes? sunt cætera cursu
 Acta meo, summam rapti per prospera belli
 Te poscit Fortuna manum. num rupta vadosis
 485 Syrtibus incerto Libye nos dividit æstu?
 Nunquid inexperto tua credimus arma profundo?
 Inque novos traheris casus? ignave, venire
 Te Cæsar, non ire, jubet. prior ipse per hostes
 Percussi medias alieni juris arenas.
- 490 Tu mea castra times? pereuntia tempora fati
 Conqueror: in ventos impendo vota, fretumque.
 Ne retine dubium cupientes ire per æquor:
 Si bene nota mihi est, ad Cæsaris arma juvenus
 Naufragio venisse volet. jam voce doloris
 495 Utendum est: non ex æquo divisimus orbem.
 Epirum Cæsarque tenet, totusque Senatus:
 Ausoniam tu solus habes. his terque, quaterque
 Vocibus excitum postquam cessare videbat,
 Dum se deesse Deis, at non sibi numina, credit:

474. —, *Mortemque nepotis,*] Velleius: *Filius quoque parvus Pompeii Julia natus, intra breve spatium obiit. At nepotum habet MS. P. An quod filia ante interiisset? de ejus enim sexus prole loqui videas Plutarchum et Dionem. Grotius.*

479. — *Meditatus Leucada bello.*] Meditatus suum proprie bellum civile, quod postea ad Actium gessit. Grotius.

487. — *Venire*

Te Cæsar, non ire, jubet.] Venitur ad

amicos. itur in hostes aut in vacua. Grotius.

499. *Dum se deesse Deis, at non sibi numina credit.*] Meliores codices AC non. Res ipsa postulat.

505. *Parta quies miseris,*] Meliores codices PARVA. Lege et distingue,

Solverat armorum fessas nox languida curas,
 PARVA quies miseris.

Nox languida, parva quies, per Epexege-

500 Sponte per incautas audet tentare tenebras,
 Quod jussi timuere, fretum: temeraria prono
 Expertus cecidisse Deo: fluctusque verendos
 Classibus, exigua sperat superare carina.

Solverat armorum fessas nox languida curas:

505 Parta quies miseris, in quorum pectora somno
 Dat vires fortuna minor: jam castra silebant:
 Tertia jam vigiles commoverat hora secundos,
 Cæsar sollicito per vasta silentia gressu
 Vix famulis audenda parat: cunctisque relictis,

510 Sola placet Fortuna comes. tentoria postquam
 Egressus vigilum, somno cedentia membra
 Transiluit, questus tacite quod fallere posset;
 Littora curva legit, primisque invenit in undis
 Rupibus exesis hærentem fune carinam.

515 Rectorem, dominumque ratis secunda tenebat
 Haud procul inde domus, non ullo robore fulta,
 Sed sterili junco, cannaque intexta palustri,
 Et latus inversa nudum munita phaselo.

Hæc Cæsar bis terque manu quassantia tectum

520 Limina commovit. molli consurgit Amyclas,
 Quem dabat alga, toro. Quisnam mea naufragus, inquit,
 Tecta petit? aut quem nostræ Fortuna coëgit
 Auxilium sperare casæ? Sic fatus, ab alto
 Aggere, jam tepidæ sublato fune favillæ,

525 Scintillam tenuem commotos pavit in ignes,
 Securus belli: prædam civilibus armis

sin. Parva, quia mane ad curas redeun-
 dum erat.

519. *Hæc Cæsar* —

Limina commovit.] Corrige et dis-
 tingue,

UT Cæsar bis terque manu quassantia tectum
 Limina commovit; molli, &c.

Hoc pacto apte cohærent, quæ prius hia-
 bant.

523. — *Ab alto*

*Aggere, jam tepidæ sublato fune
 favillæ,*] Funem hic volunt, igniarium sive

sulfuratum, quo ignis vel servatur vel cor-
 ripitur. Tu repono,

————— Sic fatus, ab alto

Aggere, jam tepidæ sublato *TORRE* favillæ,
 Scintillam tenuem commotos pavit in ignes.

Ab alto aggere favillæ; raro enim focum
 verrebat; nec studebat munditie. Favil-
 la jam *tepidæ* erat, at *Torris* sive stipes se-
 mustus paulum ignis servaverat; hunc
 anima et spiritu suo commovit ac produx-
 it ad flammam. Ovid. Met. viii. 643.

————— et ignes

- Scit non esse casas. O vitæ tuta facultas
 Pauperis, angustique lares! o munera nondum
 Intellecta Deum! quibus hoc contingere templis,
 530 Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu
 Cæsarea pulsante manu? tum poste recluso,
 Dux ait: Expecta votis majora modestis,
 Spesque tuas laxa, juvenis, si jussa secutus
 Me vehis Hesperiam, non ultra cuncta carinæ
 535 Debebis, manibusque inopem duxisse senectam.
 Ne cessa præbere Deo tua fata, volenti
 Angustos opibus subitis implere Penates.
 Sic fatur: quanquam plebeio tectus amictu,
 Indocilis privata loqui. tum pauper Amyclas:
 540 Multa quidem prohibent nocturno credere ponto.
 Nam sol non rutilas deduxit in æquora nubes,
 Concordesque tulit radios: Noton altera Phœbi,
 Altera pars Borean diducta luce vocabat.
 Orbe quoque exhaustus medio, languensque recessit,
 545 Spectantes oculos infirmo lumine passus.
 Lunaque non gracili surrexit lucida cornu,
 Aut orbis mediî puros exesa recessus:
 Nec duxit recto tenuata cacumina cornu

Suscitat hesternos; foliisque et cortice sicco
 Nutrit, et ad flammam anima producit anili.

Ovid. Met. viii. 456.

————— flagrantem mater ab igne
 Eripuit torrem.

Fast. v. 505.

Tecta senis subeunt nigro deformia fumo,
 Ignis in hesterno stipite parvus erat.

In recepta lectione nullius orationis exitus est. Quid enim est *funis favillæ*? vel quid *Fune sublato ab aggere*?

529. — Quibus hoc contingere templis,
 Aut potuit muris,] Mallem, si libri addicerent,

————— Quibus hoc contingere templis,
 QUEIS potuit muris.

539. *Indocilis privata loqui.*] Arist. ii.

Politicor. 4. de Jasone Pheræo: ὡς ἐκ ἐπιστάμενος ιδιώτης εἶναι. Grotius.

542. — Noton altera Phœbi,

Altera pars Borean diducta luce vocabat.] Pro vocabat, Corrige NOTABAT, pars Austrum, pars Borean signabat. ut infra 549. de Luna,

————— Ventorumque nota rubuit.

551. *Sed mihi nec motus nemorum,*] Non placet *Motus*. Plin. xviii. 86. *montium sonitus*, nemorumque mugitus. Virg. Georg. i. 358. *Montibus audiri fragor nemorum murmur*. Ideo Lego,

Sed mihi nec *SONITUS* nemorum.

552. *Nec placet incertus, qui provocat æquora, delphin.*] Lege et distingue cum aliis codicibus,

- Ventorumque nota rubuit: tum lurida pallens
 550 Ora tulit vultu sub nubem tristis ituro.
 Sed mihi nec motus nemorum, nec littoris ictus,
 Nec placet incertus, qui provocat æquora, delphin:
 Aut siccum quod mergus amat: quodque ausa volare
 Ardea sublimis pennæ confisa natanti:
 555 Quodque caput spargens undis, velut occupat imbrem,
 Instabili gressu metitur littora cornix.
 Sed si magnarum poscunt discrimina rerum,
 Haud dubitem præbere manus: vel littora tangam
 Jussa, vel hoc potius pelagus, flatusque negabunt.
 560 Hæc fatur, solvensque ratem dat carbasa ventis:
 Ad quorum motus non solum lapsa per altum
 Aëra dispersos traxere cadentia sulcos
 Sidera: sed summis etiam quæ fixa tenentur
 Astra polis, sunt visa quati. niger inficit horror
 565 Terga maris: longo per multa volumina tractu
 Æstuat unda minax: flatusque incerta futuri,
 Turbida testantur conceptos æquora ventos.
 Tunc rector trepidæ fatur ratis: Aspice sævum
 Quanta paret pelagus: Zephyrosne intendat, an Euros
 570 Incertum est: puppim dubius ferit undique pontus.

Nec placet, incertus QUOD provocat æquora delphin.

ut mox,

Aut siccum quod mergus amat.

Sed præterea est, quod velim: quid enim, obsecro, est incertus delphin? Repone

Nec placet, INCURVUS QUOD provocat æquora delphin.

Notum illud Pacuvii,

Repandirostrum incurvicervicum pecus.

Ovidius,

Jam nostros curvi norant delphines amores.

et

— nec se super æquora curvi

Tollere consuetas audent delphines in auras.

Plin. xviii. 87. Delphini tranquillo mari. lascivientes flatum præsagiunt.

556. *Instabili gressu metitur littora cornix.*] Si gressu, quid tam magnum, si Instabili? Quasi vero quis simul stare et ingredi possit. Lego,

INSTABILIS gressu metitur littora cornix.

Non stat loco scilicet,

Sed sola in sicca secum spatiat arona.

Atque hoc pacto etiam constructio venustior est.

569. *Quanta paret pelagus: Zephyrosne intendat, an Euros*

Incertum est:] Codex Colbertinus

et Harleianus, PARAT. Sed illud NE omnes codices repudiant. Cæterum illud vide, *Zephyrosne an Euros*. Mirum vero, si hoc adeo incertum, cum hi venti plane oppositi sint: modestius, si diversq;

- Nubibus, et cœlo Notus est. si murmura ponti
 Consulimus, Cori verrent mare. gurgite tanto,
 Nec ratis Hesperias tanget, nec naufragus oras.
 Desperare viam, et vetitos convertere cursus
 575 Sola salus. liceat vexata littora puppe
 Prendere, ne longe nimium sit proxima tellus.
 Fiskus cuncta sibi cessura pericula Cæsar,
 Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
 Trade sinum. Italiam si cœlo auctore recusas,
 580 Me pete. sola tibi causa hæc est justa timoris,
 Vectorem non nosse tuum: quem numina nunquam
 Destituunt; de quo male tunc Fortuna meretur,
 Cum post vota venit: medias perrumpe procellas
 Tutela secure mea. cœli iste fretique,
 585 Non puppis nostræ labor est: hanc Cæsare pressam
 A fluctu defendet onus. nec longa furori

nominasset sed non contrarios. Et mox sane cum hæc brevius dicta dilatat, si cœlum, inquit, consulimus, Notus est; si pontum, Cori sunt, hoc me incertum reddit. Atqui Corus Zephyro proximus pro Zephyro ponitur, et præsertim cum plurali numero sunt, alteri utrosque comprehendunt. Ergo ut priora posterioribus congruant, lege,

Zephyros intendat, an *AUSTROS*
 Incertum est.

572. — *Cori verrent mare.*] Conjectura vera ducentibus MSS. qui non, *venient Cori in mare*, sed *Cori venient mare*, preferunt. Virg. *Æn.* i.

Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.

Grotius. Eam conjecturam primus dedit Bersmannus; plaudente, ut vides Grotio. sed ea minime est opus. Omnes codices, *Venient*, non *Verrent*. Deme jam unam literam, vel virgulam potius; et sana fient omnia,

Nubibus et cœlo Notus est: si murmura ponti
 Consulimus, Cori: *VENIET* mare gurgite tanto,

Nec ratis Hesperias tanget nec naufragus oras.

Est emendatio viri egregii Jani Rutgersii, Var. Lect. i. 12. Observandum est, Cæsarem ab Italia huc venientem recto Aquilone perductum esse; ut supra 417. *Sed recti fluctus soloque Aquilone secandi.* Cum autem Corus sit Aquiloni oppositus et contrarius, apparet redeunti in Italiam Cæsari Corum fore adversum. Recte ergo magister puppis, si pontum, inquit, consulimus, *Cori erunt*: Quod si evenerit, veniet mare adversum nobis tanto gurgite, Coro huc impellente; ut nec vi nec naufragi Italiam tangamus.

578. — *Ventoque furenti*

Trade sinum.] Repone et hic,

————— ventoque *FERENTI*
 Trade sinum.

Cuicumque vento, qui a puppe flabit
 Vide supra ad v. 419.

580. — *Causa hæc est justa*] Meliores codices,

Me pete: sola tibi causa est hæc justa timoris.

586. — *Nec longa furori*

Ventorum sevo dabitur mora:]

- Ventorum sævo dabitur mora: proderit undis
Ista ratis. nec flecte manum: fuge proxima velis
Littora: tum Calabro portu te crede potitum,
590 Cum jam non poterit puppi, nostræque saluti
Altera terra dari. quid tanta strage paretur
Ignoras? quærit pelagi cœlique tumultu
Quid præstet Fortuna mihi. Non plura locuto
Avulsit laceros percussa puppe rudentes
595 Turbo rapax, fragilemque super volitantia malum
Vela tulit: sonuit victis compagibus alnus.
Inde ruunt toto concita pericula mundo.
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
Core, movens æstus: jam te tollente furebat
600 Pontus, et in scopulos totas erexerat undas.
Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit:
Et dubium pendet, vento cui concidat, æquor.

Displicet illud *Sævo*, et ob sensum et ob compositionem. Forte sic dedit,

————— nec longa furori
Ventorum, *CREDO*, dabitur mora.

592. — *Quærit pelagi cœlique tumultu*

Quid præstet Fortuna mihi.] Placet Bersmanni codex, qui habet,

————— quærit pelagi cœlique tumultu
QUOD præstet Fortuna mihi.

595. — *Fragilemque super volitantia malum*

Vela tulit.] Sat bene *Fragilem*, sed placet. codicis Regii lectio *GRACILEM*.

601. *Occurrit gelidus Boreas.*] Quid interest, ubi de viribus solis agitur, utrum *gelidus* sit necne? in aliis recte locum habere potest, sed hic indignor tam iners Epitheton. Scribe,

Occurrit *VALIDUS* Boreas.

Recte vero *Occurrit*: Boreas enim sive Aquilo Coro prorsus contrarius est. Horat. Epist. ii.

Nec si te *validus* jactaverit Auster in alto.

602. — *Vento cui concidat,*] Ita

MS. id est, succumbat. Grotius. Omnes ubique codices *CONCIDAT*. antea erat *Pareat*, quod Correctoribus debemus, ab Ovidio petitum, Trist. i. 2.

Inter utrumque fremunt immani turbine venti:
Nescit cui domino *pareat* unda maris.

Et profecto melius dixisset Noster,

Et dubium pendet, *domino cui pareat*, æquor.

Atque huc facit, quod v. 599. pro *Te tollente*, codex Regius habeat, *Te regnante*. Certe neutri vento *Concidit*; id dubium erat, ab utro *tolleretur*. Ovid. Metam. viii. 470.

————— utque carina,
Quam ventus ventoque rapit contrarius æstus,
Vim geminam sentit, *paretque* incerta duobus.

Pareat. Gloss. Concedat: inde factum *Concidat*.

603. *Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, et undas*

Torsit, et abstrusas penitus vada fecit] Lego *UNA*, non *Undas*, quod tertio versu præcesserat:

Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, et *UNA*
Torsit, et abstrusas penitus vada fecit arenas.

- Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, et undas
Torsit, et abstrusas penitus vada fecit arenas.
- 605 Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suumque
In fluctus Cori frangit mare: motaque possunt
Æquora subductis etiam concurrere ventis.
Non Euri cessasse minas, non imbris atrum
Æolii jacuisse Notum sub carcere saxi
- 610 Crediderim: cunctos solita de parte ruentes
Defendisse suas violento turbine terras,
Sic pelagus mansisse loco. nam parva procellis
Æquora rapta ferunt: Ægæas transit in undas
Tyrrhenum: sonat Ionio vagus Adria ponto,
- 615 Ah, quoties frustra pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! non ullo littore surgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti
A magno venere mari, mundumque coërcens
- 620 Monstriferos agit unda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna lassatum in secula fulmen

Et torsit arenas, et vada fecit: Hoc est ex fundo maris eruit abstrusas penitus arenas, et vada fecit ex illis; liquidas fluidas effecit. Virgil. Georg. iii. 350.

Turbidus et torquens flaventes Hister arenas.

606. — Motaque possunt

Æquora subductis etiam concurrere ventis.] Jacet plane et languet illud Possunt concurrere. Repono,

———— motaque PERSTANT

Æquora subductis etiam concurrere ventis.

612. — Nam parva procellis

Æquora rapta ferunt:] Quid hoc est, quod Ferunt, prædicant homines scilicet? An in re ultra omnem fidem exaggerata historicam fidem appellat? Nugæ. Corrige,

———— nam parva PROCELLÆ

Æquora rapta ferunt.

Pelagus sive Oceanus locum servat; minor maria, Tyrrhenum et Adriaticum,

in alienas sedes pelluntur, Virgilius de ventis,

Ni faciat: maria ac terras cœlumque profundum Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.

615. Ah, quoties frustra pulsatos æquore montes

Obruit illa dies!] Quocumque eam vertas, non constat sententia. Ah, quoties illa dies obruit montes frustra æquore pulsatos. Si obruit, quomodo Frustra? quomodo id quod sequitur, Quam celsa cacumina pessum Tellus victa dedit? certe non frustra egit nec inanes minas tulit æquor, si celsi montes pessumdati sunt. Vis alio ordine procedere? Ah, illa dies obruit montes quoties frustra æquore pulsatos. Atqui hoc plane absonum, sine nervis, a poëtico more abhorrens. Quid multis opus? Tu corrige,

QUOT, quoties frustra pulsatos æquore, montes SUBRUIT illa dies! quam celsa cacumina pessum

Adjuvit, regnoque accessit terra secundo,
Cum mare convolvit gentes, cum littora Tethys
Noluit ulla pati, cœlo contenta teneri.

625 Tunc quoque tanta maris moles crevisset in astra,
Ni Superum rector pressisset nubibus undas.
Non cœli nox illa fuit: latet obsitus aër
Infernæ pallore domus, nimbisque gravatus
Deprimitur, fluctusque in nubibus accipit imbrem.

630 Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt
Clara, sed obscurum nimbosus dissilit aër.
Tunc superum convexa tremunt, atque arduus axis
Insonuit, motaque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur

635 Concordes elementa moras, rursusque redire
Nox Manes mistura Deis. spes una salutis,
Quod tanta mundi nondum periire ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautæ videre trementes

640 Fluctibus e summis præceps mare: cumque tumentes

Tellus victa dedit!

Cum *Quot a Quoties* absorberetur, et ver-
sui deesset: Librarii illud *Ah* de suo de-
derunt: inepte profecto; quasi ob scopu-
lorum aliquot ruinam Noster ingemeret.
In re morali solum locum hoc habet,

————— *Ah*, te ne frigora lædant,
Ah, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.

Jam vero illud *Subruit*, pro *Obruit*, quan-
tum interest, quantum præstat? si æquor
obruit montes, stant; si *Subruit*, cadunt,
et *peccatum dati sunt*.

620. *Monstriferos agit unda sinus.*] *Plenos belluis.* Grotius.

622. — *Regnoque accessit terra se-
cundo,*] Terra accessio facta est ejus sortis
quæ Neptuno obvenerat. Grotius.

625. *Tunc quoque tanta maris*] Immo
NUNC; hac ipsa, de qua agitur, tempe-
state: ut recte codex Pulmanni.

631. — *Sed obscurum nimbosus dis-*

silit aër.] Tertio ante versu habuimus
Nimbus gravatus, lege,

————— *RIMOSUS* dissilit aër.

Æn. viii. 391.

Non secus atque olim tonitru cum rupta corusco
Igneâ rimâ micans percurrit lumine nimbos.

632. — *Atque arduus axis*

Insonuit,] Lege cum aliis codici-
bus:

————— atque arduus axis
Insonuit, motaque poli compage laborant.

Poli laborant mota compage: sic i. 7.

————— sic cum *compage soluta*
Sæcula tot mundi suprema coëgerit hora.

636. — *Spes una salutis,*

*Quod tanta mundi nondum peri-
ere ruina.*] Quibus est ita spes una? Cæ-
sari, inquiunt, et navis rectori. Immo
deis ipsis: ne Chaos et Nox antiqua re-
deat, manes deis mixtura.

639. — *Nautæ videre trementes*]

- Rursus hiant undæ, vix eminent æquore malus.
 Nubila tanguntur velis, et terra carina.
 Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam
 Exhaustum in cumulos, omnisque in fluctibus unda est.
- 645 Artis opem vicere metus: nescitque magister
 Quam frangat, cui cedat aquæ. discordia ponti
 Succurrit miseris, fluctusque evertere puppim
 Non valet in fluctus: victum latus unda repellens
 Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
- 650 Non humilem Sasona vadis, non littora curvæ
 Thessaliæ saxosa pavent, oræque malignos
 Ambraciæ portus: scopulosa Ceraunia nautæ
 Summa timent. Credit jam digna pericula Cæsar
 Fatis esse suis. tantusne evertere, dixit,
- 655 Me Superis labor est: parva quem puppe sedentem
 Tam magno petiere mari? si gloria leti
 Est pelago donata mei, bellisque negamur;
 Intrepidus, quamcunque datis mihi numina, mortem
 Accipiam. licet ingentes abruperit actus
- 660 Festinata dies fati: sat magna peregi.

Nempe si qui tum in mari erant. Gro-
 tius.

640. — *Cumque tumentes*

Rursus hiant undæ, vix eminent æquore malus.] Mirum vero, si *tumentes undæ hiant*: credideram antea, *subsidentes*. præterea, si *tumentes undæ* vehunt et elevant navigium; non *malus* modo, sed *ipsa navis* eminent æquore. Lege,

————— cumque *RUENTES*.

Rursus hiant undæ, vix eminent æquore malus.

643. *Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam.*] Omnes fere codices *ARENAS*. Recte. Et quod sequitur, *Omnis in fluctibus unda est*, sic accipe. *Omnis unda* usque ad imum maris fundum *in fluctibus est*, fluctu agitur, ne infima quidem aquæ pars, ut in modicis tempestatibus, quiescit immota.

647. — *Fluctusque evertere puppim*

Non valet in fluctus :] Mutavi-
 mus distinctionem, et colon duabus voci-
 bus posterius posuimus, sensu non con-
 stante aliter. Quo minus fluctus quis e-
 vertat navem, obstant fluctus alii. Pro-
 bat hanc interpunctionem MS. T. Etiam
 in aliis MSS. eadem interpunctio. Sed
 pro *fluctus est fluctum*. Grotius. *FLUC-*
TUM, quod codices non pauci habent,
 omnino recipiendum.

652. — *Scopulosa Ceraunia nautæ*

Summa timent.] Non pavent, ait,
 Sasona, nec oram Ambraciam; *timent*
 summa Ceraunia. Hoc placet? Codex
 Regius *Summa TENENT*.

654. — *Tantusne evertere, dixit,*

Me Superis labor est :] Codex Col-
 legii Trinitatis, *QUANTUSNE*.

655. — *Parva quem puppe sedentem*

Tam magno petiere mari?] Imita-

Arctos domui gentes: inimica subegi
 Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
 Jussa plebe tuli fasces per bella negatos:
 Nulla meis aberit titulis Romana potestas.

665 Nesciat hoc quisquam, nisi tu, quæ sola meorum
 Conscia votorum es, me, quamvis plenus honorum,
 Et Dictator eam Stygias, et Consul ad umbras,
 Privatum, Fortuna, mori. mihi funere nullo
 Est opus o Superi: lacerum retinete cadaver,

670 Fluctibus in mediis: desint mihi busta, rogosque,
 Dum metuar semper, terraque expecter ab omni.
 Hæc fatum decimus, dictu mirabile, fluctus
 Invalida cum puppe levat: nec rursus ab alto
 Aggere dejecit pelagi, sed pertulit unda,

675 Scruposisque angusta vacant ubi littora saxis,
 Imposuit terræ. pariter tot regna, tot urbes
 Fortunamque suam tacta tellure recepit.

Sed non tam remeans Cæsar jam luce propinqua,
 Quam tacita sua castra fuga, comitesque fefellit.

680 Circumfusa duci flevit, gemituque suorum,

tur Papinius cum Choræbum hæc facit
 Apolloni dicentem :

———— nigra quem tabe sinistri
 Quæris, inique, poli.

Grotius.

665. *Jussa plebe tuli fasces per bella negatos:*] Quomodo *negatos per bella*, quos per bella civilia obtinuit? Corrigo,

Jussa plebe tuli fasces per *JURA* negatos.

665. *Nesciat*] Non *Nesciet*, est enim optantis. Grotius. *Nesciat*; hoc esset; *Omnes hoc scient, nisi tu, o Fortuna.* Atqui contrarium voluit Poëta. Lege,

NESCIAT hoc quisquam, nisi tu.

Ovid. Fast. iii. 489.

Ne sciat hoc quisquam, tacitisque doloribus urar.

Ubi hunc Lucani locum recte emendavit acutissimus Nic. Heinsius. Operose hæc vir magnus. Verior tamen simpliciorque sensus est: Nemo sciat modum

et genus mortis meæ; *privatum*, solum, plebis habitu, sine fascibus et potestatis insignibus, mori. Retinete, o di, cadaver in medio profundo, ne orbis sciat me sic periisse.

668. *Privatum, Fortuna, mori.*] Meo judicio *privatum* me mori. quanquam enim sum et Dictator et Consul, nihil tamen ista mihi sunt, qui regiam potestatem speravi, nec ulla minore contentus esse possum. Hanc nondum adeptus, *privatus* mihi videor. Ita in Secundo:

Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
 Pompeium transire parat.

Non privata, id est, regnum. Hic *privatum* est nondum regem. Similis est apud Plutarchum locus de Mario: ὕπατος πρώτον ἀνθρώπων ἐπτάκις ἀνηγορευμένος, οἰκόντα καὶ πλῆτος ἀρκῆντα βασιλείαις ὁμῶ πολλαῖς κεκτημένος, ἀδύροτο τὴν αὐτῆ τύχην, ὡς ἐνδελῆς καὶ ἀτελεῆς ὢν ἐπόθει προσηποθήσκων. Grotius.

- Et non ingratis incessit turba querelis.
 Quo, te dure, tulit virtus temeraria, Cæsar?
 Aut quæ nos viles animas in fata relinquens,
 Invitis spargenda dabas tua membra procellis?
 685 Cum tot in hac anima populorum vita, salusque
 Pendeat, et tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
 Sævitia est voluisse mori. nullusne tuorum
 Emeruit comitum, fatis non posse superstes
 Esse tuis? cum te raperet mare, corpora segnis
 690 Nostra sopor tenuit. pudet heu. tibi causa petendæ
 Hæc fuit Hesperia? visum est committere quenquam
 Tam sævo crudele mari? sors ultima rerum
 In dubios casus, et prona pericula mortis
 Præcipitare solet. mundi jam summa tenentem
 695 Permississe mari! tantum quid numina lassas?
 Sufficit ad fatum belli favor iste, laborque
 Fortunæ, quod te nostris impexit arenis?
 Hinc usus placuere Deum, non rector ut orbis,
 Nec dominus rerum, sed felix naufragus esses?
 700 Talia jactantes, discussa nocte, serenus

674. — *Sed pertulit unda,*] Codex Pulmanni, *Pertulit ILLUM.*

680. *Circumfusa duci flevit, gemituque suorum,*] Hæc scabra et impolita sunt, nec a poetæ manu. Lege,

Circumfusa duci *FLETU* gemituque suorum,
 Et non ingratis incessit turba querelis.

686. — *Et tantus caput hoc sibi fecerit orbis,*] Non placet illud *Tantus*, quasi hic de orbis mensura ageretur: Corrige,

Et *TOTUS* caput hoc sibi fecerit orbis.

690. — *Pudet heu. tibi causa petendæ*

Hæc fuit Hesperia? visum est committere quenquam

Tam sævo crudele mari?] Tolle notas interrogationis. Sententia est: Ipse petisti Hesperiam, quia tibi visum est crudele quenquam alium eo mittere.

696. *Sufficit ad fatum belli favor iste, laborque*

Fortunæ,] Suspensum hoc est et ambiguum: *Belli favor.* et omnino recipiendum est, quod Bersmanni codex suppeditat,

Sufficit ad *belli fatum* favor iste, laborque Fortunæ.

704. — *Purumque insurgere cælo*

Fracturum pelagus Boream.] Nihil quicquam vidi absurdius: Quomodo *Purum*, sine nube et nimbo, si *fracturus* est pelagus? Cur ideo *solvere carinas.* quia fractum iri mare sperabant? illud quoque non placet, *Purum Borean:* cælum potius *purum*, quam *ventum purum.* Et commode sane codex Bersmanni *PURO.* Repone igitur,

———— *PUROQUE* insurgere cælo
STRATURUM pelagus Boream.

Oppressit cum sole dies, fessumque tumentes
Composuit pelagus ventis patientibus undas.

Nec non Hesperii lassatum fluctibus æquor

Ut videre duces, purumque insurgere cœlo

705 Fracturum pelagus Boream, solvere carinas,
Quas ventus, doctæque pari moderamine dextræ
Permistas habuere diu: latumque per æquor,
Ut terrestre, coit, consertis puppibus, agmen.
Sed nox sæva modum venti, velique tenorem

710 Eripuit nautis, excussitque ordine puppes.
Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt
Poturæ te, Nile, grues, primoque volatu
Effingunt varias, casu monstrante, figuras.
Mox ubi percussit tensas Notus altior alas,

715 Confusos temere immistæ glomerantur in orbés,
Et turbata perit dispersis littera pennis.
Cum primum redeunte die violentior aër
Puppibus incubuit, Phœbeo concitus ortu,
Prætereunt frustra tentati littora Lissi,

720 Nymphæumque tenent, nudas Aquilonibus undas.

Virgilius viii. 89.

Mitis ut in morem stagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis.

et v. 765.

—— placidi straverunt æquora venti.

Ovid. Heroid. vii.

Jam venti ponent, strataque æqualiter unda.

et xix.

Spes tamen est stratis vicinæ pacis in undis.

Sed et hic fertur eodem mendo FRAC-
TIS.

706. Quas ventus, doctæque pari mo-
deramine dextræ

Permistas habuere diu:] Doctas
manus de Pictore, Sculptore, &c. facile
ferrem, sed de Remige, præsertim de om-
nibus, non patior. Repone,

Quas ventus DUCTÆQUE pari moderamine
dextræ.

Debetur hoc magno Fr. Gronovio Observ.
i. 13.

708. Ut terrestre, coit, consertis puppi-
bus, agmen.] Altero mox versu Puppes,
Lege,

—— consertis PASSIBUS agmen.

Consertis, id est, conjunctis, consociatis.
Vide Lex. Passus.

720. — Nudas Aquilonibus undas.]
Immo Nymphæum ab Austro tutum non
est. Dicendum ergo, quod Servius ait ad
iii. Æneidos: Auster quivis ventus. nam
ad Thraciam Aquilone navigatur. Sed
nec sequentia cum Cæsaris commentariis
concilies. Nam eo teste certo, incredibili
felicitate Auster, qui per biduum flaverat,
in Africum se vertit, non Boreas in Aus-
trum. Grotius.

721. Succedens Boreæ jam portum fe-
cerat Auster.] Lucanus hanc Antonii

Succedens Boreæ jam portum fecerat Auster.

Undique collatis in robur Cæsaris armis,
Summa videns duri Magnus discrimina martis
Jam castris instare suis: seponere tutum

- 725 Conjugii decrevit onus, Lesboque remotam,
Te procul a sævi strepitu, Cornelia, belli
Occulere. Heu quantum mentes dominatur in æquas
Justa Venus! dubium, trepidumque ad prælia, Magne,
Te quoque fecit amor: quod nolles stare sub ictu
- 730 Fortunæ, quo mundus erat, Romanaque fata,
Conjux sola fuit. mentem jam verba paratam
Destituunt, blandæque juvat ventura trahentem
Indulgere moræ, et tempus subducere fatis.
Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
- 735 Dum foveat amplexu gravidum Cornelia curis
Pectus, et aversi petit oscula grata mariti:
Humentes mirata genas, percussaque cæco
Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum.
Ille gemens, non nunc, vita mihi dulcior, inquit,
- 740 Cum tædet vitæ, læto sed tempore, conjux,

classem *Borea* vectam narrat, v. 705. *Puroque insurgere caelo Straturum pelagus Borean solvere carinas.* Cæsar contra Civil. iii. 26. *Nacti Austrum naves solvunt, et mox, Idem Auster increbuit.* Noster hic dicit Nymphæum Aquilonibus sive Boreæ nudum et expositum esse, sed ab *Austro* tutum. At Cæsar, *Is portus, ait, ab Africo tegebatur, ab Austro non erat tutus: unde, incredibili felicitate, Auster qui per biduum flaverat, in Africum se vertit.* Hæc plane adversis frontibus pugnant. Conciliari tamen possunt; si in Cæsare pro *Astrum* toties *Caurum* legamus. Nam *Caurus* sive *Corus* proximus Aquiloni est Lucani *Boreas*; et *Africus* proximus *Austro* est *Auster* Lucani.

725. — Lesboque remotam
Te procul] Ferri hoc potest: sed placet plurium codicum lectio,

———— Lesboque REMOTA,
Te procul a sævi strepitu, Cornelia, belli
Occulere.

Sic *Remotæ Gades, Remoti Britanni.* Si *Lesbos ipsa remota,* tum certe *Cornelia procul.* at si *Cornelia remota,* utrum *procul* sit necne non dicitur.

727. — *Mentes dominatur in æquas]* Bonas, pias, faciles. Grotius.

741. — *Nimumque, parumque Distulimus:]* Bene explicat vetus Scholiastes: *nimum ad belli rationem: parum ad effectum.* Grotius. In Scholiastæ verbis pro *Effectum,* lege *Affectum.*

751. — *Miserum quatiens cum classica mundum,]* Meliores codices, QUATIUNT. Recte: præsertim cum addat, *Surrexisse.*

752. — *Vereor civilibus armis Pompeium nullo tristem committere damno.]* Pudet me in hoc civili bello,

Venit mœsta dies, et quam nimiumque, parumque
Distulimus: jam totus adest in prœlia Cæsar.

Cedendum est bellis: quorum tibi tuta latebra

Lesbos erit, desiste preces tentare: negavi

745 Jam mihi: non longos a me patiëre recessus.

Præcipites aderunt casus: properante ruina,

Summa cadunt. satis est audisse pericula Magni.

Meque tuus decepit amor, civilia bella

Si spectare potes. nam me jam Marte parato

750 Securos cepisse pudet cum conjuge somnos,

Eque tuo, miserum quatient cum classica mundum,

Surrexisse sinu. vereor civilibus armis

Pompeium nullo tristem committere damno.

Tutior interea populis, et tutior omni

755 Rege late, positamque procul fortuna mariti

Non tota te mole premat. si numina nostras

Impulerint acies, maneat pars optima Magni;

Sitque mihi, si fata premant, victorque cruentus,

Quo fugisse velim. vix tantum infirma dolorem

760 Cepit, et attonito cesserunt pectore sensus.

quo omnes conjugibus ac liberis carere debent, lætum ob uxoris præsentiam conspici. Grotius. Immo ut Fortunæ, hominumque invidiam placem; hoc me infortunio macto, quod te caream.

758. — Si fata premant, victorque cruentus,] Atqui altero abhinc versu habuimus, Non tota te mole premat. Et hic requiritur sensus plane diversus, Responde,

Sitque mihi, si fata SINANT victorque cruentus,
Quo fugisse velim.

Si victus non in prælio occidero; sit quo fugisse velim, si victor sinat; si me non persequatur, aut intercipiat. Cum hoc non caperent Librarii, illud Premant ex proximo versu adsciverunt.

759. Vix tantum infirma dolorem
Cepit,] Cepit hic est Sustinuit,
pertulit, ut Adversa capere, fortiter ferre.

Quid ergo hic facit *Infirma*? An mirum, si mulier, semper alias *infirma*, tantum dolorem vix ceperit? Quanto melius quod alii codices suggerunt,

———— Vix tantum *FIRMA* dolorem
Cepit.

Cum ad cætera firmo animo esset, huic tanto dolori pene succubuit. Ipse Lucanus infra 747. de eisdem,

Nulla fuit tam mœsta dies: nam cætera damna
Durata jam mente malis *firmaque* tulerunt.

761. Tandem ut vox mœstas potuit proferre querelas:] Plerique omnes codices non *Tandem ut vox*, sed *Tandem VIX*. Notum *Vix tandem*. Deinde Bersmanni unus, ex nostris duo *LOQUELAS*, non *Querelas*. Et quidem altero versu, iterum habemus *Queri*. Lege,

Tandem *VIX* mœstas potuit proferre *LOQUELAS*.

Virg. v. 845.

- Tandem ut vox mœstas potuit proferre querelas:
 Nil mihi de fati thalami, Superisque relictum est,
 Magne, queri: nostros non rumpit funus amores,
 Nec diri fax summa rogi: sed sorte frequenti,
 765 Plebeiaque nimis careo dimissa marito.
 Hostis ad adventum rumpamus fœdera tedæ:
 Placemus Socerum. sic est tibi cognita, Magne,
 Nostra fides? credisne aliquid mihi tutius esse,
 Quam tibi? nonne olim casu pendemus ab uno?
 770 Fulminibus me, sæve, jubes tantæque ruinæ
 Absentem præstare caput? segura videtur
 Sors tibi, cum facias etiam nunc vota, perisse,
 Ut nolim servire malis: sed morte parata,
 Te sequar ad manes. feriat dum mœsta remotas
 775 Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
 Adde, quod assuescis fati, tantumque dolorem

———— puppique deus consedit in alta
 Phorbanti similis, funditque has ore loquelas.

764. — *Sorte frequenti,*] Vulgari admodum sorte, hoc est, divortio: cum alioqui vere amantes mors sola separet. Speciem autem divortii habet ista separatio. Ideo dicit *dimissa*, quæ vox divortio convenit. Grotius.

769. — *Nonne olim*] Omnes fere codices, *Non olim*.

772. — *Cum facias etiam nunc vota, perisse,*

Ut nolim servire malis:] Aliter hæc distinguenda hunc in modum:

———— segura videtur
 Sors tibi, cum facias etiam nunc vota perisse?
 Ut nolim servire malis, sed morte parata
 Te sequar ad manes, feriat dum mœsta remotas
 Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
 Adde, quod assuescis fati, &c.

Dixerat Pompeius:

Tutior interea populis, et tutior omni
 Rege late.

Regerit Cornelia, quomodo fieri possit, ut ipsa segura sit, cum Pompeius ipse eo loco positum se sentiat, ut mortuum se equam vivum malit. Non et hoc dixerat:

———— non nunc vita mihi dulcior, inquit,
 Cum tædet vita, læto sed tempore conjux.

Quomodo ergo, ait Cornelia, ego segura ero, cum tibi mors in voto sit? Deinde fac me satis fortem futuram, ut tibi superesse nolim, tamen tandiu saltem superero, donec nuntius cladis ad me advenerit. Jam vero et hoc ipsum metuo, ut satis fortis sim ad mortem capessendam, postquam à te seposita didicero te carere. Illud autem assuescis, sitne erratum scribarum pro assuefacis, an hic, ut alibi, Hispaniensis poëta à puritate Latini sermonis disciverit, in medio relinquam. Grotius. In hac viri magni annotatione, ἐν μὲν κακῶν, ἐν δὲ καὶ ἐσθλῶν. Recte vidit plenam distinctionem ponendam esse post *Perisse*: in cæteris vix Poëtæ mentem assecutus est.

Fulminibus me, sæve, jubes tantæque ruinæ
 Absentem præstare caput? segura videtur
 Sors tibi: cum facias etiam nunc vota, perisse.

Quænam illa vota, quæ jam nunc perierunt? Vota uxoris amantissimæ, *Tecum vivere amo, tecum obeam libens*. Si tu in prælio cadis; perit hoc votum; quia tam

Crudelis me ferre doces. ignosce fatenti:
 Posse pati, timeo. quod si sunt vota, Deisque
 Audior, eventus rerum sciet ultima conjux.

780 Sollicitam rupes jam te victore tenebunt,
 Et puppim, quæ fata feret tam læta, timebo.
 Nec solvent audita metus mihi prospera belli,
 Cum vacuis projecta locis a Cæsare possim
 Vel fugiente capi. notescent littora clari

785 Nominis exilio, positaque ibi conjuge Magni,
 Quis Mitylenæas poterit nescire latebras?
 Hoc precor extremum, si nil tibi victa relinquunt
 Tutius arma fuga, cum te commiseris undis,
 Quolibet infaustam potius deflecte carinam:

790 Littoribus quærere meis. Sic fata, relictis
 Exiluit stratis amens, tormenta que nulla
 Vult differre mora. non mœsti pectora Magni

diu superstes tibi vivam; dum mortis tuæ
 fama ad Lesbon perfertur. Hoc in versi-
 bus sequentibus latius describit, 745.

Ut nolim servire malis, sed morte parata
 Te sequar ad manes; feriat dum mœsta remotas
 Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.

Hoc vult, ut jam dixi, et recte Grotius:
*Fac, ut tibi superesse nolim, tamen tam diu
 saltem superero, donec nuntius cladis ad
 me advenerit.* Sed quid quæso est servire
 malis? non cum barbaro hoste nec latrone
 res erat. Codex Trinitatis, *servare*, pro-
 prius vero. Lege,

Ut nolim *SUPERARE* malis, sed morte parata
 Te sequar.

Superare idem est, quod *Superesse*. Vir-
 gilius, *Æneid.* iii. 559.

————— *superatne*, et vespitur aura?
 et ii. 645.

Vidimus excidia, et captæ *superavimus* urbi.

Jam vero cum addit vir doctus, *Et hoc
 ipsum metuo, ut satis fortis sim animo ad
 mortem capessendam, postquam a te seposi-
 ta didicero te carere, tota errat via.* Plane
 contrarium, ut par erat, dicit Lucanus.

Adde, quod *assuescis* fatis, tantumque dolorem,

Crudelis, me ferre doces. ignosce fatenti:
 Posse pati, timeo.

Hæc ad id pertinent, quod Pompeius dix-
 erat, 756.

————— si numina nostras
 Impulerint acies, maneat pars optima Magni.

si ego morior, tu saltem pars mei melior
 vive. Illa ad hoc respondet.

————— ignosce fatenti:
 Posse pati, timeo.

Ignosce mihi timorem meum fatenti; cu-
 pida moriendi, id metuo ne sustineam vi-
 vere. Ovid. *Metam.* x. 25.

Posse pati volui, nec me tentasse negabo:
 Vicit amor.

Pati idem esse quod *Vivere* ipse Grotius
 notaverat ad versum 515. *Disce sine armis
 posse pati*: sed animum jam non adverte-
 bat. Porro, quod dubitat, *Assuescis malis*
 pro *Assuefacis*, sit Librariorum erratum,
 an culpa et idiotismus Lucani; de utro-
 que securus esto. Priscianus p. 798. *As-
 suesco absolutum est: invenitur tamen pro
 Assuefacio: Lucanus in Quinto, Adde
 quod assuescis fatis: pro Assuefacis.* Vir-
 gilius, *Æneid.* vi. 852.

- Sustinet amplexu dulci, non colla tenere:
 Extremusque perit tam longi fluctus amoris:
 795 Præcipitantque suos luctos: neuterque recedens
 Sustinuit dixisse vale, vitamque per omnem
 Nulla fuit tam mœsta dies. nam cætera damna
 Durata jam mente malis, firmaque tulerunt.
 Labitur infelix, manibusque excepta suorum
 800 Fertur ad æquoreas, ac se prosternit, arenas,
 Littoræque ipsa tenet, tandemque illata carinæ est.
 Non sic infelix patriam, portusque reliquit
 Hesperios, sævi premerent cum Cæsaris arma.
 Fida comes Magni vadis duce sola relicto,
 805 Pompeiumque fugis: quæ nox tibi proxima venit,
 Insomnis. viduo tum primum frigida lecto,
 Atque insueta quies uni, nudumque marito
 Non hærente latus. somno quam sæpe gravata
 Deceptis vacuum manibus complexa cubile est,
 810 Atque oblita fugæ quæsivit nocte maritum!
 Nam, quamvis flamma tacitas urente medullas,
 Non juvat in toto corpus jactare cubili:
 Servatur pars illa tori. caruisse timebat
 Pompeio: sed non Superi tam læta parabant.
 815 Instabat, miseræ Magnum quæ redderet, hora.

Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella.

799. *Labitur infelix,*] Atqui tertio abhinc versu rursus habes, et in eadem cæsurâ, *Non sic infelix.* Dederit potius Poëta,

Labitur *EXANIMIS*, manibusque excepta suorum.

Quod loco aptius est, quam illud *Infelix*, etiamsi non denuo rediret. Virgilius quidem bis habet, *Labitur infelix*, et appositive: sed vel ea causa Noster non sic diceret: nolisset enim a Virgilio, quem æmulabatur, Hemistichium mutuari.

809. *Deceptis vacuum manibus complexa cubile est,*] In tenerrima hac allocutione sæpius dormitarunt Librarii. Nam in ipso principio,

Fida comes Magni, vadis duce sola relicto

Pompeiumque *fugis?* quæ nox *tibi* proxima venit?

Plerique omnes codices, nostri certe universi, *Vadit, Fugit, Sibi*, habent, et pulcherrimum pathos plane strangulant. cum viri igitur docti ex uno vel altero codice tria ista receperunt, cur non cætera ad eandem normam, etiamsi ex nullo?

Deceptis vacuum manibus complexa cubile *ES*, Atque oblita fugæ *QUÆSISTI* nocte maritum non, ut nunc, *Quæsivit*: et iterum v. 815. pro *Timebat*.

Servatur pars illa tori. caruisse *TIMEBAS* Pompeio.

815. — *Caruisse timebat*] Metuebat ne Pompeium non reciperet. Atqui recepit, sed victum: quod pejus quam non recipere. Grotius.

M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER SEXTUS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

M. ANNÆI LUCANI

PHARSALIÆ

LIBER SEXTUS.



POSTQUAM castra duces, pugnae jam mente propinqui,
Imposuere jugis, admotaque comminus arma,
Parque suum videre Dei, capere omnia Cæsar
Mœnia Graiorum spernit, martemque secundum

5 Jam nisi de genero fatis debere recusat.

Funestam mundo votis petit omnibus horam,
In casum quæ cuncta ferat. placet alea fati
Alterutrum mersura caput. ter collibus omneis
Explicuit turmas, et signa minantia pugnam,

10 Testatus nunquam Latiae se deesse ruinæ.

Ut videt ad nullos exciri posse tumultus
In pugnam generum, sed clauso fidere vallo,

1. *POSTQUAM castra duces, pugnae jam mente propinqui,*

Imposuere jugis,] Quid est *Propin-*
qui mente? Quibus porro *jugis?* Corrige,

Postquam castra duces, pugnae jam mente,
PROPINQUIS
Imposuere jugis.

Sic ix. 225.

———— quorum unus aperta
Mente fugæ, tali compellat voce regentem.

5. *Parque suum videre Dei,]* Sic Plinius
ubi de Elephanto agit et Dracone, natu-
ram ait spectaculum sibi ac paria compo-

suisse. Metaphora ab arena. Spectatores
et fautores dii: Arena Pharsalia: Par
gladiatorum Cæsar et Pompeius. Sic
alibi:

———— sed par quod semper habemus
Libertas et Cæsar erunt.

Grotius.

10. *Testatus nunquam Latiae]* Verius
et suavius Codex Bersmanni,

Testatus Latiae nunquam se deesse ruinæ.

12. ——— *Sed clauso fidere vallo,]* Scribe
cum libris plurimis,

- Signa movet, tectusque via dumosa per arva
 Dyrrhachii præceps rapiendas tendit ad arces.
- 15 Hoc iter æquoreo præcepit limite Magnus,
 Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
 Insedit castris, Ephyreaque mœnia servat,
 Defendens tutam vel solis turribus urbem.
 Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
- 20 Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,
 Cedere vel bellis, vel cuncta moventibus annis.
 Sed munimen habet nullo quassabile ferro,
 Naturam, sedemque loci. nam clausa profundo
 Undique præcipiti, scopulisque vomentibus æquor,
- 25 Exiguo debet, quod non est insula, colli.
 Terribiles ratibus sustentant mœnia cautes,
 Ioniumque furens rapido cum tollitur Austro,
 Tempła, domosque quatit, spumatque in culmina pontus.
 Hinc avidam belli rapuit spes improba mentem
- 30 Cæsaris, ut vastis diffusum collibus hostem

In pugnam generum : *clauso sed fidere vallo.*

15. — *Tectusque via dumosa per arva*] Latet hic mendum, specie sua et fraude tectissimum. Nempe boni Librarii *Tectus* huc induxerunt ob illos *Dumos*. At qui qui tectam viam quærit, ambages et dispendia viæ sequitur: Cæsar vero hic *præceps* tendit. Quid quæris? Repone,

Signa movet *RECTUSQUE VIÆ* dumosa per arva

Dyrrhachii *præceps* rapiendas tendit ad arces.

Virgilius viii. 594.

Olli per *dumos*, qua proxima meta viarum
 Armati tendunt.

Ideo per dumosa arva; quia recta ibat, non viæ publicæ tritæque circuitu, *Rectus viæ*, ut Seneca de vita Beata cap. 6. *Beatus ergo est iudicii rectus.*

17. — *Ephyreaque mœnia servat,*] Dyrrhachium conditum à Corcyræis. Corcyra à Corinthiis. Vide Strabonem et Thucydidem. Grotius,

19. *Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,*

Humanusque labor,] Cur sodes *Veterum opus*; cum quo vetustius est munimentum, tanto imbecillius sit? Cur etiam *Humanus labor*? quo refertur? cui opponitur? An mirum est, adeo multis sordere hunc poëtam, qui tot mendis conspurcatus sit? Repone ex codice Regio,

Non opus hanc *SUPERUM*, nec moles structa tuetur,

Humanusque labor.

Nec Dii nec homines hanc Petram muniverunt: ipsa suo situ et loci natura tuta est. *Opus Superum*; nempe ut Trojæ mœnia Neptuno et Apolline structa. Nos- ter infra 49.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
 Adscribatque deis.

20. *Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,*
Cedere vel bellis, vel cuncta moventi-

- Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
 Metitur terras oculis : nec cespitem tantum
 Contentus fragili subitō attollere muros,
 Ingentes cautes, avulsaque saxa metallis,
 35 Graiorumque domos, direptaque moenia transfert.
 Extruitur, quod non aries impellere sævus,
 Quod non ulla queat violenti machina belli.
 Franguntur montes, planumque per ardua Cæsar
 Ducit opus : pandit fossas, turritaque summis
 40 Disponit castella jugis, magnoque recessu
 Amplexus fines, saltus, nemorosaque tesqua,
 Et silvas, vastasque feras indagine claudit.
 Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
 Castraque Cæsareo circumdatus aggere mutat.
 45 Flumina tot cursus illic exorta fatigant,
 Illic mersa suos : operumque ut summa revisat,
 Defessus Cæsar mediis intermanet agris.
 Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,

bus annis.] Quid sibi vult illud *Ardua* tollat? Si singularem vis numerum *Ardua*, quid tollit? Si pluralem, quæ sunt illa *Ardua*? Corrige,

Humanusque labor, facilis, licet ardua *SURGAT*,

Cedere vel bellis, vel èuncta moventibus annis.

Moles humano labore *Structa*, quantumvis ardua surgat, facilis tamen, &c. At *Librarii*, qui *Facilis* et *Surgat* cum proximo nomine *Labor* connectebant, id acumine suo videbant *Arduus* hoc pacto dicendum fuisse non *Ardua*. ergo verbum deponens *Surgat*, quo constructioni consulerent, verterunt in activum *Tollat*.

24. *Undique præcipiti, scopulisque vomentibus æquor.*] MS. P.

———— nam clausa profundo

Undique et illis scopulis removentibus æquor.

Pro *removentibus* rectius forte, *revomentibus* legas. Grotius. Recipimus lectionem codicis Grotiani, nam *Præcipiti profundo* nescio quid scit. Sed illud *Removentibus* vel *Revomentibus* non placet. Malim, quod alias Noster.

———— nam clausa profundo
 Undique *ET ILLISUM* scopulis *FRANGENTI-*
BUS æquor.

Recte *Illisum*, ubi enim, *QUE* semel hic insederat, restabat ut *Præcipiti* huc intruderent, quo Colon scilicet clauderetur. Infra 266.

Frangentem fluctus scopulum ferit.

27. ——— *Rapido cum tollitur Austro,*] Repone ex aliis codicibus *Rabido*.

29. *Hinc avidam belli rapuit spes improba mentem*] Recte codex Collegii Trinitatis, *HIC*. Ita semper poëtæ, ubi raptam occasionem notant. Virgilius xii. 411.

Hic Venus indigno nati concussa dolore.

et 554.

Hic mentem *Æneæ* genitrix pulcherrima misit.

42. *Et silvas, vastasque feras indagine claudit.*] Apage istas vastas feras, et repone ex omnibus quos vidi codicibus,

VASTAQUE feras indagine claudit.

45. *Flumina tot cursus illic exorta futi-*

- Adscribatque Deis : fragili circumdata testa
 50 Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.
 En quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
 Assyriis quantum populis telluris Eoæ
 Sufficit in rēgnum, subitum, bellique tumultu
 Raptum clausit opus. tanti periere labores.
- 55 Tot potuere manus adjungere Seston Abydo,
 Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum,
 Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
 Et ratibus longæ flexus donare Maleæ,
 Aut aliquem mundi, quamvis Natura negasset,
 60 In melius mutare locum. coit area belli :
 Hic alitur sanguis terras fluxurus in omneis,
 Hic et Thessalicæ clades, Libycæque tenentur.
 Æstuat angusta rabies civilis arena.

- Prima quidem surgens operum structura fefellit
 65 Pompeium : veluti mediæ qui tutus in arvis
 Sicaniæ rapidum nescit latrare Pelorum :
 Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque littora fervent,
 Unda Caledonios fallit turbata Britannos.
 Ut primum vasto septas videt aggere terras ;
 70 Ipse quoque a tuta deducens agmina Petra
 Diversis spargit tumulis, ut Cæsaris arma
 Laxet, et effuso claudentem milite tendat :
 Ac tantum septi vallo sibi vendicat agri,
 Parva Mycenææ quantum sacrata Dianæ
 75 Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma :
 Quoque modo Romæ prælapsus mœnia Tybris
 In mare descendit, si nusquam torqueat annem.

gant,] Magis nitide varieque codex Bersmanni,

Flumina tot cursus, *ILLINC* exorta, fatigant,
Illic mersa, suos.

54. *Raptum clausit opus. tanti periere labores.*] Recte codex Regius *CLAUDIT*, idque ob illud *EN*, quod amat et ostendit tempus præsens. Noster i. 120.

En adsum victor terraque marique.

Virgilius, *Æneid.* xii. 251.

En omnes et Troës et Arcades hi sunt.

Tum autem pro *Tanti*, ut erigatur sententia ; reponere *Quanti*.

Raptum *CLAUDIT* opus. *QUANTI* periere labores!

55. *Tot potuere manus adjungere Seston*

Classica nulla sonant, injussaque tela vagantur:
Et fit sæpe nefas, jaculum tentante lacerto.

- 80 Major cura duces miscendis abstrahit armis.
Pompeium exhaustæ præbenda ad pabula terræ,
Quæ currens obrivit eques, gradibusque citatis
Ungula frondentem discussit cornea campum.
Belliger attonsis sonipes defessus in arvis,
- 85 Advectos cum plena ferant præsepia culmos,
Ore novas poscens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora tum solvit tabes, et digerit artus.
Traxit iners cælum fluidæ contagia pestis
- 90 Obscuram in nubem. tali spiramine Nesis
Emittit Stygium nebulosis aëra saxis,
Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, cœloque paratior unda
Omne pati virus duravit viscera cœno.
- 95 Jam riget atra cutis, distentaque lumina rumpit:
Igneaque in vultus, et sacro fervida morbo
Pestis abit, fessumque caput se ferre recusat.
Jam magis atque magis præceps agit omnia fatum:
Nec medii dirimunt morbi vitamque, necemque:
- 100 Sed languor cum morte venit, turbaque cadentum
Aucta lues, dum mista jacent incondita vivis
Corpora: nam miseros ultra tentoria cives
Spargere funus erat. tamen hos minuere labores
A tergo pelagus, pulsusque Aquilonibus aër,
- 105 Littoraque, et plenæ peregrina messe carinæ.
At liber terræ spatiosis collibus hostis

Abydo,] Repone ex libris plerisque omnibus,

Tot potuere manus *AUT JUNGERE* Seston Abydo,
Aut Pelopis latis.

66. *Sicania rapidum nescit latrare Pelorum:*] Iterum pro *Rapidum* repone ex aliis codicibus *RABIDUM*: idque magis, ob *Latrare*.

69. *Ut primum vasto septas videt aggere*

terras;] Concinnius duo Pulmanni codices,

Ut primum *septas vasto* videt aggere terras.

77. *In mare descendit, si nusquam torqueat amnem.*] Sic codices: sed reponendum puto,

In mare *DESCENDAT*, nusquam si torqueat amnem.

85. *Advectos cum plena ferant præse-*

- Aëre non pigro, nec inertibus angitur undis:
 Sed patitur sævam, veluti circumdatus arcta
 Obsidione, famem. nondum surgentibus altam.
- 110 In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
 In pecudum cecidisse cibos, et carpere dumos,
 Et morsu spoliare nemus, letumque minanteis
 Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas:
 Quæ mollire queunt flamma, quæ frangere morsu,
- 115 Quæque per abrasas utero demittere fauces,
 Plurimaque humanis antehac incognita mensis
 Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.
 Ut primum libuit ruptis evadere claustris -
 Pompeio, cunctasque sibi permittere terras:
- 120 Non obscura petit latebrosæ tempora noctis,
 Et raptum furto soceri cessantibus armis
 Deditur iter: latis exire ruinis
 Quærit, et impulso turres confringere vallo,
 Perque omneis gladios, et qua via cæde paranda est.
- 125 Opportuna tamen valli pars visa propinqui,
 Quam Minuti castella vocant, et confraga densis

pia culmos.] Sensus videtur esse, culmorum aridorum satis fuisse in præsepibus, sed ab equis desideratas herbas virides. Grotius.

105. — *Peregrina messe carinæ.*] Lege MERCE.

112. *Et morsu spoliare nemus.*] Atqui iterum habemus altero post versu *Quæ frangere morsu.* Reponenda igitur complurium codicum lectio,

Et FOLII spoliare nemus.

114. *Quæ mollire queunt flamma.*] Codex Bersmanni QUEANT. Lege QUEAT; sequitur enim,

Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.

122. — *Latis exire ruinis*] Si attentius locum consideres, luxatum esse deprehendes,

———— latis exire ruinis
 Quærit, et impulso turres confringere vallo,

Perque omneis gladios, et qua via cæde paranda est.

Quid enim est, *Confringere turres per omnes gladios?* Porro omnes nostri codices, *Impulsi valli*, vel *Impulsu*. Turres enim ipsius valli pars erant. Totum locum sic constitue,

———— latis exire ruinis
 Perque omnes gladios, et qua via cæde paranda est,
 Quærit, et IMPULSI turres confringere VAL-
 LI.

125. *Opportuna tamen valli pars visa propinqui.*] Cur iterum *Valli*, quod versu abhinc secundo habuimus? Repone MURI, ut supra v. 33. *Subito attollere muros.* et infra 175. *Detrudit muris.* et 180. *Cadavera murum Admovere solo.* 280. *Invenit impulsos presso jam pulvere muros.*

126. *Quam Minuti castella vocant.*] Minutii cujusdam in hac historia meminit Appianus. Si id nomen rectum est, fecit

- Arboribus dumeta tegunt. huc pulvere nullo
 Proditus agmen agit, subitusque ad mœnia venit.
 Tot simul e campis Latiae fulsere volucres :
- 130 Tot cecinere tubæ. ne quid victoria ferro
 Deberet, pavor attonitos confecerat hostes.
 Quod solum valuit virtus, jacuere peremti,
 Debuerant quo stare loco : qui vulnera ferrent
 Jam deerant, nimbusque ferens tot tela peribat.
- 135 Tum piceos volvunt immissæ lampadis ignes :
 Tum quassæ nutant turres, lapsumque minantur.
 Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.
 Jam Pompeianæ celsi super ardua valli
 Exierant Aquilæ : jam mundi jura petebant.
- 140 Quem non mille simul turmis, nec Cæsare toto
 Auferret Fortuna locum, victoribus unus,
 Eripuit, vetuitque capi : seque arma tenente,
 Ac nondum strato, Magnum vicisse negavit.
 Scæva viro nomen : castrorum in plebe merebat
- 145 Ante feras Rhodani gentes : ibi sanguine multo
 Promotus Latiam longo gerit ordine vitem.

et hic in secunda systolen Lucanus. Ita enim peccata poetarum solemus ὑποκορῖ-
 ξισθαι. At MS. P. et T. Numici habent. Grotius. Nihil opus est aut Systola illa aut ὑποκορῖσµῶ. Codices omnes: Minuci vel Minici, et Appiano dicitur Μινυζῖος: quod nomen secunda syllaba brevi est. Silius vii. 386.

Si factis nondum, Minuci, te cauta probare.
 et 525.

Nec mora, disjecto Minuci vecordia vallo.

Minucius ille, ut Appianus narrat, φερέρε-
 χος, erat, præfectus castello, in quo Scæva pugnabat, ipse quoque in ea pugna non Scæva inferior.

129. Tot simul e campis Latiae] Cur e campis, cum in campis essent; ut nonnulli codices hic præferunt. Corrigendum, et distinguendum,

Tot simul AC campis Latiae fulsere volucres,

Tot cecinere tubæ; ne quid victoria ferro Deberet, &c.

134. — Nimbusque ferens tot tela peribat.] Dimidia pars codicum habet, Et nimbus agens, Recte: non Ferens, quia ferrent jam proximo versu habuimus,

— qui vulnera ferrent
 Jam deerant et nimbus AGENS tot tela peribat.

135. — Immissæ lampadis ignes:]
 An una Lampas tot manibus suffecit?
 Corrige sine dubio:

Tum piceos volvunt immissæ LAMPADES ignes:
 Tum quassæ nutant turres.

139. — Jam mundi jura petebant.]
 MSS. omnes patebant, ut sensus sit: Jam aditus erat ad libertatem. Grotius.

146. — Latiam longo gerit ordine vitem.] Lege PRIMO. Livius xlii. 34. Tribuni militares in legione prima primum pilum virtutis causa ei assignarunt. Ta-

- Pronus ad omne nefas, et qui nesciret, in armis
 Quam magnum virtus crimen civilibus esset.
 Hic ubi quærentes socios jam Marte relicto
 150 Tuta fugæ cernit, quo vos pavor, inquit, abegit
 Impius, et cunctis ignotus Cæsaris armis?
 O famuli turpes, servum pecus, absque cruore
 Terga datis morti? cumulo vos deesse virorum
 Non pudet, et bustis, interque cadavera quæri?
 155 Non ira saltem juvenes, pietate remota,
 Stabitis? e cunctis, per quos erumperet hostis,
 Nos sumus electi. non parvo sanguine Magni
 Ista dies ierit. peterem felicior umbras
 Cæsaris in vultu. testem hunc Fortuna negavit:
 160 Pompeio laudante cadam. confringite tela
 Pectoris incursu, jugulisque retundite ferrum.
 Jam longinqua petit pulvis, sonitusque ruinæ,
 Securasque fragor concussit Cæsaris aures.
 Vincimus o socii; veniet, qui vendicet arces,
 165 Dum morimur. movit tantum vox illa furorem,
 Quantum non primo succendunt classica cantu:
 Mirantesque virum, atque avidi spectare, sequuntur

citus Annal. i. 29. *Catonius* primi ordinis
centurio ad Tiberium militatur.

150. — Quo vos pavor, inquit, abegit
Impius;] Quid illud *Abegit?* Non-
 dum enim fugerant; *Quærebant* tantum,
 circumspectabant, qua tuto fugerent. Rec-
 te codex Collegii Trinitatis,

— Quo vos pavor, inquit, *ADEGIT*
 Impius.

152. *O famuli turpes, servum pecus, abs-
 que cruore]* Versus hic a melioribus co-
 dicibus aut abest, aut in margine vel inter
 lineas ponitur. Omnino ejiciendus est,
 ut καὶ κόμματος. *O famuli turpes*, hoc
 ex lib. ix. 274. transductum est.

O famuli turpes, domini post fata prioris
 Itis ad hæredem.

Tum illud *servum pecus* Horatii est,

O imitatores, *servum pecus!*

Hic vero inepte assuitur; nam post *fa-*

muli turpes, et *σαυτόλογον* et *minus* est.
 Quin et illud *prave*, *Absque cruore Terga*
dati morti; quasi vero vulnere accepto,
terga dare ac fugere honestum esset. *cæ-*
terum Morti hic recipimus, non, quod
 alii codices, *Marti*. Jam enim habui-
 mus *Marte relicto*.

164. *Vincimus o socii;*] Lege VICI-
 MUS. Livius xxi. 43. *Si quem animum*
paulo ante habuistis, eundem mox habue-
ritis, vicimus, milites. et mox. Si hoc bene
fixum omnibus destinatumque in animo
est, iterum dicam, vicistis.

169. *An plus quam mortem virtus da-*
ret.] An posset virtus iniquo loco et cer-
 tamine, amplius aliquid dare quam mor-
 tem: hoc est, an etiam victoriam dare
 posset. Grotius. Cave, vel cum viro
 magno *victoriam* hic intelligas, vel cum
 aliis *Famam et gloriam. Plusquam mor-*

- Scituri juvenes, numero deprensa, locoque,
An plus quam mortem virtus daret. ille ruenti
- 170 Aggere consistit, primumque cadavera plenis
Turribus evolvit, subeuntesque obruit hostes
Corporibus: totæque viro dant tela ruinæ,
Roboraque, et moles; hosti seque ipse minatur.
Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto
- 175 Detrudit muris, et valli summa tenentes
Amputat ense manus: caput obterit, ossaque saxo,
Ac male defensum fragili compage cerebrum
Dissipat: alterius flamma crinesque, genasque
Succendit: strident oculis ardentibus ignes.
- 180 Ut primum cumulo crescente cadavera murum
Admovere solo; non segnior extulit illum
Saltus, et in medias jecit super arma catervas,
Quam per summa rapit celerem venabula pardum.
Tunc densos inter cuneos compressus, et omni
- 185 Vallatus bello vincit, quem respicit, hostem.
Jamque hebes, et crasso non asper sanguine mucro
Percussum Scævæ frangit, non vulnerat, hostem.
Perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.

tem, eodem sensu, quo versu operis primo, *Bella plusquam civilia*. Gravius quod bellum et crudelius quam civile; Fortius quid et generosius, quam mortem ipsam capere, ut rei modus rem ipsam superet. Supra i. 469. *Animique capaces Mortis*. ii. 557.

————— minimumque in morte virorum
Mors virtutis habet.

Cæterum illud *Deprensa numero*, non sane arridet. Lego, *Depressa virtus*; et numero et loco inferior. Sidonius Carm. v. ex Nostro elegantissime,

————— si forte *premantur*

Seu *numero* seu *sorte loci*; mors obruit illos,
Non timor: invicti perstant animoque supersunt
Jam prope post animam.

Cæsar Gall. vii. 50. *Cum hostes loco et numero, nostri virtute confiderent*.

173. *Roboraque, et moles; hosti seque ipse minatur*.] Non placet *Hosti*; cum

altero abhinc versu habuerimus, *Subeuntesque obruit hostes*. Forte legendum,

Roboraque, et moles *vastas*, seque ipse minatur.

184. *Tunc densos inter cuneos compressus*.] Recte codex Pulmanni **COMPRESSUS**. et mox habemus, *Compressa tempora* v. 195.

187. *Percussum Scævæ frangit, non vulnerat, hostem*.] Vel sola vox *frangit* repetita satis ostendit horum duorum versuum alterum vacare. MS. T. ex prima manu versum duntaxat priorem habet: posteriorem ad marginem ascriptum. Contra in MS. P. annotatum est priorem versum abundare. Puto hunc locum unum esse ex iis quos in secunda editione. ut fieri solet, mutavit Lucanus: et priorem versum prius scriptum: postea ejus loco substitutum alterum, hunc in modum:

- Illum tota premit moles, illum omnia tela.
 190 Nulla fuit non certa manus, non lancea felix :
 Parque novum Fortuna videt concurrere, bellum,
 Atque virum. fortis crebris sonat ictibus umbo,
 Et galeæ fragmenta cavæ compressa perurunt
 Tempora : nec quicquam nudis vitalibus obstat
 195 Jam, præter stantes in summis ossibus hastas.
 Quid nunc vesani jaculis, levibusque sagittis
 Perditis hæsueros nunquam vitalibus ictus ?
 Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis
 Obruat, aut vasti muralia pondera saxi :
 200 Hunc aries ferro, ballistaque limine portæ
 Summoveat : stat non fragilis pro Cæsare murus,
 Pompeiumque tenet : jam pectora non tegit armis :
 Ac veritus credi clypeo, lævaque vacasse,
 Aut culpa vixisse sua, tot vulnera belli
 205 Solus obit, densamque ferens in pectore silvam,
 Jam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem,
 Par pelagi monstros. Libycæ sic bellua terræ,
 Getulus densis Elephas oppressus ab armis
 Omne repercussum squalenti missile tergo
 210 Frangit, et hærentes mota cute discutit hastas.
 Viscera tuta latent penitus, citraque cruorem
 Confixæ stant tela feræ : tot facta sagittis,
 Tot jaculis, unam non explent vulnera mortem.
 Dictæa procul ecce manu Gortynis arundo
 215 Tenditur in Scævam, quæ voto certior omni

Jamque hebes et crasso non asper sanguine mucro
 Perdidit ensis opus : frangit sine vulnere mem-
 bra.

Est enim hoc acutius. Grotius.

192. — *Fortis crebris sonat ictibus umbo,*] Ride illum *Fortem umbonem*, et repone,

Parque novum Fortuna videt concurrere, bellum
 Atque virum *FORTEM*: crebris sonat ictibus umbo.

Seneca Patruus de Providentia ii. 12.
Ecce par deo dignum, vir fortis cum mala

Fortuna compositus. Hoc ipsum Lucanus, coram oculis habuit.

198. *Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis*] Falarica scribe a falis id est turribus. Notat Servius apud Virgilium ostendi robur Turni qui talem hastam jaculatus sit. Sed ipsum vide. Locus autem hic Lucani ex illo Æneidos viii. de Bitia expressus est. Grotius.

204. — *Tot vulnera belli*

Solus obit,] *Obire vulnera non memini usquam legisse.* Corrigo,

- In caput, atque oculi lævum descendit in orbem.
 Ille moras ferri, nervorum et vincula rumpit,
 Affixam vellens oculo pendente sagittam
 Intrepidus, telumque suo cum lumine calcat.
- 220 Pannonis haud aliter post ictum sævior ursa,
 Cum jaculum parva Libys amentavit habena,
 Se rotat in vulnus: telumque irata receptum
 Impetit, et secum fugientem circuit hastam.
 Perdiderat vultum rabies: stetit imbre cruento
- 225 Informis facies: lætus fragor æthera pulsat
 Victorum: majora viris de sanguine parvo
 Gaudia non faceret conspectum in Cæsare vulnus.
 Ille tegens alta suppressum mente dolorem,
 Mitis, et a vultu penitus virtute remota,
- 230 Parcite, ait, cives: procul hinc avertite ferrum:
 Collatura meæ nil sunt jam vulnera morti:
 Non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
 Tollite, et in Magni viventem ponite castris:
 Hoc vestro præstate duci: sit Scæva relictæ
- 235 Cæsaris exemplum potius, quam mortis honestæ.
 Credidit infelix simulatis vocibus Aulus:
 Nec vidit recto gladium mucrone tenentem:
 Membraque captivi pariter laturus, et arma,
 Fulmineum mediis excepit faucibus ensem.
- 240 Incaluit virtus: atque una cæde reffectus
 Solvat, ait, pœnas, Scævam quicumque subactum
 Speravit: pacem gladio si quærit ab isto

———— tot *MUNIA* belli

Solus obit.

Noster v. 8. *Vagos belli per munia patres.*
 obire *Munia* et *Munera* passim habes.

207. *Par pelagi monstris.*] Et hoc quoque
 libri nonnulli agnoscunt. At MS.
 P. sic habet:

———— in quem cadat, eligit hostem,

Sic Libycus densis Elephas oppressus ab armis.

Quod et ipsum puto esse ex secunda et
 meliore Lucani editione. Neque imme-
 rito repudiavit illud de pelagi monstris,

ut alienum hoc loco. Grotius. Etiam
 codices qui priorem versus agnoscunt, in
 secundo tamen plerique habent *Sic Liby-*
cus, non Getulus: quod Correctorum est.

221. *Cum jaculum parva Libys amen-*
tavit habena,] I lege, CUI jaculum.

226 ——— *De sanguine parvo*] Plures et
 meliores E sanguine.

232. *Non eget ingestis, sed vulsis pecto-*
re telis.] Adducit hoc Servius ad illud
 Virg. xi. *Æneidos:*

Eduxit corpore telum.

- Magnus, adorato submittat Cæsare signa.
 An similem vestri, segnemque ad fata putastis ?
- 245 Pompeii vobis minor est, causæque Senatus,
 Quam mihi mortis amor. Simul hæc effatus, et altus
 Cæsareas pulvis testatur adesse cohortes.
 Dedecus hic belli Magno, crimenque remisit,
 Ne solum totæ fugerent te Scæva catervæ:
- 250 Subducto qui Marte ruis: nam sanguine fuso
 Vires pugna dabat. labentem turba suorum
 Excipit, atque humeris defectum imponere gaudet.
 Ac velut inclusum perfosso in pectore numen,
 Et vivam magnæ speciem Virtutis adorant:
- 255 Telaque confixis certant evellere membris,
 Exornantque Deos, ac nudum pectore Martem
 Armis Scæva tuis. felix hoc nomine famæ
 Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dedisset
 Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
- 260 Non tu bellorum spoliis ornare Tonantis
 Templâ potes, non tu lætis ululare triumphis.
 Infelix, quanta dominum virtute parasti!
 Nec magis hac Magnus castrorum parte repulsus
 Intra claustra piger dilato marte quievit,
- 265 Quam mare lassatur, cum se tollentibus Euris
 Frangentem fluctus scopulum ferit, aut latus alti

Quo facilius possit perire, inquit. Gro-
 tius.

237. *Nec vidit recto gladium mucrone
 tenentem :*] Longe melius, quod alii codi-
 ces habent. TREMENTEM. vel si Scæ-
 vam ipsum mavis, et non gladium, PRE-
 MENTEM. Noster vii. 562. Quæ pres-
 so tremat ense manus.

244. *An similem vestri, segnemque ad
 fata putastis ?*] Omnes fere codices PU-
 TATIS, et recte.

246. — *Simul hæc effatus, et altus*] Et sensus et sonus postulat, quod alii co-
 dices EFFATUR.

256. — *Ac nudum pectore Martem*] Scribe PECTORA. Virgilius: *Nudus
 tempora. Et nudus membra Pyracmon.*

257. — *Felix hoc nomine famæ*] Sic
 infra 604.

Impia lætatur vulgatæ nomine famæ
 Thessalis.

Sed codex Collegii Trinitatis hic habet,
Felix hoc MUNERE famæ. Quod si
 cui ablandiatur, tum erit, hoc meo mu-
 nere, hoc carmine quo semper victurus es.
 Virgilius de Niso et Euryalo,

Felices ambo, siquid mea carmina possunt.

Nam quod hic Scævæ, etiam Cæsari ipsi
 imputare audet Noster, ix. 982.

Invidia sacra, Cæsar, ne tangere famæ:
 Venturi me teque legent.

262. *Infelix, quanta dominum virtute
 parasti !*] Ex Sallustio qui Histor. 1. dix-

- Montis adest, seramque sibi parat unda ruinam.
 Hinc vicina petens placido castella profundo
 Incursu gemini martis rapit: armaque late
 270 Spargit, et effuso laxat tentoria campo:
 Mutandæque juvat permissa licentia terræ.
 Sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
 Excurrit ripas, et totos concutit agros.
 Succubuit si qua tellus, cumulumque furentem
 275 Undarum non passa, ruit; tum flumine toto
 Transit, et ignotos aperit sibi gurgite campos.
 Illos terra fugit dominos; his rura colonis
 Accedunt, donante Pado. vix prælia Cæsar
 Senserat, elatus specula quæ prodidit ignis.
 280 Invenit impulsos presso jam pulvere muros,
 Frigidaque ut veteris deprendit signa ruinæ;
 Accendit pax ipsa loci, movitque furorem
 Pompeiana quies, et victo Cæsare somnus.
 Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
 285 Torquato ruit inde minax: qui Cæsaris arma
 Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
 Omnia Circeæ subducit vcla procellæ:
 Agminaque interius muro brevior receptit,
 Densius ut parva disponeret arma corona.
 290 Transierat primi Cæsar munimina valli,

erat: *Victor exercitus, cui per tot labores et vulnera nihil præter tyrannum quæsitum est.* Nec abit illud Dionis: πολλὴν σπεδὸν ὡσπερ ποτὲ ὑπὲρ τῆς σφετέρως ἐλευθερίας, οὕτω τότε κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων δευλείας ποιούμενοι. Grotius.

263. *Nec magis hac Magnus castrorum parte repulsus*] Idem codex MUORUM. Recte. Vide supra ad v. 125.

266. — *Aut latus alti*

Montis adest,] Id est adedit. Grotius. Quis umquam dixit *adest pro adedit*? Est, comest, exest; sed nusquam *Adest* ob ambiguum. latet aliquod mendum.

272. — *Super aggere tutas*

Excurrit ripas, et totos concutit a-

gros.] Plane aliud quærit comparationis hujus ratio ac sententia: Ubi ripæ sunt firmæ atque *aggere tutæ*, illic intra alveum continetur Padus; at sicubi ripæ imbecilles sunt, ibi erumpit et ignotos sibi campos aperit. Quare sic lego,

Sic pleno Padus ore tumens *INTRA* aggere tutas
DECURRIT ripas, *NEC* totos concutit agros.

282. — *Movitque furorem*

Pompeiana quies, et victo Cæsare somnus.] Non placet *Victo*. an ob tantillam rem victus Cæsar? Corrigo,

————— movitque furorem
 Pompeiana quies, *INVITO ET* Cæsare somnus.

291. *Cum super e totis emisit collibus*

- Cum super e totis emisit collibus agmen,
 Effuditque acies obseptum Magnus in hostem.
 Non sic Ætnæis habitans in vallibus horret
 Enceladum spirante Noto, cum tota cavernas
 295 Egerit, et torrens in campos defluit Ætna :
 Cæsaris ut miles glomerato pulvere victus
 Ante aciem, cæci trepidus sub nube timoris
 Hostibus occurrit fugiens, inque ipsa pavendo
 Fata ruit. totus mitti civilibus armis
 300 Usque vel in pacem potuit cruor : ipse furentis
 Dux tenuit gladios. felix, ac libera legum,
 Roma, fores, jurisque tui, vicisset in illo
 Si tibi Sylla loco. dolet heu, semperque dolebit,
 Quod scelerum, Cæsar, prodest tibi summa tuorum
 305 Cum genero pugnassee pio. Pro tristia fata,
 Non Uticæ Libye clades, Hispania Mundæ
 Flesset, et infando pollutus sanguine Nilus
 Nobilius Phario gestasset rege cadaver :
 Nec Juba Marmaricas nudus pressisset arenas,
 310 Pœnorumque umbras placasset sanguine fuso
 Scipio : nec sancto caruisset vita Catone.

agmen,] Meliores libri IMMISIT. Super-immisit; ut in composito dicitur, Superingero, Superinjicio.

295. Non sic Ætnæis habitans in vallibus] Jam viderunt viri docti legendum esse Ennæis; ab Enna urbe prope Ætnam sita. Redit enim altero abhinc versu, In campos defluit Ætna. Sed locus majoribus adhuc mendis obsitus opem nostram desiderat:

Non sic Ennæis habitans in vallibus horret
 Enceladum spirante Noto, cum tota cavernas
 Egerit, et torrens in campos defluit Ætna :
 Cæsaris ut miles

Hostibus occurrit fugiens.

Ubi vidi loci ἀποδείξιν. *Habitator ille non sic horret Enceladum, ut miles Cæsaris, horret aliquid opinor: immo, ut miles occurrit hostibus. Hoccine placet? Quid vero est Spirante Noto? Miserimus sane habitator, si quotiescumque*

Notus fiat, Ætnæ ruinis obruitur. Quid porro est *Egerere cavernas?* ex cavernis aliquid egerat, sed ipsas cavernas qui posuit? cum illæ, siquid inde egeritur, majores relinquuntur. Corrige et distingue,

Non sic Ennæis habitans in vallibus horret,
 ENCELADO spirante NOTUM, cum tota RUI-
 INAS

Egerit, et torrens in campos defluit Ætna ;
 Cæsaris ut miles glomerato pulvere victus, &c.

Horret Notum spirante Encelado. Sic tres habent Pulmanni codices, quos audire debuerunt Interpretes. Multum interest inter duas istas lectiones. Si *Horret Enceladum, spirante Noto*; tum Ennenses horrent Enceladum (sive Ætnam) etiam quiescentem, si ventus fiat: quod falsum. *Notus* hic, ut Auster Virgilio (notante Servio) pro quolibet vento: species pro genere. At *Horret Notum, Encelado spirante*; hoc est, Ætna incendium

Ultimus esse dies potuit tibi, Roma, malorum :
Exire e mediis potuit Pharsalia fatis.

Deserit adverso possessam numine sedem

- 315 Cæsar, et Emathias lacero petit agmine terras.
Arma secuturum soceri, quacunq̃ue fugasset,
Tentavere sui comites divertere Magnum,
Hortati, patrias sedes, atque hoste carentem
Ausoniam peteret. Nunquam me Cæsar, inquit,
320 Exemplo reddam patriæ, nunquamque videbit
Me, nisi dimisso redeuntem milite Roma.
Hesperiam potui, motu surgente, tenere,
Si vellem patriis aciem committere templis,
Ac medio pugnare foro. dum bella relegem,
325 Extremum Scythici transcendam frigoris orbem,
Ardentesque plagas. victor tibi, Roma, quietem
Eripiam, qui, ne premerent te prælia, fugi?
Ah potius, ne quid bello patiaris in isto,
Te Cæsar putet esse suam. sic fatus, in ortus
330 Phœbeos convertit iter, terræque secutus
Devia, qua vastos aperit Candavia saltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.

eructante, horrent ventum, ne favillas
et turbinem totum in suos agros impellat.
Non sic, ait, Ennenses Ætna flammæ e-
gerente horrent ventum, ut miles Cæsar
horrebat, ventum scilicet; qui glomerati
pulveris nubes in oculos eis ingessit. Rec-
te autem, ut arbitror, Ruinas egerit. Vir-
gilius, Æneid. iii. 573.

Horrificis juxta tonat Ætna ruinis.

312. *Ultimus esse dies potuit tibi, Roma, malorum:*] Duo optimi ex nos-
tris, LABORUM. Placet. Hæ voces
passim inter se permutantur: ut iii. 317.

Hic, dabit hic pacem jugulus finemque laborum.
codices fere omnes *Malorum*.

314. *Deserit adverso possessam numine sedem*] Meliores codices AVERSO.

317. *Tentavere sui comites divertere Magnum,*] Meliores DEVERTERE. ut
infra 591.

Quæque suo ventura potes *devertere* cursu.

325. *Extremum Scythici transcendam frigoris orbem,*] Sic nostri codices: Sed elegantius est, quod Eutyches vetus Grammaticus nobis servavit p. 2176. *Relego, gas: ut Lucanus:*

————— dum bella relegem,
Extremum Scythici transcendam frigoris
AXEM.

328. *Ah potius, ne quid bello patiaris in isto,*] Concinnius alii codices,

Ah potius, bello ne quid patiaris in isto.

329. — *Sic fatus, in ortus*

Phæbeos convertit iter,] Quomodo
convertit iter, qui nondum inceperat?
Lege, **CONTENDIT iter;** ut unus Pul-
manni codex.

339. *Excipit adversos Zephyros, et Iapyga Pindus,*] Lege ex aliis codicibus
Aversos.

- Thessaliam, qua parte diem brumalibus horis
Attollit Titan, rupes Ossæa coërcet.
- 335 Cum per summa poli Phœbum trahit altior æstas,
Pelion opponit radiis nascentibus umbras.
At medios ignes cœli, rabidique Leonis
Solstitiale caput nemorosus submovet Othrys.
Excipit adversos Zephyros, et Iapyga Pindus,
- 340 Et maturato præcidit vespere lucem.
Nec metuens imi Borean habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
Hos inter montes media qui valle premuntur,
Perpetuis quondam latuere paludibus agri :
- 345 Flumina dum campi retinent, nec pervia Tempe
Dant aditus pelago, stagnumque implentibus undis
Crescere cursus erat. postquam discessit Olympo
Herculea gravis Ossa manu, subitæque ruinam
Sensit aquæ Nereus : melius mansura sub undis,
- 350 Emathis æquorei regnum Pharsalos Achillis
Eminet, et prima Rhoeteia littora pinu
Quæ tetigit Phylace, Pteleosque, et Dorion ira
Flebile Pieridum ; Trachin, pretioque nefandæ
Lampados Herculeis fortis Melibœa pharetris :
- 355 Atque olim Larissa potens : ubi nobile quondam
Nunc super Argos arant : veteres ubi fabula Thebas
Monstrat Echionias : ubi quondam Pentheos exul
Colla caputque ferens supremo tradidit igni,

345. *Hos inter montes media qui valle premuntur,*] Corrigendum,

—— media *QUA* valle premuntur.

346. *Dant aditus pelago,*] Immo *pelagi*, ut habet MS. P. et R. A. Maris aditus erant interclusi. Grotius. Recte *Pelagi*. Nam *Pelago* non esset, *Dant fluminibus aditus ad pelagus*, (quod sententia hic postulat) sed *dant pelago aditus ad flumina*. Noster viii. 45. *Habes aditum venturæ in sæcula famæ*. Casu ut hic patrio. Porro autem, pro *Undis*, plerique omnes codices habent,

—— stagnumque implentibus UNUM
Crescere cursus erat.

Unum stagnum, quo omnia flumina convenerunt; et *Implentibus* scilicet fluminibus, ut supervacuum sit illud *UNDIS*: quodque tertio abhinc versu recurrit. Argute autem, *Crescere cursus erat*: ut supra 103. *Miseros ultra tentoria cives Spargere funus erat*.

354. —— *Herculeis fortis Melibœa pharetris*:] Codices plerique omnes *Sagittis*, quod hic melius convenit, vel ob illud *Fortis*. Fortitudo enim ex sagittis, potius quam ex pharetris monstratur.

355. *Atque olim Larissa potens*: ——
—— *rapuisset Agave*.] Hi quinque versus mihi spurii videntur, *Larissa*, etiam

Quæsta quod hoc solum nato rapuisset Agave.

- 360 Ergo abrupta palus multos discessit in amnes.
 Purus in occasus, parvi sed gurgitis, Æas
 Ionio fluit inde mari: nec fortior undis
 Labitur avectæ pater Isidis, et tuus, Cæneu,
 Pene gener crassis oblimat Echinadas undis:
- 365 Et Meleagream maculatus sanguine Nessi
 Euenos Calydonæ secat. ferit amne citato
 Maliacas Sperchios aquas: et flumine puro
 Irrigat Amphrysos famulantis pascua Phœbi.
 Quique nec humentes nebulas, nec rore madentem
- 370 Aëra, nec tenues ventos suspirat Anauros.
 Et quisquis pelago per se non cognitus amnis
 Peneo donavit aquas. it gurgite raptò
 Apidanos: nunquamque celer, nisi mistus, Enipeus.
 Accipit Asopos cursus, Phœnixque, Melasque.
- 375 Solus in alterius nomen cum venerit undæ,
 Defendit Titaresus aquas, lapsusque superne
 Gurgite Penei pro siccis utitur arvis.
 Hunc fama est Stygiis manare paludibus amnem,
 Et capitis memorem, fluvii contagia vilis
- 380 Nolle pati, superumque sibi servare timorem.
 Ut primum emissis patuerunt amnibus arva,
 Pinguis Bœbicio discessit vomere sulcus:
 Mox Lelegum dextra pressum descendit aratrum.
 Æolidæ, Dolopesque solum fregere coloni,

tum potens. *Argos*, nullum ejus nominis ibi oppidum. *Veteres Thebas Echionias*, præter geminum Epitheton; etiam fallitur, nam Thebæ Echioniæ sunt Bœoticæ; non hæ Pthioticæ. Et Agave in Bœoticis ut notum. præterea numquam illa *Exul*. Stulte bis dicitur, *Quondam*. Stulte *Colla caputque*, et mox de uno, *Hoc solum*, et stulte de Pentheo et Agave hic; cum hoc alibi narrat i. 574. et vii. 709.

356. — *Veteres ubi fabula Thebas*

Monstrat Echionias:] Hoc vult, Thebas Pthioticas dictas à Thebis Bœoticis, ex eo quod Agave ibi exsiliisui sedem invenisset. Grotius. Nescio quo

auctore, hæc vir magnus de exilio Agaves.

360. *Ergo abrupta palus multos discessit in amnes.*] Alii codices elegantius DISCEDIT.

361. — *Æas*] Variant MSS. Sed veram hanc esse lectionem docent Strabo et Plinius. Grotius.

376. *Defendit Titaresus aquas.*] Titaresius Homero in Bœotia, unde hæc fluminis sumta descriptio: et ea quæ apud Plinium est in Thessalia. Grotius.

382. *Pinguis Bœbicio*] Rescribe *Bebrycio* cum MSS. Grotius.

383. *Mox Lelegum dextra pressum de-*

- 385 Et Magnetes equis, Minyæ gens cognita remis.
 Illic semiferos Ixionidas Centauros
 Foeta Pelethroniis nubes effudit in antris.
 Aspera te Pholoës frangentem, Monyche, saxa,
 Teque sub Cætæo torquentem vertice vulsas,
 390 Rhœce ferox, quas vix Boreas inverteret, ornos :
 Hospes et Alcidæ magni, Phole: teque per annum
 Improbe Lernæas vector passure sagittas :
 Teque, senex Chiron, gelido qui sidere fulgens
 Impetis Æmonio majorem Scorpion arcu.
 395 Hac tellure feri micuerunt semina martis.
 Primus ab æquorea percussis cuspide saxis
 Thessalicus sonipes bellis feralibus omen
 Exiluit ; primus chalybem, frænosque momordit,
 Spumavitque novis Lapithæ domitoris habenis.
 400 Prima fretum scindens Pagasæo littore pinus,
 Terrenum ignotas hominem projecit in undas.
 Primus Thessalicæ rector telluris Itonus
 In formam calidæ percussit pondera massæ,
 Fudit et argentum flammis, aurumque moneta
 405 Fregit, et immensis coxit fornacibus æra.
 Illic, quod populos scelerata impegit in arma,
 Divitias numerare datum est. hinc maxima serpens
 Descendit Python, Cyrrhæaque fluxit in antra :
 Unde et Thessalicæ veniunt ad Pythia laurus.
 410 Impius hinc prolem superis immisit Alcœus :

scendit aratrum.] Citat Servius ad viii.
 Æneidos i. Grotius.

589. *Teque sub Cætæo torquentem vertice vulsas,*
Rhœceferox,] Primum lege RHÆTE, ut hic codices, et aliorum scriptorum loca monstrant : Deinde corrige,

VOSQUE sub Cætæo TORQUENTES vertice.
 Hoc est, Vos, Rhæte, et Phole, nam si Teque his adsciscis, deerit alterum Teque, quod Pholum introducat.

402. *Primus Thessalicæ rector telluris Itonus*] Scholiastes Apollonii lib. i. Ἀρμυ-
 νιδας ἐν τοῖς Θεσσαλοῖς, Ἀμφικτύονος υἱὸν Ἴτω-

νὸν ἐν Θεσσαλίᾳ γεννηθῆναι, ἀφ' ἧ' Ἴτων πόλις
 καὶ Ἴτανις Ἀθηναῖ. Grotius. Itonis urbis
 meminit Homerus Bœotio, Apollodorus
 l. 11. Montem Itonum vocant Strabonis
 libri MSS. Apud Plinium : *Auri metal-
 la et conflaturam Cadmus Phœnix ad Pan-
 chæum montem, ut alii Thoas, legam Ito-
 nus* Cassiod. l. 111. epistola 51. *Æs enim
 Ionas* (scribe *Itonus*) *Thessaliæ rex, plum-
 bum Midas regnator Phrygiæ repererunt,*
 Grotius. Manuscripti omnes *Ionas, Ionos,
 Itonus*; Cassiodori lectio *Ionas* retinenda
 est, nisi mavis *Iannos*, cum Is. Vossio ad
 Catullum.

Inseruit celsis prope se cum Pelion astris,
Sideribusque vias incumbens abstulit Ossa.

Hac ubi damnata fatis tellure locarunt
Castra duces; cunctos belli præsa-
ga futuri

415 Mens agitat, summique gravem discriminis horam

Adventare palam est. propius jam fata moveri

Degeneres trepidant animi, pejoraque versant.

Ad dubios pauci præsumto robore casus

Spemque metumque ferunt. turbæ sed mistus inertis

420 Sextus erat, Magno proles indigna parente,

Qui mox Scyllæis exul grassatus in undis,

Polluit æquoreos Siculus pirata triumphos.

Qui stimulante metu fati prænoscere cursus,

Impatiensque moræ, venturisque omnibus æger;

425 Non tripodas Deli, non Pythia consulit antra,

Nec quæsisse libet, primis quid frugibus altrix

Ore Jovis Dodona sonet, quis noscere fibra

Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura cœli

Servet et Assyria scrutetur sidera cura,

430 Aut si quid tacitum, sed fas, erat. ille supernis

Detestanda Deis sævorum arcana Magorum

Moverat, et tristeis sacris feralibus aras,

Umbrarum, Ditisque fidem: miseroque liquebat

Scire parum Superos. vanum, sævumque furorem

435 Adjuvat ipse locus, vicinaque mœnia castris

Hæmonidum, ficti quas nulla licentia monstri

406. *Illic, quod populos scelerata impedit in arma,*

Divittias numerare datum] Immo ILLINC, ut postea bis *Hinc*. Non *illic* modo in Thessalia, sed *Illinc* in reliquo terrarum orbe pecuniæ numerantur non penduntur.

409. — *Ad Pythia*] Certamina scilicet, quorum præmium Laurus. *Grotius*.

412. *Sideribusque vias incumbens abstulit Ossa.*] *Incumbens*, scilicet Pelio. Sed melior lectio est aliorum et plurium codicum:

Inseruit celsis prope se cum Pelion astris, Sideribusque vias *INCURRENS* abstulit Ossa.

Pelion, inferior mons, *prope se inseruit astris*; at ei imposita Ossa plane *incurrit* in astra, et eorum cursus impedivit.

426. — *Primis quid frugibus altrix Ore Jovis Dodona sonet,*] Colbertini duo *Ære Jovis*. Val. Maximus viii. 15. 3. de Amphiarai oraculo. *Cujus cineres idem honoris possident, quod Pythiæ cortinæ, quod aheno Dodonæ, quod Hammonis fonti datur.*

432. *Moverat,*] Ita rescripsi pro *Noverat*. Non enim vult Sexto cognitatas artes

- Transierat, quarum, quicquid non creditur, ars est.
Thessala quinetiam tellus herbasque nocenteis
Rupibus ingenuit, sensuraque saxa canentes
440 Arcanum feralē Magos. ibi plurima surgunt
Vim factura Deis. et terris hospita Colchis
Legit in Hæmoniis, quas non advexerat, herbas.
Impia tot populis, tot surdas gentibus aures
Cœlicolum, diræ convertunt carmina gentis.
445 Una per æthereos exit vox illa recessus,
Verbaque ad invitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, cœlique volubilis unquam
Avocat. infandum tetigit cum sidera murmur,
Tunc Babylon Persea licet, secretaque Memphis
450 Omne vetustorum solvat penetrale Magorum :
Abducit superos alienis Thessalis aris.

Carmine Thessalidum dura in præcordia fluxit
Non fatis adductus amor : flammisque severi
Illicitis arsere senes. nec noxia tantum

- 455 Pocula perficiunt, aut cum turgentia succo
Frontis amaturæ subducunt pignora fetæ.
Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Excantata perit. quos non concordia misti

magicas, sed implorasse eum τὴν εἰκνομαν-
τείαν, ut omnibus aliis divinationibus cer-
tiorē. Grotius.

436. — Licentia monstri] Nihil
tam licenter fingitur quod non illæ supe-
rent. Simile illud Claudiani :

———— sed quamvis variis miracula monstis
Ingeminent teneras vincturi carmine mentes,
Nil veris æquale dabunt. Grotius.

447. Quod non cura poli, cœlique volu-
bilis unquam

Avocat.] Placet codex Pulmanni,
qui USQUAM habet.

449. Tunc Babylon Persea licet, secre-
taque Memphis] Lege Persæa. Val. Flac.
vii. 450.

———— Titania jamque
Gramina Persæasque sinu depromere vires
Ceperat ————— Medea.

Vel potius Persei, ut Perseis Hecate. Ovid.
Met. Hecates Perseidos. et Rem. Amor.

Quid tibi profuerint, Circe, Perseides herbæ.

A Πέρσης non Πέρσειος nec Περσαῖος sed
Περσικός. Περσαῖος dicitur a Persa Πέρσα,
urbe prope Euphratem. Steph. de urbi-
bus solus memorat. Cur autem Persea
Babylon, quæ ab Assyria Semiramide
condita? Nemo sic Babylonem vocavit.
Deinde inconcinne, hinc Persea, illinc
non aliud nomen gentile, sed Secreta: po-
tius Lucanum scripsisse crediderim,

Tunc Babylon PRÆSAGA licet secretaque
Memphis.

Præsaga ob Chaldæos Astrologos, qui fu-
tura prævidebant.

451. Abducit superos alienis Thessalis
aris.] Non de aris, sed de carmine agitur,
Corrigo,

Abducit superos ALIENAS Thessalis ORAS.

Æneid. iii. 601.

- Alligat ulla tori, blandæque potentia formæ,
 460 Traxerunt torti magica vertigine fili.
 Cessavere vices rerum : dilataque longa
 Hæsit nocte dies : legi non paruit æther.
 Torpuit et præceps audito carmine mundus :
 Axibus et rapidis impulsos Juppiter urgens
 465 Miratur non ire polos. nunc omnia complent
 Imbribus, et calido producunt nubila Phœbo :
 Et tonat ignaro cœlum Jove. vocibus iisdem
 Humentes late nebulas, nimbosque solutis
 Excussere comis. ventis cessantibus, æquor
 470 Intumuit : rursus vetitum sentire procellas
 Conticuit turbante Noto : puppimque ferentes
 In ventum tumuere sinus. de rupe pependit
 Abscissa fixus torrens : amnisque cucurrit
 Non qua pronus erat. Nilum non extulit æstas :
 475 Mæander direxit aquas : Rhodanumque morantem
 Præcipitavit Arar : submissò vertice montes
 Explicuere jugum. nubes suspexit Olympus :
 Solibus et nullis Scythicæ, cum bruma rigeret,
 Dimaduere nives. impulsam sidere Tethyn
 480 Reppulit Hæmonidum, defenso littore, carmen.

Tollite me, Teuceri, quascumque abducite terras.

455. *Pocula perficiunt,*] Neque hoc præstant venena, sed sola carmina. Grotius. Melius alii codices PROFICIUNT.

460. *Traxerunt torti magica vertigine fili.*] Ridiculum est illud *Torti fili.* Repone RHOMBI. Ovid. Amor. i. 8.

Scit bene quid gramen, quid *torto* concita *rhombob*

Licia, quid valeat virus amantis equæ.

Propert. ii. 21. 55.

Deficiunt magico *torti* sub carmine *rhombi.*

Idem iii. 4. 26.

Staminea rhombi ducitur ille rota.

466. — *Et calido producunt nubila Phæbo :*] PRÆDUCUNT, tres codices Nicolai Heinsii: Recte. Vide ipsum ad Silli x. 411.

467. — *Vocibus iisdem*

Humentes late nebulas, nimbosque solutis

Excussere comis.] Quid hoc? Si *vocibus* quomodo *comis*? Saltem *comisque* dicendum fuit. Ex sensu ipso emendationem eruimus,

————— solutis

Excussere UMBRIS.

Sic i. 261.

Nondum gelidas lux *solverat umbras.*

471. — *Turbante Noto:*] In tempestate malaciam faciunt: In sereno iratum mare. Grotius.

475. *Mæander direxit aquas:*] Scribe Mæandros, ut Noster alibi, *Errantem Mæandron adit.* vide Nic. Heinsium ad Ovid. Heroid. ix. 55.

480. *Reppulit Hæmonidum, defenso lit-*

Terra quoque immoti concussit ponderis axem,
 Et medium vergens nisu titubavit in orbem.
 Tantæ molis onus percussum voce recessit,
 Prospectumque dedit circumlabentis Olympi.

- 485 Omne potens animal leti, genitumque nocere,
 Et pavet Hæmonias, et mortibus instruit arteis.
 Has avidæ tigres, et nobilis ira leonum
 Ore fivent blando : gelidos his explicat orbis,
 Inque pruinoso coluber distenditur arvo.
 490 Viperei coëunt, abrupto corpore, nodi :
 Humanoque cadit serpens afflata veneno.

Quis labor hic superis, cantus herbasque sequendi,
 Sprenndique timor ? cujus commercia pacti
 Obstrictos habuere Deos ? parere necesse est,
 495 An juvat ? ignota tantum pietate merentur ?
 An tacitis valuere minis ? hoc juris in omneis
 Est illis superos ? an habent hæc carmina certum
 Imperiosa Deum, qui mundum cogere, quicquid
 Cogitur ipse, potest ? illis et sidera primum

tore, carmen.] Lege *Hæmonium*. Sic infra 695.

————— mox cætera cantu
 Explicat *Hæmonio*.

et v. 486.

Hæmonias artes.

482. *Et medium vergens nisu titubavit in orbem.*] Pro *vergens nisu*, Doctissimus Gronovius Observ. ii. 7. magnopere contendit, legendum esse, prout alii codices habent, *vergens nisus*, accusativo plurali. Non accedo. *Terra concussit axem*, hoc est, de centro mundi recessit; *et nisu suo vergens in medium orbem*, sive, ultro citroque centrum prætervecta est. et fluctuavit, priusquam in medio quiesceret. Hæc vera loci sententia est, et Poëtam Philosophum indicat. Seneca de otio Sapientis. *Suapte natura gravia descenderint, an præter nisum pondusque corporum altior aliqua vis legem singulis dixerit?*

484. *Prospectumque dedidit*] Terra in medio obstans vetat uno in loco videri sidera cœli, atque infera : quæ simul ap-

pareant, si illam è medio dimoveris. *Grotius*.

488. *Ore fivent blando* :] Alii codices FOVET, quod recipimus. Animadvertes enim, Nostrum ubi plures sunt Nominativi etiam numeri pluralis, proximo, si singularis nomen sit, singulare verbum subnectere.

492. *Quis labor hic superis,*] Codex Colbert. PAVOR. Lego ex antitheti ratione,

Unde *AMOR* hic superis cantus herbasque sequendi
 Sprenndive timor ?

Amor edendi, habendi, pugnandi, &c.
 Virg. Ec. x.

————— omnes
 Unde *amor* iste, rogant, tibi ?

499. — *Illis et sidera primum Præcipiti deducta polo* :] Omnes codices ILLIC, in Thessalia scilicet.

505. — *Cantu deprensa*] Lectio non mala et è MS. Sic Catullus : *Velut minuta magno Deprensa navis in mari*. Sed cum Manuscripti quos postea vidi omnes

- 500 Præcipiti deducta polo : Phœbeque serena
 Non aliter diris verborum obsessa venenis
 Palluit, et nigris, terrenisque ignibus arsit,
 Quam si fraterna prohiberet imagine tellus,
 Inserirerque suas flammis cœlestibus umbras.
- 505 Et patitur tantos cantu deprensa labores
 Donec suppositas propior despumet in herbas.
 Hos scelerum ritus, hæc diræ carmina gentis
 Effera damnarat nimix pietatis Erichtho,
 Inque novos ritus pollutam duxerat artem.
- 510 Illis namque nefas urbis submittere tecto
 Aut laribus ferale caput : desertaque busta
 Incolit, et tumulos expulsis obtinet Umbris,
 Grata Deis Erebi. cœtus audire silentum,
 Nosse domos Stygias, arcanaque Ditis operti,
- 515 Non Superi, non vita vetat. tenet ora profanæ
 Fœda situ macies, cœloque ignota sereno.
 Terribilis Stygio facies pallore gravatur,
 Impexis onerata comis. si nimbus, et atræ

depressa habeant, quid ni sequamur, ut vi de cœlo deductam significet. Grotius.

507. *Hos scelerum ritus, hæc diræ carmina gentis*] Tota venus et virtus hujus sententiæ periit, Librarianorum facinore. Solus Pulmanni codex rem nobis restituit,

Hos scelerum ritus, hæc diræ *CRIMINA* gentis

Effera damnarat nimix pietatis Erichtho.

Illa ipsa *scelera ac crimina* videbantur huic venificæ *nimum pia*; novos igitur et feraliores ritus in artem induxerat. Jam *carmina* substitue, et tota Antitheti gratia evanescit.

509. *Inque novos ritus pollutam duxerat artem.*] Atqui altero abhinc versu præcesserat, *Hos scelerum ritus*. Repone,

Inque novos *ACTUS* pollutam duxerat artem,

Infra 606.

Pronum erat, o juvenis, quos velles (inquit) *in actus*

Invitos præbere Deos.

Vel *Inque novos USUS*, ut 577.

Illa Magis, magicisque Deis incognita verba Tentabat, carmenque *novos* fingeat *in usus*.

511. *Aut laribus ferale caput:*] Jam bis habuimus *Ferale*, 452. 440. Lege igitur, ne semper eandem chordam,

Aut laribus furiale caput.

Quod et per se melius est. Virgilius vii. 415.

Alecto torvam faciem et *furialia* membra Exuit.

517. *Terribilis Stygio facies pallore gravatur,*

Impexis onerata comis.] Tertio abhinc versu jam habuimus, *Nosse domos Stygias*. Quare aliud Epitheton excogitandum. Quid vero illud *Gravatur pallore*? an in pallore est aliquid ponderis? Nec magis placet *Onerata facies*: caput, collum, cervix, sed non *Facies*. Legerim,

- Sidera subducunt nubes, tunc Thessala nudis
 520 Egreditur bustis, nocturnaue fulgura captat.
 Semina fœcundæ segetis calcata percussit,
 Et non letiferas spirando perdidit auras.
 Nec superos orat, nec cantu supplice numen
 Auxiliare vocat, nec fibras illa litanteis
 525 Novit : funereas aris imponere flammæ
 Gaudet, et accenso rapuit quæ thura sepulcro.
 Omne nefas Superi prima jam voce precantis
 Concedunt, carmenque timent audire secundum.
 Viventes animas, et adhuc sua membra regentes,
 530 Infodit busto : fatis debentibus annos
 Mors invita subit : perversa funera pompa
 Rettulit a tumulis : fugere cadavera letum.
 Fumantes juvenum cineres, ardentiaque ossa
 E mediis rapit illa rogis, ipsamque, parentes
 535 Quam tenere, facem : nigroque volantia fumo
 Feralis fragmenta tori, vestesque fluentes
 Colligit in cineres, et olentes membra favillas.

Terribilis *TETRO* facies *SQUALORE* gravatur,
 Impexis *UMBRATA* comis.

Noster infra, 625.

Mœstum tecta caput *squalenti* nube.

Virgilius, *Æneid.* vi. 299.

Terribili *squalore* Charon, cui plurima mento
 Canities inculta jacet.

Sic Ovidius, *Medusæ ora squalentia*, et alii passim. Statius, de Tisiphone,

Centum illi stantes *umbrabant* ora *cerastæ*.

Ovid. *Metam.* xiii. 845.

Prominet in vultus, humerosque, ut lucus, obumbrat.

519. — *Tunc Thessala nudis*

Egreditur bustis,] Jam dixerat

511. *Desertaque busta incolit*; ut probe sciremus unde egressa sit, etsi *bustis* non iterum inculcasset. Quid autem *nudis bustis*? Corrige,

————— Tunc Thessala nudis
 Egreditur *PEDIBUS*.

Hoc in omnibus beneficiis solenne est.
 Horat. Serm. i. 8.

Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
 Canidiam, *pedibus nudis* passoque capillo.

Medea apud Ovidium. *Metam.* vii. 182.

Egreditur tectis vestes induta recinctas
Nuda pedem.

522. *Et non letiferas spirando perdidit auras.*] Vellem doceri, quid sit *auras perdere*? Nisi si sit ad nihilum redigere: quod Philosophi non concedent. *viliare, corrumpere, inficere auras*; sed *perdere* quid sit nescio. Scribe,

Et non letiferas spirando *REDDIDIT* auras.

Auras prius non letiferas spirando reddidit, fecit, letiferas. Ovid. *Metam.* *Aut stetit, aut visa est*, hoc est, Stetisse.

538. — *Ubi servantur saxis,*] Quibus in locis corpora non cremantur, sed conduntur, ut apud *Ægyptios* et *Judæos*. Vide Tacitum hist. v. sequentia saniam

- Ast ubi servantur saxis, quibus intimus humor
 Ducitur, et tracta durescunt tabe medullæ
- 540 Corpora ; tunc omneis avide desævit in artus,
 Immersitque manus oculis : gaudetque gelatos
 Effodisse orbes : et siccæ pallida rodit
 Excrementa manus : laqueum, nodosque nocenteis
 Ore suo rupit : pendentia corpora carpsit,
- 545 Abrasitque cruces: percussaque viscera nimbis
 Vulsit, et incoctas admissis sole medullas.
 Insertum manibus chalybem, nigramque per artus
 Stillantis tabi saniem, virusque coactum
 Sustulit, et nervo morsus retinente pependit.
- 550 Et quacunque jacet nudum tellure cadaver,
 Ante feras, volucresque sedet: nec carpere membra
 Vult ferro, manibusque suis, morsusque luporum
 Expectat, siccis raptura e faucibus artus.
 Nec cessant a cæde manus, si sanguine vivo
- 555 Est opus, erumpat jugulo qui primus aperto.
 Nec refugit cædes, vivum si sacra cruorem,

describunt conditis effluentem corporibus.
 Grotius.

541. *Immersitque manus oculis:*] Melius alii codices,

_____ desævit in artus,
IMMERGITQUE manus oculis, gaudetque, &c.

543. — *Laqueum, nodosque nocent-*
teis

Ore suo rupit:] *Nocentes*, quia collum alicui eliserant, Pulmanni tamen codex *RECENTES*, et prætulim, quoniam plus virium habent a gula jam nuper fracta.

547. *Insertum manibus chalybem,*] *Clavos ferreos* quibus fixi qui in cruce pendebant quod est *προσηλῶσαι* in Evangelio Joannis xx. 25. atque inde *τύπος ἡμῶν* ibidem. Grotius.

550. — *Quacunque jacet nudum tellure cadaver,*] Ita emendavimus pro *quodcunque*. Grotius. Omnes omnium codices habent,

Et quodcumque jacet nuda tellure cadaver.

Recte: nuda tellure cadaver, nullo busto aut sepulcro conditum; utrum cadaver ipsum nudum an vestitum fuerit, nihil intererat. Sed cur *Sedet ante feras?* an feræ aut volucres sedent? aut ipsa nihil agere potuit, nisi sedendo? Lege ex codice Regio,

Et quodcumque jacet nuda tellure cadaver,
 Ante feras, volucresque *VIDET*.

Videt, priusquam vultures et feræ *ἕξοδιε-κίστατοι*, videant.

553. — *Siccis raptura e faucibus artus.*] Bis paulo ante *artus* in fine versus: deinde an lupi totos *artus* uno morsu hauriunt? Corrigo,

Siccis raptura e faucibus OFFAS.

556. *Nec refugit cædes,*] Hic versus cum sequente deest in MS. P. Forte et hoc ex emendatione Lucani aut Argentaricæ Pollæ. Grotius. Aut hoc distichon, aut quod proximum habuimus, est correctio alterius, et ex curis secundis; placet magis, posterius est.

- Extaque funereæ poscunt trepidantia mensæ:
 Vulnere sic ventris, non, qua Natura vocabat,
 Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.
- 560 Et quoties sævis opus est, ac fortibus umbris,
 Ipsa facit manes: hominum mors omnis in usu est.
 Illa genæ florem primævo corpore vulsit,
 Illa comam læva morienti abscidit ephebo.
 Sæpe etiam caris cognato in funere dira
- 565 Thessalis incubuit membris: atque oscula fingens,
 Truncavitque caput, compressaque dentibus ora
 Laxavit: siccoque hærentem gutture linguam
 Præmordens, gelidis infudit murmura labris,
 Arcanumque nefas Stygias mandavit ad umbras.
- 570 Hanc ut fama loci Pompeio prodidit: alta
 Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
 Sub nostra tellure diem: deserta per arva
 Carpit iter. fidi scelerum, suetique ministri
 Effractos circum tumulos, ac busta vagati
- 575 Conspexere procul prærupta in caute sedentem,
 Qua juga devexus Pharsalica porrigit Æmus.
 Illa Magis, magicisque Deis incognita verba
 Tentabat, carmenque novos fingebat in usus.
 Namque timens, ne Mars alium vagus iret in orbem,
- 580 Emathis et tellus tam multa cæde careret;
 Pollutos cantu, dirisque venefica succis
 Consersos, vetuit transmittersse bella Philippos,
 Tot mortes habiturâ suas, usuraque mundi
 Sanguine: cæsum truncare cadavera Regum
- 585 Sperat, et Hesperiaë cineres avertere gentis,

558. *Vulnere sic ventris,*] Omnes codices *Si ventris*. Sententia autem postulat SED. *Nec refugit cædes; sed vulnere ventris partus extrahitur.*

560. — *Quoties sævis opus est, ac fortibus umbris,*] Ubi opus est cruentis umbris, ibi ipsa dat morti, quos suscitet. Grotius.

562. — *Primævo corpore*] Lege cum aliis codicibus:

Ille genæ florem primævo *E* corpore vulsit.

566. *Truncavitque caput,*] Notato tria ista, *Cognato in funere, caris membris, fingens oscula:* et dic mihi, quî potuit tot præsentibus, aut cur voluit truncare caput? Corrige TRACTAVITQUE caput. Sententia est, Dum fingit se dare suprema oscula cognato morienti; tractat caput, os clausum aperit, et linguam leviter mordens, insusurrat aliquid, quod ille

- Ossaque nobilium, tantosque acquirere manes.
 Hic ardor, solusque labor, quid corpore Magni
 Projecto rapiat, quos Cæsaris involet artus.
 Quam prior affatur Pompeii ignava propago.
- 590 O decus Hæmonidum, populis quæ pandere fata,
 Quæque suo ventura potes devertere cursu,
 Te precor, ut certum liceat mihi noscere finem,
 Quem belli fortuna paret. non ultima turbæ
 Pars ego Romane, Magni clarissima proles ;
- 595 Vel dominus rerum, vel tanti funeris hæres.
 Mens dubiis percussa pavet, rursusque parata est
 Certos ferre metus. hoc casibus eripe juris ;
 Ne subiti, cæcique ruant ; vel numina torque,
 Vel tu parce Deis, et Manibus exprime verum.
- 600 Elysias resera sedes, ipsamque vocatam,
 Quos petat e nobis, Mortem tibi coge fateri.
 Non humilis labor est : dignum, quod quærere cures,
 Vel tibi, quo tanti præponderet alea fati.
 Impia lætatur vulgatæ nomine famæ
- 605 Thessalis, et contra : Si fata minora moveres,
 Pronum erat, o juvenis, quos velles (inquit) in actus
 Invitos præbere Deos. conceditur arti,
 Unam cum radiis presserunt sidera mortem,
 Inseruisse moras : et, quamvis fecerit omnis
- 610 Stella senem, medios herbis abrumpimus annos.
 At simul a prima descendit origine mundi
 Causarum series, atque omnia fata laborant
 Si quicquam mutare velis, unoque sub ictu
 Stat genus humanum : tunc, Thessala turba fatemur,

Manibus narrare debet. Tacitus Annal.

iii. 12. Quo pertinuit nudare corpus, et
 contrectandum vulgi oculis permittere?

597. Certos ferre metus.] Paratus sum
 ferre quævis mala, dum certa mihi prius
 explorataque sint. Grotius.

601. — Mortem tibi coge fateri.] Mors
 hic Dea, ut notatum Servio ad illud xi.
 Æneid.

———— mactantes corpora Morti.

Papinius :

In scopulis Mors sæva sedet.

Grotius.

605. — Quo tanti præponderet alea
 fati.] Vel ob illud Quo corrigendum est,

— Quo tanti PROPENDEAT alea fati.

605. — Si fata minora moveres,] τὰ
 ἐκ τῶν συναρτίων. Vide Plutarchum de
 Fato. Grotius.

611. At simul a prima descendit origine

- 615 Plus Fortuna potest. sed si prænoscere casus
Contentus, faciles aditus, multique patebunt
Ad verum: tellus nobis, ætherque, chaosque,
Æquoraque, et campi, Rhodopeaque saxa loquentur,
Sed pronum, cum tanta novæ sit copia mortis,
- 620 Emathiis unum campis attollere corpus,
Ut modo defuncti, tepidique cadaveris ora
Plena voce sonent: ne membris sole perustis
Auribus incertum feralis strideat umbra.
Dixerat: et noctis geminatis arte tenebris,
- 625 Mæstum tecta caput squalenti nube, pererrat
Corpora cæsorum, tumulis projecta negatis.
Continuo fugere lupi, fugere revulsis
Unguibus impastæ volucres, dum Thessala vatem
Eligit, et gelidas leto scrutata medullas
- 630 Pulmonis rigidi stantes sine vulnere fibras
Invenit, et vocem defuncto in corpore quærit.
Fata peremtorum pendent jam multa virorum,
Quem superis revocasse velit. si tollere totas
Tentasset campis acies, et reddere bello:
- 635 Cessissent leges Erebi, moustroque potenti
Extractus Stygio populus pugnasset Averno,
Electum tandem trajecto gutture corpus

mundi] τὰ ἐκ τῶν αἰτίων. τὰ εἰμαγμένα προ-
ηγούμενων. Vide Plutarchum dicto libro.
Grotius.

616. — *Faciles aditus, multique patebunt*] Rectius codices plerique, FACILESQUE. Illud QUE promittit aliud Epitheton secuturum.

617. — *Tellus nobis, ætherque, chaosque, Æquoraque, et campi, Rhodopeaque saxa loquentur.*] *Tellus, Æther, Chaos, Æquora*, his addit propinqua loca. Ergo legendum,

Æquoraque, et TEMPE, ET Rhodopeia saxa loquentur.

Tempe, montes Thessaliæ, Rhodope proximæ regionis Thraciæ. Claudianus, *Rhodopeia saxa* habet. Martialis, *Cultor Rhodopeius Hæmo*.

622. — *Ne membris sole perustis*] Melius alii codices NEC *membris*.

622. *Fata peremtorum pendent jam multa virorum,*] Alius codex TUNC. Lege TAM *multa*.

637. — *Trajecto gutture*] Cujus ipsa guttur unco trajecerat. Grotius.

646. — *Pallensque sub antris Longa nocte situs,*] *Pallens situs* non apte dicitur; et *Pallida silva* jam tertio ante versu habuimus. Lege iterum,

———— SQUALENSQUE sub antris
Longa nocte situs.

650. — *Quo non metuunt emittere manes*

Tartarei reges.] Manuscripti fere omnes METUANT. Recte. *Non procul a Ditis domo, confinium mundi inferi*

- Ducit, et inserto laqueis feralibus unco,
 Per scopulos miserum trahitur, per saxa cadaver
 640 Victurum: montisque cavi, quem tristis Erichtho
 Damnarat sacris, alta sub rupe locatur.
 Haud procul a Ditis cæcis depressa cavernis
 In præceps subsedit humus: quam pallida pronis
 Urget silva comis, et nullo vertice cœlum
 645 Suspiciens, Phœbo non pervia taxus opacat.
 Marcentes intus tenebræ, pallensque sub antris
 Longa nocte situs, nunquam, nisi carmine factum,
 Lumen habet. non Tænareis sic faucibus aër
 Sedit iners, mœstum mundi confine latentis,
 650 Ac nostri: quo non metuunt emittere manes
 Tartarei reges. nam quamvis Thessala vates
 Vim faciat fatis, dubium est, quod traxerit illuc
 Aspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.
 Discolor, et vario furialis cultus amictu
 655 Induitur, vultusque operitur crine soluto,
 Et coma vipereis substringitur horrida sertis.
 Ut pavidos juvenis comites, ipsumque trementem
 Conspicit, exanimi defixum lumina vultu:
 Ponite, ait, trepida conceptos mente timores:
 660 Jam nova, jam vera reddetur vita figura.
 Ut quamvis pavidi possint audire loquentem.

et superi, Quo non metuant; hoc est, Ut ne metuant illuc manes emittere.

652. — *Dubium est, quod traxerit illuc*

Aspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.] Secundum hanc lectionem et distinctionem, quodcumque agas, nullum huic loco sensum efficies. Codex Bersmanni habet, *Descendit in umbras.* Lege,

———— dubium est, quod traxerit illuc
 Aspiciat, Stygias an quod *DESCENDAT AD*
 umbras.

Sententia hæc est: Quantumvis polleat Venifica, ut anima quædam vocanti illi præsto sit; tamen in hoc specu, quod u-

triusque mundi est confinium, dubium est, an *aspiciat* animam, quam e Styge exciverat, an aliam quæ recens mortua illac ad inferos descendat.

655. — *Vultusque operitur crine soluto,]* MSS. P. et T.

———— vultusque aperitur crine remoto.

Hactenus velaverat vultum crine, nunc eum nudat quo sit terribilior. nam sequitur:

Et coma vipereis substringitur horrida nodis.

Grotius. Cum Grotianis codicibus nostri omnes faciunt, et ipsa adeo sententia. Sed hoc non facit, *quo sit terribilior*; sed, quo ad opus se præparet et accingat.

658. — *Exanimi defixum lumina vul-*

- Si vero Stygiosque lacus, ripamque sonantem
 Ignibus ostendam, si me præsentem videri
 Eumenides possent, villosaque colla colubris
 665 Cerberus excutiens, et vincti terga Gigantes;
 Quis timor ignavi metuentes cernere manes?
 Pectora tunc primum ferventi sanguine supplet
 Vulneribus laxata novis: taboque medullas
 Abluit: et virus large lunare ministrat.
- 670 Huc quicquid fetu genuit Natura sinistro
 Miscetur. non spuma canum, quibus unda timori est,
 Viscera non lyncis, non diræ nodus hyænae
 Defuit, et cervi pasti serpentes medulla:
 Non puppim retinens, Euro tendente rudentes,
- 675 In mediis echeneis aquis, oculique draconum,
 Quæque sonant feta tepefacta sub alite saxa:
 Non Arabum volucer serpens, innataque rubris
 Æquoribus custos pretiosæ vipera conchæ,
 Aut viventis adhuc Libyci membrana cerastæ,
- 680 Aut cinis Eoa positi Phœnicis in ara.
 Quo postquam viles, et habentes nomina pestes
 Contulit: infando saturatas carmine frondes,
 Et quibus os dirum nascentibus inspuat, herbas
 Addidit et quicquid mundo dedit ipsa veneni:

tu.] Satis bene *Defixum*, sed melius est, quod Bersmanni codex suggerit,

Exanimi *DEFLEXUM* lumina vultu.

Adeo exhorruit juvenis Pompeius; ut non ausus aspicere Venificæ apparatus, lumina alio deflecteret. Ovidius *Metam.* vii. 789.

Lumina deflexi, revocataque rursus eodem Rettuleram.

665. — *Si me præsentem videri*] *me præstante* rescriptum erat in MS. T. quod probo. Grotius.

671. — *Non spuma canum,*] Cum hoc apparatu instrumentoque magico confert Ovidium *Metam.* vii. Senec. *Medea:* Horatium *Epodon* v. Grotius. Alii codices omittunt *EST*. Rectius, quia sequitur Consonans, non Vocalis.

676. *Quæque sonant feta tepefacta sub alite saxa:*] *Ætites*. Grotius.

678. — *Custos pretiosæ vipera conchæ,*] *Chelonites*. Grotius.

686. — *Confundit murmura primum Dissona, et humanæ multum discordia linguæ.*] Codex Regius, *NIMIUM discordia*.

691. — *Et planctus illisæ cautibus undæ,*] Hanc lectionem nostram probant MSS. omnes. Sonum inter alios illum dicit, quem fluctus edunt impacti scopulis. Et proprie hic ponitur planctus: ut, *plangunt littora fluctus*. Grotius.

697. *Et Rector terræ, quem longa in secula torquet*

Mors dilata deum,] Perperam hic Interpretes, Quem deum torquet dilata

- 685 Tunc vox Lethæos cunctis pollentior herbis
 Excantare Deos, confundit murmura primum
 Dissona, et humanæ multum discordia linguæ.
 Latratus habet illa canum, gemitusque luporum.
 Quod trepidus bubo, quod strix nocturna quæruntur,
 690 Quod strident ululantque feræ, quod sibilat anguis,
 Exprimit, et planctus illisæ cautibus undæ,
 Silvarumque sonum, fractæque tonitrua nubis.
 Tot rerum vox una fuit. mox cætera cantu
 Explicat Hæmonio, penetratque in Tartara lingua.
 695 Eumenides, Stygiumque nefas, pœnæque nocentum,
 Et Chaos innumeros avidum confundere mundos,
 Et Rector terræ, quem longa in secula torquet
 Mors dilata deum, Styx, et quos nulla meretur
 Thessalis, Elysios, cœlum, matremque perosa
 700 Persephone, nostræque Hecates pars ultima, per quam
 Manibus et mihi sunt tacitæ commercia linguæ:
 Janitor et sedis laxæ, qui viscera sævo
 Spargis nostra cani: repetitaque fila sorores
 Fracturæ: tuque o flagrantis portitor undæ
 705 Jam lassate senex ad me redeuntibus umbris:
 Exaudite preces, si vos satis ore nefando,
 Pollutoque voco, si nunquam hæc carmina fibris
 Humanis jejuna cano, si pectora plena

in longa sæcula mors sua: adeo ut præ sortis iniquitate tædium vitæ eum capiat. Tu vero *Mors deum* hic accipe, pro *Deorum*: Quem mors deorum diu dilata torquet et cruciet. Stoicum hic agit Noster, ut semper. Ex eorum sententia, in conflagratione mundi omnia pereunt, etiam ipsi qui nunc Dii. Optat igitur Pluto, sortem suam tertiam ægre ferens, ut conflagratio citius fiat, et in mundi renovatione vel Maris vel etiam Cœli sibi sortem speret.

698. — *Styx, et quos nulla meretur Thessalis, Elysios, cœlum, matremque perosa Persephone,*] Hæc mendosa sunt Lege cum aliis codicibus,

————— Styx, et quos nulla meretur Thessalis, *ELYSII*; cœlum matremque perosa Persephone.

Quippe Elysios non oderat Proserpina, quos ipsi Cœlo prætulit. Styx, et Elysii campi, exaudite.

702. — *Qui viscera sævo Spargis nostra cani:*] Servius ad vi. *Æn.* *Et quia de anima dicturus est, bene facit ante Cerberi commemorationem, consumptoris corporum. Lucanus: qui viscera sævo Spargis nostra cani. Tunc enim animæ locum suum accipiunt, cum fuerit corpus absutum.* Nimirum κέρβερον Græci dictum putant, velut κέρων βορέων Grotius.

703. — *Repetitaque fila sorores*

- Sæpe dedi, et lavi calido prosecta cerebro :
 710 Si quis, qui vestris caput, extaque lancibus infans
 Imposuit, victurus erat, parete precanti.
 Non in Tartareo latitantem poscimus antro,
 Assuetamque diu tenebris, modo luce fugata
 Descendentem animam : primo pallentis hiātu
 715 Hæret adhuc Orci. licet has exaudiat herbas
 Ad manes ventura semel. ducis omina nato
 Pompeiana capat noti modo militis umbra,
 Si bene de vobis civilia bella merentur.

- Hæc ubi fata, caput, spumantiaque ora levavit,
 720 Aspicit astantem projecti corporis umbram,
 Exanimes artus, invisaque claustra timentem
 Carceris antiqui. pavet ire in pectus apertum,
 Visceraque, et ruptas letali vulnere fibras.
 Ah miser, extremum cui mortis munus iniquæ
 725 Eripitur, non posse mori. miratur Erichtho
 Has fatis licuisse moras, irataque Morti
 Verberat immotum vivo serpente cadaver :
 Perque cavas terræ, quas egit carmine, rimas
 Manibus illatrat, regnique silentia rumpit.
 730 Tisiphone, vocisque meæ secura Megæra,
 Non agitis sævis Erebi per inane flagellis
 Infelicem animam ? jam vos ego nomine vero
 Eliciam, Stygiasque canes in luce superna
 Destituam : per busta sequar, per funera custos,

Fracturæ :] Rectum est *Tracturæ*.
 iterum neturæ fila, quæ semel absolvera-
 tis: id dicit, quia revocatura est cadaver
 ad vitam. Grotius.

710. *Si quis, qui vestris caput, extaque
 lancibus infans*

Imposuit, victurus erat,] Duo ex
 nostris, *Si quisquis vestris:* Bersmanni
 unus, *Si quisquam nostris.* Lege,

Si *QUISQUIS NOSTRIS* caput extaque lanci-
 bus infans
 Imposuit, victurus erat.

Si quis et *Si quisquam* hoc volunt, si ali-
 quis ex infantibus erat victurus: *Si quis-*
quis majus quid notat et satis nefandum;

omnes nempe infantes victuros fuisse.
 Porro *nostris* lancibus, quas ego vobis fe-
 ro: *vestris* etiam minorum veneficarum
 lances includeret.

713. — *Modo luce fugata*

Descendentem animam:] Citat et
 explicat Servius ad vi. Æneid. Grotius.

717. — *Noti modo militis umbra,*] MS. P. et Th. et R. A. *nostris modo mi-*
litis umbra. recte. Grotius.

721. *Exanimes artus, invisaque claustra*] Melius alii codices *Exanimesque artus.*

724. — *Cui mortis munus iniquæ
 Eripitur, non posse mori.*] Lege
iniquæ. Grotius. Non accedo. Friget

- 735 Expellam tumulis, abigam vos omnibus urnis.
Teque Deis, ad quos alio procedere vultu
Ficta soles, Hecate, pallenti tabida forma,
Ostendam, faciemque Erebi mutare vetabo.
Eloquar immenso terræ sub pondere, quæ te
- 740 Contineant, Ennæa, dapes, quo fœdere mœstum
Regem noctis ames, quæ te contagia passam
Noluerit revocare Ceres. tibi, pessime mundi
Arbiter, immittam ruptis Titana cavernis,
Et subito feriere die. paretis? an ille
- 745 Compellandus erit, quo nunquam terra vocato
Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam,
Verberibusque suis trepidam castigat Erinnym,
Indespecta tenet vobis qui Tartara; cujus
Vos estis superi; Stygias qui pejerat undas?
- 750 Protinus astrictus caluit cruor, atraque fovit
Vulnera, et in venas extremaque membra cucurrit.
Percussæ gelido trepidant sub pectore fibræ:
Et nova desuetis subrepens vita medullis.
Miscetur morti. tunc omnis palpitat artus:
- 755 Tenduntur nervi: nec se tellure cadaver
Paulatim per membra levat, terraque repulsum est,
Erectumque simul. distento lumina rictu
Nudantur. nondum facies viventis in illo,
Jam morientis erat. remanet pallorque rigorque;
- 760 Et stupet illatus mundo. sed murmure nullo

hoc præ illo *Iniquæ mortis*; violentæ scilicet, ob *ruptas letali vulnere fibras*. Etiam iniquæ mortis hoc saltem munus est, semel mori; cum *miser* dixit, eo ipso sat ostenderat, *iniquè* eripi. sed et mors ipsa per se *dura* et *iniqua* passim audit.

739. — *Terræ sub pondere, quæ te Contineant, Ennæa, dapes,*] Mirum, si *Dapes* eam *contineant*, coërceant, comprimant. Recte Nic. Heinsius ad Claudianum, seu ex codice sive ex conjectura, **DETINEANT**, suadeant, invitent ad commorandum. Seneca Epist. 70. *Sic veteres inquilinos indulgentia loci et consuetudo, etiam inter injurias, detinet.*

741. — *Quæ te contagia passam*

Noluerit revocare Ceres.] Contagia ciborum infernalium, malorum scilicet Punicorum acinos. Apollodorus l. i. Ovid. Met. v. et Fast. iv. Serv. ad i. Georg. ubi hoc Lucani loco utitur. Grotius.

744. — *An ille*

Compellandus erit.] Papinius: Scimus enim et quicquid dici noscique timetis. Et quæ sequuntur lib. iv. Thebaidos, ubi similis *νερομαντεία* describitur. ad quem locum videndus Scholiastes vetus. Grotius.

756. — *Terraque repulsum est, Erectumque simul.*] Omnes nostri **SEMEL**: uno impetu, non gradatim, non flexu membrorum surgens.

- Ora astricta sonant. vox illi, linguaque tantum
 Responsura datur. dic, inquit Thessala, magna,
 Quod jubeo, mercede mihi: nam vera locutum
 Immunem toto mundi præstabimus ævo
- 765 Artibus Hæmoniis: tali tua membra sepulcro,
 Talibus exuram Stygio cum carmine silvis,
 Ut nullos cantata magos exaudiat umbra.
 Sit tanti vixisse iterum: nec verba, nec herbæ
 Audebunt longæ somnum tibi solvere Lethes,
- 770 A me morte data. tripodas, vatesque deorum
 Sors obscura tenet. certus discedit, ab umbris
 Quisquis vera petit, duræque oracula Mortis
 Fortis adit. ne parce, precor. da nomina rebus,
 Da loca, da vocem qua mecum fata loquantur.
- 775 Addidit et carmen, quo, quicquid consulit, umbram
 Scire dedit. Mœstum fletu manante cadaver,
 Tristia non equidem Parcarum stamina, dixit,
 Respexi, tacitæ revocatus ab aggere ripæ:
 Quod tamen e cunctis mihi noscere contigit umbris,
- 780 Effera Romanos agitat discordia manes,
 Impiæque infernam ruperunt arma quietem.
 Elysias alii sedes, ac Tartara mœsta
 Diversi liquere duces: quid fata parent,
 Hic fecere palam. tristis felicibus umbris
- 785 Vultus erat. vidi Decios, natumque, patremque,
 Lustrales bellis animas, flentemque Camillum,

757. — *Distento lumina rictu*
Nudantur.] Sunt qui NICTU
 substituere velint; quia ad *lumina* refe-
 runt. Frustra. Duplex vultus morientis
 signum ponit, *Lumina nuda*, et *Rictum*
distentum. Rigent enim oculi, et max-
 illæ cadunt, viii. 683.

Dum vivunt vultus, dum *lumina nuda* riges-
 cunt.

Suetonius de Augusto moribundo; *Ca-
 pillum sibi comi, et malas labentes corrigi*
præcepit. Homerus de Agamemnone,
 utrumque ponit, Odys. λ. 425.

χερσὶ κατ' ὀφθαλμούς ἐλέειν, σὺν τε στόμ' ἐρεῖσθαι.

759. *Jam morientis erat.*] Ita legen-
 dum ex MS. opposita sunt *nondum* et
jam. Grotius.

770. — *Tripodas, vatesque deorum*
Sors obscura tenet. certus discedit,
ab umbris

Quisquis vera petit.] Si quisquis
 umbras consulit, certus veri discedit; cur
 tot verbis et tanta mercede hanc umbram
 hortatur, ut vera dicat? Repone cum me-
 lioribus codicibus,

————— tripodas, vatesque deorum
 Sors obscura *DECET*. certus *DISCEDAT*, ab
 umbris

Quisquis vera petit.

- Et Curios; Syllam de te, Fortuna, querentem.
 Deplorat Libycis perituram Scipio terris
 Infaustam sobolem. major Carthaginiis hostis,
 790 Non servituri mœret Cato fata nepotis.
 Solum te, Consul, depulsis prime tyrannis
 Brute, pias inter gaudentem vidimus umbras.
 Abruptis Catilina minax, fractisque catenis
 Exultat, Mariique truces, nudique Cethegi.
 795 Vidi ego lætantes popularia nomina Drusos;
 Legibus immodicos, ausosque ingentia Gracchos.
 Æternis chalybum nodis, et carcere Ditis
 Constrictæ plausere manus: camposque piorum
 Poscit turba nocens. regni possessor inertis
 800 Pallentes aperit sedes, abruptaque saxa
 Asperat, et durum vinclis adamanta, paratque
 Pœnam victori. refer hæc solatia tecum,
 O juvenis, placido manes, patremque, domumque,
 Expectare sinu, regnique in parte serena
 805 Pompeio servare locum. nec gloria parvæ
 Sollicitet vitæ: veniet quæ misceat omneis
 Hora duces. properate mori, magnoque superbi
 Quamvis e parvis animo descendite bustis,
 Et Romanorum manes calcate Deorum.
 810 Quem tumulum Nili, quem Tybridis abluat unda,
 Quæritur, et ducibus tantum de funere pugna est.
 Tu fatum ne quære tuum cognoscere: Parcæ,

777. *Tristia non equidem Parcarum
 stamina, dixit,
 Resperi,]* Omnes fere codices, AS-
 PEXI. Recte. Nam Parcæ ultra Styga
 erant, ipse citra. At si *Resperi* legis, hoc
 innuis, nempe huic copiam inspiciendi
 fuisse, sed eam neglexisse.

782. *Elysias alii sedes, ac Tartara mæs-
 ta
 Diversi liquere duces:]* Lege, AT
 Tartara mæsta.

784. — *Tristis felicibus umbris
 Vultus erat.]* Hinc illud Papinii
 in loco simili Thebaidos iv.

Mœrent Argolici dejecto lumine manes.

Et quæ sequuntur. Grotius.

787. — *Syllam de te, Fortuna, que-
 rentem.]* Nunc primum post mortem,
 qui in vita fortunam adeo obsequentem
 habuit, ut Felix ideo diceretur. Queritur
 autem Sulla ob prostratas partes patricias,
 quas ipse foverat. Simile est illud Taciti:
*Curam victor Sulla suscepit: neque ta-
 men dedicavit.* (de Capitolio sermo est)
id solum felicitati ejus negatum. Gro-
 tius.

793. *Abruptis Catilina minax, fractis-
 que catenis
 Exultat,]* Quid quæso interest inter
Abruptis et Fractis, quo ab odiosissima re-

- Me reticente, dabunt: tibi certior omnia Vates
 Ipse canet Siculis genitor Pompeius in arvis:
 815 Ille quoque incertus, quo te vocet, unde repellat,
 Quas jubeat vitare plagas, quæ sidera mundi.
 Europam, miseri, Libyamque, Asiamque timete:
 Distribuit tumulos vestris Fortuna triumphis.
 O miseranda domus, toto nihil orbe videbis
 820 Tutius Emathia. Sic postquam fata peregit;
 Stat vultu mœstus tacito, mortemque reposit.
 Carminibus magicis opus est, herbisque, cadaver
 Ut cadat, et nequeunt animam sibi reddere fata
 Consumto jam jure semel. Tum robore multo
 825 Extruit illa rogam: venit defunctus ad ignes:
 Accensa juvenem positum strue linquit Erichtho,
 Tandem passa mori. Sextoque ad castra parentis
 It comes: et cœlo lucis ducente colorem,
 Dum ferrent tutos intra tentoria gressus,
 830 Jussa tenere diem densas nox præstitit umbras.

petitione poëtam absolvas? Qui tot alia
 tam argute dixit, hoc tam putidum num-
 quam dixerit. potius scripsisset,

AT RUPTIS Catilina minax TRACTISQUE
 catenis.

Cum *pias* animas absolvisset, nunc *impias*
 inducit: Ergo opus omnino est disjunc-
 tione AT. *Tractas* autem egregie dixit;
 quia ruptis licet catenis liber tamen non
 erat, cito ad antiquam pœnam per *Furias*
 revocandus. *Persius* v. 158.

————— *rupi jam vincula dicas:*
 Nam et luctata canis nodum arripit: ast tamen
 illi,
 Cum fugit, a collo *trahitur* pars magna *catenæ*.

810. — *Abluat unda,*] *Alluat unda*
 MS. P. rectius. *Grotius*.

812. *Tu fatum ne quære tuum cognos-*
cere:] *Distingue alio modo:*

Tu fatum ne quære tuum: cognoscere *Parcæ*,
 Me reticente, dabunt.

814. — *Siculis genitor Pompeius in*
arvis:] *Oris* MS. P. quod rectum puto.
undis habet MS. R. A. *Grotius*. Pro
Omnia, *Repone*, *OMINA*; ut supra
 716.

————— *ducis omina nato*
Pompeiana canat nostri modo militis umbra.

Virgil. v. 524.

Seraque terrifici cecinerunt *omina* vates.

Silius iv. 131.

————— *Tyrio* canit *omina* regi.

Recte *ORIS* vel *UNDIS*, non *Arvis*.
 non enim *arva* *Siciliæ*, sed *oras* tantum
Pirata tenuit. *Noster* supra de eodem
 421.

Qui mox *Scyllæis* exul grassatus in *undis*.

817. *Europam miseri, Libyamque, A-*
siamque timete:

Distribuit tumulos vestris Fortuna
triumphis.] *Martialis* v.

Pompeios juvenes *Asia* atque *Europa*: sed ipsum
Terra tegit *Libyæ*, si tamen ulla tegit.
 Quid mirum toto si spargitur orbe? jacere
 Uno non poterat tanta ruina loco.

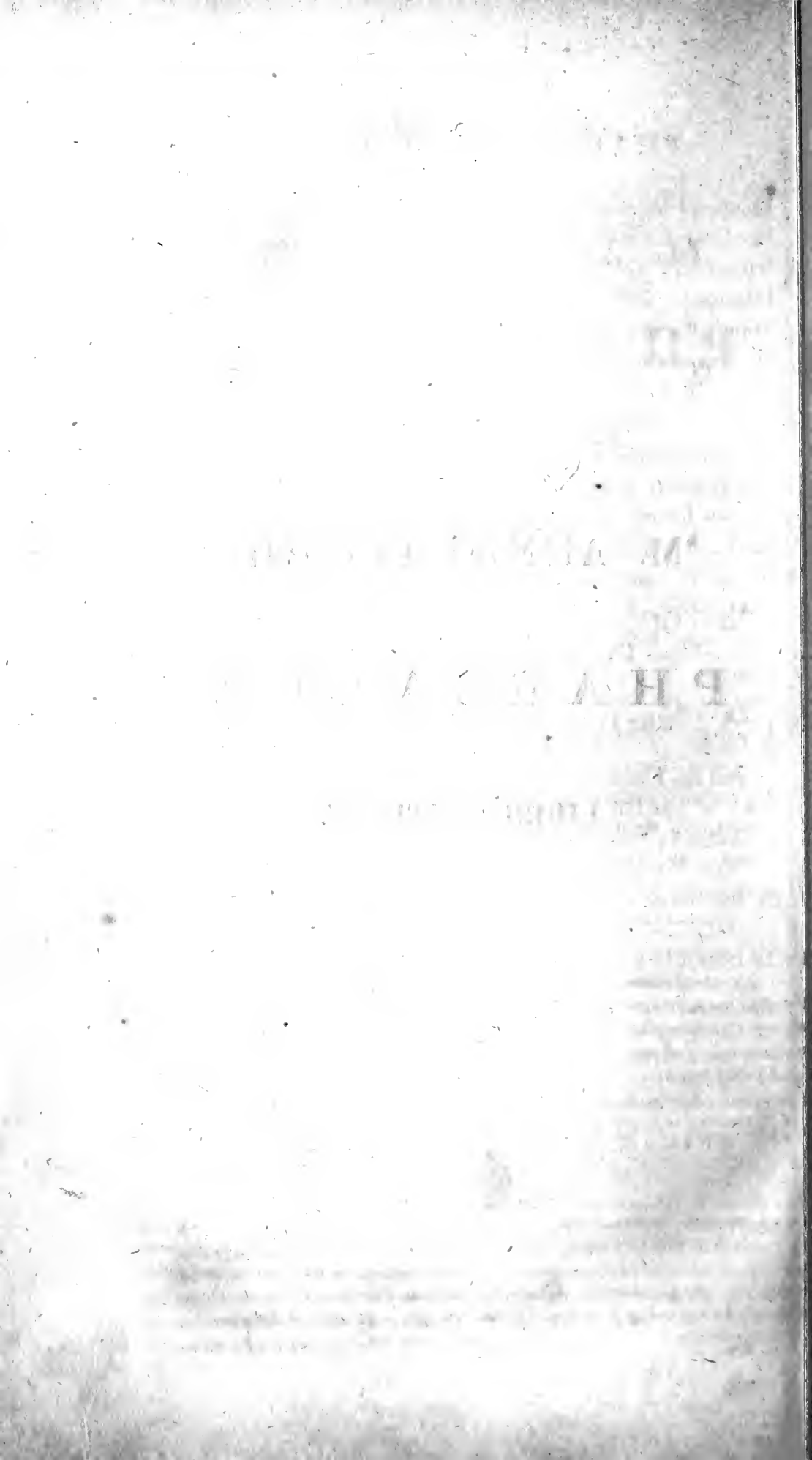
Petronius:

Et quasi non posset tot tellus ferre sepulchra,
 Divisit cineres.

Grotius. Lege ex aliis libris, *DISTRIBUET*.

M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER SEPTIMUS.



M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER SEPTIMUS.



SEGNIOR Oceano, quam lex æterna vocabat,
Luctificus Titan nunquam magis æthera contra
Egit equos, currumque polo rapiente retorsit :
Defectusque pati voluit, raptæque labores
5 Lucis : et attraxit nubes, non pabula flammis,
Sed ne Thessalico purus luceret in orbe.
At nox felicis Magno pars ultima vitæ
Sollicitos vana decepit imagine somnos.
Nam Pompeiani visus sibi sede theatri
10 Innumeram effigiem Romanæ cernere plebis,

2. *LUCTIFICUS Titan nunquam magis æthera contra*

Egit equos,] Ain' vero, *Luctificus Titan?* Cur vero eodem Epitheto Sol infamatur, quo furiarum maxima Alecto apud Virgil. vii. 524.

Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum.

Tantum aberat, ut Sol *luctificus*, sive causa cladis luctusque fuerit, ut nemo magis mœreret; ac idcirco *tardior* solito exoriebatur, et Eclipsin pati optabat, ne cladem et nefas conspiceret. Non repugno tamen quin *luctificus* sedem hic suam retineat; si non aliud verbum sponte suboriatur, quod et sententiam et compositionem reddat meliorem; et tam similis

sit, ut jure Librariis fucum fecisse videatur. Lege autem,

Segnior Oceano, quam lex æterna vocabat, *LUCIFEROS* Titan nunquam magis æthera contra Egit equos, currumque polo rapiente retorsit.

Ovidius, *Heroid.* xi.

—— *luciferos* Luna movebat equos.

de *Aurora*, *Arte Amand.* iii.

Roscida *luciferos* cum dea jungit equos.

Illud vero *Contra æthera et Polo rapiente*; quia ipse Æther et Polus (*nam ejus diei fulis cælum omne vacavit*, vii. 206.) majore solito vertigine solem adversum retardabant, ut sueto tardius oriretur. Sol ipse, apud Ovidium, *Metam.* ii. 70.

- Attollique suum lætis ad sidera nomen
 Vocibus, et plausu cuneos certare sonanteis.
 Qualis erat populi facies, clamorque faventis,
 Olim cum juvenis, primique ætate triumphi
 15 Post domitas gentes, quas torrens ambit Iberus,
 Et quæcunque fugax Sertorius impulit arma,
 Vespere pacato, pura venerabilis æque
 Quam currus ornante toga, plaudente Senatu,
 Sedit adhuc Romanus eques. seu fine bonorum
 20 Anxia venturis ad tempora læta refugit:
 Sive per ambages solitas contraria visis
 Vaticinata quies, magni tulit omina planctus:
 Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes,
 Sic Romam fortuna dedit. Ne rumpite somnos,
 25 Castrorum vigiles, nullas tuba verberet aures.
 Crastina dira quies, et imagine mœsta diurna
 Undique funestas acies feret, undique bellum.
 Unde pares somnos populi, noctemque beatam?
 O felix, si te vel sic tua Roma videret.
 30 Donassent utinam Superi, patriæque, tibi que
 Unum, Magne, diem, quo fati certus uterque
 Extremum tanti fructum caperetis amoris.
 Tu velut Ausonia vadis moriturus in urbe:

Adde quod assidua rapitur vertigine cœlum,
 Sideraque alta trahit, celerique volumine tor-
 quet.

Nitor in adversum: nec me, qui cætera, vincit
 Impetus: et rapido contrarius evehor orbi.

13. *Qualis erat populi facies,*] Repone
 ex alijs codicibus POPULIS. ut ille O-
 vidii locus: *Sed mihi tum faciles.* Horatius,
 Unde *mihi* tam fortem tamque fidelem?

16. *Et quæcunque fugax*] Recte codex
 Pulmanni,

Et QUACUMQUE fugax Sertorius impulit ar-
 ma.

19. — *Seu fine bonorum*

*Anxia venturis ad tempora læta re-
 fugit:*] Quam rem dicit esse *anxiam*?
 nihil enim video. Nam *Quies* in proxi-
 ma sententia sive *Somnus* nullo modo huc
 convenit. Corrige,

———— seu fine bonorum

Anxia MENS CURIS ad tempora læta refugit.

Fine bonorum, ut viii. 29.

———— nisi summa dies *cum fine bonorum*
 Affuit.

Anxia mens curis, ut ii. 681.

———— curis animum mordacibus angit.

25. — *Nullas tuba verberet aures.*] Harleianus et Trin. AURAS. Recte.
 De Pompeio solo curat, ne a somno ex-
 citetur, At si *nullas aures*, de omnium
 somno caveret. Virgilius,

———— et verberat ictibus auras.

28. *Unde pares somnos populi,*] Est
 optantis, ut illud Syrorum, *Quis dabit?*
 in epistola Medææ:

Sed mihi tam faciles unde, meosque deos?

Illa rati semper de te sibi conscia voti

- 35 Hoc scelus haud unquam fatis hæerere putavit,
Sic se dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te misto flessset luctu, juvenisque, senexque,
Injussusque puer: lacerasset crine soluto
Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
- 40 Nunc quoque tela licet paveant victoris iniqui,
Nuntiet ipse licet Cæsar tua funera, flebunt:
Sed dum thura ferent, dum laurea sarta Tonanti.
O miseri, quorum gemitus edere dolorem,
Qui te non pleno pariter planxere theatro.
- 45 Vicerat astra jubar, cum misto murmure turba
Castrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,
Signa petit pugnae. miseri pars maxima vulgi
Non totum visura diem, tentoria circum
Ipsa ducis queritur, magnoque accensa tumultu
- 50 Mortis vicinæ properanteis admovet horas.
Dira subit rabies: sua quisque, ac publica fata
Præcipitare cupit: segnis, pavidusque vocatur,
Ac nimium patiens soceri Pompeius, et orbis
Indulgens regno, qui tot simul undique gentes
- 55 Juris habere sui vellet, pacemque timeret.
Nec non et reges, populique queruntur Eoi

Seneca pater controv. xi. *Unde talem patrem?* sensus est: Utinam populo Romano similis somnus contingeret, et, sicut tu illum, ita ille te vicissim, vel hoc saltem modo aspiceret. Grotius.

38. *Injussusque puer:*] Sponte sua, non imperio parentum, aut aliorum. Scalliger malebat, *Investisque puer.* Grotius. *Investis*, etiam si codices addicerent, nihil præter ætatem significaret; at illud *Injussus* moralem affectum superaddit. Cicero Tuscul. iii. 27. *Pueros vero Matres et Magistri castigare etiam solent; nec verbis solum, sed etiam verberibus, siquid in domestico luctu hilarius ab his factum est aut dictum, PLORARE COGUNT.*

42. *Sed dum thura ferent,*] Placet aliorum codicum lectio FERUNT.

47. — *Miseri pars maxima vulgi*
— *tentoria circum*

Ipsa ducis queritur,] Non credo de parte *maxima*: ubi enim disciplina militaris; ubi tantæ multitudini ad consistendum locus? Codex Bersmanni rectissime, *Pars ULTIMA.* Et fex populi, et Reges, et Senatores extorquebant signum prælii a Pompeio. Juvenalis viii. 45.

Nos humiles, inquit, *vulgi pars ultima nostri.*

50. *Mortis vicinæ properanteis admovet horas.*] MS. T. sic habet, quomodo hunc locum emendatum video ab eodem, cujus ante et honoris et amicitiae causa memini, Rutgersio:

Morti vicinæ properantes admovet horas.

Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
 Hoc placet, o Superi, cum vobis vertere cuncta
 Propositum, nostris erroribus addere crimen.

- 60 Cladibus irruimus, nocituraque poscimus arma:
 In Pompeianis votum est Pharsalia castris.
 Cunctorum voces Romani maximus auctor
 Tullius eloquii, cujus sub jure, togaque
 Pacificas sævus tremuit Catilina secures,
 65 Pertulit, iratus bellis, cum rostra forumque
 Optaret, passus tam longa silentia miles.
 Addidit invalidæ robur facundia causæ.

Hoc pro tot meritis solum te, Magne, precatur,
 Uti se Fortuna velis, proceresque tuorum

- 70 Castrorum, regesque tui cum supplice mundo
 Affusi, vinci socerum patiare rogamus.
 Humani generis tam longo tempore bellum
 Cæsar erit? merito, Pompeium vincere lente,
 Gentibus, indignum est, a transcurrente subactis,
 75 Quo tibi fervor abit? aut quo fiducia fati?

Grotius. Non placet emendatio Rutger-
 siana. *Sibi enim admovet mortem, non se
 morti.* Infra 591.

Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
 Thessalia periture tua.

Seneca de brevitate vitæ xvi. *At illis e-
 rat admoturus fatum ipse.* Noster iv. 480.

———— admoto occurrere fato.
 et vi. 417.

———— propius jam fata moveri
 Degeneres trepidant animi.

Stattius viii. 375.

Fatalem populis ultro poscentibus horam
 Admoverat atra dies.

58. *Hoc placet, o Superi,*] Sic Martialis,
*Hoc Fortuna placet? Et Stattius: placet
 hoc tibi fulminis auctor? Grotius. Melio-
 res codices PERDERE cuncta, et omnes
 Propositum EST. Addere crimen, ut
 quod alias patiendo error et pœna esset,
 cupiendo fiat crimen. Perdere cuncta;
 ut illud Catulli,*

Socer generque perdidistis omnia.

Noster infra 665.

Omnia quid laceras, quid perdere cuncta laboras?

Ovidius Heroid. xvii.

———— nec ullus
 Error, qui facti crimen obumbret, erit.

72. *Humani generis tam longo tempore
 bellum*

Cæsar erit?] Melius alii codices
 licet numero pauciores, HUMANO GE-
 NERI.

77. — *Ipsæ sua signa revellent,
 Prosilientque acies.]* Alii codices,
Ipsæ TUA signa revellent. Signa enim
 et castra non exercitus, sed imperatoris
 dicuntur. Cæsar supra 349. *Quisquis
 mea signa relinquens. Cato infra ix. 379.*

O quibus una salus placuit mea castra secutis.

Et hic v. 85. Cicero ad Pompeium.

———— propera, ne te TUA classica linquant.

Vides, si Sua legas, insolentiam verbi, si
 TUA, repetitionem. ut utramque vites,
 lege,

De Superis, ingræte, times? causamque Senatus
Credere Diis dubitas? ipsæ sua signa revellent,
Prosilientque acies. pudeat vidisse coactum.

Si duce te jusso, si nobis bella geruntur,

80 Sit juris quocunque velint concurrere campo.

Quid mundi gladios a sanguine Cæsaris arces?

Vibrant tela manus: vix signa morantia quisquam

Expectat: propera, ne te tua classica linquant.

Scire Senatus avet, miles te, Magne, sequatur,

85 An comes. Ingemuit Rector, sensitque Deorum

Esse dolos, et fata suæ contraria menti.

Si placet hoc, inquit, cunctis, si milite Magno,

Non duce tempus eget, nil ultra fata morabor.

Involvat populos una Fortuna ruina,

90 Sitque hominum magnæ lux ista novissima parti.

Testor, Roma, tamen Magnum, quo cuncta perirent,

Accepisse diem. potuit tibi vulnere nullo

Stare labor belli: potuit sine cæde subactum,

Captivumque ducem violatæ tradere paci.

———— ipsæ SIBI signa revellent.

Nil opus est votis, jam *fatum arcessite* ferro.

78. — *Pudeat vidisse coactum.*] Unde
natum illud *Vidisse*; cum et codices et
sententia ipsa postulent, VICISSE?

79. *Si duce te jusso,*] Non jubente. Si
tibi Senatus, non tu Senatui imperas.
Posses et *justo* scribere, id est legitimo.
Grotius. Immo unica et vera lectio est
Jusso. Supra v. 46.

Consultite in medium Patres, Magnumque ju-
bete
Esse ducem.

80. *Sit juris quocunque velint concurrere*
campo.] Imo *velim*, ut habent MSS. lo-
quitur autem Cicero non ex sua tantum,
sed et ex Senatus persona. Grotius.

82. — *Vix signa morantia quisquam*
Expectat:] At paulo ante v. 77.
habuimus, *Ipsæ SIBI signa revellent.*
Quid si legas,

———— vix *FATA* morantia quisquam
Expectat.

Infra 252.

et 460.

Ut rapido cursu, *fati* suprema *morantem*
Consumsere locum.

87. *Si placet hoc, inquit, cunctis,*] Con-
cinnius codex Coll. Trinitatis,

Si placet hoc *cunctis, inquit*, si milite Magno,
Non duce tempus eget.

95. — *Potuit sine cæde subactum,*]
Immo, ut alii codices, POTUI. Nam
Labor belli potuit tradere paci, omnino
durum et subabsurdum esset.

94. — *Violatæ tradere paci.*] *Lege*
Romanæ, ut alibi *Assyriæ paci*. Tacit.
Annal. xii. 29. *Ne fortuna clati nostram*
quoque pacem turbarent. et 33. *additis qui*
pacem nostram metuebant. Ubi plura
vide apud Gronovium. Plin. xxvii. 1.
Alia aliunde ultro citroque in toto orbe
portari, immensa Romanæ pacis majes-
tate.

95. *Quis furor, o cæci, scelerum?*] Tolle

- 95 Quis furor, o cæci, scelerum? civilia bella
 Gesturi; metuunt, ne non cum sanguine vincant.
 Abstulimus terras, exclusimus æquore toto,
 Ad præmaturas segetum jejuna rapinas
 Agmina compulimus, votumque effecimus hosti
- 100 Ut mallet sterni gladiis, mortesque suorum
 Permiscere meis. belli pars magna peracta est
 His, quibus effectum est, ne pugnam tiro paveret:
 Si modo virtutis stimulis, iræque calore
 Signa petunt. multos in summa pericula misit
- 105 Venturi timor ipse mali. fortissimus ille est,
 Qui promptus metuenda pati, si comminus instent,
 Et differre potest. placet hæc tam prospera rerum
 Tradere fortunæ? gladio permittere mundi
 Discrimen? pugnare ducem, quam vincere, malunt.
- 110 Res mihi Romanas dederas, Fortuna, regendas:
 Accipe majores, et cæco in marte tuere.
 Pompeii nec crimen erit, nec gloria bellum.
 Vincis apud Superos votis me, Cæsar, iniquis:
 Pugnatur. quantum scelerum, quantumque malorum
- 115 In populos lux ista feret! quot regna jacebunt!
 Sanguine Romano quam turbidus ibit Enipeus!
 Prima velim caput hoc funesti lancea belli,
 Si sine momento rerum, partisque ruina
 Casurum est, feriat: neque enim victoria Magno
- 120 Lætior. aut populis invisum, hac clade peracta,

distinctionem, ut sit *cæci scelerum*, non *furor scelerum*.

Quis furor, o cæci scelerum?

102. — *Ne pugnam tiro paveret.*] Lege, ea qua solet Noster compositione, et codex Caii præstat,

— *pugnam ne tiro paveret.*

114. *Pugnatur. quantum scelerum, quantumque malorum*

In populos lux ista feret!] Cur, obsecro, *lux ista*? cur non *Hæc lux*? nam cum hæc loquitur Pompeius, *Lux* erat, et dies ipse in quo pugnatum est. supra

45. *Vicerat astra jubar.* Sed gemino mendo laborat sententia, quam nunc erimus, codice Bersmanni viam monstrante: ubi PUGNETUR. et ex eo vestigio cætera sic lege,

PUGNETUR. quantum scelerum quantumque malorum

In populos VOX ista dabit!

Omnes signum pugnae petierant: hoc verbo signum istud dat; *Pugnetur*, habetis pugnandi licentiam: quantum vox ista, verbum istud *Pugnetur*, dabit hodie malorum!

125. — *Et ut victus*] Illud *Et*, ut

- Aut hodie Pompeius erit miserabile nomen.
 Omne malum victi, quod sors feret ultima rerum,
 Omne nefas victoris erit. Sic fatur, et arma
 Permittit populis, frænosque furentibus ira
 125 Laxat: et ut victus violento navita Coro
 Dat regimen ventis, ignavumque arte relicta
 Puppis onus trahitur. trepido confusa tumultu
 Castra fremunt, animique truces sua pectora pulsant
 Ictibus incertis. multorum pallor in ore
 130 Mortis venturæ est, faciesque simillima fato.
 Advenisse diem, qui fatum rebus in ævum
 Conderet humanis, et quæri Roma quid esset,
 Illo marte palam est. sua quisque pericula nescit,
 Attonitus majore metu. quis littora ponto
 135 Obruta, quis summis cernens in montibus æquor,
 Ætheraque in terras dejecto sole cadentem,
 Tot rerum finem, timeat sibi? non vacat ullos
 Pro se ferre metus: Urbi, Magnoque timetur.
 Nec gladiis habuere fidem, nisi cotibus asper
 140 Exarsit mucro. tunc omnis lancea saxo
 Erigitur: tendunt nervis melioribus arcus:
 Cura fuit lectis pharetras implere sagittis.
 Auget eques stimulos, frænorumque aptat habenas.
 Si liceat Superis hominum conferre labores,
 145 Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantes,
 Martius incaluit Siculis incudibus ensis;

facile animadvertes, redundat et orationem turbat. Corrige,

Laxat; UT EVICTUS violento navita Coro
 Dat regimen ventis.

Quid, quod *Evictus* per se melius hic est quam *Victus*: notat enim, post longum certamen tandem invitum navitam vento cessisse. Ut ornus arbor, Virgil. *Æn.* ii. 630.

Vulneribus donec paulatim evicta supremum Congemuit.

130. — *Faciesque simillima fato.*] Repone ex Pulmanni codice LETO.

proximo enim versu habebis, *Qui Fatum rebus in ævum.*

137. — *Non vacat ullos*

Pro se ferre metus:] Codex Academicæ pro varia lectione,

———— non vacat ULLI
 Pro se ferre metus.

Ulli, ut supra 133.

———— sua quisque pericula nescit.

143. *Auget eques stimulos, frænorumque aptat habenas.*] Manuscripti fere omnes ARTAT. Seneca de beneficiis i. 14. *Tamquam reducam liberalitatem, et fræ-*

- Et rubuit flammis iterum Neptunia cuspis,
 Spiculaque extenso Pæan Pythone recoxit,
 Pallas Gorgoneos diffudit in ægida crines,
 150 Pallenæa Jovi mutavit fulmina Cyclops.
 Non tamen abstinuit venturos prodere casus
 Per varias Fortuna notas. nam Thessala rura
 Cum peterent, totus venientibus obstitit æther:
 Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes:
 155 Adversasque faces, immensoque igne columnas,
 Et trabibus mistis avidos typhonas aquarum
 Detulit, atque oculos ingesto fulgure clausit.
 Excussit cristas galeis capulosque solutis
 Perfudit gladiis, ereptaque pila liquavit;
 160 Æthereoque nocens fumavit sulfure ferrum.
 Nec non innumero cooperta examine signa,
 Vixque revulsa solo, majori pondere pressum
 Signiferi mersere caput, rorantia fletu,
 Usque ad Thessaliam Romana, et publica signa.

nis arctioribus reprimam. Tibullus i. 4.
 71.

Hic placet, *angustis* quod equum compescit ha-
 benis.

Idem ad Messalam 91.

Aut quis equum celerem artato compescere freno
 Par sit, et effusas tardo permitttere habenas?

151. *Non tamen abstinuit venturos pro-
 dere casus*

Per varias Fortuna notas.] Atqui
 hæc non *Fortunæ* provincia est, sed *Natura*
 legitur, ex conjectura, ut opinor. Hæc
 duo non raro permutantur, ut i. 251. *Me-
 lius Fortuna dedisses*, Codex Regius *Natura*.

154. *Inque oculis hominum fregerunt
 fulmina nubes:*] Versus, ni valde fallor,
 spurius et ejiciendus, eandem enim senten-
 tiam mox habes, et verbis melioribus, 157.

Atque oculos ingesto fulgere clausit.

Et præterea orationis filum interrumpit:
*Æther obstitit, detulit, clausit, excussit, per-
 fudit, liquavit*, Hæc omnia a casu recto suo
 abscinduntur, si illud interseris.

156. *Et trabibus mistis avidos typhonas
 aquarum*] Lege *Siphonas*. Olympiodorus
 in meteoris: *ναῦται δὲ σίφωνα* (vocant) *διὰ
 τὸ δίκην τῆ σίφωνος ἀνασπᾶν τὸ ἕδωλ τῆς
 θαλάσσης*. Plin. ii. 49. *ex eodem genere
 et in longam veluti fistulam nubes aquam
 trahit*. Grotius. Immo recte habet, quod
 omnes codices præferunt, *Typhonas*. Et
 res et vox nota est ex Plinio, Gellio, et al-
 liis. at *Siphona*, nisi pro instrumento, La-
 tini nesciunt.

159. ——— *Ereptaque pila liquavit;*] *Forte Ferrataque pila*. Sen. Nat. Quæst.
 p. 162. *Manente vagina gladius liquescit,
 et inviolato ligno circa pila ferrum omne
 distillat*.

164. *Usque ad Thessaliam Romana, et
 publica signa.*] *Ἀναφορὰ* est. nam vox *signa*
 præcessit versu ante quarto. Dicit autem
 illa signa fuisse publica populi Romani,
 usque ad pugnam Pharsalicam. Postea
 enim nulla in Cæsarem, nisi privata ar-
 ma. Similis locus Taciti: *Postquam Bru-
 to et Cassio cæsis nulla jam publica arma*.
 Grotius.

- 165 Admotus Superis discussa fugit ab ara
Taurus, et Emathios præceps se jecit in agros;
Nullaque funestis inventa est victima sacris.
At tu, quos scelerum Superos? quas rite vocasti
Eumenidas, Cæsar? Stygii quæ numina regni?
- 170 Infernumque nefas? et mersos nocte furores?
Impia tam sæve gesturus bella litasti?
Jam dubium monstrisne Deum, nimione pavori
Crediderint: multis concurrere visus Olympo
Pindus, et abruptis mergi convallibus Æmus
- 175 Edere nocturnas belli Pharsalia voces,
Ire per Ossæam rapidus Bœbeida sanguis:
Inque vicem vultus tenebris mirantur apertos,
Et pallere diem, galleisque incumbere noctem,
Defunctosque patres, et cunctas sanguinis umbras
- 180 Ante oculos volitare suos. sed mentibus unum
Hoc solamen erat, quod voti turba nefandi
Conscia, quæ patrum jugulos, quæ pectora fratrum

165. *Admotus Superis discussa fugit ab ara*

Pindus, et abruptis *VERGI* convallibus Hæmus.

Taurus,] Citat Servius ad ix. *Æn.* additque, *Quoties victima reluctabatur, ostendebat se improbari.* Grotius.

Pindus *concurrit* Olympo, Hæmus *concurrit* convallibus; quod facere non potest nisi *Vergatur*, et inclinetur.

168. *At tu, quos scelerum Superos? quas rite vocasti*

176. *Ire per Ossæam rapidus Bœbeida sanguis:*] Variant in penultima voce MSS. sed veram esse hanc lectionem ostendit Homerus Bœotia, Propertius l. 11. eleg. 11. Strabo l. ix. Grotius.

Eumenidas,] Lego hic,

At tu, quos *SCELERI* Superos, quas rite vocasti
Eumenidas?

177. — *Vultus tenebris mirantur apertos,*] Imo *opertos*, ut habet MSS. consensus. vident alter alterius ora subitis tenebris obducta. Grotius. Omnes nostri, *opertos*, et res per se patet.

Æn. iii. 222.

———— divos ipsumque vocamus
In prædam partemque Jovem.

179. *Defunctosque patres, et cunctas sanguinis umbras*] Quæ, quæso, illæ sunt *Sanguinis umbræ*? Credideram *Sanguine cassas* fuisse.

Æn. v. 186.

Auxilioque vocare deos, et tendere palmas.

171. *Impia tam sæve gesturus bella litasti?*] Tolle notam interrogationis. Hoc ex historia petitur. Pompeius litare non potuit, Cæsar litavit. vide Appianum; et Plutarchum in Cæsare.

———— licet ingens janitor antro
Æternum latrans exsangues terreat umbras.

174. — *Et abruptis mergi convallibus Æmus,*] Quarto abhinc versu 170 habuimus, *Et mersos nocte furores.* Lege ergo,

Corrige,

Defunctosque patres, et *JUNCTI*sanguinis umbras
Ante oculos volitare suos.

- Sperabat, gaudet monstris, mentisque tumultu,
 Atque omen scelerum subitos putat esse furores.
- 185 Quid mirum, populos, quos lux extrema manebat
 Lymphato trepidasse metu? præsağa malorum
 Si data mens homini est, Tyriis qui Gadibus hospes
 Adjacet, Armeniumque bibit Romanus Araxem:
 Sub quocunque die, quocunque est sidere mundi,
- 190 Mœret, et ignorat causas, animumque dolentem
 Corripit: Emathiis quid perdat, nescit, in arvis.
 Euganeo, si vera fides memorantibus, Augur
 Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
 Atque Antenorei dispergitur unda Timavi,
- 195 Venit summa dies, geritur res maxima, dixit:
 Impia concurrunt Pompeii et Cæsaris arma.
 Seu tonitrus, ac tela Jovis præsağa notavit:
 Aëra seu totum discordi obsistere cœlo,
 Prospexitque polos: seu lumen in æthere mœstum,
- 200 Solis in obscuro pugnam pallore notavit.
 Dissimilem certe cunctis, quos explicat, egit
 Thessalicum Natura diem: si cuncta perito

Patres, et juncti sanguinis sive cognatorum umbras. Noster l. iii. Nam pignora juncti Sanguinis. Silius x. 566. Non juncta propinquo Sanguine turba virum. Statius Thebaid. ii.

Propriorque fluit de sanguine juncto
 Juppiter.

183. — *Gaudet monstris, mentisque tumultu,*
Atque omen] Et mala distinctione
 et mendo locus hic laborat. Repone ex
 aliis codicibus,

— gaudet monstris; mentisque *tumultus*
 Atque omen scelerum subitos putat esse furores
 Suæ *mentis*, sibi male consciæ *tumultus*,
 et venturi omen, putat furores esse a fa-
 ventibus Diis immisos. sic Vulteius iv.
 517. suum ipsius ardorem diis adscribit.

— totusque futura

Mortis agor stimulis, furor est. agnoscere solis
 Permissum est, &c.

Virgilius,

— Diine hunc ardorem mentibus addunt,
 Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido.

190. — *Animumque dolentem*

Corripit: Emathiis quid perdat,
nescit, in arvis.] Repone, et fide plurium
 codicum, et jussu ipsius sententiæ.

Corripit: Emathiis quid perdat *NESCIOUS* arvis.

192. — *Augur]* Cornelius Sacerdos
 Gellio. xvi. 18. Historiam narrat Plutar.
 Grotius.

194. *Atque Antenorei dispergitur unda*
Timavi,] Scaliger in Hypercritico. *Ne-*
que verum est, quod ait, Timavum esse ubi
est Aponus: nam et fluvius Medoacus
haud parum distat ab Apono, et Timavus
Virgilianus, Æn. i. 248.

Unde per ora novem vasto cum murmure montis
 It mare proruptum.

At in toto agro Patavino nihil ejusmodi.
 Virgilius ipse. Æn. i. 246.

Antenor potuit — — —

Augure mens hominum cœli nova signa notasset,
Spectari e toto potuit Pharsalia mundo.

205 O summos hominum, quorum Fortuna per orbem
Signa dedit, quorum fati cœlum omne vacavit.
Hæc et apud seras gentes, populosque nepotum,
Sive sua tantum venient in secula fama,
Sive aliquid magnis nostri quoque cura laboris

210 Nominibus prodesse potest: cum bella legentur,
Spesque metusque simul, perituraque vota movebunt:
Attonitique omnes veluti venientia fata,
Non transmissa legent, et adhuc tibi, Magne, favebunt.

Miles ut adverso Phœbi radiatus ab ictu

215 Descendens totos perfudit lumine colles,
Non temere immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. cornus tibi cura sinistri,
Lentule, cum prima, quæ tum fuit optima bello,
Et quarta legione, datur: tibi numine pugnax

220 Adverso, Domiti, dextri frons tradita martis.
At medii robur belli fortissima densant
Agmina, quæ Cilicum terris deducta tenebat

Regna Liburnorum et fontem superare Timavi.

— — —
Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum.

Silius xii.

Atque *Antenorea* sese de stirpe ferebat
Haud levior generis fama sacroque *Timavo*
Gloria, et *Euganeis* dilectum nomen in oris.
— atque *Apono* gaudens populus.

Statius Silv. iv. 7. de Livio Patavino.

— — — Orsa
Sallusti brevis, et Timavi reddis alumnum.

Martial. xiii. 89.

— Euganei Timavi.

Cluverius, *Ab Apono* centum millia pas-
suum abest *Timavus*. Aponus prope Pa-
taviam est. Ergo Virgilius in eadem
culpa est, qui Timavum et urbem Patavi
junxit. Euganei integrum illud terræ
spatium olim tenebant. Cluverius p. 194.
Iterum notatur Lucani imperitia; *Dis-*
pergitur unda Timavi. Atqui Timavus

ex septem fontibus ortus, in unum flumen
colligitur, et uno ostio in mare exit.
Mille fere passus sunt a fontibus ad os-
tium Timavi. In recessu æstus Timavi
fontes dulces sunt et leniter effluunt; at
ubi æstus maris intumuit, tum magno fra-
gore exeunt, et salsi sunt, et adjacentia
prata late inundant ad speciem maris.

199. *Prosperitque polos:*] *Persperitque*
habent omnes MSS. Grotius.

216. *Non temere immissus campis:*] Pla-
cet codex Bersmanni, qui NEC, idem cum
Regio in priore versu PERFUNDIT.
et altero abhinc versu, distingue post
Miles: nec intellige ut primum miles, sed
utpote radiatus.

217. — *Cornus tibi cura sinistri,*] An-
tiquus genitivus erat *cornuis*, inde con-
tractum *cornus*. Et ita hunc locum, ne
quis errorem suspicetur, producit ad ii.
Æneida Servius. Sic et in Arateis Ci-
ceroni genitivus à *genu* est *genus*. sic et
cervini cornus dixere Plinius et Celsus.
Grotius,

- Scipio, miles in hoc, Libyco dux primus in orbe.
 At juxta fluvios, et stagna undantis Ænipei,
 225 Cappadocum montana cohors, et largus habenis
 Ponticus ibat eques. sicci sed plurima campi
 Tetrarchæ, regesque tenent, magnique tyranni,
 Atque omnis Latio quæ servit purpura ferro.
 Illuc, et Libye Numidas, et Creta Cydonas
 230 Misit: Itureis cursus fuit inde sagittis:
 Inde, truces Galli, solitum prodistis in hostem:
 Illic pugnaces commovit Iberia cetras.
 Eripe victori gentes, et sanguine mundi
 Fuso, Magne, semel, totos consume triumphos.
 235 Illo forte die Cæsar statione relicta,
 Ad segetum raptus moturus signa, repente
 Conspicit in planos hostem descendere campos,
 Oblatumque videt votis sibi mille petitum
 Tempus, in extremos quo mitteret omnia casus.
 240 Æger quippe moræ, flagransque cupidine regni,
 Cœperat exiguo tractu civilia bella
 Ut lentum damnare nefas. discrimina postquam
 Adventare ducum, supremaque prælia vidit,
 Casuram et fati sensit nutare ruinam,

221. — *Fortissima densant
 Agmina, quæ Cilicum*] Lege FIR-
 MISSIMA. Cæsar iii. 88. de his ipsis:
*Ciliciensis legio cum cohortibus Hispanis
 in dextro cornu erant collocatæ: has fir-*
missimas se habere Pompeius existimabat.
 Hirtius, Bello Alex. 45. *Elige ex tuis co-*
hortem unam, quam putas esse firmissi-
mam.

252. *Illic pugnaces commovit Iberia ce-*
tras.] Rideo illas *Pugnaces cetras*: etsi
 epitheton istud rei inanimæ interdum
 conveniat. ut viii. 464.

———— pugnaci litora velo

Vix tetigit.

et Ovid. Fast. ii. 547.

———— dum longa gerunt pugnacibus armis
 Bella.

et Trist. v. 7.

Victaque pugnaci jura sub ense jacent.

Sed minime cetræ, sive scuto, quæ non
 pugnat, non certat, non vulnerat, sed a
 vulnere, quantum potest, defendit: Parma
 enim, Pelta et Cetra male defendebant
 corpus, necdum ut *pugnaces* fuerint. Sta-
 tius Thebaid. vii.

Sævaque difficiles excludere vulnera peltas.

Martialis xiv. 215.

Hæc quæ sæpe solet vinci, quæ vincere raro
 Parma.

Corrige,

Illic *LUNATAS* commovit Iberia cetras.

Livius xxviii. 5. *Pelta*, inquit, *cetræ haud
 dissimilis est.* Atqui Pelta lunata est;
 ergo et Cetra. Virgilius Æn. i. 494.

Ducit Amazonidum *lunatis* agmina *peltis*.
 et xi. 662.

Feminea exultant lunatis agmina peltis.

Erit fortasse, qui Bersmanniani codi-

- 245 Illa quoque in ferrum rabies promptissima, paulum
Languit, et casus audax spondere secundos,
Mens stetit in dubio, quam nec sua fata timere,
Nec Magni sperare sinunt, formidine mersa
Prosilit hortando melior fiducia vulgo.
- 250 O domitor mundi, rerum fortuna mearum,
Miles, adest toties optatæ copia pugnæ.
Nil opus est votis : jam fatum accersite ferro.
In manibus vestris, quantus sit Cæsar, habetis.
Hæc est illa dies, mihi quam Rubiconis ad undas
- 255 Promissam memini, cujus spe movimus arma,
In quam distulimus vetitos remeare triumphos.
Hæc eadem est hodie, quæ pignora, quæque penates
Reddat, et emerito faciat vos marte colonos.
Hæc, fato quæ teste probet, quis justius arma
- 260 Sumserit, hæc acies victum factura nocentem est.
Si pro me patriam ferro flammisque petistis,
Nunc pugnite truces, gladiosque exolvite culpa.
Nulla manus belli, mutato iudice, pura est.
Non mihi res agitur, sed vos, ut libera sitis
- 265 Turba, precor, gentes ut jus habeatis in omneis.
Ipse ego privatæ cupidus me reddere vitæ,
Plebeiaque toga modicum componere civem :

cis lectionem probet *CELTAS*: sed quid est, *Commovet Celtas?* aut quid, *Iberia Celtiberos?* crediderim illud *Celtas*, natum esse ex glossemate, *Peltas*. Poteris etiam *Pulsatas cetras*; hoc enim eis moris erat, cum in præliis, tum in festis et ludis. Silius x. 230.

———— ac ritu jam moris Hiberi
Carmina *pulsata* fundentem barbara *cetra*.

et, iii. 548.

Ad numerum resonas gaudentem *plaudere cetras*.

244. *Casuram et fati sensit nutare ruinam*.] Ita reposuimus pro *fatis*, sensu manifesto. Grotius. *Fati* quidem Pulmanni Bersmannique codices aliquot habent, nostri omnes *Fatis*. Legendum,

CESSURAM et *fatis* sensit nutare ruinam.

Noster viii. 575.

Sed *cedit fatis*, classemque relinquere jussus
Obsequitur.

249. *Prosilit hortando melior fiducia vulgo*.] *Dubius erat spei metusque*: sed metu suppresso spes aperit, ut quæ utilior incitandis militum animis. Dux secum metuere omnia debet: coram milite nihil. Grotius.

258. ——— *Et emerito faciat vos marte colonos*.] Ita melius quam *emeritos*. Hæc dies bello debellato colonos vos faciet. Grotius.

263. *Nulla manus belli, mutato iudice, pura est*.] Λύσανδρος καλέσας Φιλοκλέα τὸν στρατηγὸν, ἠρώτησεν αὐτὸν, τίνα τιμᾶται δίκην ἑαυτῷ τοιαῦτα περὶ Ἑλλήνων συμβεβουλευκῶς τοῖς πολιταῖς, ἰδὲ, οὐδὲν τί πρὸς τὴν συμφορὰν ἰνδοῦς, ἐκέλευσε μὴ κατηγορεῖν, ὧν ἄδειξ

- Omnia dum vobis liceant, nihil esse recuso.
 Invidia regnate mea. nec sanguine multo
 270 Spem mundi petitis : Graiis delecta juventus
 Gymnasiis aderit, studioque ignava palæstræ,
 Et vix arma ferens, et mistæ dissona turbæ
 Barbaries; non illa tubas, non agmine moto
 Clamorem latura suum. civilia paucæ
 275 Bella manus facient: pugnæ pars magna levabit
 His orbem populis, Romanumque obteret hostem.
 Ite per ignavas gentes, famosaque regna,
 Et primo ferri motu prosternite mundum:
 Sitque palam, quas tot duxit Pompeius in urbem
 280 Curribus, unius gentes non esse triumphi.
 Armeniosne movet, Romana potentia cujus
 Sit ducis? aut emtum minimo vult sanguine quisquam
 Barbarus Hesperiiis Magnum præponere rebus?
 Romanos odere omnes, dominosque gravantur,
 285 Quos novere, magis. sed me Fortuna meorum
 Commisit manibus, quorum me Gallia testem

ἔστι δικασθῆς, ἀλλὰ νικῶντα πρῶττειν, ἄπειρ
 ἐν νικηθεῖς ἔπασχεν. Plutarchus hæc. At
 Tacitus tribuit Civili Batavo hoc dictum :
Victoriæ rationem non reddi. Grotius.

269. *Invidia regnate mea.*] Eleganter
 dictum. Livius xxiv. 25. *Quid enim sua
 sponte fecisse puerum? tutores ac magistros
 ejus sub aliena invidia regnasse.*

270. ——— *Graiis delecta juventus
 Gymnasiis aderit,*] Cave credas, cum
 hostium virtutem verbis deprimere cupit,
 tam honesto vocabulo usurum, **DELEC-
 TA.** repone **COLLECTA**, ut infra 558.

Non illic regum auxiliis collecta juventus.

Undecumque Collecta, nullo delectu.

281. *Armeniosne movet, Romana poten-
 tia cujus*

*Sit ducis? aut emtum minimo vult
 sanguine quisquam*

*Barbarus Hesperiiis Magnum præ-
 ponere rebus?*] *Minimo* posuimus ex MS.
 non *nimio*. An externi vel minimum san-
 guinis impendere velint rei ad se non per-

tinenti? Sapiens sententia et multis ex-
 perimentis probata, quæ et ad subditos
 pro regum potentia, non pro sua salute
 aut commodis pugnantes, pari ratione ex-
 tenditur. Demosthenes, Olynthiaca II :
 μή γὰρ οἴσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς αὐτοῖς
 Φίλιππόν τε χαίρειν καὶ τὰς ἀρχομένους. ἀλλ'
 ὁ μὲν δόξης ἐπιθυμεῖ, καὶ τῷτο ἐξήλωκε, καὶ
 προσήρηται πρῶτων καὶ κινδυνεύων, ἂν συμ-
 βῆ τι παθεῖν, τὴν τῷ διαπραξέσθαι ταῦτα,
 ἃ μηδεὶς πώποτε ἄλλος Μακεδόνων βασιλεὺς,
 δόξαν ἀντὶ τῆ ζῆν ἀσφαλῶς ἠρημένους τοῖς δὲ
 τῆς μὲν φιλοτιμίας τῆς ἀπὸ τέτων ἐμίτεσι
 κοπτόμενοι δ' αἰ ταῖς στρατιαῖς ταύταις ταῖς
 ἄνω τε καὶ κάτω λυπῶνται, καὶ συνεχῶς τα-
 λαικοῦσιν. et quæ sequuntur. Idem in
 responso ad epistolam Philippi: μή γὰρ
 οἴσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς αὐτοῖς χαίρειν
 Φίλιππόν τε καὶ τὰς ἀρχομένους· ἀλλ' ἐννοεῖσθε,
 ὡς ὁ μὲν ἐπιθυμεῖ δόξης, οἱ δὲ ἀσφαλείας. καὶ
 αὐτῶ μὲν ἐκ ἑστὶ τυχεῖν ταύτης ἀκινδύνως, οἱ
 δ' ἐπὶ δέονται καταλιπόντες οἴκοι τέκνα, γο-
 νεῖς, γυναῖκας φθείρεσθαι καὶ κατ' ἐκάστην

Tot fecit bellis. cujus non militis ensem
Agnoscam? cœlumque tremens cum lancca transit,
Dicere non fallar, quo sit vibrata lacerto.

290 Quod si signa ducem nunquam fallentia vestrum
Conspicio, faciesque truces, oculosque minaces;
Vicistis. videor fluvios spectare cruoris,
Calcatosque simul Reges, sparsumque Senatus
Corpus, et immensa populos in cæde natantes.

295 Sed mea fata moror, qui vos in tela ruentes
Vocibus his teneo. veniam date bella trahenti
Spe trepido: haud unquam vidi tam magna daturus
Tam prope me Superos: camporum limite parvo
Absumus a votis. ego sum, cui marte peracto,

300 Quæ populi, Regesque tenent, donare licebit.
Quone poli motu, quo cœli sidere verso,
Thessalicæ tantum, Superi, permittitis oræ?
Aut merces hodie bellorum, aut poena paratur.
Cæsareas spectate cruces, spectate catenas,

305 Et caput hoc positum rostris, effusaque membra,

ἡμέραν κινδυνεύειν ὑπὲρ αὐτῶν. Tacitus in oratione Galgaci: *Nisi si Gallos et Britannos, et (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienæ sanguinem commo- dantes diutius tamen hostes quam servos, fide et affectu teneri putatis.* Frontinus de Hispanis qui Pæno militabant: *Robustus quidem miles, sed qui alienum negotium ageret.* Sic Lazi apud Procopium Gothicorum IV. ὅτι δὴ Ῥωμαῖοι μὲν, εἰτε πατριδος, εἴτε τῶν ἀναγκαιῶν προκινδυνεύοντες εἰς τὸν ἀγῶνα χαρίζονται. et quæ ibi sequuntur. Grotius.

285. — Sed me *Fortuna meorum*
Commisit manibus, quorum me
Gallia testem
Tot fecit bellis.] Lege ex aliis co-
dicibus QUARUM: id postulant quæ
sequuntur, *Ensis, Lancca.*

301. Quone poli motu,] Hic *ne* breve
est, adjectio supervacua ad vocabulum in-
terrogativum. Sic lib. x.

Neque vero sine veterum exemplo. Nam
et Horatius in Satyris dixerat:

Quo — ne malo mentem percussa?
———— timore deorum.

et mox,

———— illa rogare
Quanta ne.

Sic et apud Virg. l. xi. Æn. Asper lege-
bat: *Quosne nefas.* Grotius.

304. *Cæsareas spectate cruces,]* Plutar-
chus Cæsari hæc verba tribuit: τῆτο ἐβελή-
θησαν, εἰς τῆτο με ἀνάγκης ὑπήγαγον, ἵνα
Γάιος Καίσαρ ὁ μεγίστος πολέμους κατορθώσας,
εἰ προηκάμεν τὰ στρατεύματα κἄν κατεδικάσ-
θην. Quæ Suetonius sic Cæsaris verbis
extulit auctore Asinio Pollione: *Hoc*
voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar
condemnatus essem, nisi ab exercitu auxi-
lium petissem. Grotius. Corrigo,

CARNIFICIS SPERATE cruces, SPERATE
catenas,
Et caput IMpositum rostris.

Ovid. Amor. i. 12.

Præbuit illa arbor misero suspendia collo,
Carnifici duras præbuit illa cruces.

———— quantosne tumores
Mente gerit famulus?

- Septorumque nefas, et clausi prælia campi.
 Cum duce Syllano gerimus civilia bella.
 Vestri cura movet. nam me secura manebit
 Sors quæsitâ manu: fodientem viscera cernet
 310 Me mea, qui nondum victo respexerit hoste.
 Dii, quorum curas abduxit ab æthere tellus,
 Romanusque labor, vincat, quicumque necesse
 Non putat in victos sævum dstringere ferrum,
 Quique suos cives, quod signa adversa tulerunt,
 315 Non credit fecisse nefas. Pompeius in arcto
 Agmina vestra loco vetita virtute moveri
 Cum tenuit, quanto satiavit sanguine ferrum!
 Vos tamen hoc oro, juvenes, ne cædere quisquam
 Hostis terga velit: civis, qui fugerit, esto.
 320 Sed dum tela micant, non vos pietatis imago
 Ulla, nec adversa conspecti fronte parentes
 Commoveant: vultus gladio turbate verendos.
 Sive quis infesto cognata in pectora ferro
 Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,
 325 Ignoti jugulum tanquam scelus imputet hostis.
 Sternite jam vallum, fossasque implete ruina,

Seneca Suaso. vii. p. 43. Caput Ciceronis
in rostris positum. p. 44. *jussit pro rostris*
exponi. p. 45. *positi in rostris capitis.*
 Noster i. 123.

Ora ferens miles festæ rorantia mensæ
Imposuit.

306. *Septorumque nefas,*] Hoc dicit ob
 quatuor legiones in Campo Martio truci-
 datas imperio Sullæ, cujus imitator erat
 Pompeius. vide quæ supra libro II. Gro-
 tius.

315. — *Pompeius in arcto*
Agmina vestra loco] Alii codices
 NOSTRA, quod civilius et gratius est.

318. *Vos tamen hoc oro, juvenes,*] Alii
 Codices, *Ast ego vos oro.* quod recipimus.

325. *Ignoti jugulum tanquam scelus*
imputet hostis.] Lectio ex MS. sensus:
 Etiam si quis in adversa acie propinquum
 nullum invenerit quem occidat, cædem
 ignoti cujusvis tanto in beneficio acci-

piam, quasi mea causa parricidium fecis-
 set. Narrat Tacitus bello civili quod in-
 ter Vitellium et Vespasianum fuit, mili-
 tem occisi à se fratris præmium petiisse.
 Grotius. Recte quidem IMPUTET,
 quod codices fere omnes habent, adscivit
 Vir magnus cum priores editi haberent
 IMPETAT: sed a sententia loci aber-
 rat, *Cædem ignoti cujusvis tanto in bene-*
ficio accipiam, quasi mea causa parrici-
dium fecisset. Itane vero? Cur ignotus
 quivis jugulatus par sit fratri aut patri?
 qua causa? quo consilio? ex hac parte, sen-
 tentia vel absurda vel nulla est; ex altera,
 scelestâ et nefaria. Quo enim pertinet,
 miles ille Vitellianus? cur non et illud
 Vitellii addidit, *Optime olere occisum hos-*
tem, et melius civem. Certe eodem reci-
 dit Viri magni interpretatio: quam si
 Lucanus ipse tam detestabilem affinxisset
 Cæsari, omnem pudorem exuisset. Ve-

- Exeat ut plenis acies non sparsa manipulis.
 Parcite ne castris: vallo tendetis in illo,
 Unde acies peritura venit. vix cuncta locuto
 330 Cæsare, quemque suum munus trahit, armaque raptim
 Sumta viris: celeres capiunt præſagia belli;
 Calcatisque ruunt castris: stant ordine nullo,
 Arte ducis nulla: permittunt omnia fatis.
 Si totidem Magni soceros, totidemque petentes
 335 Urbis regna suæ funesto in Marte locasses,
 Non tam præcipiti ruerent in prælia cursu.
 Vidit ut hostiles in rectum exire catervas
 Pompeius, nullasque moras permittere bello,
 Sed Superis placuisse diem: stat corde gelato
 340 Attonitus: tantoque duci sic arma timere
 Omen erat. premit inde metus, totumque per agmen
 Sublimi provectus equo: quem flagitat, inquit,
 Vestra diem virtus, finis civilibus armis,
 Quem quæsisit, adest. totas effundite vires;
 345 Extremum ferri superest opus, unaque gentes
 Hora trahit. quisquis patriam, carosque penates,
 Qui sobolem, ac thalamos, desertaque pignora quærit,

ra loci sententia hæc est: Dixerat, Terga hostis ne cædite, qui fugerit, civis sit, vel in partibus nostris numeratur. Hosti vero adverso et arma tenenti nolite parcere, seu patri seu fratri incurratis: Addit, Sive in cognatos inciditis, sive non; *ignoti* hostis jugulum, quem ex armatura non Italum agnoscitis, tamquam scelus imputate. *Imputet tamquam scelus*, hoc est, imputet *sibi*, reputet, tamquam scelus fecerit. Veto, interdico, tamquam scelus puniam; si quis in Auxiliariis occidendis tempus perdat, solos Romanos petite, cæteros contemnente, Appianus Civil. ii. 474. in hac ipsa Cæsaris allocutione. Καὶ τὰδε μοι περὶ μόνων ἐστὶ τῶν Ἰταλῶν. ἐπὶ τῶν γε συμμαχῶν μηδὲ φροντισεῖτε, μηδ' ἐν λόγῳ τίθεσθε, μηδὲ μάχεσθε ἕλως ἐκείνοις;—ἔχεσθε ἔν μοι τῶν Ἰταλῶν μόνων. Cæterum de solis Italici loquor: nam Auxiliares ne curetis quidem, aut in ullo numero habeatis, aut omnino cum illis pugnetis: — Italos, inquam, solos urgete.

330. — *Armaque raptim*
Sumta viris: celeres capiunt præſagia belli;] Egregie alii Codices:

Sumta CERESQUE viris: capiunt, &c.

Disciplina erat, numquam milites nisi pransos et corporibus curatis in prælium educere. Inde titulus libro Varronis, citante Nonio, *Pransus paratus*. Cato senior (Fragm. p. 185.) *Exercitum suum pransum paratum cohortatus eduxit foras atque instruxit.*

335. — *Funesto in Marte locasses,*] Erat in editis, *locasset*. Reposuimus *locasses*, id est, si quis locasset: quale: *In cælum, jussuris, ibit*. Si quis vulgatam præfert, subaudiendum erit, Cæsar. Grotius. Recte vir magnus *Locasses*: licet omnes quos noverim codices *Locasset*. neque subintelligi potest Cæsar, quale enim esset, si Cæsar tot Magni soceros, tot Cæsares, *locasset?*

- Ense petat: medio posuit Deus omnia campo.
 Causa jubet melior Superos sperare secundos.
- 350 Ipsi tela regent per viscera Cæsaris, ipsi
 Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
 Si socero dare regna meo, mundumque pararent,
 Præcipitare meam fatis potuere senectam.
 Non iratorum populis urbiq̄ue Deorum est
- 355 Pompeium servare ducem. quæ vincere possent
 Omnia contulimus. subiere pericula clari
 Sponte viri, sacraque antiquus imagine miles.
 Si Curios his fata darent, reducesque Camillos
 Temporibus, Deciosque caput fatale voventes,
- 360 Hinc starent. primo gentes oriente coactæ,
 Innumeræque urbes, quantas in prælia nunquam
 Excivere manus. toto simul utimur orbe.
 Quicquid signiferi comprehensum limite cœli
 Sub Noton, et Borean hominum sumus, arma movemus.
- 365 Nonne superfusis collectum cornibus hostem
 In medium dabimus? paucas victoria dextras
 Exigit: at plures tantum clamore catervæ
 Bella gerent. Cæsar nostris non sufficit armis.
 Credite pendentes e summis mœnibus urbis
- 370 Crinibus effusis hortari in prælia matres.
 Credite grandævum, vetitumque ætate Senatam
 Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos:
 Atque ipsam domini metuentem occurrere Romam.
 Credite, qui nunc est, populum, populumque futurum
- 375 Permistas afferre preces. hæc libera nasci,
 Hæc vult turba mori. si quis post pignora tanta
 Pompeio locus est, cum prole, et conjuge supplex,
 Imperii salva si majestate liceret,

542. *Sublimi provectus equo.*] Repone
 ex aliis codicibus PRÆVECTUS equo.

557. — *Sacraque antiquus imagine
 miles.*] Libenter hæc mutaverim in,

Sponte viri, ET PRISCA VENERANDUS
 imagine miles.

565. *Quicquid signiferi comprehensum li-
 mite cœli*] Cœli, ut iii. 254.

Signiferi regione poli.

Quidam Codices CYCEI. Lege STEL-
 LIFERI. Sen. Nat. Quæst. vi. 11. *Co-
 metas non in una cœli parte aspici
 nec in signifero tantum orbe, sed tam in
 ortu quam in occasu, frequentissime tamen
 circa septentrionem.* Herc. Fur. 1204.
*Stelliger mundus sonet, ubi legendum, To-
 net.*

- Volverer ante pedes. Magnus, nisi vincitis, exul,
 380 Ludibrium soceri, vester pudor, ultima fata
 Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
 Ne discam servire senex. Tam mœsta locuti
 Voce ducis flagrant animi, Romanaque virtus
 Erigitur, placuitque mori, si vera timeret.
- 385 Ergo utrinque pari concurrunt agmina motu
 Irarum: metus hos regni, spes excitat illos.
 Hæ facient dextræ, quicquid non expleat ætas
 Ulla, nec humanum reparat genus omnibus annis,
 Ut vacet a ferro. gentes mars iste futuras
- 390 Obruet, et populos ævi venientis in orbem
 Erepto natale feret. tunc omne Latinum
 Fabula nomen erit: Gabios, Veiosque, Coramque
 Pulvere vix tectæ poterunt monstrare ruinæ,
 Albanosque lares, Laurentinosque penates
- 395 Rus vacuum, quod non habitet nisi nocte coacta
 Invitus, questusque Numam jussisse, Senator.
 Non ætas hæc carpsit edax, monumentaque rerum
 Putria destituit: crimen civile videmus,
 Tot vacuas urbes. generis quo turba redacta est
- 400 Humani? toto populi qui nascimur orbe,
 Nec muros implere viris, nec possumus agros.
 Urbs nos una capit: vincto fossore coluntur
 Hesperiae segetes: stat tectis putris avitis
 In nullos ruitura domus: nulloque frequentem
- 405 Cive suo Romam, sed mundi fæce repletam,
 Cladis eo dedimus, ne tanto in tempore bellum
 Jam posset civile geri: Pharsalia tanti
 Causa mali. cedant feralia nomina Cannæ,
 Et damnata diu Romanis Allia fastis.

367. — *At plures tantum clamore catervæ*] Lege ex aliis codicibus AC.

385. *Ergo utrinque pari concurrunt agmina motu*] Nondum *Concurrunt*, nec nisi versu demum 470. Repone PRO-CURRUNT. iv. 772.

— neque enim licuit *procurrere* contra Et *miscere manus*.

386. — *Metus hos regni, spes excita illos.*] Ita distinximus. Non enim quovis metu vult pugnasse Pompeianos, sed metu tyrannidis, at Cæsarianos contra tyrannidem sperasse. Grotius.

397. — *Monimenta que rerum Putria destituit:*] Vera hæc distinctio: Italiæ ædificia non ætas destituit,

- 410 Tempora signavit leviorum Roma malorum :
 Hunc voluit nescire diem. pro tristia fata !
 Aëra pestiferum tractu, morbosque fluentes,
 Insanamque famem, permissasque ignibus urbes ;
 Mœniaque in præceps laturos plena tremores
- 415 Hi possent explere viri: quos undique traxit
 In miseram Fortuna necem, dum munerâ longi
 Explicat eripiens ævi, populosque, ducesque,
 Constituit campis: per quos tibi Roma ruenti
 Ostendat quam magna cadas. quo latius orbem
- 420 Possedit, citius per prospera fata cucurrit.
 Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
 Te geminum Titan procedere vidit in axem.
 Haud multum terræ spatium restabat Eoæ,
 Ut tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret æther,
- 425 Omniaque errantes stellæ Romana viderent.
 Sed retro tua fata tulit par omnibus annis
 Emathiæ funesta dies. hac luce cruenta
 Effectum, ut Latios non horreat India fascēs,
 Nec vetitos errare Daas in mœnia ducat:
- 430 Sarmaticumque premat succinctus Consul aratrum:
 Quod semper sævas debet tibi Parthia pœnas,
 Quod fugiens civile nefas, redituraque nunquam
 Libertas, ultra Tigrim, Rhenumque recessit,
 Ac, toties nobis jugulò quæsitâ, negatur,
- 435 Germanum, Scythicumque bonum: nec respicit ultra
 Ausoniam: vellem, populis incognita nostris:
 Vulturis ut primum lævo fundata volatu

sed jacent culpa belli civilis. vide pro-
 oemium Pharsaliæ. Grotius.

414. *Mœniaque in præceps laturos ple-
 na tremores*

Hi possent explere viri:] Dic so-
 des quæ sunt *plena mœnia*? præsertim
 cum mox sequatur, *Explere*. Corrige,

*Mœniaque in præceps laturos PLANA tremo-
 res.*

Laturos plana in præceps: ut i. 385.

Tu quoscumque velis *in planum effundere mu-
 ras.*

419. *Ostendat quam magna cadas. quo
 latius orbem*

*Possedit, citius per prospera fata
 cucurrit.] Possedit, Fortuna scilicet Po-
 puli Romani. ut i. 109.*

populique potentis,
 Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet or-
 bem,
 Non cepit Fortuna duos.

Atqui hoc durissime infertur, nisi legeris,

Ostendat quam magni CADAT.

- Romulus infami complevit mœnia luco,
 Usque ad Thessalicas servisses, Roma, ruinas.
- 440 De Brutis, Fortuna, queror. quid tempora legum
 Egimus, aut annos a Consule nomen habentes?
 Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,
 Quam sub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis.
 Ex populis, qui regna ferunt, sors ultima nostra est,
- 445 Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto
 Numina: cum cæco rapiantur secula casu,
 Mentimur regnare Jovem. spectabit ab alto
 Æthere Thessalicas, teneat cum fulmina, cædes?
 Scilicet ipse petet Pholoën? petet ignibus Ceten,
- 450 Immeritæque nemus Rhodopes, pinusque minanteis?
 Cassius hoc potius feriet caput? astra Thyestæ
 Abstulit, et subitis damnavit noctibus Argos:
 Tot similes fratrum gladios, patrumque gerenti
 Thessaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
- 455 Sunt curata Deo. cladis tamen hujus habemus
 Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
 Bella pares Superis facient civilia divos:
 Fulminibus manes, radiisque ornabit, et astris,
 Inque Deum templis jurabit Roma per umbras.
- 460 Ut rapido cursu fati suprema morantem
 Consumsere locum: parva tellure diremti,
 Inde manum spectant, vultusque agnoscere quærent,
 Quo sua pila cadant, aut qua sibi fata minentur,
 Facturi quæ monstra forent. videre parentes
- 465 Frontibus adversis, fraternaue comminus arma,

Sic passim apud Poëtas, Fortuna stare, manere, recedere, ruere, occidere dicitur. Res ex Floro patet, i. 1. Prope 250 annos cum Finitimis luctatus est, per 250 annos Italiam subegit, dehinc ad Cæsarem Augustum 200 anni, quibus totum orbem pacavit.

433. Libertas, ultra Tigrim, Rhenumque recessit,] Quasi dicat, ultra terminos Imperii Romani. Sed cum infra dicat Germanis et Scythis concessam libertatem, vereor ne *Tanaim* sit legendum, quem

ultra Scythæ, ut trans Rhenum Germani. Ultra Tigrim certe Parthi regnabantur, non autem liberi erant. Itaque opponit Tacitus: *acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Grotius.

440. — *Quid tempora legum*

Egimus, aut annos a Consule nomen habentes?] Liv. initio lib. ii. *Liberi jam hinc populi Romani res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* Grotius.

- Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
 Pectora constrinxit: gelidusque in viscera sanguis
 Perculsa pietate coit: totæque cohortes
 Pila parata diu tensis tenuere lacertis.
- 470 Dii tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
 Sed sensum post fata tuæ dent, Crastine, morti,
 Cujus torta manu commisit lancea bellum,
 Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.
 O præceps rabies, cum Cæsar tela teneret,
- 475 Inventa est prior ulla manus! tunc stridulus aër
 Elisus lituis, conceptaque classica cornu:
 Tunc ausæ dare signa tubæ; tunc æthera tendit,
 Extremique fragor convexa irrumpit Olympi:
 Unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
- 480 Excepit resonis clamorem vallibus Æmus,
 Peliacisque dedit rursus geminare cavernis:
 Pindus agit gemitus, Pangæaque saxa resultant,
 Cætææque gemunt rupes. vocesque furoris
 Expavere sui tota tellure relatas.
- 485 Spargitur innumerum diversis missile votis.
 Vulnere pars optat, pars terræ figere tela,
 Ac puras servare manus. rapit omnia casus;
 Atque incerta facit, quos vult Fortuna nocentes.

462. *Inde manum spectant,*] Multis è diversis lectionibus hanc concinnavimus. ubi propius hostem ventum est, aspiciunt quos petant vultus, quæ ipsis minentur manus. quæ denique facturi essent scelera. Grotius.

471. *Sed sensum post fata tuæ dent, Crastine, morti,*] Emendandus hinc Plut. apud quem hic prælii Pharsalici inchoator mendose scribitur Κρασσαίανός. Grotius. Plutarchus in Pompeio vocat Κρασσαίανόν; at in Cæsare Κρασσίνιον: utrobique reponendum Κράσιον.

482. *Pindus agit gemitus,*] Recte Codices plerique FREMITUS; sequitur enim versu proximo,

Cætææque gemunt rupes.

487. — *Rapit omnia casus;*] Pars

militum, ait, vulnere optat, pars tela sua incruenta esse: sic ut cum cadant, in neminem incidant, sed rapit omnia casus. Quo rapit? aut quomodo Casus rapere tela potest extra cursum destinatum? Corrige,

REGIT omnia casus.

Dirigit, ait, Casus omnia tela, et Fortuna incerta, quos vult, nocentes facit. Tacitus Annal. i. 49. *Causa in oculo; cætera* Fors regit. Noster supra 350.

Ipsi tela regent per viscera Cæsaris.

Infra 515.

Arcu turba minax nusquam rexere sagittas:

Ovid. Met. vii. 683. de Cephalo jaculo;

_____ fortunaque missum
 Non regit, et revolat nullo referente cruentum.

- Sed quota pars cladis jaculis, ferroque volanti
 490 Exacta est? odiis solus civilibus ensis
 Sufficit, et dextras Romana in viscera ducit.
 Pompeii densis acies stipata catervis,
 Junxerat in seriem nexis umbonibus arma.
 Vixque habitura locum dextras, ac tela movendi
 495 Constiterat, gladiosque suos compressa tenebat.
 Præcipiti cursu vesanum Cæsaris agmen
 In densos agitur cuneos: perque arma, per hostem
 Quærit iter, qua torta graves lorica catenas
 Opponit, tutoque latet sub tegmine pectus.
 500 Hac quoque perventum est ad viscera: totque per arma
 Extremum est, quod quisque ferit. civilia bella
 Una acies patitur, gerit altera: frigidus inde
 Stat gladius; calet omne nocens a Cæsare ferrum.
 Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens,
 505 Abstulit ingentis fato torrente ruinas.
 Ut primum toto diduxit cornua campo
 Pompeianus eques, bellique per ultima fudit:
 Sparsa per extremos levis armatura maniplos
 Insequitur, sævasque manus immittit in hostem.
 510 Illic quæque suo miscet gens prælia telo:
 Romanus cunctis petitur cruor: inde sagittæ,

491. *Et dextras Romana in viscera ducit.*] *Dextras* iterum habebimus, tertio ab hinc versu. Et mirum sane, si *Ensis ducit dextras in viscera*; cum dextra potius ense ducat, et ipsa non pertingat ad viscera. Corrigo,

— et *RECTA* Romana in viscera ducit.

495. — *Gladiosque suos compressa tenebat.*] Dolet hoc Virum magnum admisisse; cum plerique Codices et aliquot Editi recte habeant *TIMEBAT*. Timebat acies artata suos ipsorum gladios; ne vel se vel suos vulnerarent.

504. *Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens.*] Ex MS. est hæc lectio. Vergens, id est, librans velut dubio eventu. Grotius. Veterrimi tres Codices *VERTENS*, sed quid illud quæso est

Diu abstulit? et quid *Abstulit ruinas?* utrumque sensu nullo. Lego,

Nec Fortuna diu rerum tot pondera *vertens*
DISTULIT ingentes fato *TORQUENTE*
 ruinas.

Non diu distulit, non diu protraxit.

509. — *Sævasque manus immittit in hostem.*] Numquam hoc dixisset de Pompeianis, *Sævas* manus. Emendatio ex Historia facilis est, Corrige,

*LÆVAS*que manus immittit in hostem.

Lævæ manus sunt cornu sinistrum. Cæsar Civil. iii. 95. *Eodem tempore Equites a sinistro Pompeii cornu, ut erat imperatum, universi procucurrerunt, omnisque multitudo sagittariorum se profudit, quarum impetum noster Equitatus, non tulit.* Plutarchus in Cæsare idem habet: *Οἱ δὲ*

- Inde faces, et saxa volant, spatioque solutæ
 Aëris, et calido liquefactæ pondere glandes.
 Tunc et Ituræi, Medique Arabesque, soluto
 515 Arcu turba minax, nusquam rexere sagittas :
 Sed petitur solus, qui campis imminet aër :
 Inde cadunt mortes: sceleris sed crimine nullo
 Externum maculant chalybem; stetit omne coactum
 Circa pila nefas: ferro subtexitur æther,
 520 Noxque super campos telis conserta pependit.
 Tum Cæsar metuens, ne frons sibi prima labaret.
 Incursu, tenet obliquas post signa cohortes :
 Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat,
 Immittit subitum non motis cornibus agmen.
 525 Immemores pugnæ, nulloque pudore timendi
 Præcipites fecere palam, civilia bella
 Non bene barbaricis unquam commissa catervis.
 Ut primum sonipes tranfixus pectora ferro,
 In caput effusi calcavit membra regentis :
 530 Omnis eques cessit campis, glomerataque pubes
 In sua conversis præceps ruit agmina frænis.
 Perdidit inde modum cædes, ac nulla secuta est
 Pugna: sed hinc jugulis, hinc ferro bella geruntur.
 Nec valet hæc acies tantum prosternere, quantum
 535 Inde perire potest. utinam, Pharsalia, campis
 Sufficiat cruor iste tuis, quem barbara fundunt
 Pectora, non alio mutentur sanguine fontes.
 Hic numerus totos tibi vestiat ossibus agros :
 Aut si Romano compleri sanguine mavis,

ἰσπεῖς ἅπαντες ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν ἔβρισαν, ὡς τὸ δεξιὸν κυκλωσάμενοι τῶν πολεμίων. Et in Pompeio, τὸ δὲ εὐανόμον εἶχε Λεύκιος Δομίτιος, ἐρρώσθη δὲ τῶν πλῆθει τῶν ἰσπεῶν, ἐνταῦθα γὰρ ὀλίγῃ δαῖν ἅπαντες ἐρρώθησαν. Cæterum cum supra v. 220. Noster dicat Domitium cornui *dextro* præfuisse: Plutarchus bis, et in Cæsare et in Pompeio, et Appianus *sinistro* cornui eum præponunt: Cæsar silet.

514. — Arabesque, soluto

Arcu turba minax,] Atqui altero abhinc versu habuimus *Solutæ*. *Soluto* arcu, credideram tenso arcu pugnari, non laxo. Horatius Carm. iii. 8.

Jam Scythæ laxo meditantur arcu
 Cedere campis.

Bersmanni Codex et nostri omnes SOLUTI, non *Soluto*. Corrige,

— Arabesque SONANTI
 Arcu turba minax.

Virgil. Æn. v. 521.

- 540 Istis parce precor : vivant Galatæque, Syrique,
Cappodoces, Gallique, extremique orbis Iberi,
Armenii, Cilices : nam post civilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omneis
It timor, et fatis datus et pro Cæsare cursus.
- 545 Ventum erat ad robur Magni, mediasque catervas;
Quod totos errore vago perfuderat agros:
Constitit hic bellum, fortunaque Cæsaris hæsit,
Non illic regum auxiliis collecta juvenus
Bella gerit, ferrumque manus movere togatæ :
- 550 Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina, Cæsar.
Hanc fuge, mens, partem belli, tenebrisque relinque,
Nullaque tantorum discat, me vate, malorum,
Quam multum bellis liceat civilibus, ætas.
- 555 Ah potius pereant lacrymæ, percantque querelæ.
Quicquid in hac acie gessisti, Roma, tacebo.
Hic Cæsar, rabies populi, stimulusque furoris,
Ne qua parte sui pereat scelus, agmina circum
It vagus, atque ignes animis flagrantibus addit.
- 560 Inspicit et gladios, qui toti sanguine manent,
Qui niteant primo tantum mucrone cruenti,
Quæ presso tremat ense manus, quis languida telæ,
Quis contenta ferat, quis præstet bella jubenti,
Quem pugnare juvet, quis vultum cive peremto
- 565 Mutet: obit latis projecta cadavera campis.
Vulnera multorum totum fusura cruorem
Opposita premit ipse manu. quacunq̄ue vagatur,

Ostentans artemque pater, arcumque sonantem.
Stattius Thebaid. i. 658.

Proinde move pharetras, arcusque sonoros.
521. Tum Cæsar metuens,] Codex Coll.
Trinitatis CUM. Recte.

545. Hic populus Romanus erit.] Si
hanc lectionem recipis, ordo erit, *Hic po-
pulus erit Romanus*; Atqui de tot gen-
tibus, de Galatis, Syris, Cappadocis, Gal-
lis, Iberis, Armeniis, Cilicibus, non dix-
isset *Hic populus*, sed *Hi populi*. Re-
pone,

Hi populus Romanus ERUNT.

Supra 400.

———— toto populi qui nascimur orbe,
Urbs nos una capit.

Infra 862.

Romani bustum populi.

553. *Nullaque tantorum discat, me vate,
malorum,*] Tolle istas distinctiones, *me
vate*; alioqui constructio erit, *Nulla ætas
tantorum malorum*, nullo sensu. *Me vate
tantorum malorum*, ut *Homerus*,

- Sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum,
 Bistonas aut Mavors agitans, si verbere sævo
 570 Palladia stimulet turbatos ægide currus.
 Nox ingens scelerum, et cædes oriuntur, et instar
 Immensæ vocis gemitus, et pondere lapsi
 Pectoris arma sonant, confractique ensibus enses.
 Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
 575 Adversosque jubet ferro confundere vultus.
 Promovet ipse acies: impellit terga suorum:
 Verbere conversæ cessantes excitat hastæ.
 In plebem vetat ire manus, monstratque Senatum,
 Scit cruor imperii qui sit, quæ viscera legum,
 580 Unde petat Romam, libertas ultima mundi
 Quo steterit ferienda loco. permista secundo
 Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
 Urgentur: cædunt Lepidos, cæduntque Metellos,
 Corvinosque simul, Torquataque nomina legum,

Μάντι Κακῶν, ἢ πάσι μοι τὸ κέρηρον εἶπας.

557. — *Stimulusque furoris,*] *Æstrum* Bellonæ. Grotius.

571. *Nox ingens scelerum, et cædes oriuntur,*] Codex Bersmanni, et Coll. Trinitatis, rectius

Nox ingens scelerum est. cædes oriuntur.

579. — *Quæ viscera legum,*] Emen-
 datio est nostra, eleganti, ni fallor, meta-
 phora. Ante *regum*. Atqui regibus nihil
 cum Senatu de quo hic sermo. illi enim
 seorsim apud sua quisque auxilia. Gro-
 tius. *Unde petat Romam*, sic accipe:
Unde feriat, vulneret. Virgil. Georg.
 ii. 505.

————— hic petit excidiis urbem.

584. — *Torquataque nomina legum,*
Sæpe duces, summosque hominum]
 Sensum feceramus commodum. Sed
 quid opus? cum sola interpunctione mu-
 tata nihilo pejorem faciat Rutgersius:

————— Torquataque nomina, regum

Sæpe duces.

Nempe ut olim Agamemnon, ὕπατος κρεί-
 οντων. Grotius. Si vera loqui jus est,

nullo modo *commodum fecerat sensum*
 vir summus; *Torquata nomina legum*,
 nullum, ne incommodum quidem, sensum
 reddunt. Recte distinxit Rutgersius,
 quem vide Var. Lect. iii. 7. sed et aliud
 restat, quod tolerari quidem poterit, non
 tamen plene satisfacit. *Torquata nomina*,
 recte fortassis in loco idoneo: ut Auso-
 nius Parent. xxii.

Desinite, o veteres, *Calpurnia nomina*, Frugi.
 et Epist. xix.

Et Caranum, *Pellæa* dedit qui *nomina regum*.

Quod ultimum vel receptæ hic olim dis-
 tinctioni patrocinari videtur *Torquataque*
nomina regum. Sed vix potest a me im-
 petrari, ut post *Lepidos, Metellos, Corvinos*,
 posuisse credam Nostrum *Torquata no-*
mina pro *Torquatos*. etsi *Torquatus* inter
 Pompeii duces erat, ut vi. 285. *Torquato*
ruit inde minax, jejuni hoc cujusdam
 aridique ingenii esset, non Lucani. Quid
 ergo? aliud tibi, ex conjectura supposito,
 tam receptæ lectioni proximum, quam
 sententiæ accommodatissimum:

————— cædunt Lepidos, cæduntque Metellos,

585 Sæpe duces, summosque hominum te, Magne, remoto.

Illic plebeia contactus casside vultus,

Ignotusque hosti, quod ferrum, Brute, tenebas!

O decus imperii, spes o suprema Senatus,

Extremum tanti generis per secula nomen,

590 Ne rue per medios nimium temerarius hostes,

Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,

Thessalia periture tua. nil proficis istic

Cæsaris intentus jugulo: nondum attigit arcem

Juris, et humanum culmen, quo cuncta reguntur

595 Egressus, meruit fatis tam nobile letum:

Vivat, et, ut Bruti procumbat victima, regnet.

Hic patriæ perit omne decus: jacet aggere magno

Patritium campis commista plebe cadaver.

Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum

600 Pugnacis Domiti; quem clades fata per omnes

Ducebant. nusquam Magni fortuna sine illo

Corvinosque simul, *TOT TANTAQUE* nomina, regum
Sæpe duces.

Si *Torquata* retines; id incommodi est, quod non plures quam istos quattuor Senatores periisse hic indicas: atqui vel fide historica decem occisi sunt; Lucanus vero rem exaggerans, universum fere Senatum cecidisse hic prædicat. Jam vero si *Tot tantaque* adsciscis, præter priores illos tres, quotvis alios adsumere potes. *Nomina* autem perinde est ac *Viros*. Noster i. 313.

———— et nomina vana *Catones*.

et vi. 795.

Vidi ego jactantes popularia nomina Drusos.

Silius ii. 177.

———— et nobile nomen

Eurydamas.

et iv. 186.

———— celeberrima nomina bello

Tiburtes Magios.

v. 77.

———— egregius linguæ nomenque superbum
Corvinus.

vi. 62.

Serranus clarum nomen.

et xi. 514.

Hic Varro, et *magnum* Latia inter nomina, *no-*
men.

Paullus.

xvii. 304.

———— nobile nomen

Fulvius.

Tacitus Annal. 1. 53. *Constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. Quintil. Declam. cccxxxviii. Succurrant vobis Catones et Scipiones et tot clarissima civitatis nostræ nomina. Tot Tantaque. Ovid. Met. ii. 96.*

Et tot ac tantis cœli, terræque, marisque.

Cæsar Civil. i. 85. *Neque alia de causa tot tantasque clades paratas. Livius xlv. 59. Perseus rex captus, Philippus et Alexander filii regis, tanta nomina, subtrahuntur civitatis oculis.*

594. — Et humanum culmen, quo cuncta reguntur] Lege ex M. S. A.

———— nondum attigit arcem

Juris, et humani culmen, quo cuncta premuntur,
Egressus.

- Succubuit : victus toties a Cæsare, salva
 Libertate perit : tunc mille in vulnera lætus
 Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
- 605 Viderat in crasso versantem sanguine membra
 Cæsar, et increpitans; Jam Magni deseris arma,
 Successor Domiti : sine te jam bella geruntur.
 Dixerat : ast illi suffecit pectora pulsans
 Spiritus in vocem, morientiaque ora resolvit.
- 610 Non te funesta scelerum mercede potitum,
 Sed dubium fati, Cæsar, generoque minorem
 Aspiciens, Stygias Magno duce liber ad umbras
 Et securus eo : te sævo Marte subactum,
 Pompeioque graveis pœnas, nobisque daturum
- 615 Cum moriar, sperare licet. non plura locutum
 Vita fugit, densæque oculos pressere tenebræ.
 Impendisse pudet lacrymas in funere mundi
 Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
 Quærere, letiferum per cujus viscera vulnus
- 620 Exierit ; quis fusa solo vitalia calcet ;
 Ore quis adverso, demisso faucibus ense,
 Expulerit moriens animam ; quis corruat ictu,
 Quis steterit, dum membra cadunt : qui pectora telis
 Transmittant, aut quos campis affixerit hasta :
- 625 Quis cruor emissus perruperit aëra venis,
 Inque hostis cadat arma sui : quis pectora fratris
 Cædat, et, ut notum possit spoliare cadaver,
 Abscisum longe mittat caput : ora parentis
 Quis laceret, nimiaque probet spectantibus ira
- 630 Quem jugulat, non esse patrem. mors nulla querela
 Digna sua est, nullosque hominum lugere vacamus.

Horat.

—— Arces attingit igneas.

Asconius Pedian. *Arces, sedes Tyranni dicitur*, ut sæpe alibi. *Egressus*, ut Statius,

Virtus egressa modum.

607. *Successor Domiti :*] Quia successorum se Cæsari in bellum Gallicum speraverat. Grotius. Immo, quia suc-

cessor ei designatus erat. Cæsar Civil. i. 6. *Provinciae privatis decernuntur : L. Domitio Gallia.* Appianus p. 474.

621. *Ore quis adverso, demisso faucibus ense,*

Expulerit moriens animam ;] Demissum ensem plures codices : *Anima co-*
dex Regius. Lege,

- Non istas habuit pugnae Pharsalia parteis,
 Quas aliae clades: illic per fata virorum,
 Per populos hic Roma perit: quod militis illic,
 635 Mors hic gentis erat: sanguis ibi fluxit Achæus,
 Ponticus, Assyrius: cunctos hæerere cruores
 Romanus, campisque vetat consistere torrens:
 Majus ab hac acie, quam quod sua secula ferrent
 Vulnus habent populi: plus est quam vita, salusque,
 640 Quod perit: in totum mundi prosternimur ævum.
 Vincitur his gladiis omnis, quæ serviet, ætas.
 Proxima quid soboles, aut quid meruere nepotes
 In regnum nasci? pavide num gessimus arma?
 Teximus aut jugulos? alieni pœna timoris
 645 In nostra cervice sedet. post prælia natis
 Si dominum, Fortuna, dabas, et bella dedisses.
 Jam Magnus transisse Deos, Romanaque fata
 Senserat infelix: tota vix clade coactus
 Fortunam damnare suam, stetit aggere campi
 650 Eminus, unde omneis sparsas per Thessala rura
 Aspiceret clades, quæ bello obstante latebant.
 Tot telis sua fata peti, tot corpora fusa,
 Ac se tam multo pereuntem sanguine vidit.
 Nec, sicut mos est miseris, trahere omnia secum
 655 Mersa juvat, gentesque suæ miscere ruinæ:
 Ut Latiae post se vivat pars maxima turbæ,
 Sustinuit dignos etiam nunc credere votis
 Coelicolas, voluitque sui solatia casus:
 Parcite, ait, Superi, cunctas prosternere gentes:
 660 Stante potest mundo, Romaque superstite, Magnus
 Esse miser. si plura juvant mea vulnera, conjux

Ore quis adverso *demissum* faucibus *ensem*
 Expulerit moriens *anima*.

Hoc est; sanguine. Ovid. Met. vi. 259.

Altera per *jugulum* pennis tenuis acta sagitta est;
 Expulit hanc sanguis.

Seneca CEdipo, 1040.

Jacet premita: vulneri immoritur manus;
 Ferrumque secum nimias ejecit cruor.

Ovid. Metam. xiii. 394.

Nec voluere manus infixum educere telum;
 Expulit ipse cruor.

625. — Qui pectora telis
 Transmittant,] MSS.

————— quis pectore tela
 Transmittat.

Grotius.

- Est mihi, sunt nati ; dedimus tot pignora fatis.
 Civile parum est bello, si meque, meosque
 Obruat ? exiguæ clades sumus, orbe remoto ?
 665 Omnia quid laceras ? quid perdere cuncta laboras ?
 Jam nihil est, Fortuna, meum. sic fatur : et arma,
 Signaque, et afflictas omni jam parte catervas
 Circuit, et revocat matura in fata ruentes,
 Seque negat tanti. nec deerat robur in enses
 670 Ire duci, juguloque pati, vel pectore letum :
 Sed timuit strato miles ne corpore Magni
 Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis :
 Cæsaris aut oculis voluit subducere mortem.
 Nequicquam. infelix, socero spectare volenti
 675 Præstandum est ubicunque caput. sed tu quoque conjux,
 Causa fugæ, vultusque tui : fatisque probatum
 Te præsentem mori. Tunc Magnum concitus aufert
 A bello sonipes, non tergo tela paventem,
 Ingentisque animos extrema in fata ferentem.
 680 Non gemitus, non fletus erat, salvaque verendus
 Majestate dolor, qualem te, Magne, decebat
 Romanis præstare malis. non impare vultu
 Aspicias Emathiam : nec te videre superbum
 Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt.
 685 Quamque fuit læto per treis infida triumphos,
 Tam misero Fortuna minor. jam pondere fati
 Deposito securus abis : nunc tempora læta
 Respexisse vacat : spes nunquam implenda recessit :
 Quid fueris nunc scire licet. fuge prælia dira,
 690 Ac testare Deos, nullum qui perstet in armis,
 Jam tibi, Magne, mori : ceu flebilis Africa damnis,
 Et ceu Munda nocens, Pharioque a gurgite clades,
 Sic et Thessalicæ post te pars maxima pugnæ.

676. — *Fatisque probatum*
Te præsentem mori.] Miror MSS. omnes habere, *fatisque negatum*, quod rei contrarium. Forte scripserit Lucanus *rogatum*, ut allusio fit ad legum rogationes. Grotius.

695. *Sic et Thessalicæ post te pars maxima pugnæ.*] Major pars cladis Thessalicæ evenit absente jam Pompeio : ideoque illi non magis imputari potest, quam quæ post mortem ipsius acciderunt. Grotius.
 705. *Crede Deis.*] Perpetuus in te deo-

- Non jam Pompeii nomen populare per orbem,
 695 Nec studium belli: sed par, quod semper habemus,
 Libertas, et Cæsar erunt: teque inde fugato
 Ostendet moriens, sibi se pugnasse, Senatus.
 Nonne juvat pulsum bellis cessisse, nec istud
 Prospectare nefas, spumanteis cæde catervas?
 700 Respice turbatos incursu sanguinis amnes,
 Et soceri miserere tui. quo pectore Romam
 Intrabit factus campis felicior istis?
 Quicquid in ignotis solus regionibus exul,
 Quicquid sub Phario positus patiere tyranno;
 705 Crede Deis, longo fatorum crede favori.
 Vincere pejus erat. prohibe lamenta sonare,
 Flere veta populos: lacrymas, luctusque remitte.
 Tam mala Pompeii, quam prospera mundus adoret.
 Aspice securus vultu non supplice reges:
 710 Aspice possessas urbes, donataque regna,
 Ægyptum, Libyamque, et terras elige morti.
 Vidit prima tuæ testis Larissa ruinæ
 Nobile, nec victum fatis caput: omnibus illa
 Civibus effudit totas per mœnia vires
 715 Obvia ceu læto: præmittunt munera flentes:
 Pandunt templa, domos: socios se cladibus optant.
 Scilicet immenso superest ex nomine multum,
 Teque minor solo: cunctas impellere gentes
 Rursus in arma potes, rursusque in fata redire.
 720 Sed quid opus victo populis, aut urbibus, inquit?
 Victori præstate fidem. Tu, Cæsar, in alto
 Cædis adhuc cumulo patriæ per viscera vadis:
 At tibi jam populos donat gener. avehit inde
 Pompeium sonipes: gemitus, lacrymæque sequuntur:
 725 Plurimaque in sævos populi convicia divos.
 Nunc tibi vera fides quæsi, Magne, favoris

rum favor fidem tibi faciat, è duobus malis id tibi evenisse, quod erat minus. Minus malum est bello civili vinci quam vincere. Ni ita esset, victorem te fecissent Dii, quos tibi bene velle dubitare non debes. Grotius.

715. *Præmittunt munera flentes.*] Quomodo *præmittunt*, qui ipsi *obviam* veniunt. Codices fere omnes *Promittunt*. Repone, *PROMITTUNT NOMINA* flentes.
 Hoc est, promittunt se militaturos. Noster i. 388.

Contigit, ac fructus. felix se nescit amari.

- Cæsar ut Hesperio vidit satis arva natare
Sanguine, parcendum ferro, manibusque suorum
730 Jam ratus, ut viles animas, perituraque frustra
Agmina permisit vitæ. sed castra fugatos
Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem ;
Protinus hostili statuit succedere vallo,
Dum fortuna calet, dum conficit omnia terror,
735 Non veritus grave ne fessis, ac marte subactis
Hoc foret imperium. non magno hortamine miles
In prædam ducendus erat: victoria nobis
Plena viri, dixit: superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est: nec enim donare vocabo,
740 Quod sibi quisque dabit. cunctis en plena metallis
Castra patent: raptum Hesperiiis e gentibus aurum
Hic jacet: Eoasque premunt tentoria gazas.
Tot regum fortuna simul, Magnique coacta
Expectat dominos: propera procedere miles
745 Quos sequeris: quascunque tuas Pharsalia fecit,
A victis rapiantur opes. nec plura locutus
Impulit amentes, aurique cupidine cæcos
Ire super gladios, supraque cadavera patrum,
Et cæsos calcare duces. quæ fossa, quis agger
750 Sustineat pretium belli, scelerumque petentes?
Sire volunt, quanta fuerint mercede nocentes.
Invenere quidem spoliato plurima mundo,
Bellorum in sumtus congestæ pondera massæ:

Elatasque alte, quæcumque ad bella vocaret
Promisere manus.

Dare nomina, in militiam: locutio notissima. Tacitus Hist. iii. 59. *Vitellius vocari tribus jubet*, dantes nomina sacramento adigit. Val. Flaccus v. 119.

— nova dux accedere gaudet
Nomina, desertos et jam sibi currere remos.

Val. Maximus v. 2. 2. *Quid illa juventute Romana gratius, quæ ultro nomina sua militari sacramento obtulit?*

735. — *Marte subactis*] Defatigatis. Grotius. Atqui *marte subactos* ubique

victos notat, non *defatigatos*: Corrige igitur,

Non veritus, grave ne fessis *IN* marte *SUBACTOS*
Hoc foret imperium.

Non grave erat victoribus licet fessis, in victos fugatosque ire. Silius i. 302.

— ne veniæ spem marte subactis.

746. *A victis rapiantur opes. nec plura locutus*] Scribendum ex fide MSS. *rapiuntur*. Nisi præcedis Pompeianos, jam illi rapient suppellectilem quæ in castris

- Sed non implerunt cupientes omnia mentes.
- 755 Quicquid fodit Iber, quicquid Tagus expulit auri,
 Quodque legit dives summis Arimaspus arenis,
 Ut rapiant, parvo scelus hoc venisse putabunt,
 Cum sibi Tarpeias victor desponderit arces:
 Cum spe Romanæ promiserit omnia prædæ:
- 760 Decipitur, quod castra rapit. capit impia plebes
 Cespite patricio somnos: vacuumque cubile
 Regibus infandus miles premit: inque parentum,
 Inque toris fratrum posuerunt membra nocentes:
 Quos agitat vesana quies, somnique furentes:
- 765 Thessalicam miseri versant in pectore pugnam.
 Invigilat cunctis sævum scelus, armaque tota
 Mente agitant, capuloque manus absente moventur.
 Ingemuisse putes campos, terramque nocentem
 Inspirasse animas, infectumque aëra totum
- 770 Manibus, et superam Stygia formidine noctem.
 Exigit a meritis tristeis victoria pœnas,
 Sibilaque et flammam infert sopor: umbra peremti
 Civis adest: sua quemque premit terroris imago.
 Ille senum vultus, juvenum videt ille figuras:
- 775 Hunc agitant totis fraterna cadavera somnis:
 Pectore in hoc pater est, omnes in Cæsare manes.
 Haud alios nondum Scythica purgatus in ara
 Eumenidum vidit vultus Pelopeus Orestes:
 Nec magis attonitos animi sensere tumultus,
- 780 Cum fureret Pentheus; aut cum desisset Agave.

est, quæque nobis victoriæ jure debetur. Pro tribus postremis hujus versus vocibus prior Lucani editio habuit: *Sic milite jussu*, quod MSS. testantur. Grotius. *Lege Sic milite jussu* (altero versu deleto) *ire super clades*, &c. Livius xlv. 2. *Prætore dimisso, menstruum jussu milite secum ferre, castra movit.*

754. — *Implerunt*] Ita rectius quam *implevit*. Est enim in hoc versu expletus sensus. Grotius.

757. *Ut rapiant,*] *Quamvis rapiant hæc*

omnia, non tamen putabunt præmia meritis respondere. Grotius.

760. — *Quod castra rapit.*] *Castra*, non *Romam*. Grotius.

768. *Ingemuisse putes campos, terramque nocentem*

Inspirasse animas,] *Omnes fere codices Putem.* mox corrige *Nocentes Inspirasse animas*. Virg. vii. 551.

— *vipeream inspirans animam.*

780. — *Aut cum desisset Agave.*]

- Hunc omnes gladii, quos aut Pharsalia vidit,
 Aut ultrix visura dies, stringente Senatu,
 Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
 Et quantum pœnæ misero mens conscia donat,
 785 Quod Styga, quod manes, infestaque Tartara somnis
 Pompeio vivente videt! Tamen omnia passo,
 Postquam clara dies Pharsalica damna retextit,
 Nulla loci facies revocat feralibus arvis
 Hærentes oculos. cernit propulsa cruore
 790 Flumina, et excelsos cumulis æquantia colles
 Corpora, sidentes in tabem spectat acervos,
 Et Magni numerat populos: epulisque paratur
 Ille locus, vultus ex quo, faciesque jacentum
 Agnoscat. juvat Emathiam non cernere terram,
 795 Et lustrare oculis campos sub clade latenteis.
 Fortunam, Superosque suos in sanguine cernit.
 Ac ne læta furens scelerum spectacula perdat,
 Invidet igne rogi miseris, cœloque nocenti
 Ingerit Emathiam. non illum Pœnus humator
 800 Consulis, et Libyca succensæ lampade Cannæ
 Compellunt, hominum ritus ut servet in hostes:
 Sed meminit nondum satiata cædibus ira,
 Cives esse suos. petimus non singula busta,
 Discretosque rogos: unum da gentibus ignem:
 805 Non interpositis urantur corpora flammis.
 Aut generi si pœna juvat, nemus extrue Pindi:
 Erige congestas Cætæo robore sylvas,
 Thessalicam videat Pompeius ab æquore flammam.
 Nil agis hac ira: tabesne cadavera solvat,
 810 An rogus, haud refert: placido Natura receptat
 Cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent.

Ita rescripsimus pro *descisset*. Non magis exterriti erant, aut Pentheus cum Agave fureret, aut ipsa Agave cum furere desiisset et scelus suum agnosceret. Probat hanc nostram emendationem MS. P. Probat et secutus ut sæpe Lucani *ἐνόνμα* Papinius:

———— cum lassa furem

Vicit et ad comitum lachrymas expavit Agave.
 et alibi:

Pentheia jam fractis genitrix Cadmeia thyrsis,
 Jam dimissa deo, pectusque adoperta cruentum
 Insequitur planctu.

Quare et quod præcessit, cum fureret, est
ἰπὸς ἐνόνμα et ex posteriori supplendum
 Agave. Grotius,

Hos, Cæsar, populos si nunc non usserit ignis,
Uret cum terris, uret cum gurgite ponti.

Communis mundo superest rogas, ossibus astra

815 Misturus. quocunque tuam Fortuna vocabit,

Hæ quoque eunt animæ. non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia sub nocte jacebis.

Libera Fortunæ mors est: capit omnia tellus

Quæ genuit: cœlo tegitur, qui non habet urnam.

820 Tu, cui dant pœnas inhumato funere gentes,

Quid fugis hanc cladem? quid olentes deseris agros?

Has trahe Cæsar aquas: hoc, si potes, utere cœlo.

Sed tibi tabentes populi Pharsalica rura

Eripiunt, camposque tenent victore fugato.

825 Non solum Hæmonii funesta ad pabula belli

Bistonii venere lupi, tabemque cruentæ

Cædis odorati Pholoën liquere leones.

Tunc ursi latebras, obscœni tecta, domosque

Deseruere canes, et quicquid nare sagaci

830 Aëra non sanum, motumque cadavere sentit.

Jamque diu volucres civilia castra secutæ

Conveniunt. vos, quæ Nilo mutar esoletis

Threicias hyemes, ad mollem serius Austrum

Istis aves. nunquam se tanto vulture cœlum

835 Induit, aut plures presserunt aëra pennæ.

Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta

Alite sanguineis stillavit roribus arbor.

Sæpe super vultus victoris, et impia signa

Aut cruor, aut alto defluxit ab æthere tabes,

840 Membraque dejecit jam lassis unguibus ales.

Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa,

Inque feras discerptus abit: non intima curant

784. *Et quantum pœnæ misero mens conscia donat,*] Manuscripti fere omnes, concinnius,

Et quantum *misero pœnæ mens conscia donat.*

815. *Uret cum terris, uret cum gurgite ponti.*] Stoicum dogma. Arnobius ii. *Qui ignem minatur mundo et venerit cum tem-pus, arsurum; non Panætio credit, Chry-sippo, Zenoni?*

818. — *Capit omnia tellus*

Quæ genuit .:] An Quæ tellus, vel Quæ omnia? Seneca Nat. Quæst. vi. ult. cap. Rerum natura te, quæ genuit, expectat, et locus melior ac tutior. Sed melius Omnia quæ. Nam Natura omnia omnino genuit, tellus non omnia, sed terrena tantum.

819. — *Cælo tegitur, qui non habet*

- Viscera, nec totas avide sorbere medullas:
 Degustant artus. Latiae pars maxima turbæ
 845 Fastidita jacet; quam sol, nimbique, diesque
 Longior, Emathiis resolutam miscuit arvis.
 Thessalica infelix quo tanto crimine tellus
 Læsisti Superos, ut te tot mortibus unam,
 Tot scelerum fatis premerent? quod sufficit ævum,
 850 Immemor ut donet belli tibi damna vetustas?
 Quæ seges infecta surget non decolor herba?
 Quo non Romanos violabis vomere manes?
 Ante novæ venient acies, scelerique secundo
 Præstabis nondum siccos hoc sanguine campos.
 855 Omnia majorum vertamus busta licebit,
 Et stantes tumulos, et qui radice vetusta
 Effudere suas, victis compagibus, urnas:
 Plus cinerum Hæmoniae sulcis telluris aratur,
 Pluraque ruricolis feriuntur dentibus ossa.
 860 Nullus ab Emathio religasset littore funem
 Navita, nec terram quisquam movisset arator,
 Romani bustum populi: fugerentque coloni
 Umbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
 Nullusque auderet pecori permittere pastor
 865 Vellere surgentem de nostris ossibus herbam;
 Ac, velut impatiens hominum, vel solis iniqui
 Limite, vel glacie nuda, atque ignota jaceres,
 Si non prima nefas belli, sed sola tulisses.
 O Superi, liceat terras odisse nocentis.
 870 Quid totum premitis, quid totum absolvitis orbem?
 Hesperiae clades, et flebilis unda Pachyni,
 Et Mutina, et Leucas puros fecere Philippos.

urnam.] Mecænus, mollis ille, satis fortiter dixerat:

Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.

Grotius.

856. *Et stantes tumulos,*] Tam integros adhuc tumulos, quam vetustate colapsos. Grotius.

M. ANNÆI LUCANI

PHARSALIÆ

LIBER OCTAVUS.



M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER OCTAVUS.



- JAM super Herculeas fauces, nemorosaque Tempe,
Hæmoniæ deserta petens dispendia sylvæ,
Cornipedem exhaustum cursu, stimulisque negantem
Magnus agens, incerta fugæ vestigia turbat,
5 Implicitasque errore vias. pavet ille fragorem
Motorum ventis nemorum, comitumque suorum.
Qui post terga venit, trepidum, laterique timentem
Exanimat. quamvis summo de culmine lapsus,
Nondum vile sui pretium scit sanguinis esse,
10 Seque memor fati tantæ mercedis habere
Credat adhuc jugulum, quantum pro Cæsaris ipse
Avulsa cervice daret. deserta sequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara viri facies. multi Pharsalica castra
15 Cum peterent, nondum fama prodente ruinas,
Occursu stupuere ducis, vertigine rerum
Attoniti: cladisque suæ vix ipse fidelis
Auctor erat. gravis est Magno, quicumque malorum

3. — STIMULISQUE negantem] Sic Statius Hercule Sarrentino:

———— et saxa negantia ferro.

Et II. Thebaidos: attamen illi Membra negant. Grotius.

14. — Pharsalica castra] Vix credo auctorem Κακίμφοτον illud dedisse. Quare aut lege cum codice Regio Pharsalia castra, aut cum Bersmanni codice Pharsalica rura.

- Testis adest. cunctis ignotus gentibus esse
 20 Mallet, et obscuro tutus transire per orbem
 Nomine: sed longi pœnas Fortuna favoris
 Exigit a misero, quæ tanto pondere famæ
 Res premit adversas, fatisque prioribus urget.
 Nunc festinatos nimium sibi sentit honores,
 25 Actaque lauriferæ damnat Syllana juventæ.
 Nunc et Corycias classes, et Pontica signa
 Dejectum meminisse piget. sic longius ævum
 Destruit ingenteis animos, et vita superstes
 Imperio. nisi summa dies cum fine bonorum
 30 Affuit, et celeri prævertit tristia leto,
 Dedecori est fortuna prior. quisquamne secundis
 Tradere se fatis audet, nisi morte parata?
 Littora contigerat, per quæ Peneius amnis
 Emathia jam clade rubens exhibat in æquor.
 35 Inde ratis trepidum, ventis, et fluctibus impar,
 Flumineis vix tuta vadis evexit in altum:
 Cujus adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
 Leucadii, Cilicum dominus, terræque Liburnæ,
 Exiguam vector pavidus correpsit in alnum.
 40 Conscia curarum secreta in littora Lesbi
 Flectere vela jubes, qua tum tellure latebas

21. — Sed longi pœnas Fortuna fa-
 voris
 Exigit] Plures codices alio ordine

— sed pœnas longi Fortuna favoris.

Atque eo pacto pœnas ἐν ἀγῶνι erit. non
 in Σίσυφῶ; et signatius ponitur.

29. — Nisi summa dies cum fine
 bonorum

Affuit, et celeri prævertit tristia leto,
 Dedecori est fortuna prior.] Ita
 prostremum comma cum præcedentibus
 cohærere fecimus. Sententia est, felici-
 tatem, ni adsit matura mors, ludibrio fere
 homines exponere. Grotius. Non Feli-
 citatem, ni adsit matura mors; sed Feli-
 citatem lapsam, eversam, nisi una adsit
 matura mors.

31. — Quisquamne secundis
 Tradere se fatis audet.] Tradere fa-
 tis idem est ac Tradere morti.

Legendum, Credere se fatis. Noster iv.
 737.

— leti fortuna propinqui
 Tradiderat fatis juvenem.

i. 227.

Credidimus fatis.

35. — Ventis, et fluctibus impar,]
 Plerique omnes Manuscripti AC.

36. Flumineis vix tuta vadis] Navis
 non bellica, ac ne oneraria quidem, sed
 fluvialis. Grot.

40. Conscia curarum secreta in littora
 Lesbi

Flectere vela jubes, qua tum tellure
 latebas] Omnes codices Jubet. Recte.
 Correctores dederunt Jubes, sententia licet
 invita; quia sequitur Latebas. Repone,

Conscia curarum SECRETÆ in littora Lesbi
 Flectere vela JUBET: qua TU tellure latebas
 Mæstior, in mediis quam si, Cornelia campis &c.

- Mœstior, in mediis quam si, Cornelia, campis
 Emathiæ stares. tristeis præ sagia curas
 Exagitant: trepida quatitur formidine somnus:
 45 Thessaliam nox omnis habet: tenebrisque remotis
 Rupis in abruptæ scopulos extremaque currens
 Littora, prospiciens fluctus, nutantia longe
 Semper prima vides venientis vela carinæ,
 Quærere nec quicquam de fato conjugis audes.
 50 En ratis, ad vestros quæ tendit carbasa portus,
 Quid ferat ignoras: sed nunc tibi summa pavoris
 Nuntius armorum tristis, rumorque sinister
 Victus adest conjux. quid perdis tempora luctus?
 Cum possis jam flere, times. tunc puppe propinqua
 55 Prosiluit, crimenque Deum crudele notavit,
 Deformem pallore ducem, vultusque prementem
 Canitie, atque atro squalentes pulvere vestes.
 Obvia nox miseræ cœlum, lucemque tenebris
 Abstulit, atque animam clausit dolor: omnia nervis
 60 Membra relicta labant: riguerunt corda, diuque
 Spe mortis decepta jacet. jam fune ligato
 Littoribus, lustrat vacuas Pompeius arenas.
 Quem postquam propius famulæ videre fideles,
 Non ultra gemitus tacitos incessere fata
 65 Permisere sibi, frustra que attollere terra

Secretæ legendum, etsi libri omnes *Secreta*. sic supra v. 725. *Lesboque remota*. neque enim *secretæ* litorum in Lesbo petiit, sed ipsam Insulæ metropolin, ubi *Cornelia latebat*, Cæsarianis scilicet, sed non suis Lesbiis.

46. — *Extremaque currens*] Libri plerique omnes,

Rupis ad abruptæ scopulos extremaque *CURRIS*
 Littora, prospiciens fluctus.

Non iudicii est, sed necessitatis, ut sic reponas.

49. — *De fato conjugis audes*.] Concinnius sic retingas.

Quære nec quicquam *fato de* conjugis audes.

51. — *Sed nunc tibi summa pavoris*] Repone ipsius sententiæ jussu ac fide,

— Sed *NON*, tibi summa pavoris,

Nuntius armorum tristis rumorque sinister,
 Victus adest conjux.

Quid ratis ferat, ignoras: tu id tantum metuis, ne tristis nuntius de victo marito veniat: *Non* ita est, sed quod numquam metueras, ipse adest primus fortunæ suæ nuntius.

55. — *Quid perdis tempora luctus?*] Non debes lugendi tempora metu consumere. Times, cum jam sit quod lugeas. Victus maritus scilicet. Grotius.

54. *Cum possis jam flere, times*.] Melius codex Coll. Trinitatis,

Cum *POSSES* jam flere, times.

56. — *Vultusque prementem Canitie*,] Repone ex melioribus libris *Canitiem*. canitiem prementem, obgentem vultus, ut mox *Vestes squalentes*.

64. *Non ultra gemitus*] Non ausæ pa-

- Semianimem conantur heram: quam pectore Magnus
 Ambit, et astrictos refovet complexibus artus.
 Cœperat in summum revocato sanguine corpus
 Pompeii sentire manus, moestamque mariti
- 70 Posse pati faciem: prohibet succumbere fatis
 Magnus, et immodicos castigat voce dolores.
 Nobile cur robur Fortunæ vulnere primo,
 Femina, tantorum titulis insignis avorum,
 Frangis? Habes aditum mansura in secula famæ,
- 75 Laudis in hoc sexu, non legum jura, nec arma,
 Unica materia est conjux miser. erige mentem,
 Et tua cum fatis pietas decertet, et ipsum,
 Quod sum victus, ama: nunc sum tibi gloria major.
 A me quod fasces, et quod pia turba Senatus,
- 80 Tantaque discessit regum manus: incipe Magnum
 Sola sequi. deformis, adhuc vivente marito
 Summus, et augeri vetitus dolor: ultima debet
 Esse fides, lugere virum. tu nulla tulisti
 Bello damna meo. vivit post prælia Magnus,
- 85 Sed Fortuna perit: quod defles, illud amasti.
 Vocibus his correpta viri, vix ægra levavit
 Membra solo, taleis gemitu rumpente querelas:
 O utinam in thalamos invisi Cæsaris issem
 Infelix conjux, et nulli læta marito!
- 90 Bis nocui mundo: me pronuba duxit Erinnyis,
 Crassorumque umbræ, devotaque manibus illis
 Assyrios in castra tuli civilia casus:
 Præcipitesque dedi populos, cunctosque fugavi
 A causa meliore Deos. o maxime conjux,
- 95 O thalamis indigne meis, hoc juris habebat
 In tantum Fortuna caput! cur impia nupsi,
 Si miserum factura fui? nunc accipe pœnas,

iam lamentari, aut ipsum Pompeium veritæ, aut ne Corneliæ dolorem accenderent. Grotius. Plerique codices *Fatum*: quod recipimus.

74. — *Habes aditum mansura in secula famæ,*] Immo, ut alii codices, *Man-suræ*.

86. *O utinam in thalamos invisi Cæsaris issem*] Habet hanc Corneliæ orationem etiam Plut. in Pompeio, ut appareat ex historia desumptam. Et digna est tennerrimo ejus in maritum amore. Grotius.

100. — *Mallem felicibus armis*

- Sed quas sponte luam. quo sit tibi mollius æquor,
 Certa fides regum, totusque paratior orbis,
 100 Sparge mari comitem. mallet felicibus armis
 Dependisse caput: nunc clades denique lustra
 Magne tuas. ubicunque jaces civilibus armis
 Nostros ulta toros, ades huc, atque exige pœnas,
 Julia crudelis, placataque pellice cæsa,
 105 Magno parce tuo. sic fata, iterumque refusa
 Conjugis in gremium, cunctorum lumina solvit
 In lacrymas. duri flectuntur pectora Magni,
 Siccaque Thessaliæ confundit lumina Lesbos.
 Tunc Mitylenæum pleno jam littore vulgus
 110 Affatur Magnum: Si maxima gloria nobis
 Semper erit tanti pignus servasse mariti,
 Tu quoque devotos sacro tibi fœdere muros
 Oramus, sociosque lares dignare vel una
 Nocte tua: fac Magne locum, quem cuncta revisant
 115 Secula quem veniens hospes Romanus adoret.
 Nulla tibi subeunda magis sunt mœnia victo.
 Omnia victorijs possunt sperare favorem:
 Hæc jam crimen habent. quid, quod jacet insula ponto,
 Cæsar eget ratibus? Procerum pars magna coibit
 120 Certa loci. noto reparandum est littore fatum.
 Accipe templorum cultus, aurumque Deorum
 Accipe: si terris, si puppibus ista juvenus
 Aptior est, tota, quantum valet, utere Lesbo.
 [Accipe: ne Cæsari rapiat, tu victus habeto.]
 125 Hoc solum crimen meritæ bene detrahe terræ,
 Ne nostram videare fidem felixque secutus,
 Et damnasse miser. tali pietate virorum
 Lætus, in adversis, et mundi nomine gaudens
 Esse fidem, nullum toto mihi, dixit, in orbe

Dependisse caput:] Atqui altero
 mox versu habebimus, *Civilibus armis*. Po-
 teras *Felicibus annis*, sensu non incom-
 modo, *Armis* et *Annis* tam apud Nos-
 trum quam alios passim a Librariis per-
 mutantur, sed corrigendum,

———— mallet felicibus *ACTIS*
 Dependisse caput.

Infra 320.

Quas magis in terras nostrum *felicibus actis*
 Nomen abit?

128. — *Et mundi nomine gaudens*
Esse fidem,] Non sui causa gau-
 det, sed generis humani nomine, quod
 tam proffigato sæculo fides aliqua super-

- 130 Gratius esse solum, non parvo pignore vobis
 Ostendi. tenuit nostros hac obside Lesbos
 Adfectus : hic sacra domus, carique penates,
 Hic mihi Roma fuit. non ulla in littora puppina
 Ante dedi fugiens, sævi cum Cæsaris iram
- 135 Jam scirem meritam, servata conjuge, Lesbon,
 Non veritus tantam veniæ committere vobis
 Materiam. sed jam satis est fecisse nocentes :
 Fata mihi totum mea sunt agitanda per orbem.
 Heu nimium felix æterno nomine Lesbos,
- 140 Sive doces populos, Regesque admittere Magnum,
 Seu præstas mihi sola fidem. nam quærere certum est
 Fas quibus in terris, ubi sit scelus. accipe numen,
 Si quod adhuc mecum es, votorum extrema meorum :
 Da similes Lesbo populos, qui marte subactum
- 145 Non intrare suos infesto Cæsare portus,
 Non exire vetent. dixit, mœstamque carinæ
 Imposuit comitem. cunctos mutare putares
 Tellurem, patriæque solum : sic littore toto
 Plangitur, infestæ tenduntur in æthera dextræ :
- 150 Pompeiumque minus, cujus Fortuna dolorem
 Moverat, ast illam, quam toto tempore belli
 Ut civem videre suam, discedere cernens
 Ingemuit populus : quam vix si castra mariti
 Victoris peteret, siccis dimittere matres
- 155 Jam poterant oculis : tanto devinxit amore
 Hos pudor, hos probitas, castique modestia vultus,
 Quod submissa nimis, nulli gravis hospita turbæ,
 Stantis adhuc fati vixit quasi conjuge victo.
 Jam pelago medios Titan demissus ad ignes,
- 160 Nec quibus abscondit, nec si quibus exerit orbem,
 Totus erat : vigiles Pompeii in pectore curæ
 Nunc socias adeunt Romani fœderis urbes,
 Et varias regum mentes, nunc invia mundi

esset, ipse alioqui beneficio non usurus.
 Grotius.

158. *Stantis adhuc fati*] *Cornelia stan-*
tis fati, ut, æterni Martis Alanos. Gro-

tius.

163. — *Nunc invia mundi*

Arva super nimios soles, Austrum-
que jacentis.] Male erat jacentes. Gro-

tius.

171. — *Taciti servator Olympi:] Jam*

- Arva super nimios soles, Austrumque jacentis.
 165 Sæpe labor mœstus curarum, odiumque futuri
 Projectit fessos incerti pectoris æstus,
 Rectoremque ratis de cunctis consulit astris ;
 Unde notet terras; quæ sit mensura secandi
 Æquoris in cœlo; Syriam quo sidere servet :
 170 Aut quotus in plastro Libyam bene dirigat ignis.
 Doctus ad hæc fatur taciti servator Olympi:
 Signifero quæcunque fluunt labentia cœlo,
 Nunquam stante polo, miseros fallentia nautas
 Sidera non sequimur: sed qui non mergitur undis
 175 Axis inocciduus, gemina clarissimus Arcto:
 Ille regit puppes. hic cum mihi semper in altum
 Surget, et instabit summis minor Ursa ceruchis:
 Bosporon, et Scythiæ curvantem littora pontum
 Spectamus. quicquid descendet ab arbore summa
 180 Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
 In Syriæ portus tendet ratis. inde Canopus
 Excipit Australi cœlo contenta vagari,
 Stella timens Borean: illa quoque perge sinistra,
 Trans Pharon: in medio tanget ratis æquore Syrtim.
 185 Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi
 Nostra jubes? dubio contra cui pectore Magnus,
 Hoc solum toto, respondit, in æquore serva,
 Ut sit ab Emathiis semper tua longius oris
 Puppis, et Hesperiam pelago, cœloque relinquo:
 190 Cætera da ventis. comitem, pignusque recepi
 Depositum: tunc certus eram, quæ littora vellem ;
 Nunc portum Fortuna dabit. Sic fatur: at ille
 Justo vela modo pendentia cornibus æquis
 Torsit, et in lævum puppim dedit, utque secaret,
 195 Quas Asiæ cautes, et quas Chios asperat, undas,
 Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.

altero abhinc versu habebamus, Quo sidere
 servet. Quare recipimus quod codex A-
 cademiæ pro varia lectione dat,

Taciti SCRUTATOR Olympi.

Quod est ante pedes, nemo spectat: cæli
 scrutantur plagas. Seneca de morte Clau-

dii, Quid in cubiculo suo faciat nescio :
 etiam cæli scrutatur plagas ; deus fieri
 vult. Et sane, quamquam Servare sæpe
 occurrit pro Observare ; Servator tamen eo
 sensu, ob ambiguum, ut par est credere,
 nemo usurpavit.

Æquora senserunt motus, aliterque secante
 Jam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
 Mutavere sonum. non sic moderator equorum,
 200 Dexteriore rota lævum cum circuit orbem,
 Cogit inoffensæ currus accedere metæ.

Ostendit terras Titan, et sidera textit.

Sparsus ab Emathia fugit quicumque procella,
 Assequitur Magnum: primusque a littore Lesbi
 205 Occurrit natus, procerum mox turba fidelis.

Nam neque dejecto fati, acieque fugato
 Abstulerat Magno reges Fortuna ministros:

Terrarum dominos, et sceptrâ Eoa tenentes
 Exul habet comites. jubet ire in devia mundi
 210 Deiotarum, qui sparsa ducis vestigia legit.

Quando, ait, Emathiis amissus cladibus orbis
 Qua Romanus erat, superest, fidissime regum,

Eoam tentare fidem, populosque bibentes

Euphraten, et adhuc securum a Cæsare Tigrim:

215 Nec pigeat Magno quærentem fata, remotas
 Medorum penetrare domos, Scythicosque recessus,
 Et totum mutare diem, vocesque superbo
 Aracidæ perferre meas: si fœdera nobis
 Prisca manent, mihi per Latium jurata Tonantem,

220 Per vestros astricta magos, implete pharetras,
 Armeniosque arcus Geticis intendite nervis:
 Si vos, o Parthi, peterem cum Caspia claustra,
 Et sequerer duros æterni martis Alanos,
 Passus Achæmeniis late decurrere campis,

225 In tutam trepidos nunquam Babylona coëgi:
 Arya super Cyri, Chaldæique ultima regni,
 Qua rapidus Ganges, et qua Nysæus Hydaspes

179. — *Quicquid descendet ab arbore summa*] Non, *descendit*. nam sequitur, *feretur*. Quare et mox, *tendit in tendit* mutavimus. Grotius.

195. *Quas Asiæ cautes*.] Manuscripti plerique *Asinæ*. Priscianus p. 588. *Primitivum Chius breve*. Lucanus in Octavo; *Quas Asinæ cautes et quas Chios asperat undas*. *Cautes Asinæ*, illud casu recto, hoc patrio. Virgil. *Æneid.* iii. 286.

Et glaciatis hyems aquilonibus *asperat undas*.

217. *Et totum mutare diem*] Aliud subire cœlum, cujus dies aliter se habent. Grotius.

228. — *Phœbi surgentis ab igne*

Jam propior, quam Persis, eram:] Distinctionem mutavimus, ut sensus sit, Propior Orienti eram quam Persæ ipsi. Grotius.

252. *Ex æquo me Parthus adit.*] Sic

- Accedunt pelago, Phœbi surgentis ab igne
 Jam propior, quam Persis, eram: tamen omnia vincens
- 230 Sustinui nostris vos tantum deesse triumphis,
 Solusque e numero regum telluris Eoæ,
 Ex æquo me Parthus adit. nec munere Magni
 Stant semel Arsacidæ. quis enim post vulnere cladis
 Assyriæ, justas Latii compescuit iras?
- 235 Tot meritis obstricta meis, nunc Parthia ruptis
 Excedat claustris vetitam per secula ripam,
 Zeugmaque Pellæum. Pompeio vincite, Parthi;
 Vinci Roma volet. regem parere jubenti
 Ardua non piguit, positisque insignibus aulæ
- 240 Egreditur famuli raptos indutus amictus.
 In dubiis tutum est inopem simulare tyranno.
 Quanto igitur mundi dominis securius ævum
 Verus pauper agit! dimisso in littore rege,
 Ipse per Icariae scopulos, Ephesumque relinquens,
- 245 Et placidi Colophona maris, spumantia parvæ
 Radit saxa Sami: spirat de littore Coo
 Aura fluens: Gnidon inde fugit, claramque relinquit
 Sole Rhodon, magnosque sinus Telmessidos undæ
 Compensat medio pelagi. Pamphylia puppi
- 250 Occurrit tellus: nec se committere muris
 Ausus adhuc uliis, te primum, parva Phaselis,
 Magnus adit. nam te metui vetat incola rarus,
 Exhaustæque domus populis; majorque carinæ
 Quam tua turba fuit. tendens hinc carbasa rursus
- 255 Jam Taurum, Tauroque videt Dipsanta cadentem.
 Crederet hoc Magnus, pacem cum præstitit undis
 Et sibi consultum? Cilicum per littora tutus
 Parva puppe fugit: sequitur pars magna Senatus

Plinius de Parthis: *Ad Scythas pertinent, cum quibus ex æquo degunt.* Et ante de Scythis: *Multitudo populorum innumera, et quæ cum Parthis ex æquo degat.* Grotius.

248. — *Telmessos undæ*] Variant non nihil MSS. Sed vera hæc lectio. Telmessus urbs apud Plinium: apud Stra-

bonem et Stephanum *τελμεσσός.* Est in confinio Lyciæ et Cariæ. Grotius.

249. *Compensat medio pelagi.*] Duas has voces sequentibus ablatas addidimus prioribus. Sunt enim opposita, *medium pelagi*, et, *magni sinus.* Grotius.

251. — *Te primum, parva Phaselis,*] *Phaseli* vocante casu MS. P. rectius.

- Ad profugum collecta ducem: parvisque Synedris,
 260 Quo portu mittitque rates recipitque Selinus,
 In procerum cœtu tandem mœsta ora resolvit
 Vocibus his Magnus: comites bellique, fugæque,
 Atque instar patriæ, quamvis in littore nudo,
 In Cilicum terra, nullis circumdatus armis
 265 Consultem, rebusque novis exordia quæram,
 Ingenteis præstate animos: non omnis in arvis
 Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur,
 Ut nequeam relevare caput, cladesque receptas
 Excutere. an Libycæ Marium potuere ruinæ
 270 Erigere in fascēs, plenis et reddere fastis:
 Me pulsum levioꝛe manu Fortuna tenebit?
 Mille meæ Graio volvuntur in æquore puppes,
 Mille duces: sparsit potius Pharsalia nostras,
 Quam subvertit opes. sed me vel sola tueri
 275 Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe,
 Et nomen, quod mundus amat. vos pendite regna
 Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharonque,
 Quænam Romanis deceat succurrere rebus.
 Ast ego curarum, proceres, arcana mearum
 280 Expromam, mentisque meæ quo pondera vergant.
 Ætas Niliaci nobis suspecta tyranni est:
 Ardua quippe fides robustos exigit annos.
 Hinc anceps dubii terret solertia Mauri:

Hanc alii Lyciæ, alii Pamphylæ assignant. Grotius.

259. — *Parvisque Synedris,*] Legi debere Syedris monuit ad Florum pridem Salmasius, pariterque corrigendum Strabonem ubi Συδρη. Συδρηα sunt apud Stephanum, Ptolomæum, Acta Synodica sub Mena. Grotius.

260. — *Selinus,*] Variant et hic MSS. sed rectum hoc esse monstrat Strabo. Fluvius est Ciliciæ. Grotius.

286. — *Obliquo maculat qui sanguine regnum,*] Sic Papinius v. Thebaidos: *obliquumque a patre genus.* Grotius.

287. *Et Numidas contingit avos:]* *Contingit* hic valet contagione polluit. Gro-

tius. Cave, hoc viro magno credas. nihil vulgatiꝛ hoc verbo, in cognatione et affinitate, *Contingere,* sine ulla contagionis nota.

290. *Dividit Euphrates ingenti gurgite mundum,*] Omnes fere codices cum Romana et Veneta *Ingentem.* Recte. *Ingens orbis.* Ovid. Trist. v. 8.

Vel quia nil *ingens* ad finem solis ab ortu Illo cui paret mitius *orbis* habet.

295. *Celsior in campis sonipes, et fortior arcus;*] Codex Coll. Trinitatis, *Campo.* Lege,

Celsior *IT* campo sonipes et fortior *ARTUS.*

Celsior et fortior artus. Val. Flaccus ii. 546.

- Namque memor generis Carthaginis impia proles
 285 Imminet Hesperiaë, multusque in pectore vano est
 Annibal, obliquo maculat qui sanguine regnum,
 Et Numidas contingit avos: jam supplice Varo
 Intumuit, viditque loco Romana secundo.
 Quare agite, Eoum, comites, properemus in orbem.
 290 Dividit Euphrates ingenti gurgite mundum,
 Caspiaque immensos seducunt claustra recessus,
 Et polus Assyrias alter noctesque, diesque
 Vertit, et abruptum est nostro mare discolor unda,
 Oceanusque suus: regnandi sola voluptas.
 295 Celsior in campis sonipes, et fortior arcus;
 Nec puer, aut senior letales tendere nervos
 Segnis, et a nulla mors est incerta sagitta.
 Primi Pellæas arcu fregere sarissas,
 Bactraque Medorum sedem, murisque superbam
 300 Assyrias Babylona domos. nec pila timentur
 Nostra nimis Parthis, audentque in bella venire,
 Experti Scythicas, Crasso pereunte, pharetras.
 Spicula nec solo spargunt fidentia ferro;
 Stridula sed multo saturantur tela veneno.
 305 Vulnera parva nocent, fatumque in sanguine summo est.
 O utinam non tanta mihi fiducia sævis
 Esset in Arsacidis! fatis nimis æmula nostris
 Fata movent Medos, multumque in gente Deorum est.

———— qualis per pascua victor
 Ingreditur, cum colla tumens, tum *celsior artus*
 Taurus.

500. *Assyrias Babylona domos.*] *As-*
syriam pro Syria veteres dixisse, tum alii
 monuere, tum Strabo lib. xvi. Sic Seneca
 Hippolito:

———— quicquid Assyria tenus
 Tellure Nerei pervium rostris jacet.

Ut nos ibi legendum conjecimus. Gro-

tius.
 505. *Vulnera parva nocent,*] *Nocent.*
 Ovid. Heroid. xvi. 352.

Et mihi sunt vires, et mea tela *nocent.*
 Sed quid mirum, si nocent? Corrige *Ne-*
cant; et tum apte subjungitur,

Fatumque in sanguine summo est.

Ovid. Fast. ii. 802.

At in dextra qui necet ensis adest.

Parva, non Prima. Livius xxxviii. 21.
Cum aculeus sagittæ aut glandis abdite in-
trorsus tenui vulnere in speciem urit.

506. — *Fiducia sævis*

Esset in Arsacidis!] Non placet
 hic loci *Sævis.* Bersmanni codex *Lavis,*
 alter *Ferri.* Quid si,

O utinam non tanta mihi fiducia *RERUM*
 Esset in Arsacidis!

Infra 504.

Postquam nulla manet *rerum fiducia,* quærit
 Cum qua gente cadat.

- Effundam populos alia tellure revulsos,
 310 Excitosque suis immittam sedibus ortus.
 Quod si nos Eoa fides, et Barbara fallunt
 Fœdera; vulgati supra commercia mundi
 Naufragium Fortuna ferat. non regna precabor,
 Quæ feci; sed magna feram solatia mortis
 315 Orbe jacens alio, nil hæc in membra cruenta,
 Nil socerum fecisse pie. sed cuncta revolvens
 Vitæ fata meæ, semper venerabilis illa
 Orbis parte fui: quantus Mæotida supra!
 Quantus apud Tanaim toto conspectus in ortu!
 320 Quas magis in terras nostrum felicibus actis
 Nomen abit, aut unde redit majore triumpho?
 Roma, fave cœptis: quid enim tibi lætius unquam
 Præstiterint Superi, quam, si civilia Partho
 Milite bella geras, tantam consumere gentem,
 325 Et nostris miscere malis? cum Cæsaris arma
 Concurrent Medis, aut me Fortuna necesse est
 Vindicet, aut Crassum. sic fatus, murmure sentit
 Consilium damnasse viros: quos Lentulus omneis
 Virtutis stimulis, et nobilitate dolendi
 330 Præcessit, dignasque tulit modo Consule voces:
 Siccine Thessalicæ mentem fregere ruinæ?
 Una dies mundi damnavit fata? secundum
 Emathiam lis tanta datur? jacet omne cruenti
 Vulneris auxilium? solos tibi, Magne, reliquit
 335 Parthorum Fortuna pedes? quid transfuga mundi
 Terrarum totos tractus, cœlumque perosus,
 Adversosque polos, alienaque sidera quæris,
 Chaldæos culture focos et barbara sacra
 Parthorum famulus? quid causa obtenditur armis
 340 Libertatis amor? miserum quid decipis orbem,
 Si servire potes? te, quem Romana regentem
 Horruit auditum, quem captos ducere Reges

310. *Excitosque ortus.*] Parthos, alios-
 que Orientis populos. Grotius.

338. *Chaldæos culture focos*] Ignem
 deum Chaldæorum. Grotius.

359. — *Quid causa obtenditur armis
 Libertatis amor?*] Cur libertatis
 tutelam belli causam dicimus, si externa
 imperia pati possumus? Grotius.

- Vidit ab Hyrcanis, Indoque a littore, silvis,
 Dejectum fatis, humilem fractumque videbit,
 345 Extolletque animos Latium vesanus in orbem,
 Se simul, et Romam Pompeio supplice mensus?
 Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
 Exiget ignorans Latiae commercia linguæ,
 Ut lacrymis se, Magne, roges. patimurne pudoris
 350 Hoc vulnus, clades ut Parthia vindicet ante
 Hesperias, quam Roma suas? civilibus armis
 Elegit te nempe ducem. quid vulnera nostra
 In Scythicos spargis populos, cladesque latenteis?
 Quid Parthos transire doces? solatia tanti
 355 Perdit Roma mali, nullos admittere Reges,
 Sed civi servire suo. juvat ire per orbem
 Ducentem sævas Romana in mœnia gentes,
 Signaque ab Euphrate cum Crassis capta sequentem?
 Qui solus regum, fato celante favorem,
 360 Defuit Emathiae, nunc tantas ille lacesset
 Auditi victoris opes, aut jungere fata
 Tecum, Magne, volet? non hæc fiducia genti est.
 Omnis in Arctois populus quicumque pruinis
 Nascitur, indomitus bellis, et martis amator.
 365 Quicquid ad Eoos tractus, mundique teporem
 Labitur, emollit gentes clementia cœli.
 Illic et laxas vestes, et fluxa virorum
 Velamenta vides. Parthus per Medica rura,
 Sarmaticos inter campos, effusaque plano
 370 Tigridis arva solo, nulli superabilis hosti est,
 Libertate fugæ: sed non, ubi terra tumebit,
 Aspera conscendet montis juga; nec per opacas
 Bella geret tenebras incerto debilis arcu,
 Nec franget nando violenti vorticis amnem,
 375 Nec tota in pugna perfusus sanguine membra
 Exiget æstivum calido sub pulvere solem.

350. — Clades ut Parthia vindicet
 ante
 Hesperias, quam Roma suas?] Cla-
 des acceptas Pharsalico aliisque præliis

prius Parthi vindicent, quam nos cladem
 ad Carras? Grotius.

375. Nec tota in pugna perfusus san-
 guine membra

- Non aries illis, non ulla est machina belli:
 Haud fossas implere valent: Parthoque sequente
 Murus erit, quodcumque potest obstare sagittæ.
 380 Pugna levis, bellumque fugax, turmæque vagantes,
 Et melior cessisse loco, quam pellere, miles.
 Illita tela dolis, nec martem comminus unquam
 Ausa pati virtus, sed longè tendere nervos,
 Et, quo ferre velint, permittere vulnera ventis.
 385 Ensis habet vires, et gens quæcunque virorum est,
 Bella gerit gladiis. nam Medos prælia prima
 Exarmant, vacuæque jubent remeare pharetræ.
 Nulla manus illis; fiducia tota veneni est.
 Credis, Magne, viros, quos in discrimina belli
 390 Cum ferro venisse parum est? tentare pudendum
 Auxilium tanti est, toto divisus ut orbe
 A terra moriari tua? tibi barbara tellus
 Incumbat? te parva tegant, ac vilia busta,
 Invidiosa tamen, Crasso quærente sepulcrum.
 395 Sed tua sors levior, quoniam mors ultima pœna est,
 Nec metuenda viris. at non Cornelia letum
 Infando sub rege timet. num barbara nobis
 Est ignota Venus, quæ ritu cæca ferarum
 Polluit innumeris leges, et fœdera tedæ
 400 Conjugibus, thalamicque patent secreta nefandi
 Inter mille nurus? epulis vesana, meroque
 Regia, non ullos exceptos legibus horret
 Concubitus: tot femineis complexibus unum
 Non lassat nox tota marem. jacuere sorores
 405 In regum thalamis, sacrataque pignora matres.
 Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti

Exiget æstivum calido sub pulvere solem.] Seneca Epist. p. 320. de Athletis, Solem ardentissimum in ferventissimo pulvere sustinens aliquis et sanguine suo madens diem ducit.

385. — *Et gens quæcunque virorum est,*

Bella gerit gladiis.] Parthos notat ut effeminatos, imbelles. Sic rex Epiri Alexander se in viros incidisse dicebat,

Alexandrum Philippi Macedonis filium in feminas. Grotius.

397. — *Num barbara nobis*

Est ignota Venus,] Alii codices NON barbara. Recte. Hoc flagitat, quod sequitur,

— *thalamicque patent secreta nefandi:*

Non ignota est, thalamicque (hoc est, solemni Lucani sermone,) sed thalami secreta

- Œdipodionias infelix fabula Thebas:
 Parthorum dominus quoties sic sanguine misto
 Nascitur Arsacides? cui fas implere parentem,
 410 Quid rear esse nefas? proles tam clara Metelli
 Stabit barbarico conjux millesima lecto.
 Quanquam non ulli plus regia, Magne, vacabit
 Sævitia stimulata Venus, titulisque virorum.
 Nam quo plura juvent Parthum portenta, fuisse
 415 Hanc sciet et Crassi: ceu pridem debita fatis
 Assyriis, trahitur cladis captiva vetustæ.
 Hæreat Eoæ vulnus miserabile sortis;
 Non solum auxilium funesto a rege petisse,
 Sed gessisse prius bellum civile pudebit.
 420 Nam quod apud populos crimen socerique, tuumque
 Majus erit, quam quod vobis miscentibus arma,
 Crassorum vindicta perit? incurrere cuncti
 Debuerant in Bactra duces, et ne qua vacarent
 Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique catervis
 425 Imperii nudare latus, dum perfida Susa
 In tumulos prolapsa ducum, Babylonque jacerent.
 Assyriæ paci finem, Fortuna, precamur:
 Et, si Thessalia bellum civile peractum est,
 Ad Parthos, qui vicit, eat. gens unica mundi est,
 430 De qua Cæsareis possim gaudere triumphis.
 Non tibi, quamprimum gelidum transibis Araxem,
 Umbra senis mœsti Scythicis confixa sagittis
 Ingeret has voces? tu, quem post funera nostra
 Ultorem cinerum nudæ speravimus umbræ,
 435 Ad foedus, pacemque venis? tum plurima cladis
 Occurrent monumenta tibi: quæ moenia trunci

patent. Si quis *Num* quovis pacto hic retineat, tum legendum erit,

— thalamicque *LATENT* secreta nefandi?

599. *Polluit innumeris* —

Conjugibus,] Mallem, si faveret
codex, *Conjugiis,*

402. — *Non ullos exceptos legibus horret*

Concubitus:] Ita rescripsimus pro
ullis. Nullos horret concubitus eorum

quos leges interdicunt, ne matrum quidem. Grotius.

420. *Nam quod apud populos]* *Nam quod et Quam quod,* non admodum venuste. Repone ex Bersmanni codice, deleta interrogationis nota,

Nam *NEQUE* apud populos crimen socerique, tuumque
Majus erit, quam quod, &c.

427. *Assyriæ paci]* Sidonius Carm. ii.

- Lustrarunt cervice duces, ubi nomina tanta
 Obruit Euphrates, et nostra cadavera Tigris
 Detulit in terras, ac reddidit. ire per ista
 440 Si potes, in media socerum quoque, Magne, sedentem
 Thessalia placare potes. quin respicis orbem
 Romanum? si regna times projecta sub Austro,
 Infidumque Jubam, petimus Pharon arvaque Lagi.
 Syrtibus hinc Libycis tuta est Ægyptus: at inde
 445 Gurgite septeno rapidus mare summovet amnis:
 Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,
 Aut Jovis, in solo tanta est fiducia Nilo.
 Sceptrâ puer Ptolemæus habet tibi debita, Magne,
 Tutelæ commissa tuæ. quis nominis umbram
 450 Horreat? innocua est ætas: ne jura, fidemque,
 Respectumque Deum veteris speraveris aulæ.
 Nil pudet assuetos sceptris: mitissima sors est
 Regnorum sub rege novo. Non plura locutus
 Impulit huc animos. quantum spes ultima rerum
 455 Libertatis habet! victa est sententia Magni.
 Tunc Cilicium liquere solum, Cyproque citatas
 Immisere rates, nullas cui prætulit aras
 Undæ diva memor Paphiæ, si numina nasci
 Credimus, aut quenquam fas est cœpisse Deorum.

— huic quondam reparatio credita pacis
 Assyriæ.

428. — *Thessalia*] Non *Thessaliæ*.
 Deest in præpositio. Grotius. Omnes
 nostri codices, *Thessalia*.

442. — *Si regna times projecta sub
 Austro,*] Alii codices *Protenta*. Repone
 PORRECTA. Horat. Carm. iv. 15.

— et imperi
Porrecta majestas ad ortum
 Solis ab Hesperio cubili.

Vel

— et imperi
Porrecta Majestas ab Euro
 Solis ad occidentum cubile.

Silius i. 130.

Hesperio tellus *porrecta* sub axe.

450. — *Ne jura, fidemque,*

*Respectumque Deum veteris spera-
 veris aulæ.*] Ita maluimus quam *nec*. Sen-
 sus est: regnandi veteribus haud tuto cre-
 di: meliores esse reges juvenes. Grotius.

454. — *Quantum spes ultima rerum
 Libertatis habet!*] Quid est *Spes
 ultima rerum?* Codex Bersmanni SORS,
 et alter Pulmanni, HABES. Repone,

— quantum sors ultima rerum,
 Libertatis habes!

Ubi sors ultima est, ubi nihil pejus timen-
 dum restat, libere et contumaciter agunt
 et loquuntur. Ovid. Met. xiv. 488.

— nam dum pejora timentur,
*Est in vota locus: sors autem ubi pessima
 rerum; Sub pedibus timor est, securaque
 summa malorum.*

458. *Undæ diva memor Paphiæ,*] Lege

- 460 Hæc ubi deseruit Pompeius littora, totos
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,
Inde maris vasti transfuso vertitur æstu:
Nec tenuit Casium nocturno lumine montem,
Infimaque Ægypti pugnaci littora velo
- 465 Vix tetigit, qua dividui pars maxima Nili
In vada decurrit Pelusia septimus amnis.
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non uno plus æqua die, noctique rependit
Lux minor hybernæ verni solatia damni.
- 470 Comperit ut regem Casio se monte tenere,
Flectit iter : nec Phœbus adhuc, nec carbasa languent.
Jam rapido speculator eques per littora cursu
Hospitis adventu pavidam compleverat aulam.
Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra
- 475 Pellææ coiere domus: quos inter Achoreus
Jam placidus senio, fractisque modestior annis,
(Hunc genuit custos Nili crescentis in arva
Memphis vana sacris; illo cultore Deorum
Lustra suæ Phœbes non unus vixerat Apis;)
- 480 Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque,
Sacraque defuncti jactavit pignora patris.
Sed melior suadere malis, et nosse tyrannos,

Patriæ. Tacitus Hist. ii. 3. *Fama recentior tradit, a Cinyra sacratum templum, Deamque ipsam (Paphiam Venerem) huc appulsam.*

462. *Inde maris vasti transfuso vertitur æstu.*] Eo mari quod Cyprum et Ægyptum inter funditur. Grotius.

463. *Nec tenuit Casium nocturno lumine montem,*] Nullus hic locus Casio monti, qui post aliquanto memoratur. MSS. habent.

Nec tenuit gratum nocturno lumine montem.

Chimæram intelligit, montem noctibus flagrantem, ut loquitur Plinius. Grotius. Aliud agebat vir magnus, cum *Chimæram* montem hic intelligeret. *Chimæra in Lycia est, mons noctibus flagrans* Plin. v.

285. et in ea quidem Lyciæ parte quæ Phaselis dicitur. Idem ii. 110. *Flagrat in Phaselide mons Chimæra, et quidem immortalibus diebus ac noctibus flamma.* Quo igitur modo *gratum lumen*; qui magis quam Vesuvii vel Ætnæ? et quomodo *Nocturnum*, qui et dies et noctes flagrat! Sed his remotis, situs ipse loci omnino repugnat. Pompeius a Cypro recta tendebat ad Alexandriam Ægypti; ut 443. *Petimus Pharon, arvaque Lagi.* Quid rei tum erat cum monte Lyciæ? Tu re-
pone,

Nec tenuit *GRATAM* nocturno lumine *MOLLEM*.

Turrim Pharon intelligit, quam cursu petebat; sed non tenuit, quia vento adverso

- Ausus Pompeium leto damnare Pothinus;
 Jus, et fas, multos faciunt, Ptolemæe, nocenteis.
- 485 Dat pœnas laudata fides, cum sustinet, inquit,
 Quos Fortuna premit. fatis accede, Deisque,
 Et cole felices, miseros fuge. sidera terra
 Ut distant, et flamma mari, sic utile recto.
 Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa
- 490 Incipit: evertitque arces respectus honesti.
 Libertas scelerum est, quæ regnainvisa tuetur,
 Sublatusque modus gladiis. facere omnia sæve
 Non impune licet, nisi dum facis. exeat aula
 Qui volet esse pius. virtus, et summa potestas
- 495 Non coëunt: semper metuet, quem sæva pudebunt.
 Non impune tuos Magnus contemserit annos;
 Qui te nec victos arcere a littore nostro
 Posse putat. neu te sceptris privaverit hospes,
 Pignora sunt propiora tibi: Nilonque, Pharonque,
- 500 Si regnare piget, damnatæ redde sorori.
 Ægyptum certe Latiis tueamur ab armis.
 Quicquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,
 Nec victoris erit. toto jam pulsus ab orbe,
 Postquam nulla manet rerum fiducia, quærit
- 505 Cum qua gente cadat: rapitur civilibus umbris.

utebatur. Ea vero *Grata nocturno lumine*, quia e turri nocturnis ignibus cursum navium regit, ut Plin. v. 34. Moles autem et Montes passim confundunt Librarii. *Gratum* tres quoque e nostris habent non *Casium*. Noster ix. 1004.

Septima *nox*, Zephyro numquam laxante rudentes;

Ostendit *Phariis* Ægyptia littora flammis:
 Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
 Quam tutas intraret aquas.

Rutil. Itin. i. 403.

Non illic positas extollit in æthera moles
 Lumine nocturno conspicienda Pharos.

485. ——— *Pothinus*;] Ita ubique scribendum hoc nomen, non, ut ante fuit, *Photinus*. Est enim Græcum Ποδοεινός, apud Plutarchum, Appianum, alios, non Φωπεινός, quod et lex versuum repudiat. Grotius.

484. *Jus, et fas, multos faciunt, Ptolemæe, nocenteis.*] Id est, pœnæ multos subdunt. Grotius.

489. ——— *Si pendere justa Incipit:*] Codex *Regius Incipis*; quod placet, ut mox, *Nisi cum facis*.

492. ——— *Facere omnia sæve Non impune licet, nisi dum facis.*]

Nostra est emendatio, pro *cum facis*. continuanda enim scelera docet, juxta illud:

Per scelera semper sceleribus tutum est iter.

Grotius. Eodem recidit, quod omnes codices habent CUM. Lege,

————— *facere omnia QUÆ VIS*
 Non, impune licet, nisi CUM facis.

Sed et ulterius progrediendum puto, et reponendum,

————— *facere omnia QUÆ VIS*

- Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora Senatus,
 Cujus Thessalicas saturat pars magna volucres:
 Et metuit gentes, quas uno in sanguine mistas
 Deseruit: regesque timet, quorum omnia mersit:
- 510 Thessaliæque reus, nulla tellure receptus,
 Sollicitat nostrum, quem nondum perdidit, orbem.
 Justior in Magnum nobis, Ptolemæe, querelæ
 Causa data est. quid sepositam, semperque quietam
 Crimine bellorum maculas Pharon, arvaque nostra
- 515 Victori suspecta facis? cur sola cadenti
 Hæc placuit tellus, in quam Pharsalica fata
 Conferres, pœnasque tuas? jam crimen habemus
 Purgandum gladio, quod nobis sceptrum Senatus
 Te suadente dedit, votis tua fovimus arma.
- 520 Hoc ferrum, quod fata jubent proferre, paravi
 Non tibi, sed victo. feriam tua viscera, Magne:
 Malueram soceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
 Tene mihi dubitas an sit violare necesse,
 Cum liceat? quæ te nostri fiducia regni
- 525 Huc agit, infelix? populum non cernis inermem,
 Arvaque vix refugo fodientem mollia Nilo?
 Metiri sua regna decet, viresque fateri.
 Tu, Ptolemæe, potes Magni fulcire ruinam,
 Sub qua Roma jacet? bustum, cineresque movere

Non, PTOLEMÆE, licet, nisi CUM facis.

494. Qui volet esse pius.] Omnes nostri
 Vult, et Priscianus p. 1171:

495. — Semper metuet, quem sæva
 pudebunt.] Lucani sæculo non sic loque-
 bantur. Pudet tum impersonale erat.
 Neque remota sermonis sententia conve-
 nit. puto Lucanum scripsisse,

Semper metuet, quem jura movebunt.

498. — Neu te sceptris privaverit
 hospes.] Alii codices Neu nos. Oratorie:
 sic versu præcedente, Litore nostro. Quid
 quos Nos hic populos notat. Non nos re-
 gibus privet; et regnum vetus in provin-
 ciam Romanam vertat.

510. Thessaliæque reus.] In accusatio-
 nes et querelas omnium illapsus per cla-
 dem Pharsalicam. Grotius.

523. Tene mihi dubitas an sit violare
 necesse,

Cum liceat?] Ostendo necesse esse,
 quia licet, quia possum. Neque enim
 possem te lædere si Romanarum rerum
 potireris. nunc, quia non poteris, ob hoc
 ipsum necesse quoque est id faciam, ne
 videar tui tutelam suscipere. Simplicior
 tamen sensus esset vocibus transpositis:

Tene mihi dubitas cum sit violare necesse,
 An liceat?

Seneca pater: *Necessitas, magnum hu-
 manæ imbecillitatis patrociniū, quicquid
 cogit, defendit.* Grotius. *Esto sensus
 simplicior:* at argutior multo est, quam
 receptus ordo reddit. Necesse est, quia
 possum. Id crimini dabitur, potuisse et
 non fecisse. Hoc victor a nobis requirit;
 quocum certare non possumus. Cæterum

- 530 Thessalicos audes, bellumque in regna vocare?
 Ante aciem Emathiam nullis accessimus armis:
 Pompeii nunc castra placent, quæ deserit orbis?
 Nunc victoris opes, et cognita fata laccessis?
 Adversis non deesse decet, sed læta secutos.
- 535 Nulla fides unquam miseros elegit amicos.
 Assensere omnes sceleri. lætatur honore
 Rex puer insueto, quod jam sibi tanta jubere
 Permittunt famuli. sceleri delectus Achilles.
 Perfida qua tellus Casiis excurrit arenis,
- 540 Et vada testantur junctas Ægyptia Syrtes,
 Exiguam sociis monstri, gladiisque carinam
 Instruit. o superi, Nilusne, et barbara Memphis,
 Et Pelusiaci tam mollis turba Canopi
 Hos animos! sic fata premunt civilia mundum!
- 545 Sic Romana jacent! ullusne in cladibus istis
 Est locus Ægypto? Phariusque admittitur ensis?

pro *Violare* codex Caianus egregie, *Jugulare*. Illud alterum nimis hic reverenter; et id, quod facturus est, nefas et scelus esse verbo ipso confitetur. x. 389.

————— *jugulus* mihi Cæsaris haustus
 Hoc præstare potest.

et 594.

————— *ite* feroces
 Cæsaris in jugulum.

527. *Metiri sua regna decet, viresque fateri.*] Supra 524. habuimus, *Fiducia regni*; et mox iterum redit 530. *Bellumque in regna vocare*. Sat veniæ est, si bis intra versus tam paucos admittatur; at ut ter, concedi non potest. Quid quod oratio manca est, et verbum deficit: Quem enim decet metiri? Si *Regna* hic voluisset Poëta, omnino dixisset,

Metiri *TUA* regna decet, viresque fateri.

Sed sine dubio corrigendum,

Metiri sua *QUEMQUE* decet, viresque fateri.

Horat. Epist. i. 7.

Metiri se *quemque* suo modulo ac pede verum est.

Corrippus Africanus iii.

Quisque suas mensuret opes viresque suorum
 Cum queis bella gerat.

Seneca De Benefic. ii. 15.

Respicendæ sunt cuique facultates suæ viresque

528. *Tu, Ptolemæe, potes Magni fulcire ruinam,*

Sub qua Roma jacet?] Sic Curtius i. 6. *ruinæ rerum eos subdere capita*. Grotius.

539. *Perfida qua tellus Casiis excurrit arenis,*] Recte et *Excurrit et Arenis*. Strabo p. 1182. ἐστὶ δὲ κάσιον, Διναδης τις λόφος ἀκροστηριάζων, id est, Arenosus collis excurrentis.

544. ——— *Sic fata premunt civilia mundum!*] Ubique sane Noster *Fata* nobis ingerit, utpote Stoicus; et infra 823.

Noxia *civili* tellus Ægyptia *fato*.

iterum versu abhinc tertio inculcat, *Civilia bella*. *Pharsalia fata*, vel *Pharsalica* sententiæ satis convenirent, sed et nimis recedunt a Librariorum lectione, et supra 516. hæc occupata sunt,

Hæc placuit tellus, in quam *Pharsalica fata* Conferres?

Fortasse sic dedit auctor:

Hanc certe servate fidem, civilia bella:

Cognatas præstate manus, externaque monstra
Pellite, si meruit tam claro nomine Magnus

550 Cæsaris esse nefas. tanti, Ptolemæe, ruinam
Nominis haud metuis? cæloque tonante profanas
Inseruisse manus, impure, ac semivir, audes?
Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
Invectus, regumque potens, vindexque Senatus,

555 Victorisque gener; Phario satis esse tyranno
Quod poterat, Romanus erat. quid viscera nostra
Scrutaris gladio? nescis, puer improbe, nescis
Quo tua sit fortuna loco: jam jure sine ullo
Nili sceptrâ tenes! cecidit civilibus armis

560 Qui tibi regna dedit. jam vento vela negarat
Magnus, et auxilio remorum infanda petebat
Littora: quem contra non longa vecta biremi
Appulerat scelerata manus: Magnoque patere

Sic fata premunt *crudelia* mundum.

Virgil. Georg. iv. 495.

———— iterum *crudelia* retro
Fata vocant.

Æn. i. 225.

———— *crudelia* secum
Fata Lyci.

sic infra v. 644. *Facinus civile*. codex Pulmanni, *Crudele*.

547. *Hanc certe servate fidem*.] Alii codices, sed pauciores, *Saltem*.

549. ——— *Si meruit tam claro nomine Magnus Cæsaris esse nefas*.] Ab ipso Cæsare occidi. Grotius.

550. ——— *Tanti, Ptolemæe, ruinam Nominis haud metuis?*] Quis hic ferat *Tanti nominis*, cum altero abhinc versu legerit, *Tam claro nomine?* Corrige,

———— tanti, Ptolemæe, ruinam
NUMINIS haud metuis?

et hoc pacto apta et apposita sunt, quæ sequuntur,

———— *cæloque* tonante profanas
Inseruisse manus, impure et semivir, audes?

Quæ nisi *Numine* legas, abrupta et inconnexa veniunt.

554. ——— *Regumque potens, vindexque Senatus*.] Codices omnes *Regum*. Vel corrige cum acutissimo Nic. Heinsio ad Claudianum, *Legumque potens*: vel mecum, quod fortasse præstat *Rerumque potens*. Lucretius ii. 49.

— Audacterque inter reges, *rerumque potentes*
Versatur.

iii. 1041.

Inde alii multi reges, *rerumque potentes*
Occiderant.

Ovid. Fast. i. 88.

A populo rerum *digna* potente *coli*.

Certe majus quid est, *Rerum potens*, quam *Legum potens*.

562. ——— *Quem contra non longa vecta biremi*

Appulerat scelerata manus.] *Non longa* proprie dictum, quia quædam sunt *naves longæ*, *ῥῆς μακρῶν*, passim apud Græcos Latinosque. Sed quid obsecro est *Appulerat*? Appellere non dicitur nisi ad litus: atqui ipse Pompeius remis petebat litus, hi obviam ei a litore veniebant.

- Fingens regna Phari, celsæ de puppe carinæ,
 565 In parvam jubet ire ratem, littusque malignum
 Incusat, bimaremque vadis frangentibus æstum,
 Qui vetet externas terris advertere classes.
 Quod nisi fatorum leges, intentaque jussu
 Ordinis æterni miseræ vicinia mortis
 570 Damnatum leto traherent ad littora Magnum;
 Non ulli comitum sceleris præ sagia deerant.
 Quippe fides si pura foret, si regia Magno
 Sceptrorum auctori vera pietate pateret;
 Venturum tota Pharium cum classe tyrannum.
 575 Sed cedit fati, classemque relinquere jussus
 Obsequitur, letumque juvat præferre timori.
 Ibat in hostilem præcepit Cornelia puppim,
 Hoc magis impatiens egresso deesse marito,
 Quod metuit clades. remane, temeraria conjux,
 580 Et tu, nate, precor, longeque e littore casus
 Expectate meos: et in hac cervice tyranni
 Explore fide. dixit: sed surda vetanti
 Tendebat geminas amens Cornelia palmas:
 Quo sine me crudelis abis? iterumne relinquor
 585 Thessalis summota malis? nunquam omine læto
 Distrahimur miseri. poteras non flectere puppim,
 Cum fugeres alio, latebrisque relinquere Lesbi,
 Omnibus a terris si nos arcere parabas?
 An tantum in fluctus placeo comes? Hæc ubi frustra

Quid porro est, *Contra Pompeium appelere?* Cur denique *Appulerat* tempore præterito cum hæc summa festinatione tunc cum maxime agerentur! Corrige,

— quem contra non longa vecta biremi
APPROPERAT scelerata manus.

Festinat obviam ei occurrere, præsentem tempore, ut mox *Jubet, Incusat.*

589. — *Hæc ubi frustra Effudit,*] Placet quod ferunt alii codices, *Effundit.*

591. *Attonitoque metu nec quoquam avertere visus,*] Alii libri *Attonitos visus.* Recte. Ovid. *Met.* iii. 4.

— et *attonitos* subitus tremor occupat *artus.*

Heroid. v.

Attoniti micuere sinus.

Tacit. Hist. i. 40. *Neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus, et conversæ ad omnia aures.*

601. — *Quod bello hæc dextra vacasset,*] *Recipimus ex aliis libris Vacaret;* ne tres versus continui in eundem tonum exant. *Putasset, Vocasset, Fugasset.*

603. *Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,*

Heu, facinus civile tibi.] *Imitatus est hunc locum Claudianus, ii. Rufin. 24.*

Laxavitque viam bellis, et nequa maneret Immunis regio, cladem divisit in urbes, Disposuitque nefas.

- 590 Effudit, prima pendet tamen anxia puppe:
 Attonitoque metu nec quoquam avertere visus,
 Nec Magnum spectare potest. stetit anxia classis
 Ad ducis eventum, metuens non arma, nefasque;
 Sed ne submissis precibus Pompeius adoret
- 595 Sceptra sua donata manu. transire parantem
 Romanus Pharia miles de puppe salutat
 Septimius: qui, pro superum pudor, arma satelles
 Regia gestabat posito deformia pilo,
 Immanis, violentus, atrox, nullaque ferarum
- 600 Mitior in cædes. quis non, Fortuna, putasset
 Parcere te populis, quod bello hæc dextra vacasset,
 Thessaliaque procul tam noxia tela fugasses?
 Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
 Heu, facinus civile tibi. victoribus ipsis
- 605 Dedecus, et nunquam Superum caritura pudore
 Fabula; Romanus Regi sic paruit ensis,
 Pellæusque puer gladio tibi colla recidit,
 Magne, tuo. qua posteritas in secula mittet
 Septimium fama? scelus hoc quo nomine dicent,
- 610 Qui Bruti dixere nefas? jam venerat horæ
 Terminus extremæ, Phariamque ablati in alnum
 Perdiderat jam jura sui. tum stringere ferrum
 Regia monstra parant. ut vidit comminus enses,
 Involvit vultus: atque indignatus apertum
- 615 Fortunæ præbere caput, tunc lumina pressit,
 Continuitque animam, ne quas effundere voces

Quid vero est *Fiat tibi?* Quidque *Heu*,
 nisi ad *Facinus* jungatur. Ovid. *Metam.*
 viii. 85.

Intrat et (heu facinus) fatali nata parentem
 Crine suum spoliât.

Heroid. xvi.

Heu facinus! totis indignus noctibus ille
 Te tenet.

Amor. i. 6.

Heu facinus! pro me nunc valet illa parum.

Arte Amandi i. 751.

Heu facinus! non est hostis metuendus amanti.

Auctor ad *Liviam*, 174.

Heu facinus! per quæ victor iturus erat.

Noster x. 518.

(Heu facinus) cervix gladio male cæsa pependit.

Corrige,

— ne quo non fiat in orbe

(Heu facinus) civile *NEFAS*.

Noster vii. 432.

Quod fugiens *civile nefas*, redituraque nun-
 quam
 Libertas.

Claudianus ii. in *Rufin.* 389.

Bis domitum, *civile nefas*, bis rupimus Alpes.

- Posset, et æternam fletu corrumpere famam.
 At postquam mucrone latus funestus Achillas
 Perfodit, nullo gemitu consensit ad ictum:
 620 Despexitque nefas, servatque immobile corpus,
 Seque probat moriens, atque hæc in pectore volvit:
 Secula Romanos nunquam tacitura labores
 Attendunt, ævumque sequens speculatur ab omni
 Orbe ratem, Phariamque fidem. nunc consule famæ.
 625 Fata tibi longæ fluxerunt prospera vitæ.
 Ignorant populi, si non in morte probaris,
 An scieris adversa pati. ne cede pudori,
 Auctoremque dole fati. quacunque feriris,
 Crede manum soceri. spargant, lacerentque licebit,
 630 Sum tamen, o superi, felix, nullique potestas
 Hoc auferre Deo. mutantur prospera vita:
 Non sum morte miser. videt hanc Cornelia cædem,
 Pompeiusque meus. tanto patientius oro
 Claude, dolor, gemitus: natus, conjuxque peremptum
 635 Si mirantur, amant. talis custodia Magno
 Mentis erat: jus hoc animi morientis habebat.
 At non tam patiens Cornelia cernere sævum
 Quam perferre nefas, miserandis æthera complet
 Vocibus: o conjux, ego te scelerata peremi:
 640 Letiferæ tibi causa moræ fuit avia Lesbos,
 Et prior in Nili pervenit littora Cæsar.
 Nam cui jus alii sceleris? sed quisquis in istud
 A superis immisse caput, vel Cæsaris iræ,
 Vel tibi prospiciens, nescis crudelis, ubi ipsa
 645 Viscera sint Magni: properas, atque ingeris ictus,

614. — *Atque indignatus apertum
 Fortunæ præbere caput.*] Repoue,

Involvit vultus, atque *INDIGNATUR* apertum
 Fortunæ præbere caput.

Sed et libenter legerim,

————— *haud indignatus opertum
 Fortunæ præbere caput.*

619. — *Nullo gemitu consensit ad
 ictum:
 Despexitque nefas,*] Omnes codi-

*ces Respexit: Consensit et Respexit, hoc est,
 Favit, obsecutus est: ut infra 645.*

————— *properas atque ingeris ictus,
 Qua votum est victo.*

ix. 116.

Composita in mortem jacuit, *favitque procellis.*

626. *Ignorant populi, si non in morte
 probaris,
 An scieris adversa pati.*] Immo re-

- Qua votum est victo. pœnas non morte minores
 Pendat, et ante meum videat caput. haud ego culpa
 Libera bellorum, quæ matrum sola per undas,
 Et per castra comes, nullis absterrita fatis,
 650 Victum, quod reges etiam timuere, recepi.
 Hoc merui, conjux, in tuta puppe relinqui?
 Perfide, parcebas? te fata extrema petente
 Vita digna fui? moriar, nec munere regis.
 Aut mihi præcipitem nautæ permittite saltum:
 655 Aut laqueum collo tortosque aptate rudentes:
 Aut aliquis Magno dignus comes exigat ensem.
 Pompeio præstare potest, quod Cæsaris armis
 Imputet. o sævi, properantem in fata tenetis?
 Vivis adhuc, conjux, et jam Cornelia non est
 660 Juris, Magne, sui. prohibent accersere mortem:
 Servor victori. sic fata, interque suorum
 Lapsa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
 At Magni cum terga sonent, et pectora ferro,
 Permansisse decus sacræ venerabile formæ,
 665 Iratamque Deis faciem, nihil ultima mortis
 Ex habitu, vultuque viri mutasse, fatentur
 Qui lacerum videre caput. nam sævus in ipso
 Septimius sceleris majus scelus invenit actu:
 Ac reteggit sacros, scisso velamine, vultus
 670 Semianimis Magni, spirantiaque occupat ora,
 Collaque in obliquo ponit languentia transtro.
 Tunc nervos, venasque secat, nodosaque frangit
 Ossa diu: nondum artis erat caput ense rotare.
 At postquam trunco cervix abscissa recessit,

pone IGNORENT, quantumvis recusent
 codices. et *Probaris*, accipe *Proba-veris*.

627. — *Ne cede pudori*,] Ne te pu-
 deat, quod jussu pueri, decreto spadonum,
 manu desertoris occideris. Non illis a-
 scribenda mors tua, sed Cæsari. Gro-
 tius.

631. — *Mutantur prospera vita* :
Non sum morte miser.] Alii codi-
 ces *Vitæ*, probante ad Claudianum Nic.

Heinsio. tamen paulo ante habuimus v.
 625. *Fluxerunt prospera vitæ*. Repono,

———— mutantur prospera vita ;
 Non *FIT* morte miser.

Hoc, egregia sententiæ venustate, suppe-
 ditat codex Collegii Trinitatis.

665. *Iratamque Deis faciem*.] Lege,
 CERTANTEMQUE deis, forma scilicet.
 Martialis ii. 45.

Grex tuus Iliaco poterat *certare* cinædo.

- 675 Vendicat hoc Pharius dextra gestare satelles.
 Degener, atque operæ miles Romane secundæ,
 Pompeii diro sacrum caput ense recidis,
 Ut non ipse feras? o summi fata pudoris!
 Impius ut Magnum nosset puer, illa verenda
- 680 Regibus hirta coma, et generosa fronte decora
 Cæsaries compressa manu est; Pharioque veruto,
 Dum vivunt vultus, atque os in murmura pulsant
 Singultus animæ, dum lumina nuda rigescunt,
 Suffixum caput est, quo nunquam bella jubente
- 685 Pax fuit: hoc leges, campumque, et Rostra movebat.
 Hac facie, Fortuna, tibi, Romana, placebas.
 Nec satis infando fuit hoc vidisse tyranno:
 Vult sceleri superesse fidem. tunc arte nefanda
 Submota est capiti tabes, raptoque cerebró
- 690 Adsuccata cutis, putrisque effluxit ab alto
 Humor, et infuso facies solidata veneno est.
 Ultima Lageæ stirpis, perituraque proles,
 Degener, incestæ sceptris cessure sororis,
 Cum tibi sacrato Macedon servetur in antro,
- 695 Et regum cineres extracto monte quiescant,
 Cum Ptolemæorum manes, seriemque pudendam,
 Pyramides claudant, indignaque Mausolea:

Par forma Ganymedi.

676. — *Operæ miles Romane secundæ,*] Τῶν δευτερείων, partium secundarum. A fabulis ductum. Major enim Achillæ dignitas qui caput Pompeii gestavit, quam Septimii qui à se abscissum gestare ipse non potuit. Grotius.

678. — *O summi fata pudoris!*] Lege ex aliis codicibus, *Pro*.

681. *Cæsaries compressa manu est;*] Immo ut alii codices *Comprensa*; ut veruto suffigatur caput. Suetonius in Galba xx. *Gregarius miles caput ei amputavit; et quoniam capillo præ calvitie arripere non poterat, in gremium abdidit; mox inserto per os pollice, ad Othonem detulit.* Ovid. *Metam.* ix. 517.

Dixit et adversa *prensus* a fronte *capillis*,
 Stravit humi pronam.

et ix. 517.

———— *prensamque* ipsi dea *sæva capillis*
 Traxit.

Sed paucis, credo, placebit in eodem colore *Hirta coma* et *Decora Cæsaries*. quid enim differunt *Coma* et *Cæsaries*? mallem dixisse,

———— generosa fronte decora
 CANITIES.

Jam enim canus erat Pompeius. *Supra* v. 56.

———— vultusque prementem
 Canitiem.

Ovid. x. 425.

———— albaque toto
 Vertice *canities* rigidis stetit *hirta capillis*.

Cæterum hinc cepit illud de Pompeio *Silius* xiii. 861.

Littora Pompeium feriunt, truncusque vadosis

Huc illuc jactatur aquis. adeone molesta

700 Totum cura fuit socero servare cadaver?

Hac Fortuna fide Magni tam prospera fata

Pertulit: hac illum summo de culmine rerum

Morte petit: cladesque omneis exegit in uno

Sæva die, quibus immunes tot præstitit annos:

705 Pompeiusque fuit, qui nunquam mista videret

Læta malis: felix nullo turbante Deorum,

Et nullo parcente miser. semel impulit illum

Dilata Fortuna manu. pulsatur arenis,

Carpitur in scopulis, hausto per vulnera fluctu

710 Ludibrium pelagi: nullaque manente figura,

Una nota est Magno capitis jactura revulsi.

Ante tamen Pharias victor quam tangat arenas,

Pompeio raptim tumulum Fortuna paravit,

Ne jaceat nullo, vel ne meliore sepulcro.

715 E latebris pavidus decurrit ad æquora Cordus.

Quæstor ab Idalio Cinyrææ littore Cypri

Infaustus Magni fuerat comes. ille per umbras

Ausus ferre gradum, victum pietate timorem

Compulit, ut mediis quæsitum corpus in undis

720 Duceret ad terram, traheretque ad littora Magnum.

Ille, hirta cui subrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris Magnus caput.

702. — *Hac illum summo de culmine rerum*

Morte petit:] Acutissimus Nic.

Heinsius ad Silium xiv. 630. ex suis codicibus reponit, *Sorte petit.* Sed majus, ni fallor, et sceleratius mendum hic latet. Quid enim est *Petere aliquem DE culmine?* Corrige,

Hac fortuna fide Magni tam prospera fata
Pertulit: hac illum summo de culmine rerum
PRÆCIPITAT.

Hac, iterum subauditur *Fide*: quod cum non animadverterent Librarii, locum fœde corruerunt. Seneca Nat. Quæst. Præf. p. 704. *Deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nul-*

las habitura reliquias jactat. et Epist. 47.

Dicat nunc aliquis me vocare ad pileum servos, et dominos de fastigio suo dejicere.

703. — *Cladesque omneis exegit in uno*

Sæva die, quibus immunes tot præstitit annos:] Recta lectio, ut patet ex oppositione. Oponitur enim unus dies infelix tot annis felicibus Grotius. Ut hæc viri magni intelligas; scias Francis. cum Modium in Epistola xcv. ubi Lucani quædam recenset, IMO DIE hic legendum contendere, non UNO.

717 *Infaustus Magni fuerat comes.]*
MS P. *Infaustus fugæ.* unde scribere liceat:

Infaustusque fugæ fuerat comes.

- Lucis mœsta parum per densas Cynthia nubes
 Præbebat; cano sed discolor æquore truncus
 Conspicitur. tenet ille ducem complexibus arctis
 Eripiente mari: nunc victus pondere tanto
 725 Expectat fluctus, pelagoque juvante cadaver
 Impellit. postquam sicco jam littore sedit,
 Incubuit Magno, lacrymasque effudit in omne
 Vulnus, et ad Superos, obscuraque sidera fatur:
 Non pretiosa petit cumulato ture sepulcra
 730 Pompeius, Fortuna, tuus: non pinguis ad astra
 Ut ferat e membris Eoos fumus odores,
 Ut Romana suum gestent pia colla parentem,
 Præferat ut veteres feralis pompa triumphos,
 Ut resonent cantu tristi fora, totus ut ignem
 735 Projectis mœrens exercitus ambiat armis.
 Da vilem Magno plebeii funeris arcam,
 Quæ lacerum corpus siccos effundat in ignes.
 Robora non desint misero, nec sordidus ustor.
 Sit satis, o superi, quod non Cornelia fuso
 740 Crine jacet, subicique facem complexa maritum
 Imperat, extremo sed abest a munere busti
 Infelix conjux, nec adhuc a littore longe est.
 Sic fatus, parvos juvenis procul aspicit ignes,

Grotius. Quod vir summus partim ex codice, partim ex conjectura extundit, id clare et integre extat in codice Regio,

Infaustus *QUE FUGÆ* fuerat comes.

Cujus vero comes? non *Magni* certe, nec ejus *fugæ*. Soli enim ex Pompeii comitatu una cum eo in Achillæ biremem ierant, Scena servus, Philippus libertus, et Centuriones duo, Plutarcho in Pompeio teste. Ex his quattuor nemo erat *Quæstor*. Addit Plutarchus, Libertum istum fragmenta carinæ contulisse, ad truncum Pompeii corpus deustulandum: *ei vero supervenisse hominem Romanum, jam senem, qui juvenis olim Pompeio militaverat*, et una cum Philippo rogum composuisse; *ὡς μὴ*, inquit *κατὰ πάντα αἰέμφωμαι τὴν ἈΠΟΞΕΝΩΣΙΝ, ἀντὶ πολ-*

λῶν ἀνιαρῶν τῆτο γῆν εἰργάμενος, ut non per omnia querar de Exilio, sed pro multis miseris hoc saltem nanciscar, maximum Romani nominis imperatorem sepelisse.

In hoc *homine Romano*, in hac *ἀποξενώσει* sive fuga, latet forte ille quisquis est *Quæstor*, qui *Prætori* suo (ut verisimile est) in exilio comes fuerat. sed Plutarcho *γέρον senex* est, Nostro 745. *Juvenis*. vide de Gabinio exule Appian. Syr. p. 193.

741. — *Munere busti*] Ita MS. non, *funere*. Dolet enim *Corneliam* ultimum marito officium subjiciendi facem non præstitisse. Grotius.

746. — *Quæcunque es (ait) neglecta, nec ulli*

Cara tuo,] Codex Collegii Trinitatis *Nec leta*: unde corrigendum,

Corpus vile suis, nullo custode, cremantes.

- 745 Inde rapit flammæ, semustaque robora membris
Subducens, quæcunque es (ait) neglecta, nec ulli
Cara tuo, sed Pompeio felicior umbra,
Quod jam compositum violat manus hospita bustum,
Da veniam: si quid sensus post fata relictum est:
- 750 Cedis et ipsa rogo, paterisque hæc damna sepulcri,
Teque pudet, sparsis Pompeii manibus, uri.
Sic fatur: plenusque sinus ardente favilla
Pervolat ad truncum; qui fluctu pæne relatus
Littore pendebat. summas dimovit arenas,
- 755 Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ
Exigua trepidus posuit scrobe, nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla strue membra recumbunt:
Admotus Magnum, non subditus, accipit ignis.
Ille sedens juxta flammæ, O maxime, dixit,
- 760 Ductor, et Hesperii majestas nominis una,
Si tibi jactatu pelagi, si funere nullo
Tristior iste rogas; manes, animamque potentem
Officiis averte meis: injuria fati
Hoc fas esse jubet; ne ponti bellua quicquam,
- 765 Ne fera, ne volucres, ne sævi Cæsaris ira
Audeat: exiguam, quantum potes, accipe flammam,

Quæcunque es (ait) *NEC FLETA* nec ulli
Cara tuo.

Pulvere hic idem quod *Littore, Arena.* ix.
342. de Syrti,

Virgil. xi. 372.

Nos animæ viles, inhumata *infletaque* turba
et vi. 401.

———— siccæ jam pulveris agger.
ix. 394.

Hic multum *fletu* ad superos belloque caduci.

———— dum primus arenas
Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam.

755. *Pervolat ad truncum;*] Codices,
Pervolat, Prævolat, Evolat, vel *Evolat*
malim, vel *Provolat.*

Horat. Carm. i. 28. 25.

761. *Si tibi jactatu pelagi, si funere*
nullo

———— vagæ ne parce malignis arenæ
mox,

Injecto ter pulvere curras.

Tristior iste rogas;] *Funere nullo,*

Ovid. Metam. ix. 35.

ut supra 714.

Ille cavis hausto spargit me *pulvere* palmis,
Inque vicem fulvæ jactu flavescit arenæ.

Ne jaceat *nullo*, vel ne meliore *sepulcro.*

Noster x. 380.

Sed codex Bersmanni et Regius, *Funere*
nudo. Quid si legendum?

———— tumulumque e *pulvere* parvo
Aspice, Pompeii non omnia membra tegentem.

Si tibi jactatu pelagi, si *pulvere nudo*
Tristior iste rogas.

765. *Ne fera, ne volucres, ne sævi Cæ-*

- Romana succense manu. Fortuna recursus
 Si det in Hesperiam, non hac in sede quiescent
 Tam sacri cineres: sed te Cornelia, Magne,
 770 Accipiet, nostraque manu transfundet in urnam.
 Interea parvo signemus littora saxo,
 Ut nota sit busti; si quis placare peremtum
 Forte volet, plenos et reddere mortis honores;
 Inveniat trunci cineres, et norit arenas,
 775 Ad quas, Magne, tuum referat caput. hæc ubi fatus,
 Excitat invalidas admoto fomite flammas.
 Carpitur, et lentum Magnus distillat in ignem,
 Tabe fovens bustum. sed jam percusserat astra
 Auroræ promissa dies: ille, ordine rupto
 780 Funeris, attonitus latebras in littore quærit.
 Quam metuis, demens, isto pro crimine pœnam,
 Quo te fama loquax omneis accepit in annos?
 Condita laudabit Magni socer impius ossa.
 I modo securus veniæ, fassusque sepulcrum
 785 Posce caput. cogit pietas imponere finem
 Officio. semusta rapit, resolutaque nondum
 Ossa satis, nervis, et inustis plena medullis
 Æquorea restinguit aqua, congestaque in unum
 Parva clausit humo. tum ne levis aura relectos
 790 Auferret cineres, saxo compressit arenam:
 Nautaque ne bustum religato fune moveret,
 Inscriptis sacrum semusto stipite nomen:
 Hic situs est Magnus. placet hoc, Fortuna, sepulcrum

saris ira] Lege cum codice Collegii Trinitatis, *Volucris; Bellua, Fera, Volucris.*

769. — *Sed te Cornelia, Magne,*

Accipiet, nostraque manu transfundet in urnam.] Quomodo *Nostra manu,* si *Cornelia accipiet?* Corrige,

PROPRIAQUE manu transfundet in urnam.

793. — *Placet hoc, Fortuna, sepulcrum*

Dicere Pompeii:] Val. Max. i. 8.

9. *Ipsi fortunæ erubescendum rogam.*

795. — *Temeraria dextra,]* Poëtica est increpatio. Grotius.

806. *Quod si tam sacro dignaris nomine saxum;]* Jam antea hoc habuimus v. 792.

Inscriptis sacrum semusto stipite nomen.

Quare Bersmanniani codicis lectionem admittimus.

Quod si tam *CLARO* dignaris nomine saxum.

807. *Adde actus tantos, monimenta que maxima rerum:]* *Tantos maxima que, hoc cine placet? Maxima rerum monumenta, velles credo potius, maximarum rerum monumenta.* Codex Bersmanni *Momentaque.* Corrige,

- Dicere Pompeii: quo condi maluit illum,
 795 Quam terra caruisse socer? temeraria dextra,
 Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
 Includis? situs est, qua terra extrema refuso
 Pendet in Oceano. Romanum nomen, et omne
 Imperium Magno est tumuli modus. obrue saxa
 800 Crimine plena Deum. si tota est Herculis Cœte,
 Et juga tota vacant Bromio Nyseia; quare
 Unus in Ægypto Magno lapis? omnia Lagi
 Rura tenere potest, si nullo cespite nomen
 Hæserit. erremus populi, cinerumque tuorum,
 805 Magne, metu nullas Nili calcemus arenas.
 Quod si tam sacro dignaris nomine saxum;
 Adde actus tantos, monumentaque maxima rerum.
 Adde truces Lepidi motus, Alpinaque bella,
 Armaque Sertori revocato Consule victa,
 810 Et currus, quos egit eques: commercia tuta
 Gentibus, et pavidos Cilicas maris. adde subactam
 Barbariem, gentesque vagas, et quicquid in Euro
 Regnorum, Boreaue jacet. dic semper ab armis
 Civilem repetisse togam: ter curribus actis
 815 Contentum patriæ multos donasse triumphos.
 Quis capit hæc tumulus? surgit miserabile bustum
 Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
 Fastorum: solitumque legi super alta Deorum
 Culmina, et extractos spoliis hostilibus arcus,
 820 Haud procul est ima Pompeii nomen arena,

Adde actus *TACITOS, MOMENTAQUE* maxima rerum.

Adde primum actus vitæ ejus tacitos, quæ in pace, in silentio, in curia, in rostris, in campo, consilio suo et autoritate egit; quamvis non ita foris clara, maxima tamen rerum momenta: deinde adde (ut in versibus sequentibus) bella ejus et res gestas. Noster iii. 338.

———— non pondera rerum
 Nec momenta sumus.

vii. 118.

Si sine *momento rerum*, Partisque ruina

Casurum est, feriat.

816. — *Surgit miserabile bustum*] Quomodo *surgit*, quod tam humile est, ut viator stans rectus legere nequeat? *Surgit*, de altis et sublimibus dicitur, ut infra 866.

Ardua marmoreo *surrexit* pondere moles.

Repone,

SORDET miserabile bustum.

Et quid sodes illud est, *Non ullis plenum titulis?* Non tot, non tantis titulis plenum facile caperem; at non *Ullis* plenum non intelligo. Repone,

Depressum tumulo, quod non legat advena rectus,
Quod nisi monstratum Romanus transeat hospes.

Noxia civili tellus Ægyptia fato.

Haud equidem immerito Cumanæ carmine Vatis

825 Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasque æstate tumentes.
Quid tibi, sæva, precer pro tanto crimine, tellus?
Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe, retentus,
Et steriles egeant hybernis imbribus agri,

830 Totaque in Æthiopum putres solvaris arenas.
Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,
Semideosque canes, et sinistra jumentia luctus,
Et quem tu plangens hominem testaris Osirim :
Tu nostros, Ægypte, tenes in pulvere Manes.

835 Tu quoque cum sævo dederis jam templa tyranno,
Nondum Pompeii cineres, o Roma petisti:
Exul adhuc jacet umbra ducis. si secula prima
Victoris timuere minas; nunc excipe saltem
Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu

840 Invisa tellure sedent. quis busta timebit?
Quis sacris dignam movisse verebitur urnam?
Imperet hoc nobis utinam scelus, et velit uti
Nostro Roma sinu: satis o nimiumque beatus,

Non *ILLIS* plenum titulis.

Illis titulis, quos novem versibus numeraverat.

820. *Haud procul est ima Pompeii nomen arena*,

Depressum tumulo,] Quid est *Nomen*, *depressum tumulo*? De depressione cautum erat, cum dixit, *Haud procul ima arena*. Lege ex aliis manuscriptis,

IMPRESSUM tumulo.

Virgil. Georg. i. 263.

Aut pecori signum, aut numeros *impressit* a-cervis.

825. *Noxia civili tellus Ægyptia fato*.] Propertius.

Noxia Alexandria dolis aptissima tellus.

Grotius.

824. *Haud equidem immerito Cumanæ carmine Vatis*

Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora

Hesperius miles,] Appianus de

Gabinio: ὑπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλῆς ἔφυγεν, ἐπὶ τῷ ἄνευ ψηφίσματος εἰς Αἰγύπτου ἐμβαλεῖν ἐπὶ πολέμου, Ῥωμαῖοις ἀπαισία νομιζομένη. ἦν γὰρ τι Σιβύλλειον αὐτοῖς ἀπαγορεύον. Grotius.

835. *Et quem tu plangens hominem testaris Osirim*:] Ex Xenocratis dicto ad Ægyptios: ἔτοι εἰ μὲν θεοὶ εἰσι μοὶ θρηνεῖτε αὐτάς, εἰ δὲ ἄνθρωποι, μὴ θύετε αὐτοῖς. Pari modo Xenophanes Eleates Græcis de Leucothea. εἰ μὲν θεῶν ὑπολαμβάνουσι μὴ θρηνεῖν, εἰ δὲ ἄνθρωποι, μὴ θύειν. Grotius.

836. *Nondum Pompeii cineres, o Roma, petisti*:] At quoties Noster casu vocativo

- Si mihi contingat manes transferre revulsos
 845 Ausoniam, si tale ducis violare sepulcrum.
 Forsitan aut sulco sterili cum poscere finem
 A Superis, aut Roma volet feralibus Austris,
 Ignibus aut nimiis, aut terræ tecta moventi:
 Consilio, jussuque Deum transibis in urbem,
 850 Magne, tuam, summusque feret tua busta sacerdos.
 Nam quis ad exustam Cancro torrente Syenen
 Ibit, et imbrifera siccas sub Pleiade Thebas
 Spectator Nili: quis rubri stagna profundi,
 Aut Arabum portus mercis mutator Eoæ,
 855 Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum,
 Et cinis in summis forsitan turbatus arenis
 Advertet? manesque tuos placare jubebit,
 Et Casio præferre Jovi? nil ista nocebunt
 Famæ busta tuæ. templis, auroque sepultus
 860 Vilior umbra fores: nunc est pro numine summo,
 Hoc tumulo Fortuna jacens. augustius aris
 Victoris Libyco pulsatur ab æquore saxum.
 Tarpeiis qui sæpe Deis sua tura negarunt,
 Inclusum fusco venerantur cespite fulmen.
 865 Proderit hoc olim, quod non mansura sepulcri
 Ardua marmoreo surrexit pondere moles.

Roma? nusquam alibi, o *Roma*. Codex Regius,

Nondum Pompeii cineres, *ROMANE*, petisti.

Egregie. Virgilius,

Tu regere imperio populos, *Romane*, memento.

Auctor ad Liviam 19.

Ignotumque tibi meruit, *Romane*, triumphum.

Horatius Carm. iii. 6.

Delicta majorum immeritus lues,
Romane.

Sat. i. 4. 85.

Hic niger est; hunc tu, *Romane*, caveto.

et Alibi sæpe.

857. *Advertet?*] Ita recte MS. Grotius.

861. *Hoc tumulo Fortuna jacens.*] Fortuna quodammodo cum ipso Pompeio se-

pulta, cui semper adfuerat. Grotius. Minore cum Pompeii laude *Fortuna* tumulo adjacet, quam Ajacis Telamonii *Virtus*.

‘Αδ’ ἐγὼ ἀ τλάμων Ἀρέτῃ παρὰ τῷδε κἀθήμαι
 Αἰάντος τόμβῳ, κειραμένα Πλοκάμῳ.

863. *Tarpeiis qui sæpe Deis sua tura negarunt,*] Melius alii codices *Negarant*.

864. *Inclusum fusco venerantur cespite fulmen.*] Thusco MSS. *Thusco cespite*, id est aggestione facta ex Etrusca disciplina. Scholiastes ad Persium: *in usu fuit ut aruspices adducti ex Ethruria fulmina transfigurata in lapides infra terram absconderent. Venerantur, cæsis bidentibus, unde bidental dictus locus. vide interpretem ad artem Horatii et quæ nos supra circa finem libri primi. Vide et Festum in voce Scribonianum puteal: ubi integri*

Pulveris exigui sparget non longa vetustas
 Congeriem, bustumque cadet, mortisque peribunt
 Argumentat uæ. veniet felicior ætas,

870 Qua sit nulla fides saxum monstrantibus istud :
 Atque erit Ægyptus populis fortasse nepotum
 Tam mendax Magni tumulo, quam Creta Tonantis.

dicit quod hic est includi. Sopiri dixit
 Varro, ubi de Curtio lacu agit. Grotius.

865. — *Quod non mansura sepulcri*
Ardua marmoreo surrexit pondere
moles.] Manuscripti plerique omnes Man-

sura futuris : Recte. neque opus est voce
Sepulcri, ut sepulcrum intelligamus.

870. — *Saxum monstrantibus istud :*
Illud omnes fere codices.

M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER NONUS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILIP H. HARRIS

1902

M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER NONUS.



AT non in Pharia manes jacuere favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbram:
Prosiluit busto, semustaque membra relinquens,
Degeneremque rogam, sequitur convexa Tonantis.
5 Qua niger astriferis connectitur axibus aër;
Quodque patet terras inter, lunæque meatus
Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vitæ patientes ætheris imi
Fecit, et æternos animam collegit in orbes.
10 Non illuc auro positi, nec ture sepulti

5. *QUA niger astriferis connectitur axibus aër;*] Si *Niger aër*, ut codices habent, idcirco est, quia æther majore fruitur lumine; si *Piger*, ut fortasse rependum, quia velociore motu pollet. *Noster* iv. 74. *Congestumque aëris atri*, vi. 107. *Aëre non pigro*.

6. *Quodque patet terras inter, lunæque meatus*] Alii codices *Patens*: quod probat vir egregius *Frid. Gronovius* *Observ.* i. 13. *Quod inter terras, ait, et lunæ meatus patens habitant manes: inspicite contextum, et verissimum hoc esse fatebere.* Non audio. Illud *Patet* cum prioribus connectitur, non cum sequentibus. *Sequitur convexa tonantis, Qua aër connectitur, Quodque patet.* Pone distinctionem post *Meatus*: et

deinde ordine, *Semidei manes habitant.* Ita solent Poëtæ: *Virgil. Æneid* i. 16.

Urbs antiqua fuit, Tyrri tenuere coloni.
et 535.

Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ:
Ænotri coluere viri.

iii. 104. et 106.

Creta Jovis magni medio jacet insula ponto:
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.

8. *Innocuos vitæ patientes ætheris imi*] Plerique omnes scripti *Vita*; et sic *Priscianus* p. 1123. et ad *Statium Lactantius* p. 202. Placet, tamen *Vitæ*, quia alter genitivus sequitur, *Ætheris imi.* *Seneca* *Epist.* 102. p. 508. *Nondum* (dum vivimus) *cælum nisi ex intervallo pati pos-*

- Perveniunt. illic postquam se lumine vero
 Implevit, stellasque vagas miratur, et astra
 Fixa polis, vidit quanta sub nocte jaceret
 Nostra dies risitque sui ludibria trunci.
- 15 Hinc super Emathiæ campos, et signa cruenti
 Cæsaris, ac sparsas volitavit in æquore classes;
 Et scelerum vindex in sancto pectore Bruti
 Sedit, et invicti posuit se mente Catonis.
 Ille, ubi pendebat casus, dubiumque manebat,
- 20 Quem mundi dominum facerent civilia bella,
 Oderat et Magnum, quamvis comes isset in arma
 Auspiciis raptus patriæ, ductuque Senatus.
 At post Thessalicas clades jam pectore toto
 Pompeianus erat. patriam tutore carentem
- 25 Excepit, populi trepidantia membra refovit,
 Ignavis manibus projectos reddidit enses:
 Nec regnum cupiens gessit civilia bella,
 Nec servire timens. nil causa fecit in armis
 Ipse sua: totæ post Magni funera partes
- 30 Libertatis erant: quas ne per littora fusas
 Colligeret rapido victoria Cæsaris actu,
 Corcyræ secreta petit, ac mille carinis
 Abstulit Emathiæ secum fragmenta ruinæ.
 Quis ratibus tantis fugientia crederet ire
- 35 Agmina? quis pelagus victas arctasse carinas?

sumus. Nat. Quæst. p. 668. *Summa aëris pars tenuissima, propter viciniam æternorum ignium, illa pars vicina terris densa et caliginosa est.*

11. — *Lumine vero*] Semel Servius citat, *Lumine vivo.*

12. — *Stellasque vagas miratur, et astra*] Alii codices *Miratus. Miratus vidit: Si enim miratur, oportet Et vidit.*

28. *Nec servire timens.*] Quippe paratus mori: τῆς ἐστὶ δέσσης τῆ θανάτῳ ἀφροντίς ὤν. Grotius.

32. — *Ac mille carinis*

Abstulit Emathiæ secum fragmenta ruinæ.] Versu abhinc tertio iterum habemus, *victas artasse carinas; ac rursus*

quinto, *Boreaque urgente carinas.* ut evitemus hoc, fortasse legendum,

———— et mille *LIBURNIS.*

37. — *Boreaque urgente carinas*] Occidit nos hæc crambe *Carinas*: quod altero abhinc versu est, nec ibi sollicitandum. Lege hic,

———— *Boreaque urgente Ceruchos.*

ut v. 418. de eodem vento,

Hic utinam summi curvet carchesia mali.

In summo malo et Ceruchi sunt, viii. 177.

———— et instabit summis minor Ursa *Ceruchis.*

40. — *Ac sævas meritum Phycunta rapinas*] Oppidum est Cyrenaicæ, contra

- Dorida tunc Malean, et apertam Tænaron umbris
 Inde Cythera petit: Boreaque urgente carinas
 Creta fugit: Dictæa legit, cedentibus undis,
 Littora. tunc ausum classi præcludere portus
 40 Impulit, ac sævas meritum Phycunta rapinas
 Sparsit: et hinc placidis alto delabitur auris
 In littus, Palinure, tuum: (neque enim æquore tantum
 Ausonio monimenta tenes; portusque quietos
 Testatur Libye Phrygio placuisse magistro.)
 45 Cum procul ex alto tendentes vela carinæ
 Ancipites tenuere animos, sociosne malorum,
 An veherent hostes: præceps facit omne timendum
 Victor, et in nulla non creditur esse carina.
 Ast illæ puppes luctus, planctusque ferebant,
 50 Et mala vel duri lacrymas motura Catonis.
 Nam postquam frustra precibus Cornelia nautas
 Privignique fugam tenuit, ne forte repulsus
 Littoribus Phariis remearet in æquora truncus,
 Ostenditque rogam non justi flamma sepulcri:
 55 Ergo indigna fui, dixit, Fortuna, marito
 Accendisse rogam, gelidos effusa per artus
 Incubuisse viro, laceros exurere crines,
 Membraque dispersi pelago componere Magni?
 Vulneribus cunctis largos infundere fletus?
 60 Ossibus, et tepida vestes implere favilla?

Tænarum. Meminere Strabo libro xvii. Plinius lib. iv. Solinus et Stephanus. Construitur autem cum masculino quia illa in ἄς contracta sunt ex οἰς, ut ὄρας fuit ὀπίεις. κερασῆς κερασοίεις, ῥαμνῆς ῥαμνόεις. et additum olim χῶρος. Sic φυκῆς, φυκόεις χῶρος. Pari constructione in quinto dixit quas avias Hydrus ἰδρῆς. Similia sunt πυξῆς, σιπῆς, πεισσινῆς, σελινῆς, δαφνῆς. Grotius.

42. In littus, Palinure, tuum: (neque enim æquore tantum] Parenthesin necessario hic addimus. Grotius.

44. Testatur Libye] Ante fuit Libyæ, male. Non Italia sola, sed et Africa testatur tutos portus Palinuro placuisse, et ab ipso dictos. Grotius. Recte. nam

Phrygio magistro est Palinuro: non ut quidam putant Æneæ.

45. Cum procul ex alto tendentes vela carinæ] Satis superque Carinarum habuimus, et ecce quarta vice Carinæ: et quintum mox insuper tertio mox versu, Et in nulla non creditur esse carina. Non expedio, nisi iterum legas, Liburnæ.

57. — Laceros exurere crines,] Cujus quæso crines? non Pompeii, suos enim hic Cornelia intelligit. Seneca Troad. 409.

Quid mæsta, Phrygiæ, turbæ laceratis comas? et 98.

Solvimus omnes
 Lacerum multo funere crinem.

- Quicquid ab extincto licuisset tollere busto,
 In templis sparsura Deum. sine funeris ullo
 Ardet honore rogas: manus hoc Ægyptia forsan
 Obtulit officium grave manibus. o bene nudi
 65 Crassorum cineres! Pompeio contigit ignis
 Invidia majore Deum. similisne malorum
 Sors mihi semper erit? nunquam dare busta licebit
 Conjugibus: nunquam plenas plangemus ad urnas?
 Quid porro tumulis opus est, aut ulla requiris
 70 Instrumenta dolor? non toto pectore portas,
 Impia, Pompeium? non imis hæret imago
 Visceribus? quærat cineres victura superstes.
 Nunc tamen hic, longe qui fulget luce maligna,
 Ignis adhuc aliquid Phario de littore surgens,
 75 Ostendit mihi, Magne, tui: jam flamma resedit,
 Pompeiumque ferens vanescit Solis ad ortus
 Fumus, et invisit tendunt mihi carbasa venti.
 Non mihi nunc tellus Pompeio siqua triumphos
 Victa dedit, non alta terens Capitolia currus
 80 Grator: elapsus felix de pectore Magnus:
 Hunc volumus, quem Nilus habet, terræque nocenti
 Non hæerere queror: crimen commendat arenas.
 Linquere, si qua fides, Pelusia littora nolo.
 Tu pete bellorum casus, et signa per orbem,
 85 Sexte, paterna move: namque hæc mandata reliquit
 Pompeius vobis in nostra condita cura,
 Me cum fatalis leto damnaverit hora,
 Excipite, o nati, bellum civile, nec unquam,
 Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit,

70. — *Non toto pectore portas,*] Ple-
 rique codices *Non toto in.*

75. *Nunc tamen hic, longe*] An legen-
 dum?

NUM tamen *HINC* longe qui fulget luce ma-
 ligna,
 Ignis, adhuc aliquid, Phario de litore surgens
 Ostendit mihi, Magne, tui?

Manuscripti aliquot habent *Hinc.*

75. — *Jam flamma resedit,*] Rec-

tius MS. *P. residit,* sequitur enim *vanes-*
cit. Grotius.

85. *Linquere, si qua fides, Pelusia lit-*
tora nolo.] Versus spurius. nullum cer-
 tum locum habet in Manuscriptis; et a
 quibusdam abest. illud *Si qua fides* longe
 hic ineptissimum est.

85. — *Namque hæc mandata reli-*
quit

Pompeius vobis in nostra condita

- 90 Cæsaribus regnare vacet. vel scepra, vel urbes
 Libertate sua validas impellite fama
 Nominis: has vobis parteis, hæc arma relinquo.
 Inveniet classes quisquis Pompeius in undas
 Venerit: et noster nullis non gentibus hæres
- 95 Bella dabit: tantum indomitos, memoresque paterni
 Juris habete animos. uni parere decebit,
 Si faciet partes pro libertate, Catoni.
 Exolvi tibi, Magne, fidem, mandata peregi.
 Insidiæ valuere tuæ, deceptaque vixi,
- 100 Ne mihi commissas auferrem perfida voces.
 Jam nunc te per inane chaos, per Tartara, conjux,
 Si sunt ulla, sequar: quam longo tradita leto
 Incertum est: pœnas animæ vivacis ab ipsa
 Ante feram. potuit cernens tua vulnera, Magne,
- 105 Non fugere in mortem: planctu contusa peribit:
 Effluet in lacrymas: nunquam veniemus ad enses,
 Aut laqueos, aut præcipites per inania jactus.
 Turpe mori post te solo non posse dolore.
 Sic ubi fata, caput ferali obducit amictu,
- 110 Decrevitque pati tenebras, puppisque cavernis
 Delituit: sævumque arcte complexa dolorem
 Perfruitur lacrymis, et amat pro conjuge luctum.
 Illam non fluctus, stridensque rudentibus Euris
 Movit, et exurgens ad summa pericula clamor:
- 115 Votaque sollicitis faciens contraria nautis,
 Composita in mortem jacuit, favitque procellis.
 Prima ratem Cypros spumantibus accipit undis:
 Inde tenens pelagus, sed jam moderatior, Euris

cura,] Codex Regius NOBIS et CRE-
 DITA: quem si sequimur, sic refingen-
 dus oret locus,

_____ reliquit
 Pompeius nobis et nostræ credita curæ.

ut mox v. 100.

Ne mihi commissas auferrem perfida voces.

Sed bene habet recepta lectio *Condita*.
 Catullus De nuptiis Pelei,

Tum vero facito, ut memori tibi *condita* corde
 Hæc vigeant *mandata* nec ulla obliteret ætas.

Phædrus iv. Præf.

Quod interiore *condidit* cura angulo.

Val. Flaccus iii.

_____ sed nostra requirer
 Cura viam, memori jam pridem cognita vate.

Ubi Heinsius, *Cognita viltæ*, vel *Cognita*
fato. Immo lege *Condita mente*.

109. — *Caput ferali obducit, amictu,*]

- In Libycas egit sedes, et castra Catonis.
- 120 Tristis, ut in multo mens est præsaga timore,
 Aspexit patrios comites a littore Magnus,
 Et fratrem: medias præceps tunc fertur in undas.
 Dic ubi sit, germane, parens: stat summa, caputque
 Orbis? an occidimus, Romanaque Magnus ad umbras
- 125 Abstulit? hæc fatur: quem contra talia frater.
 O felix, quem sors alias dispersit in oras,
 Quique nefas audis: oculos, germane, nocentis
 Spectato genitore fero. non Cæsaris armis
 Occubuit, dignoque perit auctore ruinæ.
- 130 Rege sub impuro Nilotica rura tenente,
 Hospitii fretus Superis, et munere tanto
 In proavos, cecidit donati victima regni.
 Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:
 Nec credens Pharium tantum potuisse tyrannum,
- 135 Littore Niliaco socerum jam stare putavi.
 Sed me nec sanguis, nec tantum vulnera nostri
 Affecere senis, quantum gestata per urbes
 Ora ducis, quæ transfixo sublimia pilo
 Vidimus: hæc, fama est, oculis victoris iniqui
- 140 Servari, scelerisque fidem quæsisse tyrannum.
 Nam corpus Phariæne canes, avidæque volucres

Omnes fere libri *Obduxit, ut mox Decrevit, Delituit.*

121. *Aspexit patrios comites a littore Magnus,*] Qui hic *Magnus* vocatur, est Cnæus Pompeius Magni filius. Scio e- quidem vel in Caligulæ et Claudii ætate cognomen Magni in familia perseverasse. vix tamen crediderim Nostrum, cum al- terum filium, vi. 420. et ix. 85. Sextum prænomine suo vocat, non et hunc iti- dem Cnæum appellasse, ne in ambigui vitium incideret. In libris scriptis fere semper *Gnæus* scribitur, non Cnæus, et nonnumquam in inscriptionibus: Græcis semper Γναῖος, ut Caius, Γαῖος: c enim litera tam ordine quam potestate, Græco- rum r olim respondebat. Facile autem fuit Librariis *Gnæus* in *Magnus* commu- tare. Repone *igitur,*

Aspexit patrios comites a littore *Gnæus.*
 et iterum v. 145.

————— cum talia *Gnæus,*
 Audisset.

Nec duas consonantes metuas; cum Ho- ratius in medio verbo easdem corripuerit,

Donatura *cygni*, si libeat, sonum.

125. — *Hæc fatur: quem contra talia frater.*] Duo ex nostris codices *Contra quem.* Repone,

— hæc fatur: *contra CUI* talia frater.

Cui, non *Quem*: quippe *Contra* adverbium hic est, non præpositio. Noster viii. 186.

Nostra jubes? dubio contra cui pectore *Magnus.*
 Silius ii. 495.

Hæc satus Alcmena: *contra cui* talia virgo.

126. *O felix, quem sors alias dispersit*

- Distulerint, an furtivus, quem vidimus, ignis
 Solverit, ignoro. quæcunque injuria fati
 Abstulit hos artus, Superis hæc crimina dono:
 145 Servata de parte queror. Cum talia Magnus
 Audisset: non in gemitus, lacrymasque dolorem
 Effudit? justaque furens pietate profatur:
 Præcipitate rates e sicco littore, nautæ;
 Classis in adversos erumpat remige ventos:
 150 Ite, duces, mecum: nunquam civilibus armis
 Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
 Sanguine semiviri Magnum satiare tyranni.
 Non ego Pellæas arces, adytisque relectum
 Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam?
 155 Non mihi Pyramidum tumulis evulsus Amasis,
 Atque alii reges Nilo torrente natabunt?
 Omnia dent pœnas nudo tibi, Magne, sepulcra:
 Evolvam busto jam numen gentibus Isin,
 Et tectum lino spargam per vulgus Osirim,
 160 Et sacer in Magni cineres mactabitur Apis,
 Suppositisque Deis uram caput. has mihi pœnas
 Terra dabit: linquam vacuos cultoribus agros;
 Nec, Nilus cui crescat, erit: solusque tenebis
 Ægyptum, genitor, populis superisque fugatis.

in oras,] Corrige *Fors* vel ob illud *Dispersit*. Noster ii. 12.

Sive nihil positum est, sed *Fors* incerta vagatur.

131. *Hospitii fretus Superis,]* Omnes fere codices *Hospitiis*. Perperam. *Hospitii Superis*, ut vii. 168. *Scelerum superos*, et ii. 80. *Terribilesque deos scelerum*. Ovid. Met. v. 45.

———— testatus jusque fidemque
 Hospitiique deos.

137. — *Gestata per urbes]* *Per urbem* MSS. omnes: Alexandria scilicet. Grotius. Immo, sunt codices, qui *Urbes* habent, et placet. *Per urbes*, usque ad Alexandriam. neque enim Alexandria hoc actum est, sed Pelusi: quo appulit Pompeius.

140. — *Scelerisque fidem quæsisse*

tyrannum.] Corrige *Scelerique*. Hoc postulat *Quærere et Invenire*. Livius xxv. 16. *Eum decus eximium egregiumque solatium suæ morti inventurum*.

146. — *Non in gemitus, lacrymasque dolorem Effudit?]* Melius Bersmanni codex *Effundit*, ut mox *Profatur*.

158. *Evolvam busto jam numen gentibus Isin,*

Et tectum lino spargam per vulgus Osirim,] Minæ exorcistarum apud Ægyptios. Eusebius in præparatione sic ponit: τὰ κρύπτα τῆς Ἰσιδος ἐκφανῶ. τὰ μέλη τῆ ὀσίριδος διασκεδάζω, τῷ τύφῳ, Habet et Jamblichus vi. 5. Grotius.

161. — *Has mihi pœnas Terra dabit:]* Repone, cum codice Regio,

- 165 Dixerat, et classem sævas rapiebat in undas.
Sed Cato laudatam juvenis compescuit iram.
Interea totis audito funere Magni
Littoribus sonuit percussus planctibus æther:
Exemploque carens, et nulli cognitus ævo
- 170 Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
Sed magis, ut visa est lachrymis exhausta, solutas
In vultus effusa comas, Cornelia puppe
Egrediens, rursus geminato verbere plangunt.
Ut primum in sociæ pervenit littora terræ,
- 175 Collegit vestes, miserique insignia Magni,
Armaque, et impressas auro, quas gesserat olim,
Exuvias, pictasque togas, velamina summo
Ter conspecta Jovi, funestoque intulit igni.
Ille fuit miseræ Magni cinis. accipit omnis
- 180 Exemplum pietas, et toto littore busta
Surgunt Thessalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi depastis submittere gramina campis,
Et renovare parans hybernas Appulus herbas,
Igne fovet terras, simul et Garganus, et arva
- 185 Vulturis, et calidi lucent buceta Matini.
Non tamen ad Magni pervenit gratius umbram,
Omne quod in Superos audet convicia vulgus.
Pompeiumque Deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, sed a pleno venientia pectore veri.
- 190 Civis obit (inquit) multo majoribus impar

————— has mihi poenas
Terra dabis.

Nam et versu proximo, *Solusque tenebis Ægyptum, genitor*, plerique codices habent *Tenebit*.

165. *Dixerat, et classem sævas rapiebat in undas.*] Cur *sævas undas*, cum *Moderatior Euris* v. 117. jam tum fraternam classem in portum egerat? Romanis, qui, cum cælum servarent, in meridiem se verterent, Euris sive Oriens a læva erat, a dextra Occidens. Repone igitur,

Dixerat et classem *LÆVAS* rapiebat in undas.

hoc est, Alexandriam versus, quod comminatus est.

185. — *Buceta Matini.*] Sic legendum: non *buxeta*. Grotius.

192. *Cui non ulla fuit justî reverentia:*] *Ævo*, cui non reverentia justî fuit? utique si de *Ævo* hoc diceret, dicendum erat *Quo*.

196. *Quæque dari voluit, voluit sibi posse negari.*] Velleius de eodem hoc Pompeio: *potentiæ quæ honoris causa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidissimus.* Et de eodem Dion: *ὁ μὲν Πομπήϊος παρ' ἐκόντων περιμᾶσθαι καὶ εἶς.*

- Nosse modum juris, sed in hoc tamen utilis ævo,
 Cui non ulla fuit justī reverentia : salva
 Libertate potens, et solus plebe parata
 Privatus servire sibi, rectorque Senatus,
 195 Sed regnantis, erat. nil belli jura poposcit:
 Quæque dari voluit, voluit sibi posse negari.
 Immodicas possedit opes: sed plura retentis
 Intulit : invasit ferrum, sed ponere norat.
 Prætulit arma togæ: sed pacem armatus amavit.
 200 Juvit sumta ducem, juvit dimissa potestas.
 Casta domus, luxuque carens, corruptaque nunquam
 Fortuna domini. clarum, et venerabile nomen
 Gentibus, et multum nostræ quod proderat urbi.
 Olim vera fides Sylla Marioque receptis
 205 Libertatis obit : Pompeio rebus adempto
 Nunc et ficta perit. non jam regnare pudebit :
 Nec color imperii, nec frons erit ulla Senatus.
 O felix, cui summa dies fuit obvia victo,
 Et cui quærendos Pharium scelus obtulit enses :
 210 Forsitan in soceri potuisses vivere regno.
 Scire mori, sors prima viris, sed proxima cogi.
 Et mihi, si fatis aliena in jura venimus,
 Da talem, Fortuna, Jubam : non deprecor hosti
 Servari, dum me servet cervice recisa.
 215 Vocibus his major, quam si Romana sonarent
 Rostra ducis laudes, generosam venit ad umbram

λόγων προσπειν, φιλιῶσθαι τε ἰσπῆδαζε. τῷ δὲ (Cæsari) ἔδεν ἕμιλλειν ἅ καὶ ἀκόντων ἄρχοι καὶ μισῶσιν ἐπιτάσσοι, τὰς τε τιμὰς αὐτὸς ἑαυτῷ διδοίη. Cic. de Finibus ii. *Ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda: esse enim, quamvis vellet justus, iniquus poterat impune.* Sic et epistola quæ Ciceronis nomine ad Octavium legitur, Antonium Octavio conferens: *Ille ea tamen exorabat, quæ volebat auferre: tu extorques.* Grotius.

197. — *Sed plura retentis Intulit:*] Hoc verius puto quam quod nimis liberaliter de eo Velleius: *Pecunia Tygranis, sicut Pompeio moris*

erat, redacta in quæstoris potestatem, ac publicis descripta literis. Grotius.

198. — *Invasit ferrum, sed ponere norat.*] Consentit et in hac re Velleius: qui sic de Pompeio: *In appetendis honoribus immodicus, in gerendis verecundissimus, ut qui eos, ut libentissime iniret, ita finiret æquo animo, et quod cupisset arbitrio suo sumere, alieno deponeret.* Grotius.

207. *Nec color imperii.*] Cic. l. iv. epist. 15. ad Atticum: *Amisimus, mi Pompeionē, non omnem modo succum et sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinam civitatis.* Grotius.

- Mortis honos. fremit interea discordia vulgi
 Castrorum, bellique piget post funera Magni:
 Cum Tarcho in motu linguendi signa Catonis
 220 Sustulit; hunc rapta fugientem classe secutus
 Littus in extremum, tali Cato voce notavit:
 O nunquam pacate Cilix! iterumne rapinas
 Vadis in æquoreas? Magnum Fortuna removit:
 Jam pelago pirata redis. tunc respicit omneis
 225 In cœtu, motuque viros: quorum unus aperta
 Mente fugæ, tali compellat voce regentem:
 Nos, Cato, da veniam, Pompeii duxit in arma
 Non belli civilis amor, partesque favore
 Fecimus. ille jacet, quem paci prætulit orbis,
 230 Causaque nostra perit: patrios permitte penates,
 Desertamque domum, dulcesque revisere natos.
 Nam quis erit finis, si nec Pharsalia, pugnae,
 Nec Pompeius erit? perierunt tempora vitæ,
 Mors eat in tutum: justas sibi nostra senectus
 235 Prospiciat flammæ. bellum civile sepulcra
 Vix ducibus præstare potest. non barbara victos
 Regna manent: non Armenium mihi sæva minatur,
 Aut Scythicum Fortuna jugum: sub jura togati
 Civis eo. quisquis Magno vivente secundus,
 240 Hic mihi primus erit: sacris præstabitur umbris
 Summus honor: dominum, quem clades cogit, habebo:
 Nullum, Magne, ducem. te solum in bella secutus,

219. *Cum Tarcho in motu linguendi signa Catonis*] *Fuerat Tarchon motus in vulgatis. At in MS. P. in margine ascriptum, dimotus: quod viam præit ad veram lectionem Tarcondimotus. ita enim nominatur hic Cilicum princeps Ciceroni ad Atticum lib. xv. epist. i. et Floro, ac Græce Dioni ταρχονδύμοτος. Corrupte apud Cæsarem, Tarcundarius, apud Strabonem Ταρχοδήμευτος apud Plutar. Antonio Ταρχόνδημος. Grotius. Codices nostri Tarcon motus, Tarcon commotus. Codex Pulmanni, Tarcon dimotus.*

241. — *Dominum, quem clades cogit,*

habebo.] Codex Bersmanni concinnius, Clades quem cogit.

242. *Nullum, Magne, ducem. te solum in bella secutus,*

Post te, fata sequar:] Scribe et distingue, cum aliis codicibus:

*Nullum, Magne, ducem, te solum in bella secutus,
 Post TUA fata sequar.*

Nullum alium ducem post fata tua sequar. Qui vulgo distinguunt, Habebō dominum, nullum, Magne, ducem, non vident apostrophen eam ad Magnum in illa

- Post te, fata sequar: neque enim sperare secunda
 Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur
- 245 Cæsaris: Emathium sparsit victoria ferrum.
 Clausa fides miseris, et toto solus in orbe est,
 Qui velit, ac possit victis præstare salutem.
 Pompeio, scelus est bellum civile, perempto,
 Quo fuerat vivente, fides. si publica jura,
- 250 Si semper patriam sequeris, Cato, signa petamus
 Romanus quæ Consul habet. sic ille profatus
 Insiluit puppi, juvenum comitante tumultu.
 Actum Romanis fuerat de rebus, et omnis
 Indiga servitii fervebat littore plebes:
- 255 Erupere ducis sacro de pectore voces:
 Ergo pari voto gessisti bella, juvenus,
 Tu quoque pro dominis, et Pompeiana fuisti,
 Non Romana manus? quod non in regna laboras,
 Quod tibi, non ducibus, vivis; moriensque quod orbem
- 260 Acquiris nulli, quod jam tibi vincere tutum est,
 Bella fugis, quærisque jugum cervice vacante,
 Et nescis sine rege pati. nunc causa pericli
 Digna viris. vestro potuit Pompeius abuti
 Sanguine: nunc patriæ jugulos ensesque negatis,
- 265 Cum prope libertas. unum Fortuna reliquit
 Jam tribus e dominis. pudeat: plus regia Nili
 Contulit in leges, et Parthi militis arcus.
 Ite, o degeneres, Ptolemæi munus et arma

distinctione non belle poni, in nostra venuste.

252. *Insiluit puppi,*] Duo ex nostris, *Insiluit Puppim*, ut iii. 626.

Insiluit solo nociturus pondere, puppem.

Ovid. Met. viii. 142.

— vix dixerat, *insiluit undas*.

254. *Indiga servitii fervebat littore plebes:*] *Pubes*, reponere; ut mox *Juventus*, et ante *Juvenum*. si modo retineas hunc et priorem versum: nam codicum bona pars non agnoscit.

256. *Ergo pari voto gessisti bella, juvenus,*] Eodem voto quo Cæsariani, pro

domino, non contra dominatum. Gro-tius. Non eodem quo Cæsariani, sed eodem inter vos: omnes pari voto, pari animo, eodem studio, omnes pariter.

259. *Quod tibi, non ducibus, vivis; moriensque quod orbem*

Acquiris nulli,] Plerique omnes codices recte habent,

Quod tibi, non ducibus, *VIVIS MORERIS-QUE*; quod orbem Acquiris nulli.

et *Bella fugis*, per interrogationem effertur.

265. — *Vestro potuit*] Codices com-

- Spernite. quis vestras ulla putet esse nocenteis
 270 Cæde manus? credet facileis sibi terga dedisse,
 Credet ab Emathiis primos fugisse Philippis.
 Vadite securi: meruistis iudice vitam
 Cæsare, non armis, non obsidione subacti.
 O famuli turpes, domini post fata prioris
 275 Itis ad hæredem. cur non majora mereri,
 Quam vitam, veniamque libet? rapiatur in undas
 Infelix Magni conjux, prolesque Metelli:
 Ducite Pompeios: Ptolemæi vincite munus.
 Nostra quoque invisio quisquis feret ora tyranno,
 280 Non parva mercede dabit. sciat ista juvenus
 Cervicis precio bene se mea signa secutam.
 Quin agite, et magna meritum cum cæde parate:
 Ignavum scelus est tantum fuga. dixit: et omneis
 Haud aliter medio revocavit ab æquore puppes,
 285 Quam simul effetas linquunt examina ceras,
 Atque oblita favi non miscent nexibus alas,
 Sed sibi quæque volat, nec jam degustat amarum
 Desidiosa thymum: tum si sonus increpat æris,
 Attonitæ posuere fugam, studiumque laboris
 290 Florigeri repetunt, et sparsi mellis amorem:

plures, *Potuit vestro*: quo pacto in Arsi, a
 majore cum emphasi, erit *Potuit*.

268. *Ite, o degeneres, Ptolemæi munus
 et arma*

Spernite.] *Spernite*, aiunt Interpretes, *munus Ptolemæi*. hoc est, *libertatem Pompeii* nece vobis donatam. Immo ordo est, *Ite, o degeneres, munus Ptolemæi*; per Epexegesin. Nimirum Ptolemæus dederat Ægyptias naves, has ipsas quibus tum præerat Pompeius filius. Vide Cæsarem Civil. iii. 4. 5. Appianus Civil. ii. p. 775. Δίγονται και ἐξ Αἰγύπτου νῆες ἐξήκοντα αὐτῷ παραγενέσθαι παρὰ τῶν Αἰγύπτου Βασιλέων Κλεοπάτρας τε και τῆ ἀδελφῆ παιδὸς ἔτι ὄντος ἀλλ' αἶθε μὲν ἐ συμμάχῃσαν, ἐδὲ γὰρ τὸ ἄλλο ναυτικὸν ἀλλ' ἐπ' ἀργιᾶς ἐν Κερκύρα κατὰμεινε. Dicit, *Sexaginta naves a Cleopatra et Ptolemæo missas, Corcyra subsedis*. Has porro

a Corcyra Cato in Libyam duxit. Sed Cæsar Civil. iii. 3. Naves longas, quarum erant auxilio quinquaginta missæ ad Pompeium, quæ prælio in Thessalia facto domum redierant.

280. — *Sciat ista juvenus*] Probo quod habent MSS. P. et T. *sciet*, ut congruat cum *dabit*. Grotius.

288. — *Tum si sonus increpat æris*,] Bersmanni duo codices *Increpet*. acutissimus Heinsius ex codicibus quibusdam adsciscit,

Phrygiæ sonus increpat æris.

Satis quidem bene: sed tamen ut melius sit et præferendum, quod jam obtinet! Quippe illud *Tum si* in comparationibus et usum et dignitatem habet. Noster i. 209. de Leone:

———— vasto grave murmur hiatus

Gaudet in Hyblæo securus gramine pastor
 Divitias servasse casæ: sic voce Catonis
 Inculcata viris justæ patientiæ martis.

Jamque actu belli non doctas ferre quietem

295 Constituit mentes, serieque agitare laborum.

Primum littoreis miles lassatur arenis.

Proximus in muros, et mœnia Cyrenarum

Est labor: exclusus nulla se vindicat ira:

Pœnaque de victis sola est, vicisse, Catoni.

300 Inde peti placuit Libyci contermina Mauris

Regna Jubæ, sed iter mediis Natura negabat

Syrtybus: has audax sperat sibi cedere virtus.

Syrtes vel primam mundo Natura figuram

Cum daret, in dubio pelagi terræque reliquit.

305 Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundi

Acciperet, nec se defendit ab æquore tellus:

Ambigua sed lege loci jacet invia sedes:

Æquora fracta vadis, abruptaque terra profundo,

Et post multa sonant projecti littora fluctus.

310 Sic male deseruit, nullosque exegit in usus

Hanc partem Natura sui, vel plenior alto

Olim Syrtis erat pelago, penitusque natabat:

Infremuit: tum torta levis si lancea Mauri
 Hæreat.

Virgil. Georg. iii. 83. de Equo,

———— color deterrimus albis

Et gilvo: tum si qua sonum procul arma dedere.

Porro vides, et *Incepat* et *Incepet* recte habere; illud ut *Dedere*, hoc ut *Hæreat*. sed par est; ut sibi potius quam aliis similis sit *Noster*.

289. — *Studiu mque laboris*

Florigiri repetunt,] Quid, an totos flores portant? Repono *Florilegi*; quod occupavit Heinsius ad *Silium*. Ovid. *Met.* xv. 366.

———— de putri viscere passim
 Florilegæ nascuntur apes.

299. *Pœnaque de victis sola est, vicisse, Catoni.*] Antea ubique fuit *depictis*. *Catoni* autem habent et MSS. Cato non a-

liam, inquit, pœnam sumsit de hostibus, præter ipsum vincere. contentus fuit sola victoria. id illi supplicii satis visum. *Grotius*.

302. — *Has, audax sperat sibi cedere virtus.*] *Has* id est, *Syrtes*. Quidni recte? Sed codex *Caianus* magis magnifice, *HANC*.

———— sed *Iter mediis Natura vetabat Syrtibus: HANC* audax sperat sibi cedere virtus.

Major codicum pars *Vetabat*, quod fortius est quam *Negabat*; ut et *Hanc* fortiores viros indicat quam *Has*. *Sperat* virtus Naturam ipsam vincere, *Hanc* ipsam quæ vetat, non *has*, per quas vetat. *Sallustius* *Bello Jug.* i. 79. *Metellus qui omnia arma, tela, locos, tempora, denique Naturam ipsam cæteris imperitantem, industria vice-*

311. — *Vel plenior alto*

Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,
Æquora subduxit zonæ vicina perustæ:

- 315 Et nunc pontus adhuc Phœbo siccante repugnat.
Mox ubi damnosum radios admoverit ævum,
Tellus Syrtis erit: nam jam brevis unda superne
Innatat, et late periturum deficit æquor.

Ut primum remis actum mare propulit omne

- 320 Classis onus, densis fremuit niger imbribus Auster
In sua regna furens: tentatum classibus æquor
Turbine defendit, longeque a Syrtibus undas
Egit, et illato confregit littore pontum.

Tum quarum recto deprendit carbasa malo

- 325 Eripuit nautis, frustra que rudentibus ausis
Vela negare Noto, spatium vicere carinæ,
Atque ultra proram tumuit sinus. omnia si quis
Providus antennæ suffixit lintea summæ,
Vincitur, et nudis avertitur armamentis.

- 330 Sors melior classi, quæ fluctibus incidit altis,
Et certo jactata mari. quæcunque levatæ
Arboribus cæsis flatum effudere prementem:
Abstulit has ventis liber contraria volvens
Æstus, et obnixum victor detrusit in Austrum.

- 335 Has vada destituunt, atque interrupta profundo
Terra ferit puppes: dubioque obnoxia fato
Pars sedet una ratis, pars altera pendent in undis.
Tunc magis impactum brevibus mare, terraque sævit
Obvia consurgens: quamvis elisus ab Austro,

- 340 Sæpe tamen cumulos fluctus non vincit arenæ.
Eminet in tergo pelagi procul omnibus arvis,

Olim Syrtis erat pelago,] Sententia est: Vel ab initio Syrtis hic illic extabat et eminebat; vel (quod nunc dicit) tota primum plana erat et aquis tecta; sed eas sol vicinus calore suo subduxit, et terram hic illic nudam reliquit. Quare lege cum Bersmanni codice

————— sed *planior* alto
Olim Syrtis erat pelago.

319. *Ut primum remis actum mare*] *Ictum mare non male* MS. P. Grotius.

Recte *Ictum*. ipsa navis *acta* dicitur, mare *ictum*. Ovid. Heroid. xii.

Hei mihi, cur umquam juvenilibus *acta* lacertis
Phryxeam petiit Pelias arbor ovem.

Virgilius v. 198.

———— vastis tremit ictibus ærea puppis.

Ictibus scilicet remorum.

325. ——— *Et illato confregit littore pontum.*] Scholiastes manuscriptus videtur legisse *contraxit*. Sed et *confringi*,

- Inviolatus aqua, sicci jam pulveris agger;
 Stant miseri nautæ, terræque hærente carina
 Littora nulla vident. sic partem intercipit æquor:
 345 Pars ratium major regimen, clavumque secuta est,
 Tuta fuga, nautasque loci sortita peritos,
 Torpentem Tritonos adit illæsa paludem.
 Hanc, ut fama, Deus, quem toto littore pontus
 Audit ventosa perflantem murmura concha,
 350 Hanc et Pallas amat: patrio quæ vertice nata
 Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo est,
 Ut probat ipse calor) tetigit: stagnique quieta
 Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas,
 Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.
 355 Quam juxta Lethes tacitus prælabitur amnis
 Infernis, ut fama, trahens obliviam venis:
 Atque insopiti quondam tutela draconis,
 Hesperidum pauper spoliatis frondibus hortus.
 Invidus, annoso famam qui derogat ævo,
 360 Qui vates ad vera vocat. fuit aurea silva,
 Divitiisque graves, et fulvo germine rami,
 Virgineusque chorus nitidi custodia luci,
 Et nunquam somno damnatus lumina serpens,
 Robora complexus rutilo curvata metallo.
 365 Abstulit arboribus pretium, nemorique laborem
 Alcides: passusque inopes sine pondere ramos
 Rettulit Argolico fulgentia poma tyranno.
 His igitur depulsa locis, ejectaque classis
 Syrtribus, haud ultra Garamantidas attingit undas:

id est, interrumpi mare non male dicitur, illatis eo arenarum aggeribus, quos poetice litus vocat, quia à littore veniebant. Grotius.

333. *Abstulit has ventis liber contraria volvens*

Æstus,] MS. P. melius :

Abstulit has liber, ventis contraria volvens.

Grotius. Et sic codices nostri universi. Ovid. *Metam.* viii. 471.

utque carina,
 Quam ventus ventoque rapit contrarius æstus,
 Vim geminam sensit.

338. *Tunc magis impactum brevibus mare, terraque sævit*] Manuscriptus *Sæpe*. Forte legendum,

Tunc magis *INCERTUM BREVIUS* mare, terraque *LÆDAT*
 Obvia consurgens.

Brevius mare, vadosius.

349. *Audit ventosa perflantem murmura concha,*] Nic. Heinsius corrigit *Marmora*. Non audio. Quale enim esset, *Pontus* audit perflantem *Marmora* id est, *pontum*? Repone,

- 370 Sed duce Pompeio Libyes melioris in oris
 Mansit. at impatiens virtus hærere Catonis
 Audet in ignotas agmen committere gentes,
 Armorum fidens, et terra cingere Syrtim.
 Hæc eadem suadebat hyems, quæ clauserat æquor.
- 375 Et spes imber erat, nimios metuentibus ignes:
 Ut neque sole viam, nec duro frigore sævam,
 Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus:
 Atque ingressurus steriles, sic fatur, arenas.
 O quibus una salus placuit mea castra secutis
- 380 Indomita cervice mori, componite mentes
 Ad magnum virtutis opus, summosque labores.
 Vadimus in campos steriles, exustaque mundi,
 Qua nimius Titan, et raræ in fontibus undæ,
 Siccaque letiferis squalent serpentibus arva,
- 385 Durum iter. ad leges, patriæque ruentis amorem
 Per mediam Libyen veniant, atque invia tentent,
 Si quibus in nullo positum est evadere voto,
 Si quibus ire sat est. neque enim mihi fallere quenquam
 Est animus, tectoque metu perducere vulgus.
- 390 Hi mihi sint comites, quos ipsa pericula ducent,
 Qui me teste, pati, vel quæ tristissima, pulchrum
 Romanumque putant. at qui sponsore salutis
 Miles eget, capiturque animæ dulcedine, vadat
 Ad dominum meliore via. dum primus arenas
- 395 Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam,
 Me calor æthereus feriat, mihi plena veneno
 Occurrat serpens; fatoque pericula vestra
 Prætentate meo: sitiât, quicumque bibentem,
 Viderit: aut umbras nemorum quicumque petentem,
- 400 Æstuet: aut equitem peditum præcedere turmas,
 Deficiat; si quo fuerit discrimine notum

— ventosa *PRO*flantem murmura concha.
 Murmura tubæ, *conchæ*, passim.

586. *Per mediam Libyen veniant,*]
 Concinnius codex Bersmanni. *Per medi-*
am veniant Libyen.

405. *Sola potest Libye turbam præstare*
malorum,

Ut deceat fugisse viros.] Immo
Turba, ut codices plurimi: et *Potes*, ut
 Bersmanni codex, et Academicus,

Sola potes, Libye *turba*, præstare malorum,
 Ut deceat fugisse viros.

415. — *Et littora flexu*

- Dux, an miles eam. serpens, sitis, ardor, arenæ,
 Dulcia virtuti: gaudet patientia duris.
 Lætius est, quoties magno sibi constat, honestum.
- 405 Sola potest Libye turbam præstare malorum,
 Ut deceat fugisse viros. Sic ille calentes
 Incendit virtute animos, et amore laborum,
 Irreducemque viam deserto limite carpit:
 Et sacrum parvo nomen clausura sepulcro
- 410 Invasit Libye securi fata Catonis.
 Tertia pars rerum Libye, si credere famæ
 Cuncta velis: at si ventos cœlumque sequaris,
 Pars erit Europæ. nec enim plus littora Nili,
 Quam Scythicus Tanais primis a Gadibus absunt:
- 415 Unde Europa fugit Libyen, et littora flexu
 Oceano fecere locum: sed major in unam
 Orbis abit Asiam. nam cum communiter istæ
 Effundant Zephyrum, Boreæ latus illa sinistrum
 Contingens, dextrumque Noti, discedit in ortus,
- 420 Eurum sola tenens. Libycæ quod fertile terræ est,
 Vergit in occasus: sed et hæc non fontibus ullis
 Solvitur: Arctos raris Aquilonibus imbres
 Accipit, et nostris reficit sua rura serenis.
 In nullas vitiat opes; non ære, nec auro
- 425 Excoquitur, nullo glebarum crimine, pura,
 Et penitus terra est. tantum Maurusia genti
 Robora divitiæ, quarum non noverat usum:
 Sed citri contenta comis vivebat, et umbra.
 In nemus ignotum nostræ venere secures:
- 430 Extremoque epulas, mensasque petivimus orbe.
 At quæcunque vagam Syrtim complectitur ora
 Sub nimio projecta die, vicina perusti
 Ætheris, exurit messes, et pulvere Bacchum

Oceano fecere locum :] Malim, *flexa.* Grotius.

421. — *Sed et hæc non fontibus ullis
 Solvitur :]* Repone, *Sed et hoc.*
Quod fertile terræ est, vergit in occasus ;
sed et hoc sine fontibus est.

422. — *Arctos raris Aquilonibus
 imbres*

Accipit,] Hinc illud Papinii :
 Cum Libyæ Boreas Italos niger attulit imbres.
 Grotius.

427. *Robora divitiæ, quarum non no-*

- Enecat, et nulla putris radice tenetur.
- 435 Temperies vitalis abest: et nulla sub illa
Cura Jovis terra est: Natura deside torpet
Orbis, et immotis annum non sentit arenis.
Hoc tam segne solum raras tamen exerit herbas,
Quas Nasamon gens dura legit, qui proxima ponto
- 440 Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtsis alit. nam littoreis populator arenis
Imminet, et nulla portus tangente carina,
Novit opes. sic cum toto commercia mundo
Naufragiis Nasamones habent. hac ire Catonem
- 445 Dura jubet virtus. illic secura juvenus
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Æquoreos est passa metus. nam littore sicco,
Quam pelago, Syrtsis violentius excipit Austrum,
Et terræ magis ille nocet; non montibus ortum
- 450 Adversis frangit Libye, scopulisque repulsum
Dissipat, et liquidas e turbine solvit in auras:
Nec ruit in sylvas, annosaque roborata torquens
Lassatur: patet omne solum, liberque meatu
Æoliâ rabiem totis exercet arenis:
- 455 Et non imbriferam cum torto pulvere nubem
In flexum violentus agit: pars plurima terræ
Tollitur, et nunquam resoluta vertice pendet.
Regna videt pauper Nasamon errantia vento,
Discussasque domos: volitantque a culmine raptæ
- 460 Detecto Garamante casæ. non altius ignis

verat usum :] Corrige *Quorum*. *Quorum*
roborum, non *Quarum divitiarum*.

451. — *Et liquidas e turbine solvit*
in auras :] Ita maluimus quam *se*. Gro-
tius.

455. *Et non imbriferam*] Hic non im-
briferam ὄψ' ἔν legi debet. Nubem enim
non imbriferam vult intelligi eam quæ ex
arenis constat. Grotius. Repone ex
plerisque scriptis editisque,

Et non imbriferam contorto pulvere nubem.

456. — *Pars plurima terræ*
Tollitur,] Alii codices *Maxima*,
quidam *Ultima*. Repone, *Pars* extrema
terræ: ut mox, 471.

————— imaque tellus
Stat, quia summa fugit.

Ultra, citra, intra, extra, infra, ultimus, ci-
timus, intimus, extimus, infimus. At in
prosa oratione Librarii persæpe induxe-
runt *Extremus*, in ligata *Ultimus*. Silius
vii. 590.

- Rapta vehit: quantumque licet consurgere fumo,
 Et violare diem, tantum tenet aëra pulvis.
 Tum quoque Romanum solito violentior agmen
 Aggreditur, nullusque potest consistere miles,
 465 Instabilis raptis etiam, quas calcas, arenis.
 Concuteret terras, orbemque a sede moveret,
 Si solida Libye compage, et pondere duro
 Clauderet exesis Austrum scopulosa cavernis:
 Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis,
 470 Nusquam luctando stabilis manet: imaque tellus
 Stat, quia summa fugit. galeas, et scuta virorum,
 Pilaque contorsit violento spiritus actu,
 Intentusque tulit magni per inania cœli.
 Illud in externa forsân longèque remota
 475 Prodigium tellure fuit: delapsaque cœlo
 Arma timent gentes, hominumque erepta lacertis
 A Superis demissa putant. sic illa profecto
 Sacrificio cecidere Numæ, quæ lecta Juventus
 Patritia cervice movet: spoliaverat Auster
 480 Aut Boreas populos ancilia nostra ferentes.
 Sic orbem torquente Noto Romana Juventus
 Procubuit, metuensque rapi, constrinxit amictus
 Inseruitque manus terræ: nec pondere solo,
 Sed nixu jacuit, vix sic immobilis Austro,
 485 Qui super ingenteis cumulos involvit arenæ,
 Atque operit tellure viros. vix tollere miles
 Membra valet, multo congestu pulveris hærens.

————— nunc *extima* cingens

Clausos ipse tenet.

Ovidius Met. i. 31.

Densior his tellus: elementaque grandia traxit,
 Et pressa est gravitate sua: circumfluus humor
Extima possedit, solidumque coëruit orbem.

Sic ibi lego, non ut libri, *Ultima*.

459. ——— *Volitantque a culmine raptæ
 Detecto Garamante casæ.*] Redit

hoc altero abhinc versu, *Non altius ipsis
 Rapta vehit.* Lege RUPTÆ. Seneca
 Nat. Quæst. p. 664. *Ventus* ——— *ædificia
 tota corripiens in altum* frangit.

463. ——— *Solito violentior*] At jam ante
 v. 448. de eodem Austro *Violentior*
 habuimus. Repone hic,

Tum quoque Romanum solito *TRUCULEN-
 TIOR* agmen
 Aggreditur.

Claudianus Rapt. Proserp. ii. 308.

————— *quantas truculentior Auster
 Decutit arboribus frondes.*

487. ——— *Vix tollere miles*

*Membra valet, multo congestu pul-
 veris hærens.*] Corrige,

- Alligat et stantes affusæ magnus arenæ
 Agger, et immoti terra surgente tenentur.
- 490 Saxa tulit penitus discussis proruta muris,
 Effuditque procul miranda sorte malorum :
 Qui nullas videre domos, videre ruinas.
 Jamque iter omne latet : nec sunt discrimina terræ
 Ulla, nisi ætheriæ medio velut æquore flammæ.
- 495 Sideribus novere vias : nec sidera tota
 Ostendit Libycæ finitor circulus oræ,
 Multaque devexo terrarum margine celat.
 Utque calor solvit, quem torserat aëra ventus,
 Incensusque dies, manant sudoribus artus :
- 500 Arent ora siti : conspecta est parva maligna
 Unda procul vena : quam vix e pulvere miles
 Corripiens, patulum galea confudit in orbem,
 Porrexitque duci. squalebant pulvere fauces
 Cunctorum : minimumque tenens dux ipse liquoris
- 505 Invidiosus erat. mene, inquit, degener unum
 Miles in hac turba vacuum virtute putasti ?
 Usque adeo mollis, primisque caloribus impar
 Sum visus ? quanto pœna tu dignior ista,
 Qui populo sitiente bibas ! sic concitus ira
- 510 Excussit galeam, suffecitque omnibus unda.

——— *multi* congestu pulveris hærens.

490. *Saxa tulit penitus*] Hic versus et duo sequentes videntur spurii esse: certe nullo modo huc pertinent. *Saxa tulit?* quis tulit? *Auster, Notus, Ventus, Spiritus?* Atqui tot alia intervenerunt, ut istud nomen exprimendum hic fuerit, non subaudiendum. *Saxa discussis muris proruta:* Qui muri? cum nihil hic esset præter casas et mapalia culmo congesto, quæ jam pridem ventus discusserat, v. 459.

Discussasque domos: volitantque a culmine raptæ

Detecto Garamante casæ.

Postremo de *arena* hic agitur, non de *saxis*: et hoc tristico sublato, cætera longe aptius conjunguntur,

Alligat et stantes affusæ magnus *arenæ*
 Agger: et immoti terra surgente tenentur.
 Jamque iter omne latet.

Arena scilicet contactum et confusum.

496. —— *Libycæ finitor circulus oræ,*] Seneca Nat. Quæst. v. 17. *His sextus circulus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit. hanc lineam quæ inter aperta et occulta est, Græci ὁρίζοντα vocant, nostri Finitorem dixere, alii Finientem.*

499. *Incensusque dies,*] Versus hic aliquos omisimus inepte ex loco inferiore repetitos: qui et in MS. deerant. Grotius. Versus omissi, qui in prioribus Editionibus et nonnullis scriptis comparent, hi sunt,

Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus unum
Inculti Garamantes habent : stat corniger illic
Jupiter, ut memorant, sed non aut fulmina vibrans,
Aut similis nostro, sed tortis cornibus Ammon.

- 515 Non illic Libycæ posuerunt ditia gentes
Templa : nec Eois splendent donaria gemmis.
Quamvis Æthiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis unus sit Jupiter Ammon,
Pauper adhuc Deus est, nullis violata per ævum
- 520 Divitiis delubra tenens ; morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.
Esse locis Superos testatur silva per omnem
Sola virens Libyen. nam quicquid pulvere sicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,
- 525 Ignorat frondes: solus nemus extulit Ammon.
Silvarum fons causa loco, qui putria terræ
Alligat, et domitas unda connectit arenas.
Sic quoque nil obstat Phœbo, cum cardine summo
Stat librata dies : truncum vix protegit arbor :
- 530 Tam brevis in medium radiis compellitur umbra.
Deprensus est hunc esse locum, qua circulus alti
Solstitii medium signorum percutit orbem.
Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit

Incensusque dies.] *Jam mundi spissior ignis,
Jam plaga quam nullam superi mortalibus ul-
tra*

*A medio fecere die, calcatur : et humor
In Noton omnis abit. manant sudoribus artus.*

Vide infra v. 604. cæterum plures codi-
ces, non *Incensus* sed *Exarsitque dies*.

501. — *Quam vix e pulvere miles*

*Corripiens, patulum galea confudit
in orbem,]* Pro *Corripiens*, nonnulli co-
dices *Sustulit et* : alii, teste Heinsio ad
Claudianum, *Convexæ*. Unus ex nostris
pro varia lectione, *Contulit et* ; unus, *In
pulvere*. et *Galeæ* nostri universi. *Lege-
rim,*

———— quam vix *CUM* pulvere miles
Corripiens, patulum galeæ confudit in orbem.

Cum pulvere, ut ostendat non liquidam,
sed pulvere turbatam fuisse.

512. — *Stat corniger illic
Jupiter,]* Quomodo *Corniger*, cum
mox addat, *Sed tortis cornibus Ammon?*
Lege ex Isaaci Vossii codice,

———— stat *CERTIOR* illic
Jupiter, ut memorant.

Certior, ob summam ejus oraculi fidem et
existimationem. Noster vi. 815.

———— tibi *certior* omina vates
Ipse canet Siculis genitor Pompeius in oris.
Vide ipsum Vossium ad Melam.

525. — *Solus nemus extulit Am-
mon.]* Male libri *abstulit*, aut *attulit*.
Sola Ammonitis arbores erigit. Grotius.
Immo, pace magni viri, longe elegantius
Scripti Abstulit ; quam Correctores *Ex-
tulit*. *Abstulit*, quia solus habet, reliqua
regio minime. Catullus,

- Rectior, aut Aries donat sua tempora Libræ,
 535 Aut Astræa jubet lentos descendere Pisces.
 Par Geminis Chiron, et idem quod Carcinos ardens
 Humidus Ægoceros: nec plus Leo tollitur Urna.
 At tibi, quæcunque es Libyco gens igne diremta,
 In Noton umbra cadit, quæ nobis exit in Arcton.
 540 Te segnis Cynosura subit: tu sicca profundo
 Mergi plaustra putas, nullumque in vertice semper
 Sidus habes immune maris, procul axis uterque est,
 Et fuga signorum medio rapit omnia cœlo.
 Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
 545 Cornigerique Jovis monitu nova fata petebant:
 Sed Latio cessere duci: comitesque Catonem
 Orant, exploret Libycum memorata per orbem
 Numina, de fama tam longi judicet ævi.
 Maximus hortator scrutandi voce Deorum
 550 Eventus Labienus erat. sors obtulit, inquit,

Omnibus una omnes *surrupit* veneres.

526. — *Fons* — *qui patria terræ
 Alligat,*] Seneca Epist. 55. *Lon-
 gior tranquillitas solvit, cum arenis, quæ
 humore alligantur, succus abscessit,*

541. — *Nullumque in vertice semper
 Sidus habes immunè maris,*] Re-
 pone quod plures codices præferunt,

———— nullumque in vertice *SUMMO*.

Vertice summo, hoc est, Polo Arctico. at
Semper prorsus otiosum est. Colurum
 intelligit per Cancrum et Capricornum
 transeuntem. et medium Signorum or-
 bem, Eclipticam. Ergo ponit Ammo-
 nem sub Æquinociali, ut Silius iii. 654.

Ad finem cœli medio tenduntur ab orbe
 Squalentes campi.

545. *Cornigerique Jovis monitu nova
 fata petebant:*] Ferri hæc possunt. Ovid.
 Met. xiii. 216.

Ecce *Jovis monitu*, deceptus imagine somni,
 Rex jubet inceptam curam dimittere belli.

Heroid. xvi.

Namque ego *divino monitu*, ne nescia pecces,
 Advehor.

Si igitur *Monitu* legas, hæc erit sententia;
 Ammonem eos domi per visum, per som-
 nium monuisse, ut oracula sua consultum
 irent. Atqui hoc absurdum est. Sed
 credo a Poëta profectum esse,

Cornigerique Jovis *monitus*, nova fata, pete-
 bant.

Monitus, responsa. Virgil. vii. 92.

Hic et tum pater ipse *petens responsa* Latinus.
 et 102.

Hæc *responsa* patris Fauni *monitusque* silenti
 Nocte datos.

Silius i. 153.

———— *poscens responsa sacerdos*.

Certe *Monitus* potius, quam unum *Moni-
 tum*, cum tot populi præ foribus starent.
Nova fata per Epexegesim. Ammonis
 responsa nova fata sunt; quasi, quod de
 Delphico deo dicit, v. 92.

Sive canit fatum, seu quod jubet ipsa canendo
 Fit fatum.

Virgilius x. 35. de Jove,

———— cur nunc tua quisquam

Flectere jussa potest, aut cur nova condere fata?
 Ovid. Metam. xi. 759. de Æsaco in mer-
 gum transformato,

- Et fortuna viæ, tam magni numinis ora,
 Consiliumque Dei: tanto duce possumus uti
 Per Syrtes, bellique datos cognoscere casus.
 Nam cui crediderim Superos arcana daturus,
 555 Dicturosque magis, quam sancto vera Catoni?
 Certe vita tibi semper directa supernas
 Ad leges, sequerisque Deum. datur ecce loquendi
 Cum Jove libertas: inquire in fata nefandi
 Cæsaris, et patriæ venturos excute mores:
 560 Jure suo populis uti, legumque licebit,
 An bellum civile perit. tua pectora sacra
 Voce reple: duræ saltem virtutis amator
 Quære quid est virtus, et posce exemplar honesti.
 Ille deo plenus, tacita quem mente gerebat,
 565 Effudit dignas adytis e pectore voces.
 Quid quæri, Labiene, jubes? an liber in armis
 Occubuisse velim potius, quam regna videre?

Qui nisi sensisset prima nova fata juvena.

555. — *Bellique datos cognoscere casus.*] Codex ex nostris unus, *Bellis*que ut supra 84. *Tu pete bellorum casus: si Belli mavis, tum lege,*

—— bellique *ratos* cognoscere casus.

565. — *Et posce exemplar honesti.*] Tacitus Annal. xvi. 52. *Egnatius Stoicus ad exprimendam imaginem honesti exercitus, cæterum animo perfidiosus.*

565. *Effudit dignas adytis e pectore voces.*] Seneca pater contr. l. i. *Erratis, nisi illam vocem non M. Catonis, sed Oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe voluntas divina hominis ore enunciata. Et quem tandem antistitem digniorem invenire sibi divinitas potuit, quam Catonem?* Grotius.

568. *An sit vita nihil, sed longam differat ætas?*] Vita nihil est, id est, ἀδιάφορον. Longam differt ætas, id est, producit. Aut potius, longæ differat ætas. Longæ vitæ ætas differt, non bonitas. Cicero de Finibus ii. latius explicat quod hic breviter ex Stoicorum scito dicitur: *qui bonum omne in virtute ponit, is potest di-*

cere perfici beatam vitam perfectione virtutis. Negat enim summo bono afferre incrementum diem. Et iii. Stoicis non videtur optabilior nec magis expetenda beata vita, si sit longa, quam si brevis. Chrysippus dixerat: καίπερ κατὰ τὸν πλείονα χρόνον ἔδεν μᾶλλον εὐδαιμονόντων, ἐδὲ τῆς ἀδιδίας εὐδαιμονίας αἰρετοτέρως γηνομένων τῆς ἡμετέρας. Alibi: ἀγαθὸν ὁ χρόνος ἐκ αὐξῆς προσγινόμενος. Libet illustrare hæc Senecæ verbis. Is libro de brevitate vitæ: Quomodo fabula, sic vita, non quamdiu, sed quam bene acta sit, refert. Idem Epistola lxxiii. Non est virtus major quæ longior. ubi et hoc nimis superbum, qualia Stoicorum non pauca: Deus non vincit sapientem felicitate, ctiamsi vincit ætate. et epist. lxxiv. Utcumque fortuna se gessit, sive illi senectus longa contigit, sive citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamvis ætatis diversa sit. Et lxxviii. Scit tempore honesta non crescere. Et xciii. Longa est vita si plena est. Impletur cum animus sibi bonum suum reddidit. Unde hoc infert egregium: hoc agamus, ut quemadmodum pretiosa rerum, sic vita nostra non pateat multum, sed mul-

- An sit vita nihil, sed longam differat ætas?
 An noceat vis ulla bono? Fortunaque perdat
 570 Opposita virtute minas? laudandaque velle
 Sit satis, et nunquam successu crescat honestum?
 Scimus, et hoc nobis non altius inseret Ammon.
 Hæremus cuncti Superis, temploque tacente
 Nil facimus non sponte Dei: nec vocibus ullis
 575 Numen egit: dixitque semel nascentibus auctor
 Quicquid scire licet: sterileis nec legit arenas,
 Ut caneret paucis, mersitque hoc pulvere verum:
 Estne Dei sedes nisi terra, et pontus, et aër,
 Et cœlum, et virtus? Superos quid quærimus ultra?
 580 Juppiter est quodcumque vides, quocumque moveris.
 Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
 Casibus ancipites: me non oracula certum,
 Sed mors certa facit: pavido, fortique cadendum est.
 Hoc satis est dixisse Jovem. Sic ille profatur:
 585 Servataque fide templi discedit ab aris,
 Non exploratum populis Ammona relinquens.
 Ipse manu sua pila gerens, præcedit anheli
 Militis ora pedes: monstrat tolerare labores,
 Non jubet: et nulla vehitur cervice supinus,
 590 Carpentove sedens. somni parcissimus ipse est,
 Ultimus haustor aquæ. cum tandem fonte reperto
 Indiga cogatur latices potare juventus,
 Stat, dum lixa bibat. Si veris magna paratur

tum pendat. Apud Curtium Alexander: *Ea sum stirpe genitus, ut multam prius quam longam vitam debeam optare.* Grotius. Seneca Nat. Quæst. vi. sub finem. *Quæ omnia ferēs constanter, si cogitaveris nihil interesse inter exiguum tempus ac longum.* Epist. 70. *Præterea, quemadmodum non utique melior est longior vita, sic peior utique mors longior.* De vita beata c. 21. *Ille philosophiæ studiosus — inter longius tempus et brevius nihil interesse judicat.*

571. — *Successu crescat honestum?* Seneca Epist. p. 315. *Scit tempore honesta non crescere.*

572. *Scimus, et hoc nobis non altius*

inset Ammon.] Conveniunt cum his illa quæ ad locum Epicteti, ὅταν μαντικῆ, ait Simplicius, *περὶ γὰρ τῶν ἐφ' ὑμῖν ἐ χρεῖα μαντικίας τίς. γὰρ μαντεύσεται εἰ χρεὶ τὰ κατὰ φύσιν ὀρεγέσθαι, τὰ δὲ παρὰ φύσιν ἐκκλί- νειν.* Et mox: *εἴ γὰρ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει δεινὴ πράττεσθαι, ταῦτα δὲ ποιῆν καὶ μὴ ἔρωτᾶν.* Arrianus ii. 7. *ἐκ ἔχω τὸν μάστιγ ἔσω, τὸν εἰρηκότα μοι τὴν ἑσῖαν τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ.* Grotius.

578. *Estne Dei sedes nisi terra, et pon- tus, et aër,*

Et cœlum, et virtus? Ita recte MS. non, *Estque.* Ullane alia dei sedes est, quam universum, et mens sapientis?

- Fama bonis, et si successu nuda remoto
 595 Inspicitur Virtus, quicquid laudamus in ullo
 Majorum, fortuna fuit. quis marte secundo,
 Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
 Hunc ego per Syrtes, Libyæque extrema triumphum
 Ducere maluerim, quam ter Capitolia curru
 600 Scandere Pompeii, quam frangere colla Jugurthæ.
 Ecce parens verus patriæ, dignissimus aris,
 Roma, tuis; per quem nunquam jurare pudebit,
 Et quem, si steteris unquam cervice soluta,
 Tunc olim factura Deum. jam spissior ignis,
 605 Et plaga, quam nullam Superi mortalibus ultra
 A medio fecere die, calcatur, et unda
 Rarior: inventus mediis fons unus arenis
 Largus aquæ: sed quem serpentum turba tenebat
 Vix capiente loco. stabant in margine siccæ
 610 Aspides, in mediis sitiebant Dipsades undis.
 Ductor, ut aspexit perituros fonte relicto,
 Alloquitur: vana specie conterritæ leti,
 Ne dubita, miles, tutos haurire liquores:
 Noxia serpentum est admisto sanguine pestis:
 615 Morsu virus habent, et fatum dente minantur:
 Pocula morte carent. dixit; dubiumque venenum
 Hausit: et in tota Libyæ fons unus arena
 Ille fuit, de quo primus sibi posceret undam.
 Cur Libycus tantis exundet pestibus aër

Hierocles: Ψυχῆς καθαρῆς τόπον οικειώτερον ἐπὶ γῆς θεὸς ἂν ἔχει, ὡς καὶ ὁ Πύθιος συμφέρεται λέγων.

Ἐστῆσιν δὲ βροτοῖς γάνυμαι τόσον ὅσον ὀλύμπῳ.

Grotius.

580. *Juppiter est quodcunque vides,*] Seneca Nat. Quæst. p. 629. *Quid est deus? quod vides.*

584. *Hoc satis est dixisse Jovem.*] Arrianus l. 25. τί σοι ἐντέλλωμαι; ὁ ζεὺς σοι ἂν ἐντέταλται. Grotius.

588. — *Tolerare labores,*] *Vapores* MSS. Grotius.

605. — *Quam nullam Superi mortalibus ultra*

A medio fecere die,] *Lege ex manuscriptis Qua. Ultra id est ulteriorem. Sic v. 766.*

————— *sed qua non ulla cruentæ Tantum mortis habet.*

Tantum, id est plus. Plin. xxx. 6. Pieturæ, quibus equidem nullas æque demiror tam longo ævo durantes. æque, id est, magis.

615. *Morsu virus habent, et fatum dente minantur:*] *Elegantiorē tibi præsto lectionem ex diversis codicibus hinc inde erutam,*

- 620 Fertilis in mortes, aut quid secreta nocenti
 Miscuerit Natura solo, non cura, laborque
 Noster scire valet: nisi quod vulgata per orbem
 Fabula pro vera decepit secula causa.
 Finibus extremis Libyes, ubi fervida tellus
- 625 Accipit Oceanum demisso sole calentem,
 Squalebant late Phorcynidos arva Medusæ,
 Non nemorum protecta coma, non mollia sulco,
 Sed dominæ vultu conspectis aspera saxis.
 Hoc primum Natura nocens in corpore sævas
- 630 Eduxit pestes: illis e faucibus angues
 Stridula fuderunt vibratis sibila linguis,
 Femiinæ qui more comæ per terga soluti,
 Ipsa flagellabant gaudentis colla Medusæ,
 Surgunt adversa subrectæ fronte colubræ,
- 635 Vipereumque fluit depexo crine venenum.
 Hoc habet infelix, cunctis impune, Medusa,
 Quod spectare licet. nam rictus, oraque monstri
 Quis timuit? quem, qui recto se lumine vidit,
 Passa Medusa mori est? rapuit dubitantia fata,
- 640 Prævenitque metus: anima periere retenta
 Membra: nec emissæ riguere sub ossibus umbræ.
 Eumenidum crines solos movere furores:
 Cerberus Orpheo lenivit sibila cantu:
 Amphitryoniades vidit, cum vinceret, Hydram:
- 645 Hoc monstrum timuit genitor, numenque secundum
 Phorcus aquis, Cetosque parens, ipsæque sorores

Morsu virus habent, *FATUMQUE IN* dente
MINATUR.

Codex Academicus *Fatumque*, omnes vero
Minatur. In dente *minatur* autem co-
 dex Caianus et Collegii Trinitatis. Vides
 ut concinne omnia procedunt eodem casu
 recto, *Pestis, Fatum, Pocula.* Noster viii.
 305.

Vulnera parva nocent, *fatumque* in sanguine
 summo est.

656. *Hoc habet infelix, cunctis impune,*
Medusa,

Quod spectare licet.] Hoc unum
 est Medusæ, quod impune spectatur.
 Crinis scilicet. nam vultum nemo impune
 aspexerit. Grotius. Non cepit vir mag-
 nus sententiæ acumen. In eo infelix est
 Medusa, quod cuius licet spectare eam
 impune. Qui vero *Impune?* nempe eo-
 dem ictu, eodem articulo, in saxum verti-
 tur spectator, sine metu, sine dolore, sine
 ullo mortis sensu. Hoc poscunt et pro-
 bant, quæ mox sequuntur. Seneca Nat-
 Quæst. iv. cap. ultimo, de homine fulguri-

Gorgones : hoc potuit cœlo pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque obducere terram.

E cœlo volucres subito cum pondere lapsæ :

650 In scopulis hæserè feræ : vicina colentes

Æthiopum totæ riguerunt marmore gentes.

Nullum animal visus patiens, ipsique retrorsum

Effusi faciem vitabant Gorgonis angues.

Illa sub Hesperiiis stantem Titana columnis

655 In cautes Atlanta dedit : cœloque timente

Olim Phlegræo stantes serpente gigantes,

Erexit montes, bellumque inmane Deorum

Pallados e medio confecit pectore Gorgon.

Quo postquam partu Danaës, et divite nimbo

660 Ortum Parrhasiæ vexerunt Persea pennæ

Arcados auctoris citharæ, liquidæque palæstræ,

Et subitus præpes Cyllenida sustulit Harpen,

Harpen alterius monstri jam cæde rubentem,

A Jove dilectæ fuso custode juvencæ :

665 Auxilium volucris Pallas tulit innuba fratri,

Pacta caput monstri : terræque in fine Libyssæ

Persea Phœbeos converti jussit ad ortus,

Gorgonis averso sulcantem regna volatu :

Et clypeum lævæ fulvo dedit ære nitentem,

670 In quo saxificam jussit spectare Medusam,

Quam sopor æternam tracturus morte quietem

Obruit haud totam. vigilat pars magna comarum,

Defenduntque caput protenti crinibus hydri :

to. Sed non erit cogitationi locus. casus iste donat metum. nemo umquam fulmen timuit, nisi qui effugit.

646. — Cætosque parens,] Lege Cæloque cum MSS. Apollodorus lib. i. φόρξ δὲ καὶ κητῆς φορξυάδης γοργόνες : et lib. ii. κήτης δὲ καὶ φόρξ γοργόνων ἀδελφαί. Hesiodus Theogonia :

φόρξ δ' αὖ κητὰ γραιίας τέκι.

Deinde :

Γοργῶς θ' αἰὲν ναίεισι πέτρῃ κλυτῇ ὀκειανοῖο.

Unde et hoc apparet genitor et numen se-

cundum aquis, utrunque de patre Phorcō dici. Grotius.

655. — Gorgonis angues.] Recte codex Academicus, Gorgonos. Atque ita infra v. 668.

655. — Cæloque timente

Olim Phlegræo stantes serpente gigantes,] Male comma post timente ponebatur. cohærent hæc jam sequentibus. Quo tempore cælum gigantes timuit, auxit ipsa montes, mutatis in saxa gigantibus. Grotius.

668. Gorgonis averso sulcantem regna volatu :] Ovidius Trist. iii. 8.

- Pars jacet in medios vultus, oculique tenebras.
 675 Idas regit trepidum Pallas, dextraque tremente
 Perseos aversi Cyllenida dirigit Harpen,
 Lata colubriferi rumpens confinia colli.
 Quos habuit vultus lunati vulnere ferri
 Cæsa caput Gorgon ! quanto spirasse veneno
 680 Ora rear ! quantumque oculos effundere mortis !
 Nec Pallas spectare potest : vultusque gelassent
 Perseos aversi, si non Tritonia densos
 Sparsisset crines, texissetque ora colubris.
 Aliger in cœlum sic rapta Gorgone fugit.
 685 Ille quidem pensabat iter, propiusque secabat
 Æthera, si medias Europæ scinderet urbes ;
 Pallas frugiferas jussit non lædere terras,
 Et parci populis. quis enim non præpete tanto
 Æthera respiceret ? Zephyro convertitur ales,
 690 Itque super Libyen, quæ, nullo consita cultu,
 Sideribus, Phœboque vacat : premit orbita solis,
 Exuritque solum : nec terra celsior ulla
 Nox cadit in cœlum, lunæque meatibus obstat,
 Si flexus oblita vagi per recta concurrit
 695 Signa, nec in Borean, aut in Noton effugit umbram.
 Illa tamen sterilis tellus, fecundaque nulli
 Arva bono, virus stillantis tabe Medusæ
 Concipiunt, dirosque fero de sanguine rores,
 Quos calor adjuvit, putrique incoxit arenæ.
 700 Hic, quæ prima caput movit de pulvere tabes,
 Aspida somniferam tumida cervice levavit.
 Plenior huic sanguis, et crassi gutta veneni
 Decidit : in nulla plus est serpente coactum.
 Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem

Ut tenera nostris cedente volatibus aura.

675. — *Dextraque tremente
 Perseos aversi Cyllenida dirigit
 Harpen,*] Ovid. Met. v. 176.

Brachia tendentem Cyllenide confodit harpe.
 et viii. 511.

— dixit dextraque aversa trementi

Funereum torrem medios conjecit in ignes.

xii. 606. Apollo Paridis
 Certa que letifera direxit spicula dextra.

677. *Lata colubriferi rumpens confinia
 colli.*] Ovid. Met. v. 240.

Torva colubriferi superavit lumina monstri.

678. — *Lunati vulnere ferri*] Ita

- 705 Sponte sua, Niloque tenuis metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycæ mortes, et fecimus aspida mercem.
At non stare suum miseris passura cruorem,
Squamiferos ingens Hæmorrhoids explicat orbis:
- 710 Natus et ambiguæ coleret qui Syrtidos arva
Chersydros, tractique via fumante Chelydri:
Et semper recto lapsurus iimite Cenchrus:
Pluribus ille notis variatam pingitur alvum
Quam parvis tinctus maculis Thebanus Ophites:
- 715 Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodytes: spinaque vagi torquente Cerastæ:
Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuvias positura suas: et torrida Dipsas:
Et gravis in geminum surgens caput Amphibæna:
- 720 Et Natrix violator aquæ, Jaculique volucres,
Et contentus iter cauda sulcare Pareas:
Oraque distendens avidus spumantia Prester:
Ossaque dissolvens cum corpore tabificus Seps.
Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
- 725 Ante venena nocens, late sibi submovet omne
Vulgus, et in vacua regnat Basiliscus arena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa, ducitis altum
- 730 Aëra cum pennis, armentaque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros.
Nec tutus spatium est Elephas: datis omnia leto:
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.
Has inter pestes duro Cato milite siccum
- 735 Emetitur iter: tot tristia fata suorum

MSS. Harpes descriptio, quæ falcata.
Grotius. Arripuit hoc, credo, vir mag-
nus ex solo Bersmanni codice, qui *Luna-*
ti habet. Alii magno numero *Hamati*.
Ovid. de eadem Harpe,

———— dextroque frementis in armo
Inachides ferrum curvo tenuis abdidit *hamo*.
mox ibidem,

———— falcato vulnerat ense.

686. — *Si medias Europæ scinderet
urbes:*] Ita MS. hoc est, transvolaret.
Grotius.

715. *Pluribus ille notis variatam pin-*
gitur alvum] *περίσικτον φολίδισσι* dixit
Nicander. Grotius.

716. *Ammodytes:*] MSS. recte *Ammo-*
dytes. Grotius.

721. — *Pareas:*] Variant MSS.

- Insolitasque videns parvo cum vulnere mortes.
 Signiferum juvenem Tyrrheni sanguinis Aulum
 Torta caput retro Dipsas calcata momordit.
 Vix dolor, aut sensus dentis fuit: ipsaque leti
 740 Frons caret invidia: nec quicquam plaga minatur.
 Ecce subit virus tacitum, carpitque medullas
 Ignis edax, calidaque incendit viscera tabe.
 Ebibit humorem circum vitalia fusum
 Pestis, et in sicco linguam torrere palato
 745 Cœpit. defessos iret qui sudor in artus
 Non fuit, atque oculos lacrymarum vena refugit.
 Non decus imperii, non mœsti jura Catonis
 Ardentem tenere virum, quin spargere signa
 Auderet, totisque furens exquireret agris,
 750 Quas poscebat aquas sitiens in corde venenum.
 Ille vel in Tanain missus, Rhodanumque, Padumque
 Arderet, Nilumque bibens per rura vagantem.
 Accessit morti Libye, fatigue minorem
 Famam Dipsas habet terris adjuta perustis.
 755 Scrutatur venas penitus squalentis arenæ:
 Nunc redit ad Syrtes, et fluctus accipit ore:
 Æquoreusque placet, sed non et sufficit, humor.
 Nec sentit fatigue genus, mortemque veneni:

sed vera hæc est lectio. Πρασις Aristophani, Hyperidæ et aliis. Grotius.

759. — Ipsaque leti

Frons caret invidia:] Non construe Frons leti, sed Invidia leti. Vegetius i. 16. de Fundis, Cum membris integris letale tamen vulnus importent; et sine invidia sanguinis, hostis lapidis ictu intereat. Seneca Hippol. 281. de Amoris vulnere,

Non habet latam data plaga frontem,
 Sed vorat tectas penitus medullas.

Singula in his verba Noster hic imitatus est. Plagani, Frontem, Medullas.

748. — Quin spargere signa
 Auderet.] MSS.

————— ne spargere signa

Auderet.

Grotius.

761. — Discere nulli

Permissum est hoc posse sitim.] Id melius putavimus quam dicere. Noluit quenquam hoc scire, ne sitim nimium timerent. Et sic ut emendavimus habent MSS. Grotius.

764. — Quem fixo dente tenacem] Codices fere universi Flexo. Recte. Ideo tenacem, quia dente flexo. Ovid. Met. vii. 150. de Dracone,

————— et uncis
 Dentibus horrendus.

xi. 775.

Ecce latens herba coluber fugientis adunca
 Dente pedem stringit.

Stattius de Serpente Theb. v. 519.

———— ter lingua vibrat, terna agmina adunci
 Dentis.

Sed putat esse sitim : ferroque aperire tumentes

760 Sustinuit venas, atque os implere cruore.

Jussit signa rapi propere Cato : discere nulli
 Permissum est hoc posse sitim. sed tristior illa
 Mors erat ante oculos : miserique in crure Sabelli
 Seps stetit exiguus, quem fixo dente tenacem

765 Avulsitque manu, piloque affixit arenis.

Parva modo serpens; sed qua non ulla cruentæ
 Tantum mortis habet. nam plagæ proxima circum
 Fugit rupta cutis, pallentiaque ossa retexit.
 Jamque sinu laxo nudum est sine corpore vulnus.

770 Membra natant sanie : suræ fluxere : sine ullo
 Tegmine poples erat: femorum quoque musculus omnis
 Liquitur, et nigra distillant inguina tabe.

Dissiluit stringens uterum membrana, fluuntque
 Viscera : nec, quantum toto de corpore debet,

775 Effluit in terras: sævum sed membra venenum
 Decoquit : in minimum mors contrahit omnia virus.

Vincula nervorum, et laterum textura, cavumque
 Pectus, et abstrusum fibris vitalibus, omne
 Quidquid homo est, aperit pestis. natura profana

780 Morte patet : manant humeri, fortesque lacerti :
 Colla, caputque fluunt. calido non ocyus Austro

766. *Parva modo serpens; sed qua non ulla cruentæ*

Tantum mortis habet.] Qualis hæc oratio? *Qua tantum, Qua majus, qua plus,* vix diceret qui prima sermonis elementa didicit. Corrige,

Parva modo serpens; sed *ENIM* non ulla cruentæ, &c.

Modo, non adverbium, sed mole, mensura. Virg. *Æn.* i. 25.

Progeniem *sed enim* Trojano a sanguine duci Audierat.

et v. 95.

— *sed enim* gelidus tardante senecta Sanguis hebet.

776. — *In minimum mors contrahit omnia virus.]* Hoc nullo sensu, nulla sententia fertur. Corrige,

———— sævum sed membra venenum
 Decoquit : in minimum mors contrahit omnia
PONDUS.

hoc est, totum corpus absumebatur, et minimum quid ex eo restabat; ut mox,

Eripiunt omnes animam, tu sola cadaver.

Ovid. *Met.* xiv. 147. Sibylla,

Tempus erit, cum me de tanto corpore parvam
 Longa dies faciat; consumta membra senecta
 Ad *minimum* redigantur onus.

Certe *Ad minimum onus* est ipsum illud
 Nostri, *In minimum pondus.*

777. — *Laterum textura,]* Pulmanni duo, et ex nostri tres, *Laterum JUNCTURA.* Virg. xii. 274.

———— teritur qua subtilis alvo
 Balteus, et *laterum juncturas* fibula mordet,

Sed et *Textura.* Ovid. *Met.* xvi.

Teritur et *costis* panda carina suis.

- Nix resoluta cadet, nec solem cera sequetur.
 Parva loquor ; corpus sanie stillasse perustum :
 Hoc et flamma potest. sed quis rogos abstulit ossa ?
 785 Hæc quoque discedunt, putresque secuta medullas
 Nulla manere sinunt rapidi vestigia fati.
 Cyniphias inter pestes tibi palma nocendi est :
 Eripiunt omnes animam, tu sola cadaver.
 Ecce subit facies leto diversa fluenti.
 790 Nasidium Marsi cultorem torridus agri
 Percussit Prester. illi rubor igneus ora
 Succendit, tenditque cutem, pereunte figura,
 Miscens cuncta tumor toto jam corpore major :
 Humanumque egressa modum super omnia membra
 795 Efflatur sanies, late tollente veneno,
 Ipse latet penitus congesto corpore mersus :
 Nec lorica tenet distenti corporis auctum.
 Spumeus accenso non sic exundat ahenò
 Undarum cumulus : nec tantos carbasa Coro
 800 Curvavere sinus. tumidos jam non capit artus
 Informis globus, et confuso pondere truncus.

781. *Colla, caputque fluunt.*] Codex Bersmanni *Fluit*. Recte et ex Poëtæ more.

782. *Nix resoluta cadet,*] Melius quam *cadit*, ut cohæreat cum *sequetur*. Grotius. Codices universi *Cudit*. Nec ideo *Cadet*, quia mox, *nec solem cera sequetur*. Nix enim natura et sponte cadit, seu tu velis, sive non : at *cera sequetur*, non *sequitur* ; quia te volente fit, cum soli vel igni admoveris.

795. *Efflatur sanies, late tollente veneno,*] Si *efflatur sanies*, decrescet corpus, non intumescet : Corrigo,

Humanumque egressa modum super omnia membra
INFLATUR sanies, late *POLLENTE* veneno.
Pollente, codex Bersmanni. si *Tollente* mavis, tum lege *Alte*.

797. *Nec lorica tenet distenti corporis auctum.*] *Corpore mersus*, præcedente versu habuimus ; et quarto abhinc *Corpore major*. Repone,

Nec lorica tenet distenti *PECTORIS* auctum.

Lorica enim pectus circuit. Hæc duo *Corpus*, *Pectus* passim confunduntur. Quin in versu illo *Corpore major*, Codex Collegii Trinitatis, *Pectore major*.

798. *Spumeus accenso non sic exundat ahenò*

Undarum cumulus :] Turpe mendum, *Undarum exundat*. Codex Bersmanni *EXULTAT* ; quod vel sine codice in promptu erat. Virgil. de eadem re vii. 464. *Exultantque æstu latices*.

800. — *Tumidos jam non capit artus*

Informis globus, et confuso pondere truncus.] Quid est, non capit artus ? Corrigo,

Tumidos jam non *HABET* artus.

Globus fit et truncus, nullos artus inter se distinctos habens.

808. *Utque solet pariter totis se effundere signis*

- Intactum volucrum rostris, epulasque daturum
 Haud impune feris, non ausi tradere busto,
 Nondum stante modo, crescens fugere cadaver.
- 805 Sed majora parant Libycæ spectacula pestes.
 Impressit dentes Hæmorrhoids aspera Tullo
 Magnanimo juveni, miratorique Catonis.
 Utque solet pariter totis se effundere signis
 Corycii pressura croci: sic omnia membra
- 810 Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
 Sanguis erant lacrymæ: quæcunque foramina novit
 Humor, ab his largus manat cruor: ora redundant,
 Et patulæ nares: sudor rubet: omnia plenis
 Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.
- 815 At tibi, Leve miser, fixus præcordia pressit
 Niliaca serpente cruor: nulloque dolore
 Testatus morsus subita caligine mortem
 Accipis, et Stygias somno descendis ad umbras.
 Non tam veloci corrumpunt pocula leto,
- 820 Stipite quæ diro virgas mentita Sabinas
 Toxica fatilegi carpunt matura Sabæi.

Corycii pressura croci:] Ovid.
 Met. xii. 457.

——— Utve liquor rari sub pondere cribri
 Manat, et exprimitur per densa foramina spissus.
 Seneca Nat. Quæst. p. 666. *Sparsio illa
 quæ ex fundamentis mediæ arenæ crescens
 in summam altitudinem amphitheatri per-
 venit.* et Epist. 90. p. 405. *Quemadmodum
 in immensam altitudinem Crocum latenti-
 bus fistulis exprimat.*

815. ——— *Omnia plenis
 Membra fluunt venis:*] Atqui
 quarto abhinc versu habuimus, *Omnia
 membra Emisere rutilum virus.* Corrigo,

——— sudor rubet: omnia plenis
RUBRA fluunt *RIVIS*; totum est pro vulnere
 corpus.

Virgil. v. 200.

——— *sudor fuit undique rivis.*

815. *At tibi, Leve]* *Vele* habent MSS.
 Grotius.

820. *Stipite quæ diro virgas mentita
 Sabinas*

*Toxica fatilegi carpunt matura
 Sabæi.*] Scaligeri est emendatio. Ante
 fuit, *Sabæas*, inepte, cum versu altero se-
 quatur vox *Sabæi*. Virgæ Sabinæ. herbæ
 Sabinæ Ovidio sæpe. Herbæ quanquam
 dicebantur, arbusculæ erant, quibus Græ-
 cum nomen *βεῦθος* apud Plinium. Gro-
 tius. Vereor, ut viri maximi Scaliger ac
 Grotius recte ac feliciter rem hic gesserint.
Sabæas, ait, *inepte, cum versu altero se-
 quatur Sabæi*. Dicis eodem argumento,
Inepte Sabæi, cum versu priore habeamus
Sabæas. Quis dixit Virgas Sabinas? *Her-
 bæ* sunt et dicuntur, non Virgæ, Plinio
 terque quaterque, et aliis, Virgil. Culice,

Herbaque turis opes prisca imitata Sabinis.

Ovid. Fast. iv. 741.

Ure mares oleas, tædamque, herbasque Sabinas.

- Ecce procul sævus sterilis se robore trunci
Torsit, et immisit (Jaculum vocat Africa) serpens:
Perque caput Pauli transactaque tempora fugit.
- 825 Nil ibi virus agit: rapuit cum vulnere fatum.
Depreſsum eſt, quæ funda rotat, quam lenta volaret,
Quam ſegnīs Scythicæ ſtrideret arundinis aër.
Quid prodeſt miſeri Baſiliscus cuſpide Murri
Transactus? velox currit per tela venenum,
- 830 Invaditque manum: quam protinus ille reſecto
Enſe ferit, totoque ſimul demittit ab armo:
Exemplarque ſui ſpectans miſerabile leti
Stat tutus pereunte manu. quis fata putaret
Scorpion, aut vires maturæ mortis habere?
- 835 Ille minax nodis, et recto verbere sævus,
Teſte tulit cœlo victi decus Orionis.
Quis calcare tuas metuat, Solpuga, latebras?
Et tibi dant Stygiæ jus in ſua fila ſorores.
Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem,
- 840 Suspecta eſt miſeris in qua tellure jacebant.
Nam neque congeſtæ ſtruxere cubilia frondes,
Nec culmis crevere tori: ſed corpora fatiſ
Expoſiti volvuntur humo, calidoque vapore
Alliciunt gelidas nocturno frigore peſtes:
- 845 Innocuoſque diu rictus torpente veneno
Inter membra fovent: nec, quæ meſura viarum,

At *Sabæa virga*, *Turea virga* recte. Vir-
gil. Georg. ii. 117.

————— ſola India nigrum
Fert ebum, ſolis eſt turea virga Sabæis.

Quid ergo? poſterius vocabulum in men-
do eſt, et, ni fallor, ſic corrigendum:

Non tam veloci corrumpunt pocula leto,
Stipite quæ diro virgas mentita *Sabæas*
Toxica fatilegi carpunt matura *SUEVI*.

Ex patruo ſuo Seneca hoc hauſit Luca-
nus. Is in *Medea* 710. de venenis agens,

Congerit in unum frugis infauſtæ mala.
Et queis ſagittas divites Arabes linunt,
Pharetraque pugnax Medus, aut Parthi leves:
Aut quos ſub axe frigido *succos legunt*
Lucis *Suèvi* nobiles Hercyniis.

Vides hic *Succos legunt*, ut apud Nos-

trum, *Fatilegi* et *carpunt*. ſic *Sarmatæ*,
Bessi, et *Getæ*, ſagittas veneno tingunt,
ut sæpe Ovidius in *Tristibus* et *Ponticis*.
Pont. iv. 7. 11.

Aspicis et mitti ſub adunco *tozica* ferro.

Toxica ἀπὸ τῶν τόξων, ab arcubus nomen
habent, quod iis ſagittæ inficerentur.

827. *Quam ſegnīs Scythicæ ſtrideret*
arundinis aër.] *Quam ſegnīs ſit ſagitta ſi*
jaculo ſerpenti comparetur. Grotius.

828. *Quid prodeſt miſeri Baſiliscus*
cuſpide Murri

Transactus?] Julius Scaliger in
Pœtica. At vero quid dicemus de illa
locutione, Quid prodeſt, &c. Latine aliter
dicimus, Quid prodeſt Baſiliscum transac-

- Quisve modus norunt, cœlo duce : sæpe querentes,
 Reddite, Dii, clamant, miseris, quæ fugimus, arma:
 Reddite Thessaliam. patimur cur segnia fata
 850 In gladios jurata manus? pro Cæsare pugnant
 Dipsades, et peragunt civilia bella Cerastæ.
 Ire libet qua Zona rubens atque axis inustus
 Solis equis : juvat ætheriis adscribere causis
 Quod peream, cœloque mori. nil, Africa, de te,
 855 Nec de te, Natura, queror : tot monstra ferentem,
 Gentibus ablatum dederas serpentibus orbem :
 Impatiensque solum Cereris, cultore negato
 Damnasti, atque homines voluisti deesse venenis.
 In loca serpentum nos venimus : accipe pœnas,
 860 Tu quisquis Superum commercia nostra perosus,
 Hinc torrente plaga, dubiis hinc Syrtibus orbem
 Abrumpens, medio posuisti limite mortes.
 Per secreta tui bellum civile recessus
 Vadit ; et arcani miles tibi conscius orbis
 865 Claustra petit mundi. forsan majora supersunt
 Ingressis. coëunt ignes stridentibus undis,
 Et premitur natura poli. sed longius ista
 Nulla jacet tellus, quam fama cognita nobis
 Tristia regna Jubæ. quæremus forsitan istas
 870 Serpentum terras : habet hoc solatia cœlum,
 Vivit adhuc aliquid. patriæ non arva requiro,

tum cuspidē fuisse : nam Basiliscus neque vivus neque mortuus prodest ; sed factum ispum, id est, totum hoc Basiliscum esse transfixum. Recte censuram agit vir summus. sed Librarii in culpa sunt, non Poëta. Corrige,

Quid prodest *miserō* Basiliscus cuspidē *Murro* Transactus?

Ovid. Heroid. i.

Sed *mihi* quid prodest vestris disjecta lacertis
Ilios, et, murus quod fuit ante, solum?

Quid mihi prodest disjecta *Ilios*; hoc est, *Ilion* disjectam esse, vel quod *Ilios* disjecta sit. Quid prodest *Murro* Basiliscus transactus, sive, quod transactus sit Basiliscus. Idem Amor. ii. 2.

Quid *mihi* profuerit velox *cantatus* Achilles?

857. *Quis calcare tuas metuat, Solpuga, latebras?*] Recte sic scribitur et ἀναλογικῶς à solo pungendo. Libri tamen quidam *Salpuga*, quomodo Bæticos pronunciasset ait Plinius lib. xxix. c. 4. Grotius.

840. *Suspecta est miseris*] MS. T. rectius connectit cum superioribus.

Suspecta miseris in qua tellure jacebant.

Ut sit trajectio, Lucano frequens: suspecto miseris ipso illo solo cui incubabant. Grotius.

855. — *Juvat ætheriis adscribere causis*] Eamus potius ad loca torridiora, ut cœlo, non serpentibus, mortem debeamus. Grotius.

865. *Claustra petit mundi.*] *Ferit ha-*

- Europamque alios soles Asiamque videntem.
 Qua te parte poli, qua te tellure reliqui,
 Africa? Cyrenis etiam nunc bruma rigebat.
- 875 Exiguane via legem convertimus anni?
 Imus in adversos axes: evolvimur orbe:
 Terga damus ferienda Noto. nunc forsitan ipsa est
 Sub pedibus jam Roma meis. solatia fati
 Hæc petimus: veniant hostes, Cæsarque sequatur
- 880 Qua fugimus. sic dura suos patientia questus
 Exonerat: cogit tantos tolerare labores
 Summa ducis virtus, qui nuda fusus arena
 Excubat, atque omni Fortunam provocat hora.
 Omnibus unus adest fatis: quocunque vocatur
- 885 Advolat, atque ingens meritum, majusque salute
 Contulit, in letum vires: puduitque gementem
 Illo teste mori, quod jus habuisset in ipsum
 Ulla lues? casus alieno in pectore vincit,
 Spectatorque docet magnos nil posse dolores.
- 890 Vix miseris serum tanto lassata periclo
 Auxilium Fortuna dedit. gens unica terras
 Incolit a sævo serpentum innoxia morsu
 Marmaridæ Psylli: par lingua potentibus herbis:
 Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
- 895 Vel cantu cessante, potest. natura locorum
 Jussit ut immunes misti serpentibus essent.
 Profuit in mediis sedem posuisse venenis.
 Pax illis cum morte data est. fiducia tanta est
 Sanguinis: in terram parvus cum decedit infans,

bent MSS. quod efficacius, ab oppugnantoribus urbium tracta similitudine. Grotius.

884. *Omnibus unus adest fatis: quocunque vocatur*] Codex Puteaneus cum aliquot aliis *Miseris*. Seneca Epist. 49. *Non est jocandi locus. ad miseris advocatus es. opem relaturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ securi subjectum præstantibus caput pollicitus es.*

888. — *Casus alieno in pectore vincit,*] Ipse in militum cordibus vincit ma-

lum, dum constantiam ipsis aspirat. Grotius.

889. — *Nil posse dolores.*] MS. P. *labores.* Grotius. At nostri omnes *Dolores*, quod rectius est.

903. *Implumes natos, solis convertit in ortus:*] Repone,

Implumes *NIDOS* solis convertit *AD* ortus.

AD complures codices habent. Alterum, immo utrumque, Claudianus præstabit, qui locum hunc præ oculis habuit, cum

- 900 Ne qua sit externæ Veneris mistura timentes,
 Letifica dubios explorant aspide partus.
 Utque Jovis volucer, calido cum protulit ovo
 Implumes natos, solis convertit in ortus :
 Qui potuere pati radios, et lumine recto
- 905 Sustinuere diem cœli, servantur in usus ;
 Qui Phœbo cessere, jacent : sic pignora gentis
 Psyllus habet, si quis tactos non horruit angues,
 Si quis donatis lusit serpentibus infans.
 Nec solum gens illa sua contenta salute,
- 910 Excubat hospitibus, contraque nocentia monstra
 Psyllus adest populis. qui tunc Romana secutus
 Signa, simul jussit statui tentoria ductor,
 Primum quas valli spatium comprehendit arenas
 Expurgat cantu, verbisque fugantibus angues.
- 915 Ultima castrorum medicatus circuit ignis.
 Hic ebulum stridet, peregrinaque galbana sudant,
 Et tamarix non læta comis, Eoaque costos,
 Et panacea potens, et Thessala centaurea :
 Peucedanumque sonat flammis, Erycinaque thapsos,
- 920 Et larices, fumoque gravem serpentibus urunt
 Abrotanum, et longe nascentis cornua cervi.
 Sic nox tuta viris. at si quis peste diurna
 Fata trahit, tunc sunt magicæ miracula gentis,
 Psyllorumque ingens et rapti pugna veneni.
- 925 Nam primum tacta designat membra saliva,
 Quæ cohibet virus, retinetque in vulnere pestem.
 Plurima tum volvit spumanti carmina lingua

xiv versibus eleganter hoc de Aquila dilatavit. Ex illis quæ ad rem præsentem faciunt pono,

Protinus *implumes convertit ad æthera nidos,*
 Et recto flammas imperat ore pati.

Vides quot verba de Nostro accepit. E-
 quidem *Natos* non repudio, sed quod ob-
 latum est *Nidos*, ut *ποιητικώτερον*, præ-
 fero. Virg. Georg. iv. 17.

Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.

Cæterum suaves homines sunt, qui ver-
 sum proximum sic interpungunt,

Sustinuere diem cœli servantur in usus.

Quid enim est *Dies cœli*? Codex Aca-
 demicus in margine habet, *Servantur in*
usus, hoc est, ut volent per æera. Distin-
 gue,

Sustinuere diem, cœli servantur in usus.

In usus cœli, ut Jovi fulmina reportent:
 quod vidit et expressit Claudianus,

Exploratores oculis qui pertulit ignes,
Sustinuitque acie nobiliore diem:
 Nutritur volucrumque potens et fulminis heres,
 Gesturus summo tela trisulca Jovi.

- Murmure continuo, nec dat suspiria cursus
 Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
- 930 Saepe quidem pestis nigris inserta medullis
 Excantata fugit : sed si quod tardius audit
 Virus, et elicatum, jussumque exire repugnat ;
 Tunc superincumbens pallentia vulnera lambit,
 Ore venena trahens, et siccatur dentibus artus,
- 935 Extractamque tenens gelido de corpore mortem
 Expuit : et cujus morsus superaverit anguis,
 Jam promptum Psyllis vel gustu nosse veneni.
 Hoc igitur levior tandem Romana juvenus
 Auxilio, late squalentibus errat in arvis.
- 940 Bis positis Phœbe flammis, bis luce recepta
 Vidit arenivagum surgens fugiensque Catonem.
 Jamque illis magis, atque magis durescere pulvis
 Cœpit, et in terram Libye spissata redire.
 Jamque procul nemorum raræ se tollere frondes :
- 945 Surgere congesto non culta mapalia culmo.
 Quanta dedit miseris melioris gaudia terræ,
 Cum primum sævos contra videre leones !
 Proxima Leptis erat, cujus statione quieta
 Exegere hyemem nimbis flammisque carentem.
- 950 Cæsar ut Emathia satiatus clade recessit,
 Cætera curarum projecit pondera, soli
 Intentus genero : cujus vestigia frustra
 Terris sparsa legens, fama duce tendit in undas,
 Threiciasque legit fauces, et amore notatum
- 955 Æquor, et Eroas lacrymoso littore turre,
 Qua pelago nomen Nepheleias abstulit Helle.
 Non Asiam brevioris aquæ disternat usquam
 Fluctus ab Europa, quamvis Byzantion arcto

925. *Nam primum tacta designat membra saliva,*] *Lego Præsignat.* Plin. xxviii. 7. *Incipientes furunculos ter Præsignare jejuna saliva.*

928. — *Nec dat suspiria cursus Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.*] *Non ut ante dant, et haud, ne dari negetur cursus, cum sit sensus, celeritatem vulneris non permittere Psyl-*

lo ut respiret, aut tantillum taceat. Grotius.

935. *Extractamque*] *Lege exsuctam.* Plin. xxiii. 27. *Neque altero, quam aceto, collinunt, venena exsugentes.*

937. *Jam promptum Psyllis*] *Lege Psyllo.*

964. *Circuit exustæ nomen memorabile Trojæ,*] *Alii codices Venerabile. Sed*

- Pontus, et ostriferam dirimat Chalcedona cursu,
 960 Euxinumque ferens parvo ruat ore Propontis.
 Sigæasque petit famæ mirator arenas,
 Et Simoëntis aquas, et Graio nobile busto
 Rhœtion, et multum debentes vatibus umbras.
 Circuit exustæ nomen memorabile Trojæ,
 965 Magnaque Phœbæi quærit vestigia muri.
 Jam silvæ steriles, et putres robore trunci
 Assaraci pressere domos, et templa deorum
 Jam lassa radice tenent : ac tota teguntur
 Pergama dumetis : etiam periere ruinaæ.
 970 Aspicit Hesiones scopulos, silvasque latentes
 Anchisæ thalamos ; quo judex sederit antro :
 Unde puer raptus cœlo : quo vertice Nais
 Luserit Cœnone : nullum est sine nomine saxum.
 Inscius in sicco serpentem pulvere rivum
 975 Transierat, qui Xanthus erat : securus in alto
 Gramine ponebat gressus ; Phryx incola manes
 Hectoreos calcare vetat. discussa jacebant
 Saxa, nec ullius faciem servantia sacri ;
 Herceas, monstrator ait, non respicis aras ?
 980 O sacer, et magnus vatum labor, omnia fato
 Eripis, et populis donas mortalibus ævum.
 Invidia sacræ, Cæsar, ne tangere famæ :
 Nam, si quid Latiis fas est promittere Musis,
 Quantum Smyrnæi durabunt vatis honores,
 985 Venturi me, teque legent ; Pharsalia nostra
 Vivet, et a nullo tenebris damnabitur ævo.
 Ut ducis implevit visus veneranda vetustas,
 Erexit subitas congestu cespitis aras,

cum dicit *Exustæ*, aliud requiritur Epi-
 theton, quod *πάλος* exprimat. Id vero
 suppeditat codex Regius,

Circuit exustæ nomen *MISERABILE* Trojæ.

Ideo *Miserabile*, quia *Exustæ*. Noster
 vii. 120.

— aut populis invisum hæc clade peracta
 Aut hodie Pompeius erit *miserabile* nomen.

980. *O sacer, et magnus vatum labor,*]
 Lege *Furor*, Instinctus divinus, afflatus.

994. *Pignus memorabile templo,*] Sic
 codices ; sed paulo ante v. 964. habuimus
Nomen memorabile Trojæ. Nonnulli ta-
 men libri *Venerabile Trojæ* : quod non
 placet. Hic tamen libenter adscissimus
Venerabile pignus, quod loco non suo
 posuerant Librarii.

- Votaque thuricremos non irrita fudit in ignes.
 990 Dii cinerum, Phrygias colitis quicunque ruinas,
 Æneæque mei, quos nunc Lavinia sedes
 Servat et Alba lares, et quorum lucet in aris
 Ignis adhuc Phrygius, nullique aspecta virorum
 Pallas, in abstruso pignus memorabile templo,
 995 Gentis Juleæ vestris clarissimus aris
 Dat pia thura nepos, et vos in sede priori
 Rite vocat: date felices in cætera cursus:
 Restituam populos. grata vice moenia reddent
 Ausonidæ Phrygibus, Romanaque Pergama surgent.
 1000 Sic fatus, repetit classes, et tota secundis
 Vela dedit Coris, avidusque urgente procella
 Iliacas pensare moras, Asiamque potentem
 Prævehitur, pelagoque Rhodon spumante relinquit.
 Septima nox, Zephyro nunquam laxante rudentes
 1005 Ostendit Phariis Ægyptia littora flammis.
 Sed prius orta dies nocturnam lampada textit,
 Quam tutas intraret aquas. ibi plena tumultu
 Littora, et incerto turbatas murmure voces
 Accipit: ac dubiis veritus se credere regnis
 1010 Abstinuit tellure ratis. sed dira satelles
 Regis dona ferens, medium provectus in æquor,
 Colla gerit Magni, Phario velamine tecta:
 Ac prius infanda commendat crimina voce.
 Terrarum domitor, Romanæ maxime gentis;
 1015 Et, quod adhuc nescis, genero secure peremto;
 Rex tibi Pellæus terræ pelagique labores
 Donat, et, Emathiis quod solum defuit armis,
 Exhibet: absenti bellum civile peractum est.

1016. — *Terræ pelagique labores*] Omnes fere codices *Belli pelagique*. Noster iii. 24.

Hæreat illa tuis *per bella, per æquora* signis. Silius ii. 572.

— post *belli* casus vastique pericula *ponti*.

Claudianus tamen in laude Serenæ v. 26. *Terræ pelagique labores*.

1033. — *Jam languida morte Effigies habitum noti mutaverat oris.*] Nihil illo *Languida* languidius. An languor habitum oris mutaverit? Poteris *Lurida*. Ovid. Met. xiv. 747.

— *luridaque* arsuro ponebat *membra* feretro

Sed scripsit, opinor, Poëta.

- Thessalicas Magnus quærens reparare ruinas,
 1020 Ense jacet nostro: tanto te pignore, Cæsar,
 Emimus: hoc tecum percussum est sanguine fœdus.
 Accipe regna Phari nullo quæsita cruore:
 Accipe Niliaci jus gurgitis: accipe quicquid
 Pro Magni cervice dares; dignumque clientem
 1025 Castris crede tuis, cui tantum fata licere
 In generum voluere tuum. nec vile putaris
 Hoc meritum, facili nobis quod cæde peractum est.
 Hospes avitus erat: depulso sceptrâ parenti
 Reddiderat. quid plura feram? tu nomina tanto
 1030 Invenies operi, vel famam consule mundi.
 Si scelus est, plus te nobis debere fateris,
 Quod scelus hoc non ipse facis. sic fatus, opertum
 Detexit, tenuitque caput. jam languida morte
 Effigies habitum noti mutaverat oris.
 1035 Non primo Cæsar damnavit munera visu,
 Avertitque oculos: vultus, dum crederet, hæsit:
 Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
 Jam bonus esse socer; lacrymas non sponte cadente
 Effudit, gemitusque expressit pectore læto,
 1040 Non aliter manifesta putans abscondere mentis
 Gaudia, quam lacrymis. meritumque immane tyranni
 Destruit, et generi mavult lugere revulsum,
 Quam debere caput. qui duro membra Senatus
 Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
 1045 Viderat Emathios, uni tibi, Magne, negare
 Non audet gemitus. o sors durissima fati!
 Hunccine tu, Cæsar, scelerato marte petisti,
 Qui tibi flendus erat? non misti fœdera tangunt

— Jam *TABIDA* morte

Effigies.

vi. 737.

— Hecate, pallenti tabida forma.

1036. — *Vultus, dum crederet, hæsit:*]

Repone *Vultu*. Ovid. Met. x. 359.

— patriisque in vultibus hærens.

Amor. i. 8.

Hæsit et in vultu constitit usque tuo.

1038. — *Lacrymas non sponte cadentes*] De hoc fletu Cæsar's vide Dionis verba cum his Lucani valde consentientia. Nec dissimile quod post narratam Agricolaë mortem de Domitiano ait Tacitus: *Speciem tamen doloris animo vultuque præ se tulit, securus jam odii, et qui facilius*

- Te generis? nec nata jubet mœrere, neposque?
 1050 Credis apud populos Pompeii nomen amantes
 Hoc castris prodesse tuis? fortasse tyranni
 Tangeris invidia, captique in viscera Magni
 Hoc alii licuisse doles, quererisque perisse
 Vindictam belli, raptumque e jure superbi
 1055 Victoris generum. quisquis te flere coëgit
 Impetus, a vera longe pietate recessit.
 Scilicet hoc animo terras, atque æquora lustras,
 Necubi suppressus pereat gener. o bene rapta
 Arbitrio mors ista tuo! quam magna remisit
 1060 Crimina Romano tristis Fortuna pudori,
 Quod te non passa est misereri, perfide, Magni
 Viventis! nec non his fallere vocibus audes,
 Acquisque fidem simulati fronte doloris.
 Aufer ab aspectu nostro funesta, satelles,
 1065 Regis dona tui: pejus de Cæsare vestrum,
 Quam de Pompeio meruit scelus, unica belli
 Præmia civilis, victis donare salutem,
 Perdidimus. quod si Phario germana tyranno
 Non invisâ foret, potuissem reddere regi,
 1070 Quod meruit; fratricum tuum pro munere tali
 Misissem, Cleopatra, caput. secreta quid arma
 Movit, et inseruit nostro sua tela labori?
 Ergo in Thessalicis Pellæo fecimus arvis
 Jus gladio? vestris quæsita licentia regnis?
 1075 Non tuleram Magnum mecum Romana regentem:
 Te, Ptolemæe, feram? frustra civilibus armis
 Miscuimus gentes, si qua est hoc orbe potestas
 Altera, quam Cæsar: si tellus ulla duorum est.
 Vertissem Latias a vestro littore proras:
 1080 Famæ cura vetat, ne non damnasse cruentam,
 Sed videar timuisse Pharon. nec fallere vos me

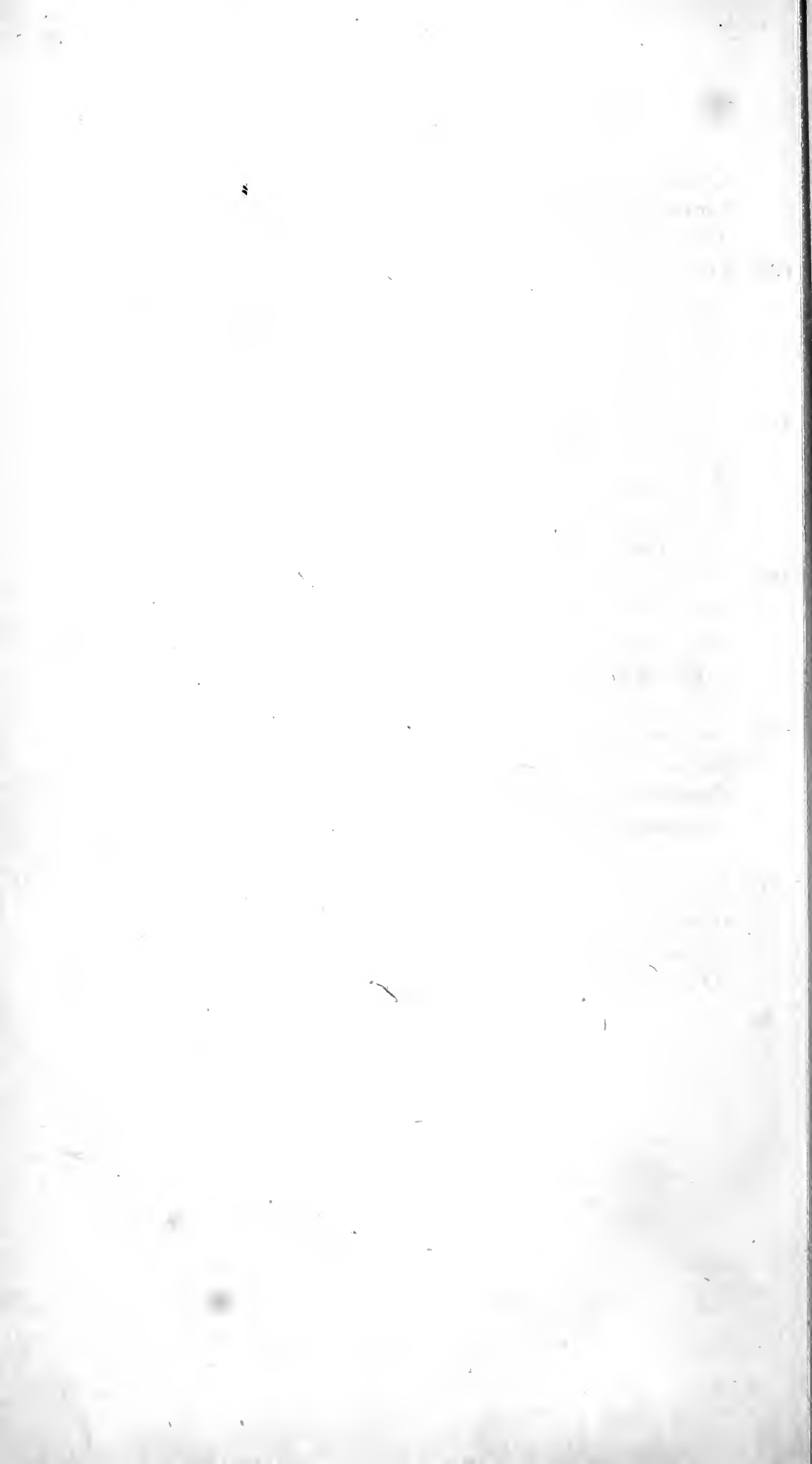
dissimularet gaudium quam metum. Grotius.

1063. *Acquisque fidem simulati fronte doloris.*] Persuades te serio dolere, cum id vultu tantum simules. Grotius.

1088. — *Sciat hac pro cæde tyrannus Nil venia plus posse dari.*] Curt.

l. viii. *Ille factio impunitatem dedit, honorem denegavit exemplo.* Grotius.

- Credite victorem : nobis quoque tale paratum
 Littoris hospitium : ne sic mea colla gerantur,
 Thessaliæ fortuna facit. majore profecto,
 1085 Quam metui poterat, discrimine gessimus arma :
 Exilium, generique minas, Romamque timebam :
 Pœna fugæ Ptolemæus erat. sed parcimus annis,
 Donamusque nefas. sciat hac pro cæde tyrannus
 Nil venia plus posse dari. vos condite busto
 1090 Tanti colla ducis : sed non, ut crimina tantum
 Vestra tegat tellus. justo date tura sepulcro,
 Et placate caput, cineresque in littore fusos
 Colligite, atque unam sparsis date manibus urnam.
 Sentiat adventum soceri, vocesque querentis
 1095 Audiat umbra pias. dum nobis omnia præfert,
 Dum vitam Phario mavult debere clienti,
 Læta dies rapta est populis : concordia mundo
 Nostra perit : caruere Deis mea vota secundis,
 Ut te complexus positis felicibus armis
 1100 Affectus abs te veteres, vitamque rogarem,
 Magne, tuam : dignaque satis mercede laborum
 Contentus par esse tibi. tunc pace fideli
 Fecissem, ut victus posses ignoscere divis,
 Fecisses ut Roma mihi. nec talia fatus
 1105 Invenit fletus comitem, nec turba querenti
 Credidit : abscondunt gemitus, et pectora læta
 Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cruentum
 (O bona libertas) cum Cæsar lugeat, audent.



M. ANNÆI LUCANI

PHARSALIÆ

LIBER DECIMUS.

М

АНЧ

M. ANNÆI LUCANI
P H A R S A L I Æ

LIBER DECIMUS.



UT primum terras Pompeii colla sequutus,
Attigit, et diras calcavit Cæsar arenas:
Pugnavit fortuna ducis, fatumque nocentis
Ægypti, regnum Lagi Romana sub arma
5 Iret; an eriperet mundo Memphiticus ensis
Victoris, victique caput. tua profuit umbra,
Magne, tui socerum rapuere a sanguine manes,
Ne populus post te Nilum Romanus haberet.
Inde Parætoniam fertur securus in urbem
10 Pignore tam sævi sceleris, sua signa sequutus.
Sed fremitu vulgi fascēs, et jura querentis
Inferri Romana suis, discordia sensit
Pectora, et ancipites animos, Magnumque perisse
Non sibi. tum vultu semper celante timorem,

6. — *TUA profuit umbra,*] Pompeii honori hoc dii dederunt, ne populi Romani esset Ægyptus post ipsius mortem. Populi autem Romani fuisset Ægyptus, nisi Cæsar populo Romano imperium omne cum libertate eripuisset. Grotius.

8. *Ne populus post te Nilum Romanus haberet.*] Male cessit interpretatio viro summo. Totus versus abest a codice Academico. Regius et Bersmanni unus, AMARET. Rectissime. Manes Pompeii eripuerunt a cæde Cæsarem; non

ejus cura et causa, sed Ægyptiorum odio et ultione, ne ob Cæsaris occisi beneficium populus Romanus amaret Nilum, Pompeii cædem condonaret. Pothinus infra 387.

————— jugulus mihi Cæsaris haustus
Hoc præstare potest, Pompeii cæde nocentes
Ut populus Romanus amet.

10. — *Sequutus.*] Scribe auctore MS. P. *secutam* et refer ad urbem, Alexandriam nimirum, quæ Cæsarianam se Pompeii cede probasse videri volebat. Grotius.

- 15 Intrepidus Superum sedes, et templa vetusti
 Numinis, antiquas Macetum testantia vires,
 Circuit: et nulla captus dulcedine rerum,
 Non auro, cultuque deum, non mœnibus urbis,
 Effossum tumulis cupide descendit in antrum.
- 20 Illic Pellæi proles vesana Philippi
 Felix prædo jacet: terrarum vindice fato
 Raptus: sacratis totum spargenda per orbem
 Membra viri posuere adytis: Fortuna pepercit
 Manibus, et regni duravit ad ultima fatum.
- 25 Nam sibi libertas unquam si redderet orbem,
 Ludibrio servatus erat, non utile mundo
 Editus exemplum, terras tot posse sub uno
 Esse viro. Macetum fines, latebrasque suorum
 Deseruit, victasque patri despexit Athenas:
- 30 Perque Asiæ populos fatis urgentibus actus
 Humana cum strage ruit, gladiumque per omnes
 Exegit gentes: ignotos miscuit amnes,
 Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen:
 Terrarum fatale malum, fulmenque, quod omnes
- 35 Percuteret pariter populos, et sidus iniquum
 Gentibus. Oceano classes inferre parabat
 Exteriore mari. non illi flamma, nec undæ,

14. — *Tum vultu semper celante timorem,*] Alii codices *Pavorem*, alii *Pavores*. Hoc placet. i. 321.

Danda tamen venia est, tantorum danda pavorum.

19. — *Descendit in antrum.*] Σῶμα dictum, ut nos docent Strabo et Suetonius Augusto. Apud Dionem Severo perperam Σῆμα legitur. Grotius.

31. *Humana cum strage ruit,*] Scribe *Immani*, vel *Immensa*. Tacitus vi. 19. *Jacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas.*

34. — *Fulmenque, quod omnes*

Percuteret pariter populos,] Plutarchus de hoc ipso Alexandro: ὡσπερ ἄσπερα φερόμενα καὶ διάπτουτος ἐπὶ δυσμᾶς ἐξ ἀνατολῶν. Et alibi: τίνοι ἂν τις εἰκάσειεν, ἢ πυρὶ κεραυνίῳ φαγέιντι; Appianus in Præ-

fatione: ἐπὶ δὲ Ἀλεξάνδρῳ. μεγέθει τι, καὶ πλήθει, καὶ εὐτυχίᾳ, καὶ ταχυεργίᾳ διαλάμψασα ἢ ἀρχῇ, καὶ ὀλίγῃ δεῖν εἰς ἄπειρον καὶ ἀμίμητον ἐλθῆσα, διὰ τὴν βραχύτητα τῆς χρόνου προσέαικιν ἄσραπῆ λαμπρῆ, ἧς γὰρ καὶ διαλυθίσσης εἰς πολλὰς σατραπείας, ἐπιπλήσον ἐξέλαμπε τὰ μίση. idque præsignificatum Olympiadis somnio, quæ Plutarcho teste videre sibi visa ἐμπεσεῖν αὐτῆς τῆς γαστρὸς κεραυνόν. ἐκ δὲ τῆς πληγῆς πολὺ πῦρ ἀναφθῆν, εἶτα ῥηγνύμενον εἰς φλογὰς πάντων φερόμενον διαλυθῆναι: nec minus clare divino apud Daniele viso et oraculo viii. 5. et 21. ubi digna lectu quæ notat Hieronymus, Historiarum diligens lector. pares ferme notabitis processus et exitus in Attila et Temirlano. Grotius.

43. — *Invidia, qua totum ceperat orbem,*] Alexander sicut se vivo alium quam

Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Ammon.
 Isset in occasus, mundi devexa secutus,

40 Ambissetque polos, Nilumque a fonte bibisset :

Occurrit suprema dies, naturaque solum
 Hunc potuit finem vesano ponere regi :

Qui secum invidia, qua totum ceperat orbem,
 Abstulit imperium ; nulloque hærede relicto,

45 Totius fati, lacerandas præbuit urbes.

Sed cecidit Babylone sua, Parthoque verendus.

Pro pudor! Eoi propius timuere sarissas,

Quam nunc pila timent populi. licet usque sub Arcton
 Regnemus, Zephyrique domos, terrasque premanus

50 Flagrantis post terga Noti: cedemus in ortus

Arsacidum domino. non felix Parthia Crassis

Exiguæ secura fuit provincia Pellæ.

Jam Pelusiaco veniens a gurgite Nili

Rex puer, imbellis populi sedaverat iras,

55 Obside quo pacis Pellæa tutus in aula

Cæsar erat : cum se parva Cleopatra biremi,

Corrupto custode Phari laxare catenas,

Intulit Emathiis ignaro Cæsare tectis ;

Dedecus Ægypti, Latio feralis Erinnyis,

60 Romano non casta malo. quantum impulit Argos,

se orbi imperare passus non est ; quo illud spectat, quod negaverat cælum duos soles pati posse, ita moriens quoque uni non reliquit imperium, velut invidens alteri tantam magnitudinem. Grotius.

44. — *Nulloque hærede relicto,*

Totius fati, lacerandas præbuit urbes.] Curtius : sine certo regis hærede, sine hærede regni, publicas vires ad se quemque tracturum. Grotius. Adde Livium xlv. 9. Maximum in terris Macedonum regnum nomenque, inde morte Alexandri distractum in multa regna, dum ad se quisque opes rapiunt lacerantes viribus : ubi Gronovius Laceratis.

52. *Exiguæ secura fuit provincia Pellæ.] Parthia, quæ de Crassis triumphavit, Macedonibus paruit, quorum oppidum Pella. Grotius.*

56. — *Cum se parva Cleopatra biremi,*

Corrupto custode Phari laxare catenas,] Ex hoc loco Corippus Africanus iii. de gemmis loquens,

Et quas Memphitica Cæsar perduxit ab aula, Quas supplex Cleopatra dedit, cum vincula fratris Frangeret et rupto pallens custode veniret.

An scripsit Cum vincula Phari Frangere corrupto? Phari, prima longa. ut Memphitica secunda brevi.

58. *Intulit Emathiis ignaro Cæsare tectis ;] Alexandrinis. quia Alexandria à Macedone condita et dicta. Pari metalepsi mox Pellæi muri eandem urbem significant. Grotius.*

60. *Romano non casta malo.] Propertio dicitur*

- Ilicasque domos facie Spartana nocenti,
 Hesperios auxit tantum Cleopatra furores.
 Terruit illa suo, si fas, Capitolia sistro,
 Et Romana petit imbelli signa Canopo,
 65 Cæsare captivo Pharios ductura triumphos:
 Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,
 An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
 Hoc animi nox illa dedit, quæ prima cubili
 Miscuit incestam ducibus Ptolemaida nostris.
 70 Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
 Antoni? durum cum Cæsaris hauserit ignis
 Pectus, et in media rabie, medioque furore,
 Et Pompeianis habitata manibus aula,
 Sanguine Thessalicæ cladis perfusus adulter
 75 Admisit Venerem curis, et miscuit armis
 Illicitosque toros, et non exconjuge partus?
 Pro pudor! oblitus Magni, tibi, Julia, fratres
 Obscœna de matre dedit: partesque fugatas
 Passus in extremis Libyes coalescere regnis,
 80 Tempora Niliaco turpis dependit amori,
 Dum donare Pharon, dum non sibi vincere mavult.

———— incesti meretrix regina Canopi.

In elegia, qua Mecænatis defletur obitus, est:

Hic modo miles erat, ne posset femina Romam
 Dotalem stupri turpis habere sui. *Grotius.*

69. — *Ptolemaida*] Lege Ptolemæida. Sidonius. Carm. v. Ptolemeide gasa.

71. — *Durum cum Cæsaris hauserit ignis*

Pectus,] Recte alii codices *Ignes*; etiam qui *Ignis* habent, ex veteri more Accusativum pluralem indicant, Ovid. Met. x. 255.

———— miratur et haurit
Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.

85. — *Simulatum comta dolorem, Quem decuit,*] Ita rectius alii habent, *Quam*. Grotius. Quid vero est *Comta dolorem*? Codices fere universi *Quam*: unus ex nostris *Quod*. *Quem* ex Grotii conjectura est. Repono,

———— sine ullis

Tristis adit lacrimis; simulatum comta dolorem *QUA* decuit; veluti laceros *DISPOSTA* capillos.

Nec sententiarum acumen, nec verborum constructionem deprehendit vir magnus. *Tristis vultu adit*, sed *sine ullis lacrimis*; ne formæ nocerent: *comta*, sed *eatenus, qua decuit simulatum dolorem*, ne procax impudensque videretur. *Disposta capillos, sed veluti laceros*; ut cura ipsa negligentiam simularet. Cæterum pro *Dispersa*, quod codices habent, reposui *Disposta*. *Dispersa* enim rem veram, non simulatam notaret; Claudianus Proserp. i. 55. *Incultas dispersa comas*. Sed *Disposta* artem et cultum indicat. Ovid. Amor. i. 14.

Quid male dispositos quereris periisse capillos?
 Tibullus i. 9.

Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos,
 Sæpeque mutatas *disposuisse* comas?

et 10.

- Quem formæ confisa suæ Cleopatra sine ullis
 Tristis adit lacrymis, simulatum comta dolorem,
 Quem decuit, veluti laceros dispersa capillos,
 85 Et sic orsa loqui: Si qua est, o maxime Cæsar,
 Nobilitas, Pharii proles clarissima Lagi,
 Exul in æternum sceptris depulsa paternis,
 Si tua restituat veteri me dextera fato,
 Complector regina pedes. tu gentibus æquum
 90 Sidus ades nostris. non urbes prima tenebo
 Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
 Reginam scit ferre Pharos. lege summa peremti
 Verba patris, qui jura mihi communia regni,
 Et thalami cum fratre dedit. puer ipse sororem,
 95 Sit modo liber, amet: sed habet sub jure Pothini
 Affectus, ensesque suos. nil ipsa paterni
 Juris habere peto: culpa, tantoque pudore
 Solve domum: remove funesta satellitis arma,
 Et regem regnare jube. quantosne tumores
 100 Mente gerit famulus, Magni cervice revulsa!
 Jam tibi (sed procul hoc avertant fata) minatur.
 Sat fuit indignum, Cæsar, mundoque tibi que,

Tunc putas illum pro te disponere crines,
 Et tenues denso pectere dente comas?

Ovid Arte. iii. 153.

Et neglecta decet multas coma; sæpe jacere
 Hesternam credas, illa repexa modo est.
 Ars casum simulat.

88. *Si tua restituat veteri me dextera fato,*] Quid audio? In æternum exul, si restituatur fato veteri? Quam diu toleraverunt quam turpe mendum! facile erat reponere, *NI tua restituat:* et sic codex Bersmanni atque Academicus.

95. — *Qui jura mihi communia regni, Et thalami cum fratre dedit.*] Codes nostros omnes, et plerique aliorum *Thalamos*. Rectissime, Nam *Thalami jura*, quæcumque sunt, non belle veniunt ex puellæ ore.

96. *Affectus, ensesque suos.*] *Lego Sensusque.* Plin. viii. 55. *Unus huic tam pestifero animali (aspidi) sensus seu potius affectus est.*

96. — *Nil ipsa paterni Juris habere peto.*] *INIRE* habent tres Pulmanni, Bersmanni unus, et codex Collegii Trinitatis. Sed supersunt adhuc alia menda: *Ipsa nihil petit*, quæ jam nunc æquam imperii partem cum fratre petit? Repone,

————— puer ipse sororem
 Sit modo liber, amet: sed habet sub jure Pothini
 Affectus *sensusque* suos: nihil *IPSE* paterni
 Juris *INIRE PETIT*.

Postulat hoc quæ sequuntur, *Solve domum tanto pudore.* Quo pudore? quod ego exulo? immo, quod regni vim exercet, non rex, sed famulus: *Remove satellitis arma, et Regem regnare jube.* infra v. 552.

Et dederat ferrum, nullo sibi jure retento.

99. — *Quantosne tumores Mente gerit famulus, Magni cer-*

- Pompeium facinus meritumque fuisse Pothini,
 Nequicquam duras tentasset Cæsaris aures:
 105 Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat.
 Exigit infandam corrupto iudice noctem.
 Pax ubi parta duci, donisque ingentibus emta est;
 Excepere epulæ tantarum gaudia rerum:
 Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu
 110 Nondum translatos Romana in secula luxus.
 Ipse locus templi, quod vix corruptior ætas
 Extruat, instar erat: laqueataque tecta ferebant
 Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.
 Nec summis crustata domus, sectisque nitebat
 115 Marmoribus: stabatque sibi non segnis Achates,
 Purpureusque lapis, totaque effusus in aula
 Calcabatur Onyx: Hebenus Mareotica vastos
 Non operit postes, sed stat pro robore vili
 Auxilium, non forma domus. ebur atria vestit,
 120 Et suffixa manu foribus testudinis Indæ
 Terga sedent, crebro maculas distincta Smaragdo.
 Fulget gemma toris, et Iaspide fulva supellex:
 Strata micant: Tyrio quorum pars maxima succo
 Cocta diu, virus non uno duxit aheni;

vice revulsa !] Vitiosa distinctio est. Tu sic interpunge,

————— quantosne tumores
 Mente gerit famulus? Magni eervice revulsa,
 Jam tibi — minatur.

106. *Exigit infandam corrupto iudice noctem.*] Quid hoc monstri est? Exigit, consumit noctem, stupro scilicet: at nondum cæna adornabatur, quod mox fit magno apparatu; et longis sermonibus producitur, versibus sequentibus usque ad 431. Quale vero illud. *Judice noctem?* Mæcho potius et adultero opus, quam iudice. Quid autem, an prior Cleopatra et non rogata noctem Cæsaris petebat? Quanti emetur tam corrupti loci, satis certa emendatio? At hoc agamus. Venerat Cleopatra, partem regni dimidiam postulans, ex testamento patris: hac dote eam uxorem ducere Ptolemæus jubebatur

a patre; sed famulorum suasu eam expulerat atque armis insectabatur. Illa totam rem Cæsari iudicandam detulit. Jam Repone,

Exigit infandam corrupto iudice *DOTEM.*

Exigit dotem, hoc est, poscit a Cæsare atque obtinet. *Infandam autem dotem*, quia Romanorum moribus incestæ erant nuptiæ, fratris cum germana sorore. *Corrupto iudice*, quia (ut supra) frustra Cæsarem appellasset, nisi *Vultus et facies*, plusquam causa, iudicem commovisset. *Exigere dotem*, passim apud Jurisconsultos habes. ut chartæ parcam, Brissonium consule, voce *Exigere*. Ovid. Fast. vi. 594.

Et caput et regnum facio dotale parentis
 Si vir es, i, dictas *exige dotis opes.*

107. *Pax ubi parta duci, donisque in-*

- 125 Pars auro plumata nitet ; pars ignea cocco,
 Ut mos est Phariis miscendi licia telis.
 Tum famulæ numerus turbæ, populusque minister,
 (Discolor hos sanguis, alios distinxerat ætas :)
 Hæc Libycos, pars tam flavos gerit altera crines,
- 130 Ut nullas Cæsar Rheni se dicat in arvis
 Tam rutilas vidisse comas. pars sanguinis usti
 Torta caput, refugosque gerens a fronte capillos.
 Nec non infelix ferro mollita juvenus,
 Atque exacta virum. stat contra fortior ætas,
- 135 Vix ulla fuscante tamen lanugine malas.
 Discubuere toris reges, majorque potestas
 Cæsar : et immodice formam fucata nocentem,
 Nec sceptris contenta suis, nec fratre marito,
 Plena maris rubri spoliis, colloque, comisque
- 140 Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.
 Candida Sidonio perlucet pectora filo,
 Quod Nilotis acus compressum pectine Serum
 Solvit, et extenso laxavit stamina velo.
 Dentibus hic niveis, sectos Atlantide silva
- 145 Imposuere orbis ; quales ad Cæsaris ora
 Nec capto venere Juba. pro cæcus, et amens

gentibus emta est ;] Rursus in monstrum incidimus. Quid enim *Duci* est? An Cæsar ingentibus donis emit et peperit sibi pacem? At si interpretem audis, *Duci* hic erit *Ptolemæo*. Quam facile, si sic agitur, curva omnia corriguntur! at tu repone,

Pax ubi parta *ducis*, donisque ingentibus emta est.

Pax ducis est Gratia et favor Cæsaris.
 Plautus Amphit.

Ut Jovis *supremi* multis hostiis *pacem* expetam.

112. — *Laqueataque tecta ferebant Divitias,*] An *Gerant?* ut v.

140. *Divitias Cleopatra gerit.*

117. — *Hebenus Mareotica*] Atqui non à Mareotide, sed à Meroë ebenus, infra

———— nigris Meroë fecunda colonis

Læta comis ebeni.

Idem testatur Plinius lib. xii. itaque *Meroëtica*, aut potius *Meroitica*, (est enim à Meroë *μεροίτης*, ab hoc *μεροτικός*) legendum hic censet decus seculi Salmasius, quanquam, ut is ipse recte observat, jam Servii ætate hæc menda Lucani codices obsedit. Grotius.

121. — *Crebro maculas distincta Smaragdo.*] Repone ex aliis codicibus *Crebra*.

136. *Discubuere toris reges, majorque potestas*

Cæsar : et immodice formam fucata nocentem,] *Reges sunt Ptolemæus et Cleopatra : Lege igitur, AT immodice ; ne Cleopatra non una e Regibus sit, sed quarta ex discumbentibus.*

144. *Dentibus hic niveis,*] *Lege Indis.*
 Catullus nuptiis Pelei, Pulvinar

- Ambitione furor, civilia bella gerenti
 Divitias aperire suas, incendere mentem
 Hospitis armati. non sit licet ille nefando
 150 Marte paratus opes mundi quæsisse ruina :
 Pone duces priscos, et nomina pauperis ævi
 Fabricios, Curiosque graves : hic ille recumbat
 Sordidus Hetruscis abductus Consul aratris,
 Optabit patriæ talem duxisse triumphum.
 155 Infudere epulas auro, quod terra, quod aër,
 Quod pelagus, Nilusque dedit, quod luxus inani
 Ambitione furens toto quæsivit in orbe,
 Non mandante fame. multas volucresque ferasque
 Ægypti posuere Deos: manibusque ministrat
 160 Niliacas crystallus aquas : gemmæque capaces
 Excepere merum, sed non Mareotidos uvæ,
 Nobile sed paucis senium cui contulit annis
 Indomitum Meroë cogens spumare Falernum.
 Accipiunt sertas nardo florente coronas,
 165 Et nunquam fugiente rosa : multumque madenti
 Infudere comæ, quod nondum evanuit aura
 Cinnamon, externa nec perdidit aëra terra :
 Advectumque recens vicinæ messis Amomum.
 Discit opes Cæsar spoliati perdere mundi,
 170 Et gessisse pudet genero cum paupere bellum,
 Et causas martis Phariis cum gentibus optat.
 Postquam epulis, Bacchoque modum lassata voluptas
 Imposuit, longis Cæsar producere noctem
 Inchoat alloquiis: summaque in sede jacentem
 175 Linigerum placidis compellat Achorea dictis :
 O sacris devote senex, quodque arguit ætas
 Non neglecte Deis, Phariæ primordia gentis,
 Terrarumque situs, vulgique edissere mores,

Indo quod dente politum.

Martialis, Indicoque cornu.

165. *Indomitum Meroë cogens spumare Falernum.*] Hoc dicit, tantum ibi calorem esse ut minimo tempore nobilissima vina decoquantur. Grotius.

187. *Nec meus Eudoxi vincetur Fastibus annus.*] Accusat hic Lucanum Servius mutata declinationis. At defendit eum Priscianus Varronis hoc adferens, *qui fastus correxit.* Quin idem me Priscianus ostendit suo tempore et in Horatio lectum :

- Et ritus, formasque Deum: quodcunque vetustis
 180 Insculptum est adytis profer, noscique volentes
 Prode Deos. si Cecropium sua sacra Platonem
 Majores docuere tui: quis dignior unquam
 Hoc fuit auditu, mundique capacior hospes?
 Fama quidem generi Pharias me duxit ad urbes,
 185 Sed tamen et vestri: media inter prælia semper
 Stellarum, cœlique plagis, Superisque vacavi,
 Nec meus Eudoxi vincetur Fastibus annus.
 Sed cum tanta meo vivat sub pectore virtus,
 Tantus amor veri, nihil est quod noscere malim
 190 Quam fluvii causas per secula tanta latentes,
 Ignotumque caput: spes sit mihi certa videndi
 Niliacos fontes; bellum civile relinquam.
 Finierat, contraque sacer sic orsus Achoreus:
 Fas mihi magnorum, Cæsar, secreta parentum
 195 Prodere, ad hoc ævi populis ignota profanis.
 Sit pietas aliis, miracula tanta silere:
 Ast ego cœlicolis gratum reor, ire per omnes
 Hoc opus, et sacras populis notescere leges.
 Sideribus, quæ sola fugam moderantur Olympi,
 200 Occurruntque polo, diversa potentia prima
 Mundi lege data est. Sol tempora dividit anni,
 Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
 Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
 Luna suis vicibus Tethyn, terrenaque miscet.
 205 Frigida Saturno glacies, et zona nivalis
 Cessit. habet ventos, incertaque fulmina Mavors.
 Sub Jove temperies, et nunquam turbidus aër.
 At fecunda Venus cunctarum semina rerum
 Possidet. immensæ Cyllenius arbiter undæ est.
 210 Hunc ubi pars cœli tenuit, qua mista Leonis

Per memores genus omne fastus.

Sic et Columella: *antiquorumque fastus astrologorum*. Et in Claudiano habent MSS.

Inter Arinthæi fastus.

Hæc, ut multa alia reconditæ eruditionis,

notavit de Analogia secundo, vir nescio summa bonitate ac fide, an exquisita rerum verborumque cognitione commendabilior Gerardus Joannis Vossius. Grotius.

206. — *Habet ventos, incertaque*

fulmina Mavors.] *Lege Flamina.*

- Sidera sunt Cancro, rapidos qua Sirius ignes
 Exerit, et varii mutator circulus anni
 Ægoceron, Cancrumque tenet, cui subdita Nili
 Ora latent: quæ cum dominus percussit aquarum
 215 Igne superjecto, tunc Nilus fonte soluto
 Exit, ut Oceanus lunaribus incrementis
 Jussus adest: auctusque suos non ante coarctat,
 Quam nox æstivas a Sole receperit horas.
 Vana fides veterum, Nilo, quo crescat in arva,
 220 Æthiopum prodesse nives. non Arctos in illis
 Montibus, aut Boreas. testis tibi sole perusti
 Ipse color populi, calidique vaporibus Austri.
 Adde, quod omne caput fluvii, quodcunque soluta
 Præcipitat glacies, ingresso vere tumescit
 225 Prima tabe nivis: Nilus neque suscitatur undas
 Ante Canis radios, nec ripis alligat amnem
 Ante parem nocti Libra sub iudice Phœbum.
 Inde etiam leges aliarum nescit aquarum:
 Nec tumet hybernus, cum longe sole remoto
 230 Officiis caret unda suis: dare jussus iniquo
 Temperiem cœlo, mediis æstatibus exit.
 Sub torrente plaga, ne terras dissipet ignis,
 Nilus adest mundo, contraque incensa Leonis
 Ora tumet: Cancroque suam torrente Syenen,
 235 Imploratus adest: nec campos liberat undis,

213. Ægoceron, Cancrumque tenet,] Lege, Ægoceron Cancrumque ferit. Colurum intelligit, qui quattuor anni tempora signat.

214. — Quæ cum dominus percussit aquarum] Mercurius, qui modo dictus

Immensæ Cylleniis arbiter undæ.

Avienus: Cessit Mercurio locus imbrifer. Grotius. Cui, id est, cui Coluro, non cui Cancro.

216. — Ut Oceanus lunaribus incrementis

Jussus adest:] Sidonius Carm. xvii.

— at cum summotus lunaribus incrementis Ipse Garumna, &c.

219. — Nilo, quo crescat in arva, Æthiopum prodesse nives.] Hæc media lectio inter vulgatam, habentem quod, et manuscriptam, habentem, quæ. Veteres autem quos hic dicit sunt Anaxagoras et Anaxagoræ discipulus Euripides Archelao tragœdia. Hac sententia nihil verius, si modo pro nivibus ponas imbres Æthiopiæ. Cætera ingeniorum non inellegantium festiva commenta, de quibus videri possunt Herodotus, Strabo, Diodorus Siculus, Plutarchus, Liber incerti scriptoris de Nilo. Grotius.

230. Officiis caret unda suis:] Officium Nili est arva irrigare. hoc autem

- Donec in autumnum declinet Phœbus, et umbras
 Extendat Meroë. quiscausas reddere posset?
 Sic jussit Natura parens decurrere Nilum:
 Sic opus est mundo. Zephyros quoque vana vetustas
 240 His adscripsit aquis, quorum stata tempora flatus,
 Continuique dies, et in aëre longa potestas:
 Vel quod ab occiduo depellunt nubila cœlo
 Trans Noton, et fluvio cogunt incumbere nimbos:
 Vel quod aquas toties rumpentis littora Nili
 245 Assidue feriunt, coguntque resistere flatus.
 Ille mora cursus, adversique obice ponti
 Æstuat in campos. sunt qui spiramina terris
 Esse putent, magnosque cavæ compagis hiatus.
 Commeat hac penitus tacitis discursibus unda
 250 Frigore ab Arctoo medium revocata sub axem,
 Cum Phœbus pressit Meroën, tellusque p̄rusta
 Illuc duxit aquas, trahitur Gangesque, Padusque,
 Per tacitum mundi: tunc omnia flumina Nilus
 Uno fonte vomens non uno gurgite perfert.
 255 Rumor, ab Oceano, qui terras alligat omnes,
 Exundante procul violentum erumpere Nilum,
 Æquoreosque sales longo mitescere tractu.
 Nec non Oceano pasci Phœbumque polumque
 Credimus: hunc, calidi tetigit cum brachia Cancri,
 260 Sol rapit, atque undæ plus, quam quod digerat aër

præstare non potest, nisi à Sole excitetur. ideo hyeme se ripis tenet. Grotius.

239. — Zephyros] Etesias. Grotius.

242. Vel quod ab occiduo depellunt nubila cælo] Democriti placitum. Grotius.

244. Vel quod aquas toties rumpentis littora Nili

Assidue feriunt.] Thaletis. Grotius.

245. — Coguntque resistere flatus.] Flatu MS. P. Grotius.

249. Commeat hac penitus tacitis discursibus unda

Frigore ab Arctoo] Ita ferme trahant Memphitici sacerdotes. quos secutus Diogenes Apolloniates. Grotius.

Atqui versu abhinc quarto redit iterum Per tacitum mundi, Repone,

Commeat hac penitus TECTIS discursibus unda.

Sic alibi de re eadem iv. 299.

Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes.

259. — Hunc, calidi tetigit cum brachia Cancri, Sol rapit.] Herodoti sententia.

Grotius.

260. — Atque undæ plus, quam quod digerat aër

Tollitur.] Citat Servius ad Æneid. i. 612. Polus dum sidera pascet: Sed apud hunc male legitur. Disgregat aër.

Tollitur. hoc noctes referunt, Niloque refundunt.

Ast ego, si tantam jus est mihi solvere litem,
Quasdam, Cæsar, aquas post mundi sera peracti
Secula, concussis terrarum erumpere venis,

265 Non id agente Deo ; quasdam compage sub ipsa
Cum toto coëpisse reor, quas ille creator,
Atque opifex rerum certo sub jure coërcet.

Quæ tibi noscendi Nilum, Romane, cupido est,
Et Phariis, Persisque fuit, Macetumque tyrannis:

270 Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam : sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander regum quos Memphis adorat,
Invidit Nilo, misitque per ultima terræ
Æthiopum, lectos: illos rubicunda perusti

275 Zona poli tenuit ; Nilum videre calentem.
Venit ad occasum, mundique extrema Sesostris,
Et Pharios currus regum cervicibus egit :
Ante tamen vestros amnes Rhodanumque, Padumque,
Quam Nilum de fonte bibit. vesanus in ortus

280 Cambyses longi populos pervenit ad ævi,
Defectusque epulis, et pastus cæde suorum,
Ignoto te, Nile, redit. non fabula mendax
Ausa loqui de fonte tuo est, ubicunque videris,
Quæreris: et nulli contingit gloria genti,

285 Ut Nilo sit læta suo. tua flumina prodam,

Quamvis Physici pasci aquis marinis sidera, id est, ignes cælestes dicunt ; secundum quod Lucanus ait. Atque undæ plus, quam quod disgregat aër. Ubi ipsum Pasci satis ostendit, legisse Servium Digerat.

272. *Summus Alexander regum quos Memphis adorat,*] Codices fere omnes, *Quem ;* et pro *Regum* codex *Regius Rerum.* Repone,

Summus Alexander *RERUM, QUEM* Memphis adorat.

Summus Rerum, ut Dulcissime rerum, Pulcherrime rerum. Ovid. Met. xiii. 509. Hecuba,

———— modo *maxima rerum*
Tot generis natisque potens nuribusque viroque.

Heroid. ix. de Hercule,

———— quanto te, *maxime rerum.*

276. *Venit ad occasum, mundique extrema Sesostris,*] Codices plerique omnes melius *Occasus.*

287. — *Medio consurgis ab axe,*] Recte duo Bersmanni codices,

———— medio *CUM SURGIS* ab axe.

Cum surgis a medio axe, is rectus in Borean. Hiæ oratio, et Conjunctione indiget, si vulgatam retines.

290. *Cursus in occasum flexu torquetur, et ortus,*] Scribe aut *Occasus* cum MS.

- Qua Deus undarum celator, Nile, tuarum
 Te mihi nosse dedit. medio consurgis ab axe,
 Ausus in ardentem ripas attollere Cancrum :
 In Borean is rectus aquis, mediumque Booten :
 290 Cursus in occasum flexu torquetur, et ortus,
 Nunc Arabum populis, Libycis nunc æquus arenis :
 Teque vident primi, quærunt tamen hi quoque, Seres,
 Æthiopumque feris alieno gurgite campos :
 Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
- 295 Arcanum Natura caput non prodidit ulli,
 Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
 Amovitque sinus, et gentes maluit ortus
 Mirari, quam nosse tuos. consurgere in ipsis
 Jus tibi solstitiis, aliena crescere bruma,
- 300 Atque hyemes adferre tuas : solique vagari
 Concessum per utrosque polos. hic quæritur ortus,
 Illic finis aquæ. late tibi gurgite rupto
 Ambitur nigris Meroë fecunda colonis,
 Læta comis hebeni : quæ, quamvis arbore multa
- 305 Frondeat, æstatem nulla sibi mitigat umbra :
 Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.
 Inde plagas Phœbi, damnum non passus aquarum,
 Præveheris, sterilesque diu metiris arenas,
 Nunc omnes unum vires collectus in amnem,
- 310 Nunc vagus, et spargens facilem tibi cedere ripam.

R. A. et T. aut *Ortum* cum MS. P.
 Grotius. Totum versum sic restitue,

RURSUS in *OCCASUS* flexu *TORQUERIS*
 et ortus,
 Nunc Arabum populis, Libycis nunc æquus a-
 renis.

Primo *rectus is in Borean* ; Rursus sive
 Contra, nunc in ortus nunc in occasus
 flecteris, nunc Arabiam amplians, nunc
 Libyam ; ut iii. 276. de Tanai,

Nunc hunc, nunc illum, qua flectitur, ampliat
 orbem.

296. *Nec licuit populis parvum te, Nile,*
videre,

Amovitque sinus,] Nempe *Natu-*
ra amovit : at iste versus *Nec licuit*, &c.

plane intercipit et intercidit sententiam.
 Sed egregiam hic opem præstat codex
 Regius, luxatos fuisse versus clare indi-
 cans ; hoc enim ordine ponit, *Æthiopum-*
que feris, Nec licuit populis, Et te terra-
rum, Arcanum natura. Nos levio re
 brachio rem conficimus, duobus tantum
 proximis transmutatis,

Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
Arcanum Natura caput non prodidit ulli,
Amovitque sinus.

306. *Linea tam rectum mundi ferit il-*
la Leonem.] Præferam quod Salmasio
 placuit, *fert illa.* Grotius.

307. *Inde plagas Phæbi,*] *Plagam re-*
pone. Virgil. *Æneid.* vii. 226.

- Rursus multifidas revocat piger alveus undas,
 Qua dirimunt Arabum populis Ægyptia rura
 Regni claustra Philæ. mox te deserta secantem,
 Qua dirimunt nostrum rubro commercia Pontum,
 315 Mollis lapsus agit. quis te tam lene fluentem
 Moturum tantas violenti gurgitis iras,
 Nile, putet? sed cum lapsus abrupta viarum
 Exceperet tuos, et præcipites cataractæ,
 Ac nusquam vetitis ulla obsistere cautes
 320 Indignaris aquis: spuma tunc astra lacessis:
 Cuncta fremunt undis: ac multo murmure montis
 Spumeus invictis canescit fluctibus amnis.
 Hinc, Abaton quam nostra vocat veneranda vetustas,
 Terra potens, primos sentit percussa tumultus,
 325 Et scopuli, placuit fluvii quos dicere venas,
 Quod manifesta novi primum dant signa tumoris.
 Hinc montes Natura vagis circumdedit undis,
 Qui Libyæ te, Nile, negant: quos inter ut alta
 In convalle jacens stat maribus unda receptis.
 330 Prima tibi campos permittit, apertaque Memphis
 Rura, modumque vetat crescendi ponere ripas.
 Sic velut in tuta securi pace trahebant
 Noctis iter mediæ: sed non vesana Pothini
 Mens imbuta semel tam sacra cæde, vacabat
 335 A scelerum motu. Magno nihil ille perempto
 Jam putat esse nefas: habitant sub pectore manes,
 Ultricesque Deæ dant in nova monstra furorem.

— et si quem extenta plagarum
 Quattuor in medio dirimit *plaga solis iniqui*.

315. *Regni claustra Philæ.*] Sumtum ex Senecæ libro de situ, et sacris Ægyptiorum, unde haud dubie et alia multa huc transtulit Lucanus. Locum Senecæ de Philis apud Servium ad vi. Æneid. Vide eundem Senecam Naturalium quæstionum lib. iv. cap. 2. ubi itidem Philarum mentio, multaque alia ad illustranda quæ de Nilo Lucanus dixit pertinentia. Grotius. Philæ *φίλας* insula. Diodorus p. 19.

324. *Terra potens,*] Non displicet quod

idem reponi Salmasius, *Petra patens Petra dividitur*, ait Seneca. Grotius. Diodorus, p. 19. Insulam hanc vocari *ἰσηδὸν πεδίων*, et *ἄβατον πλὴν ἰσηδίων*: ibi Osirim sepultum. Ergo an pro *Nostra* legendum SACRA?

Hinc Abatos, quam SACRA vocat veneranda vetustas.

Vide et Diodorum p. 146.

327. *Hinc montes*] Immo, ut idem vir in his rebus exercitatissimus, *Hos montes*. Pergit enim de scopulis illis loqui. Grotius.

328. — *Quos inter ut alta*

- Dignatur viles isto quoque sanguine dextras,
 Quo Fortuna parat victos perfundere Patres;
 340 Pœnaque civilis belli, et vindicta Senatus
 Pene data est famulo. procul hoc avertite Fata
 Crimen, ut hæc Bruto cervix absente secetur.
 In scelus it Pharium Romani pœna tyranni,
 Exemplumque perit. struit audax irrita fatis,
 345 Nec parat occultæ cædem committere fraudi :
 Invictumque ducem detecto Marte lacessit.
 Tantum animi delicta dabant, ut colla ferire
 Cæsaris, et socerum jungi tibi, Magne, juberet :
 Atque hæc dicta monet famulos perferre fideles
 350 Ad Pompeianæ socium sibi cædis Achillam,
 Quem puer imbellis cunctis præfecerat armis,
 Et dederat ferrum, nullo sibi jure retento,
 In cunctos, in seque simul. tu mollibus, inquit,
 Nunc incumbere toris, et pingues exige somnos :
 355 Invasit Cleopatra domum. nec prodita tantum est,
 Sed donata Pharos. cessas accurrere solus
 Ad dominæ thalamos? nubet soror impia fratri :
 Nam Latio jam nupta duci est : interque maritos
 Discurrens Ægypton habet, Romamque meretur.
 360 Expugnare senem potuit Cleopatra venenis.
 Crede, miser, puero : quem nox si junxerit una,
 Et semel amplexus incesto pectore passus
 Hauserit obscœnum titulo pietatis amorem,
 Meque, tuumque caput, per singula forsitan illi

In convalle jacens stat maribus unda
 receptis.] MSS. rectius

quos inter in alta
 It convalle tacens jam moribus unda receptis.

Non jam cum tumultu ruit, sed silentii
 et modestiæ retinens labitur. Eadem
 tralatio apud Plinium xxxvi. *quid ferri*
duritia pugnacius? sed cedit et patitur
mores. Papinius:

Ut leo materno cum raptus ab ubere mores
 Accepit.

Grotius.

359. — *Victos perfundere Patres;*
 Burmannus ad Val. Flac. p. 25. *Hein-*
sius malebat Victas partes. male, nam
 Senatum intelligit. forte *Sanctos.*

357. — *Nubet soror impia fratri:]*
 Ita feci ex MSS. in quibus *nubit.* Vulga-
 ti pejus *nupsit.* Non est dubium quin
 Cleopatra nuptura sit Ptolemæo. Efficiet
 hoc Cæsar cui illa jam vice uxoris est.
 Grotius.

361. *Crede, miser, [puero:]* MS. *pu-*
rum. Crede jam Cleopatæ Ptolemæum,

- 365 Oscula donabit. crucibus, flammisque luemus
 Si fuerit formosa soror. nil undique restat
 Auxilii: rex hinc conjunx, hinc Cæsar adulter:
 Et sumus, ut fatear, tam sæva iudice sontes.
 Quem non e nobis credet Cleopatra nocentem
- 370 A quo casta fuit? per te, quod fecimus una,
 Perdidimusque nefas, perque ictum sanguine Magni
 Fœdus, ades: subito bellum molire tumultu:
 Irrue: nocturnas rumpamus funere tedas,
 Crudelemque toris dominam mactemus in ipsis
- 375 Cum quocunque viro. nec nos deterreat ausis
 Hesperii Fortuna ducis. quæ sustulit illum,
 Imposuitque orbi, communis gloria nobis:
 Nos quoque sublimes Magnus facit. aspice littus,
 Spem nostri sceleris: pollutos consule fluctus
- 380 Quid liceat nobis: tumulumque e pulvere parvo
 Aspice Pompeii non omnia membra tegentem.
 Quem metuis, par hujus erat. non sanguine clari:
 Quid refert? nec opes populorum, ac regna movemus.
 Ad scelus ingentis fati sumus. adtrahit illos
- 385 In nostras Fortuna manus. en altera venit
 Victima nobilior. placemus cæde secunda
 Hesperias gentes. jugulus mihi Cæsaris haustus
 Hoc præstare potest, Pompeii cæde nocentes
 Ut populus Romanus amet. quid nomina tanta
- 390 Horremus, viresque ducis, quibus ille relictis
 Miles erit? nox hæc peraget civilia bella,
 Inferiasque dabit populis, et mittet ad umbras,
 Quod debetur adhuc mundo, caput. ite feroces
 Cæsaris in jugulum: præstet Lagea juvenus
- 395 Hoc regi, Romana sibi. tu parce morari:
 Plenum epulis, madidumque mero, Venerique paratum
 Invenies: aude: Superi tot vota Catonum,

illi, inquam, quæ senem Cæsarem potuit
 in amorem sui pellicere. Grotius.

384. *Ad scelus ingentis fati sumus.*]
 Ita MS. Magnum est fatum nostrum et
 potens ad scelera. Grotius.

389. — *Quid nomina tanta
 Horremus,*] Repone *Nomina* VA-
 NA. i. 315.

———— et nomina *vana* Catones.
 Ovid. *Heroid.* iv.

- Brutorumque tibi tribuent. non lentus Achilles
 Suadenti parere nefas. haud clara movendis,
 400 Ut mos, signa dedit castris, nec prodidit arma
 Ullius clangore tubæ : temere omnia sævi
 Instrumenta rapit belli. pars maxima turbæ
 Plebis erat Latiae : sed tanta oblivio mentes,
 Cepit, in externos corrupto milite mores,
 405 Ut duce sub famulo, jussuque satellitis irent,
 Quos erat indignum Phario parere tyranno.
 Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur,
 Venalesque manus : ibi fas, ubi maxima merces :
 Ære merent parvo : jugulumque in Cæsaris ire
 410 Non sibi dant. pro fas ! ubi non civilia bella
 Invenit imperii fatum miserabile nostri ?
 Thessaliæ subducta acies in littore Nili
 More furit patrio. quid plus te, Magne, recepto
 Ausa foret Lagea domus ? dat scilicet omnis
 415 Dexterâ, quod debet Superis : nullique vacare
 Fas est Romano. Latium sic scindere corpus
 Diis placitum : non in generi, socerique favorem
 Discedunt populi. civilia bella satelles
 Movit, et in partem Romanam venit Achilles.
 420 Et nisi fata manus a sanguine Cæsaris arcent,
 Hæ vincent partes. aderat maturus uterque :
 Et districta epulis ad cunctas aula patebat
 Insidias : poteratque cruor per regia fundi
 Pocula Cæsareus, mensæque incumbere cervix.
 425 Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus,
 Ne cædes confusa manu, permissaque fatis
 Te, Ptolemæe, trahat. tanta est fiducia ferri.
 Non rapuere nefas : summi contemta facultas
 Est operis : visum famulis reparabile damnum,
 430 Illam mactandi dimittere Cæsaris horam.

Terruerint animos *nomina vana* suos.

Catonum et Brutorum tribuent tibi superos. Ovid.

397. — Superi tot vota Catonum,
 Brutorumque tibi tribuent.] Re-

————— vota suos habuere deos.

pone ex aliis codicibus, Superos. Vota Noster iii. 125.

Servatur pœnas in aperta luce daturus.

Donata est nox una duci, vixitque Pothini
Munere Phœbeos Cæsar dilatus in ortus.

- Lucifer a Casia prospexit rupe, diemque
435 Misit in Ægyptum primo quoque sole calentem :
Cum procul a muris acies non sparsa maniplis,
Nec vaga conspicitur, sed justos qualis ad hostes
Recta fronte venit. passuri comminus arma,
Laturique ruunt. at Cæsar mœnibus urbis
440 Diffisus, foribus clausæ se protegît aulæ,
Degeneres passus latebras. nec tota vacabat
Regia compresso : minima collegeret arma
Parte domus : tangunt animos iræque, metusque :
Et timet incursus, indignaturque timere.
445 Sic fremit in parvis fera nobilis abdita claustris,
Et frangit rabidos præmorso carcere dentes.
Non secus in Siculis fureret tua flamma cavernis,
Obstrueret summam si quis tibi, Mulciber, Ætnam.
Audax Thessalici qui nuper rupe sub Æmi,
450 Hesperiaë cunctos proceres, aciemque Senatus,
Pompeiumque ducem, causa sperare vetante,
Non timuit, fatumque sibi promisit iniquum,
Expavit servile nefas, intraque penates
Obruitur telis ; quem non violasset Alanus,
455 Non Scythæ, non fixo qui ludit in hospite Maurus.
Hic, cui Romani spatium non sufficit orbis,
Parvaque regna putat Tyriis cum Gadibus Indos,
Ceu puer imbellis, ceu captis femina muris
Quærit tuta domus : spem vitæ in limine clauso
460 Ponit, et incerto lustrat vagus atria cursu :
Non sine rege tamen ; quem ducit in omnia secum,
Sumturus pœnas et grata piacula morti ;
Missurusque tuum, si non sint tela, nec ignes,
In famulos, Ptolemæe, caput. sic barbaræ Colchis
465 Creditur ultorem metuens regnique, fugæque,

certe violata potestas
venit ista deos.

472. — Orator regis, pacisque sequens-
ter,

Æstimat in numero scelerum po-
nenda tuorum,
Tot monstris Ægypte nocens.] Aut
aliquid deest, aut sequenda nostra con-

- Ense suo, fratrisque simul cervice parata
 Expectasse patrem. cogunt tamen ultima rerum
 Spem pacis tentare ducem : missusque satelles
 Regius, ut sævos absentis voce tyranni
 470 Corriperet famulos, quo bellum auctore moverent.
 Sed neque jus mundi valuit, neque fœdera sancta
 Gentibus : orator regis, pacisque sequester,
 Æstimat in numero scelerum ponenda tuorum,
 Tot monstris Ægypte nocens. non Thessala tellus,
 475 Vastaque regna Jubæ, non Pontus, et impia signa
 Pharnacis et gelido circumfluis orbis Ibero
 Tantum ausus scelerum, non Syrtis barbara, quantum
 Delitiæ fecere tuæ. premit undique bellum,
 Inque domum jâm tela cadunt, quassantque penates.
 480 Non aries uno moturus limina pulsu,
 Fracturusque domum ; non ulla est machina belli :
 Nec flammis mandatur opus : sed cæca juvenus
 Consilii, vastos ambit divisa penates,
 Et nusquam totis incursat viribus agmen.
 485 Fata vetant, muri que vicem fortuna tuetur.
 Nec non et ratibus tentatur regia, qua se
 Protulit in medios audaci margine fluctus
 Luxuriosa domus. sed adest defensor ubique
 Cæsar, et hos aditus gladiis, hos ignibus arcet :
 490 Obsessusque gerit (tanta est constantia mentis)
 Expugnantis opus. piceo jubet unguine tinctas
 Lampadas immitti junctis in bella carinis.
 Nec piger ignis erat per stuppea vincula, perque
 Manantes cera tabulas : et tempore eodem
 495 Transtraque nautarum summique arsere ceruchi.
 Jam prope semustæ merguntur in æquore classes,
 Jamque hostes, et tela natant. nec pu ppibus ignis
 Incubuit solis : sed quæ vicina fuere
 Tecta mari longis rapuere vaporibus ignem :
 500 Et cladem favere Noti, percussa que flamma

jectura, *Res minima*, aut *Res ima*. Et gentes maximum est scelus : sed inter
 sic quoque aliquid subaudiendum est, ut Ægypti scelera minimum. Exstat his-
 sensus sit, Legatus, occisus apud alias toria in libro de bello Alexandrino, ubi et

Turbine, non alio motu per tecta cucurrit,
 Quam solet ætherio lampas decurrere sulco,
 Materiaque carens, atque ardens aëre solo.

Illa lues clausa paulum revocavit ab aula

- 505 Urbis in auxilium populos. nec tempora cladis
 Perdidit in somnos, sed cæca nocte carinis
 Insiluit Cæsar, semper feliciter usus
 Præcipiti cursu bellorum, et tempore raptō.
 Tunc claustrum pelagi cepit Pharon. insula quondam
- 510 In medio stetit illa mari, sub tempore vatis
 Proteos : at nunc est Pellæis proxima muris,
 Illa duci geminos bellorum præstitit usus :
 Abstulit excursus et fauces æquoris hosti ;
 Cæsaris auxiliis aditus et libera ponti
- 515 Ostia permisit. nec pœnas inde Pothini
 Distulit ulterius : sed non qua debuit ira,
 Non cruce, non flammis, rabido non dente ferarum :
 Heu facinus, cervix gladio male cæsa pependit :
 Magni morte perit. necnon subrepta paratis
- 520 A famulo Ganymede dolis pervenit ad hostes
 Cæsaris Arsinoë : quæ castra carentia rege
 Ut proles Lagea tenet, famulumque Tyranni
 Terribilem justo transegit Achillea ferro.
 Altera, Magne, tuis jam victima mittitur umbris.
- 525 Nec satis hoc Fortuna putat. procul absit, ut ista
 Vindictæ sit summa tuæ. non ipse tyrannus
 Sufficit in pœnas, non omnis regia Lagi.
 Dum patrii veniant in viscera Cæsaris enses,
 Magnus inultus erit. sed non auctore furoris
- 530 Sublato cecidit rabies : nam rursus in arma
 Auspiciis Ganymedis eunt : ac multa secundo
 Prælia marte gerunt. potuit discrimine summo
 Cæsaris una dies in famam, et secula mitti.

Molis in exiguæ spatio stipantibus armis,

- 535 Dum parat in vacuas martem transferre carinas

nomina legatorum ponuntur Dioscorides
 et Serapio, quæ et ex Livio hic posuit
 Scholiastes MS. Grotius.

512. *Illa duci geminos bellorum præstitit
 usus :*] Explicando hoc loco serviunt quæ
 sunt apud Strabonem de Pharo. Grotius.

Dux Latius, tota subiti formidine belli
 Cingitur : hinc densæ prætexunt littora classes,
 Hinc tergo insultant pedites : via nulla salutis :
 Non fuga, non virtus, vix spes quoque mortis honestæ,
 540 Non acie fusa, nec magnæ stragis acervo
 Vincendus tunc Cæsar erat, sed sanguine nullo.
 Captus sorte loci pendet, dubiusne timeret.
 Optaretne mori ; respexit in agmine denso
 Scævam perpetuæ meritum jam nomine famæ
 545 Ad campos, Epidamne, tuos : ubi solus apertis
 Obsedit muris calcantem mcenia Magnum.

534. *Molis in exigua spatio stipantibus* χῶμα vocat Plut. quæ vera Latinæ illius
armis,] Molem dicit quæ ad insulam per- vocis significatio. Grotius.
 tinebat. Vide lib. de bello Alexandrino.

~~~~~  
 Excudebant Andreas et Jacobus Duncan,  
*Academiæ Glasguensis Typographi.*  
 ~~~~~

PLATE 11

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

644

143

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
